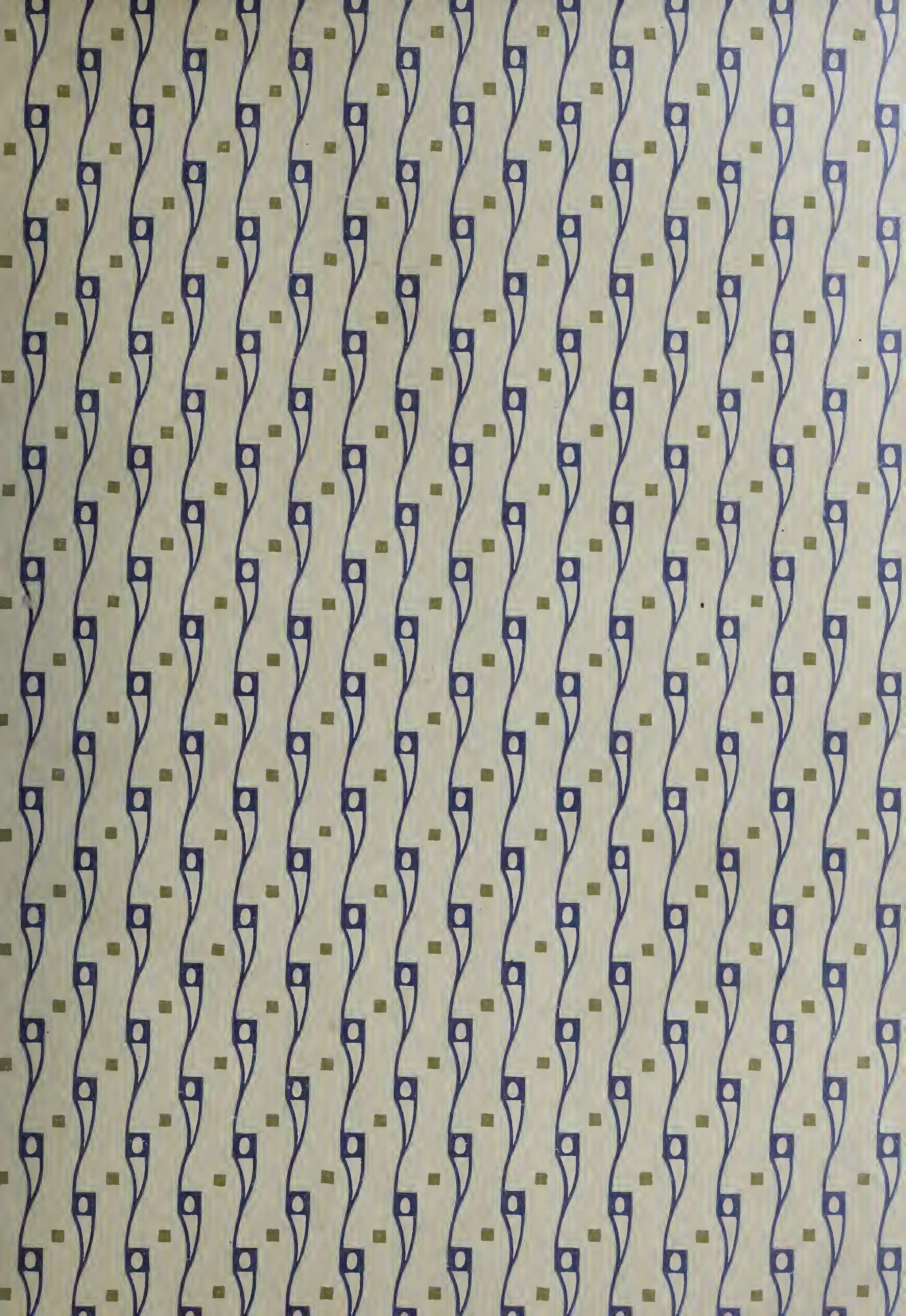

THE GETTY CENTER LIBRARY
Why ask for the moon
when we have the stars?
AS

MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET

SZERKESZTI

FÜHRER MIKLÓS

o o o

MEGJELENIK MINDEN HÓBAN

1909 VII-IK ÉVFOLYAM

ELŐFIZETÉSI ÁRA EGY ESZTENDŐRE 24 KORONA
EGYES FÜZET ÁRA 3 KORONA

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, VII., WESSELÉNYI-UTCA 35.

BUDAPEST
"PÁTRIA" IROD. VÁLL. ÉS NYOMDAI RÉSZV.-TÁRS. NYOMÁSA
1910

TARTALOMJEGYZÉK.

Az 1909. évben megjelent művek és cikkek szerzői.

Árkay Aladár
Arvé Károly

Bábolnai József
Balázs Ernő
Bálint Zoltán
almási Balogh Lóránt
Baumhorn Lipót
Bernthaler Adolf
Böhm Henrik
Bierbauer István

Császár Ferenc
Csorna Dezső

Divald Kornél
Dorman Jenő

Éberling Béla

Fleischl Róbert
Foerk Ernő
Freund N.
Frietz Oszkár
Führer Miklós

Gerstenberger A.
Gerster Kálmán
Goldmann J.
Guoth Béla
Gyalus László
Györgyi Géza

Haasz Béla
Habicht Károly
Hajós Alfréd
Harmincz Mihály
Hegedüs Ármin
Heidelberg Sándor
Hikisch Rezső
Hoepfner Guidó
Hübner Jenő
Hültl Dezső dr.

Jakab Dezső
Jakab Pál
Jámbor Lajos
Jónás Dávid
Jónás Zsigmond

Kabdebó Gyula
Kallina Géza
Károlyi Lajos
Kauser József
Kertész Róbert
Kiss László
Kollár Lajos
Kommer József
Komor Marczel
Kotál Henrik
Kőrössy Albert
Kruzslitz Károly

Lajta Béla
Lechner Jenő
Lechner Lóránt
Lechner Ödön
Lendl Adolf dr.
Leukauf Károly

Magyar Vilmos
Málnai Béla

Márkus Géza
Marsalkó Béla
Medgyaszay István
Mészner Sebestyén

Nagy Károly
Nagy Virgil

Orbán Jenő
Orth Ambrus

Palóczy Antal
Papp Gyula
Pártos Gyula
Petz Gyula
Pirovics Aladár
Pórgesz József

vágfalvi Quitner Zsigmond

Rajk József (Berlin)
Rainer Károly

Reichl Kálmán
Rerrich Béla
Révész S.
Román Miklós

Sándy Gyula
Schmidt Gyula
Schoditsch Lajos
Schőmer Ferenc
Ifj. Schőmer Ferenc
Schulek János
Sebestyén Artur
Somló Emil
Spiegel Frigyes
Sterk Izidor
Szabó Gyula
Szabolcs Ferenc

Takách Béla
Tichtl György
Tóásó Pál
Tőry Emil
Tscheuke Herman

Unger Lajos

Vágó József
Vágó László
Vidor Emil
Villányi János

Wannenmacher Fábián
Warga László
Wälder Gyula
Wälder József
Wellisch Andor
lovag Ybl Lajos

Zuschmann János.

1909 január. VII. évf. 1. szám.

A reneszánsz építés kezdete Magyarországon.

Magyarország legdicsőségesebb Korvin Mátyás királyunk alatt volt. Nem mosta három tenger a határát, mint Nagy Lajos idejében, nem rettegték Európa összes fejedelmei, mint Szent László korában, nem voltak olyan alapos törvényei, mint Szent István uralkodásakor, de a nemzet műveltségének és királya fenköltségének híre egész Nyugatot elárasztotta.

Harminckét éven keresztül 1458-tól 90-ig, a világ kulturnépei között műveltségben, tudományban, a művészet szeretetében és megbecsülésében a legelsők sorában állottunk s az elkövetkezett mohácsi gyásznap nemcsak a szabadságot, hanem az emberi művelődés egyik ragyogó fáklyáját temette el nálunk. És olyan mélyen eltemette mindakettőt, hogy azóta sem az egyik, sem a másik nem lobogott úgy föl, mint akkor. Mátyás halálakor egész Európa gondolatát fejezte ki a nagy Medici Lorenzo, ezekkel a szavaival: *Meghalt Mathias, most már olesóbbak lesznek majd a könyvek és a képek!* A magyar szálló ige pedig, amely a nagy királylyal az igazság elvesztét is síratta, bízvást belefoglalhatta volna a műveltség elmúlását is panaszába.

*

A reneszánsz születését a művészettörténelem attól a pályázattól számítja, amelyet *Firenze* városának tanácsa 1401-ben a dóm középkori eredetű keresztelő kápolnájának befejezésére hirdetett. A baptisztériumnak utolsó dísze, egyik érckapuja hiányzott még, ennek megalkotására szólt a meghívás. A sok közül a két legszebb minta, amelyeket ma a nápolyi nemzeti múzeum őriz, *Ghibertié* és *Brunelleseoé* volt. Egyformán tetszést aratott mindakettő, de éppen ezért késett a döntés is; míg végre Brunellesco 1403-ban visszalépett és vetélytársának engedte át a teret. 1424-re készítette el Ghiberti a bronzkaput és körülbelül ugyanakkorra teremtette meg Brunellesco minden művészetek legnagyobbikát, az olasz reneszánszot. Kettőjük közül mégis csak ő maradt a győztes.

1420-ban nemzetközi művészkongresszust tartottak Firenzében a dómkupola kérdésének megoldására. A minden oldalról megvitatott föladatot végre is *Brunelleseóra* bízták s ő néhány esztendő alatt be is fejezte a nagy művet. De ez a munkája nem volt az egyetlen, vele majdnem egyidejűleg építette meg a Santa Croce kolostor udvarán a világhírű Capella Pazzit és annak belsejében az első négyzetalapú, csegelyeken és tambúron nyugvó kupolát. Mindakét remekében töretlen ösvényre lépett az építés mezején, olyan ösvényre, amely ezentúl évszázadokon keresztül

BARTFA: VÁROSHÁZ.

kedvelt útja maradt a művészetnek és amely azt később a legmagasabbra vezette, ahova csak emberi alkotás mind mostanáig juthatott. Ezt az új útat és új célt nevezi a műtörténelem *reneszánsznak*.

A XV-ik század közepén Italia igen sok tartományból állott. Mindegyiknek külön fővárosa és külön uralkodója volt, sőt — amint egy irónikus történész megjegyezte — külön államadóssága is. De erre az utolsóra volt is ok, mert az egyik ország a másikon iparkodott túltenni a művelődés és művészet minden ágában s ez bizony sokba került. De viszont csak azért terjedt el oly hamar szerte Itáliában az új stilus.

Európa egyéb fejedelmei javában háborúskodtak ekkor s a kultúra fejlesztésével nem sokat törődtek. Franciaországban az utolsó Valois uralkodók alatt Jeanne d'Arc vívja szabadságharcát az angol elnyomók ellen; Nagy-Britanniában a Lancaster és York-ház, a piros és fehér rózsa küzdelmei folynak a trón jogáért; Németországban a nálunk is király luxenburgi Zsigmond a Husz-féle reformáció elnyomásával vesződik; a spanyolok aragóniai Ferdinánd és castiliai Izabella, a a legkatolikusabb uralkodók alatt az araboktól megszabadult országukat rendezik és Kolumbusz Kristóf jóvoltából tengerentúli gyarmatokat szereznek ahhoz; az ezeréves, egykor világhatalmú Bizánc húnyó csillaga a hódító törökökkel küzd haláltusát. Nem csoda, hogy Itália olyan egyedül maradt a kultúra szolgálatában!

A XV-ik század végére azután fölszabadult Franciaország az angol harcok alól, Németország örökre elveszítette a római császárságot, Angliában kibékült a két királyi család, Spanyolország meghódította Amerikát, Bizáncot romba döntötte a török, Itália pedig újjáteremtette a tudományt és a művészetet.

Egyetlenegy nemzet haladt vele ebben a munkájában. Egy nép, amely századokon át Európa védbástyája a törökhódítás ellen s java erejét ősei földjének megvédésére fordítja. És mégis a harcoknak ez a hazája az egyetlen Európában, amelyben az új művészet ifjú hatása azonnal gyökeret ver. De nemcsak gyökeret ver, hanem gyümölcsöket is terem egy igazi nemzeti uralkodó alatt, aki pedig uralkodásának első éveitől kezdve el nem teheti a fegyvert, hogy nevelőatyja, apósa, édes nagybátyja és végre országának föllázadt főurai ellen megvédelmezze birodalmát. És aki mindennek dacára időt tud szakítani arra, hogy megszólaltassa a fegyverzörgés között elhallgatott múzsákat és nemzetét odavezesse a művészet legelső hazája, Itália mellé, hogy sok esztendővel Európa minden népe elé kerülhessen a reneszánsze megértésében, megbecsülésében és művelésében. Ez Mátyás király uralkodásának soha el nem múló dicsősége.

*

Amint már említettem, az olasz reneszánsz első alkotásai: a *firenzei dómkupola* és a *Capella Pazzi* 1420 körül keletkeztek. Az új irány rohamosan elterjedt a sok tartományú félszigeten, de természetesen legmélyebb nyomokat Firenzében hagyott. Maga Brunellescó kezdette itt meg 1440-ben a *Pitti* palotát, de már annak befejezése Fancellire és Amanatira maradt. Azután jönnek a többi követők. Milanóban 1456-ban Antonio Filarete megépíti az *Ospedale Maggioret*, Veronában 1476-ban Fra Giocondo a *Palazzo del Consigliót*, Veneziában 1481-ben Pietro Lombardo a *Vendramin-Calergi* palotát. Firenzében 1489-ben Benedetto da Majano a *Strozzi* palotát építi, amelynek udvarát és főpárkányát Simone Pollajuolo, másként Cronaca fejezi be. 1491-ben elkészül Páviában a *Certosa,*

Amadeo, Dolcebuono és Solari műve és végül Rómában 1500-ban Bramante megkezdi a *Cancelleria* építésével az olasz reneszánsznak második, fényesebbik korszakát, az úgynevezett cinquecentót.

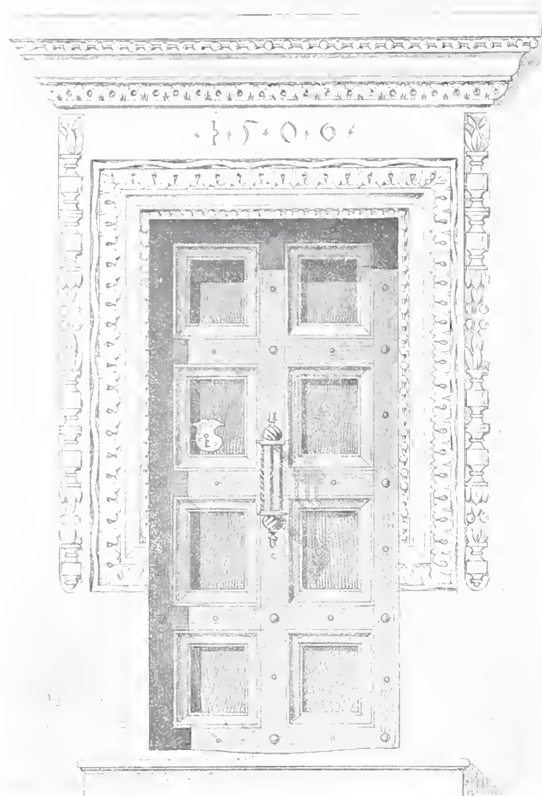

BÁRTFA: VÁROSHÁZ, ERKÉLY. — 1507.

Eddig az időig — tehát az 1400-as években, a quatrocentóban — Itálián kívül nem épült reneszánsz mű. Csupán a következő században — az 1500-as években, a cinquecentó alatt — kezd meghódolni, a művelt világ az új stílusnak. És pedig Európa minden többi országa előtt Magyarország, 1505-ben. Csak 10 esztendővel később, 1515-ben lép a követők sorába Franciaország 14-gyel később, 1519-ben Anglia és 29-cel később, 1534-ben Németország.

Francia földön az első reneszánsz-épület az 1515-ben emelt *Chenonceaux*-kastély, amelynek mesterét Guillaume Senault néven hagyta reánk a műtörténet. A királyi várak ettől kezdve kivétel nélkül az új stílust követik. 1516-ban megindul a *Blois*-kastély építése, Jaques Sourdeau vezetésével, a következő évben pedig az *Azay le Rideau* kastélyé. 1523-ban a *Chambord*-kastélyt építik Pierre Nepven (az úgynevezett Le Trinqueau) és Jaques Coqueau és végül 1528-ban a mindegyiküknél nagyobb *Fontainebleau* várat alkotja meg Chilles le Breton.

Ez időtájt Franciaországban az olasz művészek egész sora élt. A följegyzések szerint

BÁRTFA: VÁROSHÁZ, AJTÓ. — 1506.

nem kevesebb, mint huszonkettő ezeknek a száma, akik közül Fra Giocondo, Benvenuto Cellini és Leonardo da Vinci rövidebb, Domenico da Cortona, a Guisti testvérek, Paganino és mások hosszabb ideig tartózkodtak ott. De természetes is ez az invázió, hiszen maga VIII. Károly francia király egy sereg olaszt hozott Amboise várába, mikor 1495-ben a kihalt Anjouház örökeért Nápolyban járt. Ezt látva azután a francia művészek közül igen számosan átmentek Itáliába, az új irányt elsajátítani. Ilyenformán a reneszánsz első francia alkotásai bizonyára jogosan nagyrészben az olasz szellem dicsőségére irhatók.

Angolország közvetlen Franciaország után vette át a reneszánszot. A korai, úgynevezett Elisabeth-stílus kifejlesztésében az olasz művészek hosszú sora vett részt. Angliában élt ekkor többek között Pietro Torrigiano, Michelangelo kortársa és Donatello tanítványa is. Az első alkotások közé tartozik a Westminsterben 1519-ben épült két *síremlék* VII. Henrik és neje számára. Theodor Have építi pár év múlva a cambridgei *Cajus College* palotáját, Giovanni di Padua pedig a *Longleat House*-ot.

Németországba ugyancsak olasz mesterek viszik a reneszánszot és pedig meglehetősen elkésve a többi államokhoz képest. 1534-ben építi meg az olasz Paolo della Stella a prágai Hradzsinban a *Belvedere*-kastélyt. A remekmű megalkotásában kívüle még három művész részes: Giovanni de Spatio, Zoan Maria és Hans Trost, akik közül csupán az utolsó volt német származású. Ez a késői dátum és az olasz segítség a németek nemzeti hiúságának sok fájdalmat okozott már s műtörténészeik minden igyekezetükkel azon voltak, hogy a reneszánsznak korábbi és germán kézből eredt alkotásait német földön is megjelölhessék. A kísérletet nem igen sok eredmény koronázta, mert csak néhány apró épületrészlet keletkezéséről sikerült bebizonyítani a Belvedere-kastély előtti dátumot. Valóságos tiszta reneszánsz alkotás Németország területén 1534 előtt nem volt. Sőt az elterjedése sem igen gyors az új stílnak. Igaz, hogy a *heidelbergi vár* építése nem sokkal ezután, 1545-ben veszi kezdetét és egyik szárnya, az Ottó Heinrichsbau 1553-ra készen is áll, de a másik rész, a Friedrichsbau már csak 1601-re készül el, a polgárság körében pedig még ennél is későbben honosodik meg az új irány. A középületek sorában a művészi tetőpontot a *kölni Rathhanshalle* képviseli, amelyet 1569-ben Wilhelm Bernikel emelt. A legszebb magánház pedig a *nürnbergi Pellerház*, melynek 1605-ben épült homlokzata és udvara századokon keresztül követett példája a németországi reneszánsznak.

*

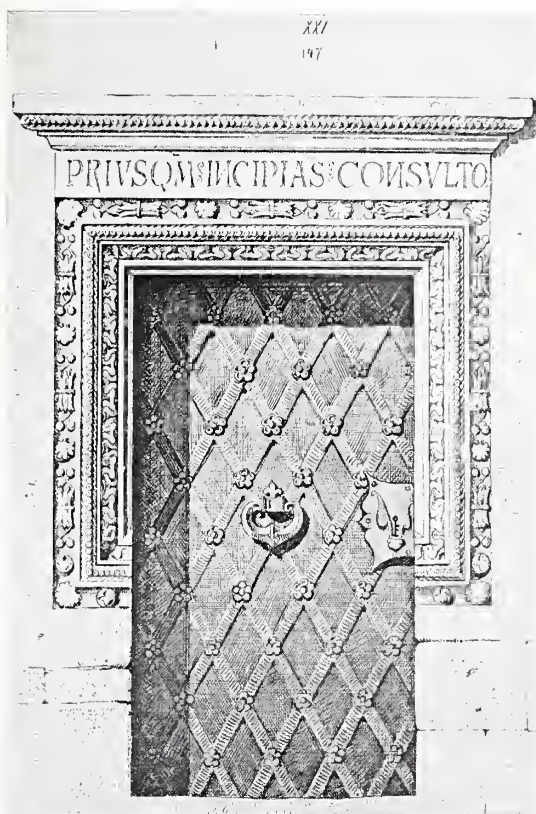
Magyarországon az 1526-iki mohácsi vészre következő százötven esztendős török uralom alatt és a kuruc háborúk viharos éveiben az emlékek nagy része megsemmisült. De az a kevés, ami megmaradt, annál ékesebben beszél. És mert az újabb kutatásoknak sikerült kideríteni a legfontosabbak keletkezésének korát is, ma már hiteles dátumok bizonyítják elsőbbségünket a többi nemzetekkel szemben.

Egykori följegyzések igazolják, hogy pár esztendővel Mátyás királyunk halála után (tehát 1490 és 1500 között) a pesti polgárok bőkezűsége reneszánszstílű emléket állított nevének. A nagy király ilyen epitáfiumai különben nem csupán Budán, hanem a sárosmegyei Kis-Szebenben, meg Hétháron és egyéb északmagyarországi városokban is keletkeztek.

De korábbi időből is vannak határozott adataink a reneszánsz meghonosodásáról. Ozorai Pipó, családi néven Scolati Fülöp — az olasz származású, firenzei születésű, 1426-ban elhalt temesi főispán — volt az első, aki régi hazájából művészeket hívott Magyarországba. Közülök Manetto Amanatini és Masolino da Panicale neveit említik forrásaink. Az első, saját följegyzései szerint, mintegy százezer forintnyi vagyont — akkor hihetetlen nagy összeget — szerzett munkásságával és eközben nem kevesebb, mint száznyolcvan építményen és műtárgyon dolgozott.

Egyéb mecénások is támogatták az új irány művészeit. Buondelmonte, a firenzei születésű kalocsai érsek és Joannes de Milanensibus, a milánói származású nagyváradi püspök szintén foglalkoztattak olasz mestereket. Scolari András, a későbbi váradi püspök végrendeletében tetemes összeget hagyott szülővárosára, Firenzére, hogy valamelyik templomában emléket állítson nevének. A munkát magára Brunellescóra bízták s ő meg is kezdette a Santa Maria degli Angeli templomban a monumentum megalkotását, de azután — nem tudjuk mi okból — félben maradt az.

Mindezek részben már Mátyás király uralkodása előtt történtek, részben uralkodásának legelején, tehát még az 1400-as években. Ekkor ő maga királyságának és hatalmának megszilárdításán fáradozott és előbb a demoralizált, erőszakoskodó nemességgel, később féltékeny nagybátyjával, Szilágyi Mihálylyal vívta éles és éveken át tartó küzdelmeit. De amint biztosan ült trónján, azonnal igazi renaissance uralkodó lett és a művészet pártolásában s a tudomány ápolásában semmivel sem mutatta magát kisebbnek, mint hadvezéri vagy diplomáciai munkásságban. Hazai forrásaink közül udvari történetirója, Bonfinius emlékszik meg

BÁRTFA: VÁROSHÁZ, AJTÓ. — 1506.

legrészletesebben erről a ragyogó korszakról, melyhez hasonlót — ha szavainak hihetünk — Magyarország sem annak előtte, sem azóta nem élt meg.

Nehogy azonban az elfogult udvari ember szemüvegén át lássuk Mátyás tetteit, inkább a külföldi forrásokból sorolunk föl néhány jellemző adatot. Maga Leonardo da Vinci jegyezte föl róla, hogy *a festészetet még a költészetnél is többre becsülte.* Ludovico il Moro milánói fejedelem 1480-ban szobrokat küld ajándékul a budai udvarba s ugyanakkor Lorenzó de Medici, Verocchiónak hat domborművével lepi meg Mátyás királyt. A fejedelmi udvar híre, úgy látszik, ekkor már Európa-szerte elterjedt, mert csakis így magyarázható meg az a csodálatos esemény, hogy 1488-ban III. Iván orosz cár Mátyáshoz fordult azzal a kéréssel, hogy néhány kiváló művészt küldjön neki. Ebben az időben különben már valóságos művészkolónia volt hazánkban. Az olaszok

PÉCS: SZÉKESEGYHÁZ.

közül hosszabb-rövidebb ideig itt tartózkodtak: Benedetto da Majano, Fioravante, Chimenti, Camicia és Baccio Cellini, akik még valamennyien Mátyás királynak az olasz Beatrix-szel való egybekelése előtt kerültek hozzánk. Házassága után, az új királynő befolyására, már alig néhány új külföldi művész jött be, többek között a dalmata Traui János, akinek nevéhez műtörténeti kutatásaink néhány korábbi templomunk megalkotását is fűzik.

Igen nagyfontosságú Mátyás korának megítélésében mindezeknek a megállapítása, mert így láthatjuk csak tisztán, hogy az új művészetnek korai meghonosodásában az idegen királyné szava és akarata aligha volt részes. Azoknak az időknek magas kultúráját leginkább bizonyítja az a fölfogóképesség, amelylyel főuraink, élükön afiatal uralkodóval, a tudomány és a művészet értékét méltányolni és alkotásait megszeretni és megbecsülni képesek voltak. Hozzá mindezt olyan időben, amidőn szomszédaikkal folytonos harcban, egymás között pedig állandó forradalmakban éltek és ami a legcsodálatosabb, évtizedekkel előbb, mint Európának egyéb, kultúrájukra oly büszke nemzetei.

A Magyarországon meghonosodott reneszánsznak Mátyás alatt erősödtek meg első hajtásai. Legszebb virágait a nagy király már nem láthatta; a gyümölcsök, amelyeket oly szeretettel várt, csak későbben értek meg. Vagy talán csak azok, amelyek épségben reánk maradtak, míg az ő művészeinek alkotásai elpusztultak a török rabság alatt? Meglehet, hogy ha nem így történt volna, még korábbi dátumait ismernénk a magyarországi reneszánsznak. De találgatások helyett sokkalta biztosabb a stílus meghonosodását a valósággal fönnmaradt emlékektől és azoknak pontosan megállapított keletkezésétől számítani. Mert ebben a tekintetben a latin szálló ige szerint a legékesebben maguk a kövek szólanak.

Öt fönnmaradt műemlékünk a legfontosabb határköve a reneszánsz kezdetének nálunk: a bártfai városháza, a pécsi dóm a belvárosi plébániatemplom, az esztergomi bazilika és a gyulafehérvári székesegyház. Mindezeknek renaissance részei a cinquecento legelső éveire, 1505 és 1512 közé esnek. Csak utánuk keletkeznek Európa többi tartományaiban reneszánsz művek. És pedig, amint előbb láttuk, 1515-ben Franciaországban, 19-ben Angliában és 34-ben Németországban.

*

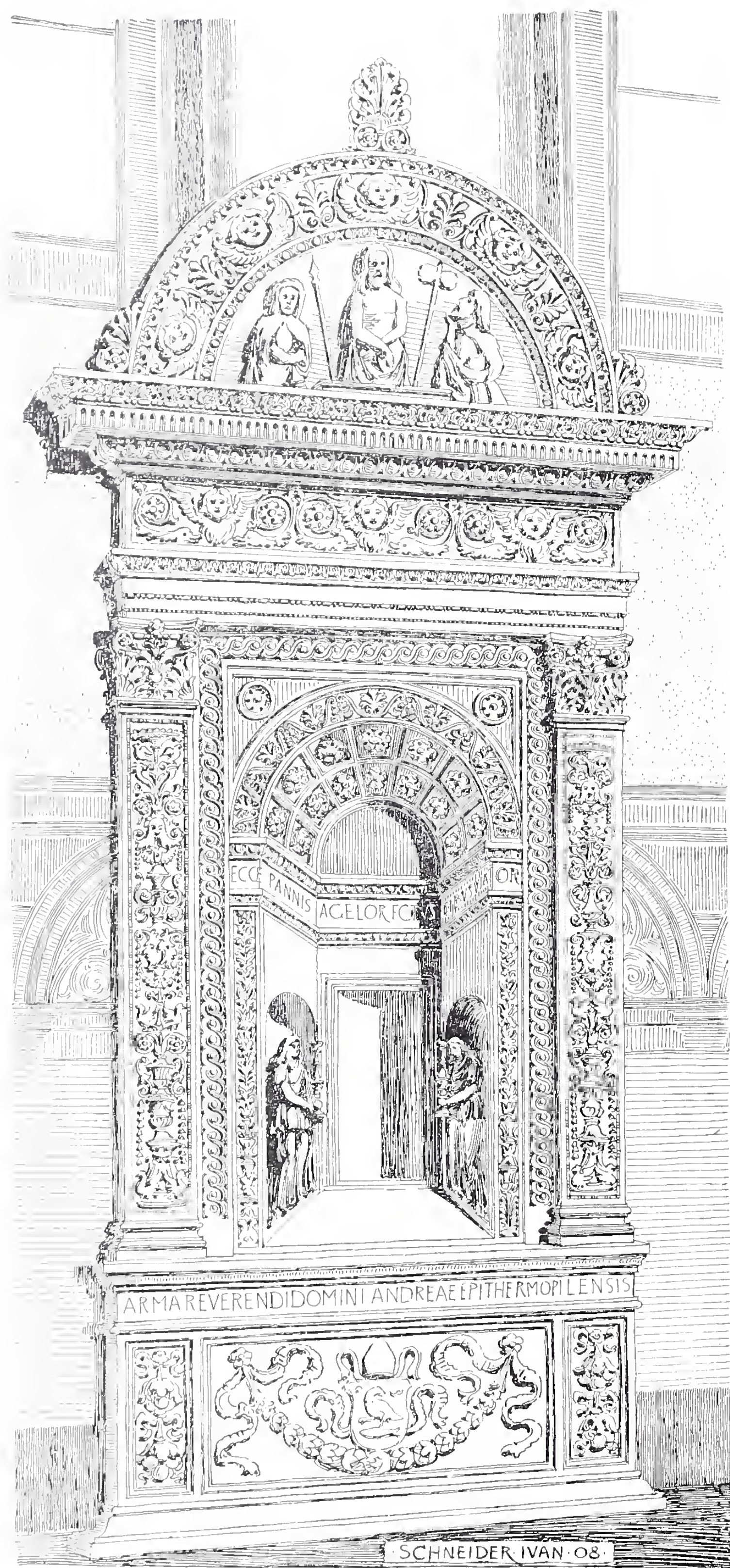
A *bártfai városház*, amelyet néhány évvel ezelőtt a Műemlékek Országos Bizottsága ***Sztéhló*** Ottó

BUDAPEST: BELVÁROSI PLÉBÁNIATEMPLOM.

PÉCS: SZÉKESEGYHÁZ, PASZTOFÓRIUM. — 1507.

BUDAPEST: BELVÁROSI PLÉBÁNIATEMPLOM, NAGYRÉVI ANDRÁS PASZTOFÓRIUMA. — 1506.

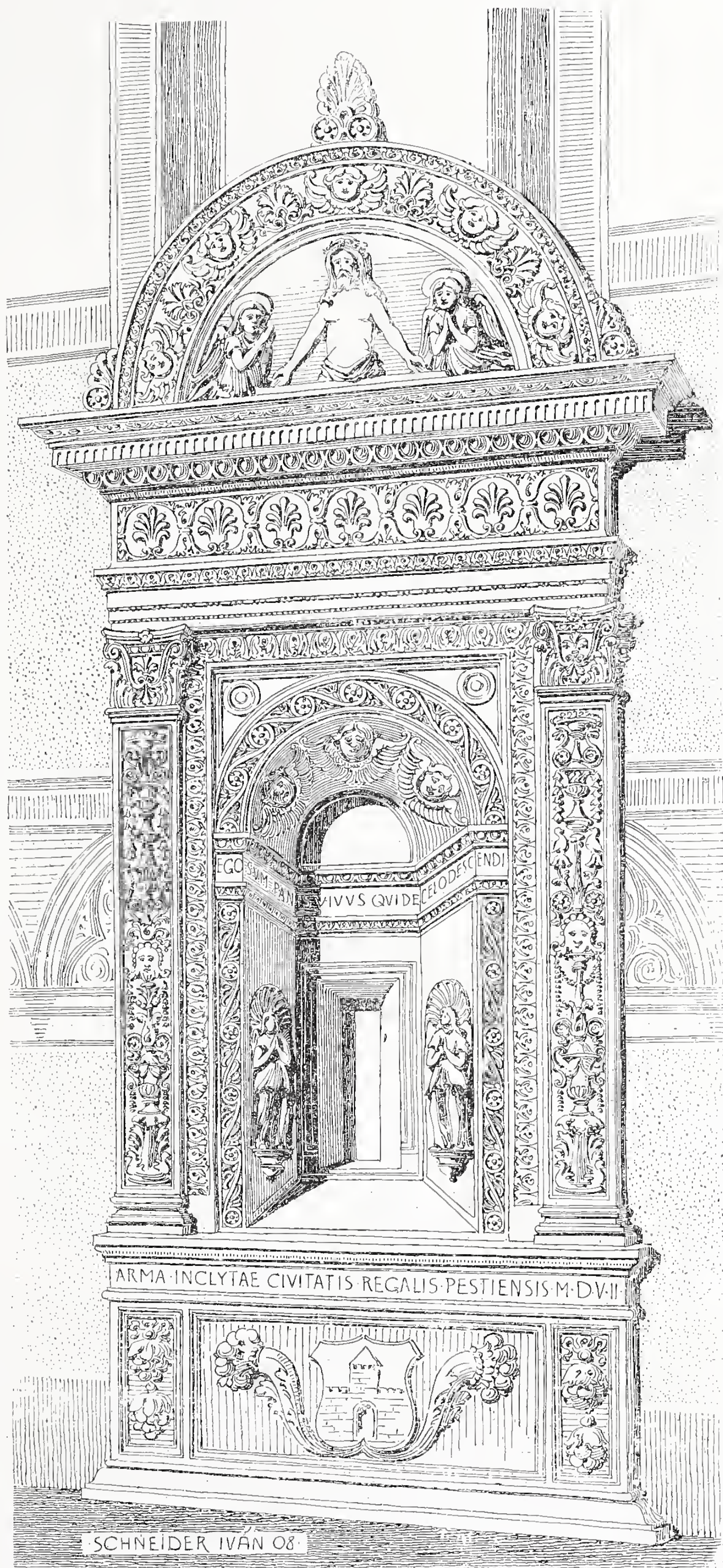
vezetése alatt helyreállított és amely azóta Sáros megye múzeuma, minden valószínűség szerint egy elpusztult középkori épület helyén áll. A mai építményről 1500-tól kezdve maradtak fönn adatok. 1501-ben Tamás mester ajánlja föl szolgálatát Bártfa városának ezekkel a szavakkal: „Hirét vettem, hogy városházatok épületét építeni akarjátok s hallom, hogy arra való mesteretek nincsen“. A fölkínálkozást — úgy látszik — nem fogadták azonnal el és más szakértőket is fölhívtak a munkára, akik közül Láng Simon kassai mester 1504-ben jelenti, hogy nem pályázhatik egyéb elfoglaltsága miatt. 1505-ben köti meg Bártfa városa ***Sándor*** mesterrel az építési szerződést. A városi levéltár adatai szerint meglehetős lassan indulhatott a munka, mert az első esztendőben csupán tíz forintot fizettek ki kőért és nyolcat munkáért. A következő, 1506-ik évben már jobban futotta a pénzből, mert magának Sándor mesternek száz forintot, János kőfaragó mesternek pedig az oromfalakért százhúsz forintot fizetnek. 1507-ben találjuk a legelső biztos nyomát a reneszánszrész építésének. „***Elek*** mesterrel szerződtünk, hogy három rőf magas, két rőf széles ***olaszszabású*** ablakot készítsen, amelyekért tizenkét forintot fizettünk neki“ — mondja a városi krónikás. Ez az esztendő 1507, tehát a legfontosabb a városház építésében, mert a reánk maradt reneszánsz-részletek

pontos dátuma. Ennek helyességét bizonyítja az is, hogy 1509-ben az építkezés a magas tető elkészítésével befejezést nyert. A városház ismertetői közül többeknek föltünt, hogy a reneszánsz-művészet ismerete dacára az épület ilyen középkori jellegű tetőt kapott. Az okot talán leginkább Divald Kornél ismerte föl, amidőn az országos hírű bártfai takácscéh egykori vászonraktárát látja a hatalmas terjedelmű padlástérben.

A bártfai városház reneszánsz-részletei közül legtökéletesebbek az erkély és néhány ajtó, amelyeknek keretei és párkányai egészen tisztán mutatják az új stílust és legjobban bizonyítják *Elek* mesternek művészi érzékét.

*

A mai *pécsi székesegyházat* 1882—91 között építette a bécsi *Schmidt Frigyes* annak a kevéssé sikerült restaurálásnak helyébe, amelyet a pesti *Pollák* Mihály a régiből alakított a XIX. század elején. A dóm építésének története az Árpádok idejéig nyúlik vissza. 1064-ben már állott a mainak helyén az első, valószinűleg ó-keresztény stílű templom, mert ebben az esztendőben I. Endre fiát, Salamont, királylyá koronáztatta benne. A templom a reákövetkező évben teljesen leégett s bár az új, már románstílű egyház építését hamarosan elkezdették, azt csak a XIII. század elején fejezték be. Ettől kezdve pontos adatok van-

BUDAPEST: BELVÁROSI PLÉBÁNIATEMPLOM,
A FŐVÁROS PASZTOFÓRIUMA. — 1507.

ESZTERGOM: BAZILIKA.

nak róla. 1303-ban Demeter kőművesmester a keleti apszist megnagyobbítja, majd 1498-ban Zsigmond püspök az egésznek restaurálását kezdi el. Fontos időpont a templom építésében az 1506-ik év. Ekkor kér a megye püspöke, *Szathmáry* György, Sándor pápától a helyreállításra szakértő művészt. A pápa *Jakab* bencés barátot küldi Pécsre, aki azután az egyház egész belsejét elkészíti és a boltozatokat freskókkal díszíti. Ha tekintetbe veszszük azt, hogy ebben az időben Olaszországban a reneszánszművészet már fénykorát éli, úgy egészen bizonyosnak vehetjük, hogy a pápa küldötte is csak reneszánsz-mester lehetett.

A pécsi templom reneszánsz-részlete a mai „Krisztus teste"-kápolnának *vörös márvány oltára*. Keletkezése idején a főoltárnak különálló szentségháza, pasztofóriuma volt, de mivel a Schmidt-féle átépítés a főoltárnak saját szentségházat adott, a régit a templom egyik oldalkápolnájába helyezték át. Az emlék alépítményének közepén Szathmáry György pécsi püspök címerét viseli. Keletkezésének évszáma, 1507, is reá van vésve. Ha tudjuk, hogy Szathmáry György 1505 és 1521 között volt pécsi püspök és ezután 1524-ig az esztergomi érseki székben ült, úgy a kőbe faragott időpontot helyesnek fogadhatjuk el. Csak azon idők szokásának hódolt az új püspök, amikor székfoglalása után első dolgának nevének és emlékének megörökítéset tartotta. A pasztofórium alkotójára nézve csak sejtelmünk, hogy az a már említett *Jakab*, bencés barát lehetett, akit Szathmáry püspök kérésére 1506-ban a pápa küldött Pécsre, ki ott a templom belsejének helyreállítását végezte és aki ezt a munkáját igen természetesen a pátrónus epitáfiuma elkészítésével kezdhette meg.

*

A *Budapest belvárosi plébánia templomról* a XIII. századtól kezdve vannak adataink. Ebben az időben készültek a híd felé eső déli torony középső falában lévő román részletek, melyeknek árpádkori eredetét többek között e félköríves fríz is bizonyítja. A XV-ik század elején, valószinűleg Zsigmond királyunk alatt, épült a templom keleti csúcsíves része, de boltozása már későbbi időből való. 1514-ben, Dózsa György parasztlázadása alatt, teljesen kifosztották a templomot. 1526 szeptember 14-én pedig a mohácsi csata után Budára érkező II. Szolimán török császár fölégette. Az elpusztítás tökéletes lehetett, mert a törökök nem alakították át mecsetté, mint a többi, aránylag épebben maradt egyházakat, közöttük a Mátyás-templomot is. A pestiek egyetlen plébániatemplomuk helyreállítását még Budavárának visszavétele előtt megkezdhették. Még pedig, amint látszik, adakozásból, mert Nagy-Kőrös városának 1647-ből eredő följegyzése szerint „a pesti magyarok templomépületükre három forint és harminc dénárt kaptak". A törökök eltakarodása után, 1687-ben, Széchenyi György esztergomi érsek volt az első támogatója az építésnek, aki ezer akó bort ajándékozott erre célra a pesti hivőknek. A parókia jegyzőkönyvei szerint a bor árából 1688-ban betetőzték, a következő évben pedig beboltozták a templomot. Egyik műtörténetírónk erre az adatra azt a különös kifogást teszi, hogy bizonyára fordított sorrendben történt a dolog, s előbb kellett a boltozásnak és csak azután a tetőzésnek történnie. Úgy látszik azonban, hogy őseink jobban értették a dolgukat, mint a laikus krónikás. — 1697-ben még egy följegyzést találunk a helyreállításról, amely azt mondja, hogy Pest városa harminc forintot szavazott meg az építésre és sajnálattal jegyzi meg, hogy ez a költségekre nem volt elég. 1725-ben végre a város komolyan kezébe veszi a templom dolgát. De bár mindjárt az első esztendőben több száz forintot költenek reá, éveken keresztül lassan halad a munka. Csak 1731-től javult a helyzet, mert a tanács kimondotta, hogy minden végrendelkező a város egyetlen plébániatemploma helyreállítására köteles bizonyos összeget hagyni. Evvel aztán erélyesen megindult az építkezés és nyolc esztendő mulva, 1739-ben készen állott a mai

ESZTERGOM: BAZILIKA, BAKÁCS-KÁPOLNA. — 1507.

barokkhomlokzatú, gótszentélyű templom. Rajta a *Steindl* Imre-féle restaurálásig semmit sem változtattak.

A belvárosi templom reneszánsz-emlékei közül a legfontosabb a szentélybe falazott *két pasztofórium,* szentségtartó fülke. Közülök a baloldalit a fölírás szerint Nagyrévi András, termopiléi cimzetes püspök, a templom plébánosa emeltette. Ennek talapzata sárga, kerete fehér mészkőből való, belseje pedig vörös márvány. A jobboldali nagyjában megegyezik a ballal és Pest városa rendeletére készült, a belevésett évszám szerint 1507-ben. A keletkezés időpontjára nézve egyéb meglehetős határozott adataink is vannak. Nagyrévi András csak 1506-ig volt a templom plébánosa és így legkésőbb ebben az esztendőben építhette az ő emlékét őrző szentség-

GYULAFEHÉRVÁR: SZÉKESEGYHÁZ.

tartót; a fölírás szerint pedig 1507-ben létesült Pest városáé. Mindkettő a pécsi, 1507-ből eredő szentségtartóhoz való föltünő hasonlatosságával lep meg és talán nem is valószínűtlen, hogy ugyanazon mester kezének alkotása. Eddig a belvárosiakat ugyan Traui Jánosnak tulajdonították, minden határozottabb bizonyíték nélkül; de vajjon nem lehetséges-e, hogy ezeket is a pécsi püspök Rómából jött müvésze, *Jakab* bencés barát faragta? Akárhogyan történt is, kétségen fölül áll, hogy mindhárom pasztofórium keletkezése az 1506—7. esztendőkre esik.

Az első *esztergomi bazilikát*, mely valaha a mostaninak helyén állott, a hagyomány szerint Szent-István királyunk emelte Adalbert püspök tiszteletére. A levéltárak egykorú adatai szerint ez a templom 1188—98 között teljesen porrá égett. Néhány esztendővel később Joób érsek a régihez hasonlóan, csak még díszesebben újra felépíttette. Az 1241—42. években, a tatárjárás alatt, Esztergom várának hős kapitánya, Simon, megvédelmezte az elpusztulástól a várost és benne a templomot is; csak félszázaddal később, 1304-ben sikerült egy keresztény uralkodónak, Vencel cseh királynak mindkettőt tönkretenni. A templom ettől kezdve néhány évtizedig romokban hevert, csak 1331—49. között épült újra föl, Telegdy csanádi ispán alatt. Ez az átépítés azonban az eszközök elégtelensége miatt nem volt méltó az érseki fővároshoz s a hivők óhaja el nem csendesült a régi, díszes templom után. 1450-ben végre Zéchy Dénes bíboros érsek Magyarország kormányzójának, Hunyadi Jánosnak segélyével végrehajtotta a helyreállítást és a gyönyörű új székesegyházat 1453-ban hét megyéspüspök jelenlétében fölszentelte.

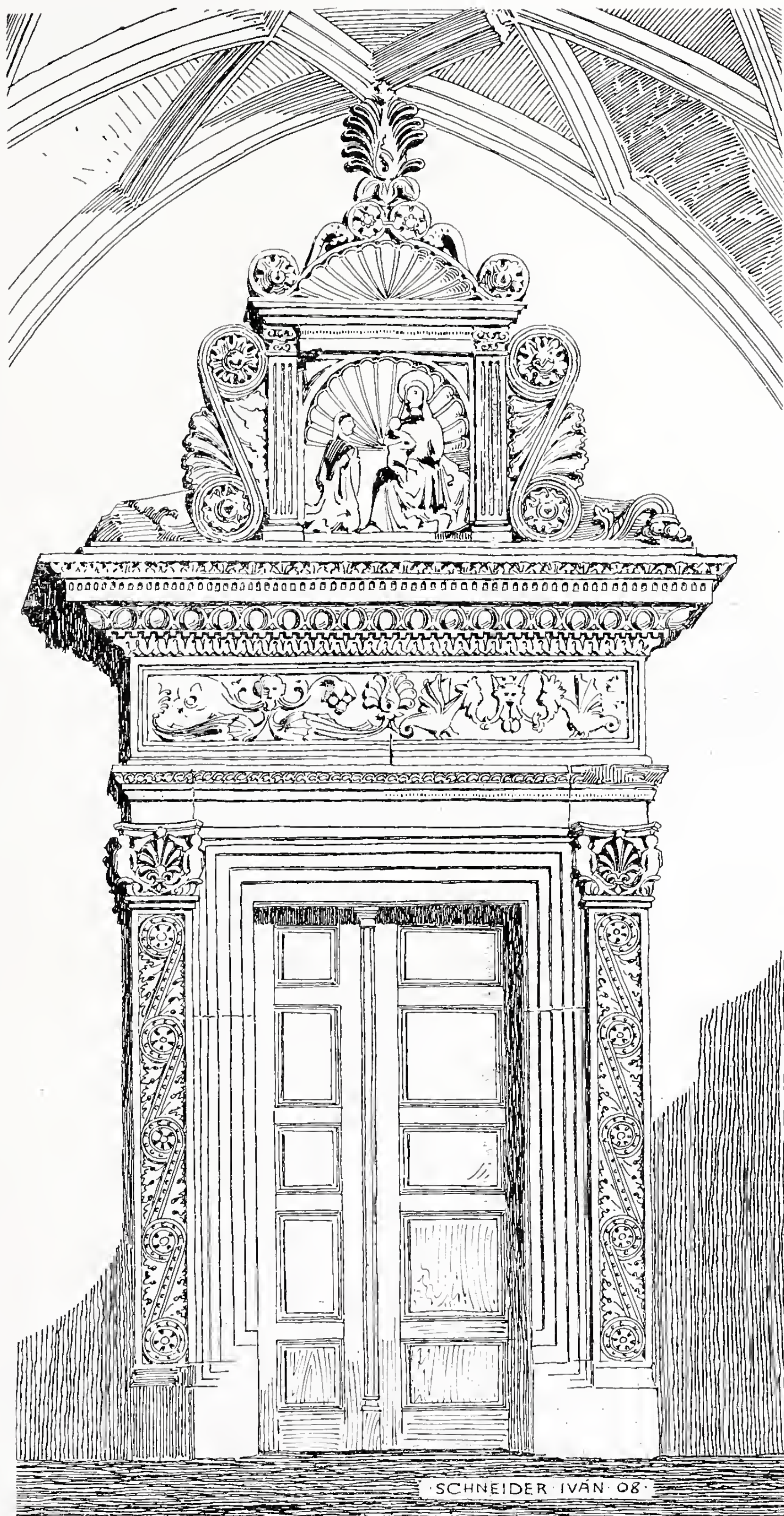
A mohácsi vész után a török pusztítás Esztergomot sem kímélte meg. II. Szolimán 1543-ban az összesen ezerhatszáz főből álló őrség leverése után beveszi a várost és elfoglalja a templomot is. Csak 1595-ben sikerült azt Mátyás főhercegnek újra visszavenni. Az egymásután következett két ostrom alatt azonban a szentegyház annyira rommá lett, hogy az esztergomi prímás kénytelen volt székhelyét Nagyszombatba áthelyezni addig, amíg székesegyházát újra fölépítheti. Sajnos, az idők erre nem voltak kedvezők és majdnem másfél századon át maradt Esztergom érsek és templom nélkül. 1723-ban már az országgyűlés is megsokalta a dolgot és elrendelte, hogy az esztergomi érsek főkáptalanjával együtt székvárosába térjen vissza. Mégis csak újabb száz év múlva, 1820-ban, Ferenc király határozott kívánságára teszi át Rudnay Sándor hercegprímás székhelyét Esztergomba és kezdi meg új helyen székesegyházának építését. 1822-ben József nádor leteszi az alapkövet s ettől kezdve Kühnel Pál bécsi építőművész tervei szerint annak magyar barátja, Pákh János vezetése alatt, szépen halad a munka. Az érsek halálakor 1831-ben 815.696 forintot költöttek reá és egészen a főpárkányig jutottak el.

Az új érsek, Kopácsy József, a budapesti *Hild* Józsefet bízza meg a folytatással, akinek vezetése alatt 1845-ben a külső homlokzatot teljesen befejezik és fölteszik a kupolára az aranykeresztet is. Ennek az időszaknak a munkája 573.022 forint költséggel járt. Ugyanekkor kezdették meg a belső kiképzést is; a szentély megfestését Moralt müncheni, az oltár képét Grigoletti, velencei művész végzi.

1830-ban Szcitovszky János lesz esztergomi érsek és befejezteti a belső berendezést. A főoltárt carrarai márványból Bonáni Péter késziti el és végre 1856-ban Ferenc József király jelenlété-

ben nagy ünnepséggel fölszentelik a templomot. A székesegyház utolsó mecénása, Simor János érsek, a belső dekorációt készíttette el: a gazdag aranyozású sztukkó-menyezeteket és az első alapítóknak, Hunyadi Jánosnak meg Zéchy Dénes bíborosnak szobrait, Hutter művészi kezéből. Simor alatt 512.754 forintot költöttek a templomra, amelyen ettől kezdve lényeges változás nem történt.

Az esztergomi székesegyház *Bakács-kápolnája,* a Hunyadi és Zéchy építette első templomnak volt része, azt a mai bazilikába csak a XIX-ik században vitték át. Az eredeti kápolnát a fölírás szerint erdődi Bakács Tamás esztergomi bíboros érsek 1507-ben építtette. (A fölírás szövege így hangzik: Thomas Bakócz de Erdoed, Cardinalis Strigonensis alme Dei Genitrici Mariae Virgini extruxit. Anno Domini MCCCCCVII.) Ezt a dátumot bizonyítja különben a karzat fölé vésett anagram is, amelynek nagy betűiből kell — az akkori dők szokása szerint — az évszámot összeállítani. A dedikáció

GYULAFEHÉRVÁR: SZÉKESEGYHÁZ, ÉSZAKI AJTÓ. — 1512.

Isten anyjának, DIVae Matr I, kegyébe ajánlja a templomot s belőle ugyancsak az 1507. évszám (MDVII.) derül ki.

A kápolna alkotója *Fercucci* András, fiesolei szentel ismertetésének és megemlíti azt is, hogy Bakács Tamás prímást benne temették el.

A kápolna szerencsés körülmények folytán a török ostrom és uralom alatt nem ment tönkre,

GYULAFEHÉRVÁR: SZÉKESEGYHÁZ, ÉSZAKI ELŐCSARNOK. — 1512.

képfaragó; anyaga vörös márvány, gazdag aranyozású díszítésekkel. Az egykorú írók egyhangúlag elragadtatással nyilatkoznak róla. Ursinus Velius a szép Pannóniáról (De bello Pannonico) szóló könyvében részletesen le is írja vörös falait és gazdag aranyozású menyezetét. Dícsérőleg emlékezik meg róla Ortelius Redivivus is; a cinquecento kiváló műtörténésze, Vasari György pedig egész fejezetet mert a pogány a templommal együtt mecsetnek használta és csak a kereszténység jelvényeit és képeit szórta ki belőle. A törökök kitakarodása után rendbehozták és azóta állandóan használták is. 1875 óta változatlanul áll mai alakjában.

*

A *gyulafehérvári székesegyház* alapítása a XII-ik századba esik, mert 1241-ben, a tatárjárás idején

valószínűleg állott már. Följegyzéseket 1277-ben találunk róla legelőször; akkor dúlta föl Alard salzburgi grófnak János nevű fia, hogy bosszút álljon, amiért atyját Nagyszebenben tartózkodásakor Péter püspök megölette. Ez alkalommal az égő templomban sok hivő és több kanonok is elpusztult, amint azt Kun László királyunk (1272—90), reánk maradt egykorú okmányai bizonyítják. 1287-ben kezdették el a templom helyreállítását és János kőfaragó mester vezetése alatt 1291-ben fejezték be. Mint munkatársakat följegyezve találjuk krakkói Szigfrid és gyulafehérvári Jakab mestereket is.

Történetírói közül Müller Frigyes püspök francia eredetűnek tartja és Könyves Kálmán (1095—1116) korából, tehát még előbbről valónak. Amikor ez a királyunk a nemesség sürgetésére Guiscard Róbert apúliai hercegnek leányát elvette, számos észak-francia szerzetes került Magyarországba. Ezeknek alkotása lenne a székesegyház, amelyen — Müller szavai szerint — norman szellem lebeg. Dehio és Bezold nagy művükben a bamberg-naumburgi építészcsoport olyan tagjainak tulajdonítják a keletkezését, akik a szász telepesekkel együtt kerültek Erdélybe. A későbbi adatok pontosabbak. 1603-ban leégett a templom és Bethlen Gábor erdélyi fejedelem olasz mesterekkel építtette újra föl. 1753-ban Mária-Terézia restauráltatta és végül napjainkban a Műemlékek Országos Bizottsága állíttatja gyökeresen helyre.

A székesegyház reneszánsz része az *északi kapu előcsarnoka*. Ez a bécsi műemléki bizottság szerint — amely az abszolutizmus idején, 1860-ban fölvétette — ízléstelen, copfos intézmény. Hazai történésze, *Bunyitay* Vince kanonok, a nagyváradi püspökség tudós könyvtárosa azonban a magyarországi reneszánsz emlékek legszebbikének tartja. A két vélemény közül kétségtelenül az utóbbi a helyes.

A csarnok építésének korára nézve egyik bizonyíték, hogy a különböző vallásos tárgyú dombor-művek között II. Gyula pápa, Mátyás király és Bakocs Tamás esztergomi érsek címerei vannak rajta. Mindenesetre ezeknek korában épülhetett. A bevésett fölírás szerint a befejezés 1512-ben történt és az építtető Lazoinusz János lett volna. Ennek kilétével igen sokáig nem volt tisztában a műtörténet, míg Bunyitay Rómában megtalálta egy magyar eredetű pápai gyóntatónak a síremlékét, amely ugyanazt a fölírást viseli, mint a gyulafehérvári templom előcsarnoka. Az ezen alapon folytatott kutatás kiderítette, hogy az építtető tulajdonképpen *Lászay* János erdélyi főesperes, aki mint kanonok volt a gyulafehérvári káptalan tagja és 1520-ban Rómába került, ahol az 1523-ban dühöngött pestis áldozata lett. Ilyenformán a bevésett évszám és név valóban hitelesek.

*

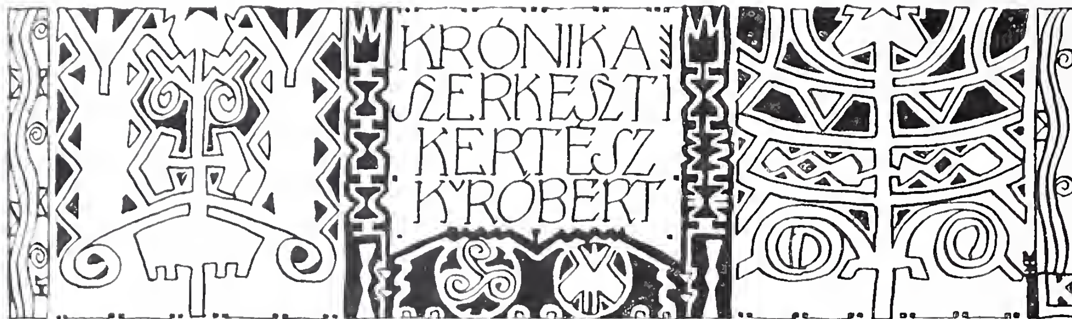
A bártfai városház, a pécsi oltár, a belvárosi pasztofóriumok, az esztergomi Bakács-kápolna és a gyulafehérvári előcsarnok keletkezésének 1506—1512 közé eső dátumai tehát minden kétségen felül valók. Velök a francia legelső emlékek 1515-iki, az angolok 1519-iki és a németek 1534-iki évszáma áll szemben.

Ezzel végére értem igénytelen tanulmányomnak, amelyben bizonyára kevés újat mondhattam és csak igen tökéletlenül jellemezhettem nemzeti multunknak egy örökké emlékezetes korát.

De talán mégis sikerült megmutatnom, hogy milyen elől állottunk valaha a kulturnemzetek között a művészet legremekebb alkotásának, a reneszánsznak megértésében és művelésében. És ha ott állhattunk az elmúlt nehéz időkben egy művészet újjászületésénél, miért ne állhatnánk a jövőben is egy új művészet születésénél.

Hiszen az idő napjainkban nagyon kedvező hozzá. A művészeti kánonok és hagyományok alatt megmozdult a föld. Éppen úgy, mint egykor a reneszánsz idejében. Új anyagok, új szerkezetek és új igazságok uralják az építőművészet birodalmát. És a nagy nemzetek mesterei ismét keresik, de alig-alig találják ennek az új igazságnak a nyelvét.

Kabdebó Gyula.

Földrengés és építkezés.

Az egész müvelt világ a délolaszországi rettenetes katasztrófa szédítő hatása alatt áll. Ilyen pusztulás talán még soha sem hirdette a természet titokzatos erőinek romboló hatalmát.

Mióta az emberiség öntudatosan és előrelátással védekezik a veszedelmek ellen, melyek a természetben állandóan környezik s igyekszik elháritani a súlyos csapásokat, melyekben lépten-nyomon része van, mindig újabb és újabb úton-módon éri őt valamely szerencsétlenség, mely készületlenül találja. Mikor már-már biztosnak érzi hajlékát, orvul támad reá a sors sujtó keze, onnan, ahonnan nem is sejtette s ha sejtette, a csapás erejének mértékét soha el sem képzelte.

Elvezette az ember háza fölül a fenyegető villámcsapást, a tudomány erejével legyőzte s engedelmességre szorította, midőn a lég elektromosságát vezetékén lassú kisülés útján kártevés nélkül a föld gyomrába lefutni kényszeríti.

A mérnöki tudomány óriási munka árán a hatalmas vízárakat megfékezi, gátakkal felfogja, lefolyásuknak irányt szab, zsilipekkel szabályozza.

Hollandia a tenger pusztító erejét hatalmas védőfalakkal töri meg, nehogy megismétlődjék a múlt idők gyászos eseménye.

A tüzvész ellen se szeri, se száma a rendelkezéseknek, melyek alapján építményeit e veszély ellen biztosítani törekszik. Egy-egy borzalmas tűzkatasztrófa újabb és újabb tanulságokkal szolgál, melyek nyomán újabb és újabb intézkedések történtek és mégis, a veszedelem mindig újabb őrizetlen rést talál az emberek intézkedéseiben.

Mikor már vasból építi házát s azt kénytelen tapasztalni, hogy vasépítménye a nagy hőfokon egyszerűen összeroskad, a vasat is körülburkolja s mikor a baltimorei rémes tapasztalatok alapján megnyugvással látja, hogy ime, a burkolt vasszerkezet mikép megtudja őt védeni emez eddig legyőzhetetlennek hitt elem pusztításaiban, akkor San-Francisko virágzó városa alatt kissé megcsuszamlik a föld, viszonylag csekély rázkódással elmozdul nehány centiméterrel s egy-két pillanat alatt romokban hever egy hatalmas háztenger, emberek százezreinek lakóhelye, maga alá temetve az ott védelmet keresők ezreit és felismerhetlen chaoszszá döntve milliókat érő munkáikat.

A sziciliai és kalabriai rémnapok megismételték a napokban ezt a rettenetes szinjátékot s a mi tetézi a megdöbbenést, oly helyen sújtott az enyészet keze, ahol évezredes hagyomány szentelt meg minden rögöt.

Ez a vidék a klasszikus műveltség legősibb fészke. Fenn északon, az Apenninek lejtőin akkor még barbár nép lakott, mely még csak nem is sejtette nagy hivatását, hogy törvényt szabjon majdan a világnak és erkölcsöt adjon a népek millióinak. Róma minden szellemi ereje szunnyadt még, mikor Itália déli részén és Sziciliában már tudomány, művészet, filozófia, költészet dicsérték a hellén szellem alkotó erejét. Partenope, Rhegium, Siracusa, Palermo, Messina, Catania, Grigenti és Akragas még évszázadok múltán a kereszténység korában is egy finomabb, aristokratikusabb műveltségnek székhelyei maradtak. A régmúlt idők hagyományainak tisztelete uralkodott e vidéken és a művészi tevékenység dicső alkotásain.

A tüzes, folyton füstölgő és veszélyes vulkán tövében épült nápolykörnyéki városkák legutóbbi pusztulásán nincs mit csodálkozni. A történelem ép e helyen megtanította az emberiséget, hogy mi várhatja őket ilyenek közelében. De hogy ha lábunk alatt sehol sem biztos a föld, amit szintén évezredek óta tud az emberiség, akkor csodálkoznunk kell azon, hogy elérkeztünk az emberi művelődés

20-ik századáig, anélkül, hogy e tekintetben az építéstörténet terén valamely védekező lépésről számot adni tudnánk.

Kivételt egyedül a japán építészetnél tapasztalunk, ahol a gyakran 7—9 emeletes faépítmények az ott gyakori földrengések dacára igen magas kort értek el, a középkorból napjainkig fennmaradván. Ezt egy érdekes szerkezeti fogásnak tulajdonítják, mely abból áll, hogy a pagodák belsejében óra inga, vagy harangnyelvhez hasonlóan hatalmas gerenda van a fedélszékre felfüggesztve, melynek mintegy ingó császárfáját képezi s mely lelóg csaknem a pagoda padozatáig, alul még súlyokkal van megterhelve. Ez a szerkezet azt eredményezi, hogy az összefüggő vázú építmény súlypontja lejebb esik s így a földrengések lökéseivel szemben is az épület nagyobb ellenállóképességgel bír. Ugyanott a gyakori földrengéseknek tulajdonítható a masszív kőépítmények mellőzése. Ugyanez továbbá megokolja az alapozás elhagyását, illetve az épületet tartó faoszlopok a talajba sülyesztett, vagy arra lefektetett kőlapokon nyugosznak a nélkül, hogy velük szerves összefüggésbe kerülnének. Így a földrázkodások kisebb mértékben vitetnek át az egész épületre, melyet az említett szerkezet ingásában kibalansziroz.

A nyugat építkezései, a modern építészet feladatai természetesen az ilyen egyszerű megoldásokat nem használhatnak. De sem az ó-, sem az újvilágban megfelelőbb hasonló célzatú berendezkedésre eddig példa egyáltalában nem volt. Olyan területeken pedig, ahol a földrengés gyakori természeti tünet, vagy ahol a geologiai és seizmografikus ismeretek a terrénumot még véglegesen el nem helyezkedett rétegzetűnek s így veszélyeztetettnek tudják, e szempont figyelembevétele nélkül egyáltalán nem volna szabad ma már építkezni. És nem főleg ott, ahol nemrégiben földrengéstől pusztult városok újra felépültek.

Messinát 1783-ban hasonló katasztrófa érte. Alig három esztendeje ismét megrázkódott ez a vulkánikus földterület s a lávafolyamok még ki sem hűltek, mikor gondtalanul elkezdték ismét építeni a 3—4 emeletes modern bérházakat. Az állam megengedte a visszatelepedést, anélkül, hogy gondoskodott volna valamelyes védelmi módszerről, speciális építési rendelkezésekről. Most is szó van Messina újraépítéséről, de gondol-e valaki egy legközelebbi katasztrófa lehető elhárítására, vagy csapásainak esetleges enyhítésére?

Az épületeknek a földrengésekkel szemben való viselkedésére vannak irányító tapasztalatok. Így bizonyos például az, hogy az építőanyag keménysége és a tömör építkezés kevésbbé ellentálló, mint a ruganyosabb anyag és lazább, de vázszerűen összefüggő konstrukciók.

A sanfranciskói szerencsétlenség után alapos vizsgálat tárgyává tették a kérdést. A „Scientific American" közölte volt a vizsgálat eredményét, amely már a későbbi délamerikai földrengés alkalmával újból aktuálissá vált és az olasz földrengési területre ma ismét azzá lett. Bebizonyult akkor a fenti állítás, mert a nagy acélvázas építkezések a romba dőlt régebbi kőépületek romjai között úgyszólván sértetlenül állottak. A leghevesebb földlökések dacára a nagy árúházak acélvázai s a vele lekötött falak nem igen szenvedtek. A sanfranciskói új városháza magas fémkupolája egészen csúcsáig sértetlen maradt, míg a jóval alacsonyabb masszív köralakú oszlopcsarnokok rombadőltek. A „Call" óriási vasvázú ujságháza és a nagy Fairmont-hotel csak a tűztől szenvedtek egy keveset. A masszív, erős, faragott kőépületeknek alacsonyaknak kell lenniök, hogy a rázkódtatásoknak ellentálljanak. Ilyen volt a Hibernia-bank háza, amely később leégett és ilyen a postaépület. Ez utóbbinak az egykori mocsár fölött épült és külön készült összefüggő nagy alapozáson állott része sértetlen maradt, a többi erősen szenvedett. Nagy szerepe van tehát az összefüggő alapozásnak is ily helyeken. Természetesen az ily alapokon álló épülettömbnek magasságától függ a pusztulás mértéke, mert a rázkódtatás ereje fölfelé arányosan nő. Ilyen szilárd alaptömbön épült, vázszerűen összefüggő szerkezetű építmény ennélfogva a legbiztosabban ellentállna a hirtelen földlökéseknek.

Hogy San-Franciskó újjáépítésénél a tapasztalatokat mennyire szem előtt tartják, arra jellemző, hogy miután szemlátomást a várost, főleg a földrengést követő tűzvész pusztította, elszakadván a vízvezetékcsövek s így az oltás lehetetlenné vált, avval a tervvel foglalkoznak, hogy az új vezetéket

helyenkint csuklószerüen szerkeszszék s így a talaj mozgása esetén ez a csukló alkalmazkodnék az új helyzethez s a cső nem szakadna el.

Több rendbeli tapasztalat igazolta, hogy a földrengés hatása a fölszínre mindig annak szerkezeti minőségétőt függ. Szilárd, tömör, nem réteges és nagy mélységű kőzettömegek felületén a rengések hatása gyenge. Laza kőzeteken ellenben, mint az alluvialis talaj, agyag, márga stb., a rengések pusztító ereje igen nagy. Már Lissabonban 1755-ben konstatálták, hogy a sziklatalajon épült városrész a katasztrófát elkerülte. San-Franciskóban az alluviális réteg aránylag nem mély, úgy hogy a nagyobb épületek többnyire ezen alsó sziklatalajig alapoztattak. Ezek leginkább sértetlenek is maradtak, a felső, fiatalabb lerakodású laza réteg azonban a rengés következtében hullámzó mozgásba jött s így rommá lett minden, ami rajta állott.

Messinában is az 1783-iki földrengés a gránittömegeken épült városrészt megkímélte volt. Más helyen szerzett tapasztalatok szerint a lakosság életbiztosságát nagyban elősegítik a szélesebb utcák, mert a legtöbb emberélet a megrepedezett omlatag épületeknek bedőlésekor esik áldozatul, ha az utak szélessége meneküléskor ez ellen védelmet nem nyújt. Eredmény már az is, ha szerkezeteink olyanok, hogy a földlökések bizonyos mértékeig megfelelő ellentálló szilárdságáról gondoskodni tudunk s így az építmények rombadőlését késleltethetjük, útat engedve az idejekorán való menekülésnek.

Most, mikor mind merészebb és merészebb konstrukciókkal mind magasabb és komplikáltabb építmények épülnek, az építmények teljes összefüggésének stabilitására is kellene törekedni oly formán, mint a japán példa mutatja. A vasváz s a vasbeton-szerkezetek e célt úgy látszik megnyugtató eredménynyel képesek szolgálni.

Ennek hasznát látjuk más hasonló esetekben is. Földcsuszamlások, részleges talaj- és alapelmozdulások, földalatti csatornák, üregek bedőlésekor előálló sülyedések, vízalátódulások mind hasonló és gyakori esetek, amelyekben az épület részben való megroskadása az egész épületre hirtelen és elháríthatlan katasztrófát okozhat.

Lechner Jenő.

Medgyaszay István.

A veszprémi szinház.

„. . . Munkálkodjunk és haladjunk lelkünk legbensőbb, legtisztább sugalata után. Ahol gyöngébb a sugalat, azok kisebb-nagyobb csoportba verődve, vezérük szavát hallgatva haladnak; ahol erősebb az, ott egy-egy magában is elindul, bátran, egyenesen . . .“

Úgylátszik, Medgyaszay is elég erős volt ahhoz, hogy elinduljon bátran, egyenesen. Elindult s megépítette az ország legszebb, legmagyarabb szinházát. Annak a szinháznak impozáns és mégis bájos egyszerűségén meglátszik, hogy Medgyaszay nem akart magyar stílusban építeni, hanem épített egyszerűen, természetesen, amint magyar lelkét, magyar gondolkodását művészi formákba öntötte!

A szinház a gyönyörű intim hatású püspökkertben van, az abba belenyúló „Korona“ vendéglő épületén túl.

A kertet körítő utcák jóval magasabban fekszenek. A megyeháza felől teljes emeletmagasságból haladunk le a széles bétonlépcsőkön a vendéglő terrásza mentén. Így jutunk a szinház oszlopos tornáca alá, honnan az előcsarnok és az abból nyíló mellékhelyiségekbe jutunk.

A megoldást egy fontos követelmény nehezítette: kívánatos volt a nézőtérről a régi szálló éttermei felé egyazon magasságban kényelmes átjáróról gondoskodni, ez az átjáró pedig az előbb említett bejáró és előcsarnok felett 4·40 m. magasságban van.

Egy másik lényeges követelmény volt az, hogy a szinház másik végében — a városháza felé — szintén kényelmes, kellő számú bejárók legyenek anélkül, hogy azokat hosszú folyosók által kellene összekötnünk a nézőtérrel és az említett előcsarnok köré csoportosuló mellékhelyiségekkel.

A fődizpozicióra még egy körülmény is irányadó volt: annak a szüksége, hogy a nézőtér előtti üdülő és társalgó helyiségek a szép püspökkerttel oldalt kényelmes és kellő számú ajtóval legyenek összekötve, hogy nyáron a felvonásközökben a kertben is sétálhassan vagy üldögélhessen a közönség, ismét anélkül, hogy a nézőtértől hosszabb folyosók, vagy lépcsők választanák el.

Ennek a hármas követelménynek a szinház tervezője úgy tett eleget, hogy a főbejárót és előcsarnokot a Megyeház-utca felüli mélyen fekvő kertiútra tette, innen a szinház hosszában a nézőtér alatt végighaladunk a nagy társalgón, mely oldalt négy ajtón át a kertbe nyílik; ezen túl a főlépcsőn visszafelé kanyarodva, a nézőtérre jutunk. A belépő természetesen szemben találja a szinpadot. Ily módon a főbejáró a szinpad alatt van. A karzat és páholyok külön bejárói, valamint a földszint két tágas kijárója a főlépcső köré csoportosul és a városháza felé a főbejáróval ellenkező irányba nyílik.

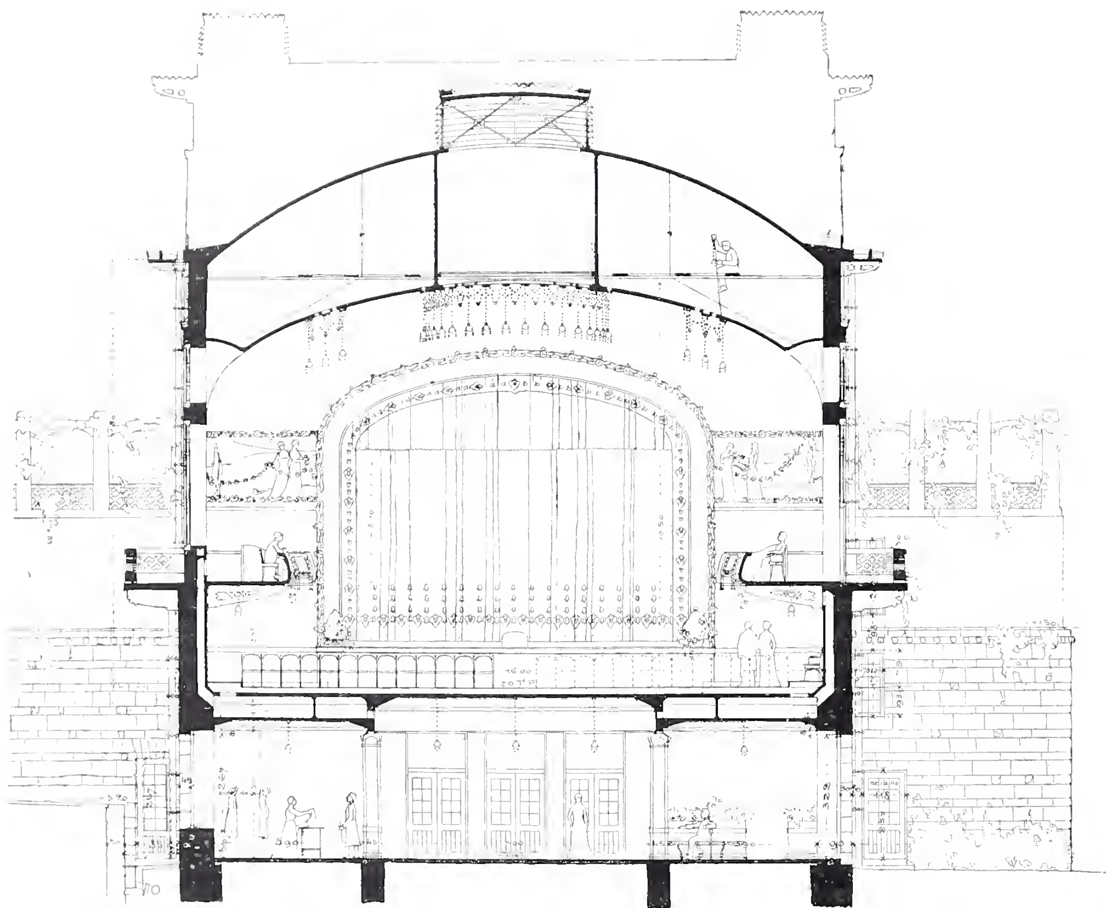
Az épület magva a nézőtér: 20 m. hosszú, 16 m. széles. Teljesen sík parkétáján könnyű, fokozatosan emelkedő pódiumokon állanak a széksorok és mögöttük marad az állóhely.

Ha bált rendeznek — esetleg közvetlenül a szinielőadás után — akkor az első zsölyesorok a terem oldalait körítő 1 m. széles emelvényre kerülnek, miáltal a nézőtér tánczteremmé válik. Az előbb említett könnyű pódiumokat a zenekarba fektetik, azt vízszintes parkétás táblákkal letakarják, középre lépcsőt tesznek, melyen át a fölösleges széksorokat a szinpad hátterébe hordják. A plüsfüggöny leeresztésével készen áll egy negyedóra alatt a barátságos táncterem. Ha a bál nagyobb mértékű, a szinpadon a háziasszonyok részére a készen lévő szinpadi díszletekből azonnal összeállítható a pálmákkal díszes baldachinos sátor.

A nézőtér két oldalán 16 drb egysoros páholy

van, a középső részben — a főlépcső szélességében — erkélyülések. A páholyokhoz és erkélyülésekhez teljesen külön folyosó és lépcső vezet, melyekhez emeletenkint jobbra a női, balra a férfiöltöző csatlakozik. Egy emelettel fölebb van az ismét teljesen elkülönített karzat külön lépcsővel és folyosókkal. Ebben a helyiségcsoportban van elhelyezve — helyesebben eltüntetve a magyar vidéki városok

A fűtés központi légfűtés. Tekintettel a magyar vidéki városok különös viszonyaira, 4 központból indul ki, hogy az alsó helyiségek klub célokra, a felsők báli alkalmakra a szinpadtól elkülönítve is fűthetők legyenek. A világítás a főbb helyiségekben Wolfram-villamos izzólámpással, a szinpadon, folyosókon és öltözőkben szénszál lámpással van megoldva. A nézőtér csillárai teljesen

METSZET.

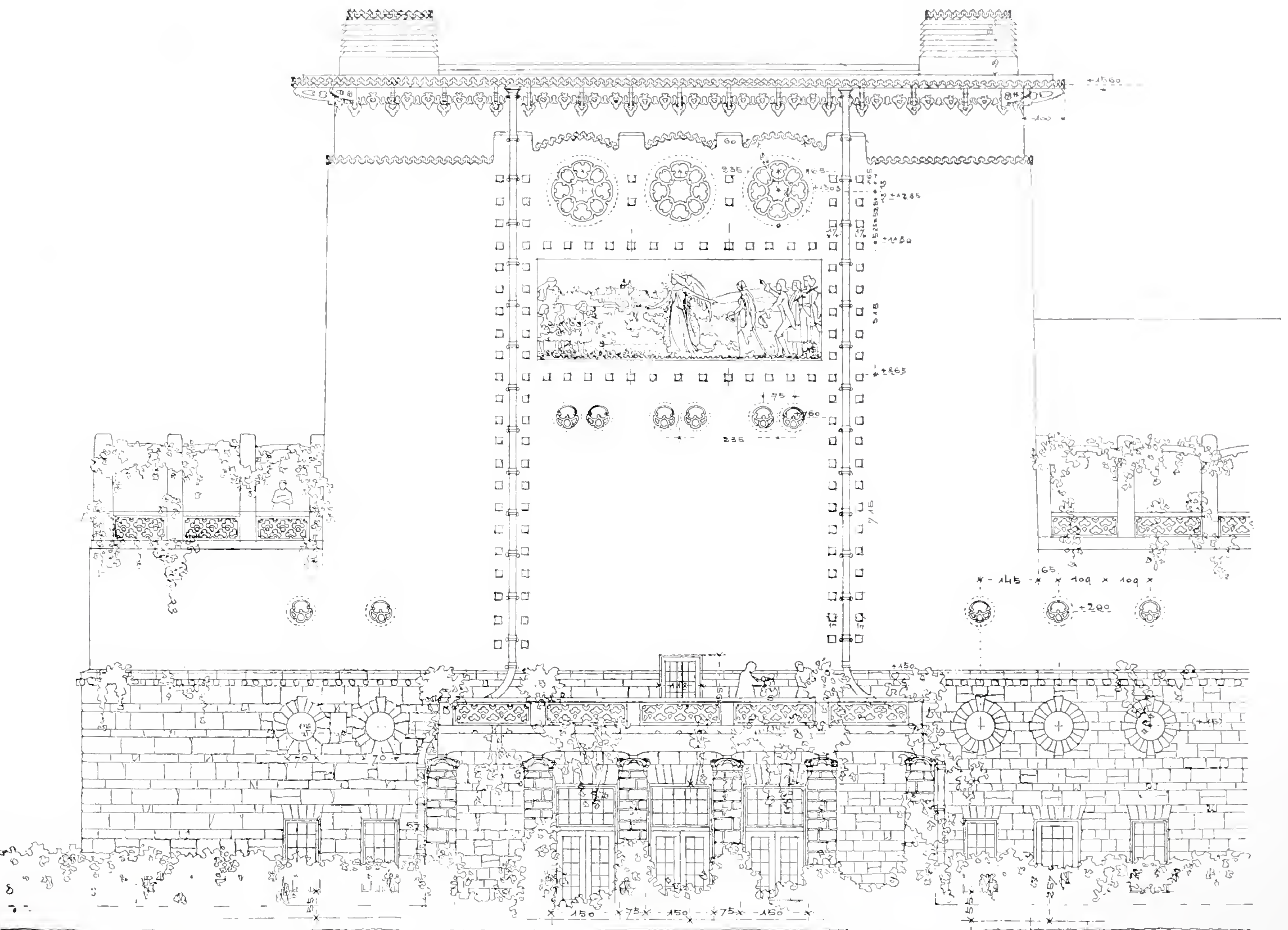
szinházi üzemének egyik jellegzetes faktora: a mozgófénykép-kamra. E kamra elhelyezése igen nehéz az olyan épületben, ahol éppen a legértékesebb ülőhelyek térfogatát venné igénybe a projektograf technikai követelményei szerint. Ezek szerint annak szemben kell lennie a szinpad nyílásával és pedig úgy, hogy a kép középpontjának merőlegese egybeessék *az* objektiv tengelyével.

új rendszerűek és Medgyaszay szabadalmát képezik. Előnyük a könnyű kiváltás, olcsóság és könnyed ornamentális hatás.

A falazat égetett tégla, mennyezetek, tetők, lépcsők, páholyok és erkélyek vasbétonból valók. Ez a szinházépítésben ujság. Merész megoldás az ablakoké: könnyen alakítható, teljesen légmentes zárású vasbétonszerkezettel.

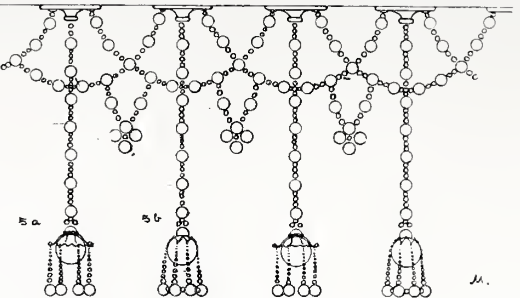
FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

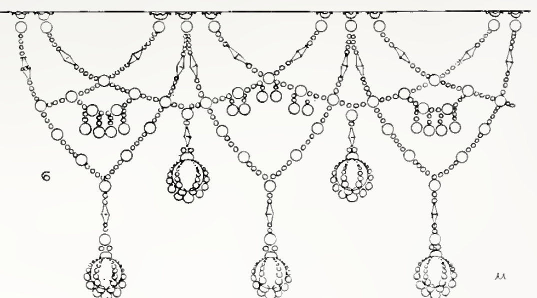
EMELETI ALAPRAJZ.

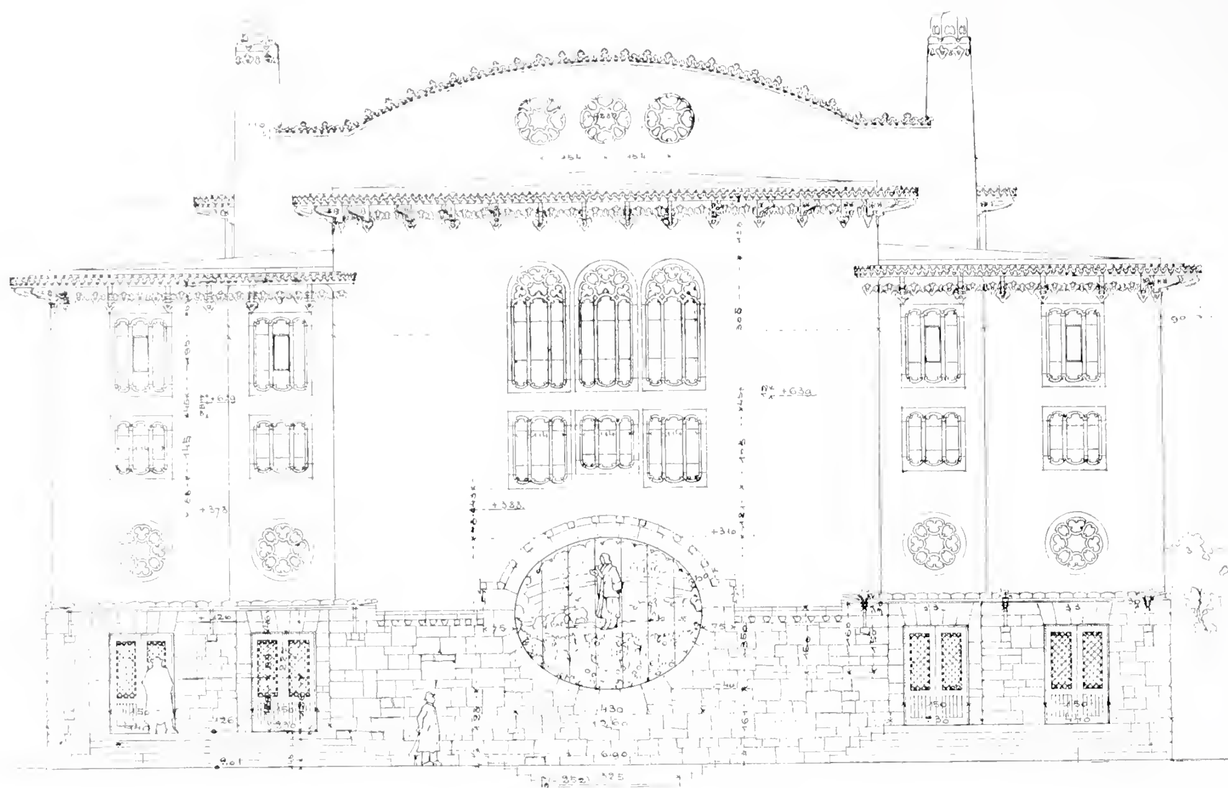
FŐHOMLOKZAT.

CSILLÁR-
VÁZLATOK.

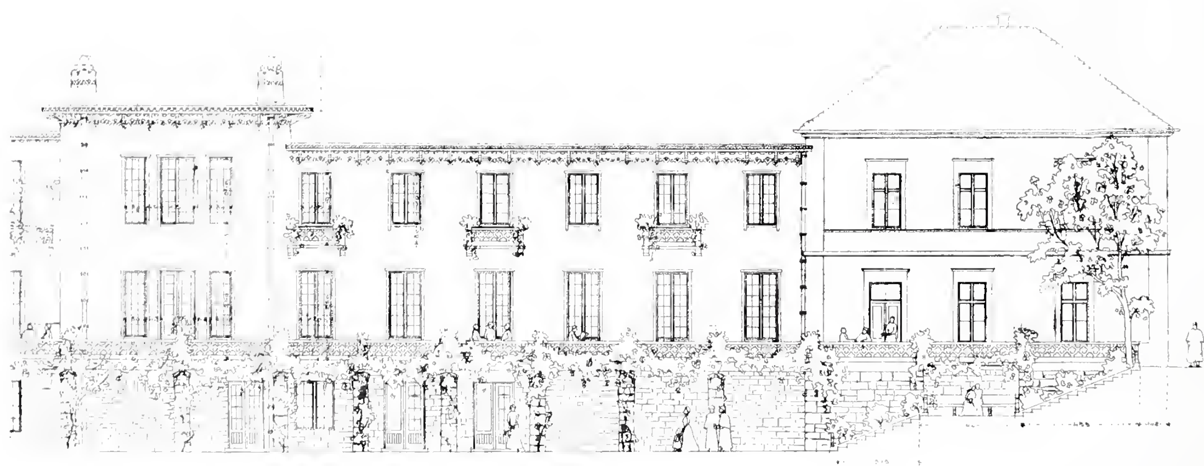

OLDALHOMLOKZAT.

A VÁROSHÁZ FELŐLI HOMLOKZAT.

A KASZINÓ ÉS SZÁLLÓ KERTI HOMLOKZATA.

PÜSPÖKKERT FELŐLI KÉP.

A SZINPAD ABLAKAI ÉS FŐPÁRKÁNYA.

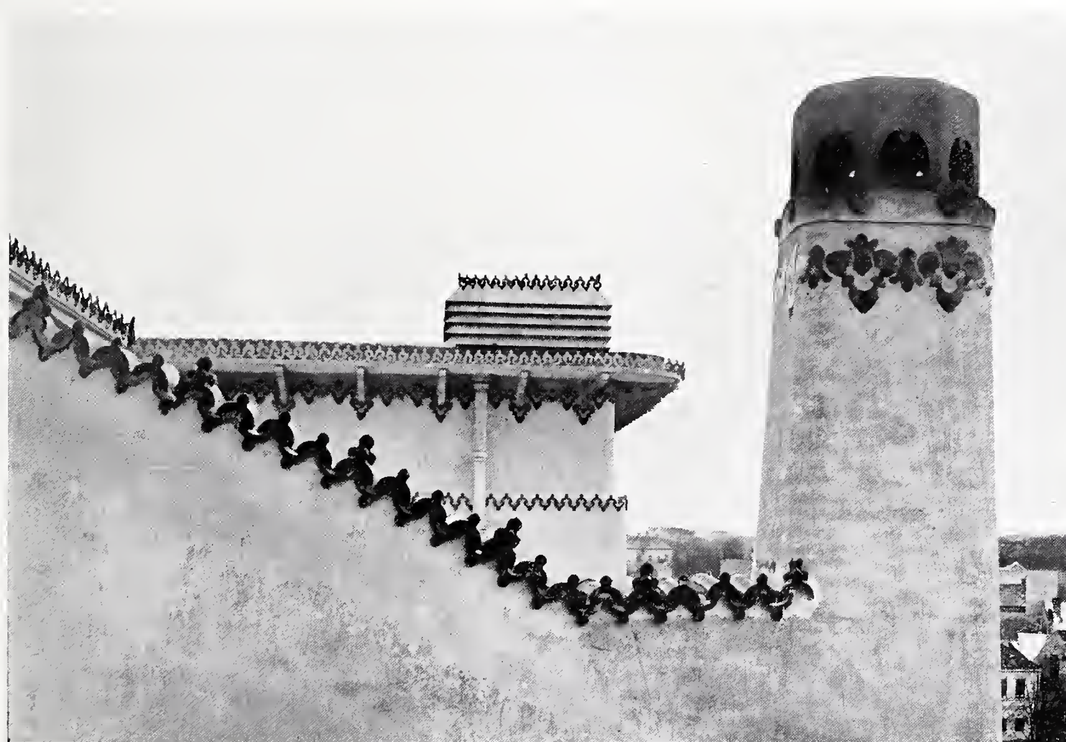

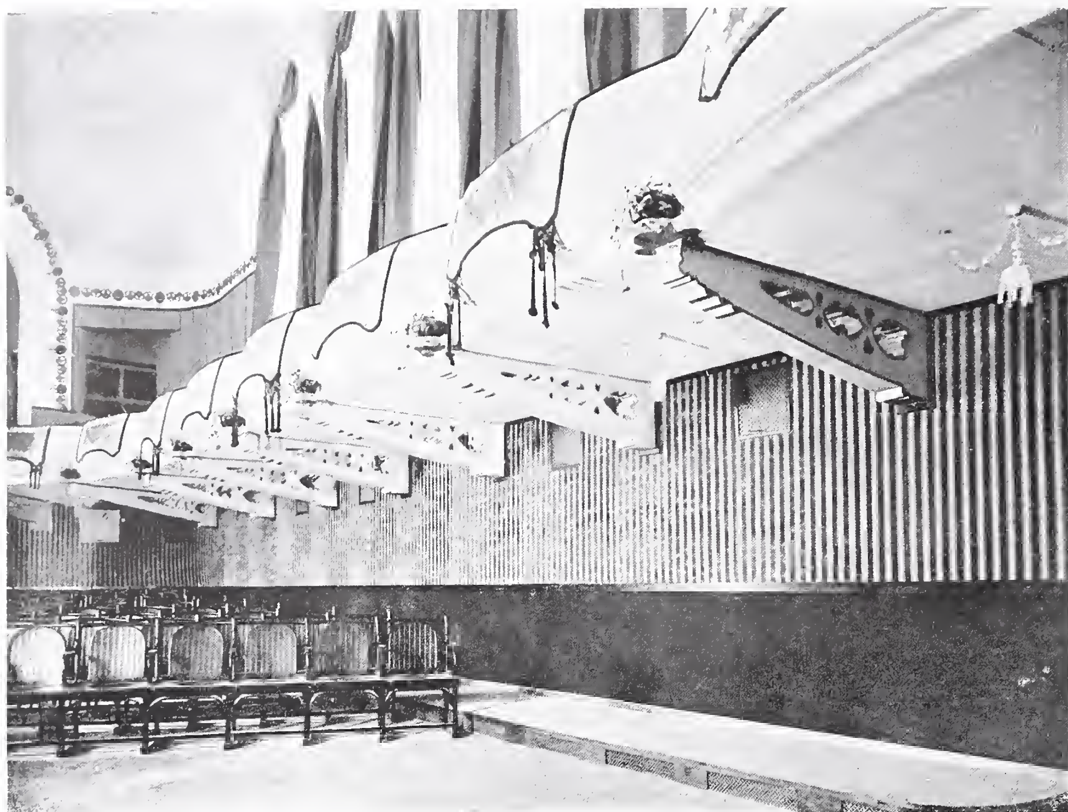
A FŐBEJÁRÓ ELŐTTI TERRASZ

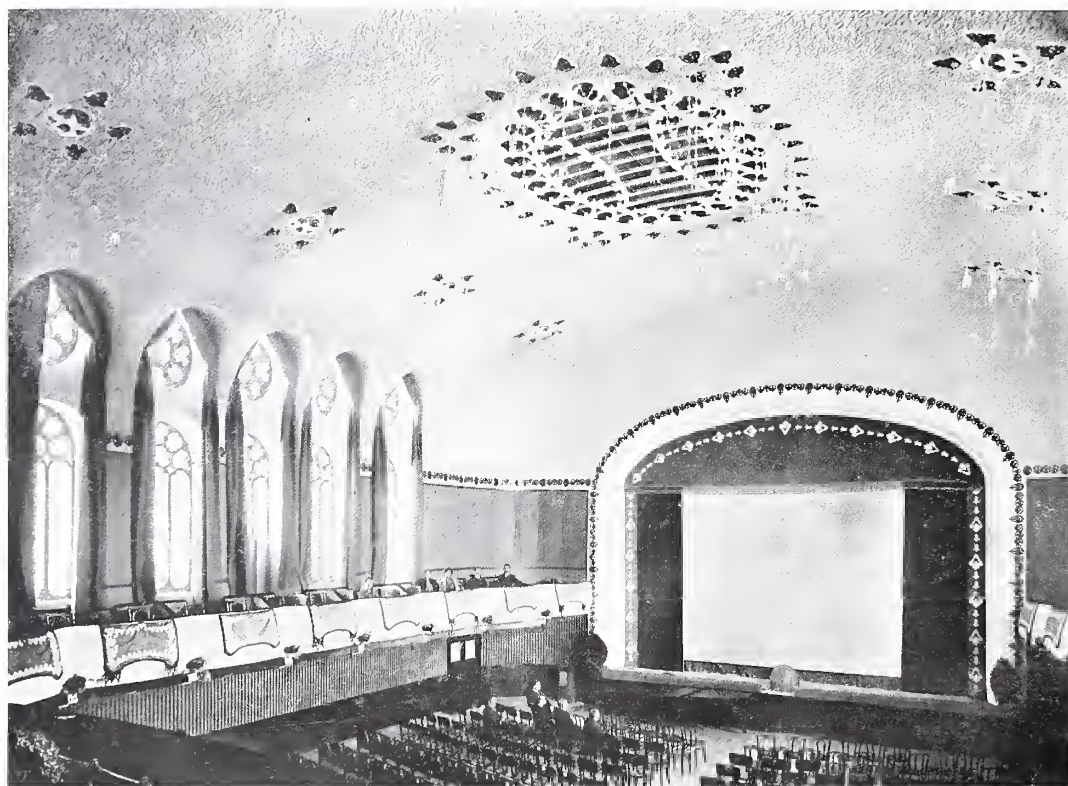

VASBETONOSZLOP, MÁRVÁNY OSZLOPFŐVEL, BRONZÖVEKKEL.

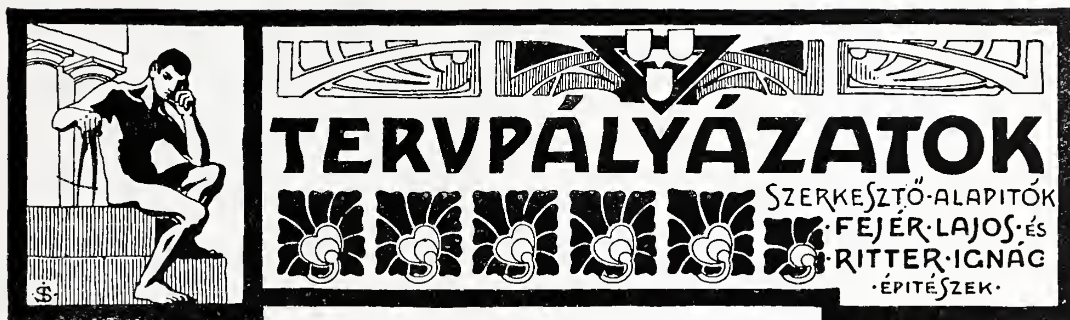
A NÉZŐTÉR OROMFALA ÉS KÉMÉNYE.

A PÁHOLYOK ÉS A NÉZŐTÉR.

A budapesti Sáros-fürdő pályatervei.

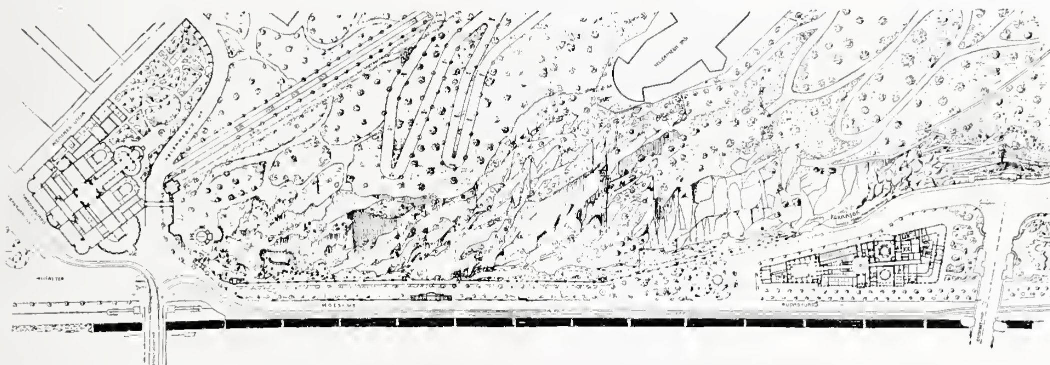
A székesfőváros hatósága még az 1904. évben hirdetett eszmei tervpályázatot, amelynek eredményeképpen a négy díjazott terv szerzői, névszerint: Alpár Ignác, Pecz Samu, Sterk Izidor, valamint Sebestyén Arthur és Hegedüs Ármin építészek szűkebb körű új tervpályázatra hivattak fel.

A biráló bizottság igen alapos munka után nem tudott végleg dönteni a megbízás tekintetében s így javaslatára a hatóság a két legjobbnak ítélt terv szerzőit: Sterk Izidort, valamint Sebestyén Arthurt és Hegedüs Ármint még egy újabb küzdelemre szólította fel, amely felhívásnak nevezettek eleget is tettek. A bíráló bizottság ezen legszűkebb pályázatban úgy találta, hogy mindkét tervben oly értékes eszmék vannak lefektetve, amelyek egyesítése a létesítendő nagyszabású intézmény érdekében volna; s az előzmények után legigazságosabb megoldásnak azt vélte, ha a két terv szerzőit együttesen bízza meg a hatóság a kivitellel.

Miután mindhárom érdekelt építész a megoldás e módjába beléegyezett, a főváros hatósága ily értelemben hozta meg határozatát, megbízván a Sáros-fürdő és gyógyszálloda kivitelével Hegedüs Ármin, Sebestyén Artur és Sterk Izidor építészeket.

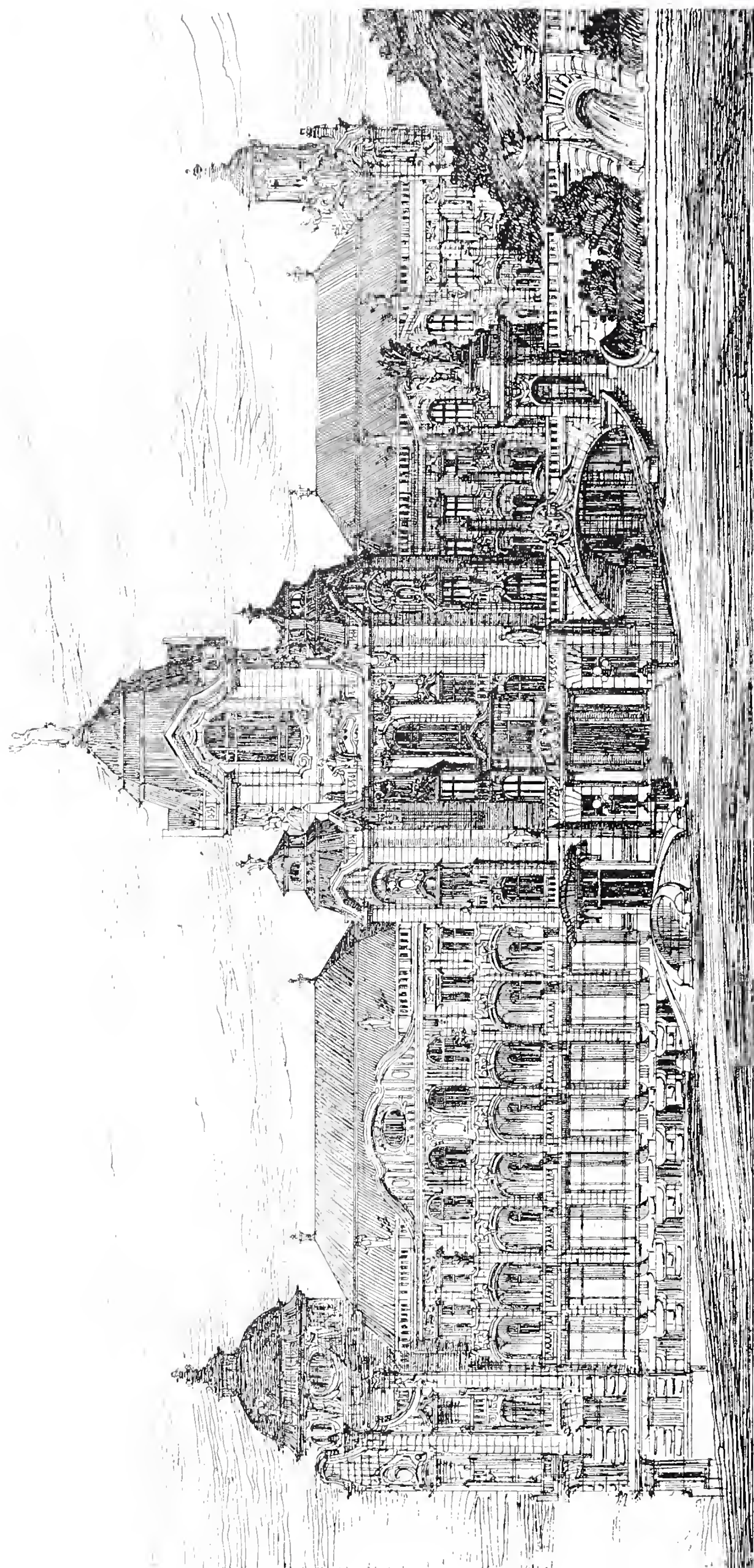
A két különböző felfogású terv egyesítése mindenesetre a legérdekesebb építészi feladatok egyike s kétségtelen, hogy az eszméknek ilyetén megérlelése nagyban előmozdítja az építkezés sikerét.

A három megbízott építész legutóbb be is mutatta már a hatóságnak a végleges kiviteli terv alaprajzait, amelyekből kitűnik, hogy a pályatervek szép és célszerű megoldásai igen előnyösen voltak egyesíthetők.

A SÁROS- ÉS RUDASFÜRDŐK ELHELYEZÉSE.

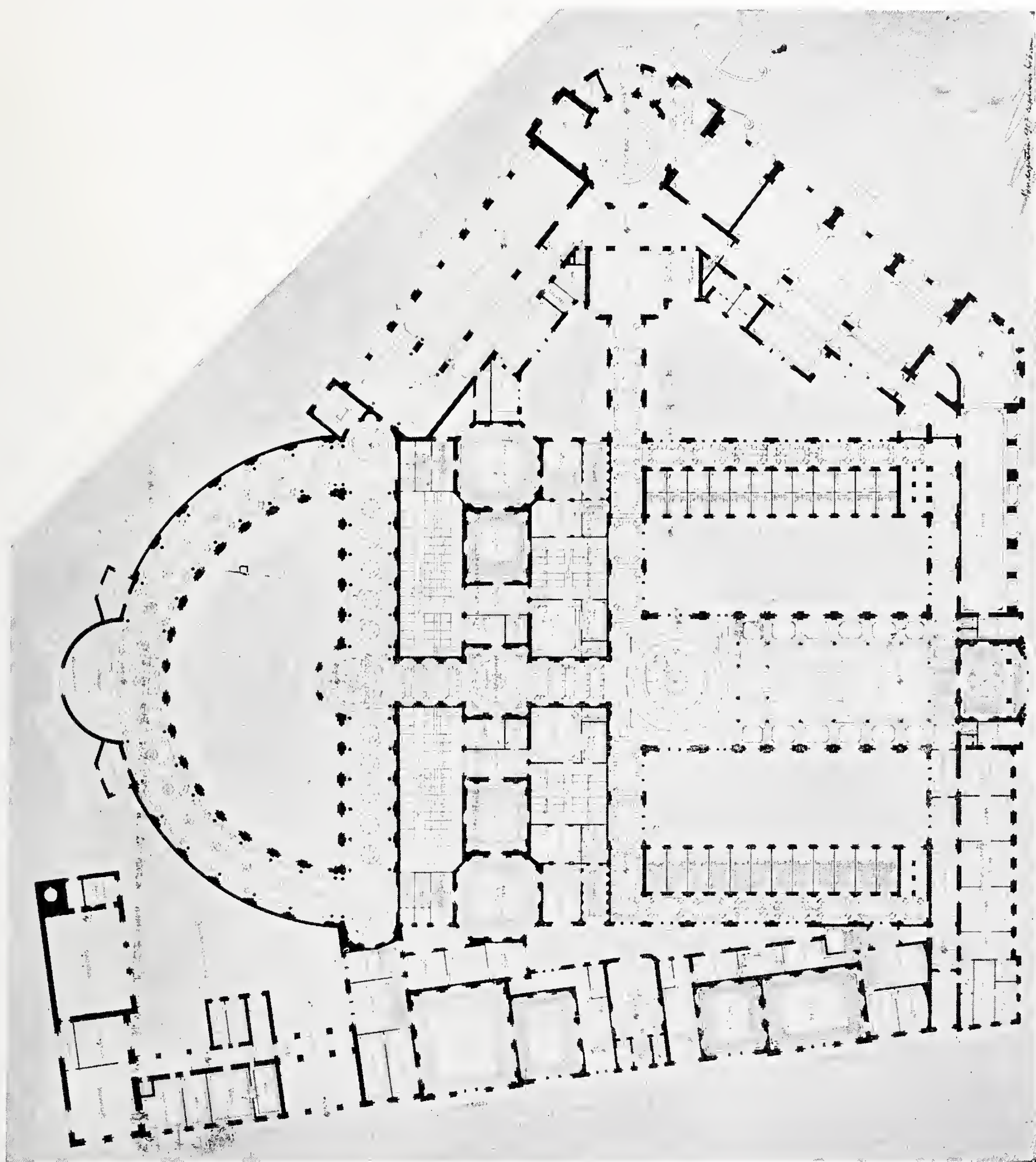
1905. évi januári számunkban bemutattuk a legelső eszmei pályázat eredményeit. Most közöljük a legutóbb lefolyt legszűkebb pályázat terveit, valamint a megbízott három építész által most bemutatott kiviteli terv 2 alaprajzát. Ez utóbbiakból látható, hogy a megoldás vezérlő gondolata volt a fürdőket s a szállodát külön-külön oly módon csoportosítani, hogy azok mégis egységes egészet alkossanak s főleg, hogy a gyógyszálloda és a gyógyfürdő jellegnek megfelelően, a két csoport között a kényelmes kapcsolat biztosítva legyen.

I. DÍJ.

FŐHOMLOKZAT.

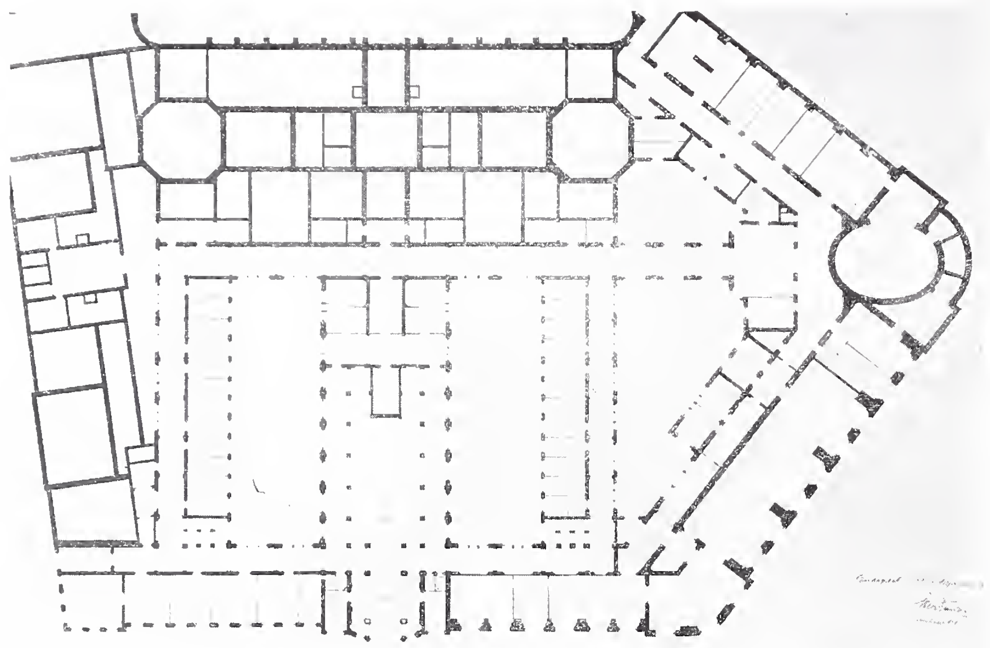
STERK IZIDOR, BUDAPEST.

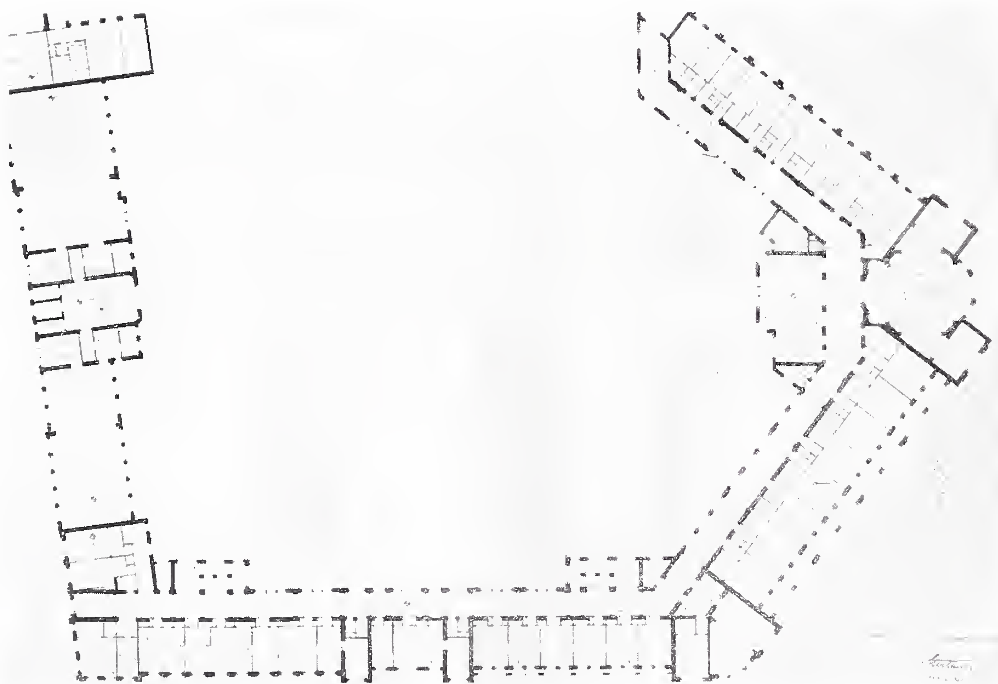
MAGAS FÖLDSZINT.

I. DÍJ.

STERK IZIDOR, BUDAPEST.

ALACSONY FÖLDSZINT.

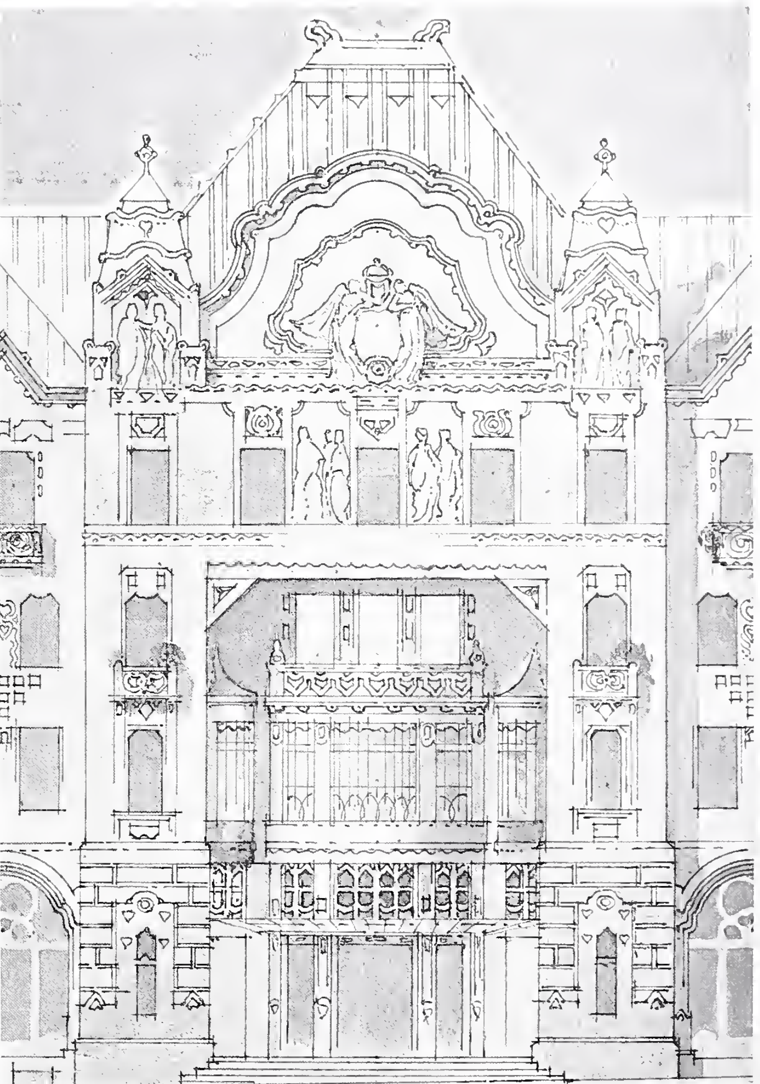
I. EM. ALAPRAJZ.

I. DÍJ. STERK IZIDOR, BUDAPEST.

I. DÍJ. TÁVLATI KÉP. SEBESTYÉN ARTUR ÉS HEGEDÜS ÁRMIN, BUDAPEST.

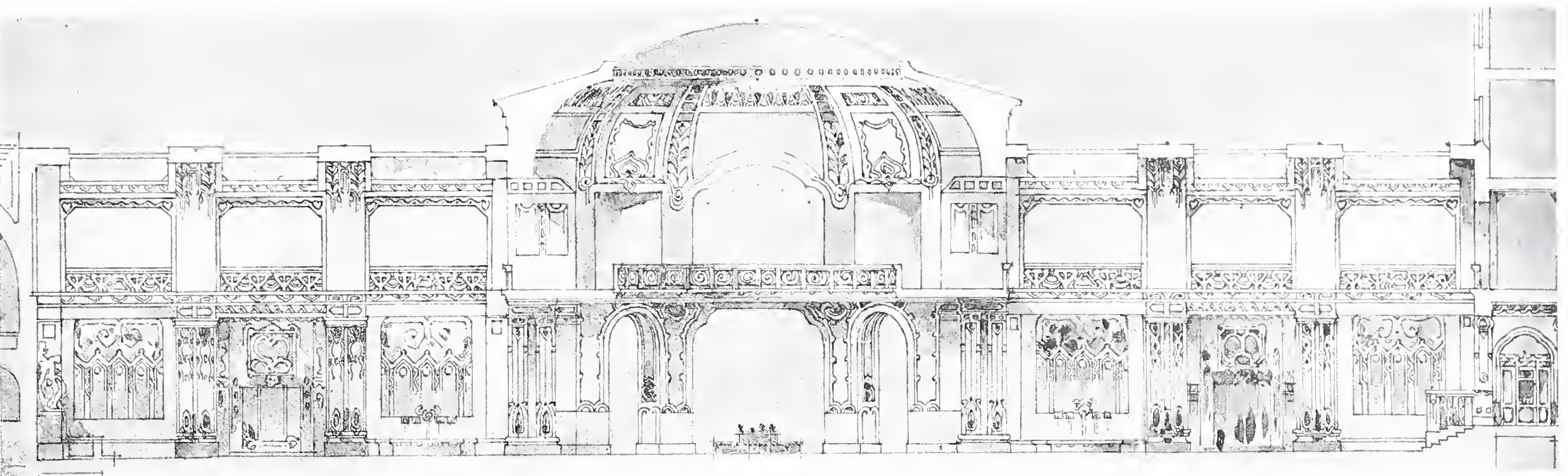

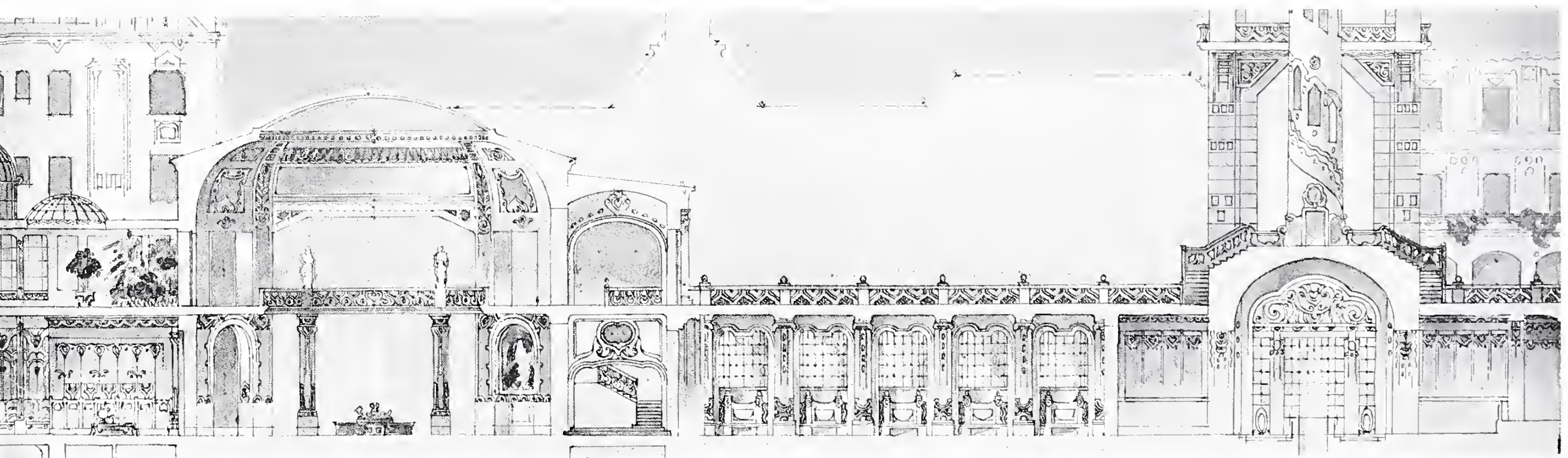
I. DÍJ. HOMLOKZATRÉSZLETEK. SEBESTYÉN ARTUR ÉS HEGEDŰS ÁRMIN, BUDAPEST.

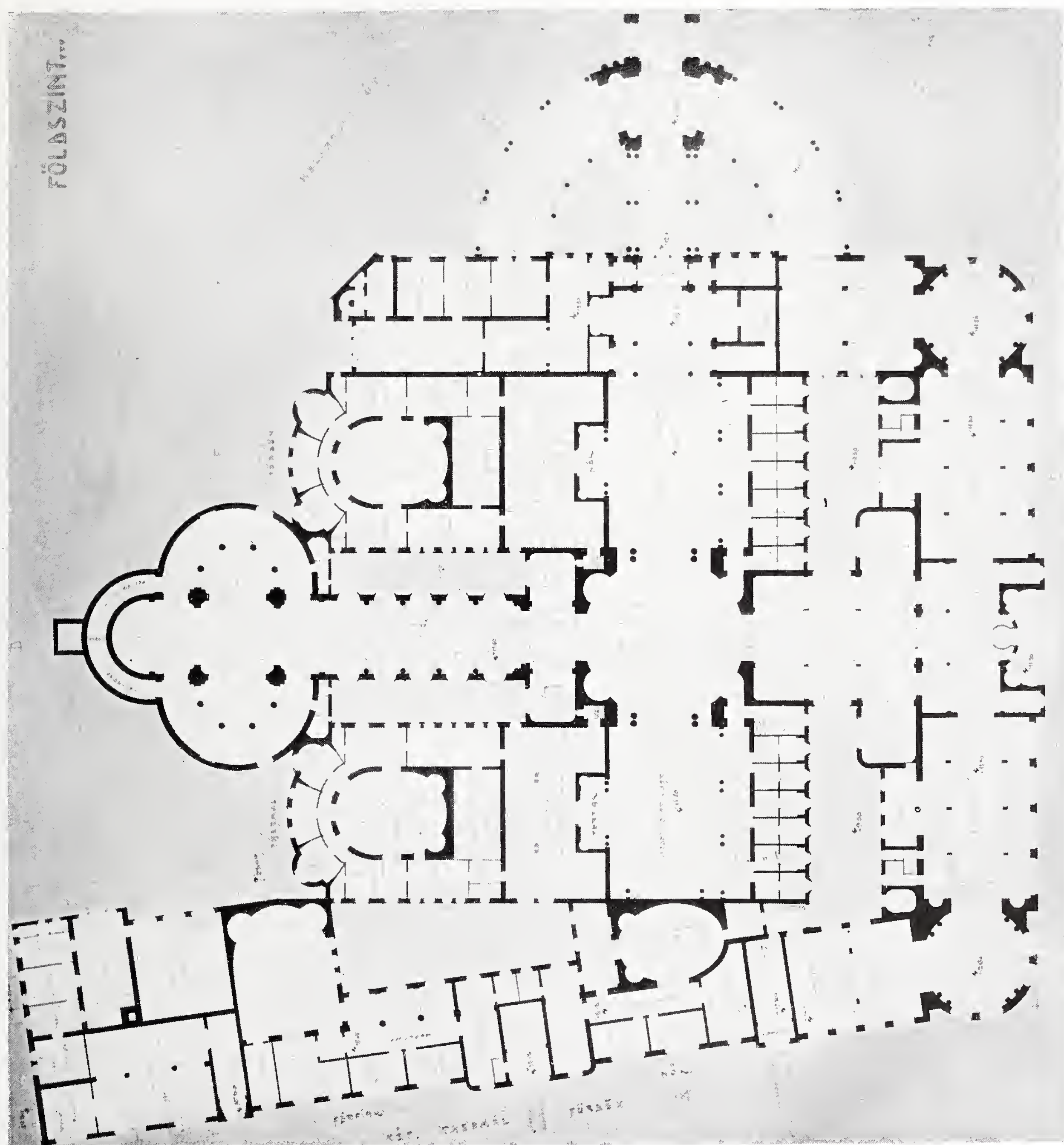
CSARNOK.

I. DÍJ. SEBESTYÉN ARTUR ÉS HEGEDÜS ÁRMIN, BUDAPEST.

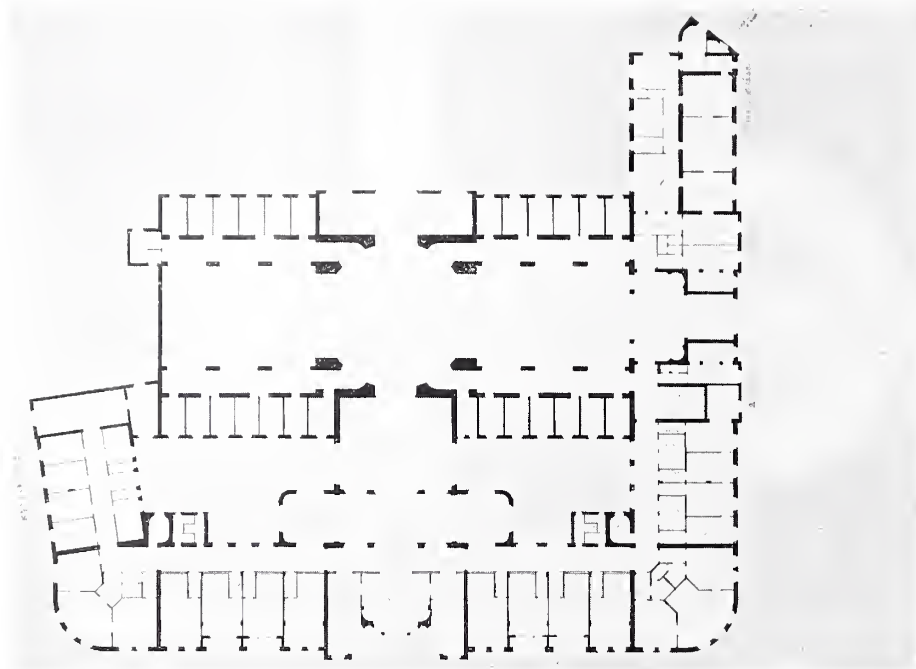

I. DÍJ. METSZETEK. SEBESTYÉN ARTUR ÉS HEGEDÜS ÁRMIN, BUDAPEST.

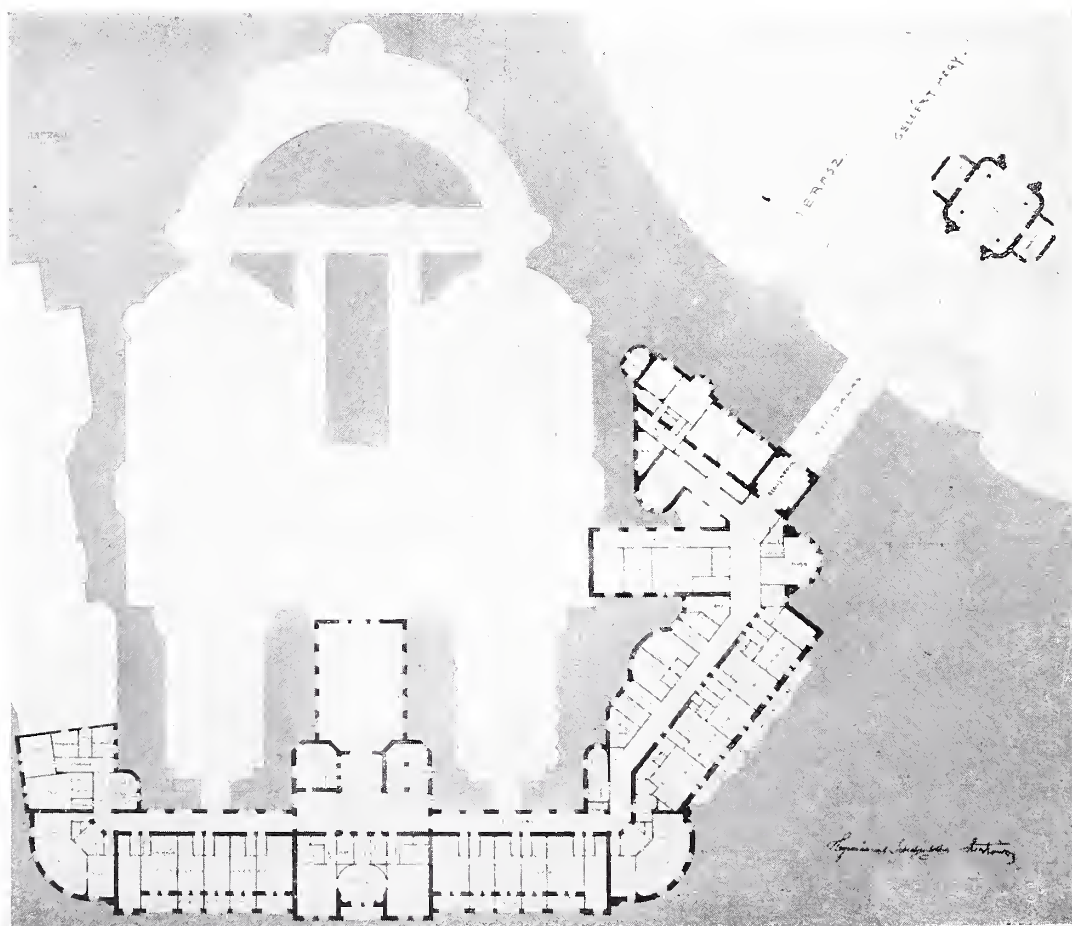
FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

I. DÍJ. SEBESTYÉN ARTUR ÉS HEGEDÜS ARMIN, BUDAPEST.

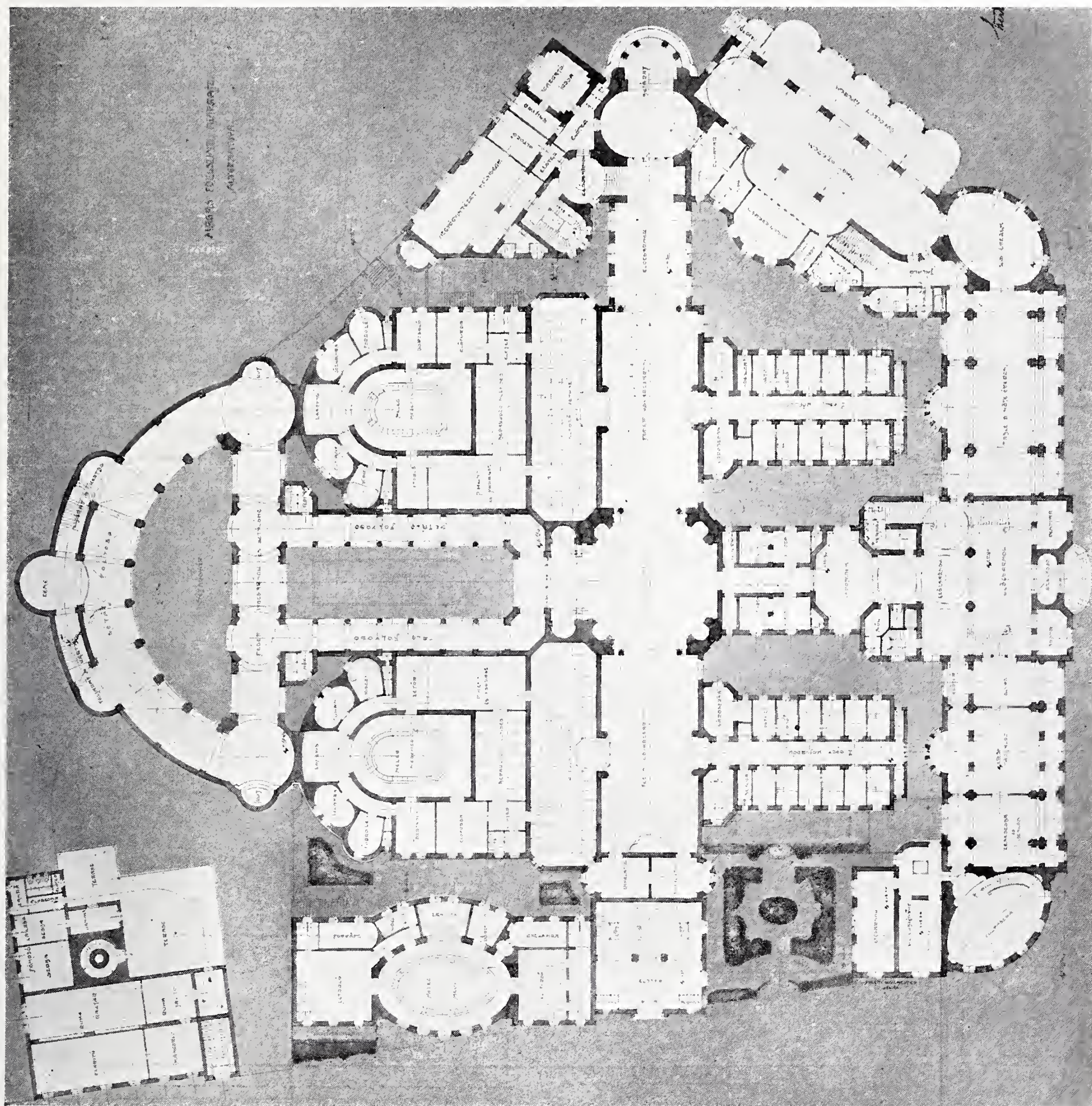
I. EM. ALAPRAJZ.

I. DIJ. SEBESTYÉN ARTUR ÉS HEGEDŰS ÁRMIN, BUDAPEST.

I. EM. ALAPRAJZ.

EGYESITETT TERV. SEBESTYÉN ARTUR, HEGEDŰS ÁRMIN ÉS STERK IZIDOR.

MAGAS FÖLDSZINT.

EGYESITETT TERV. SEBESTYÉN ARTUR, HEGEDÜS ÁRMIN ÉS STERK IZIDOR, BUDAPEST.

Az építkezés cirka 3 millió koronába kerül.

Ezzel szemben a jövedelmezőség a legpesszimisztikusabb számítás mellett is a fővárosra nézve igen kedvezőnek mutatkozik.

Mai számunkban bemutatjuk még a Sáros- és Rudas-fürdők közötti terület rendezésének igen érdekes tervét is, amely szerint a terület a két gyógyfürdő fősétahelyévé alakulna.

A villamos vasúti közlekedést az alsó rakpart fölé emelendő viadukton, esetleg a felső rakpart alatt, föld alatt bonyolítanák le.

A Sáros-fürdő gyógyszálloda II. emeletéről áthidalás vezet a gellérthegyi barlang előtt létesítendő terraszra, amelyen kioszk épülne. A barlangnak alagútszerű áttörése által közvetlen összeköttetést nyernek a már meglévő kies parkrészletekkel, amelyek szervesen kapcsolódnának a bemutatott új parkhoz. Ebben helyezhetők el a Dunasoron a fürdőhely kiegészítésére szolgáló épületek, mint ivócsarnok, zenepavillon stb.

Kétségtelen, hogy ezen terv megvalósítása által fővárosunk igen értékes és érdekes városképpel gazdagodnék, valamint az is bizonyos, hogy ezen rendezés az új fürdők érdekében fölötte kívánatos.

A Pesti Hazai Első Takarékpénztár Budapest Gizella-téren építendő új székházának tervpályázatára mint említettük 10 építész kapott meghívást. A terveket november hó 30-ikára kellett beadni és az öttagú bíráló-bizottság már döntött is a beadott tervek között. Ítéletével az első 15.000 koronás díjat *Alpár* Ignác fővárosi műépítésznek, a második 12.000 koronás díjat *Hültl* Dezső budapesti műépítésznek és a harmadik 10.000 koronás díjat *Moehring* Brunó berlini építésznek juttatta. A terveket január hó folyamán a mérnök-egyletben kiállítják.

Az új veszprémi szinháznál az építőmesteri munkát *Csomai* Kálmán veszprémi építőmester, asztalosmunkát *Malomsoky* József, lakatosmunkát *Pásztor* Ferenc, mázolómunkát *Margitta* Ignác, üvegezést *Forgó* J. és Tsa, üvegfestést *Majoros* Károly, villanyberendezést *Andor és Fnttaky*, kárpitosmunkát *Fodor* József, aszfaltmunkát *Biehn* János, űléseket *Egyesült* magyar hajlított butorgyár, szinpadi felszerelést *Pásztor* János, vasbetonmunkákat *Fried és Adorján*, parkettát *Reveland* Antal készítette.

Tervpályázati határidők:

1909 febr. 1. Az Építő- és Iparművészeti Rajzolók Orsz. Egyesülete: vidéki városban képzőművészeti kiállítások épülete; díj: aranyérem és 200 K.

1909 febr. 15. A győri I. takarékpénztár: 2 vagy 3 emeletes bérházzal kapcsolt székház (300, illetőleg 380 ezer kor.); díjak: 2000, 1500 és 1000 korona.

1909 márc 1. Szászsebes város tanáasa: új városház tervezése; pályadíj 1000 és 400 korona.

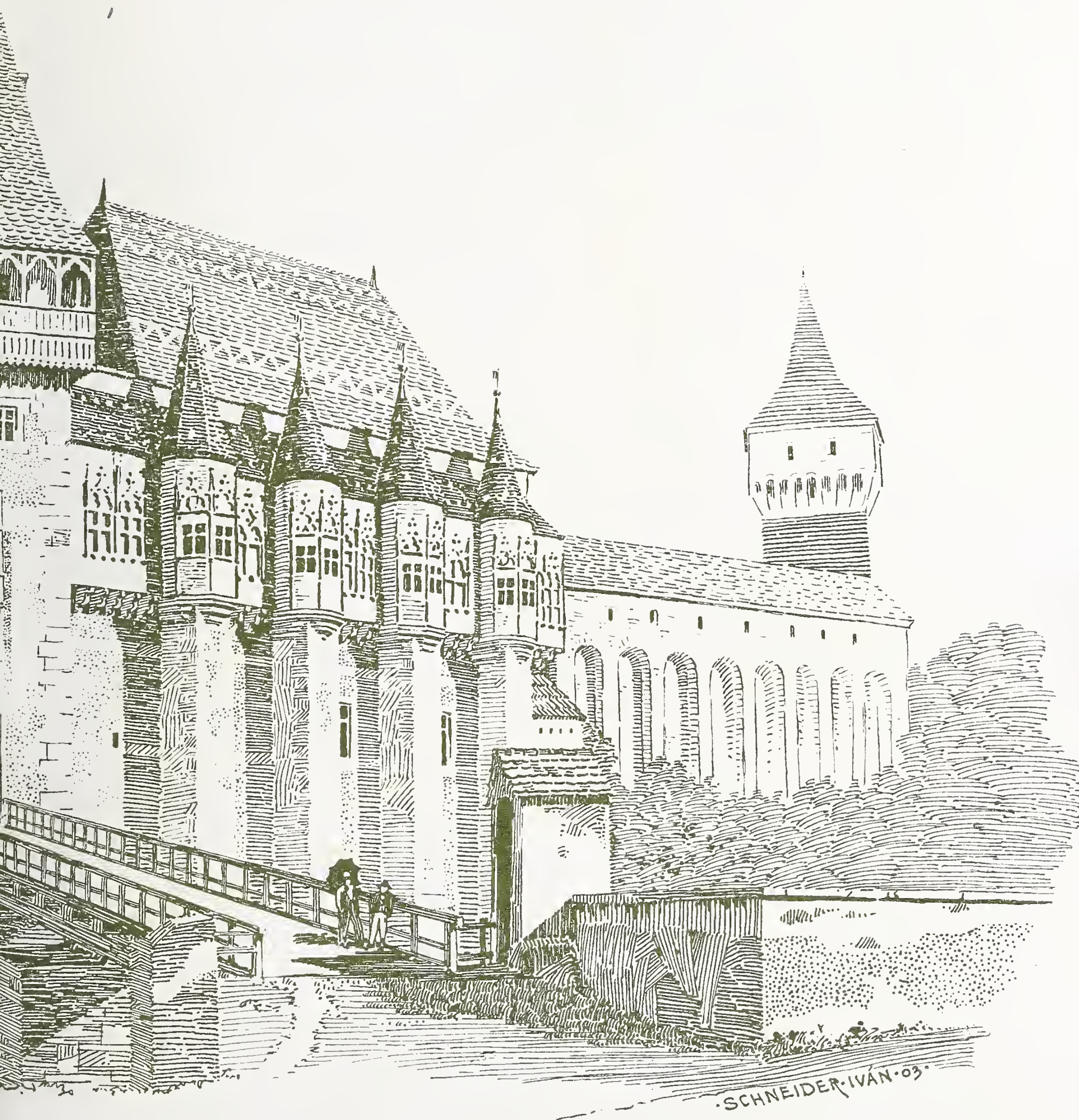
1909 máj. 15. Kossuth-szobor Debrecenben (150.000 K); díjak: I. a megbízás, II. 6000 kor., III. 3000 korona.

1909 szept. 30. Vallásmin.: Rákóczi-síremlék (250.000 K); díjak: 6000, 5000, 2×3000 és 2000 kor.

Haverland Antal egyedüli magyar gyártmányú emelőgépeire ez úton is felhívjuk előfizetőink szives figyelmét.

VAJDAHUNYAD VÁRA
ÉSZAKI HOMLOKZAT

·SCHNEIDER·IVÁN·03·

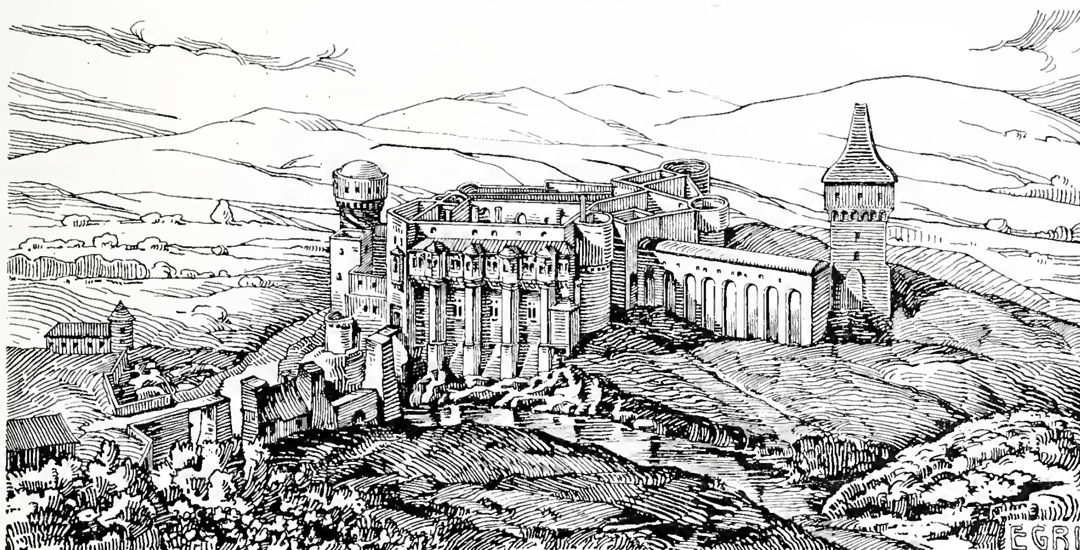
Nagy Virgil

Vajdahunyad vára.

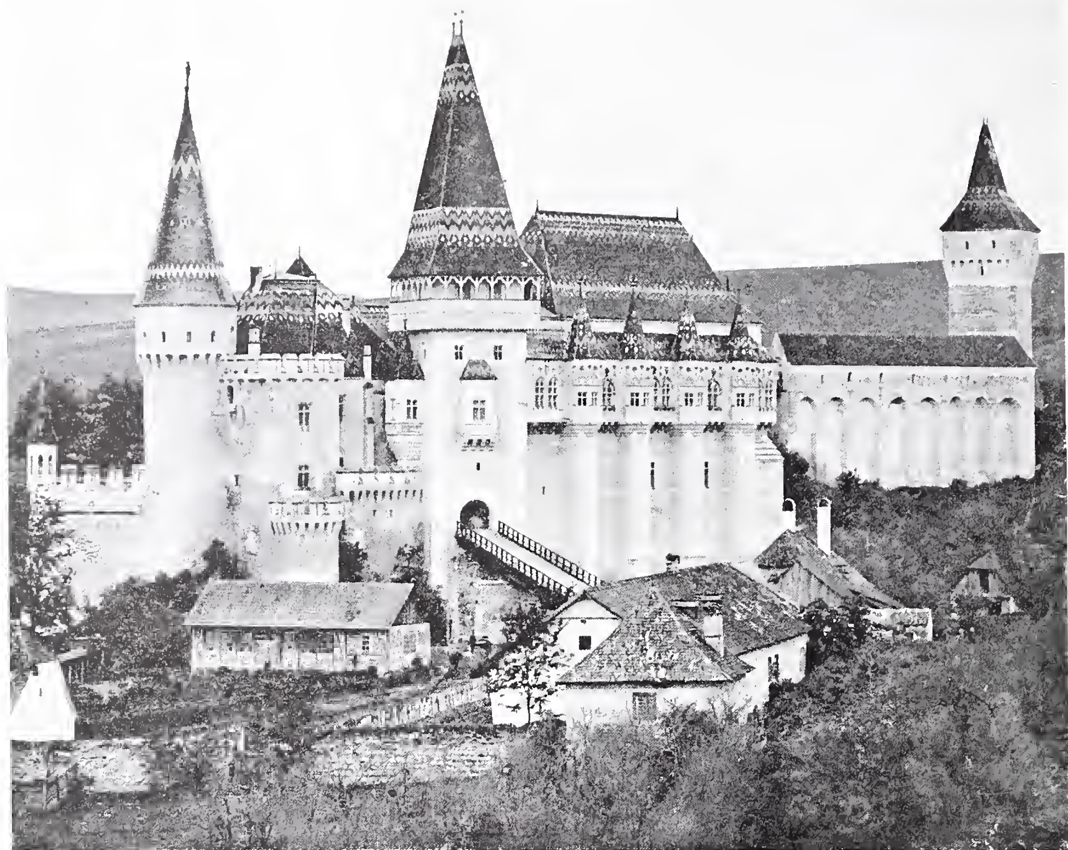
A Műbarátok Körében tartott előadás.

A gót stílusban épült Vajdahunyad vára a sötétnek mondott középkorba vezet vissza, amelyet a művelődés történetében a klasszikus ókor után hanyatlás idejének tekintenek. Tagadhatatlan, hogy a hűbériség jármában nyögő középkor a szabad Hellaszhoz képest visszafejlődést jelent és kulturájában messze elmarad az egész világot polgárosító Róma mögött, de azért sok olyan alkotása van, amely igen nagy érdemét képezi. Intézményei között a szerzetesség századokon keresztül volt a kultura vezetője és annak otthona a kolostor, a tudománynak és irodalomnak egyetlen fészke. A művészet terén a hanyatló szobrászat és festészet mellett két nagy építőstílust alkotott, a románt és a gótot, melyek közül az utóbbi az antik irányoktól ép olyan távol áll, mint a reá következett reneszánsztól és mégis egyikük mögé sem szorul. Szerkezetileg igazabb, őszintébb és amellett külső megjelenésében nem tökéletlenebb a többi építőstílusoknál.

A gót építőművészet alkotásainak sorában hazánkban a templomok közül a kassai Erzsébet templom és a budai Mátyás-templom a leg-

VAJDAHUNYAD VÁRA AZ 1854-IKI TŰZ UTÁN.

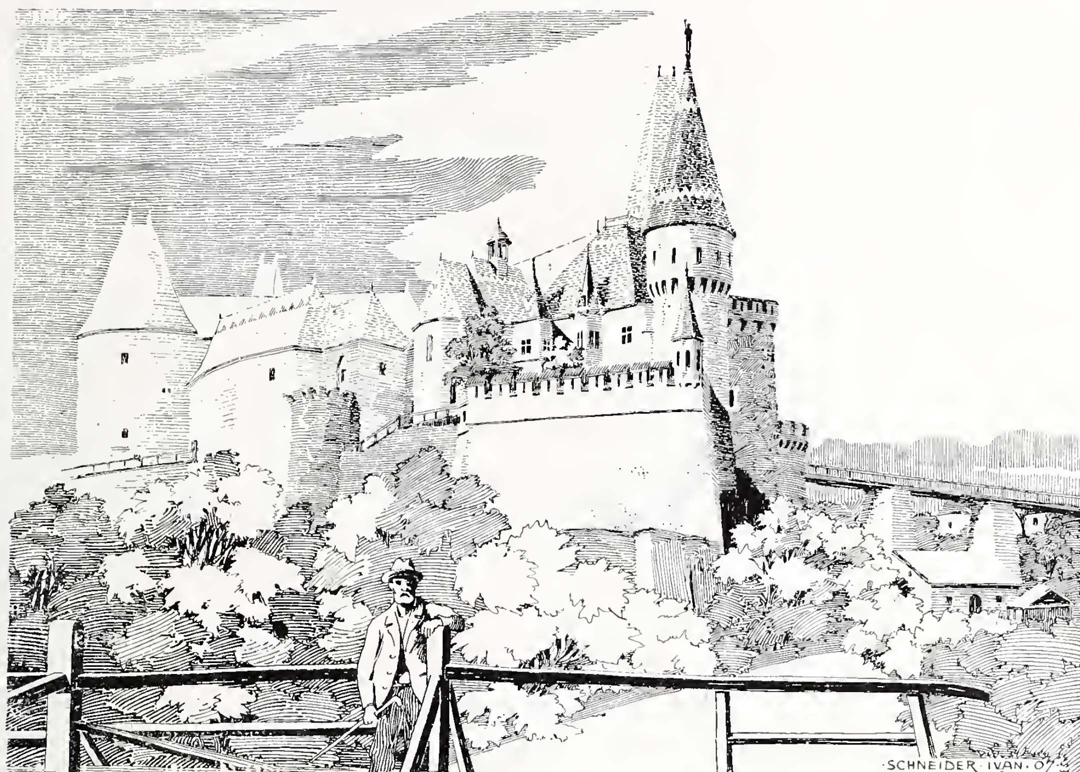
VAJDAHUNYAD VÁRA 1908-BAN. ÉSZAKI HOMLOKZAT.

elsők, a világi épületek közül a legtökéletesebb Vajdahunyad vára. Egyedül áll művészi kiképzés tekintetében nem csupán nálunk, de nem találunk hozzá fogható Ausztriában sem; teljesen méltó a nyugati — francia és német — lovagvárakhoz.

Vajdahunyad várának megalkotása a XV. századra esik és legdicsőbb nemzeti uralkodó-családunk, a Hunyadyak nevéhez fűződik, akik megalapították, nagyították, sőt nevüket is tőle vették. A nagy Hunyady János, aki 1384—1456 között élt és 1444—5 között Magyarország kormányzója volt, tulajdonképpen Hunyad várától nevezte magát.

A vár keletkezésének idején a politikai viszonyok Erdélyben éppen nem voltak kedvezők a várépítésre. A királyok féltékenyen őrködtek azon, hogy országukban túlságos erős várak ne keletkezzenek, nehogy egyes, különben is hatalmas családok tőlük még függetlenebbé váljanak. Élénk emlékezetben élt még ekkor trencséni Csák Máté, aki mint Északmagyarország valóságos kis királya Róbert Károly királyunk (1308—42) uralkodását nehezítette meg. Sőt a királyok ellenszenve a várak iránt még régibb keletű és II. Endre már 1291-ben az országgyűlés felhatalmazásával leromboltatott egy csomó károsnak (!) mondott várat.

Erdély népe a tatárjárás (1241—2) előtt magyar és ősszláv volt; ezen időn túl a *kenézség* hazája lett. Kenéznek nevezték a tatárjárás alatt elnéptelenedett helyeken letelepült behívott oláh, szerb és rutén népet, amely a jobbágyokkal szemben némi önállóságot, sőt egyik-másik kiváló tagja nemességet is kapott. Ilyen volt *Serbe* kenéz, a királyi udvar katonája is, aki hű szolgálataiért kapta meg 1300 körül a magyar nemességet és vele Vajdahunyad várát. Fia *Vojk*,

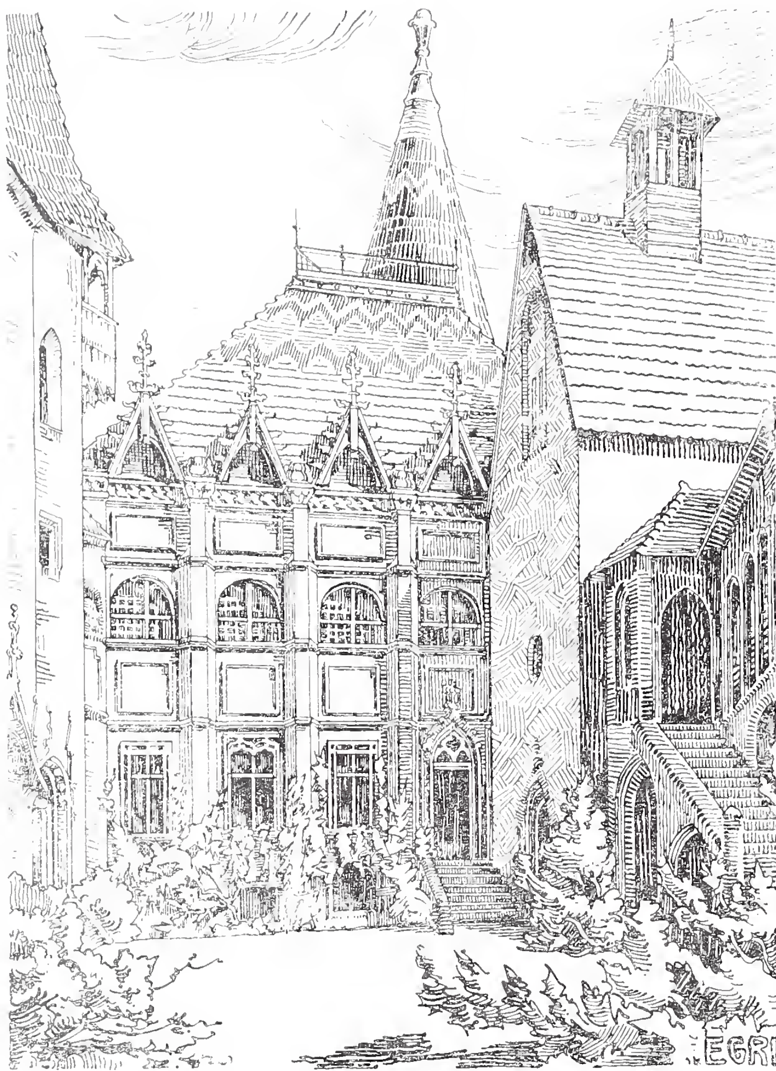
A DÉLI HOMLOKZAT.

és ennek neje Morosinai Erzsébet még régi neveiken szerepelnek, csak az ő fiuk, *János*, veszi föl a Hunyady nevet és lesz Magyarország egyik legkiválóbb fia és legdicsőbb uralkodójának atyja.

Hunyady János csodálatos hadvezéri tehetség, ügyes államférfiú, kegyes életű, buzgó keresztény, amellett páratlan hős, bátor és erélyes főúr. Igazi lovag, olyan, aminőket az egyház valaha szentté avatott. Művelt, művészetkedvelő, világlátott és mindezen kiváló tulajdonságait nagy áldozatokkal vitt fényes építkezéseivel tetézte. Mint egészen fiatal, 28—30 éves ifjú résztvett azon az ünnepélyes utazáson — 1414—19 között — amelyet Zsigmond királyunk német-római császárrá választása után tett, hogy trónját elfoglalja. 4000 magyar főnemes lovag volt a király kiséretében, közöttük a Garay, Csáky, Ujlaky, Héderváry és Rozgonyi családok — az akkori idők legnagyobbjainak — fiai. Ezen az úton ismerte meg Hunyady János nyugati Európa műveltségét és építőművészetét is. Ezen az úton, amelynek legtávolabbi pontjai Páris és az angliai Canterbury voltak, születhetett meg elméjében Vajdahunyad várának első gondolata. A nagy ember pályája csodálatosan emelkedett élete végéig. Egyszerű kenézből lesz 1439-ben szörényi bán és így magyar főrend. Elnyeri Szilágyi Erzsébet kezét és 1444-ben a gőgös oligarchák egyhangú választásával a magyar kormányzóságot. Várának építése minden valószínűség szerint ezentúli időbe esik, amikor a kormányzóságot V. László királylyá választásakor letéve, ideje jött egyébbel is foglalkozni. A vár alapkövének letevése körülbelül 1452 tájára eshetik.

Vajdahunyad várának sorsa épp oly hánytvetett, mint magáé az országé, amelyben állott. Okmányaink szerint Serbe kenéz kapta meg a királytól, minden valószínűség szerint nem a mai várat, hanem egy annak a helyén állott kisebb erődöt, vagy kastélyt, amely körülbelül a várnak ma *aranyháznak* nevezett részén lehetett. Az utód, Vojk, nem sokat változtatott a régi váron. Hunyady János volt az első nagyobb

építtetője. 1442—46 között létesíti a kápolnát, azután a lovagtermet, amely kormányzóságának ideje alatt az országgyűlési tanácskozások terme volt. Ezt a részét a várnak a kortársak *várpalotának* nevezték és egyes feljegyzésekben lovagteremnek, vagy országháznak is. Ez a mai erké-

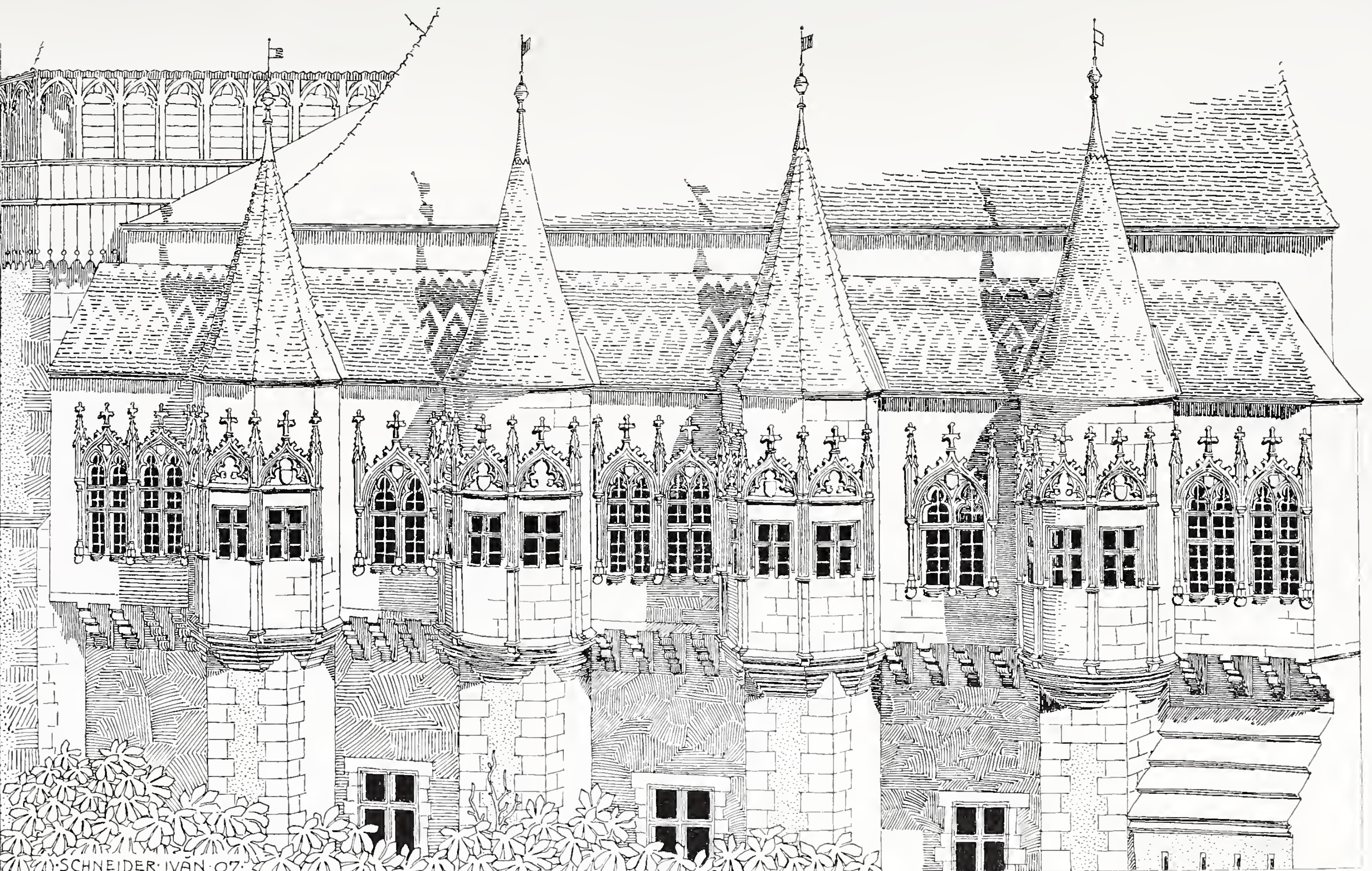
MÁTYÁS KIRÁLY ARANYHÁZA AZ UDVARI HOMLOKZATON.

lyes homlokzatú, egymás fölött két emeletben egy-egy nagy helyiséget tartalmazó szárny. Ebből az időből való még a várnak legjobbra eső része, a *Nye bojsza* torony és azt a várral összekötő bástya. A bevésett fölírások szerint a vártemplom 1442-ben, a palota 1452-ben lett kész.

Hunyady János halála után az özvegy, Szilágyi Erzsébet fiának, Mátyásnak adta a várat, aki uralkodása alatt többször látogatott el bele. Így 1467., 71., 78. években egyedül és 1481-ben nejével, Beatrixxel együtt. A nagy király építkezett is a váron; így tőle való a kaputorony, az azt a parttal összekötő híd és a palota és kápolna közötti épületszárny. 1481-ben a király a harminckétezer holdat magában foglaló uradalmat grófsággá emelte, fiát, Korvin Jánost, pedig annak tulajdonosává és Hunyadi gróffá tette. Ez időtájt élt a várban, mint kukta a későbbi Martinuzzi György bíboros is.

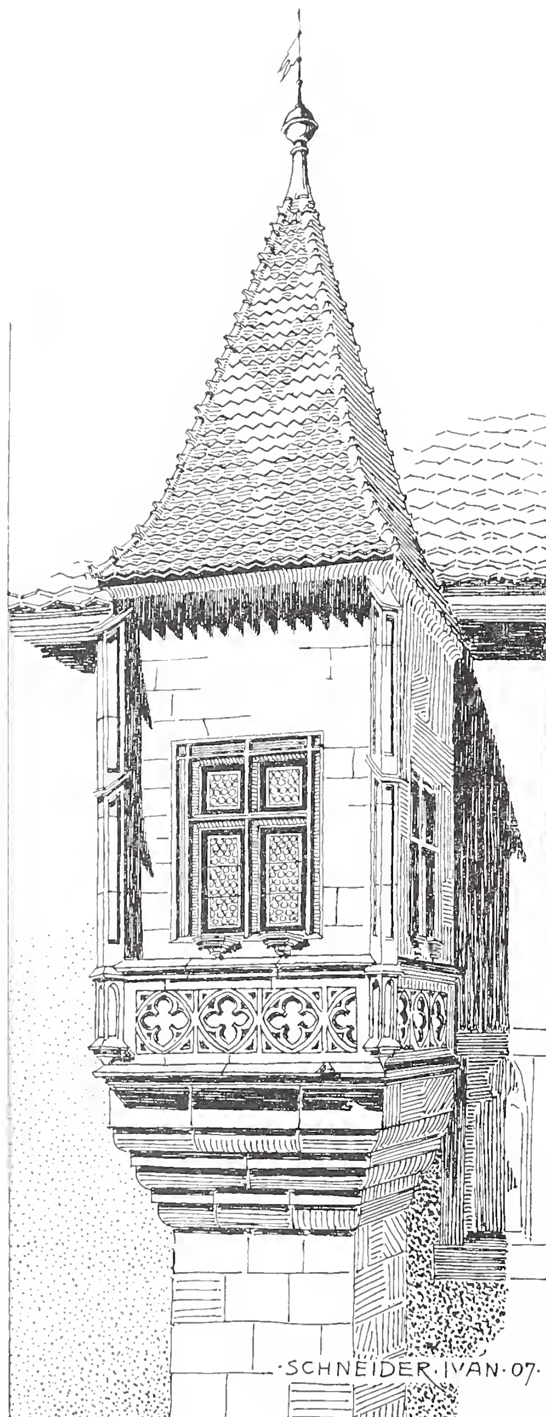
Korvin János 1492 óta Horvát-, Tót- és Dalmátországok báni tisztségét töltötte be és nejével Frangepán Beatrixxal, valamint két gyermekével együtt a várban tartózkodott. Korai, 35 éves halála után özvegye mint Hunyady grófnő tartotta kezében a várat és midőn II. Ulászló — a nép szaván Dobzse László — királyunk unokaöcscse, György brandenburgi őrgróf nőül vette őt, annak kezébe került. Az őrgróf neje halála után hamarosan minden vagyonát eltékozolta és az országból is elköltözött.

A mohácsi vész, 1526 után az enyingi Török család kapta meg a várat; az, amelyikből enyingi Török Bálint, Budavára hős városbírája is eredt, aki alatt 1541-ben a török a fővárost elfoglalta. Abban az időben a vár teljesen leégett, ezúttal első ízben, de újból egészen föl is építtetett. Urának udvarában élt ekkor a várban Tinódi Lantos Sebestyén is. 1618-ig a Török család birta a várat. Azután Bethlen Gábor erdélyi fejedelemre szállott az. Ő építtette a lőporos tornyot a bal szélső sarkon. 1648-ig a volt Bethle-

AZ ERKÉLYES ÉSZAKI SZÁRNY (PALOTA) HOMLOKZATA.

nek birtokában volt a vár; az utolsótól, Bethlen Istvántól leánya, Zólyomi Dávidné és azután gyermekei örökölték. 1659-ben I. Rákóczi György erdélyi fejedelem foglalja el, később I. Apafy Mihály, majd Thököly Imre erdélyi fejedelmek

EGY DÉLI ERKÉLY.

lesznek a gazdái. Alattuk készítette el Bajoni János a vár első leltárát, amely történetének egyik legfontosabb forrásműve. II. Apafy Mihály erdélyi fejedelem jött sorra a tulajdonosok között, kinek özvegyétől 1724-ben a család kihalásával a királyi kincstár kapta meg. Ettől kezdve a kincstári birtokok hivatalnokai, bánya- és gazdatisztek laktak benne egészen 1854 április 13-ig, amelyik napon éjjel tizenegy órakor leégett a vár, megsemmisültek az összes tetők és a nagy boltozott mennyezetek is.

Műemlékeinknek akkori illetékes őre, a bécsi Central-Commission 1855-ben vesz tudomást a kárról és azt ajánlja az erdélyi helytartótanácsnak, hogy a várat minél előbb fedesse be és védelmezze meg a pusztulás ellen. Sajnos, a szükséges tizenhétezer forint helyett csak összesen négyszázat áldoznak erre a célra és így a lovagterem, a kápolna és az erkélyek egyszerű befedésén kívül nem történik egyéb munka. A védő tető nem igen sokáig töltötte be hivatását, már 1867-re tönkrement, mert ebben az esztendőben *Arányi* Lajos dr. — Vajdahunyad várának leglelkesebb csodálója — tető nélkül látta azt. Ebben az esztendőben jelent meg Arányinak ismertető könyve is, amelyet számos utazás és mintegy ötezer forintba került fölmérés alapján képekkel gazdagon díszítve kiadott és amelyben minden erejéből sürgeti a remek műemlék helyreállítását.

Az 1868-iki alkotmányos kormány Rudolf trónörökös vadászkastélyának szánta a várat és nagy lelkesedéssel látott hozzá annak restaurálásához. 1868—72-ig *Schmidt* Frigyes, a bécsi nagy Dombaumeister tanítványa, *Schulz* Ferenc kezdi meg a munkát a lovagterem tatarozásával. Az eredeti költségvetést még maga Schmidt Frigyes készítette és abban 250.000 forintra tette a munkát, de alaposabb vizsgálat után Schulz a szükségletet 500.000 forintra emelte fel. Schulz 1872 őszén bekövetkezett halála után Schmidt egy másik tanítványa, a magyar *Steindl* Imre veszi át az építés vezetését. Költségvetésében a helyreállítás összegét egymilliónégyszázezer forintra teszi, amihez arra az esetre, ha a vár valóban királyi lak számára volna elkészítendő, 500 ezer forint berendezési költség járul. Sajnos, az ország hirtelen rosszra vált pénzügyei nem engedték meg a szép terv keresztülvitelét és így Steindl mindössze 66 ezer forintot kapott a legsürgősebb és okvetlen szükséges fenntartásra. 1874-ben ismét

javaslatot tesz a mester, amelyben 350 ezer forintot jelöl meg, mint oly összeget, amelyből a vár egyszerű helyreállítása és fenntartása kifutná, mivel azonban ezt sem kapta meg, elállott a munka további vezetésétől. Utódja *Piatsek* Gyula — az ő régi művezető építésze — lett, aki 1875—76-ban körülbelül 362 ezer forintot épít a várba.

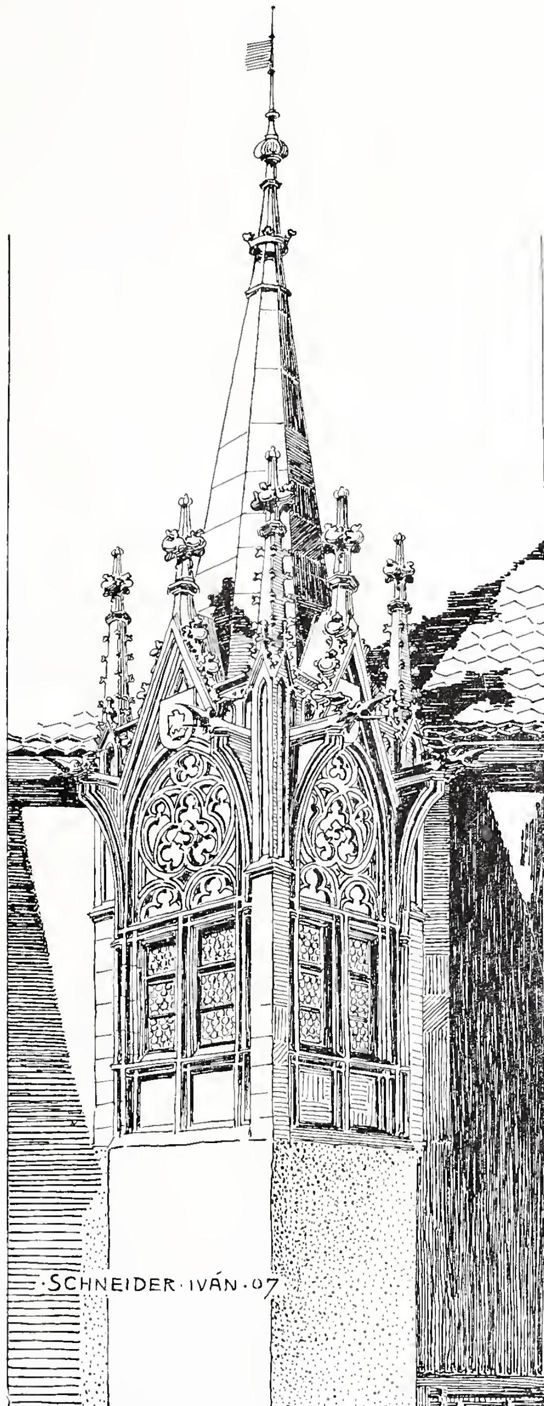
1880-ban jobb idők látszanak felvirulni reá. A kultuszminiszter tárcája körébe veszi és úgy *Arányi* Lajos, mint a műemlékek bizottságának építésze, *Khuen* Antal gróf, mindent elkövetnek, hogy a helyreállítás ügyét dűlőre vigyék. A siker megint a várakozás mögött maradt és a restaurálás csak a *lovagterem*, Mátyás király *aranyháza* és a *buzogánytorony* tatarozására szorítkozott. 1890-ben, Khuen halálakor, a vár utolsó barátját is elvesztette.

Hogy teljesen parlagon ne heverjen, hivatalokat tettek a most már lakható helyiségekbe; az alsóvár a járásbiróság székhelye és 1700 forint költséggel berendezve, ma kétezer forint évi bért hoz. Az utolsó években — már 1898 óta — napirenden tartja a vár sorsát a műemlékek bizottsága és annak épitésze, *Möller* István fölvételeket és helyreállításokat végez rajta; hogy minőket, arról a bizottságon kívül senkinek sincsen tudomása.

*

Vajdahunyad városa ma háromezer lakost számlál. Egyforma — körülbelül huszonöt kilométer — távolságra fekszik Szászváros és Déva városoktól, Hunyad vármegyében. A Marosba folyó Cserna két részre osztja a völgyben elnyúló községet. Vajdahunyad vára a város szélén a *Zalasd* patak jobb partján terül el, egy annak behajlásában emelkedő dombocskán; a patakon átvezető híd köti össze a város többi részével. A távolabbról közeledő utasnak nem nagyon tűnik fel — amint már Kazinczy Ferenc is megjegyezte úti rajzaiban, — mert maga az alapját képező dombocska alig emelkedik a patak partja fölé.

A vár legszebb oldala az északi homlokzat. Ez általánosan ismeretes, számtalanszor lerajzolták és ezen a réven lett híres. Az északi homlokzat meglehetős hosszú vonalon fejlődik ki. Bal szélén az úgynevezett lőporos bástyafalban végződik, jobbról a *Nye bojsza* (Ne félj) torony határolja. Balról jobbfelé haladva, főbb részei a feltűnően díszes *buzogánytorony*, amelyet régebben *Himes torony*-nak neveztek; azután a *kaputorony*, amelybe a kapu és a híd nyílik. Ettől kezdődik a *várpalota* négy támpillérre helyezett, négy tornyos és közben öt lapos erkélyével. A tornyos erkélyek közül kettő-kettő váltakozva nyolcszögletes és

DÉLI SAROKERKÉLY.

kör alaprajzú. A lapos erkélyfolyosó közéjük ékelt konzolokra van támasztva. Ennek a várpalotának földszinti és emeleti része volt Hunyadi János lakóhelye. A földszinti rész pillérek közé feszített keresztboltozatokkal van lefedve és nagyszabású, monumentális hatású csarnokot képez; hasonlót a középkorban divatozott óriási, boltozatos termekhez, amelyeket a világi és egyházi fejedelmek tanácskozási, bíráskodási és lakomai célokra építtettek. A lovagrendek váraiban ez a helyiség a lovagterem, a kolostorokban a refektorium vagy étterem.

A KÁPOLNA KAPUJA.

Az emeleti rész homlokzatát a négy kiugró és öt lapos erkély, összesen kilenc kis szoba képezi, amelyek a kormányzónak szobái voltak. Balról a második erkélyt képező szobában született a hagyomány szerint a később szerencsétlen véget ért Hunyadi László. A belső nagy terem valószínűleg nehéz függönyökkel volt több részre választva és nappali tartózkodásul szolgált a családnak és környezetének. A földszinti teremben kormányzó korában, 1444—45 között, Hunyadi János az ország tanácskozásait tartotta, ekkor tehát Vajdahunyad vára valóságos országháza volt. A palotától jobbfelé a határt a *Kapisztrán*-torony képezi; e mögött egy pillérekből és boltozatokból falazott és a római vízvezetékekhez hasonló folyosó vonul jobbfelé a teljesen szabadon álló Nye bojsza toronyig. Ez a torony egymás fölött négy emeletsorban tartalmazott helyiségeket és tulajdonképpen a fellegvár szerepét játszotta: utolsó menedéke volt az ostromlásban megszorult várlakóknak. Felső részét kiugró erkélyes zárt folyosó képezi, falában a szokásos lőrésekkel (macciculi), a torony és teteje még az 1854-iki nagy tűzvészben is épségben maradt és így igazolja rendeltetését. A Nye bojsza bástyán túl, a vár tulsó, déli homlokzatán különböző lakóhelyiségek terülnek el egymásután, azokat jobb szélről a legutolsó, a terjedelmes *fehér bástya* határolja.

A vár többi része a középkori várak szokásos alkatrészeit foglalja magában. Vajdahunyadon is megtaláljuk a várkápolnát, különböző termeket, a sétafolyosókat, a kincstárt, a levéltárat, kisebb-nagyobb lakószobákat, a gazdasági helyiségeket, a konyhákat és élelmiszerraktárakat és végül a fegyveres nép és a cselédség otthonát képező különböző termeket.

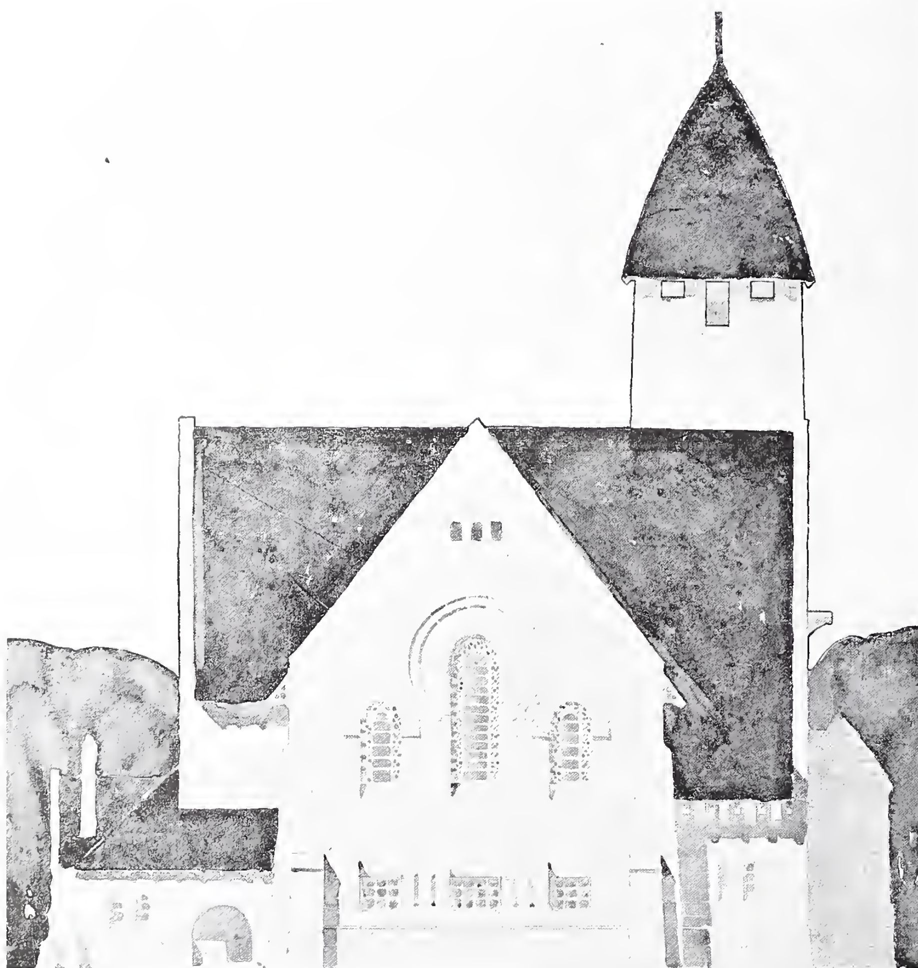
Vajdahunyad vára a középkori építőművészetnek egy elkésett remeke volt hazánkban. A XV.

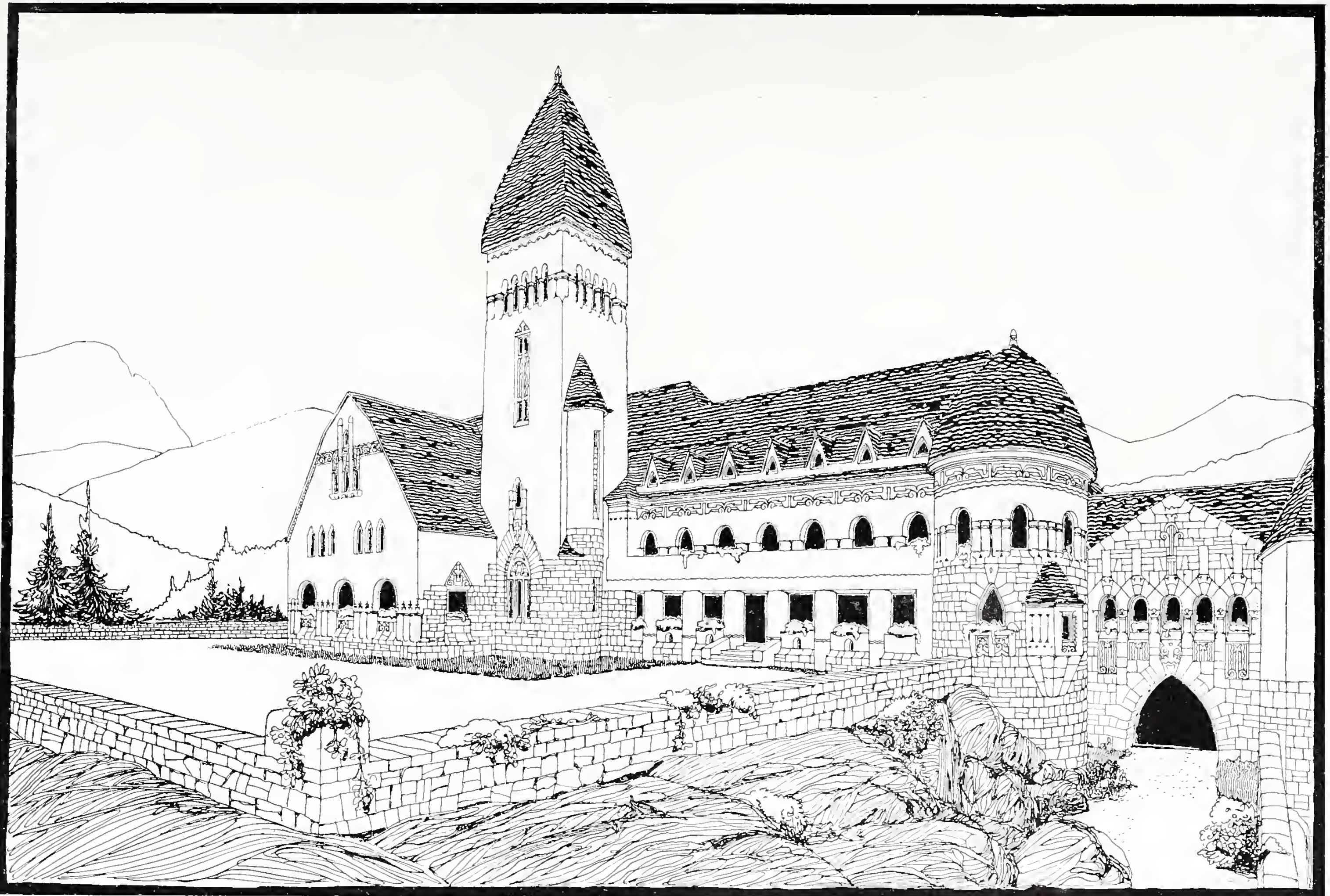
A LOVAGTEREM BELSEJE.

században, keletkezése idején, Itáliában már megszületett és szebbnél-szebb műveket alkotott a reneszánsz, sőt Magyarországon is meghonosodott az — Európa minden országa előtt sok esztendővel — Mátyás királyunk uralkodása alatt. A múlt művészete, a hanyatló gót építőstíl és a jövőé, az ifjúságában pompázó reneszánsz egy időben váltak kedveltté nálunk, a nagy nemzeti uralkodó fényes kormányzása alatt. Ma már csak a megmaradt néhány emlékből sejthetjük, hogy mivé fejlődhetett volna a művészet nálunk, ahol annyi szeretettel és megértéssel művelték és támogatták. A meginduló aranykort derékben törte meg 1526-ban a mohácsi szerencsétlen csata és a Magyarországon uralomra jutott ozmán hatalom elpusztította a Hunyadiak korának gyümölcseit.

Az építész hallgatók kiállítása.

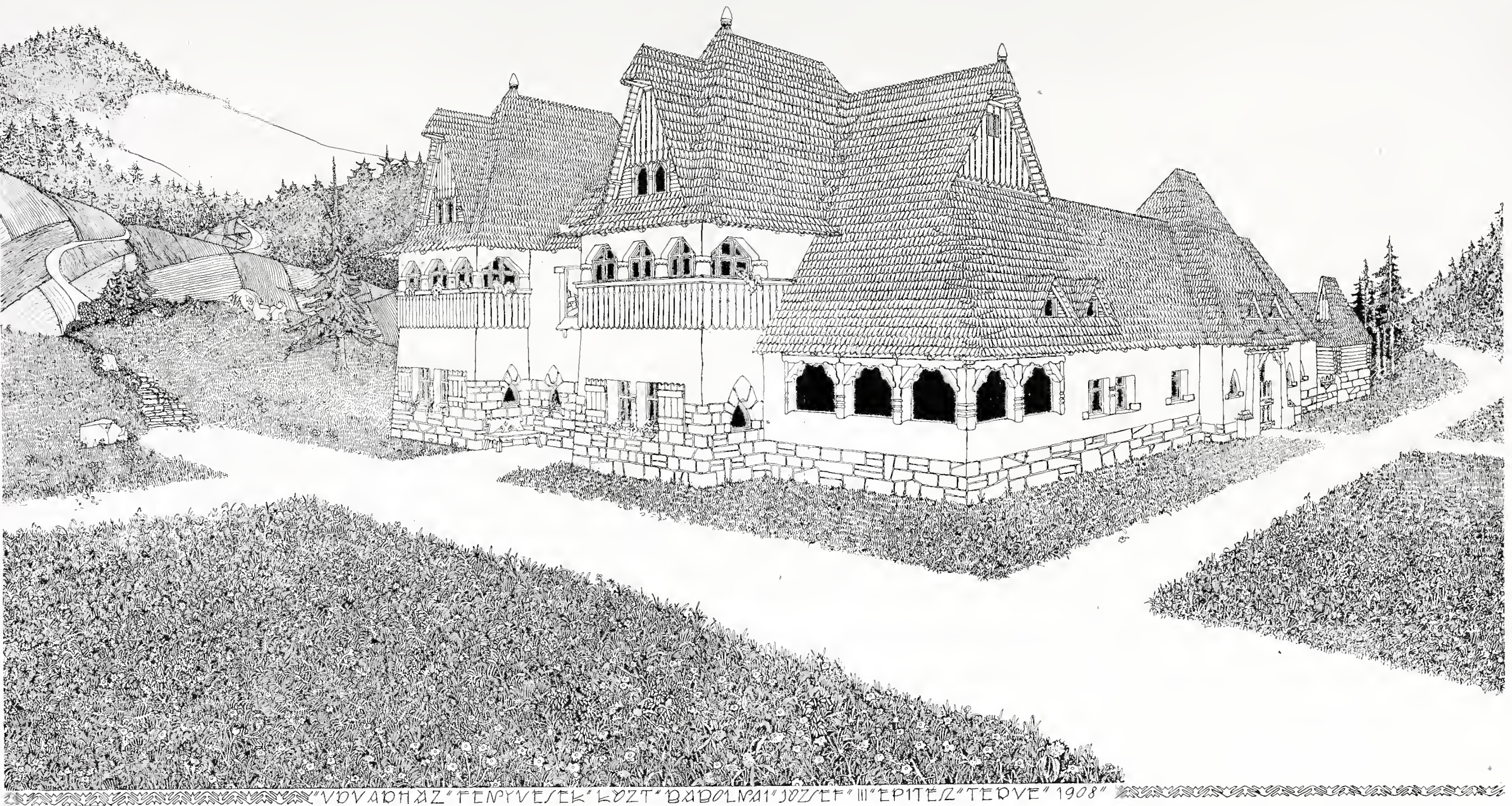
MARSCHALKÓ BÉLA. EVANGÉLIKUS TEMPLOM.

KISS LÁSZLÓ. FŐÚRI KASTÉLY.

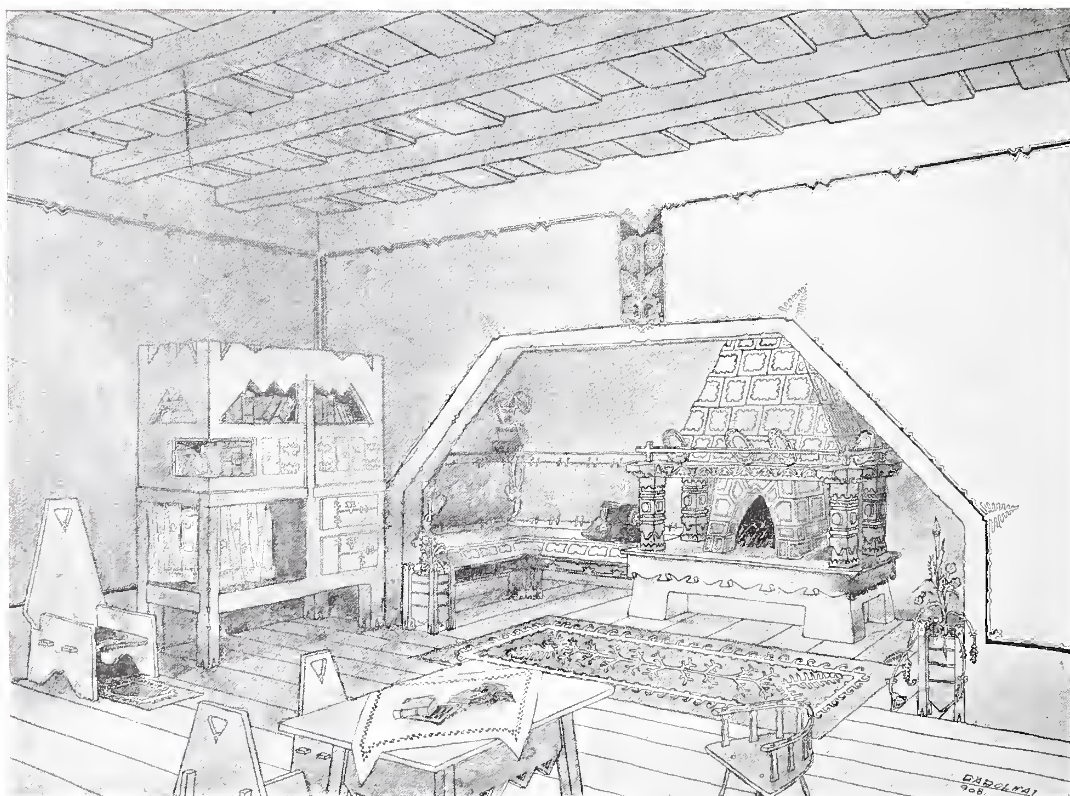
PECZ GYULA. VIDÉKI KASTÉLY.

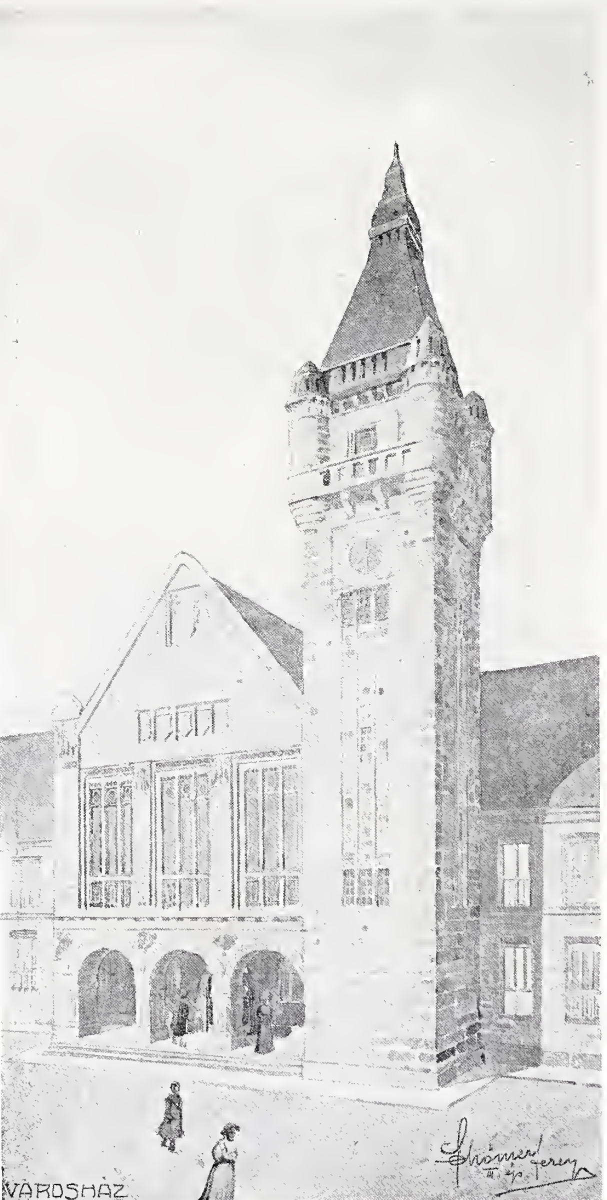
BÁBOLNAY JÓZSEF. UDVARHÁZ.

WELLISCH ANDOR. VÁROSHÁZA.

BÁBOLNAY JÓZSEF. SZOBA BELSEJE.

SCHÖMER FERENC. VÁROSHÁZA

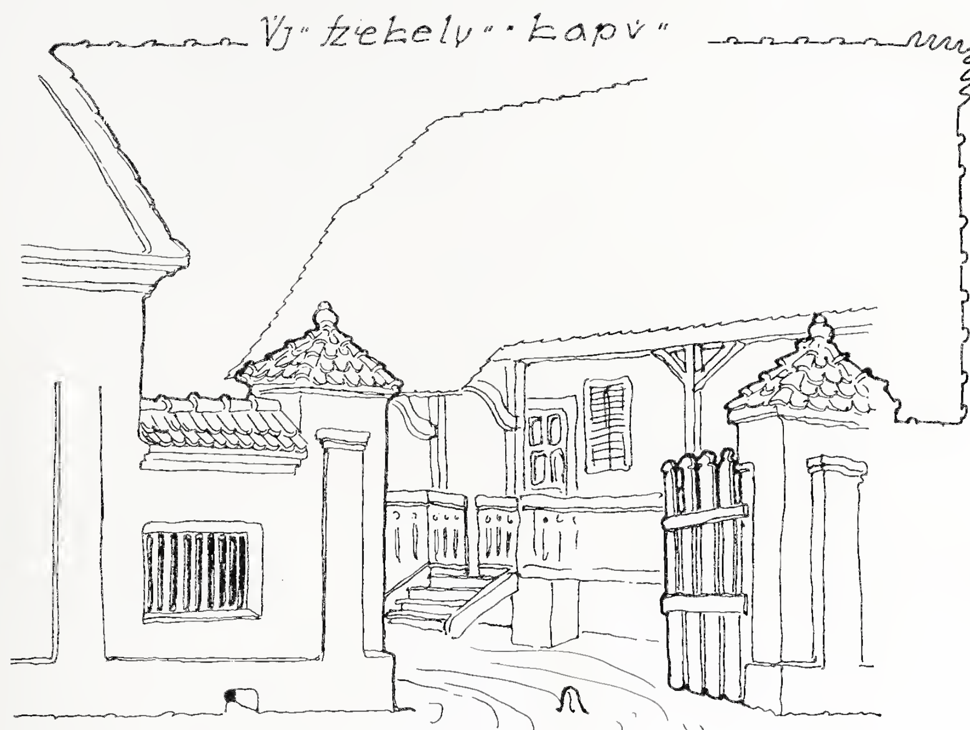
ARVÉ KÁROLY. VADÁSZLAK.

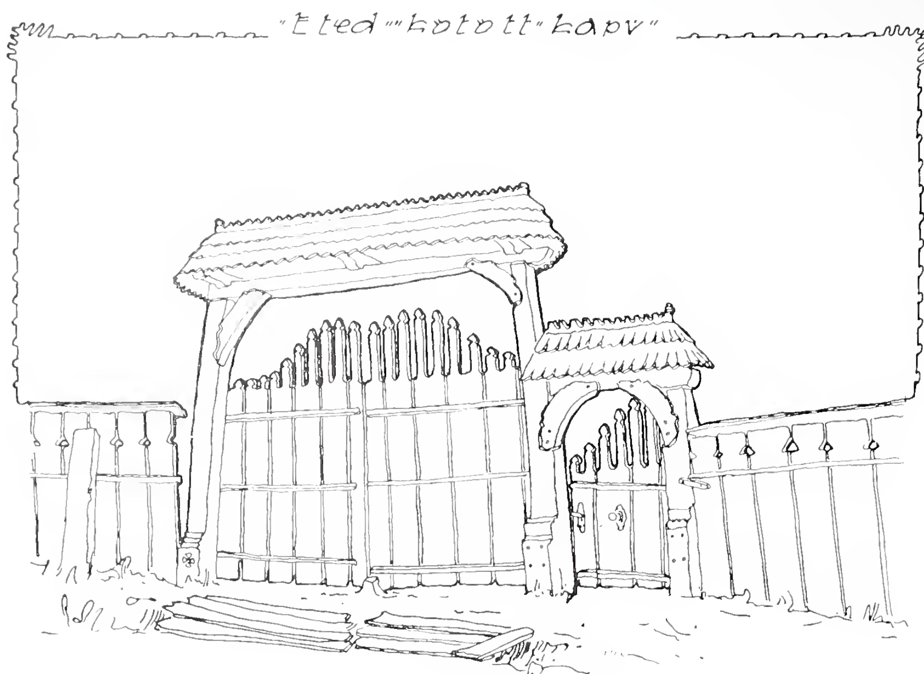
WELLISCH ANDOR. KLUBHÁZ.

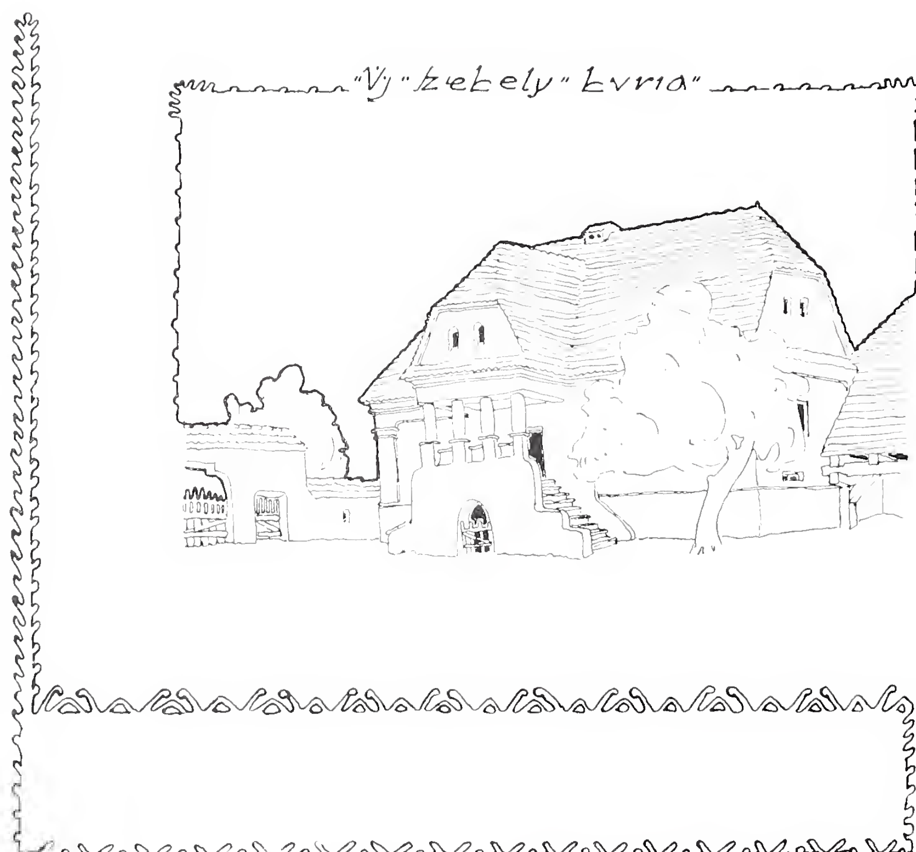

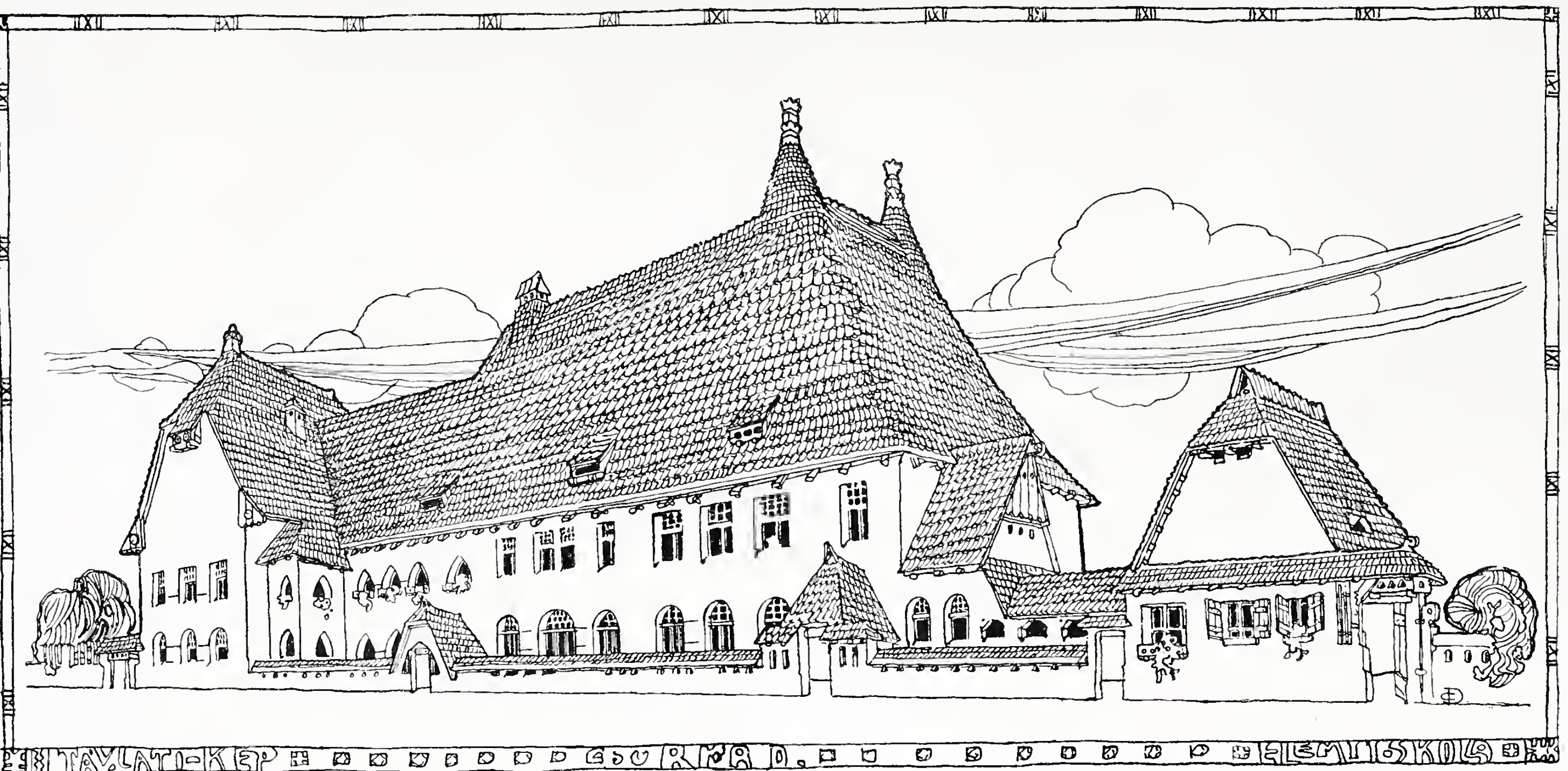
GERSTENBERGER A. FALUSI TEMPLOM.

Új székely kapu

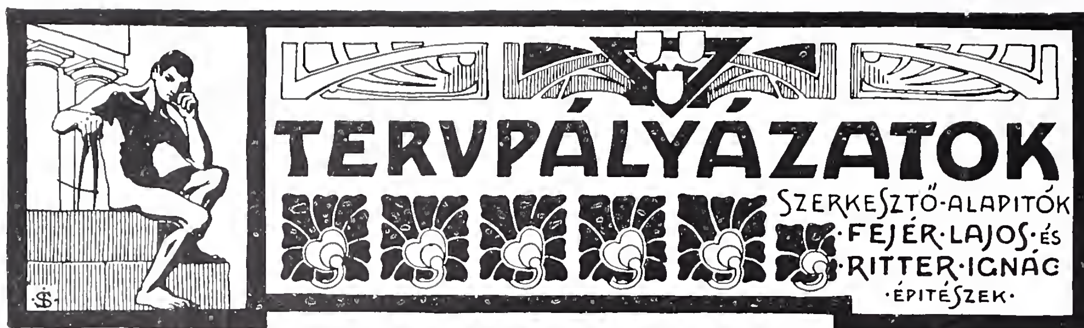

Ősmód sütőház

Eted kotott kapu

Új szekely kuria

CSORNA DEZSŐ. ELEMI ISKOLA.

A kispesti munkásházak elrendezésének és háztípusainak tervpályázata.

A bírálati jegyzőkönyvből.

A pályaművek közül a következő 7 *szituáció terv:* 3. (Jelige: „Omega"), 6. (Jelige: „Sitte"). 13. (Jelige: „Munkásotthon"), 17. (Jelige: „Városalapítás"), 18. (Jelige: „Gerda"), 27. (Jelige: „A munkások javára"), és 30. (Jelige: „Rózsa") és a következő *11 típusterv:* 1. (Jelige: „I–II."), 2. (Jelige: „T. M."), 3. (Jelige: „Omega") 6. (Jelige: „Sitte"), 7. „Jelige: „Krupp"), 14. (Jelige: „Domus"), 17. (Jelige: „Városalapítás"), 18. (Jelige: „Gerda"), 26. (Jelige: „Cité jardin"), 27. (Jelige: „A munkások javára") és 29. (Jelige: „Méhkas") megbíráltatván, megállapíttatott, hogy bár némelyikükben tagadhatatlanul becses és életrevaló eszmék vannak, azok egyike sem áll a többiekhez képest azon a fokon, hogy a feladat megoldásánál komolyan számba jöhessen. A szituációk leginkább a rendelkezésre álló területnek minden művészi vonás nélkül való parcellázását hozzák, tekintet nélkül a modern városszabályozás követelményeire és a szomszédos városrészek és községek kellő kapcsolatára. A típustervek a szükséges lakásokat kényelmetlen, a munkások igényeihez és életmódjához nem alkalmazkodó alapelrendezéssel és művészi gondolat nélküli, egyhangú homlokzatokkal adják, vagy pedig olyan nagyszabású koncepciót adnak, amely sem alaprajzilag, sem homlokzatában az egyszerű munkáslakóház céljának gazdasági szempontból meg nem felel. Ilyenformán mindezen tervek a pályázat céljából távolabb és a többi pályaművek alatt maradnak, úgy hogy azokat további bírálat alá venni nem indokolt. A bizottság egyhangúlag elhatározta ezen terveknek a bírálat további folyamán való mellőzését.

A megmaradt terveket a bizottság egyenkint és külön-külön alapos bírálat tárgyává téve konstatálta, hogy azok a kellő utcaprofiloknak a kivitelnél való megállapítása esetén úgy a csatornázásra, mint az esővizeknek a fölszinen való levezetésére, végül a villamosvasuti közlekedés berendezésére kivétel nélkül egyaránt alkalmasak és ez alkalommal azokról egyhangúlag a következő részletes méltatást állapította meg:

„Otthon 2." Szituáció. A Gyáli- és Üllői-utakkal való kapcsolatot megválasztja, a környezetből csaknem az összes utakat bevezeti, azok csatlakozása és az utcák irányítása jó. A telekalakok szabályosak és megfelelők. A telektömbök nagysága és az utcák száma helyes. Igen jó és szép a középületek elhelyezése, kellő számban, nagyságban és elosztásban. Művészi megoldású terei, parkjai és útvonalai vannak. A közúti vasút a főútvonalakon a főbb épületeket érinti és a lakosság által mindenütt könnyen elérhető. Szépen vannak csoportosítva a földszintes és emeletes házak. Az utak változatossága minden egyes részén bizonyos szabadabb rendszer megnyilvánulása. Szép térhatások nyílnak az útvonalak találkozásainál, jól érvényesülnek a középületek. Jó helyen vannak a tűzoltóság, a közműhely és a fogyasztási szövetkezet főraktára. Piac, templomok, óvodák és iskolák mintaszerű elrendezéssel vannak elosztva, ugyanígy a boltos házak, mindenütt a fő útvonalak mentén könnyen feltalálhatóan. A terv minden része alapos tanulmány eredménye. A parkok, utcarendezések oly művészileg vannak megoldva, hogy módosítás nélkül is megvalósíthatók. A telkeken bármely típus szerinti ház fölépíthető. 4196 lakása van, a lakásonkénti beépített terület 60–130 m^2, a hozzátartozó kert 150—300 m^2.

„Két kalapács". Szituáció. A Gyáli-út és Üllőiúthoz csatlakozva északkeleti és nyugatkeleti irányban két fő útvonalat fektet, amelynek a parcellázás gerincvonalait és a főközlekedés irányait is

megadják. A szomszédos városrészekhez és községekbe való kellő kapcsolat megvan. A nyolcszögben vezetett körúttal övezett belső városrész magva a közepén elterülő piactér, melyből legyezőformában ágaznak szét a mellékutcák. A parcellák néhol kedvezőtlen, kevésbbé előnyös telekalakulásokat s térképződéseket is mutatnak. Az utcák szélességei a normális méretek keretében mozognak, csupán a piactérből legyezőalakban kiágazók keskenyebbek. A középületek elhelyezése, kellő nagyságú telkeken szerencsés; a templomok a diagonális nagy útvonalak végein jó perspektívát adnak. A parcellákban túlnyomóak a földszinti lakóházak; emeletiek csupán sokszögalakban s a diagonális irányban haladó főútvonalak két oldalán vannak. Minden egyes lakáshoz átlag 160—180 m^2 kert, illetve udvar tartozik.

„Céltudatos". Szituáció. A területet utcákkal veszi körül, melyeken a határút kivételével közúti vasutat tervez. A sarkokból 26 *m* széles diagonális utakat vezet közúti vasútvonalakkal a közepén fekvő piactérre, melynek az utcák egy-egy oldalát képezik. A 4 főúton kívül a Bercsényi- és Eszterházy-utcákat vezeti át a területen 19 *m* szélességben. Az összes kispesti utcákat bevezeti és szögben törve tovább folytatja. A közlekedés átalában jó. A szabálytalan 8-szögű körút sarkán és mentén tervezi a tereket és ültetvények legtöbbjét, de oszt be ilyeneket másutt is. A piactér körül a középületek. Óvodák és iskolák a piactéren és a telkek között egyenletesen elosztva a körút külső vonalain. Igen apró telkeket tervez. Emeletes házakat periférián, a fő útvonalakon, a fő- és mellékterekeu helyezi el. Az emeleti lakásokhoz nem ád kerteket.

„Átlós utak, körutak". Szituáció. Vezető gondolata a diagonális két főútvonal s velük kapcsolatosan egy belső s egy külső körút, amelyek a közlekedés könnyű lebonyolítására alkalmasak. Az utcák a körutak között radiális, a periferiákon pedig a határoldalakra merőleges irányban feküsznek. A telekparcellák a kitűzött célhoz képest nem elég arányosak. A terek közül főleg a két templomtér van jól megoldva. A piactér a rajta keresztülvonuló többirányú közlekedés folytán kevésbbé előnyös. A nyilvános épületeknek elhelyezése helyes. Emeletes lakóházak csakis a terek körül vannak, holott a széles útvonalak mentén erre sok alkalom kínálkoznék.

„Két kalapács." Típusok. A 16 lakóháztípus terve kombinációiban 44 különböző lakásnak felel meg, amelyek szabadon álló, vagy egymáshoz kapcsolva, zárt sorú építésre alkalmasak. Az alaprajzok közül különösen sikerültek: a földszintes kétlakásosaknál az *A C* és *F*, a földszintes négylakásosaknál az *L*, az emeletes négylakásosaknál pedig az *O* kombinációk, de a többiekben is sok életrevaló eszme van. Az előtérből minden helyiség külön megközelíthető; a szobák megvilágítása és szellőztetése közvetlen, a falvastagságok és szerkezetek takarékosak. A homlokzatok kiképzése tetszetős, a célnak kitűnően megfelel, azok rajzbeli előadása művészies.

„Otthon 2." Típusok. Az egyes lakások között elsőrangú megoldások vannak. Igy igen jó az *A* és *B* típus, utóbbi bolttal, kevésbbé jó az emeletes *G* és *H* típus. Az *I* és *K* típus lépcsőelrendezése nem jó, mert a lépcsőpihenő alatt nincs elég magasság, *I* és *N* típus sötét előszobája és klozettje kifogásolható. *M* és *O* típus 3 szobás, sőt cselédszobával bíró lakása e városrészben nem indokolt. *V* típus garzon hotelt mutat, amire e területen szükség lesz. A terveket szerkezetben és diszpozicióban takarékosság jellemzi.

„Felemás." Típusok. A lakások beosztása igen jó, bár a verandák és ezekkel járó kettős főfalak kissé költségesek. Minden szobába külön bejárás van — a szobákat jól lehet bútorozni — a főfalakban helyesen alkalmazott fülkékkel sok építőanyagokat lehet megtakarítani. Jó alaprajzzal bírnak azok a házak, melyekben bolt is van, szépek azok az elrendezések, hol emeletes házak földszíntesekkel vannak kombinálva. A külső homlokzatok megfelelők, változatosak és egyszerűségük mellett is művésziesek. Számos típus túlságos pazarlást mutat.

„Délibáb." Típusok. Kilencféle alaprajz és homlokzat van, ezek közül a földszintesek közt jobbak *A*, *B* és *E*, ezeknél a konyha és a szobák, illetőleg bolthelyiség is külön-külön közelíthetők meg. Az emeletes megoldásoknál hiba, hogy az emeletre felvezető kétkarú lépcső nyughelye alatt a földszintre nehéz lejutni. Ez utóbbiaknál a szerkezetek nem eléggé takarékosak. A homlokzatok

változatosak, de a nyílt erkélyek és túlmagas oromzatok költségesek.

„Wigwam." Típusok. Érdekesek az *A* és *G*-vel jelöltek, melyeknél a kisebb szoba és a kamra a manzardtetőbe helyeztetett el. A *C* típus világos, célszerű elrendezésű, de a bolt nincs a lakással összeköttetésben. Az ablakoknak erkélyszerű kiképzése költséges. Az *F* típusú jó alaprajzzal bír, de a lépcsőkar alatti bejárás akadályba ütközik. Az *I* típusnál a padláslépcsőtérnek a konyhákba építése nem előnyös. A *B*, *D*, *G*, *E*, *K* típusok gyöngébbek. Átalában a típusok alaprajzi elrendezésében sok használható részlet van.

„Otthont a munkásnak." Típusok. Az egyes házak és házcsoportok túltagozottak, minélfogva azok felépítése költséges, a lakások a sok szabadon álló külső fal miatt télen nehezen fűthetők. Az erkélyes zárt verandás elrendezések klimatikus viszonyainknak nem felelnek meg. Az alaprajzi kiképzések közül az emeletes házak jók, a gazdaságosan előállítható közös lépcsőházak és padlásfeljárók helyesen vannak megtervezve.

Kevésbbé jók a boltok, amik egyes lakásokat kettészakítanak, bejáratuk előkerten át vagy mellékutcából nyílik — kirakat alkalmazására a homlokzat nem alkalmas — a mellette zárt erkélyszerűleg kiugró szoba elfedi részben a boltot és feltalálását nehezíti. Az egyes szobák nagyon pontosan vannak a minimális méretben kiképezve. A homlokzatkiképzések tartalmaznak érdekes motívumokat.

„Artibus." Típusok. A földszintes házak 2, 3, illetve 4 lakású, az emeletes házak csaknem kizárólag zárt sorú csoportosításúak. A földszinti lakások négy típusa közül a kétlakásos II. típusnál a szobák és mellékhelyiségek az előtérből különkülön is megközelíthetők. A négylakásos *A* és a háromlakásos *B* típusok jók. A zártsorú emeletes lakóházaknál a *C* típus a házcsoport bal sarkán jó, a jobb sarkot képező *M* típusnál az előszoba sötét. A *H*, *I*, *K* és *L* típusok fő baját az épületen keresztülhaladó szűk folyosó képezi. Az architektura leleményes. A fölösleges falvastagságok s a túlmagas födélszékek költségesek.

Ezen bírálat alapján a bizottság egyhangú határozattal a szűkebb sorozatból még a következő 24 tervet zárta ki, mint amelyek bár a föladat jobb-rosszabb megoldását adják, a többivel szemben lényeges hátrányokat mutatnak föl és így föltétlen azok mögé helyezendők: *szituációk:* 2. (Jelige: „T. M."), 4. (Jelige: „4273 ház"), 5. (Jelige: „Otthon 1".), 7. (Jelige: „Krupp"), 9. (Jelige: „Felemás"), 10. (Jelige: „Csendes otthon"), 12. (Jelige: „Délibáb"), 14. (Jelige: „Domus"), 15. (Jelige: „Artibus"), 20. (Jelige: „3874"), 21. (Jelige: „Humanitás"), 23. (Jelige: Wigwam"), 25. (Jelige: „Otthon" 3."), 26. (Jelige: „Cité jardin"), 28. (Jelige: „Minden irányban"), 29. (Jelige: „Méhkas«.) *Típusok:* 4. (Jelige: 4273 ház"), 5. (Jelige: „Otthon I."), 10. (Jelige: „Csendes otthon"), 13. (Jelige: „Munkásotthon"), 16. (Jelige: „Átlós utak, körutak"), 20. (Jelige: „3874"), 21. (Jelige: „Humanitás"), 24. (Jelige: „Magyar munkás, magyar föld".)

A legszűkebb sorozatba maradt 6 szituáció és 17 típusterv mindegyikét, a programm követelményei alapján gondosan mérlegelve és egymással összehasonlítva, a bizottság a következő döntést hozta meg:

Szituáció-tervek: I. díj (2000 K) szótöbbséggel a 19. sz. tervnek, jelige: Otthon 2. II. díj (1500 K) szótöbbséggel a 11. sz. tervnek, jelige: Két kalapács. III. díj (1000 K) egyhangúlag a 22. számu tervnek, jelige: Céltudatos.

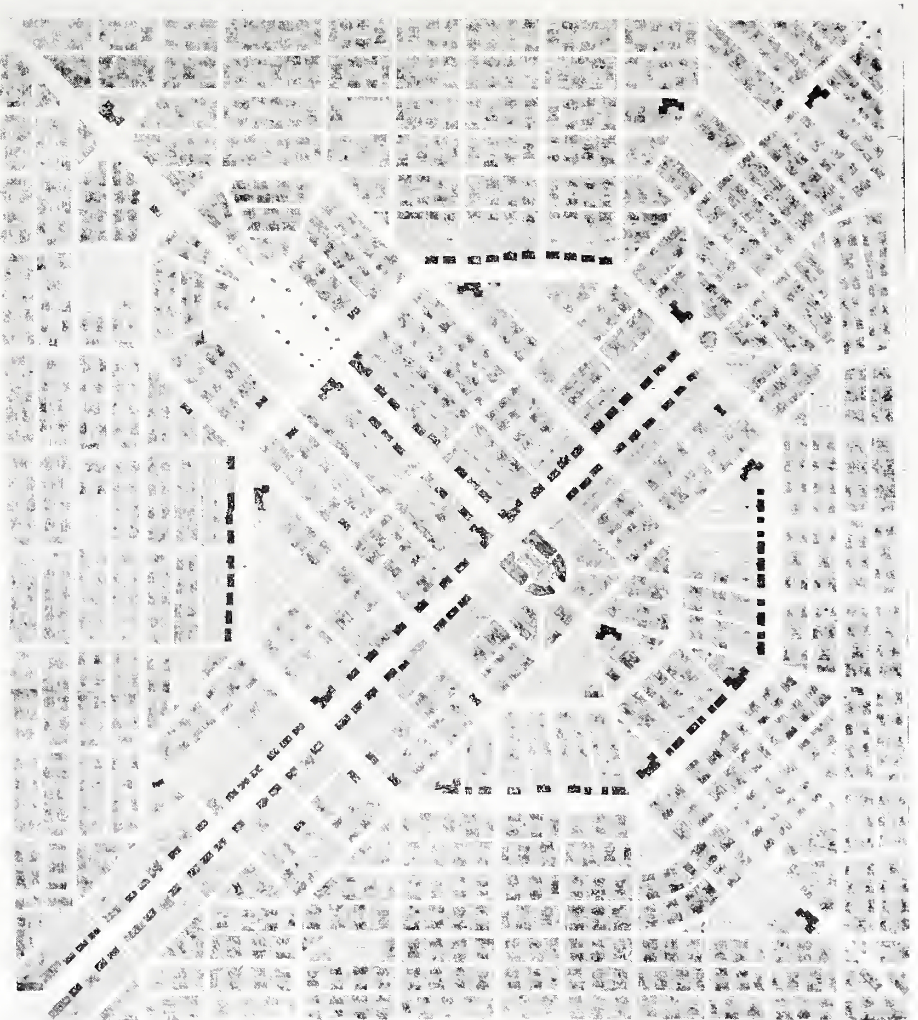
Egyenkint 500—500 K-ért megvásárolja a bizottság a 16. sz. tervet, jelige: Atlós utak, körutak. 24. sz. tervet, jelige: Magyar munkás, magyar föld.

Megdicséri végül a 8. sz. tervet: Otthont a munkásnak.

Típustervek: I. díj (600 K) egyhangúlag a 11 sz. sz. tervnek, jelige: Két kalapács. II. díj (400 K) egyhangúlag a 19. sz. tervnek, jelige: Otthon 2. III. díj. (300 K) egyhangúlag a 9. sz. tervnek, jelige: Felemás.

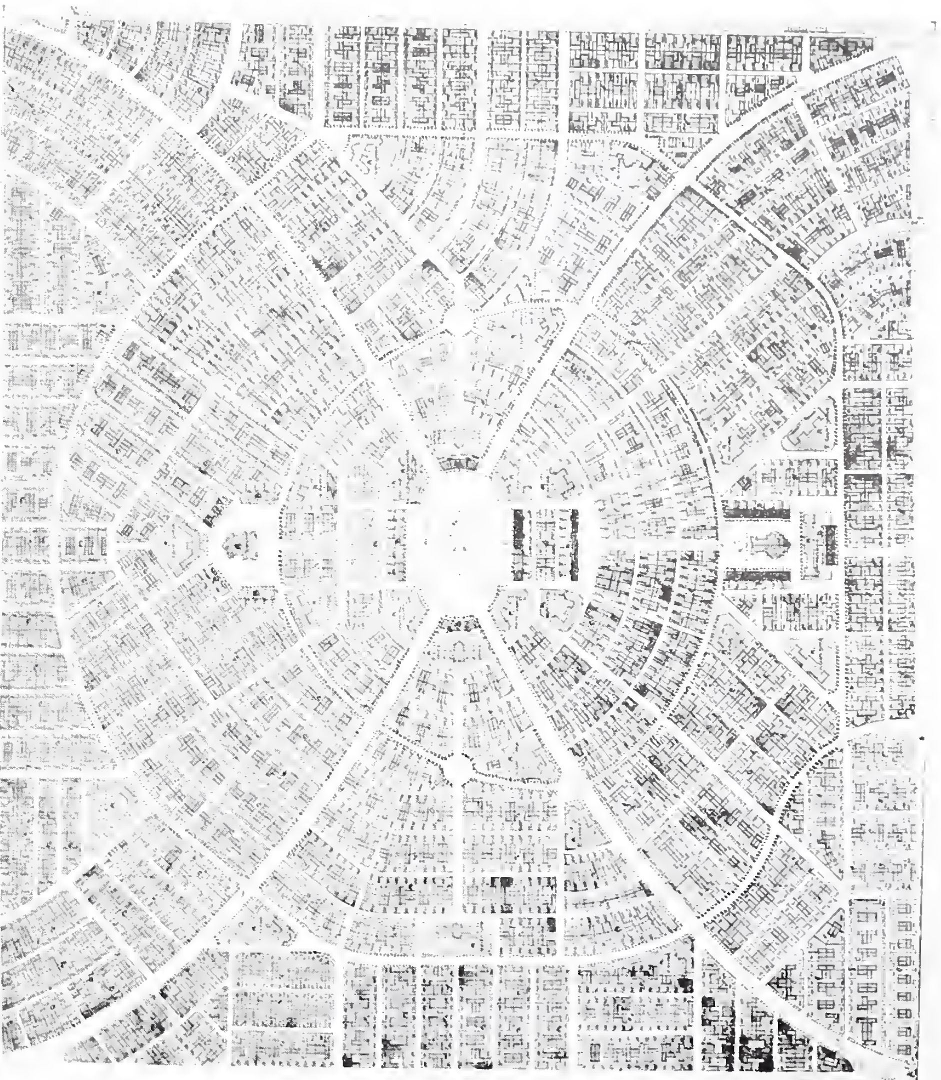
I. DÍJ. — JELIGE: OTTHON 2. PALÓCZI ANTAL BUDAPEST.

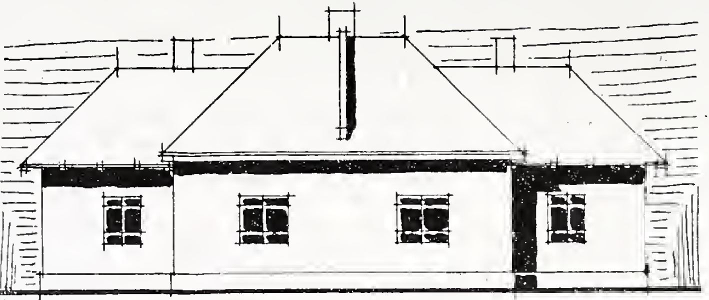
II. DÍJ. — JELIGE: KETTŐS KALAPÁCS. FLEISCHL RÓBERT, BUDAPEST.

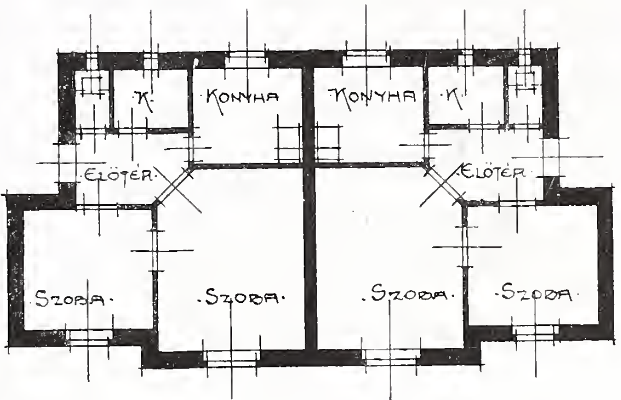
III. DÍJ. — JELIGE: CÉLTUDATOS. KOTÁL HENRIK, BUDAPEST.

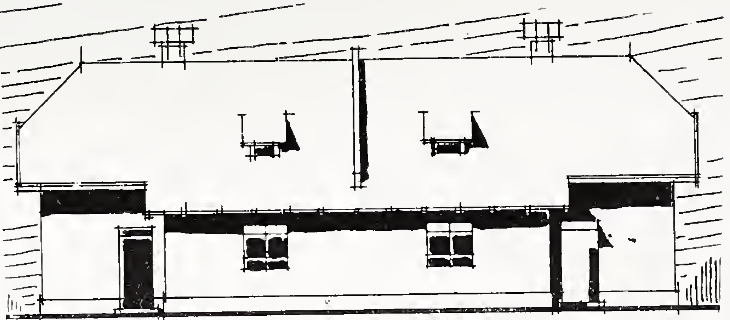
JELIGE: ÁTLÓS-UTAK KÖRUTAK. PIROVITS ALADÁR, KOMOR MARCELL ÉS JAKAB DEZSŐ, BUDAPEST.

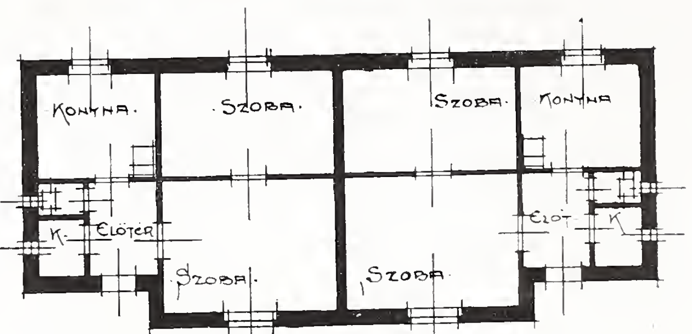
HOMLOKZAT.

ALAPRAJZ.

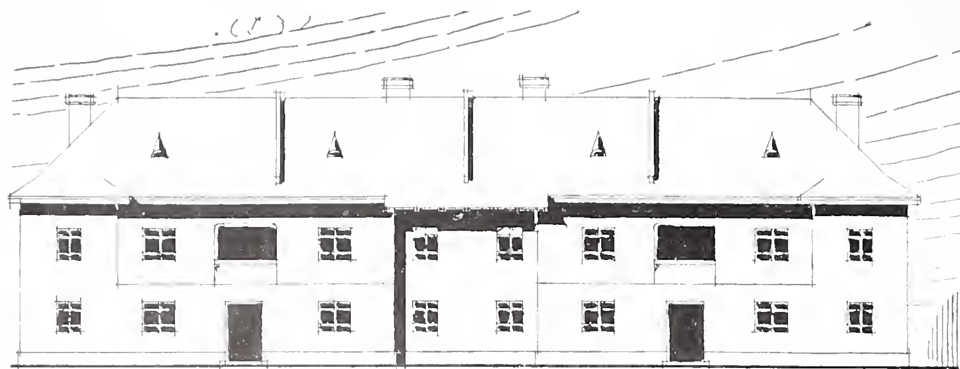

HOMLOKZAT.

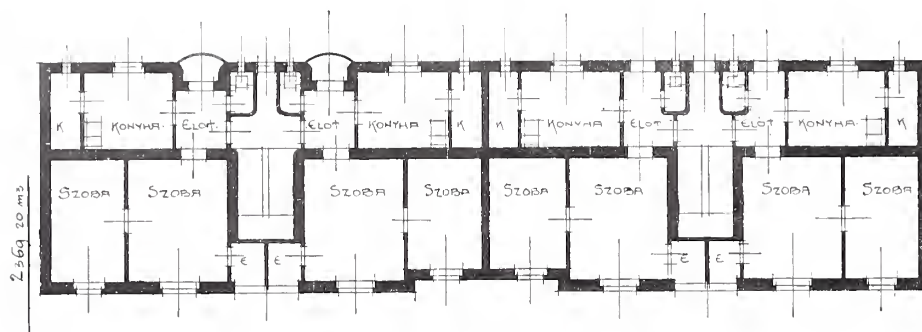

ALAPRAJZ.

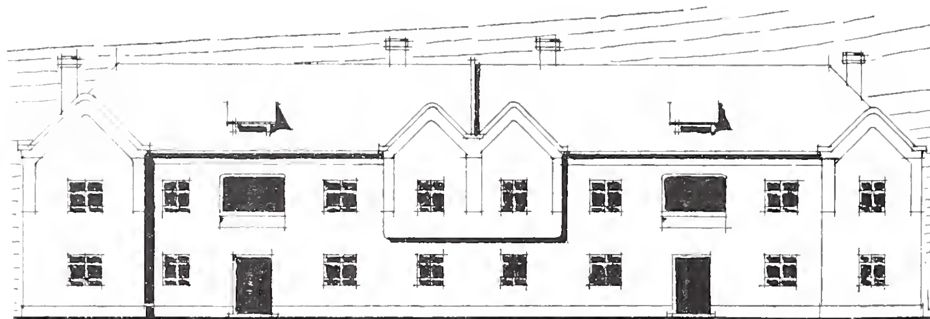
I. DIJ. — JELIGE: KETTŐS KALAPÁCS. FLEISCHL RÓBERT, BUDAPEST.

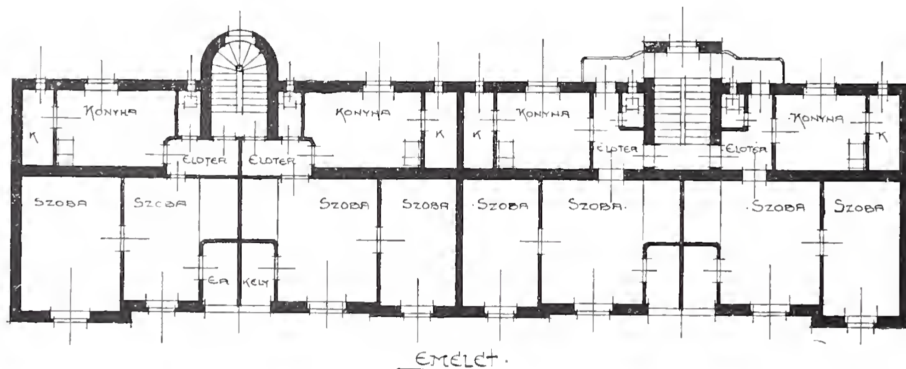
HOMLOKZAT.

EM. ALAPRAJZ.

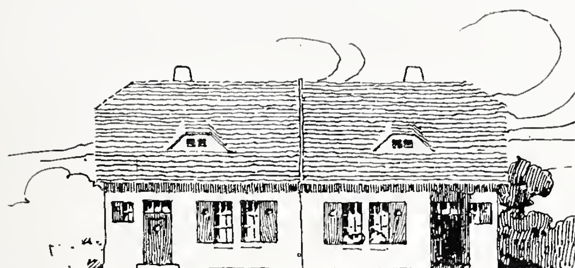
HOMLOKZAT.

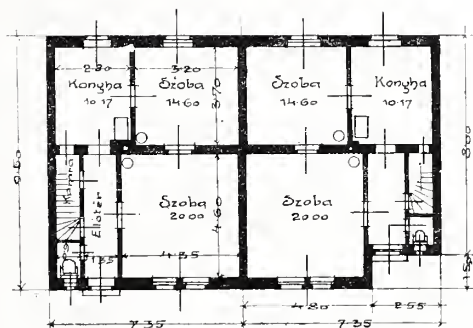

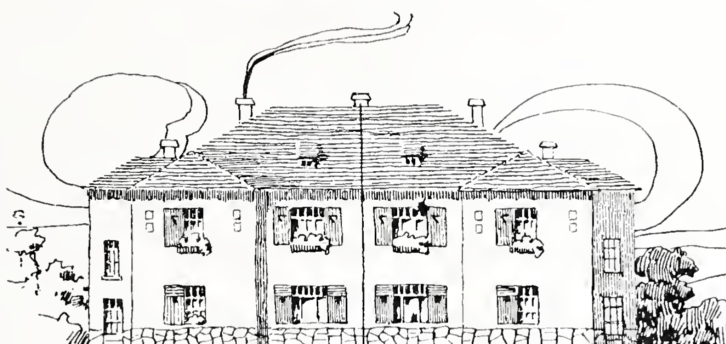
EMELET.

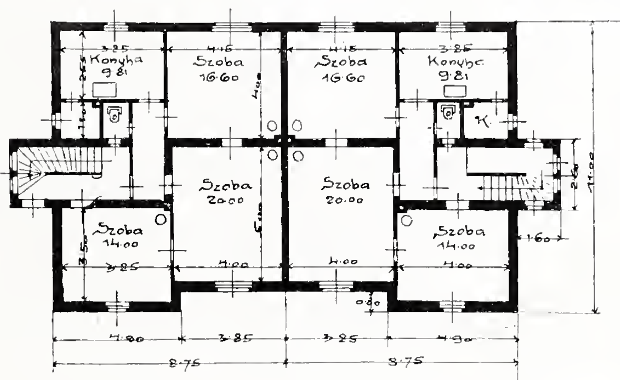
I. DÍJ. — JELIGE. KETTŐS KALAPÁCS.

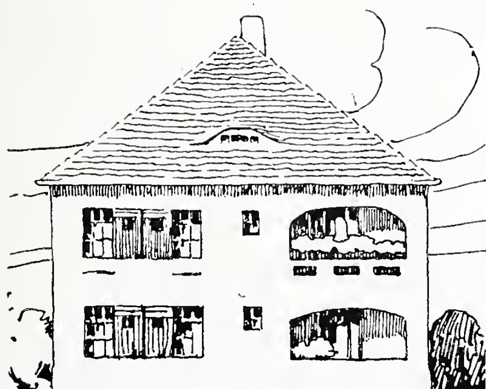
FLEISCHL RÓBERT, BUDAPEST.

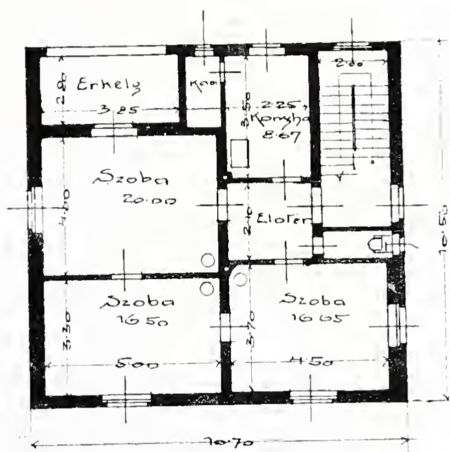

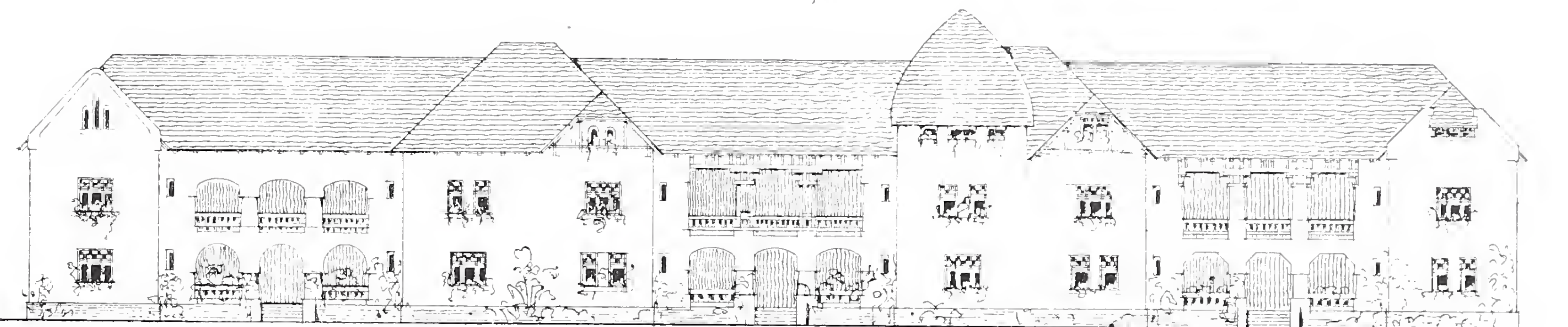

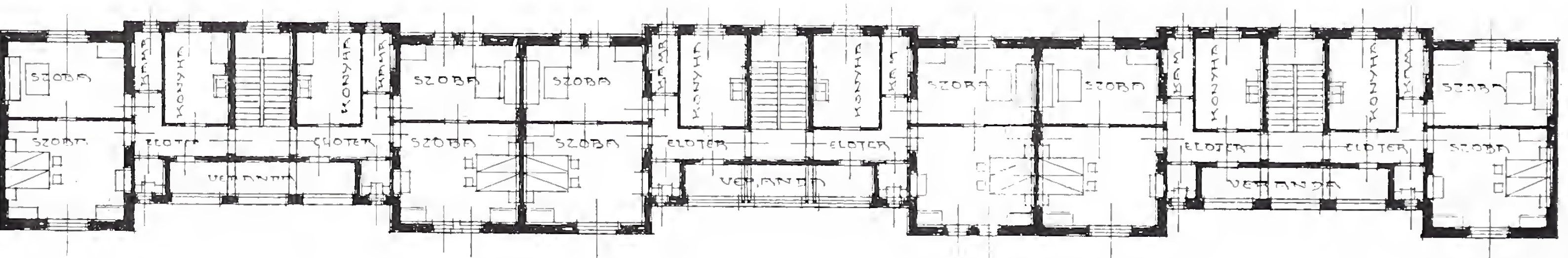

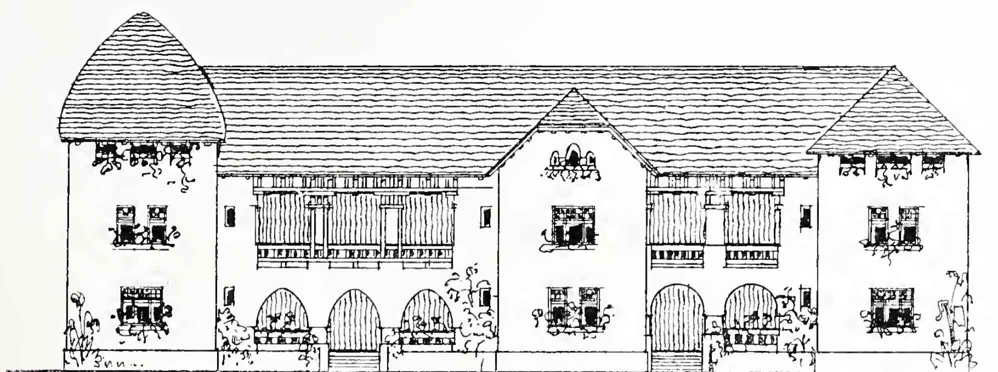
II. DÍJ. — JELIGE: OTTHON. PALÓCZY ANTAL, BUDAPEST.

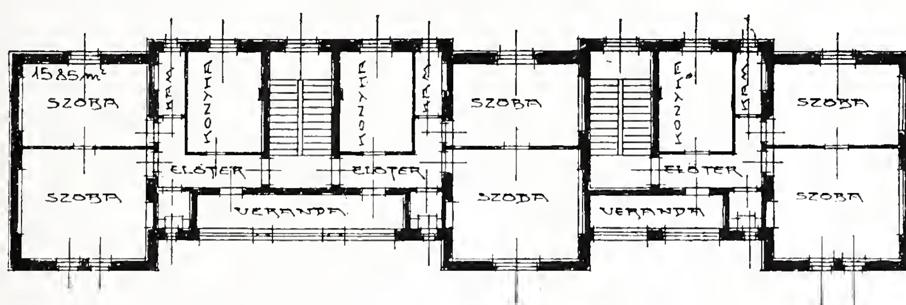

III. DÍJ. — JELIGE: FELEMÁS.

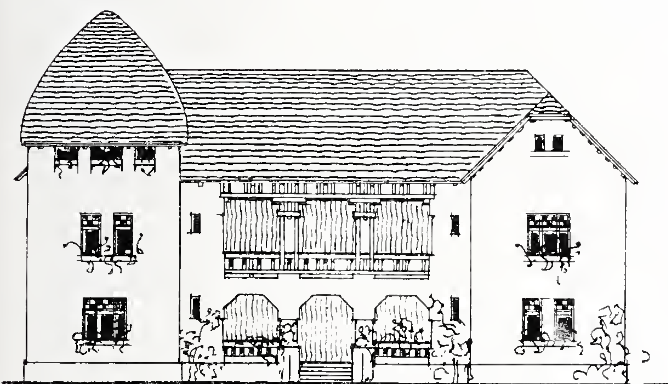
SCHODITSCH LAJOS ÉS ÉBERLING BÉLA, BUDAPEST.

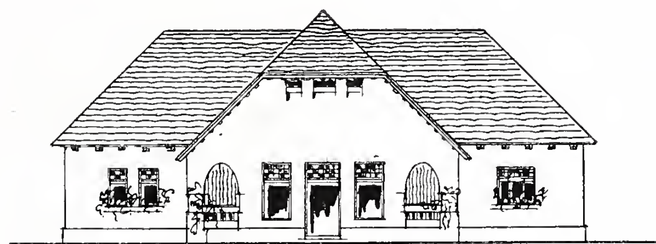
HOMLOKZAT.

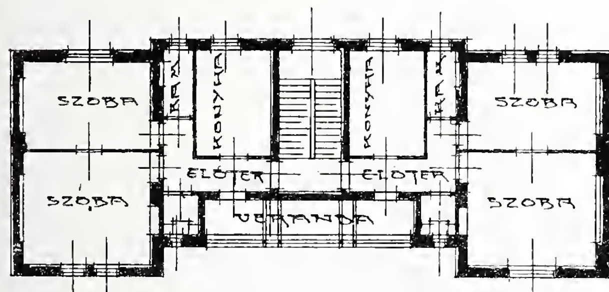
EM. ALAPRAJZ.

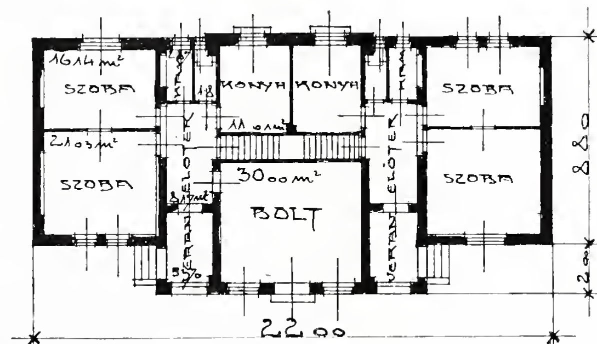
HOMLOKZAT.

HOMLOKZAT.

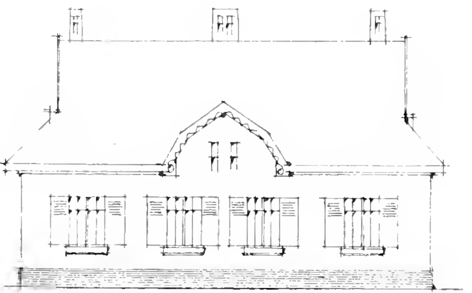
EMELETI ALAPRAJZ.

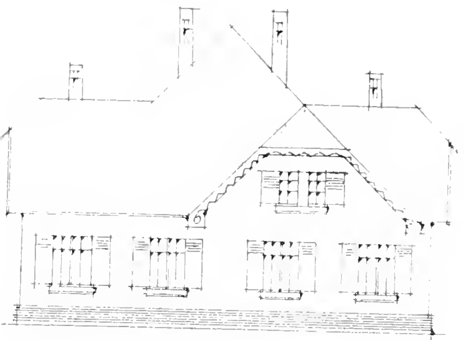

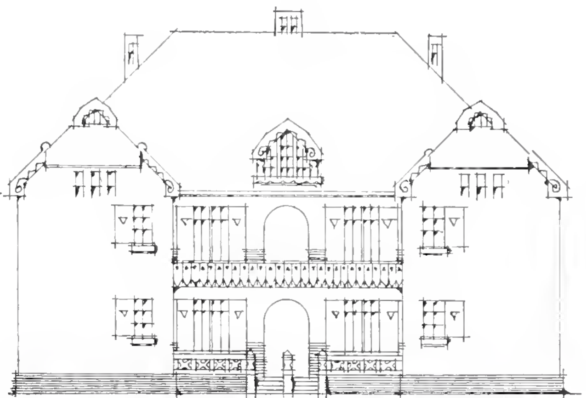
ALAPRAJZ.

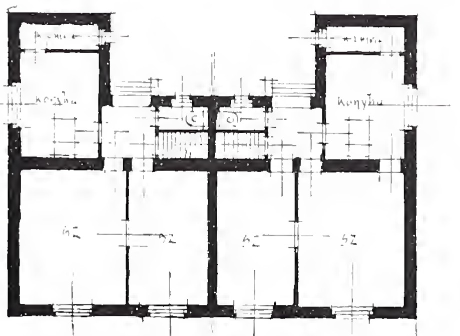
III. DÍJ. — JELIGE: FELEMÁS.

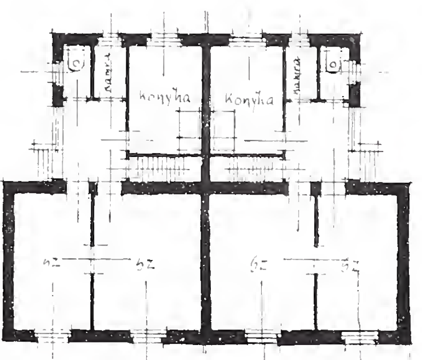
SCHODITSCH LAJOS ÉS ÉBERLING BÉLA, BUDAPEST.

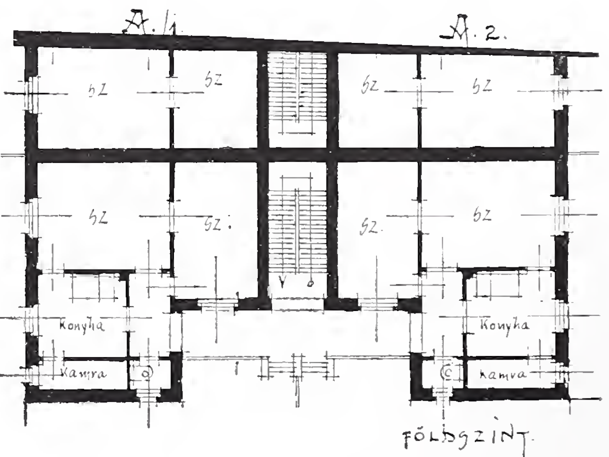

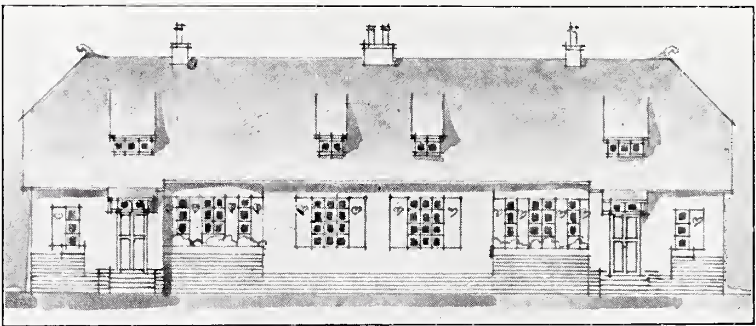

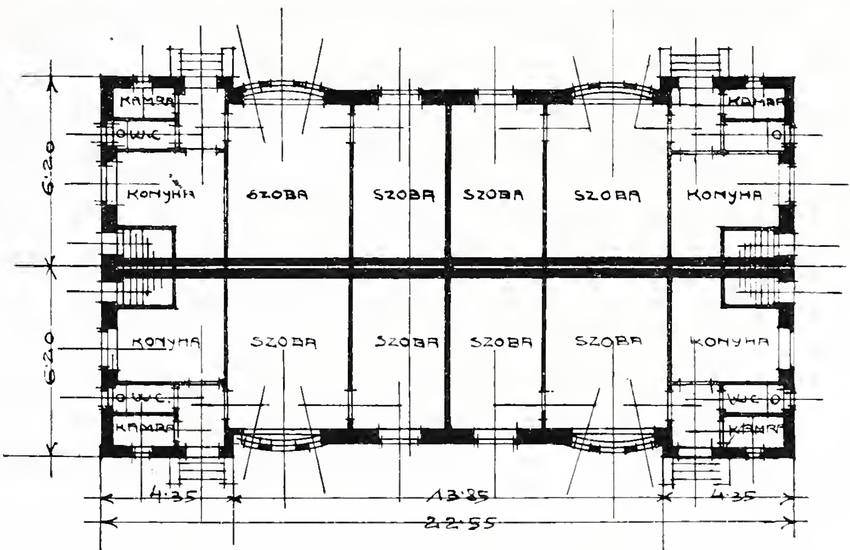

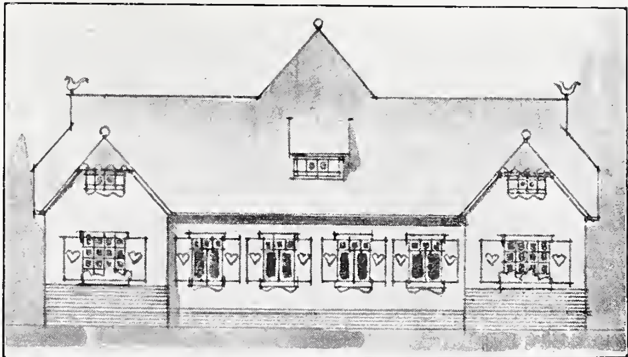
MEGVETT TERV. — JELIGE : DÉLIBÁB.

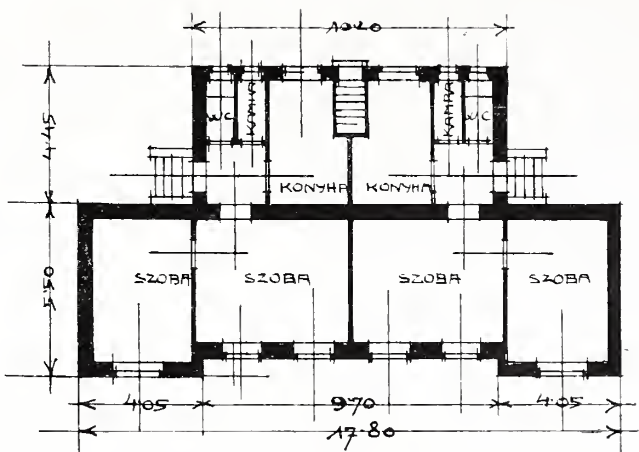
LECHNER LORÁND ÉS GUOTH BÉLA, BUDAPEST.

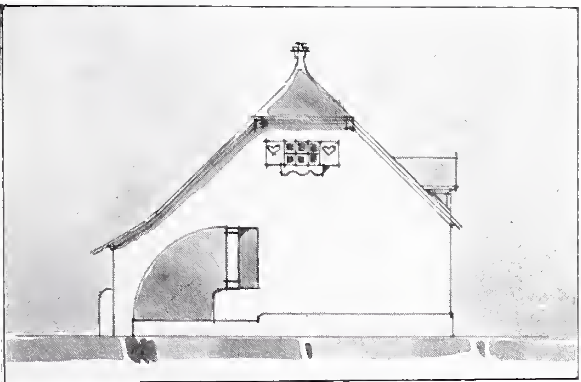

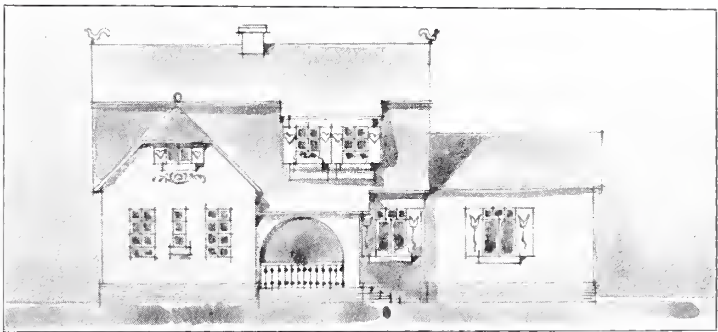
MEGVETT TERV. — JELIGE: VIGVAM.

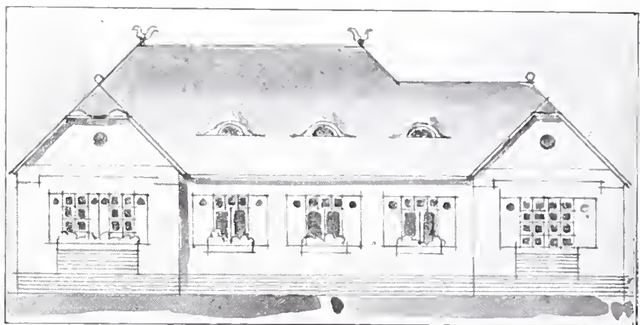

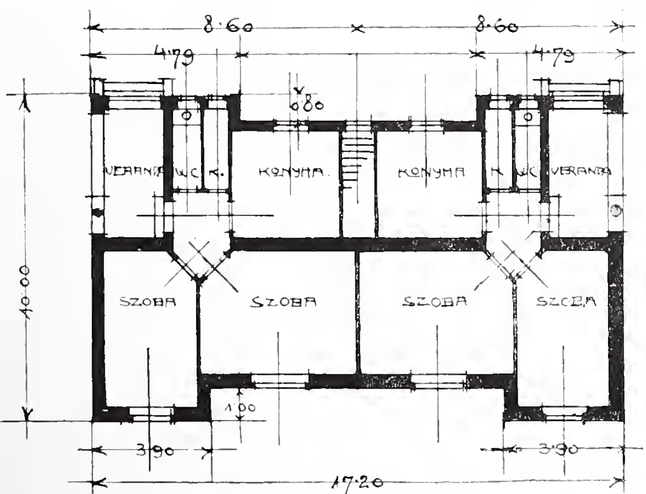

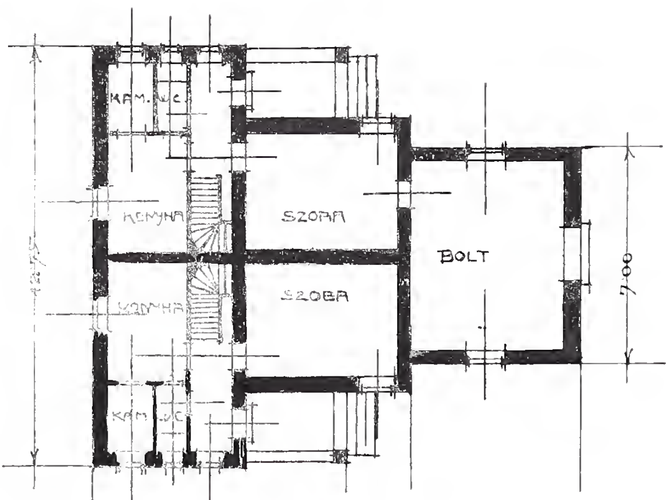
BIERBAUER ISTVÁN ÉS TICHTL GYÖRGY, BUDAPEST.

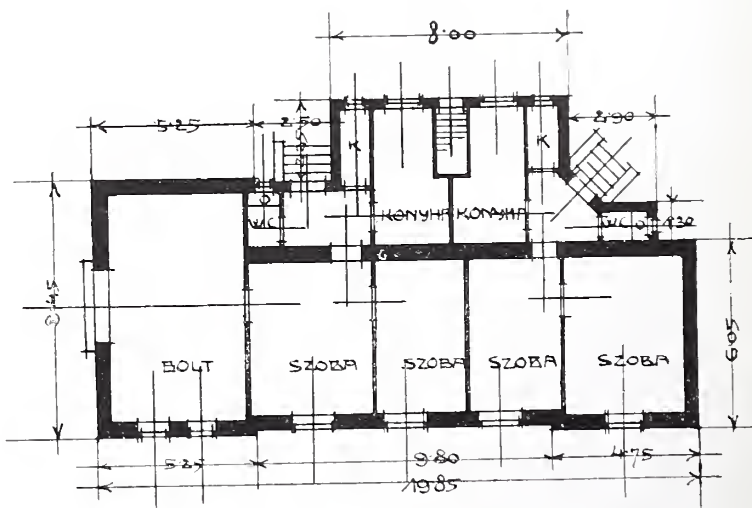

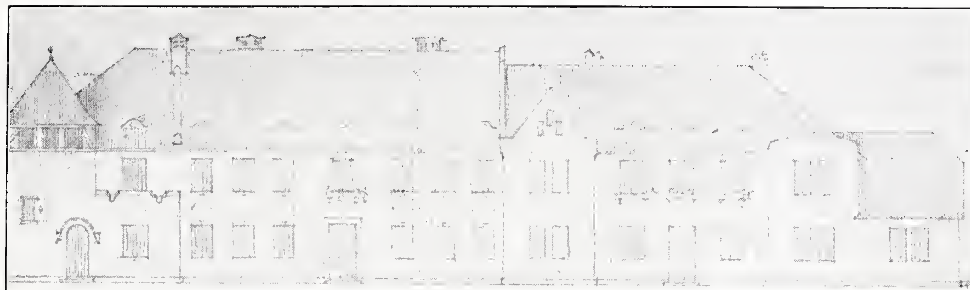

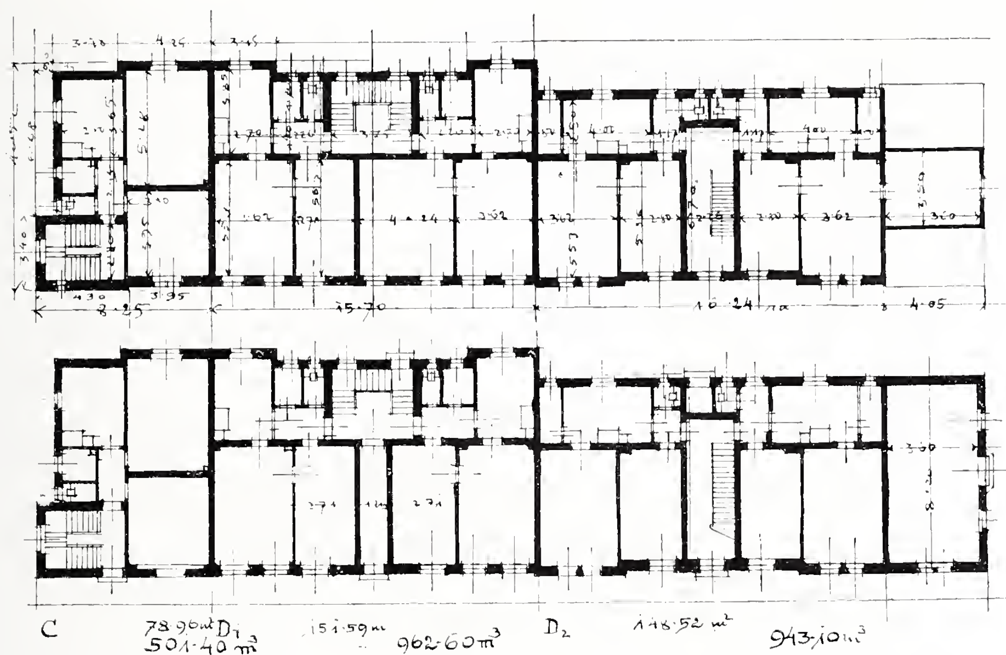

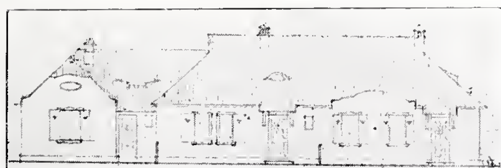
MEGVETT TERV. — JELIGE: VIGVAM.

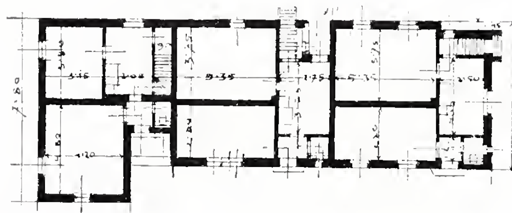
BIERBAUER ISTVÁN ÉS TICHTL GYÖRGY, BUDAPEST.

HOMLOKZAT.

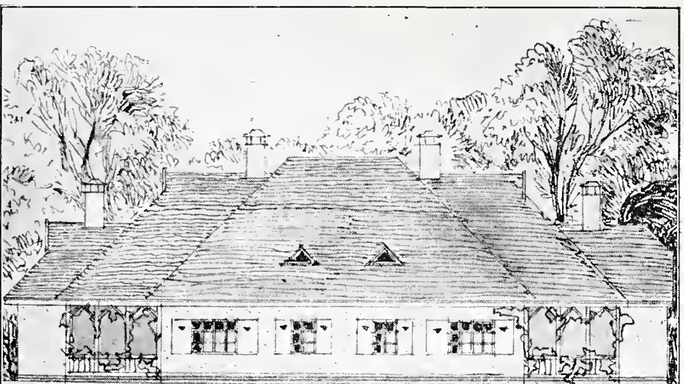
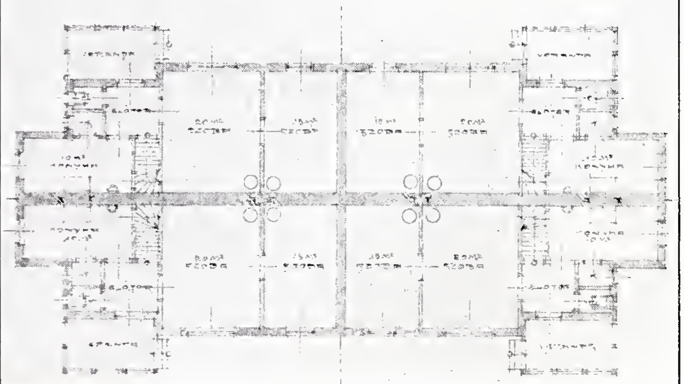
MEGVETT TERV. — JELIGE: OTTHONT A MUNKÁSNAK.

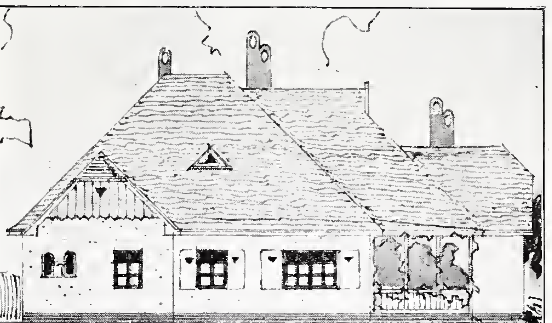
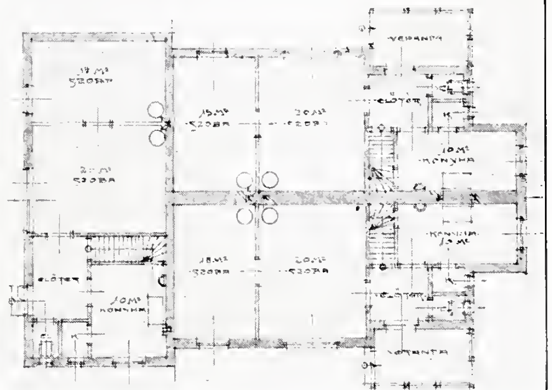
WÄLDNER JÓZSEF ÉS WÄLDNER GYULA, BUDAPEST.

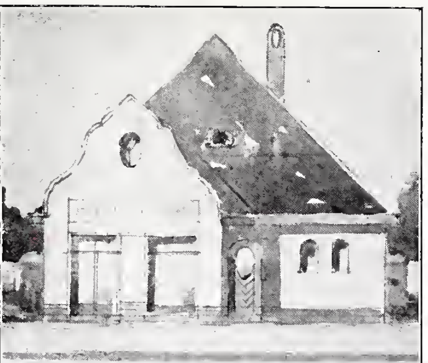
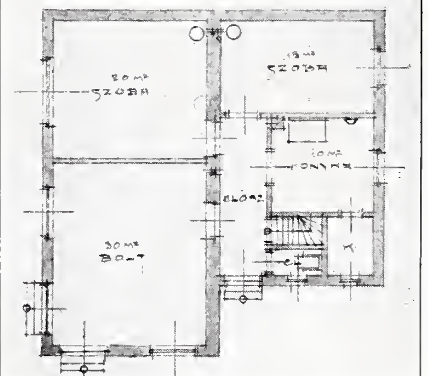
HOMLOKZAT.

MEGVETT TERV. — JELIGE: OTTHONT A MUNKÁSNAK.

WÄLDNER JÓZSEF ÉS WÄLDNER GYULA, BUDAPEST.

MEGVETT TERV. — JELIGE: ARTIBUS.

ÁRKAY ALADÁR ÉS KALLINA LAJOS, BUDAPEST.

Egyenkint 200—200 K-ért megvásárolja egyhangúlag a 12. sz. tervet, jelige: Délibáb. 23. sz. tervet, jelige: Wigwam.

150—150 K-ért pedig a 8. sz. tervet, jelige: Otthont a munkásnak. 15. sz. tervet, jelige: Artibus.

Megdicséri végül a 22. sz. tervet, jelige: Céltudatos. 25. sz. tervet, jelige: Otthon 3. 28. sz. tervet, jelige: Minden irányban. 30. sz. tervet, jelige: Rózsa.

Felbontatván a jeligés levelek, a szerzők neve a következőleg állapíttatott meg:

Szituációk: I. díj: Palóczi Antal. II. díj: Fleischl Róbert. III. díj: Kotál Henrik.

Megvétel: Pirovits Aladár, Komor Marcell és Jakab Dezső, Varga László és Lechner Jenő.

Típusok: I. díj: Fleischl Róbert, II. díj: Palóczi Antal. III. díj: Schoditsch Lajos és Éberling Béla.

Megvétel: Bierbauer István és Tichtl György, Guóth Béla és Lechner Lóránt, Wälder József és Wälder Gyula. Árkay Aladár és Kalina Géza.

Budapest, 1908. október hó 31-én.

Hauszmann Alajos elnök, *Kabdebó* Gyula jegyző, *Forbáth* Imre dr., *Kommer* József, *Krátky* János, *Lipthay* Ágost, *Sándy* Gyula, *Szesztay* László, *Töry* Emil és *Virágh* Andor bíráló-bizottsági tagok.

Az építészhallgatók kiállítása. Az építészhallgatók a szokásos évi kiállításukat december hó 20-án nyitották meg előkelő technikus közönség jelenlétében. A kiállított tervek közül különösen kiválottak *Bábolnay* József munkái, a „Székelyföldi vázlatok", „Vidéki szoba belseje", az „Udvarház", *Csorna* Dezső elemi iskolája, *Kiss* László főúri kastélya, *Pecz* Gyula főúri kastélya. Jók voltak még *Wellisch* Andor klubháza, *Marschalkó* Béla evangélikus temploma, *Schömer* Ferenc városháza, *Arvé* Károly vadászlakja és *Gerstenberger* A. falusi temploma; illusztrációinkban mutatjuk be őket.

A kolozsvári kereskedelmi és iparkamarai székházra 1909 március 31. déli 12 óráig nyujthatók be a pályatervek a kamarai titkári hivatalhoz. I. díj 800 kor., II. díj 500 kor., III. díj 300 kor. Megvétel 200 kor. Tervek 1:200 léptékben készítendők, köbtartalom szerinti költségvetéssel. Programm és helyszínrajz az iparkamara titkári hivatalban Kolozsvárt és a Magyar Mérnök- és Építész-Egyletben kaphatók.

Pénzügyigazgatósági épületre hirdet tervpályázatot Csik vármegye törvényhatósága. Építési költség 200,000 korona. A tervek 1:200 léptékben készítendők, részletes költségvetéssel. Első díj 2400 kor., II. díj 1200 kor., III. 600 kor. A tervek 1909. május hó 10-éig a vármegye alispánjához nyujtandók be. A bírálat június hó 25-éig meg fog ejtetni. Építési programm és helyszínrajz, napszámok és anyagárakat pályázni óhajtók az alispáni hivatalban kaphatják.

Szegedi felső ipariskola tervpályázatára 1909 április hó 30. déli 12 óráig nyujthatók be a pályatervek a kereskedelemügyi m. kir. minisztérium segédhivatalánál „Pályaterv a szegedi állami felső ipariskola és azzal kapcsolatos iparmúzeum épületére" felírással. A helyszínrajz 1:1000, a tervek 1:200 léptékben készítendők, hozzávetőleges kötségleszámítással, a múzeumnál 24, az iskolánál 20 kor. m³-kénti egységárral. I. díj 3600 kor., II. díj 2400 kor., III. díj 1200 kor. Megvétel 600 korona. A bíráló-bizottság tagjai *Péterffy* Lajos és *Berczik* Gyula min. tanácsosok, *Víg* Albert főigazgató, *Torday* Imre igazgató, *Bánhegyi* Aladár, *Kún* József ipariskolai tanárok, dr. *Lázár* György Szeged polgármestere, *Tóth* Mihály főmérnök, *Kotál* Henrik, *Sebestyén* Artur építészek. Tervezési programm és helyszínrajz Albrecht-út 1. az I/c. szakosztályban kapható.

Városházátalakításra pályatervek benyujthatók 1909 április 15. déli 11 óráig Makó polgármesteréhez. I. díj 1000 kor., II. díj 500 korona. Megvétel 200 kor. Tervek 1:200 léptékben, részletes költségvetéssel. Építési programm és helyszínrajz a makói városi mérnöki hivatalban kapható.

Tervpályázati határidők:

1909 máj. 15. Kossuth-szobor Debrecenben (150.000 K); díjak: I. a megbízás, II. 6000 kor., III. 3000 korona.

1909 szept. 30. Vallásmin.: Rákóczi-síremlék (250.000 K); díjak: 6000, 5000, 2×3000 és 2000 kor.

1909 március. VII. évf. 3. szám.

Divald Kornél.

Lőcsei reneszánsz lakóházak.

Európának alig van országa, ahol az Itáliában keletkezett reneszánsz művészet oly korán vert volna gyökeret, mint Magyarországon. Már Mátyás király kora előtt is sűrűn fordultak meg nálunk olasz mesterek. S a nagy király halála korántsem vetett véget reneszánsz művészetünk fejlődésének, mint ahogy ezt nálunk általában hiszik. Csak fejlődésének iránya változott meg. Mátyás király s XV. századbeli főpapjaink és főuraink udvarában az itt megforduló toszkánai mesterek révén a firenzei reneszánsz hatása volt az uralkodó. A XVI. századtól kezdve velencei és általában északitáliai mesterek fordulnak meg hazánkban nagyobb számmal s építészetünkben a velencei hatás lesz a döntő.

Amit ma felsőmagyarországi reneszánsz-stílusnak nevezünk, építészetünknek ez az érdekes s a XVII. század folyamán ugyancsak sok nemzeti vonásban bővelkedő iránya a velencei építészet XV. századbeli stílusából indult ki. A felsőmagyarországi reneszánsz építészetnek leginkább szembetűnő saját-

HERMANN-SPILLINBERGER-HÁZ.

sága a házak homlokzatán attikaszerűen egyenesen záródó, apró ormokból összerótt koronázattal ékes, emeletnyi magas oromfal, amelyet párkánya alatt arkaturás tagozás élénkít.

A magas oromfalakat a felvidéki viszonyainknak megfelelő alacsony s árkot formáló kettős féleresző tetők tették szükségessé, amelyeket a gyakori tűzvészek ellen másik három oldalukon is emeletnyi magas tűzfalakkal védtek meg. A homlokzat oromfala a művészi megoldásra alkalmatlan háztető eltakarására szolgált. Díszítését mestereink a XV. századbeli velencei palotákról lesték el s a viszonyoknak megfelelően módosítva használták föl. A felvidéki reneszánsz épületeinken, főleg Sáros- és Szepes vármegyében, a kastélyokon, templomtornyokon, haranglábakon s városi lakóházakon általános fantasztikus ormok ősei Velencében, a Procurazie Vecchie párkányain sorakoznak. Ennek félköríves nyílású ablaksorai adhatták meg az eszmét építészeinknek az oromfalak arkaturás tagozásához is. A velencei paloták nemes kőanyagból épültek. Városi épületeink és kastélyaink anyaga viszont darabos homokkő és tégla volt, amelyet be kellett vakoltatni. Mindazonáltal ezek a vakolatos homlokzatok nem maradtak dísztelenül, sőt alig volt rajtuk tenyérnyi hely, amelyet szgraffitórajzokkal nem ékesítettek volna. Ez a szgraffitódíszítés lakóházainkon ma már mindenfelé elenyészett. Többé-kevésbbé megviselt példáival már csak a késmárki és nagyeőri harangtornyon, valamint a fricsi kastély oromfalán találkozunk.

BOBST-SPILLINBERGER-HÁZ.

Az emeletnyi magas oromfalain arkaturásan tagolt, párkányán fantasztikus ormokkal koronázott, homlokzatán szgraffitódíszítéssel ékes házak építése a XVII. század derekáig tartott. Ettől fogva a magas oromfalat megtartva, házaink homlokzatán a plasztikus díszítés lesz uralkodó. A felsőmagyarországi reneszánsz-stílus XVI—XVIII. századbeli változatára az úgynevezett lőcsei Thurzó-ház példa, amelyet újabban a Bágya-családtól gróf Csáky

VÁROSHÁZ A HELYREÁLLÍTÁS ELŐTT.

Vidor vásárolt meg. A XVII. század második felében épült a lőcsei Hermann-Spillinberger-féle ház. Ezen már nyoma sincsen az arkaturás tagozásnak s a fantasztikus ormoknak. A magas oromfal azonban itt is megvan; kagylók és barokkízlésű félpillérek díszítik. A pillérek között zömök ablakok láthatók. Ezek fölött oroszlánfejes vállköveken nyugszik a párkány, amelyet négy tekealakú gomb díszít. Az épület homlokzatát tagoló félpillérek és ablakok szintén barokk-stílűek.

Még egészen reneszánsz-stílű a Hermann-Spillenberger-ház udvara. Első emeletén félkörű boltíves nyílást, a másodikon kétnyílású toszkánoszlopos loggiát látunk. Az udvarba nyúló szárnyán formás, vasrácsokkal ékes, balusztrádos, csigás konzolokon nyugvó folyosó fut végig. A ránk maradt adatok és egyéb nyomok alapján ítélve, a XVII. században felvidéki városainkban a főbb utcák házsorai mind ilyen magas oromfalú, gazdag szgraffitó vagy plasztikus díszítésű homlokzatokkal pompáztak. A XVIII. és XIX. században az ízlés változásával s a felvidéken ma is gyakori tűzvészek nyomában ez érdekes épületeket rendre átalakították. Lőcsén, amelynek reneszánsz lakóházait ezúttal ösmertetem, már csak az imént bemutatott két homlokzat van meg eredeti állapotában. De alig van itt épület, amelynek udvarában nem maradtak volna ránk olyan részletek, amelyek bizonysága alapján bízvást állíthatjuk, hogy a XVI. és XVII. században az egész város felvidéki reneszánsz-stílusban újjáépült. A legrégibb reneszánszépítészeti részlet itt a Kör-tér 42. sz. házának egyik emeleti ajtókerete, amelynek párkányán az 1530. évszám látható. Az ajtófelek talpán a kezdőbetűk jelentése ez: Magister I. L. Lapicida Fecit Hoc Opus. Az I. L. monogrammos mester nevének nyomára jutni eddig még nem sikerült. Ám a bártfai városház jóval régibb reneszánszrészletei azt bizonyítják, hogy mestereink akkor már mindenfelé alapos jártassággal dolgozták fel a reneszánsz formáit. Lőcsét 1550-ben, majd ismét 1559-ben tűzvész pusztította el. Ennek tulajdonítható, hogy világi épületeit illetőleg egy-két csúcsíves kapu és ajtó keretétől eltekintve, egészen kivetkőzött középkori jellegéből.

Az 1550. és 1559. évi nagy tűz után épülhettek újjá azok a lakóházak, amelyeknek ma már pusztán udvarából következtethetünk arra, hogy hajdan a felsőmagyarországi reneszánsz stílusában pompáztak. Ez udvarokban helylyelközzel oly tisztán érvényesül a reneszánsz derűje, hogy szinte Itáliában képzeljük magunkat, ha a sötét kapualjból belsejükbe lépünk.

A lőcsei Bobst-Szkicsák-féle ház homlokzatán

VÁROSHÁZ A HELYREÁLLÍTÁS UTÁN.

KÖRTÉR 45. SZ., BOBST-SKICSÁK-HÁZ.

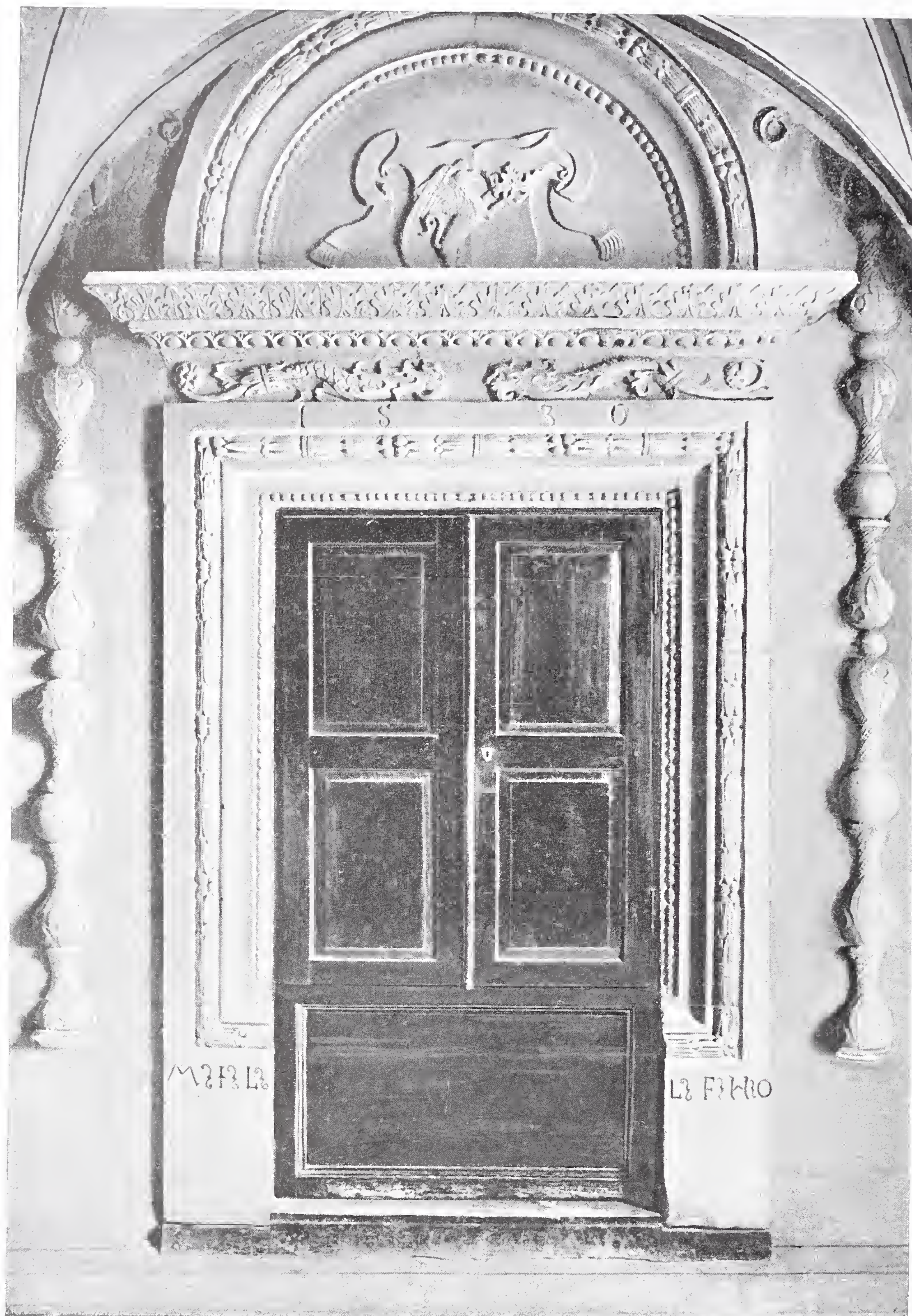
HERMANN-SPILLINBERGER-HÁZ.

KŐRTÉR 7. SZ. HÁZ UDVARA.

KÖRTÉR 75. SZ. HÁZ UDVARA.

KÖRTÉR 42. SZ. HÁZ. RENAISSANCE AJTÓKERET 1530-BÓL.

THURZÓ-HÁZ.

a kapu már egészen barokk-ízű, jóval régibb udvara azonban a reneszánsz tiszta, bár nem minden provinciálizmustól ment stíljét mutatja.

Még gazdagabb volt a lőcsei Kör-tér 75. sz. ház udvara, amelynek hátsó szárnyán három félköríves toszkán-oszlopos, balusztrádos loggia nyílik. Az utcai szárny kétemeletes s az udvar felőli elsőemeleti loggiáját a mult század hatvanas éveiben értelmetlenül, új gót-stílben átalakították. A második emelet háromnyílású loggiája eredeti állapotában maradt ránk s korlátján félköríves arkaturák tagozzák. Az udvar hosszában párhuzamosan épült két szárny egyik emeleti folyosójára nyílt lépcső vezet. A egyszerű folyosók gyámköveken nyugosznak s szintén egyszerű kovácsolt vaskorláttal bírnak. Reneszánsz szabású ablaksorok fölött boltcikkelyeken nyugvó falazott eresz húzódik.

Hogy egész szűk területen is minden festőisége mellett mily jelentős arkitektonikus hatást tudtak elérni régi mestereink, erre a lőcsei Kör-tér 7. számú lakóháznak udvara a példa. Az utcai szárny a mult században itt is gyökeres átalakításon esett keresztül; csak udvari homlokzata s ezen a mellvédjén arkaturásan tagolt, egyszerű nyílt folyosó maradt ment az átalakítástól. A hátsó, szintén átalakított udvari szárnyhoz derékszögben épített udvari szárny ajtó- és ablaknyílásaitól eltekintve, változatlan állapotban maradt fönn. A földszinten nagyobb nyílású árkádsor, az emeleten arkaturásan tagolt mellvéden jóval könnyedébb hatású oszlopos folyosó van. Ez utóbbi párkánya fölött még most is látható a részben lebontott oromfal, amelyet apró falpillérsora alapján ítélve, egykor arkaturák tagoltak s minden bizonynyal ormokból összerótt koronázat is tetőzött be.

Vidor Emil. Gellérthegyi villa.

BEJÁRAT.

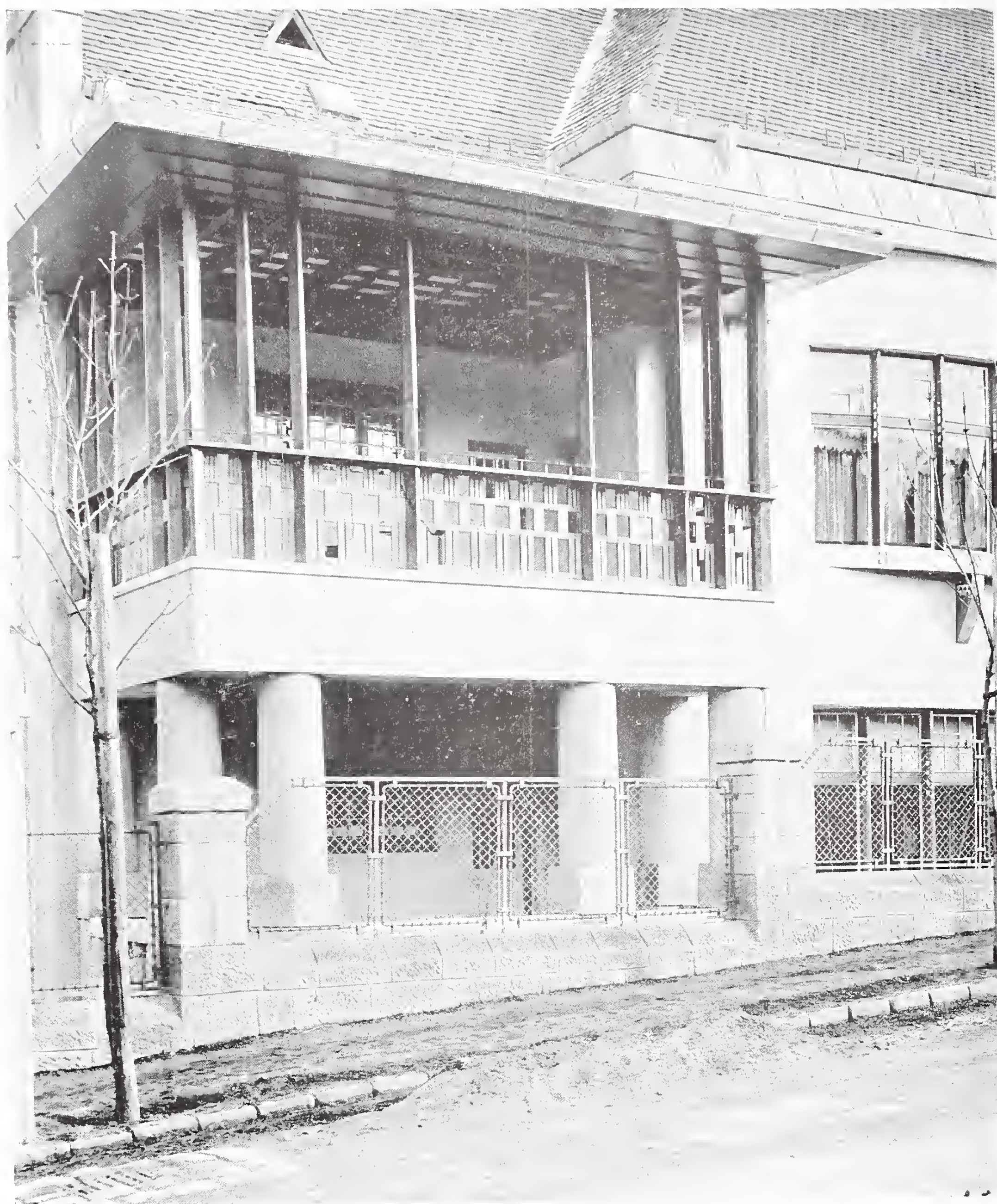
GELLÉRTHEGYI VILLA. FŐHOMLOKZAT. TERVEZTE: VIDOR EMIL.

HOMLOKZATRÉSZLET.

HOMLOKZATRÉSZLET.

TERRASZ.

GELLÉRTHEGYI VILLA. TERVEZTE: VIDOR EMIL.

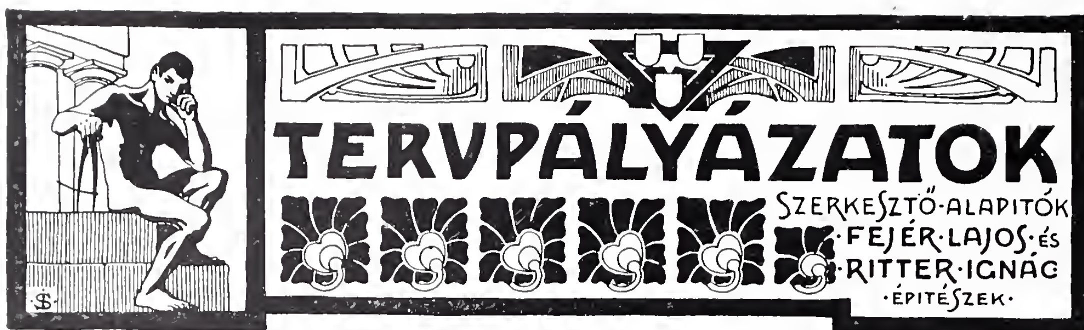
BEJÁRAT.

VESZTIBÜL.

LÉPCSŐHÁZ.

A breznóbányai városi vigadó és szálloda tervpályázata.

Építési programm.

Breznóbánya szab. kir. városa a lebontandó régi városi „Nagyvendéglő" helyén új vendéglőépületet szándékozik emelni. A régi épületnek főhomlokzata a Kossuth-Lajos-tér felé nyugatnak, a Petőfi-tér felől pedig délnek néz. Az új vendéglőépület egy vagy két emeletre tervezhető.

Amennyiben a régi épületterület az alább felsorolt megfelelő terjedelmű helyiségek elhelyezésére elégtelen volna, ahhoz az ezen épület mögött fekvő városi volt sörházi épületből körülbelül 10 m. hosszbani terület vehető. Az újonnan építendő vendéglőépületben okvetlenül a következő helyiségek létesítendők:

Kávéházi helyiség s mellette kártyázószoba körülbelül 90 m² alapterülettel. Étterem körülbelül 100 m² alapterülettel. Sörcsarnok körülbelül 60 m² alapterülettel. Söntés. 12 vendégszoba. 1 szoba szobaasszony részére. 2 szoba vendéglős részére. 1 cselédszoba. 1 pincérszoba. 1 fürdőszoba. Társaskörhelyiség. 1 játékterem, 1 olvasószoba és 1 társalgószoba, összesen körülbelül 110 m² alapterülettel. Vigadó-terem körülbelül 270—280 m² alapterülettel és külön színpaddal és az ezekhez tartozó mellékhelyiségekkel, konyha, éléskamra, mosókonyha, faszín, kocsiszín (állás) körülbelül négy kocsira, istálló, 2 jégverem (egyik nagyobb, másik kisebb), 2 sertésól, szemétgödör, külön utcai szobával bíró pálinkamérési helyiség 1 szobával és 1 konyhával, az épület alatt 3 borpince és 1 elkülönített sörpince, melyekből esetleg a régiek is fenntarthatók, padlásra való feljárat, megfelelő mennyiségű árnyékszékek és lépcsők, végre a kapubejárat.

Az építést vezető bizottság.

A bírálati jegyzőkönyvből.

Felvétetett Breznóbányán, 1909. évi január hó 18-án, Breznóbánya szab. kir. város új nagyvendéglő-épületének tervpályázata alkalmából megejtett bizottsági tárgyaláson.

A bizottság megállapította, hogy a kitűzött határidőre (1908. évi december hó 31-ig) összesen 18 drb pályaterv érkezett be, melyek felbontatván, az alábbi összefoglalásban vétettek jegyzőkönyvbe, beérkezésük sorrendje szerint felsorolva azt, hogy miket tartalmaznak. A lezárt jeligés leveleket a bíráló-

bizottság elnöke, a polgármester vette őrizetbe. A terveket átnézve, a bíráló-bizottság mindenekelőtt kiválogatta és félretette azokat a terveket, melyek úgy rajzbeli előállítás tekintetében, mint alaprajzi beosztásuk tekintetében szemmel láthatólag gyenge munkát, vagy oly alapos hibákat tartalmaznak, hogy azok díjazás tekintetéből a többi munkákhoz képest számba nem jöhetnek. Ezek a tervek a következők: a 4. sz., jelige: „Breznóbánya N. V.“; a 6. sz., jelige: „Egybekapcsolt termek“; a 7. sz., jelige: „Vörös-fehér-zöld tárcsa“; a 13. sz., jelige: „Kellemes hajlék“; a 14. sz., jelige: „Tágas“; a 17. sz., jelige: „Homo“ és a 1ˢ. sz., jelige: „Jelen-jövő“.

A többi tervet részletes bírálat alá véve, azokról a következők említhetők fel:

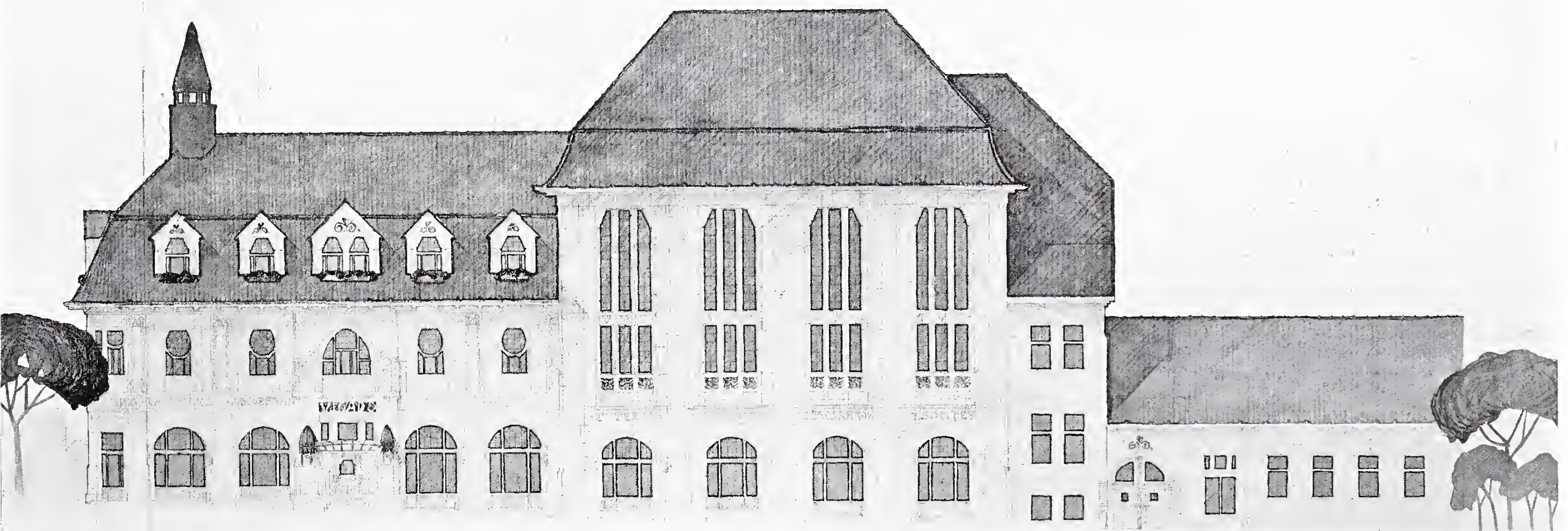
„Garam I.“ A telket a 10 m.-es sörházi telekrészszel együtt teljesen kihasználja. Külön gazdasági udvart létesít. A helyiségek alaprajzi csoportosítása az összes emeleteken igen jó. A földszint helyiségei azonban mind külön-külön szinben feküsznek, ami kényelmi szempontokból helytelen. Továbbá a fontosabb helyiség, a kávéház belső magassága a legcsekélyebb, alig 4 m. Az egyes helyiségek alaprajzi alakja többé-kevésbbé szabálytalan, ami azonban érdekes alaprajzi megoldásokkal eloszlatható. A színpadi művészeknek nincs külön feljáratuk, csak a nagytermen át lehet öltözőjükbe bejutni. Szép az előcsarnok kiképzése, az alapterületek megfelelők, a kaszinó elhelyezése a sarkon és a nagyteremmel is kapcsolatban jó. A szállodának az első emeleten is van 2 vendégszobája, a többi 10 a második emeleten van elhelyezve, ami azonban csak mansard-szerűen van a fedélszékben kiképezve vasbeton-szerkezetből. Helytelen a nagyterem klozett-helyiségeinek az előcsarnokból való közvetlen bejárata. A terv néhány hibája könnyen javítható.

„Garam II.“ A telket a 10 m.-es sörház-telekrészszel teljesen kihasználja. A főtér felé középen 1 m.-es kiugrást létesít. A nagyterem a földszinten van, ami gazdaságos, de azáltal a kaszinó helyiségeitől kissé messze esik. Jó helyen van a főlépcső, de az előcsarnok széjjel választja egymástól a sörcsarnokot és vendéglőt. Jó a gazdasági udvar. A vendéglős lakása az első emeleten a sarkon a legértékesebb helyet foglalja el. A nagyterem előcsarnokában kevés a berajzolt lépcsőfok a 2 m.-es talajszínkülönbség kiegyenlítésére. A nagyterem négyzetes alakú és csupán 260 m² területű. A többi alapterület megfelelő. Szép a homlokzat, melyen dícséretre méltó a nagyterem külön hangsulyozása. A szálloda szobái megfelelők.

„Hungária I.“ A jelenlegi telken marad. Jó az étterem, sörcsarnok és kávéház csoportosítása. Kifogásolható azonban, hogy szűk belső udvarokat tervez, melyekbe nehéz a bejárás; kitakarítás és hordóbehordás szempontjából pedig onnan van a pincelejárás, ami csak a főbejárócsarnokon közelíthető meg. Szűk az előcsarnok és főlépcsőház, ahol a nagyterem részére külön ruhatárról sincs gondoskodva, csak egy vendégszoba felhasználásával. Ezen a nagyteremnek valamivel hátrább tolásával lehetne azonban segíteni. Az alapterületek megfelelők. A szálloda szobáihoz a lépcsőkről való hozzájutás körülményes. A nagyteremtől a társaskör helyiségei távol esnek. A nagyterem kiképzése úgy belül, mint kívül kissé nyomott, az udvari vendégszobák pedig szegényesek. Kevés és rossz helyen van a nagyterem klozett-csoportja. A nagyterem alatti helyiségek összes kéményeit a homlokfalakban kell felvezetni.

„Haladás.“ A telek alakját túllépi, mert a sörháztelekből mintegy 15½ m. részt hozzá vesz. A terem a földszinten szűken van méretezve. Jó, hogy a színpadhoz külön bejárás vezet. Van kellő mellékhelyiségük, jó az előcsarnok, ami az étkező helyiséggel megfelelő kapcsolatban van. Ruhatára szűk. Az étterem, kávéház és sörház jó kapcsolatban vannak egymással és kellő területűek, a mellékhelyiségek össze vannak szorítva egy légudvar körül. Szűk a kocsiszínekhez való hozzájutás az előttük lévő előugró vészkijárat miatt, kicsinyesek a karzatlépcsők, egymás mellett két karzata van, a kaszinófolyosó sötét, a falak néhol vékonyak, a fedelek az összemetsződő síkok következtében költségesek lennének.

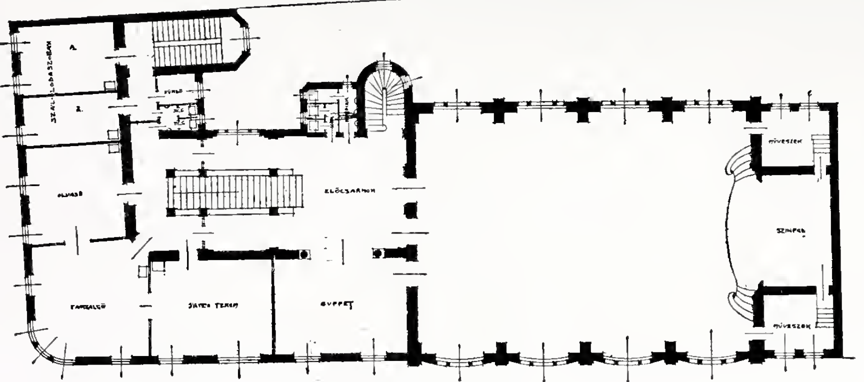
„Vasbeton.“ A telket a 10 m.-es sörház-terjedékkel használta ki. A földszinten túlságosan pazarul bánik a közlekedő helyiségekkel, három kocsibehajtót tervez, tágas ruhatárakat, előcsarnokokat és egyéb közlekedő helyiségeket. Fölösleges a kettős

FŐHOMLOKZAT.

I. DÍJ. — JELIGE: GARAM I.

FÜHRER MIKLÓS ÉS WANNENMACHER FÁBIÁN, BUDAPEST.

I. EM. ALAPRAJZ.

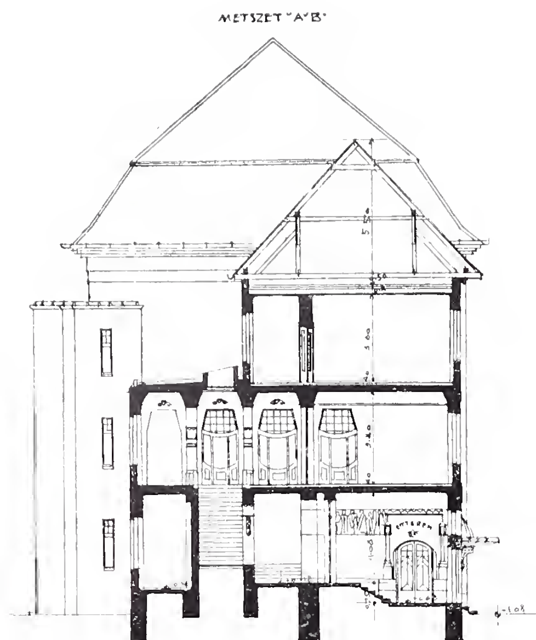
II. EM. ALAPRAJZ.

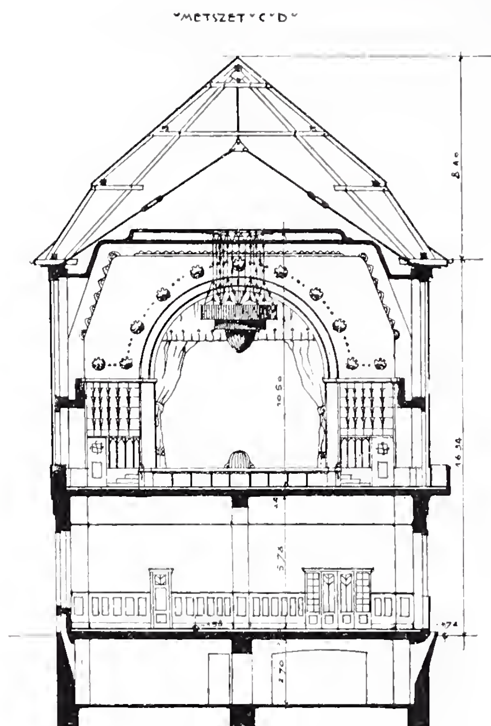
FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

I. DÍJ. — JELIGE: GARAM I.

FÜHRER MIKLÓS ÉS WANNENMACHER FÁBIÁN, BUDAPEST.

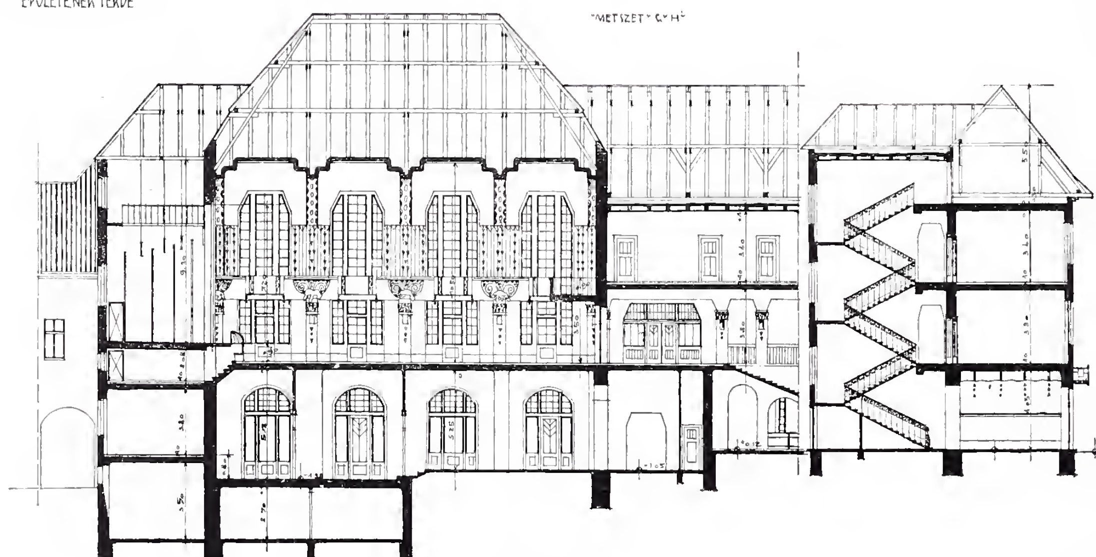

KERESZTMETSZET.

KERESZTMETSZET.

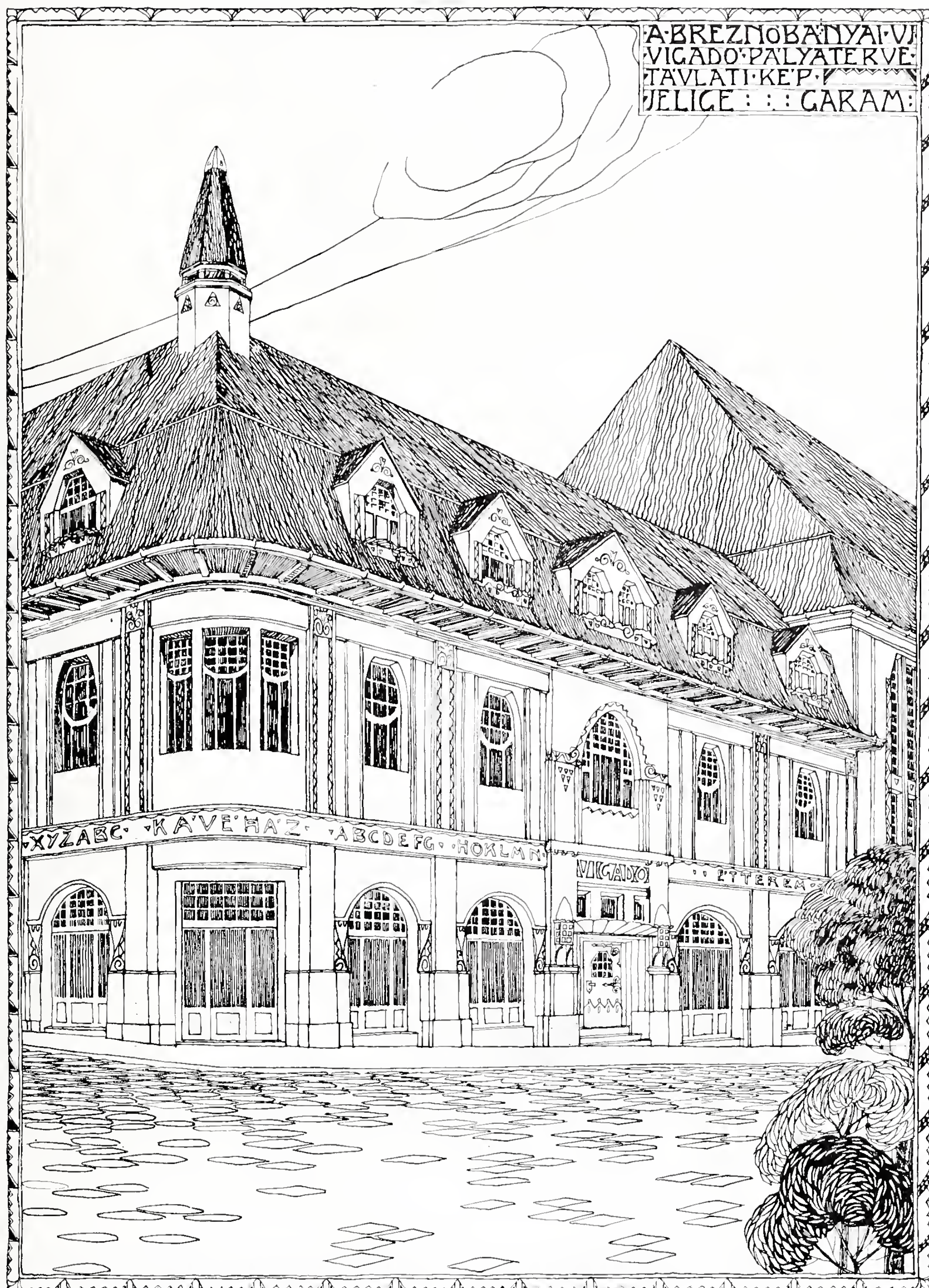
BREZNÓBÁNYA SZAB. KIR. VÁROS VIGADÓ ÉS SZÁLLODA ÉPÜLETÉNEK TERVE

HOSSZMETSZET.

I. DÍJ. — JELIGE: GARAM I.

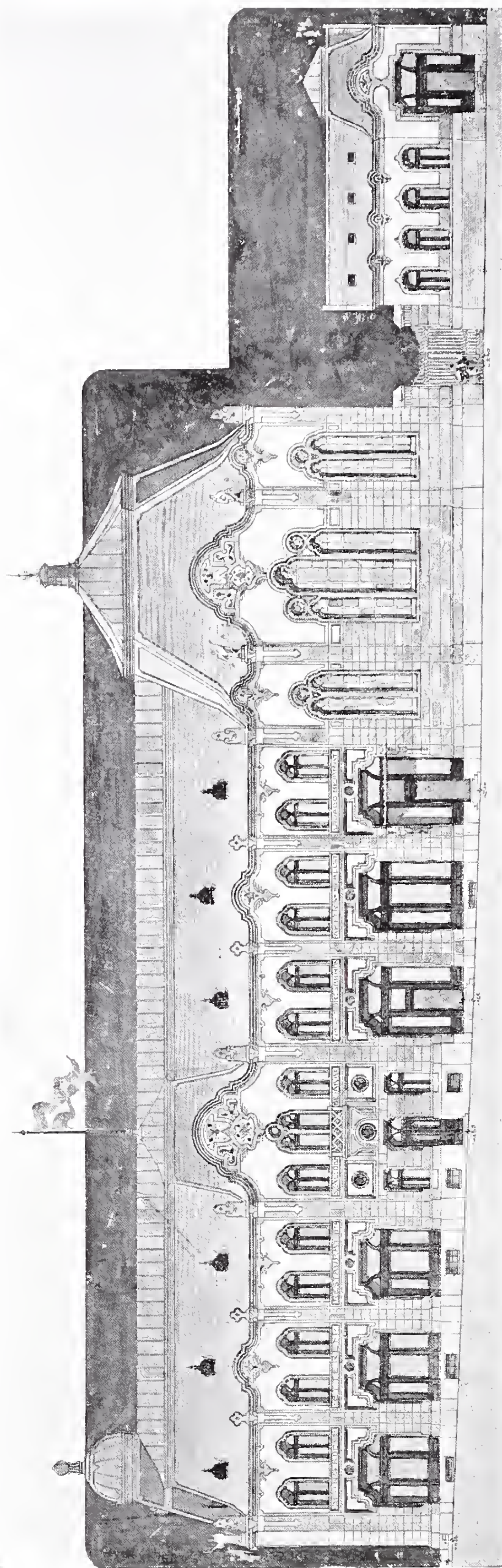
FÜHRER MIKLÓS ÉS WANNENMACHER FÁBIÁN, BUDAPEST.

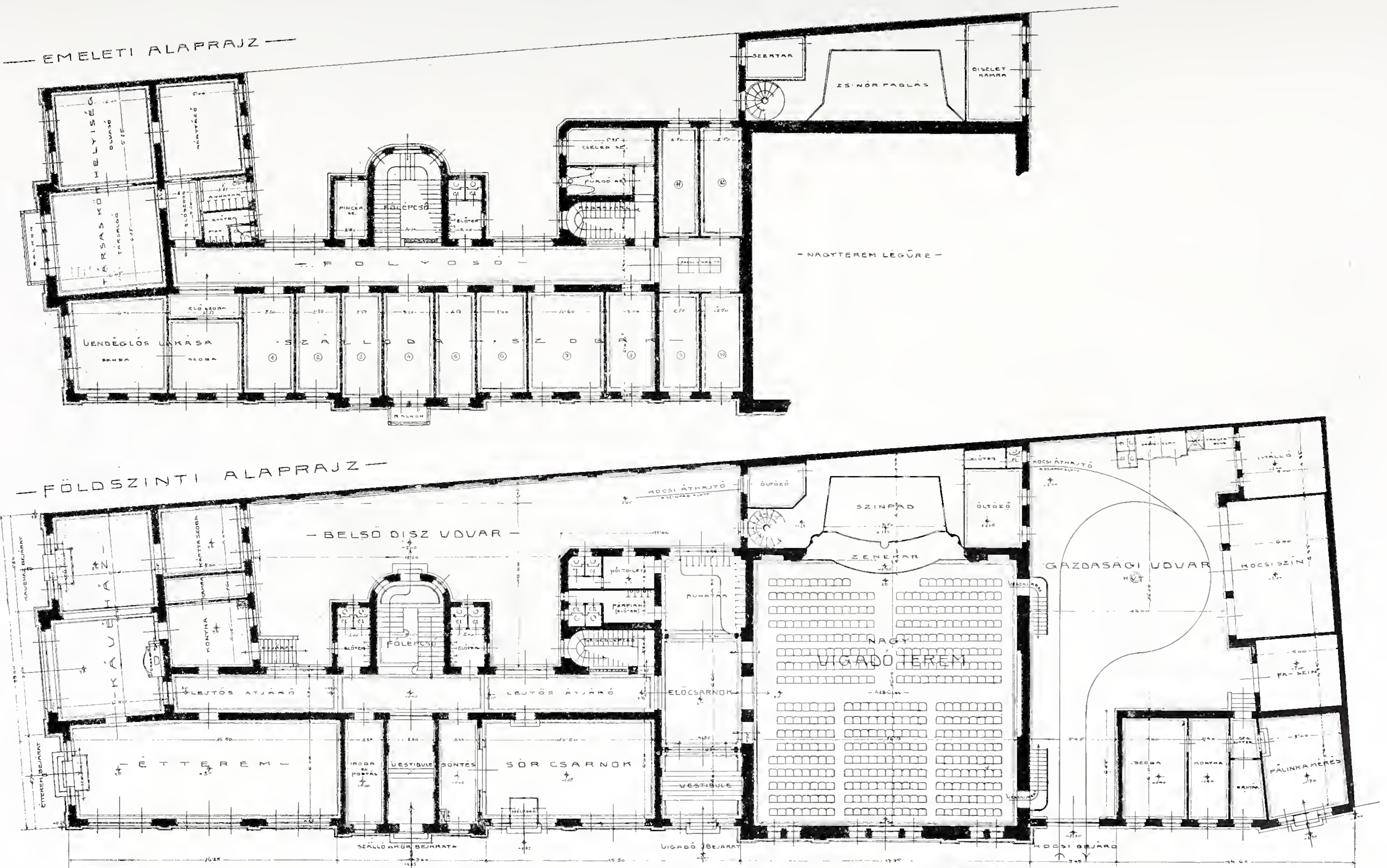
TÁVLATI KÉP.

I. DÍJ. — JELIGE: GARAM I.

FÜHRER MIKLÓS ÉS
WANNENMACHER FÁBIÁN, BUDAPEST.

II. DÍJ. — JELIGE: GARAM II. FŐHOMLOKZAT. PAPP GYULA ÉS SZABOLCS FERENC, BUDAPEST.

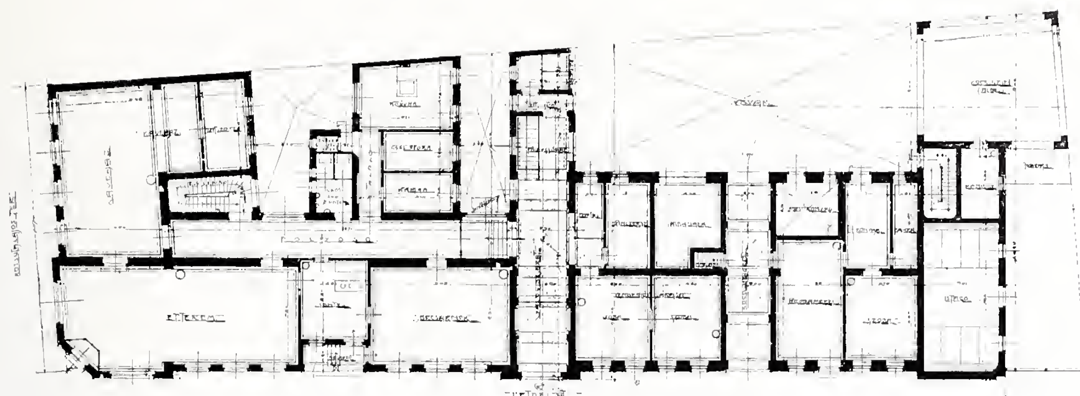

II. DÍJ. — JELIGE: GARAM II. PAPP GYULA ÉS SZABOLCS FERENC, BUDAPEST.

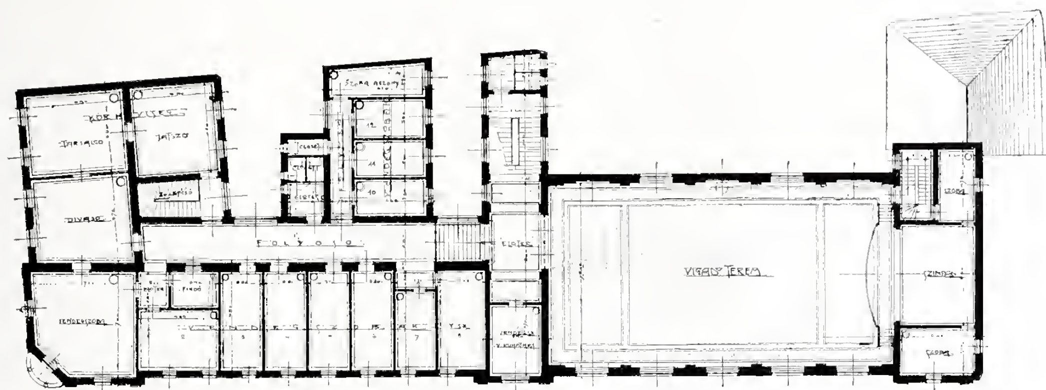

FŐHOMLOKZAT.

III. DÍJ. — JELIGE: HUNGÁRIA. HARMINCZ MIHÁLY, BUDAPEST.

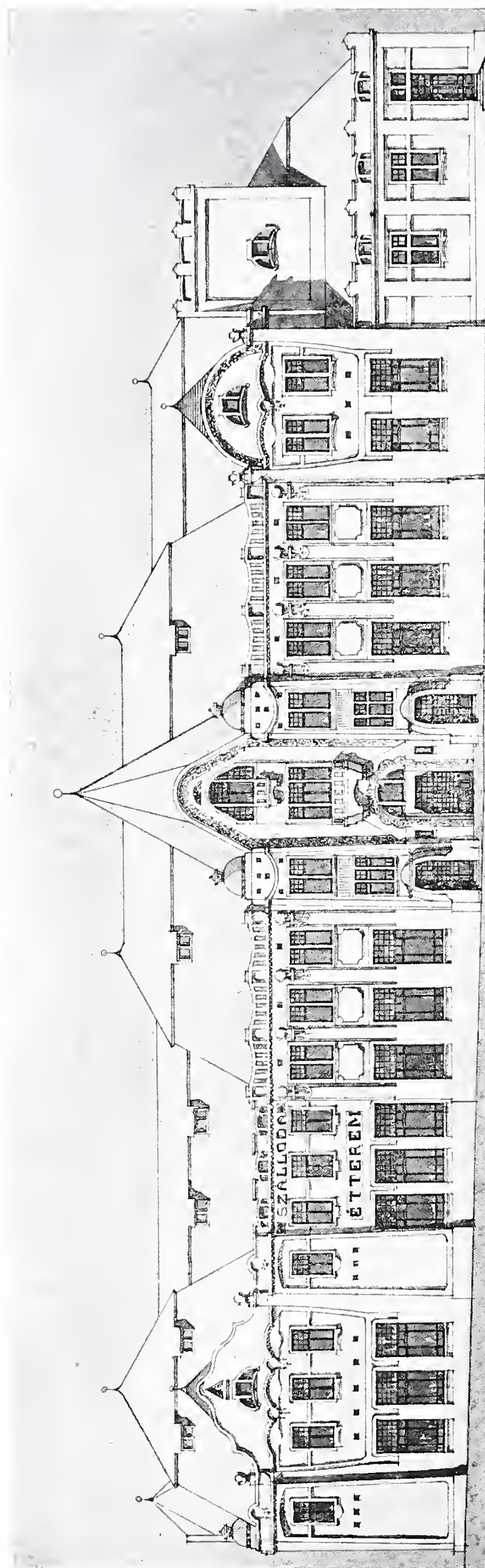

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

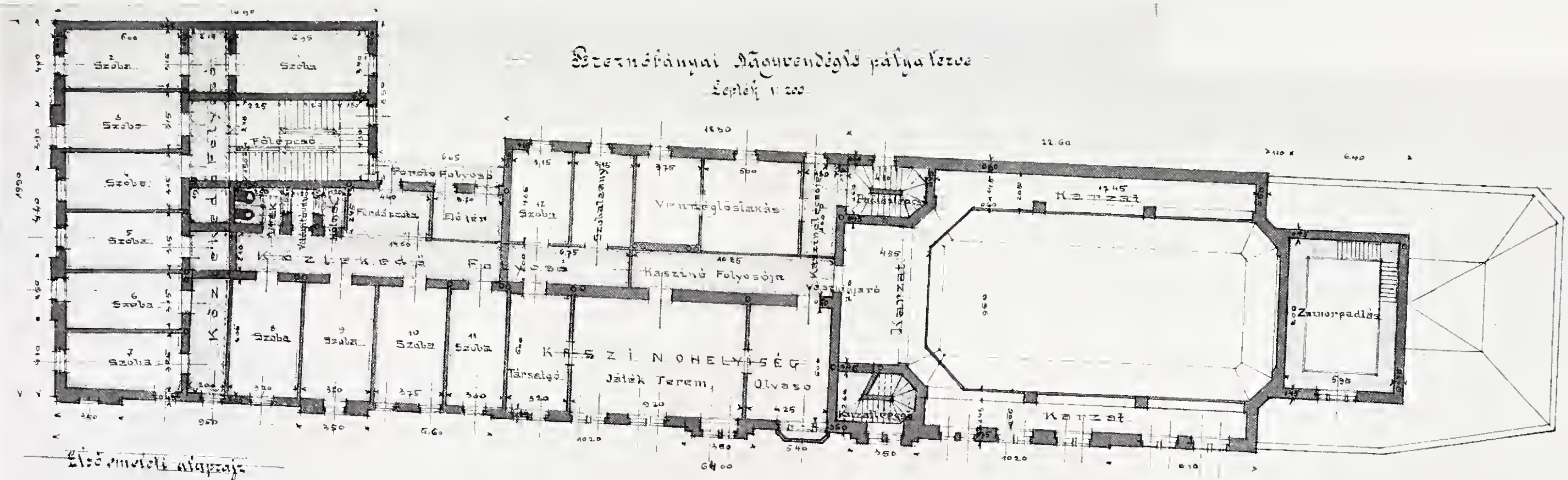

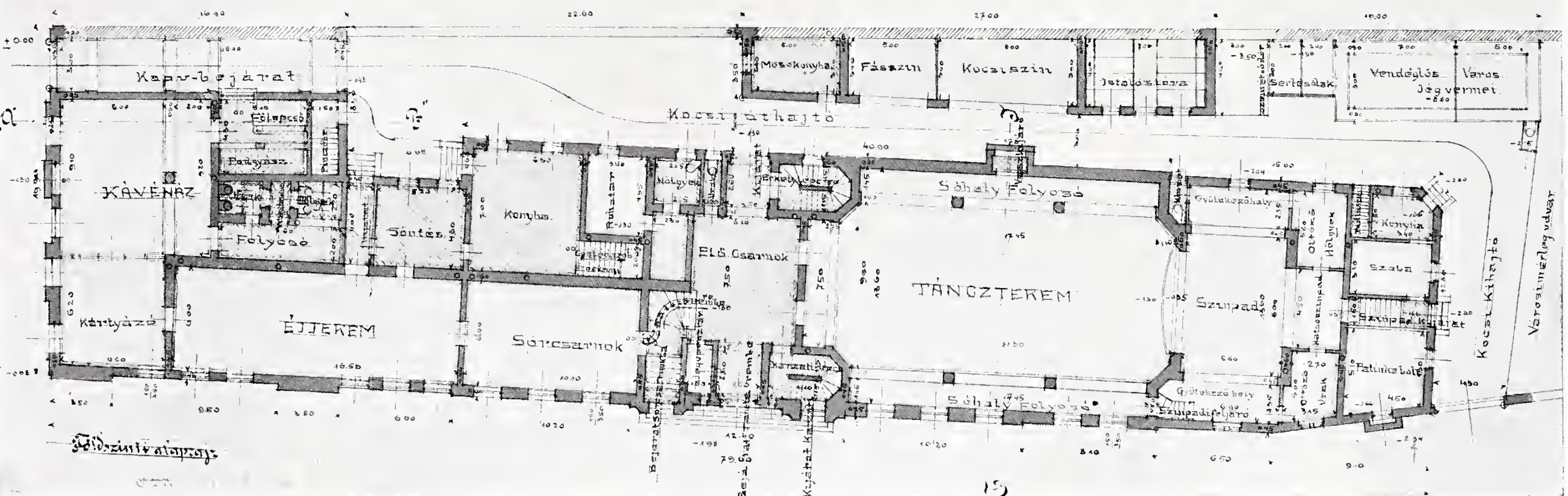
I. EM. ALAPRAJZ.

III. DÍJ. — JELIGE: HUNGÁRIA. HARMINCZ MIHÁLY, BUDAPEST.

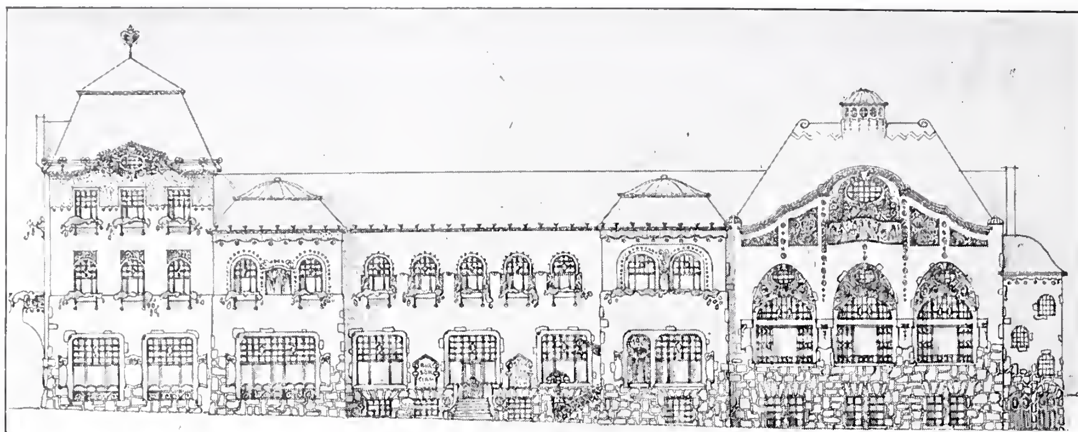

MEGVETT TERV. — JELIGE: HALADÁS. FŐHOMLOKZAT. JAKAB PÁL, LOSONC.

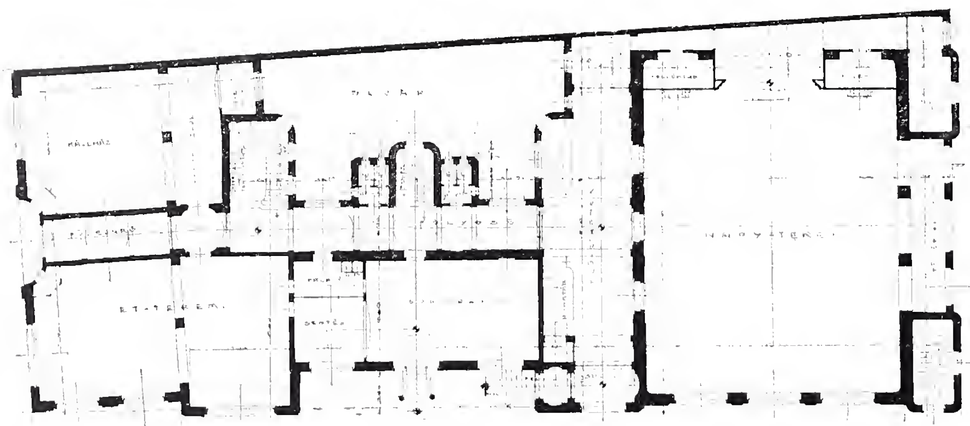

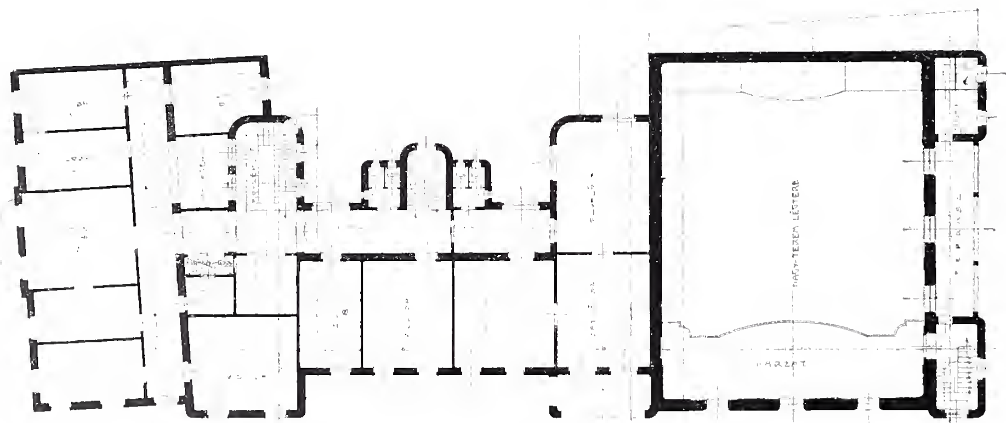
MEGVETT TERV. — JELIGE: HALADÁS. JAKAB PÁL, LOSONC.

FŐHOMLOKZAT.

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

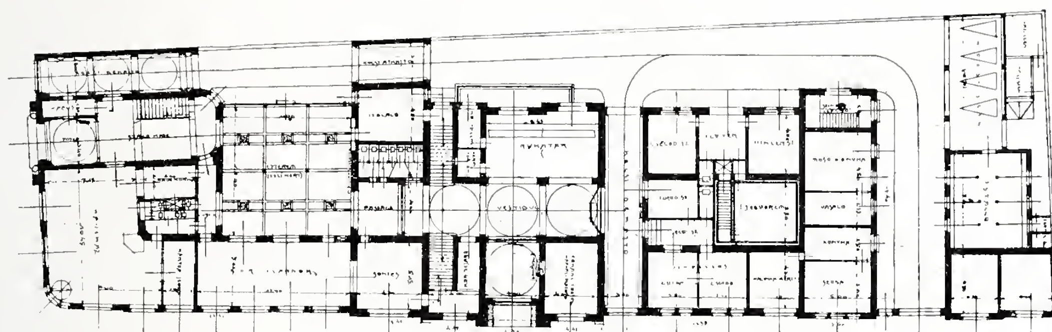

I. EM. ALAPRAJZ.

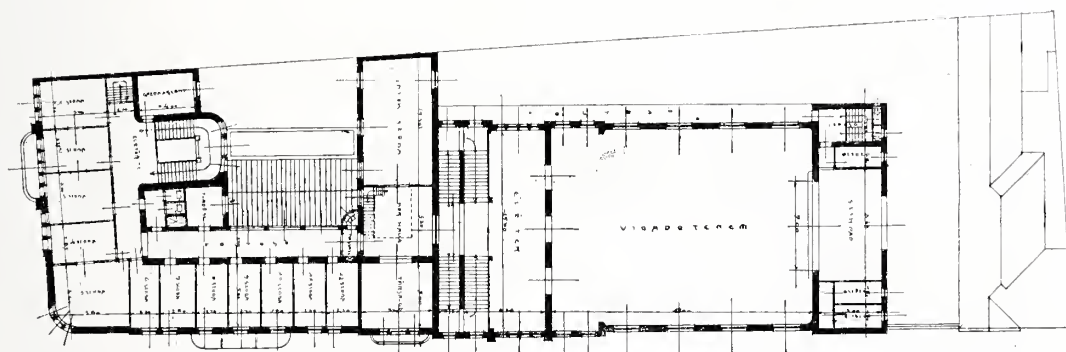
JELIGE: ELKÜLÖNÍTETT VIGADÓ. FREUND N. ÉS GOLDMANN IZSÓ, BUDAPEST.

HOMLOKZAT.

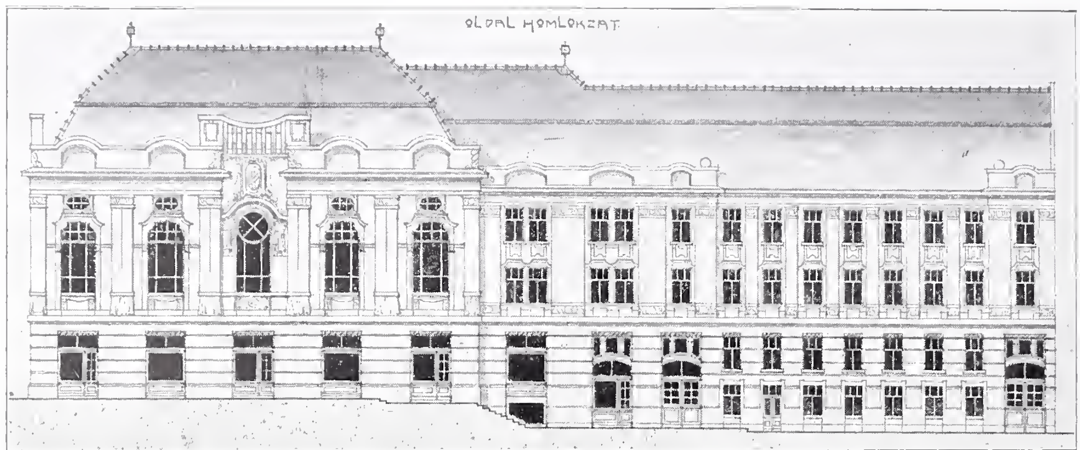
FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

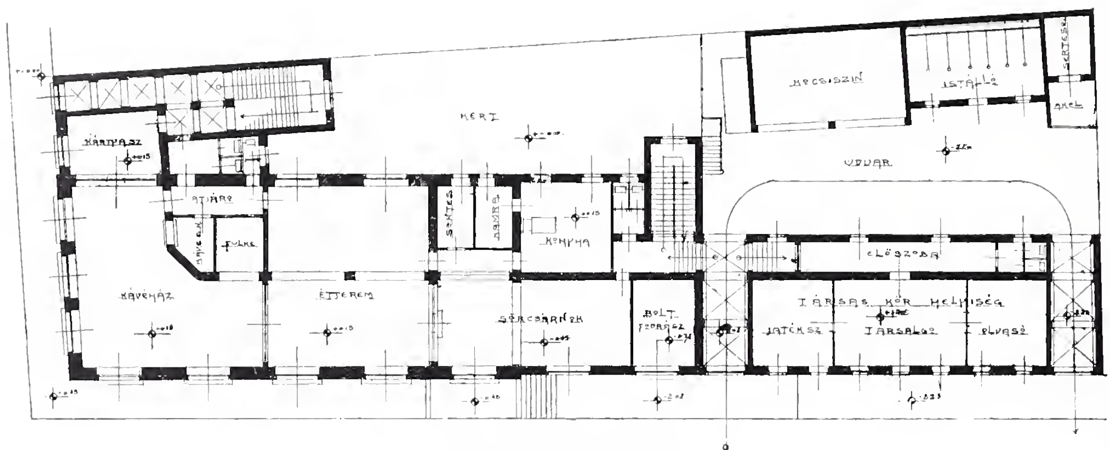
I. EM. ALAPRAJZ.

JELIGE: VASBETON.

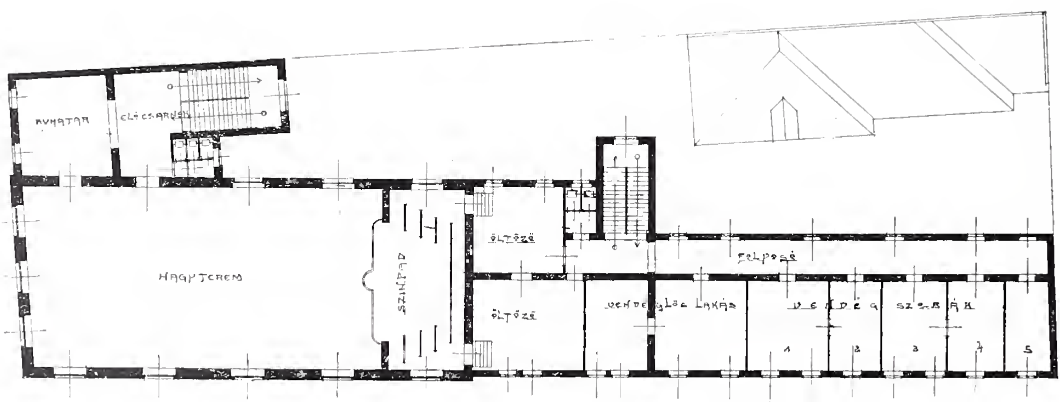
LEUKAUF KÁROLY, BUDAPEST.

HOMLOKZAT.

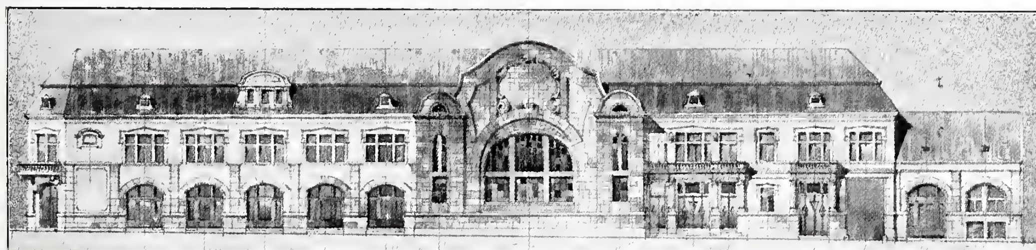

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

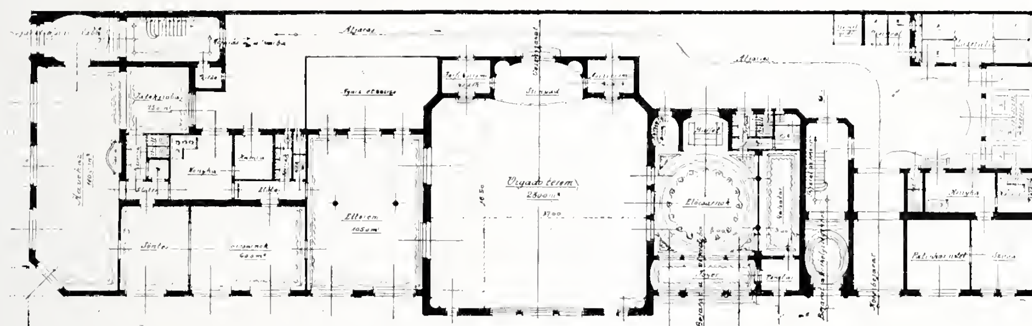

I. EM. ALAPRAJZ.

JELIGE: VIGADÓ. KRUZSLITZ KÁROLY, HÓDMEZŐVÁSÁRHELY.

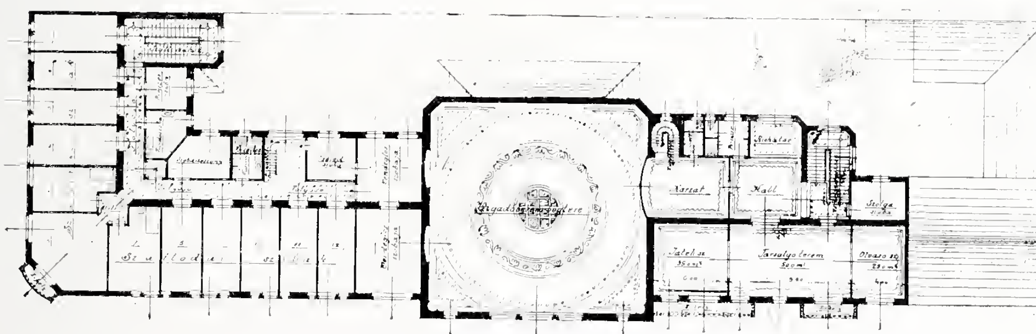

FŐHOMLOKZAT.

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

EMELET.

I. EM. ALAPRAJZ

JELIGE: EGYBEKAPCSOLT TERMEK.

PÓRGESZ JÓZSEF, BUDAPEST.

főlépcső, mely a nagyteremhez és folytatólag a karzatra is felvezet, szükebbek a nagyterem mellékhelyiségei, melyek úgyszólván teljesen hiányzanak. A földszinten sok a sötét helyiség, melyek fűtésénél is nehézségek fognak támadni. A konyha a pincében tervezve helytelen.

„Elkülönített vigadó.“ A jelenlegi telken marad, de a pálinkamérés, konyha és egy lakás az alagsorban van, ami nem célszerü; a gazdasági udvarból nyíló istállók szintén az udvarnál alacsonyabb szinben vannak, ami a víz elvezetése szempontjából nehézséget támaszt. A kaszinó el van különítve a nagyteremtől, a szálloda folyosójának egy része sötét. Az étterem és kávéház külön bejáratokkal bírnak és egymástól el vannak választva. Nincs jó helyen a nagyterem főbejárata sem, melynek alakja sem szép. A kétemeletes szálloda tulságosan uralkodik az alacsonyan maradó nagyterem-épületrész felett. Az előcsarnok azonban szépen van megoldva.

„Vigadó I.“ A régi telek méreteiben marad. A nagyterem egyik végfala teljesen ki van válva. A kaszinó el van választva a nagyteremtől, utóbbi a szállodától, ugy hogy csak az utcán át lehet egyik épületrészből a másikba jutni. A földszinten tágas előcsarnok van. Helytelen a sertésól elhelyezése a főlépcső tengelyében. Felesleges a díszlépcsőnek a karzatra való felvezetése. Felesleges az épületnek négy főbejárata. A homlokzat tetszetős, bár a nagyterem nyomott.

Tekintettel arra, hogy a pályázatra szép számmal érkeztek be pályatervek, melyek között több sikeres megoldást tartalmazó is mutatkozik, melyeket az épület foganatosítása alkalmával fel lehet használni, a bíráló-bizottság elhatározza, hogy a díjakat kiadja és pedig egyhangúlag a következő sorrendben:

Az első, 800 koronás díjat a „Garam I.“ jeligéjü tervnek, helyes alaprajzi megoldásáért; a második, 600 koronás díjat a „Garam II.“ jeligéjü tervnek, szép homlokzatáért és a harmadik, 400 koronás díjat a „Hungária I.“ jeligéjű tervnek.

Végül a „Haladás“, „Jó kedvvel“ és a „Vigadó I.“ jeligéjü terveket a bíráló-bizottság dícséretben részesíti és ezek közül viszonylag a legtöbb jó dolgot tartalmazót, a „Haladás“ jeligéjüt, 300 koronáért a képviselőtestület által megvásároltatja.

Ezek után a díjazott és megvett pályatervek levelei felbontatván, kitünt, hogy

az első díjat *Führer Miklós* és *Vannenmacher Fábián* budapesti építészek nyerték el,

a második díjat *Papp Gyula* és *Szabolcs Ferenc* budapesti építészek,

a harmadik díjat *Harmincz M. Mihály* budapesti építész és építőmester, végül

a megvett pályaterv szerzője *Jakab Pál* losonci építőmester.

A bíráló-bizottság javasolja, hogy az épület részletes terve és művezetésének teljesítése az első díjjal jutalmazott építészekre bízassék.

Dr. Sramkó Andor s. k.,
polgármester, bizottsági elnök.

Sándy Gyula s. k., építésztanár.	*Bartos Imre* s. k., kir. főmérnök.
Rozim József s. k., erdőmester.	*Bruoth János* s. k., bizottsági tag.

A régi Budapest építőművészete. A budapesti építőmesterek-, kőmíves-, kőfaragó- és ácsmesterek ipartestülete „Építő munkavezetők könyvtára“ címmel könyvsorozatot ad ki. A legújabb kötetben, melyet Bárczy István polgármesternek ajánlott az ipartestület, Petrik Albert építész „A régi Budapest építőművészetét“ ismerteti. A kis könyvecske tárgyának kiváló érdekességénél fogva azonban már nemcsak az építőiparral foglalkozók azon kis körre nézve bír értékkel, amelynek íródott, mivel a hajdani Buda és Pest építőművészetének azon emlékeit ismerteti, nemcsak szövegben, hanem közel száz képben is, amelyek a török hódoltság alól való felszabadulás után keletkeztek. A kis könyvecske valóban hézagpótló építőművészeti irodalmunkban.

1909 április. VII. évf. 4. szám.

Az eperjesi Miklós-templom.

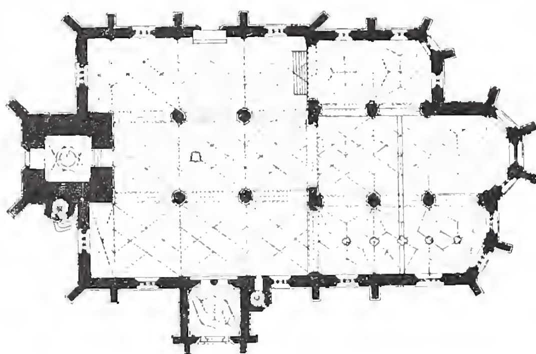
Eperjes városát, Északmagyarországnak ezt a talán legfestőibb fekvésű községét, a történelmi források szerint az árpádházi királyok alapították. Irott följegyzéseink vannak arról, hogy II. Endre (1204—35) királyunk 1233-ban az eperjesi plébánosnak háromezer darab kősót küldött segélyül, ami bizonyítja azt, hogy ebben az időben már a város meglehetősen rendezett viszonyok közt lehetett és templommal, plébániával bírt. A monda szerint pedig II. (Vak) Béla (1131—41) királyunk alapította volna és nevét az ezen a vidéken dúsan termő eperről kapta. Egészen bizonyos csak az, hogy II. Endre alatt bevándorolt

EPERJES FŐTERE A TEMPLOMMAL.

flandriai telepesek ezen a helyen kaptak otthont és ők hozták ide a hazájukbeli védszentnek, Szent Miklósnak tiszteletét is. A később — IV. Béla uralkodása (1235—70) alatt — hazánkba tömegesen bevándorolt szászok ezeket a flandriai telepeseket lassankint beolvasztották úgy, hogy a későbbi századokra csak védszentjüknek neve maradt meg.

Eperjes városa négy várral körülvett völgyben fekszik és egy főutca mentén szimetrikusan terül el. Ennek a főutcának a végén van a piactér és rajta áll a Szent Miklósról elnevezett plébánia-templom. Az egyház a legtökéletesebb csarnoktemplom hazánkban és tökéletes példája a Nemetországban keletkezett gót csarnoktemplomoknak, amelyekben a főhajó és két mellékhajó egyenlő magasságban van beboltozva és egymástól levegős oszlop- és pillérállásokkal elválasztva. Az eperjesinél ebben a fajtában csak a lőcsei Jakab plébániatemplom és a pozsonyi Szent Márton koronázó dóm nagyobbak, de szerkezetileg és művészileg azok is mögötte állanak. Egyáltalában az eperjesi templom a magyar székesegyházak között szerkezetileg majdnem a legtökéletesebb.

A TEMPLOM ALAPRAJZA.

A templom irodalma meglehetős gazdag és így keletkezésének és fejlődésének adatai már föl vannak derítve. A legelső ismertetések egyikét műtörténelmi irodalmunk atyamestere, *Henszlmann* Imre adta az Archeologiai Értesítőben, 1870-ben. Másik kiváló műtörténészünk, ***Miskovszky*** Viktor, az Archeologiai Közlemények 1874-iki évfolyamában közölt róla tanulmányt. Azóta folyóirataink és szaklapjaink többször is megemlékeztek róla.

Az eperjesi Miklós-templom legrégibb részét Róbert Károly (1308—1342) királyunk özvegye, Nagy Lajos (1342—82) anyja, Erzsébet királyné építtette 1350 körül és ő nevezte el Szent Nikolai bazilikának is. Amint az egyház elkészült, a király az akkor már két század óta fennálló Eperjest szabad királyi várossá tette. Így körülbelül a város fejlődése is egykorú a templommal.

A templom legrégibb részei a főhajó, a két mellékhajó és a torony. Az elsőnek keleti határfala a mai *kar* diadalíve helyén állott. A bazilika ekkor 12 méter magas volt, míg a mai már 16 méter magas. Az első templom hamarosan szűk lett a város fejlődéséhez képest és már az 1391. év húsvét nagyszombatján Zsigmond király, Nagy Lajosnak utóda, Diósgyőrben kelt rendeletével megbízta István egri püspököt, hogy a templom kibővítéséről és a káplánok számának szaporításáról gondoskodjék.

Ez a kibővítés tetemesen megnagyította a templomot. Ekkor építették hozzá a *presbitériumot* (az egyházvezetők helye) is, ami által az három boltmezővel hosszabb lett és ekkor kapta a keleti nyolcszögű záródást a főhajó. Az északi mellékhajó két mezővel hosszabbodott meg amelyek még ma is állanak. A déli mellékhajó szintén meghosszabbodott két mezővel, de ennek befejező keleti végződése későbbi eredetű. A restaurálás, illetve kibővítés igen jól sikerült és a régi templom jellege igen jól megmaradt, amit a máig is fennálló részletekből lehet megállapítani.

1411-ben a lengyel rossz szomszédok felgyujtják Eperjes városát és ekkor a templom is erősen megrongálódik. Amint a béke helyreáll, a hívők azonnal a rendbehozáshoz fognak. 1480-ra ismét szűknek bizonyul az. Újból kibővítik és ez alkalommal a déli mellékhajóhoz egy harmadik, záró boltmezőt építenek. A főhajóban, a szentélyben és a déli hajó meghosszabbított részében a boltozatot négy méterrel főlemelik, a templom tömzsi, falazott pillérei helyébe karcsú kőoszlopnyalábokat helyeznek, összesen hét darabot. Ez az átalakítás adta meg a templomnak végleges jellegét.

1490-ben állítják fel a főoltárt, amelyből — sajnos — csak apró részek maradtak reánk,

DÉLI HOMLOKZAT A HELYREÁLLÍTÁS ELŐTT.

mint az oltárlap (menza), a szárnyképek és egyéb faragások.

1505-ben épül ki a templom teljesen. A déli oldalon az előcsarnokot készítik el és föléje oratóriumot helyeznek. Ugyanabban a stílusban, amelyben Mátyás királyunk idején a többi magyarországi templomoknak, így a kassai dómnak is hasonló részei keletkeztek.

1611-ben újra leég a templom és elpusztul ez az új része is. A tűzre következő helyreállításkor épült ki az északi kapu, amelyet később egy ormótlan előépítménynyel elfödtek. 1641-ben a tornyot restaurálják és óraszobát, meg toronyőr-lakást építenek bele. Az óraszoba tulajdonképpen valóságos kis vár, hatalmas boltozattal befödve és lőrésekkel ellátva, esetleges betörések ellen védelműl. 1646-ban leég a torony sisakja és vörösrézből újítják azt meg. 1660-ban a protestánsok kezére kerül az egyház, de 1672-re újra a katholikusok kapják vissza. 1711-ben leég az egész tető és a torony sisakja is. A följegyzések szerint a helyreállításra ekkor 10.000 forintot fordítottak. 1757-ben a gyakori tüzek alatt megrongálódott toronysisaknak gerendáit végképpen leszedik és a tornyot szükségből — költség híján — kis lapos tetővel födik be.

1788-ban ismét nagy tűz pusztít a városban. A templom majdnem teljesen leég, még a berendezési tárgyak is megsemmisülnek.

DÉLI HOMLOKZAT A HELYREÁLLÍTOTT TORONYNYAL.

A TEMPLOM BELSEJE.

AZ ORGONAKARZAT.

A HELYREÁLLÍTOTT TORONY.

A TEMPLOM BELSEJE A FŐOLTÁR FELÉ NÉZVE.

A főoltárból sikerül egyes részeket megmenteni, de azokat meg a helyreállítással teszik tönkre. Így az oltármellvédet (predella) olajfestékkel vonják be és az oltár oldalfalaira helyezik, a régi szárnyakból a pátronusi stallumok (tanácstagok ülései) hátát csinálják meg. Közben a hívők körében gyüjtenek a gyökeres helyreállításra is. 5,805·04 forint jön össze, amit azonnal a legszükségesebb munkákra fordítanak. A megrepedezett falakat bevakolják és konzerválnak, amit lehet.

Apró restaurálások történnek még 1798, 1809 és 1824 években. Az északi homlokzat támpillérei közötti kis rész ekkor keletkezik, valamint a déli mellékhajó támpillér végződése, sőt a templomhoz ragasztott sekrestye is ebből az időből való. Végül a torony barokstílű sisakot kap.

1866 augusztus 14-én villámcsapás következtében kigyul a templom és leég az egész tető és a barok toronysisak. Ekkor *Fröde* Vilmos építész — a kassai dóm építkezésénél *Steindl* Imre mester művezető építésze — kerül Eperjesre, hogy a templom tatarozási munkáit megállapítsa. Befödi a tornyot, kijavítja a falakat és bádoggal borítja a tetőt. Így aztán a következő évben, 1887-ben kitört tűzvész, amelyben a városnak nagy része leégett, a templomban nem tudott kárt tenni.

Ugyanekkor állapította meg Fröde a templomnak pontos méreteit is. Ezek szerint az egyház eredetileg háromhajós gót csarnoktemplom, azaz egyenlő magas boltozatú, német rendszerű alkotás. A pillérek és falak részben terméskőből valók, részben téglából, a tagozott részek pedig faragott homokkőből. A középhajó szélessége 7·30 méter, a két mellékhajóé egyenkint 7·70 méter. A három hajó egész szélessége 24·80, hossza pedig 22·80 méter. A főhajó meghosszabbítását képező presbitérium 0·88 méterrel szélesebb, mint a főhajó és így 8·18 méter széles; a hossza 20·80 métert tesz ki. Az egész templomnak belső hossza tehát 43.60 méterre rúg. Az északi mellékhajó oldalszárnya 12·80 méter hosszú és 6·70 méter széles, a déli mellékhajó 18·30 méter hosszú és 7·05 méter széles.

A templom külső méretei a következők: az egész hossza 54·70 méter, szélessége 35·40 méter, belső magassága a padlótól a boltozatig 16 méter. a külső főpárkány még 16 méterrel van e magasság fölött. Az északi mellékhajó meghosszabbított részének padlója 1·10 méterrel magasabban fekszik a többi templomtalajnál, mert alatta kripta van elhelyezve. A torony 9·30 méter széles, körülbelül négyzetalapú és összesen 41·62 méter magas.

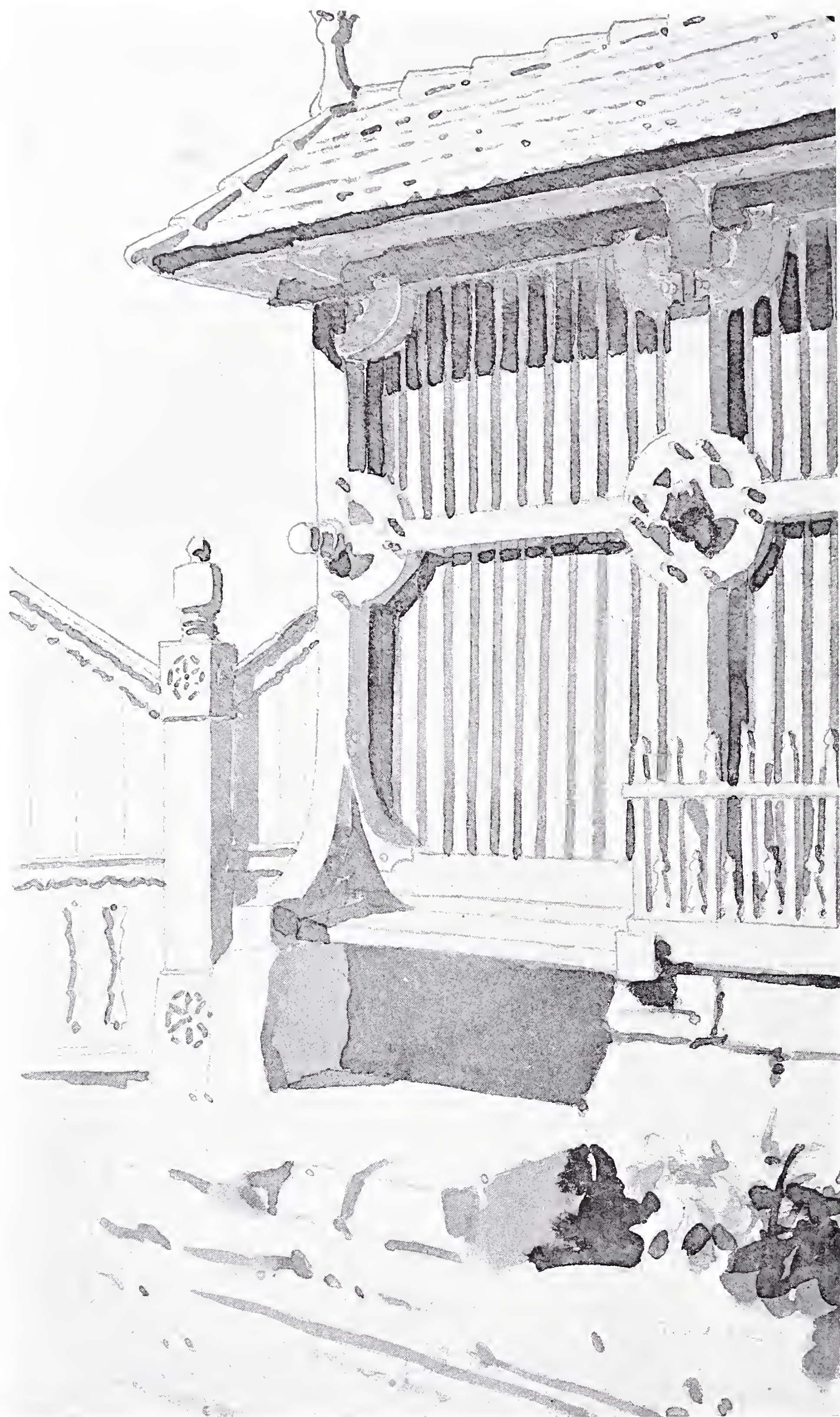
Fröde egyúttal helyreállítási terveket is készített a templomhoz, amelyek annak gyökeres átépítését célozták 64.000 forint költséggel. Pénzhiány folytán ez a terv nem vált valóra. Mindössze annyi történt, hogy a műemlékek bizottságának megbízásából és költségén az 1903. év folyamán *Schulek* Frigyes mesterünk tervei szerint a templomnak csonka tornyát kiépítették és új sisakkal látták el. Ez a részleges helyreállítás is mutatja, hogy minő nagy hatása lenne az egyháznak, ha minden részében és hasonló művészi kezektől helyreállíttatnék. *Kabdebó Gyula.*

□ □

Népművészeti vázlatok.

FARKAS IMRE HÁZA. BÜKSZÁD. RAJZOLTA: MEDGYASZAY ISTVÁN.

KUKORICACSÚR. DEMETERFALVA. RAJZOLTA: MEDGYASZAY ISTVÁN.

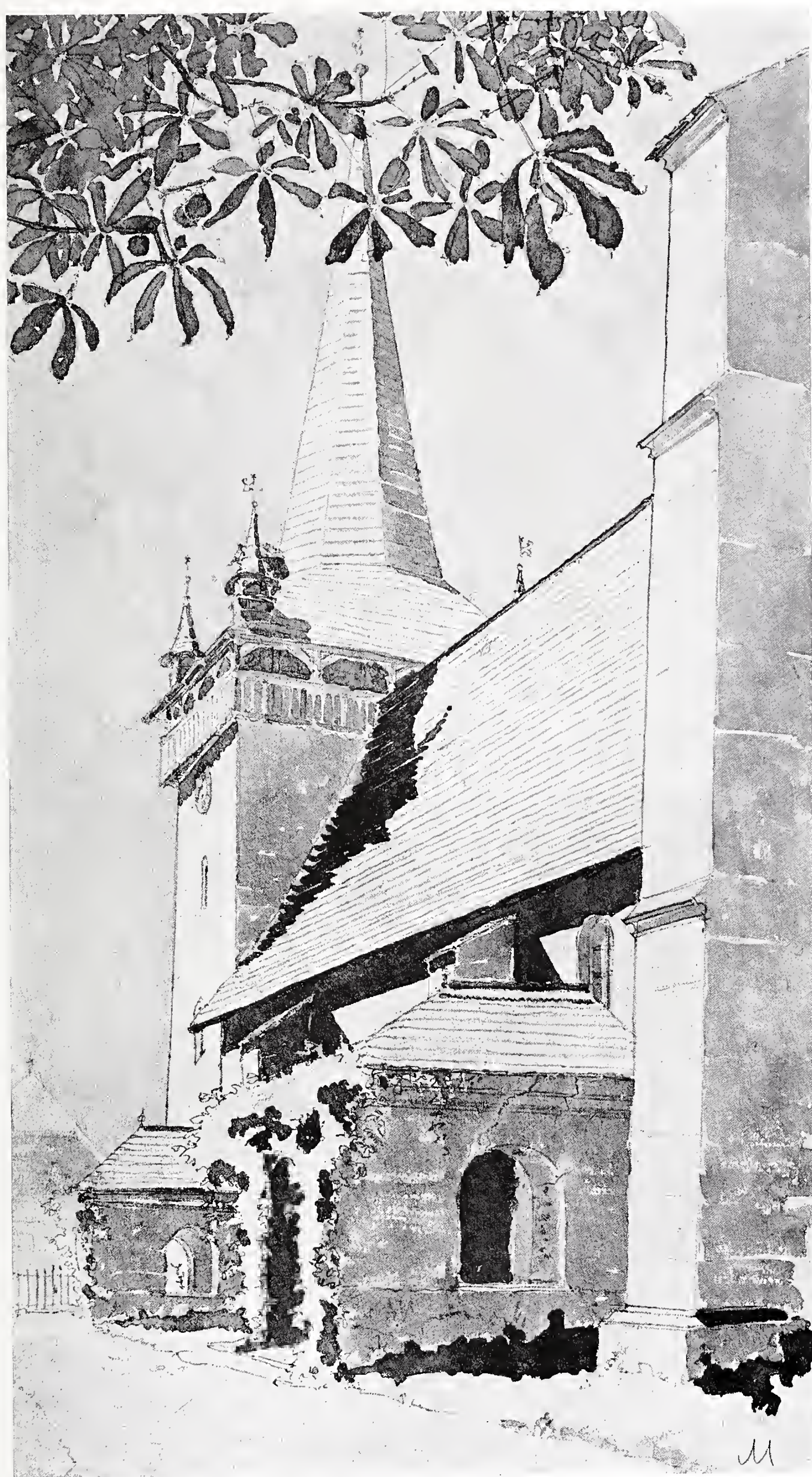

SZÁSZ ZSIGMOND HÁZA. DEMETERFALVA. RAJZOLTA: MEDGYASZAY ISTVÁN.

OSZLOPFARAGÁSOK — CSŰR. VISONTA.

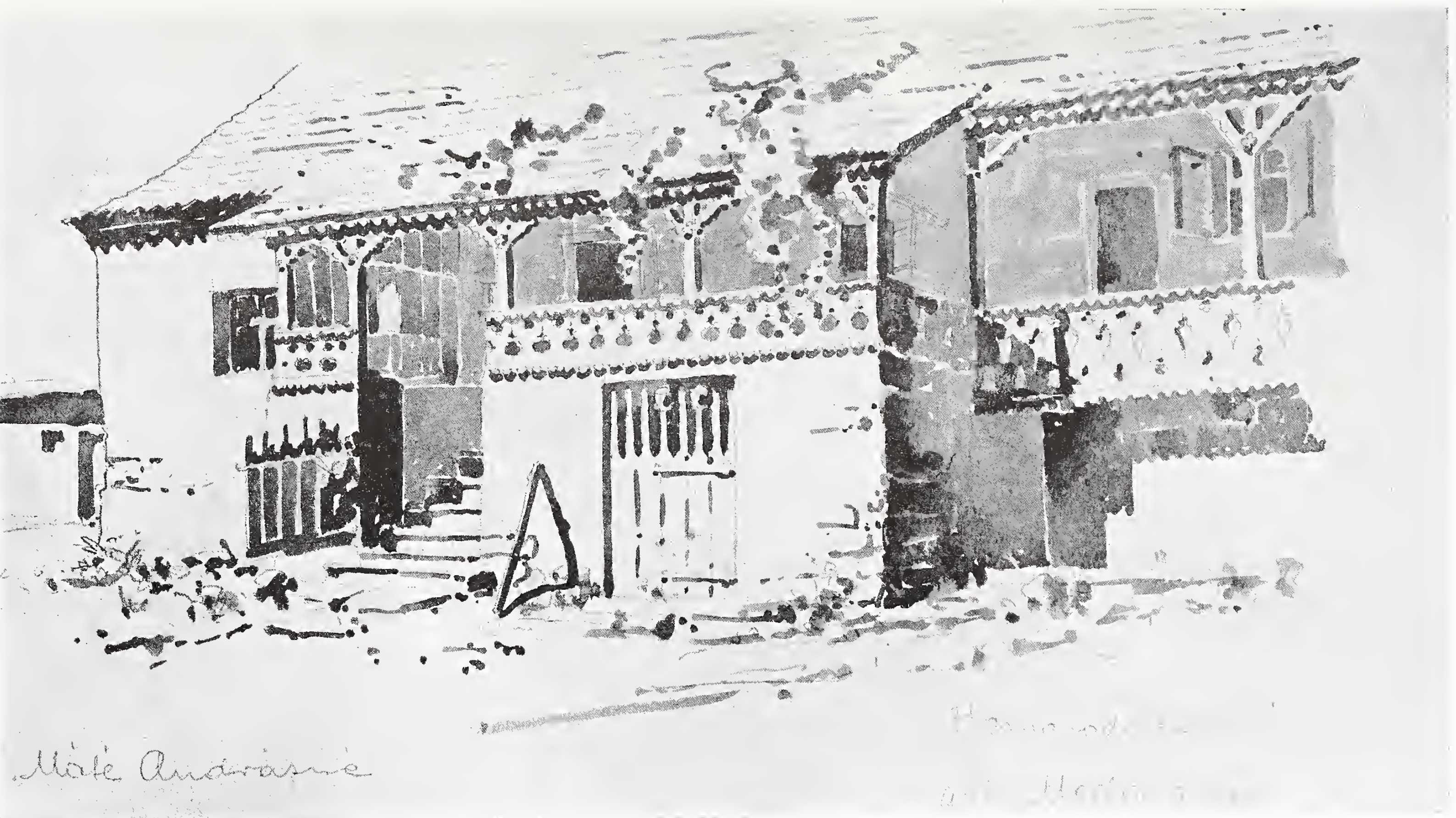
RAJZOLTA: MEDGYASZAY ISTVÁN.

TEMPLOM. BÁNFFYHUNYAD. RAJZOLTA: MEDGYASZAY ISTVÁN.

KERÍTÉS JÓZSA MIHÁLY HÁZÁN. DÉCSFALU. RAJZOLTA: MEDGYASZAY ISTVÁN.

MÁTÉ ANDRÁSNÉ HÁZA. HOMORÓDSZENTPÁL.

RAJZOLTA: MEDGYASZAY ISTVÁN.

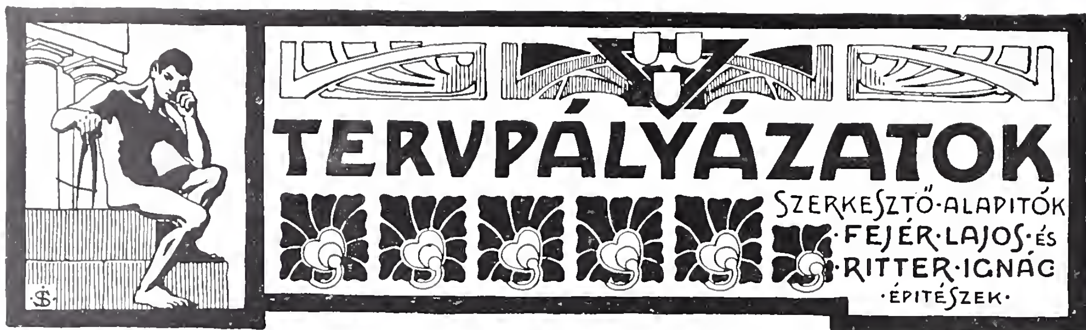

LÁSZLÓ MIHÁLY HÁZA. ERDÉLY.

RAJZOLTA: MEDGYASZAY ISTVÁN.

JAKAB ANDRÁS HÁZA. PATAKFALVA. RAJZOLTA: MEDGYASZAY ISTVÁN.

A Győri Első Takarékpénztár tervpályázata.

Építési programm.

A következő helyiségek kívántatnak:

I. A takarékpénztár helyiségei az I. emeleten:

1. Vezérigazgató szobája	cca	36	m²
2. Cégvezető szobája . .	„	20	„
3. Tanácsterem	„	70	„
4. Ügyész 3 szobája:			
a)	„	25	„
b)	„	20	„
c)	„	20	„
5. Tresor	„	30	„
6. Irattár	„	25—30	„
7. Magánpénztár (Safe depot)	„	12	„
8. Kis szertár	„	6	„
9. Ruhatár a tisztviselők részére	„	12	„
10. Egy szoba	„	16—18	„
11. Takarékpénztár hivatalos helyisége a közönség és hivatalnokok részére . . .	„	280	„

Szükséges előszobák, closettek a közönség és hivatalnokok részére.

II. Földszinten üzlethelyiségek, a II. és esetleg III. emeleten bérlakások a rendelkezésre álló terület lehető leggazdaságosabb kihasználásával tervezendők. Alagsorban üzleti raktárak és lakók pincéi.

Egy házmesteri lakás, 2 szoba, konyha, kamara.

Az egész épület központi fűtéssel látandó el.

Győrött, 1908 december 30.

A Győri Első Takarékpénztár igazgatósága.

A bírálati jegyzőkönyvből

a Győri Első Takarékpénztár által hirdetett bérházzal kapcsolatos székház pályázatára beérkezett pályatervekről.

A pályázati határidő lejártáig összesen 43 pályaterv érkezett be a következő sorrendben:

1. „Vagy-vagy". 2. ◎ (fekete körök). 3. „Biztonság". 4. „Haute Finançe". 5. „Székház". 6. „Egységes". 7. (Vörös mezőben méh.) 8. „Valuta". 9. „Üzletház". 10. (Körben Z.) 11. (Rajzolt ház.) 12. „Bankkérdés". 13. (Méhkas.) 14. „Arrabona". 15. „Kamatház". 16. „Törekvés". 17. „Dárius". 18. „Terjeszthető". 19. (Két piros korong.) 20. „Takarék Győr". 21. „Rába". 22. „Duna, Rába, Rábca". 23. „Kettő is, három is". 24. „Szabályozva". 25. (Vörös körben V.) 26. „Semper". 27. „Saroktoronynyal". 28. „Győri ház". 29. „Győr I." 30. „1844". 31. „Külön banklépcső". 32. „Dárius". 33. „A, B, C". 34. „Páris 1. sz." 35. „Jó pénz". 36. „En-Garde". 37. „Labor". 38. „Talán így". 39. „Magyar bank". 40. „Paulus". 41. „Fortuna". 42. „Irma". 43. „Dorozsmai szélmalom".

A tervek részletes átvizsgálása és a főszempontok felállítása után a bizottság 17 tervet részben helytelen és megoldatlan elrendezés folytán, részben kivitelre alkalmatlan, a célnak nem megfelelő, avagy programmellenes megoldása folytán a részletesebb bírálat alól kénytelen volt kivonni.

Ezen 17 terv után a fennmaradó 26 tervet a bizottság részletesebb bírálat alá vonta.

A második osztályozásnál a következő nyolc terv maradt a szűkebb választás megejtésére és pedig:

1. „Üzletház". A célnak mindenben megfelelő, világos, keresetlen és egyszerű elrendezés. A lakások általában gazdaságosan beosztva, de a mellékhelyiségek éppen ezen okból néhol erőltetettek.

A homlokzat modern formákat mutat, de az üzleti jelleget nem fejezi ki kellőleg.

2. „Bankkérdés". Az elsőemeleti takarékpénztári helyiségek és a többi emeletsor lakásbaosztása általában mindenben megfelelő. Az I-ső terven a lépcsőházat a takarékpénztári helyiség felé helyesebb lett volna teljesen megnyitni. A safe-be a közönség csak a pénztáros helyiségén keresztül juthat. II. számú tervén az intézetbe való bejutás a lépcsőházból kevés és nem is oly kedvező. Különben teljesen megfelel. Udvara hátul nyitott, ami nem ajánlható. A háromemeletes homlokzat megoldása szépen tagolt s az intézeti jellegnek is megfelel.

3. „Saroktoronynyal". Előkelő felfogásra valló terv. Világos és áttekinthető alaprajzi megoldás. A toronynak a szűk utcára való elhelyezése azonban helyismeret hiányát mutatja.

Ugyancsak nem kedvező a mellékhelyiségeknek a safe melletti elhelyezése. Tresor értékes helyen. A lakások előszobái néhol sötétek.

Homlokzata művészi, de nem viseli magán a takarékpénztár jellegét.

4. „Győr I". Az intézeti helyiség elrendezése sikerült, megvilágítása igen jó.

Homlokzat igen érdekes; művészi tagoltságával a belső beosztással szerves összefüggést mutat. A lakások beosztása elfogadható.

5. „Külön banklépcső". Alaprajzi megoldása úgy az intézeti helyiségeknél, mint a lakásoknál áttekinthető és a célnak megfelelő. A tresornak a legértékesebb helyen való elhelyezése nem indokolt. Az udvarnak teljesen zárt volta ily célt szolgáló épületeknél kívánatos.

6. „Labor". Általában átgondolt ügyes elrendezés; az emeleti előcsarnokot azonban helyesebb lett volna a lépcsőháztól el nem választani és ezen helyiségből a takarékpénztár helyiségei felé legalább még egy bejárót létesíteni.

Lakásbeosztása gazdaságos, a modern igényeknek mindenben megfelel.

Homlokzati kiképzése három emeletnél jobban érvényre jutna.

7. „Rába". Az emeleti helyiségek, valamint az azokba való bejutás mindkét terven sikerült.

Az „A" terv általában kedvezőbb elrendezést mutat, az egyik ügyészi szoba azonban a cégvezető szobájával felcserélendő volna.

Homlokzata művészi felfogású.

8. „Dárius". Úgy alaprajzi, mint homlokzati kiképzése művészi felfogást mutat, de vét a programm ellen, amennyiben a bank helyiségeinek egy részét a II. emeletre helyezi. (Ügyészek.) A pénztárcsarnok monumentális kiképzése nem indokolt, mert ezáltal a II. emeletet nem lehet gazdaságosan kihasználni.

A bíráló-bizottság az utolsó nyolc tervnek még egyszeri szorgos átvizsgálása után következőkép döntött:

I.	díj szótöbbséggel	9.	„Üzletház."
II.	„ egyhangúlag	12.	„Bankkérdés".
III.	„ „	27.	„Saroktoronynyal".

Ezután sorrendben a következő terveket a bírálóbizottság megdicséri és megvétel esetén a takarékpénztár Igazgatóságának figyelmébe ajánlja:

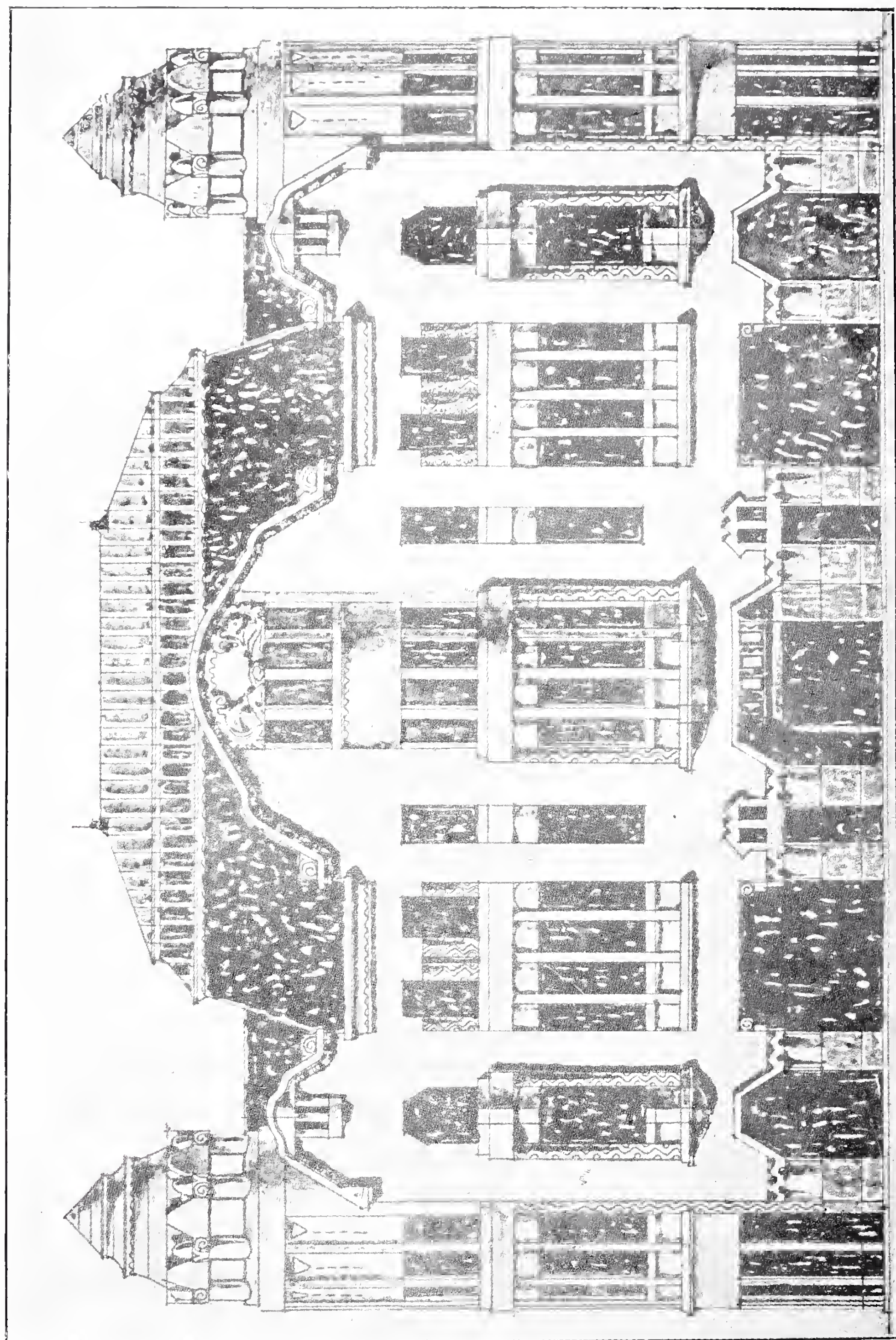
I.	egyhangúlag	29.	„Győr I."
II.	„	31.	„Külön banklépcső".
III.	„	37.	„Labor".
IV.	„	21.	„Rába".
V.	„	32.	„Dárius".

A bíráló-bizottság nevében:

1909 március hó 19-én.

Baumhorn Lipót s. k. *Báthory István* s. k.

Novák Imre s. k.

I. DÍJ. — JELIGE: ÜZLETHÁZ.

FŐHOMLOKZAT.

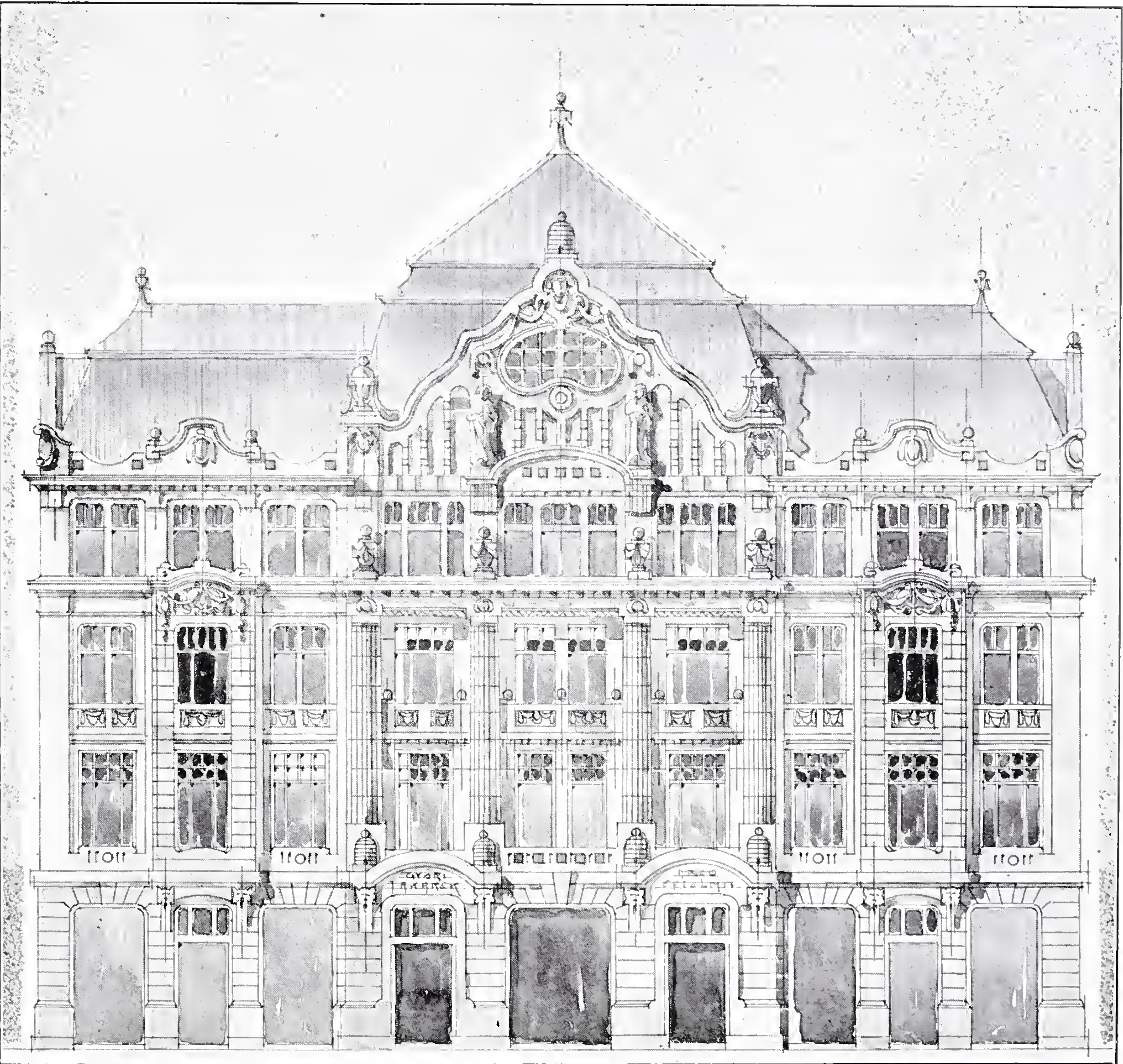
ROMÁN MIKLÓS, BUDAPEST.

I. EM. ALAPRAJZ.

II. EM. ALAPRAJZ.

I. DÍJ. JELIGE: ÜZLETHÁZ.

ROMÁN MIKLÓS, BUDAPEST.

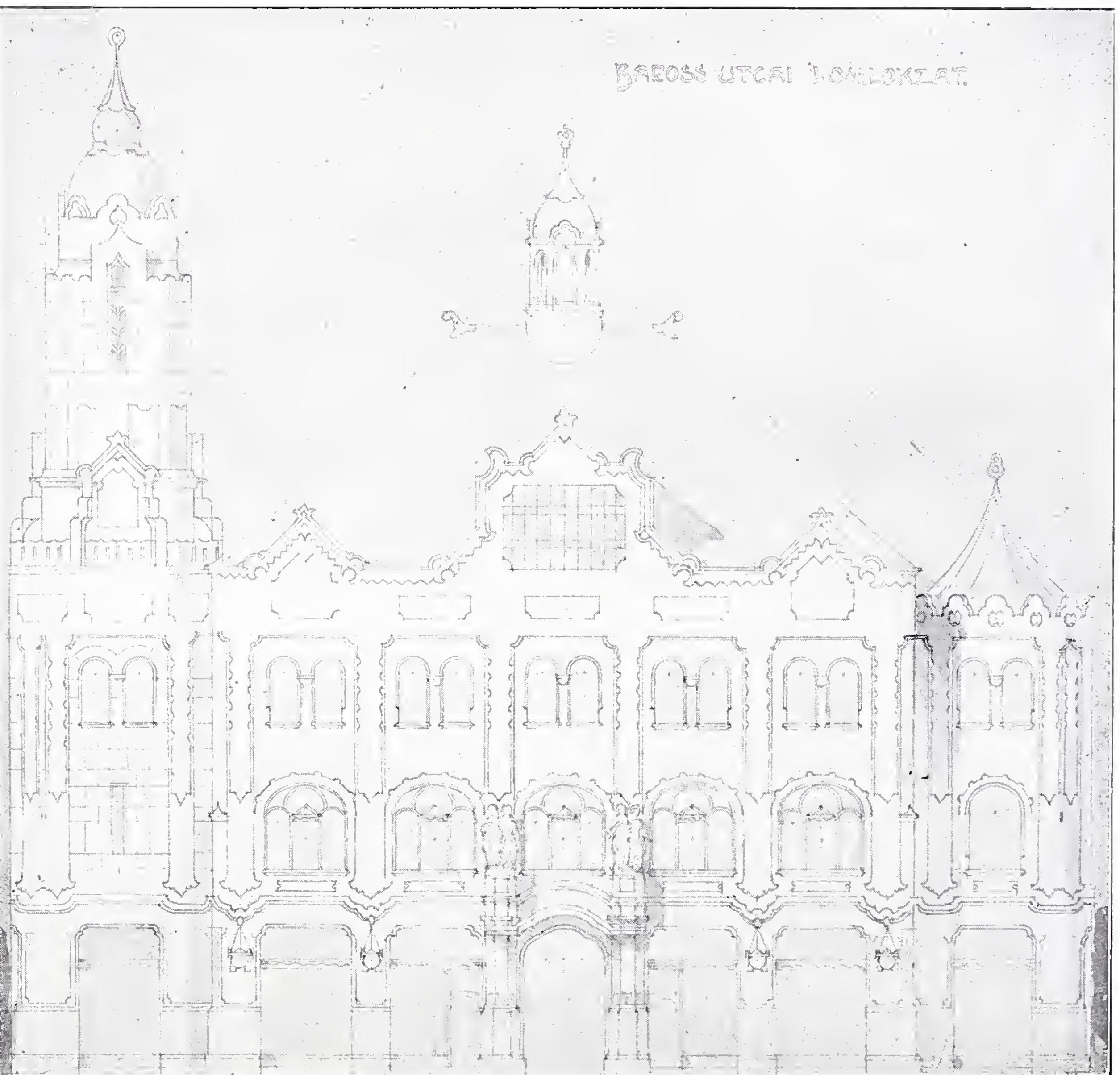
FŐHOMLOKZAT.

II. DÍJ. — JELIGE: BANKKÉRDÉS. HÜBNER JENŐ ÉS MÉSZNER SEBESTYÉN, BUDAPEST.

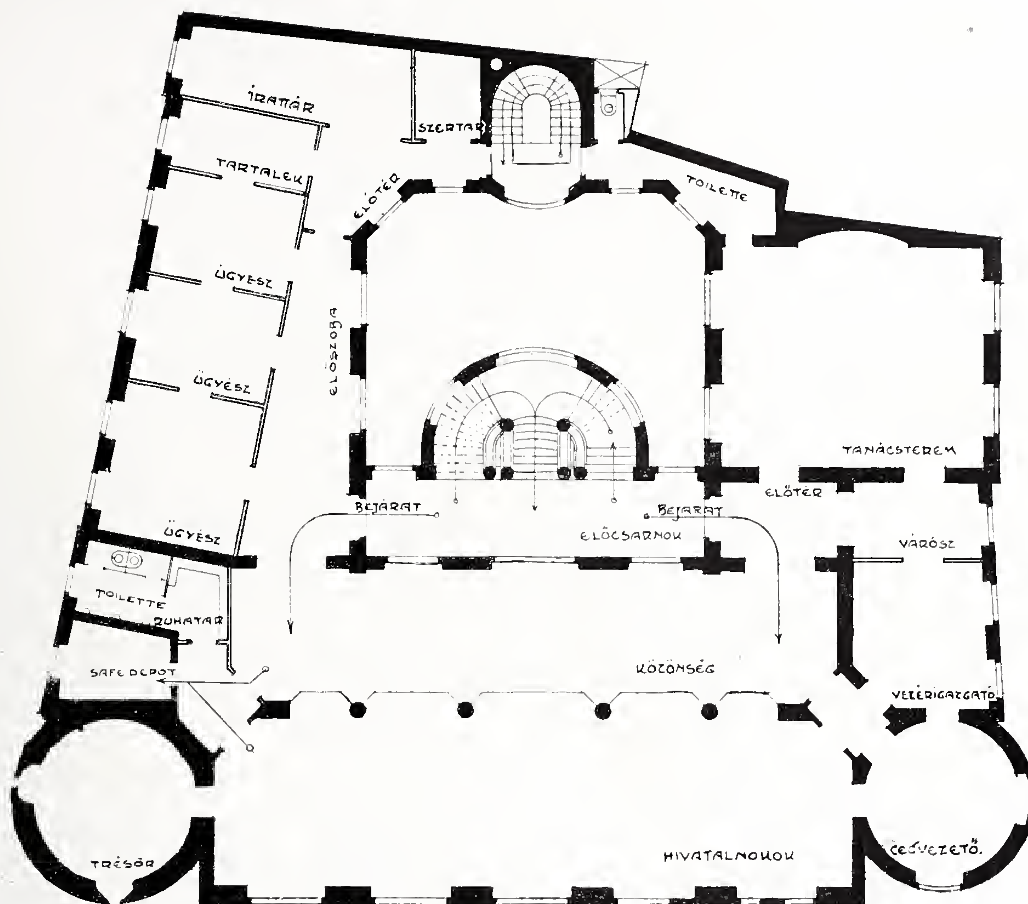
I. EM. ALAPRAJZ.

II. EM. ALAPRAJZ.

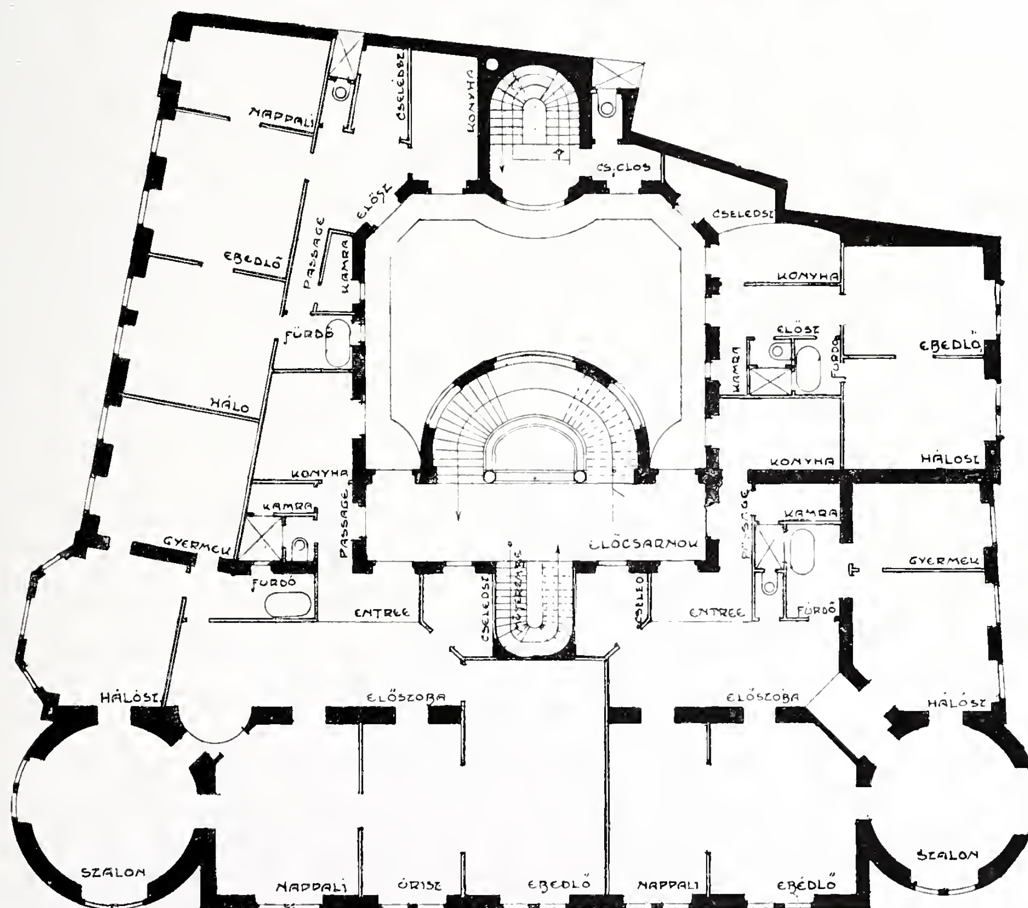
II. DÍJ. — JELIGE: BANKKÉRDÉS. HÜBNER JENŐ ÉS MÉSZNER SEBESTYÉN, BUDAPEST.

III. DÍJ. — JELIGE: SAROKTORONY. FŐHOMLOKZAT. SEBESTYÉN ARTUR, BUDAPEST.

I. EM. ALAPRAJZ.

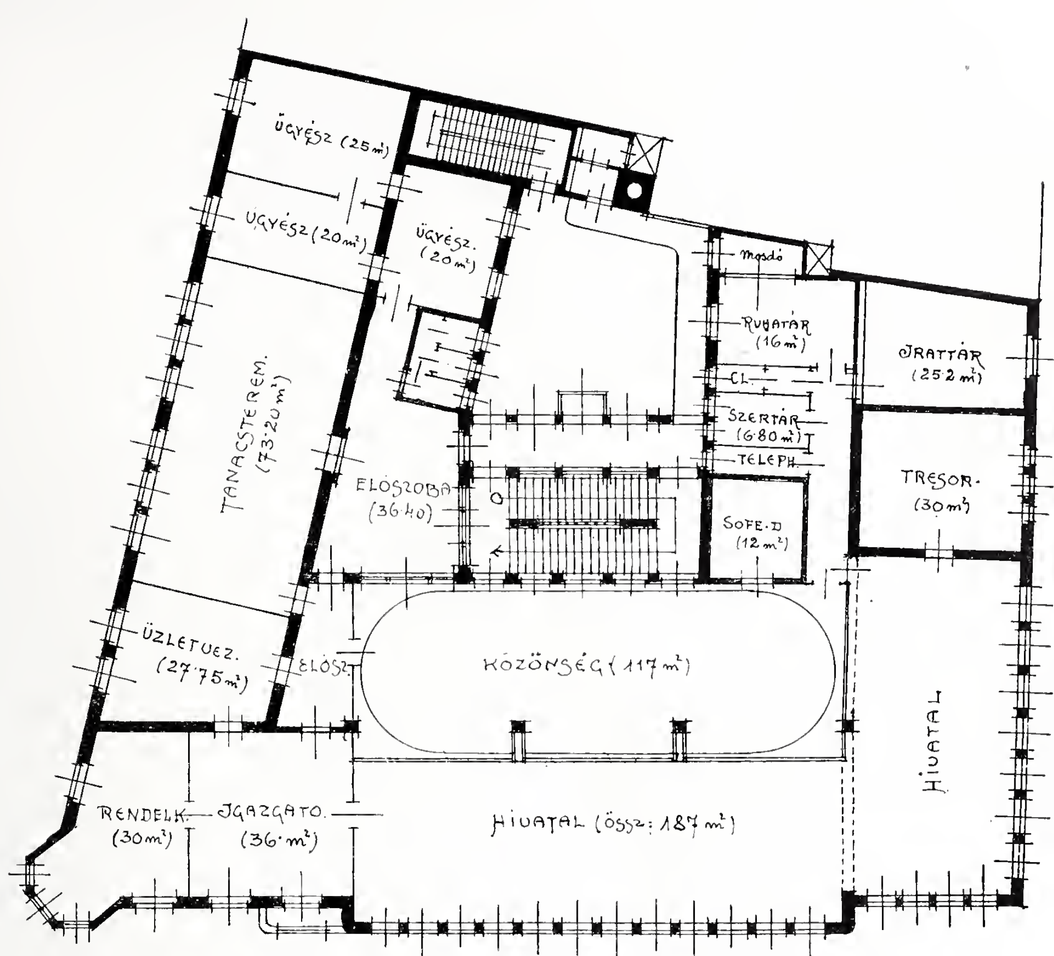

II. EM. ALAPRAJZ.

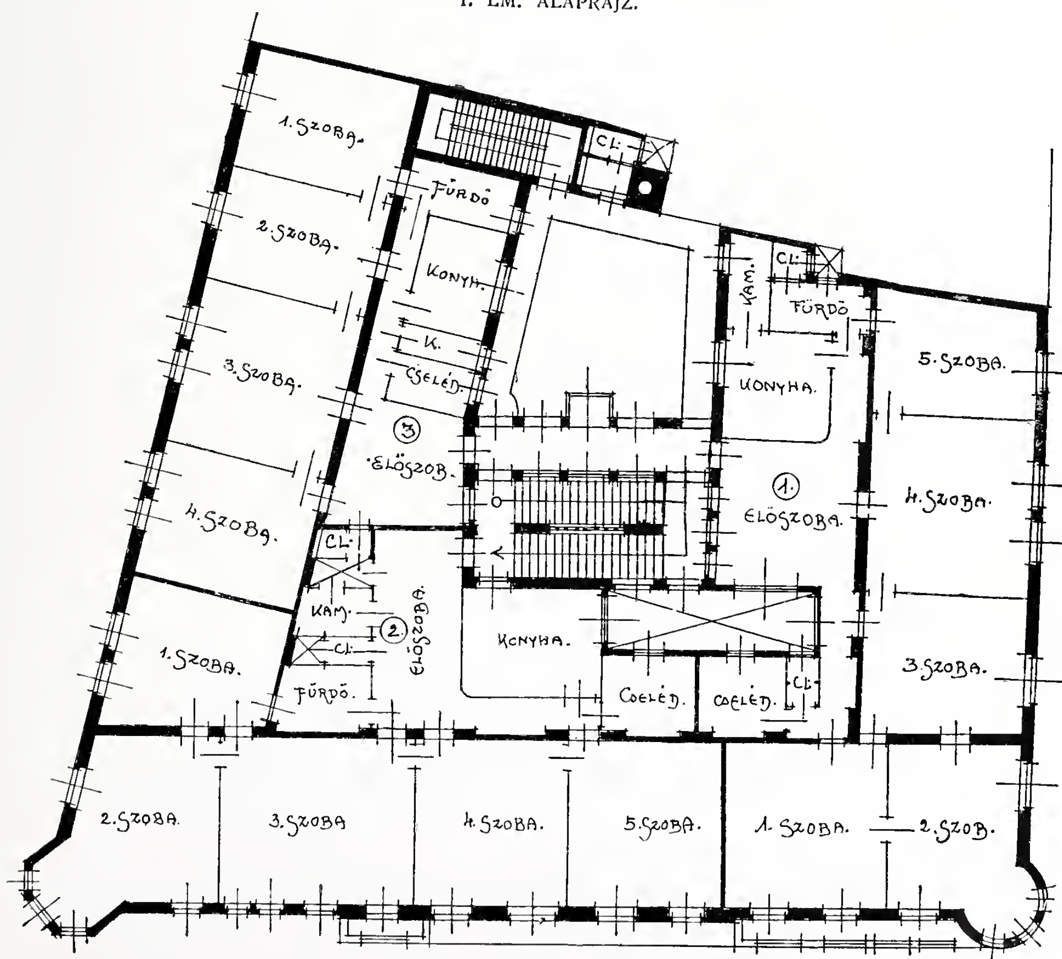
III. DÍJ. — JELIGE: SAROKTORONY. SEBESTYÉN ARTUR, BUDAPEST.

MEGVETT TERV. -- JELIGE: GYŐR I. FŐHOMLOKZAT. KERTÉSZ K. RÓBERT, BUDAPEST.

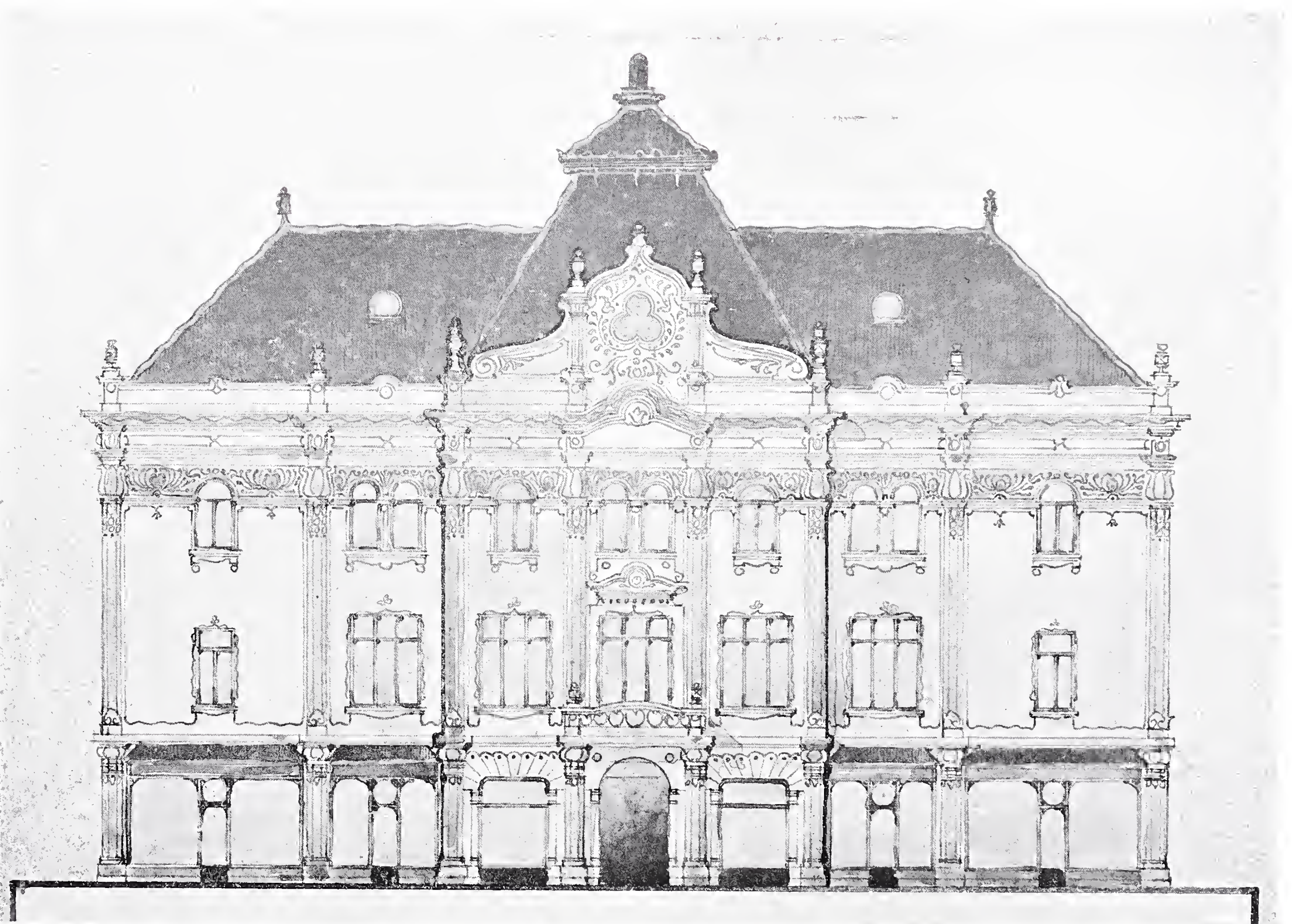

I. EM. ALAPRAJZ.

II. EM. ALAPRAJZ.

MEGVETT TERV. — JELIGE: GYŐR I. KERTÉSZ K. RÓBERT, BUDAPEST.

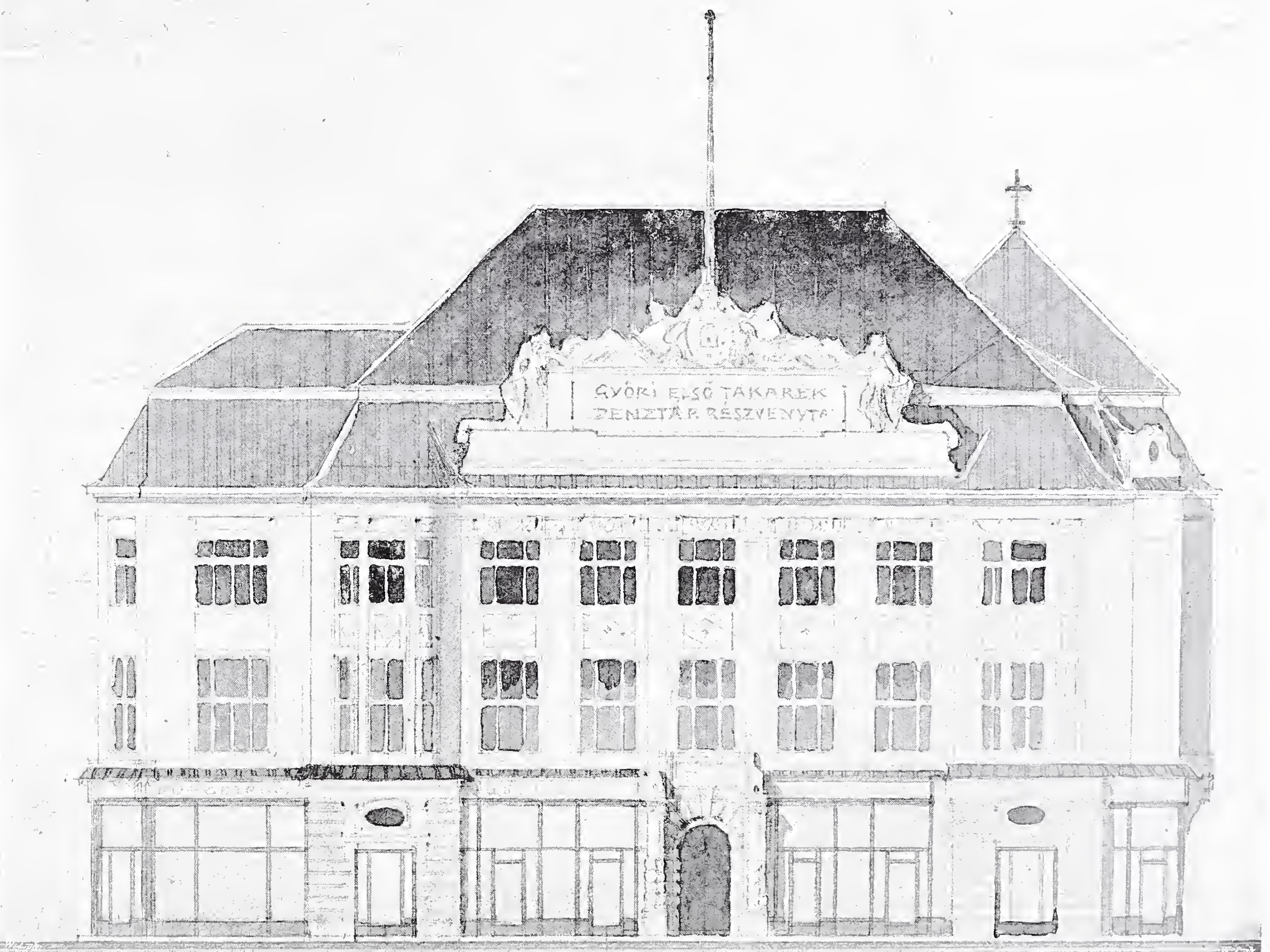
MEGDICSÉRT TERV. — JELIGE: KÜLÖN BANKLÉPCSŐ. FŐHOMLOKZAT. ALMÁSI BALOGH LÓRÁNT, BUDAPEST.

II. EM. ALAPRAJZ.

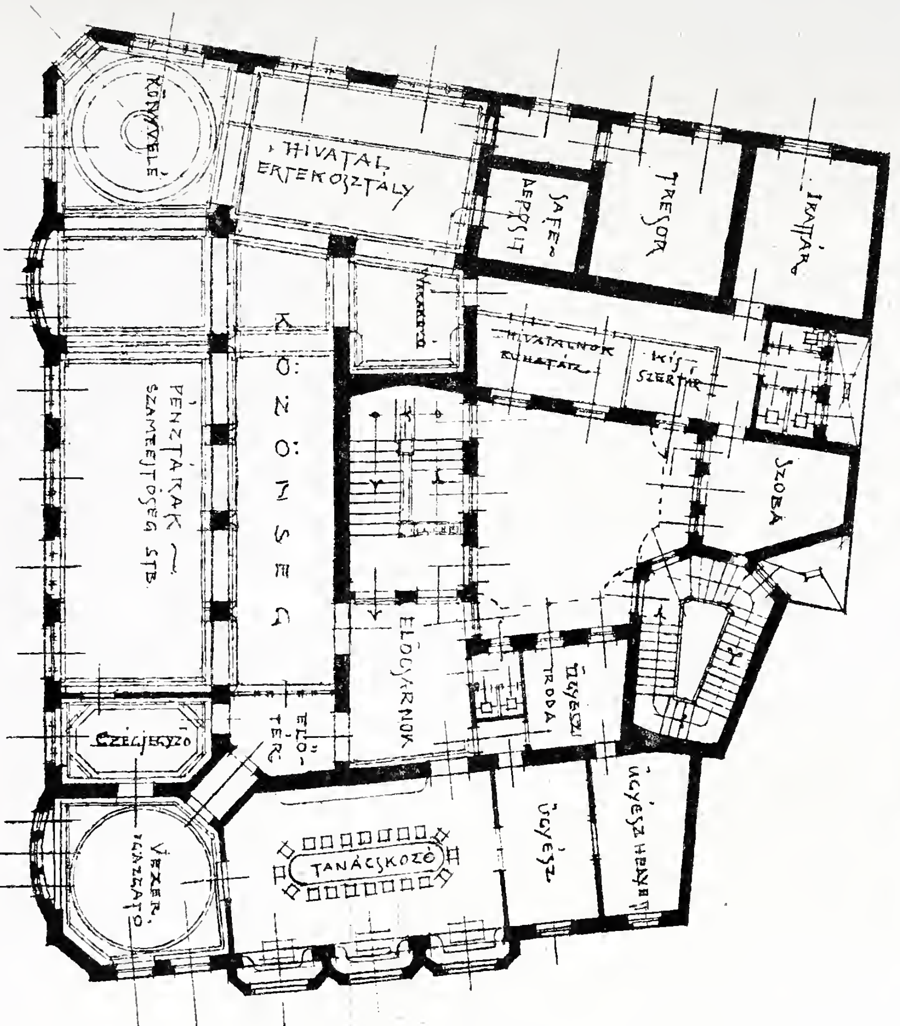
ALMÁSI BALOG LÓRÁND, BUDAPEST.

I. EM. ALAPRAJZ.

MEGDICSÉRT TERV. — JELIGE: KÜLÖN BANKLÉPCSŐ.

MEGDICSÉRT TERV. — JELIGE: LABOR. FŐHOMLOKZAT. WÄLDER GYULA ÉS LECHNER LÓRÁNT, BUDAPEST.

I. EM. ALAPRAJZ.

MEGDICSÉRT TERV. — JELIGE: LABOR.

II. EM. ALAPRAJZ.

WÄLDER GYULA ÉS LECHNER LÓRÁND, BUDAPEST.

A Magyar Epítő és Iparművészeti Rajzolók Országos Egyesületének építőművészeti nagypályázatán 5 terv érkezett be. A bírálóbizottság Thomas Antal „Himes" és Károly Lajos „Gloria" jeligéjű terveit találta legjobbnak és mindkettőnek az egyesületi aranyérmet és 150—150 kor. jutalmat ítélt. A „Farsang", „Kettős kör" és „Centrális" jeligéjű terveket megdicsérte a bizottság.

A sátoraljaujhelyi vigadó és szálloda tervpályázatán az első 1200 kor. díjat *Kármán* Aladár és *Ullmann* Gyula budapesti építészek, nyerték „Kraszna-Horka" jeligéjű tervükkel, a második, 400 koronás díjat *Führer* Miklós és *László* Rikárd budapesti építészek nyerték. A „Hasznos beruházás" jeligéjű tervet 200 koronáért megvásárolták.

Kamarai székház tervezése. A kolozsvári kereskedelmi és iparkamara székházépületének pályázata március hó 31-én járt le. A határidőre beérkezett 14 pályamű, melyek felett a bírálóbizottság beható tanulmány alapján a következőképpen döntött: 1-ső díjat nyert a „Mikó" jeligés pályamű, szerzője Kappéter Géza budapesti műépítész, 2-ik díjat nyert a „Mátyás" jeligés pályamű, szerzője Dobozi Mihály budapesti építész, 3-ik díjat nyert a „Díszlépcső" jeligés pályamű, szerzői Román Miklós és Ernő budapesti építészek. Ezenkívül megvételre érdemesnek találtatott a „Vörös kör és pont" jeligés terv, szerzője Hauszmann és társa Koncz Ernő kolozsvári építészek, a Tágas csarnok jeligés terv, szerzője Porgesz József budapesti építész és a Bocskai jeligés terv, szerzője Rátz Mihály kolozsvári építész. A kamara elnöksége felkéri a többi pályázót, hogy pályaterveiket átvételi elismervény vagy postai feladóvevény felmutatása és a jelige megemlítése mellett a titkári hivatalnál május hó 15-ig vegyék át vagy afelett rendelkezzenek.

A Borsodmegyei takarékpénztár r.-t. Miskolcon a Széchenyi-utcában bankpalotát építtet s e célból még télen szűkebbkörű pályázatra szólított fel öt neves budapesti és egy miskolci építészt. A beérkezett pályatervek felett műszaki és bankigazgatósági jury ítélkezett s az első három díjat egyenlő arányban Hajós és Villányi, Kármán és Ullmann s Haas és Málnai építészek között osztotta fel. A banknak igazgatósága a kivitellel és a művezetéssel Hajós és Villányi építészeket bízta meg, akik a félmilliót kitevő építkezést az újabb programm utáni terv szerint a jövő év február hónapjában meg fogják kezdetni.

A szászsebesi városház tervpályázatán beérkezett 6 pályamű felett a napokban döntött a bíráló-bizottság. A juri az első díjat nem adta ki, hanem a második díjat Otta Róbert budapesti építész „Hunyad" jeligéjű tervének ítélte oda. Megvették 400 koronáért Opaterny Flóris pozsonyi építész „Saroktorony" jeligéjű tervét.

A szombathelyi közvágóhíd terveire hirdetett pályázaton beadott pályaművek felülbírálására kiküldött bizottság a beadott 24 pályamű közül az ezerkoronás első díjat a „Konzum" jeligés pályatervnek ítélte oda, amelynek szerzője *Schedl István budapesti* építőmester. A második, 600 koronás díjat a „Zöld körben piros sertés" jeligés terv szerzői, *Rauscher Miksa szombathelyi* építész és a Nicholson gépgyár részvénytársaság nyerték el és az ezen tervhez csatolt alternativtervet még külön dicséretben is részesítette a bíráló-bizottság. A 400 koronás harmadik díjat a „Toreador II" jelű terv kapja, amelynek szerzői: *Mathiasco Károly* és *Cianthi Hugó (Fiume).* A bizottság azt ajánlja a városnak, hogy a „Tagló" jeligés, valamint a „Toreador I." jeligés pályaterveket 250—250 koronával vásárolja meg.

A debreczeni izr. templom tervpályázatán a 600 kor. első díjat a László testvérek, a 400 kor. második díjat Gyárfás Antal nyerte el. Megdícsérték a „Törvénytábla" és „Jehova" jeligés terveket.

Gellérthegyi villa. A múlt számunkban közölt Gellérthegyi kettősnyaraló homlokzati és belső kőfaragómunkáit *Müller Rezső* kőfaragómester készítette.

Tervpályázati határidők:

máj. 10. Csíkmegyei alispán: pénzügyigazgatóság épülete (200.000 K) díjak: 2400, 1200 és 600 K (lásd lapunk 7. számát).

máj. 15. Kossuth-szobor Debrecenben (150.000 korona); díjak: I. a megbízás, II. 6000 korona, III. 3000 korona.

jún. 1. Igazságügymin.: Kézdivásárhelyen törvényszék és fogház (l. a f. é. 14. számban).

júl 1. Karcag város: a városház újjáépítésének tervei; díjak: 1200, 800 és 400 K.

szept. 30. Vallásmin.: Rákóczi-síremlék (250.000 korona); díjak: 6000, 5000, 2×3000 és 2000 K. (l. lapunk 1908. 39. sz.)

1910 jan. 3. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet: nagy áruház tervei; díjak: aranyérem és 1200 K.

júl. 1. Zalaegerszegi szoborbizottság: Csányi László szobrának tervei (30—50 ezer K); díjak: I. megbízás, II. 500 K, III. 250 K.

Fejfák. Rajzolta: Medgyaszay István.

Népünk építőművészetéről

már sokat írtak lelkes, ahhozértő művészemberek, többet a hozzá nem értő, bölcselkedő írók, és még többet fog véle foglalkozni az az újabb művésznemzedék, amelyik már annak tiszteletében és becsülésében nőtt fel.

Mindíg is kell foglalkoznunk véle, bölcselkedő írók és alkotó művészek egyaránt.

Az öreg népművészet marad a régi. A mi korunk élő művészete azonban folyton forr, fejlődik és így amahhoz való viszonyunk is folyton változó, újabb meg újabb tanúlságokat fed fel.

Fajunk fejlődésének ezt a folyton-folyvást változó megnyilatkozását legnagyobb magyar mesterünk hasonlatával világíthatjuk meg: a költészet, a nyelv fejlődésének összehasonlításával.

Építőművészetünkben, azt mondanám, hogy már túl vagyunk azon az állapoton, amikor a magyar nyelv az istálló nyelve volt. Talán a legelszántabb nyelvújítók korát éljük művészetünkben, amikor annak idején a górugrány és nyakorján bájszenvelgésében is gyönyörködtünk.

És ilyenkor jó vissza-visszatérni a nép egyszerű, egészséges fiaihoz.

Hogy közöttük jártam, rajzolgattam az úton, összeverődtek.

— Ugyan mit kerget ez?

— Vizsgáli az ősi divatot.

— Formát vesz róla.

— Az!

Minden szó kerek egész, szabatos, súlyos a kifejezés erejétől, de nemcsak a szó, hanem a gondolat is az.

Amit hosszú hasábok és előadások alig magyarázhatnak meg, azt odaveti a nép közűl egyik-másik és ráhagyja a nép bölcse, hogy „az".

Igenis, azt a szép, igaz, erős ősi divatot vizsgáljuk, arról veszünk formát, abból okulunk.

Az utóbbi a fontosabb.

Hogy szép-e a forma, nem-e, többé vagy kevésbbé magyaros-e, honnan és mikor, vettük-e vagy sem — bonyodalmas elméleti kérdések. Az alkotó építőművésznek

nem lehet mestersége sem a történet, sem az etnográfia, amihez meg igazán nem értünk, abba ne is ártsuk magunkat.

Annál inkább ügyeljünk azonban a népművészet fonfosabb tanúlságaira, okuljunk abból. Törekedjünk mi is olyan egészségesen építeni, olyan őszintén, olyan világosan és becsületesen, mint ők.

Ha kapu, ha tornác, amit faragtak, egyszerre megértjük az „állását", látjuk a „pitari tapot", a tornáclábot, meg a koszorúfát.

Nemcsak azért, mert egyszerű az egész, hanem azért, mert az a kevés hímes rovás, meg faragás is *a szerkezetre vall, arra utal.*

Lent az erősen megterhelt talp olykor 80 cm. magas tölgyfagerendái ácsoltak, símák, faragás nélkül valók. Komolyan hordják terhüket. A könyöklő deszkáinak kivágása élénk ellentétül „erősen cifra"; nem hord semmit, csak az a célja, hogy a térben legyen, hogy azt elválaszsza.

A tornácláb — az oszlop — fent már faragott, erősebben hímes, majd mindíg sudarasított, hogy a biztos állást és az alátámasztást megérzékítse.

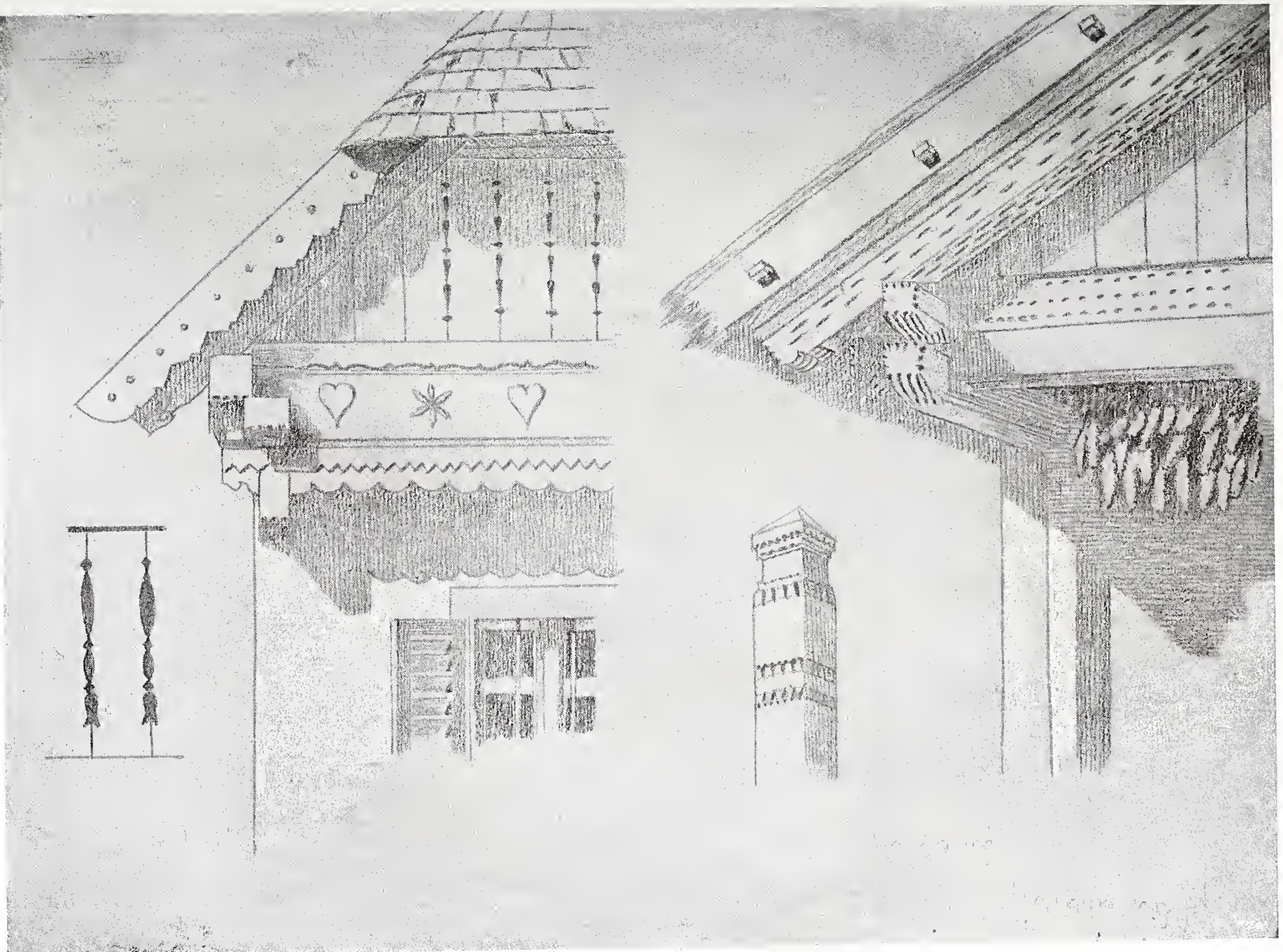
Legszebb a koszorúfa azzal a sok-sokféle ötletesen, kedvesen összefogó „kötővel", nyereggel és könyökfával, amelyek az oldalt való eldülés ellen merevítik. Ezekből a szerkezeti szükségletekből és elemekből magukból adódnak a derűs lelkű ács keze alatt azok az egészséges, szép vonalak, amelyet az egyik gernyeszegi tornácon, egy másik firtosváraljai kapuszeren, a körösfői templom harangházán, meg egy-egy csángó utcaajtón csodálunk.

Mikor azután már meg van az egész alkotmány váza, akkor itt-ott egy kevés, igazán zamatos magyaros faragással a „módját is megadja", ki fába, ki vakolatba, ki miben dolgozik; de sohasem úgy, mintha csak később lenne odabigygyesztve, hogy kivánkozzék le róla.

Minden kötésnél ott van a csapszeg, hát azzal is csinosít: meghagyja a fejét, majd hogy ökölnagyságúra is kifaragja, kicifrázza. Igy aztán kell is, szép is, meg jó helyt is van.

A kapuszer összeépítésének is ez a módja. Ott a küszöbfának, a kapufélnek és a szemöldökfának ügyes összekötéséből és merevítéséből, meg a rajtuk ülő könnyű, cifrán faragott zsindelyes tető formáiból adódik az a sok kedves falusi kép a reáboruló vadgesztenye vagy akáca lombjai alatt.

Medgyaszay István.

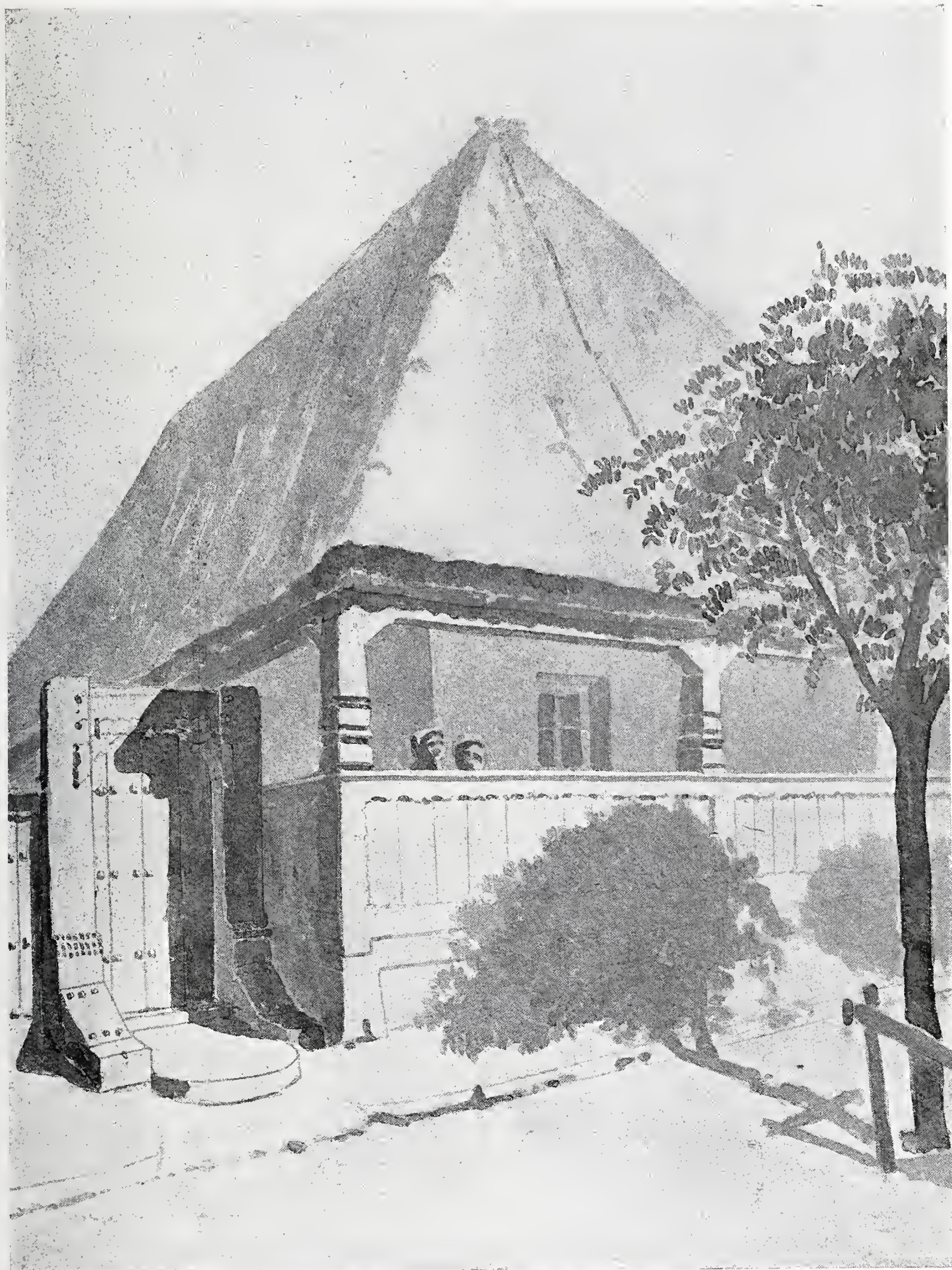

RÉSZLETEK. — TÖRÖK SÁNDOR HÁZA.

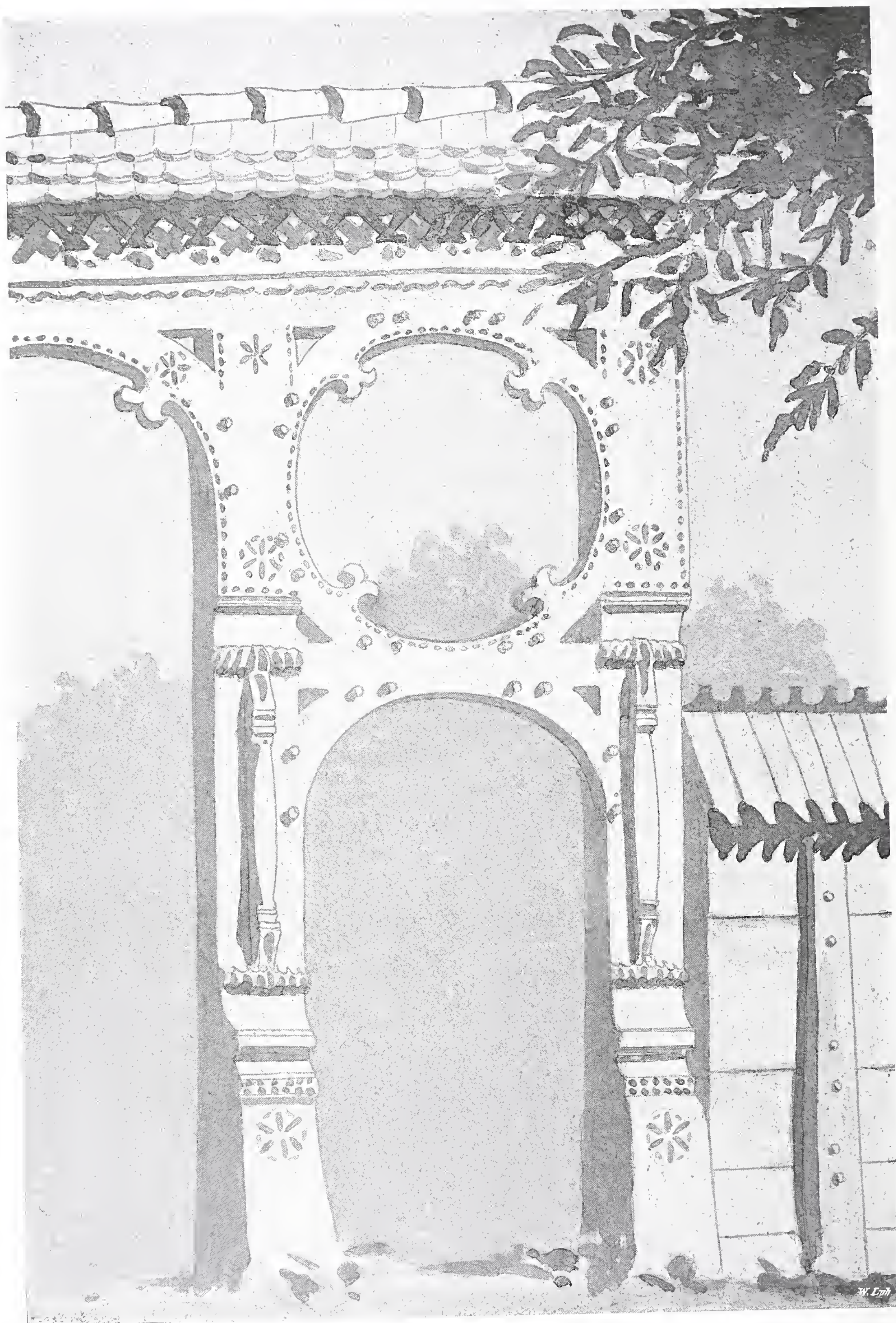
RAJZOLTA: MEDGYASZAY ISTVÁN.

UTCAAJTÓ. — HOMORÓDALMÁS. RAJZOLTA: MEDGYASZAY ISTVÁN.

LAKÓHÁZ. — GERNYESZEG. RAJZOLTA: MEDGYASZAY ISTVÁN.

KAPU. RAJZOLTA: MEDGYASZAY ISTVÁN.

KAPU. — CSERNÁKFALU. RAJZOLTA: MEDGYASZAY ISTVÁN.

TEMPLOM. — NAGY-LENGYEL. RAJZOLTA: MEDGYASZAY ISTVÁN.

TEMPLOM. — KÖRÖSFŐ. RAJZOLTA: MEDGYASZAY ISTVÁN.

LAKÓHÁZ. — MÁKÓ.

RAJZOLTA: MEDGYASZAY ISTVÁN.

A nyiregyházi görög-katholikus egyház bérpalotája.

Intarzia.

A Szent-Mihály- és Vármegyeház-utcák sarkán lévő hatalmas telektömbön bérpalotát óhajtott emeltetni az egyház, amelyben a főesperes, lelkészi és kántorlakások nyerjenek elhelyezést; a palota többi része pedig a tervező által legjövedelmezőbbnek gondolt bérhelyiségeket foglalja magában.

Nyiregyháza 33 ezer lakossal bíró, erős fejlődésben lévő város, ennek dacára egyetlen kávéház sem volt benne, amely a mai igényeknek megfelelt volna. Legjövedelmezőbbnek tehát egy kényelmes, modern, előkelő kávéház igérkezett. A kávéház az épület földszinti sarokrészét foglalja el cirka 45 méter utcai hosszban. Az emeletre a sarkon kaszinó, a többi részen 3—4 szobás bérlakások terveztettek. Az épület bérjövedelme a főesperesi és lelkészi lakáson kívül évi 24.000 korona.

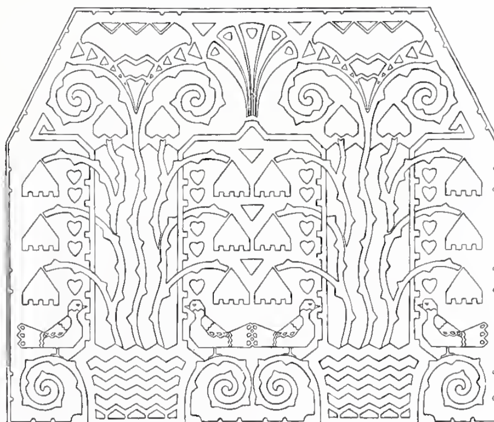
A bérpalota két kapubejárattal bír, a Vármegyeház-utcán gyalogközlekedésre, a Szent-Mihály-utcán — közvetlen a főesperes földszinti lakása mellett — kocsibehajtásra.

Az épület mélyfúratú kútból vízvezetékkel van ellátva. A parkirozott udvarban teniszpálya készül.

Az építkezés cirka 300.000 koronába került; a beépített köbtartalom 1680 m^3, tehát köbméterenként 18 korona.

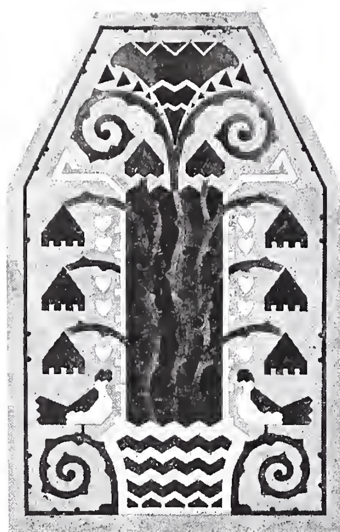
Az építészeti iroda részéről a művezetést *Wannenmacher* Fábián teljesítette, az építkezést *László Testvérek* építőmesterek végezték.

Az iparosmunkák legnagyobb részét jobb pesti iparosok készítették. A vörösmárvány-munkát *Hartmann* Péter, a karsztmárványmunkát *Pozsonyi* Miklós, ácsmunkát *Friedrich* Lajos és *Tirpák* Mihály (Nyiregyháza), Eternitfedést *Ehrenfeld és Guttmann* (Nyiregyháza), asztalosmunkát nyiregyházi *ajtó-, ablak- és bútorgyár* részvénytársaság, lakatosmunkát *Grundmann* Rezső, mázolómunkát *Margitta* Ignác,

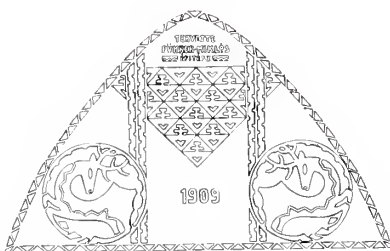
Intarziabetét a kávéházi kasszán.

szobafestőmunkát *Reitzer* Ferenc, tapétázást *Sieburger és tsa*, üvegezést *Wassermann* Sámuel (Nyiregyháza), bádogosmunkát *Papp* Dániel (Nyiregyháza), parkettázást *Szentlőrinci parkettgyár* részvénytársaság, burkolómunkát *Walla József* részvénytársaság, rábitzmunkát *Gaal és társa*, szobrászmunkát *Krisztián* Sándor, vízvezetéket *Tolth* István, villanyszerelést *Stern* Sándor, kávéházi falburkolatot *Általános berendezési vállalat*, tükröket *Burger A. és fiai* készítették.

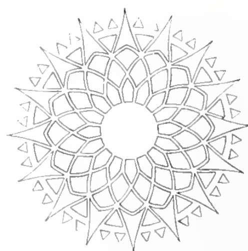

Intarzia.

Az alapkőletétel az egyház vezetőségének jelenlétével 1908 aug. hó 5-én történt, az épület még az év szeptember havában tető alá került s 1909 május hó 1-én adatott át rendeltetésének.

Intarzia.

Intarzia.

A NYIREGYHÁZI GÖR. KAT. EGYHÁZ BÉRPALOTÁJA. FŐHOMLOKZAT.

TERVEZTE: FÜHRER MIKLÓS.
ÉPÍTETTÉK: LÁSZLÓ TESTVÉREK.

HOMLOKZATRÉSZLET.

A NYIREGYHÁZI GÖR. KAT. EGYHÁZ BÉRPALOTÁJA. TERVEZTE: FÜHRER MIKLÓS.

HOMLOKZATRÉSZLET.

A NYIREGYHÁZI GÖR. KAT. EGYHÁZ BÉRPALOTÁJA. TERVEZTE: FŰHRER MIKLÓS.

HOMLOKZATRÉSZLET.

A NYIREGYHÁZI GÖR. KAT. EGYHÁZ BÉRPALOTÁJA. TERVEZTE: FÜHRER MIKLÓS.

OROMKIKÉPZÉS.

A NYIREGYHÁZI GÖR. KAT. EGYHÁZ BÉRPALOTÁJA. TERVEZTE: FÜHRER MIKLÓS.

OROMKIKÉPZÉS.

A NYIREGYHÁZI GÖR. KAT. EGYHÁZ BÉRPALOTÁJA. TERVEZTE: FÜHRER MIKLÓS.

KAPUBEJÁRAT.

A NYIREGYHÁZAI GÖR. KAT. EGYHÁZ BÉRPALOTÁJA. TERVEZTE: FÜHRER MIKLÓS.

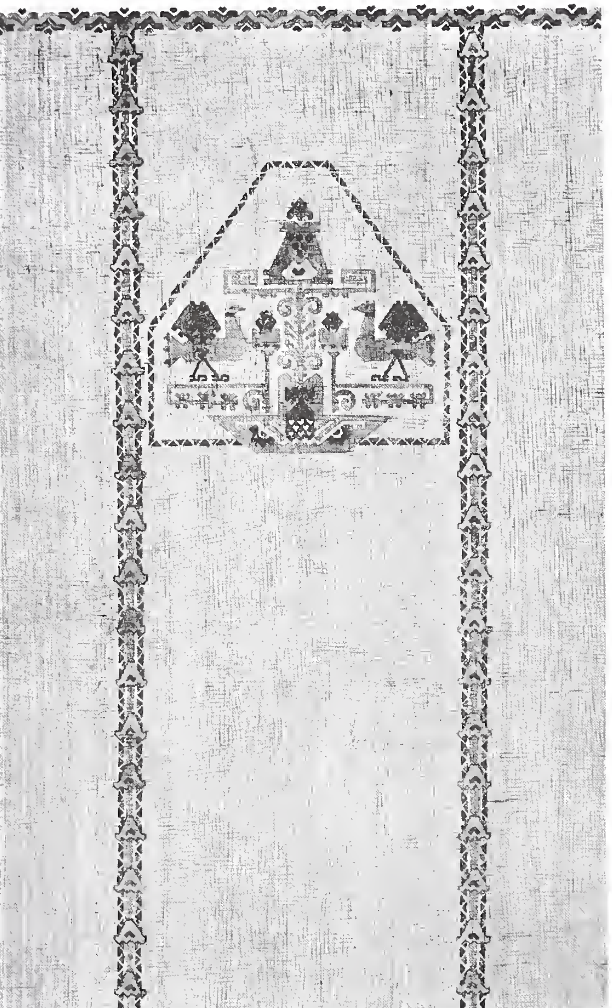
RELIEF A KAPUZATON. MINTÁZTA: KRISZTIÁN SÁNDOR.

A NYIREGYHÁZI GÖR. KAT. EGYHÁZ BÉRPALOTÁJA. TERVEZTE: FÜHRER MIKLÓS.

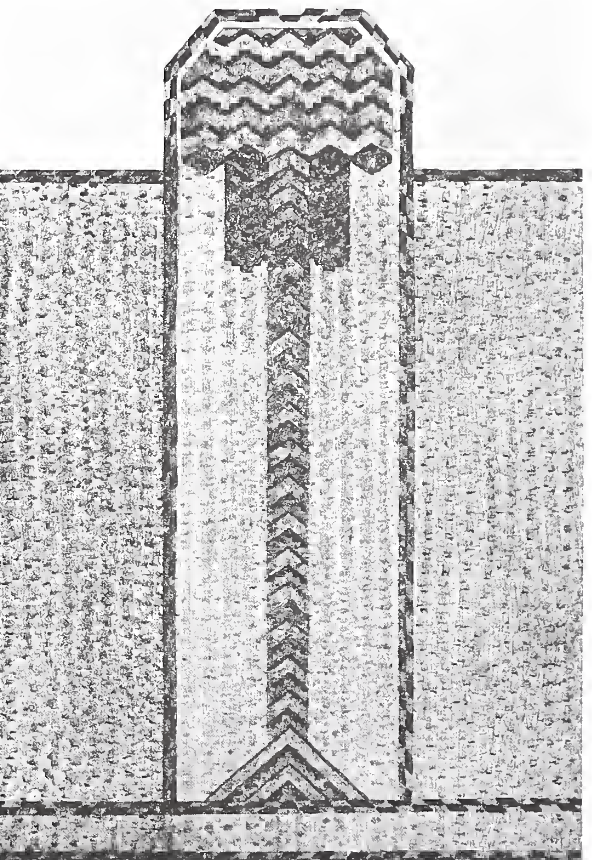

RELIEF A KAPUZATON. MINTÁZTA: KRISZTIÁN SÁNDOR.

A NYIREGYHÁZI GÖR. KAT. EGYHÁZ BÉRPALOTÁJA. TERVEZTE: FÜHRER MIKLÓS.

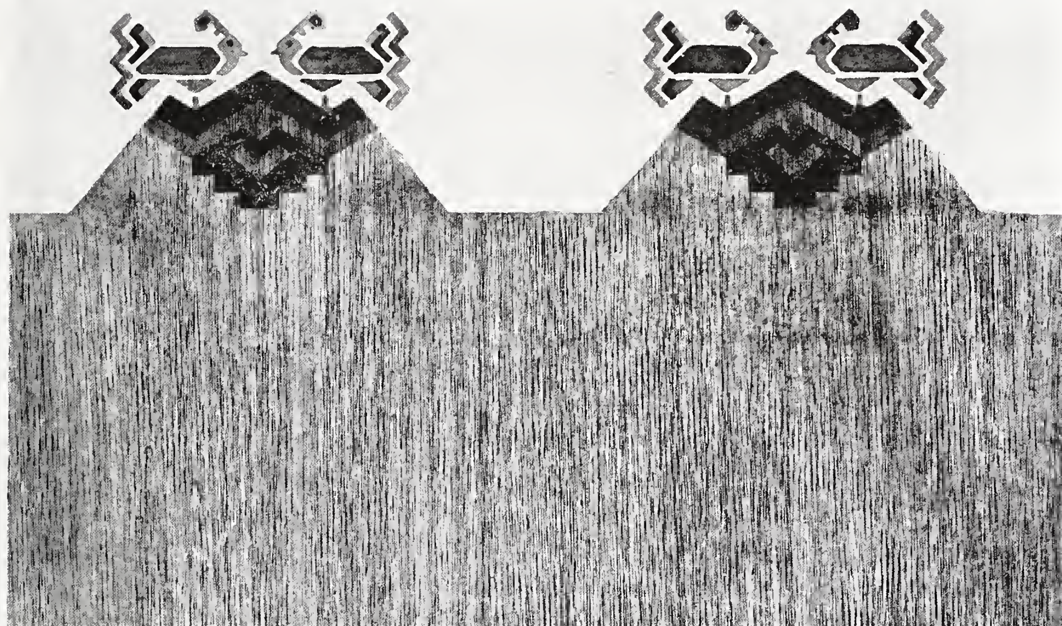

Szobafestés Ruttkay főesperes szobájában. Tervezte: Reitzer Jenő.

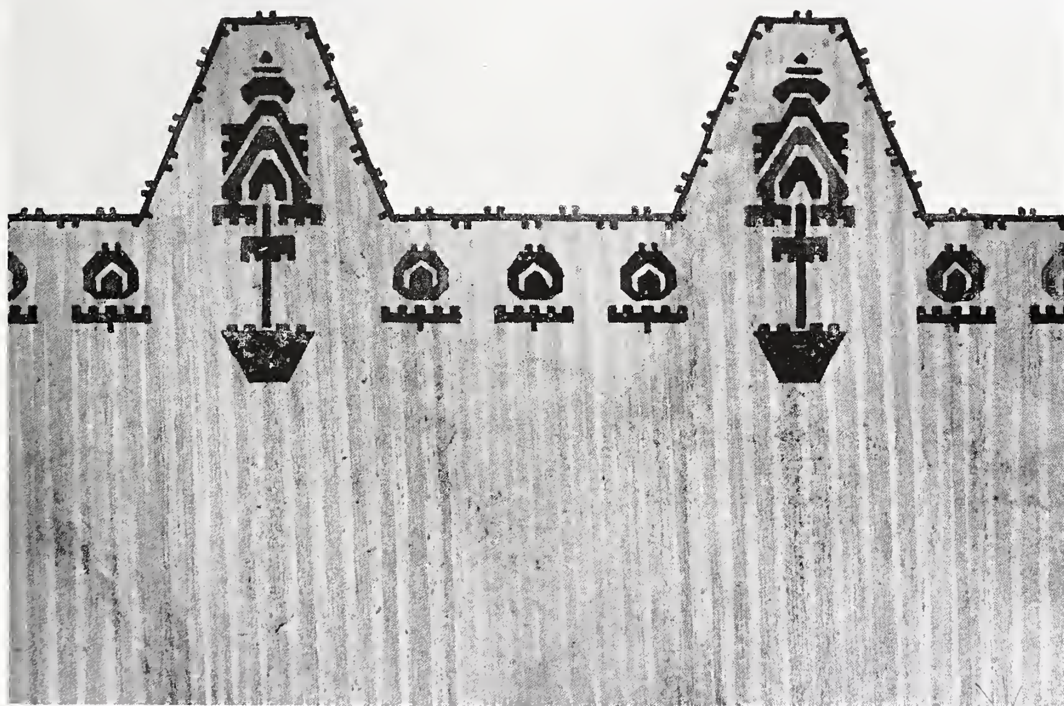

Szobafestés Ruttkay főesperes szobájában. Tervezte: Reitzer Jenő.

A NYIREGYHÁZI GÖR. KAT. EGYHÁZ BÉRPALOTÁJA. TERVEZTE: FÜHRER MIKLÓS.

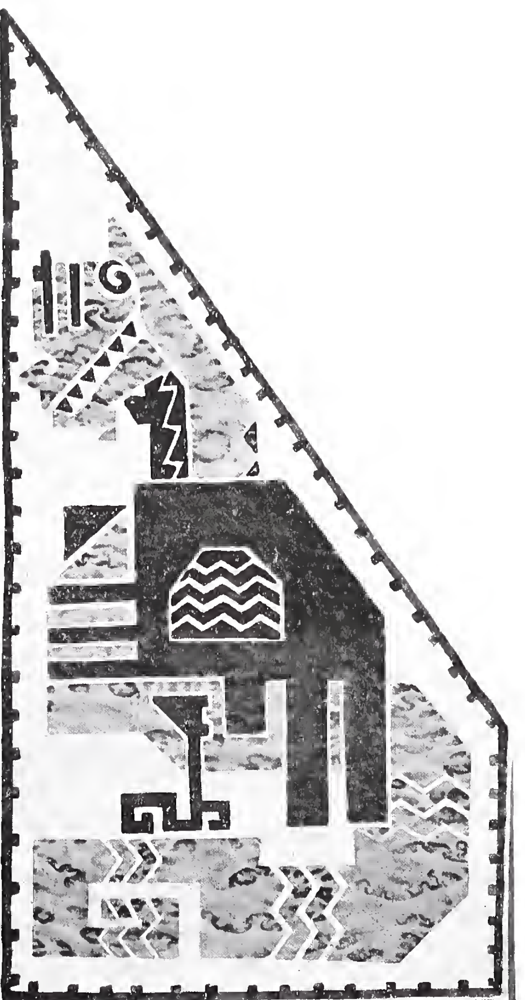

Szobafestés Ruttkay főesperes lakásában. Tervezte: Reitzer Elemér.

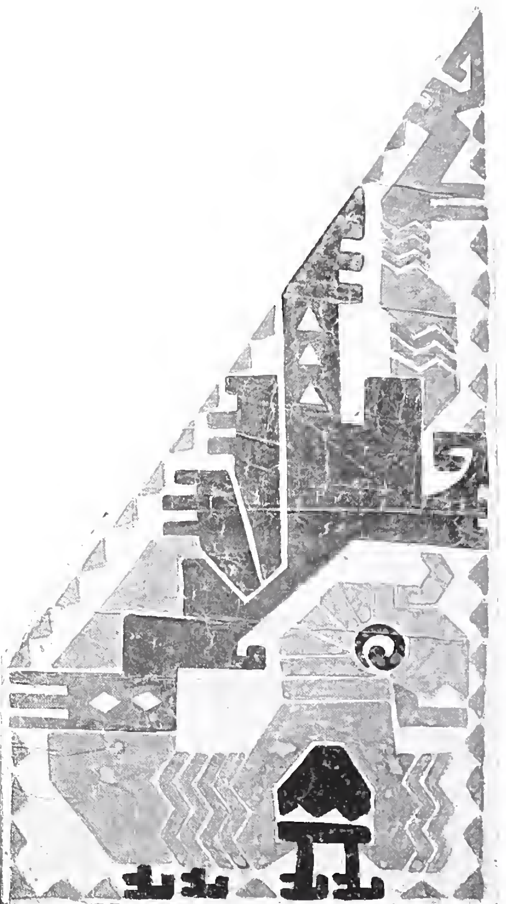

Szobafestés Ruttkay főesperes lakásában. Tervezte: Reitzer Jenő.

A NYIREGYHÁZI GÖR. KAT. EGYHÁZ BÉRPALOTÁJA. TERVEZTE: FÜHRER MIKLÓS.

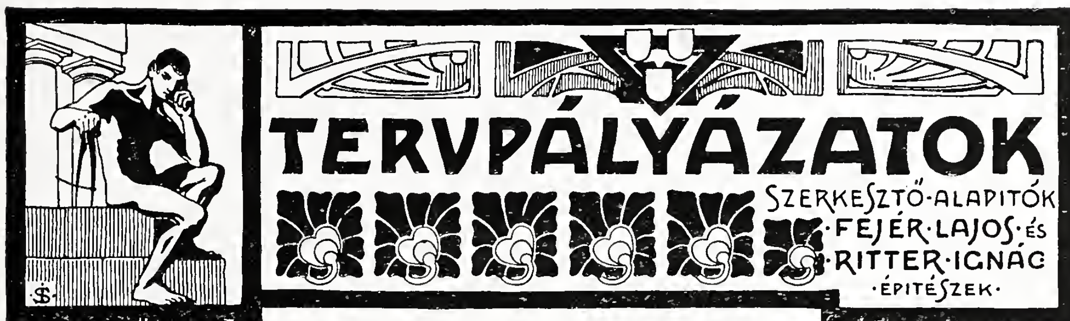

Oromkitöltés. Sgraffitó. Tervezte: Reitzer Elemér.

Oromkitöltés. Sgraffitó. Tervezte: Reitzer Elemér.

A NYIREGYHÁZI GÖR. KAT. EGYHÁZ BÉRPALOTÁJA. TERVEZTE: FÜHRER MIKLÓS.

Bíráló-bizottsági jelentés

a Magyar Építő- és Iparművészeti Rajzolók Országos Egyesülete 1908—1909. évi építészeti nagypályázatáról.

Beérkezett összesen 5 pályaterv a következő jeligékkel:
1. Himes. 2. Gloria. 3. Farsang. 4. Kettős kör (rajzolva). 5. Centrális.

A pályázat alaki feltételeinek minden terv megfelel.

Részletes tervbírálat:

1. Himes.

Alaprajzi diszpoziciója teljesen megfelelő. Az eléggé tágas előcsarnokból mindhárom terem különkülön megközelíthető, valamint a három terem a programmnak megfelelően könnyen egyesíthető.

Az előcsarnokból nyílik a ruhatár, pénztár, műtárosi iroda stb., mind a megfelelő helyen.

A buffet a tervezett nagyságában kicsiny, megnagyobbítása azonban könnyen volna eszközölhető a tervezet lényegének megváltoztatása nélkül.

A homlokzatok felépítése és kiképzése lényegükben igen helyes architektonikus gondolkodásra vallanak. Szerző helyes érzékkel el tudta kerülni a túlságos monumentalitást.

Érzi a sima falfelületek s a kevés, de megfelelő helyen alkalmazott díszítő motivumok értékét — az épület főhomlokzata e tekintetben igen sikerült alkotás — de részletei nem eléggé kiforrottak.

Külön megemlítendő az előcsarnok szépen elgondolt kiképzése.

2. Glória.

Szerző két alternatív alaprajzzal pályázik, melyek lényegükben megegyeznek, mégis az egyik annyival jobb, hogy a műtárosi iroda az előcsarnokhoz csatlakozik.

Általában ezen terv alaprajzi megoldása sikerültnek mondható, sok szép részlettel kedvező hatású. Hibája az alaprajznak, hogy a szobrászati és építészeti terembe csak a festészeti termen át lehet jutni. A pénztárfülke kicsiny.

Külön pihenő és társalgó terveztetett a programmban kívántakon kívül, melyek — tekintve, hogy az épület csak egy kisebb vidéki város igényeit volna hivatva kielégíteni — fölöslegesek is. Az épület architekturai része sok ügyességgel van megrajzolva. Fölfogásban azonban vannak hibák benne.

Szerző nem törődik például azzal, hogy a mi éghajlatunk alatt a leferdített falak mennyire ki vannak téve az idő viszontagságának. Ezeket föltétlenül erősen kiugró párkánynyal kellett volna megvédelmezni.

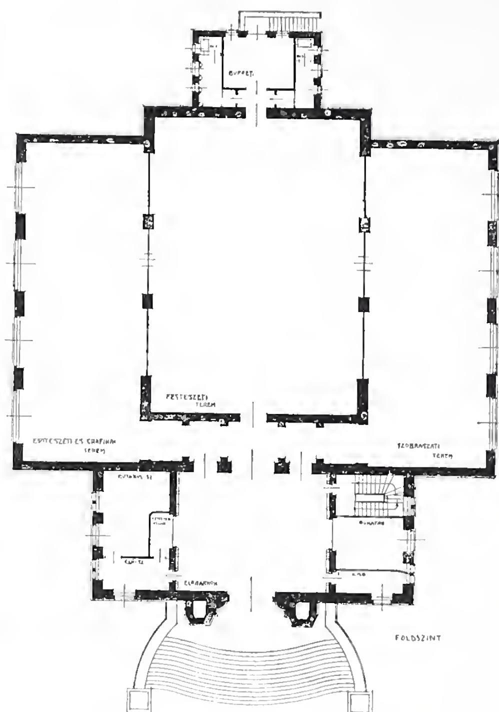
Egyébként az egész terv bővelkedik sok szépen megrajzolt részletben.

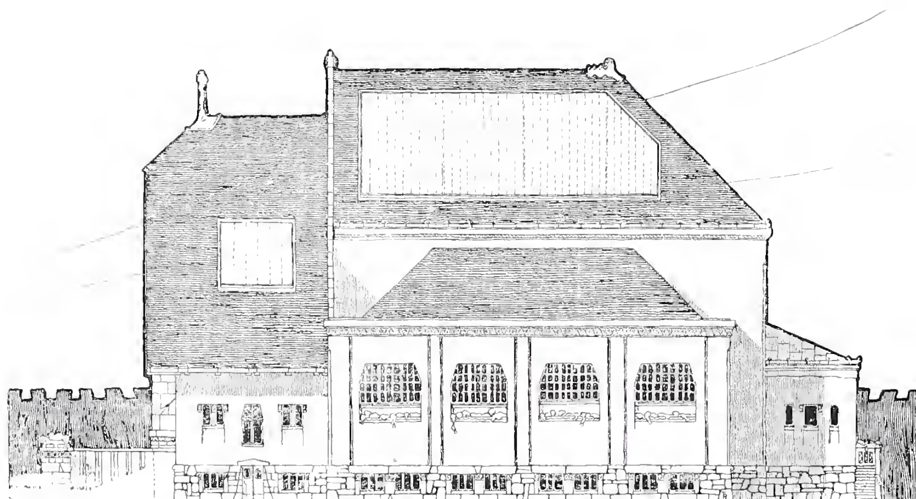
Örömmel állapítja meg a bíráló-bizottság, hogy az idei nagy pályázatra beérkezett munkák igen kedvező tanúságot tesznek tagjaink tudásáról és erős akaraterővel párosult törekvéséről. Általában mondhatjuk, hogy mindegyik tervben foglaltatnak helyes és célszerű eszmék.

Mégis kitűnik a beérkezett tervek közül a *Himes* és *Glória* jeligéjű terv. Mindkettő több-kevesebb eltéréssel igen helyesen fogta fel feladatát s mindkét tervből kitűnik a határozott tudás, úgy hogy a bizottság a két tervet közel egyenértékűnek ítéli s ehhez képest azon javaslattal járul a közgyűlés elé, hogy mindkét terv egy-egy egyesületi aranyéremmel és 150 - 150 K pénzbeli jutalommal díjaztassék.

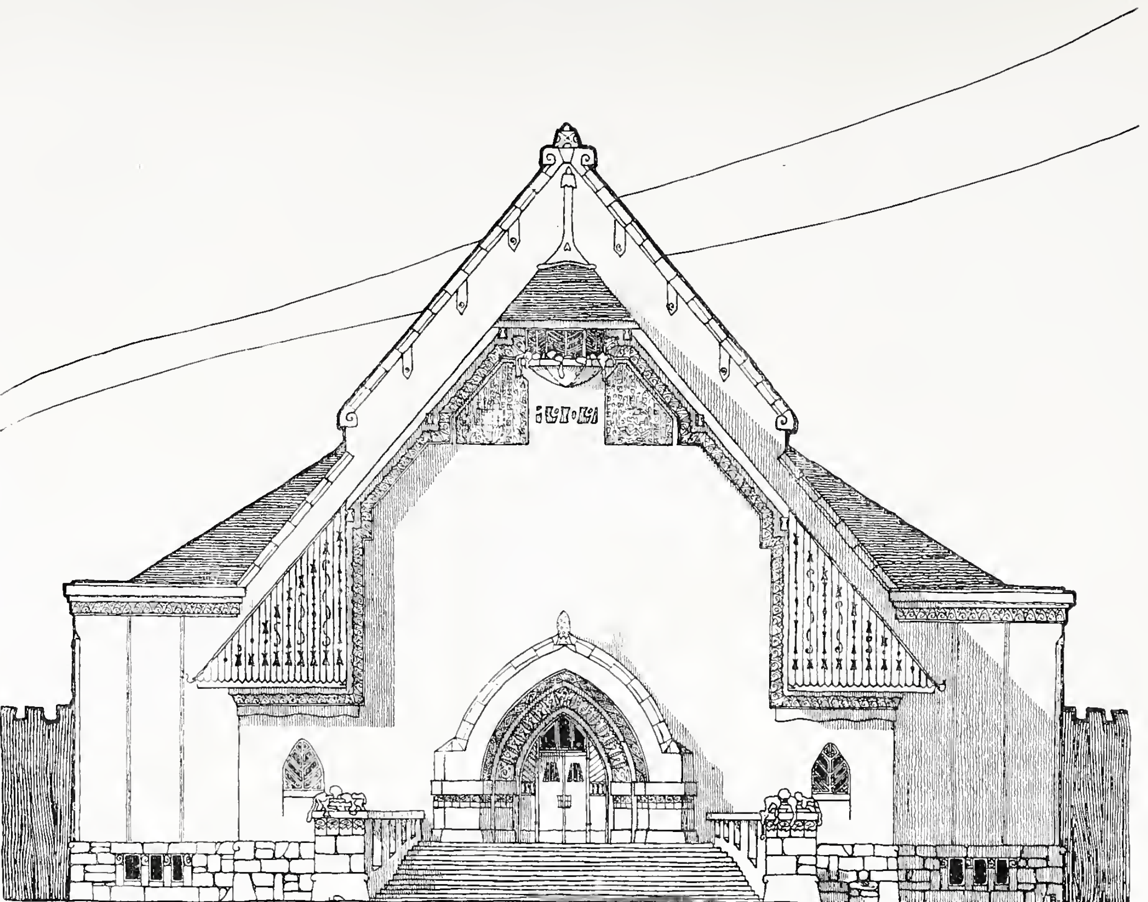
Budapest, 1909. március hó 31-én. Ullmann Gyula elnök, Wannenmacher Fábián előadó, Málnai Béla biz. tag, Horváth Antal biz. tag, Kaiser Hugó biz. tag.

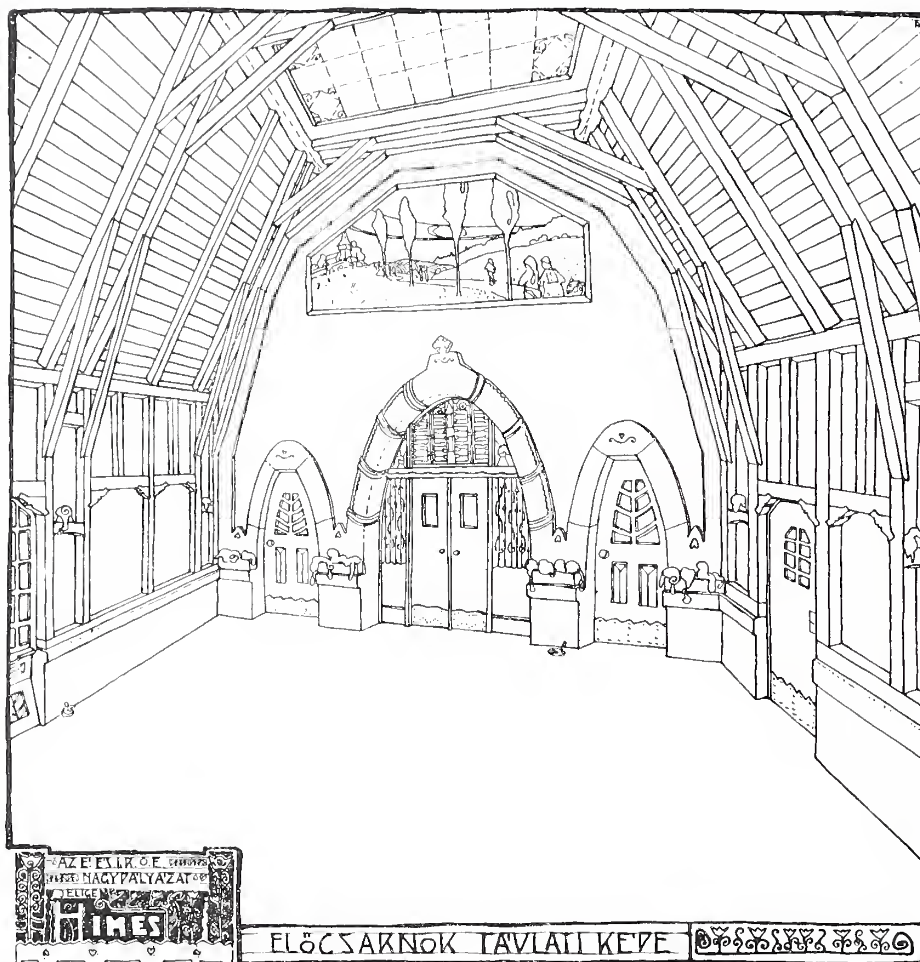
I. DÍJ. — JELIGE: HIMES. THOMAS ANTAL, BUDAPEST.

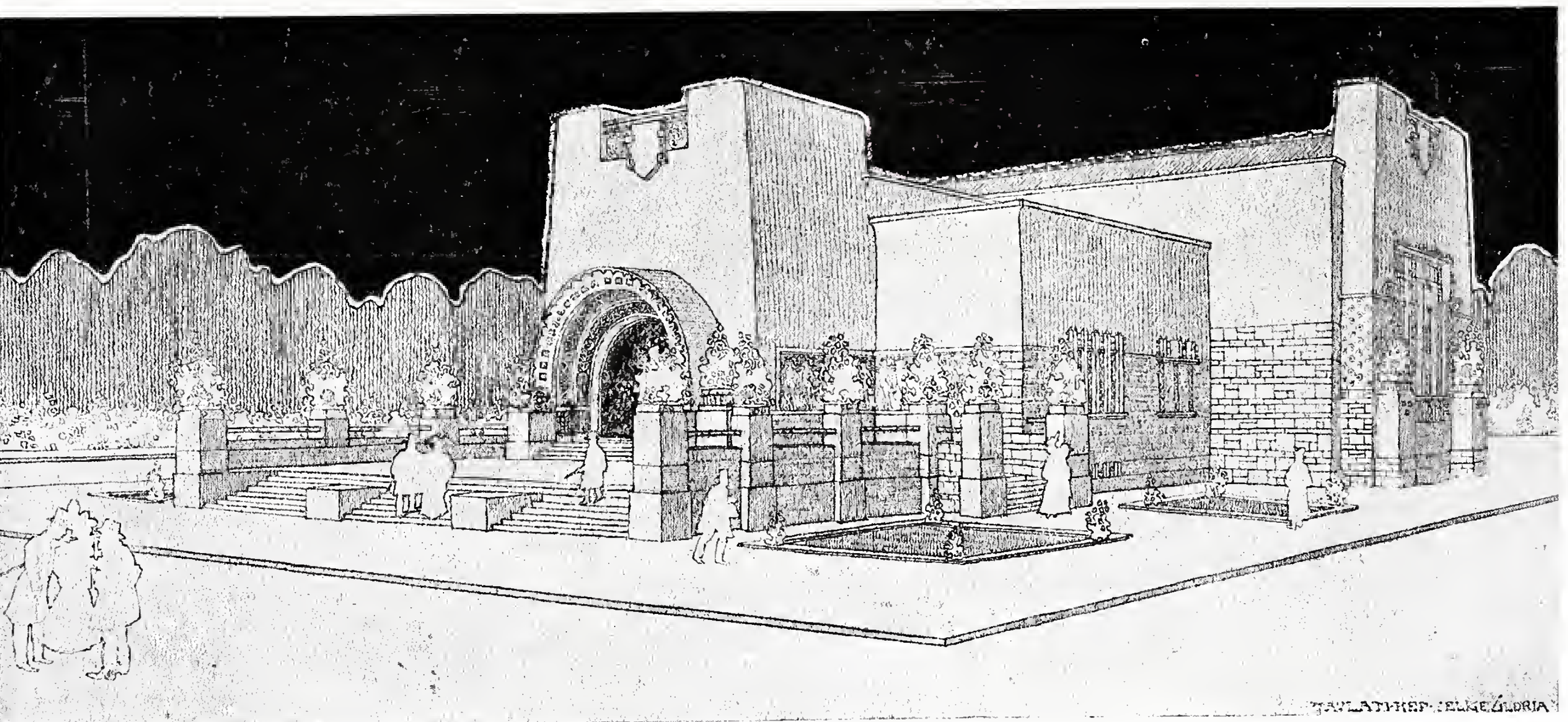
FŐHOMLOKZAT.

I. DÍJ. — JELIGE: HIMES.

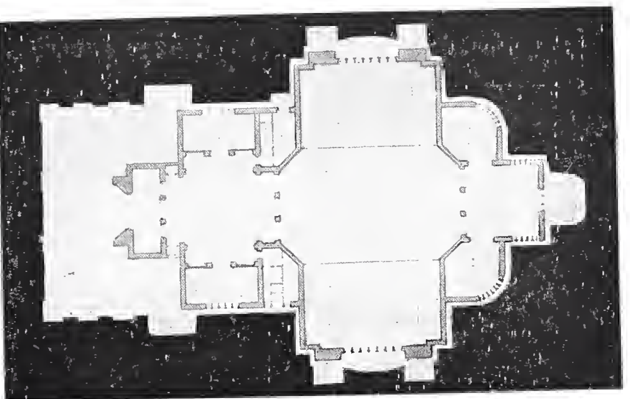
THOMAS ANTAL, BUDAPEST.

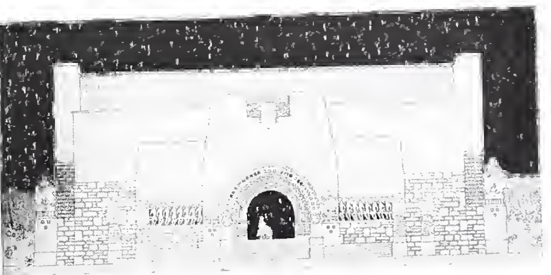
I. DÍJ. — JELIGE: HIMES. THOMAS ANTAL, BUDAPEST.

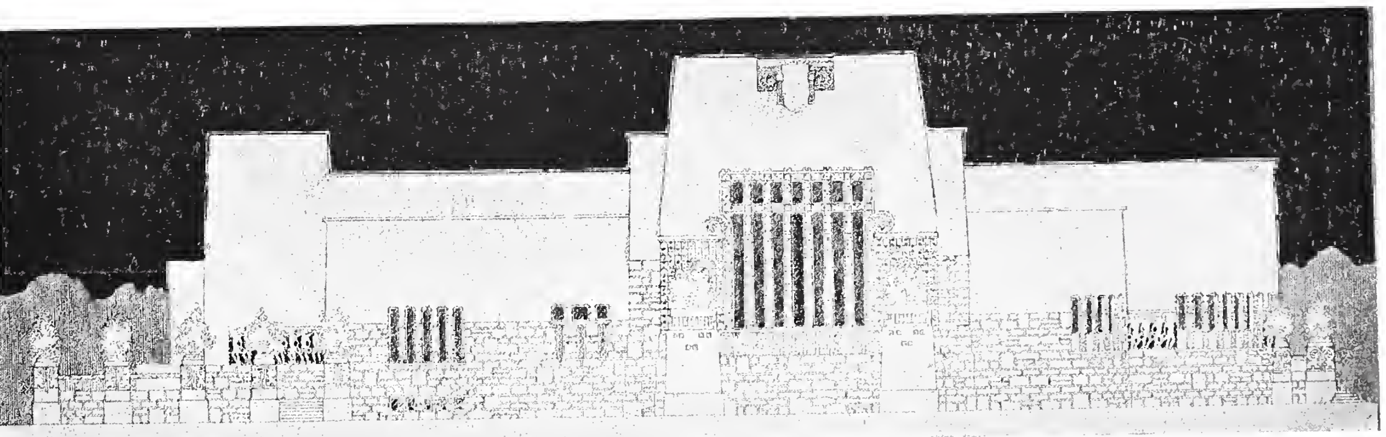
I. DÍJ. — JELIGE : GLÓRIA. TÁVLATI KÉP. KÁROLYI LAJOS, BUDAPEST.

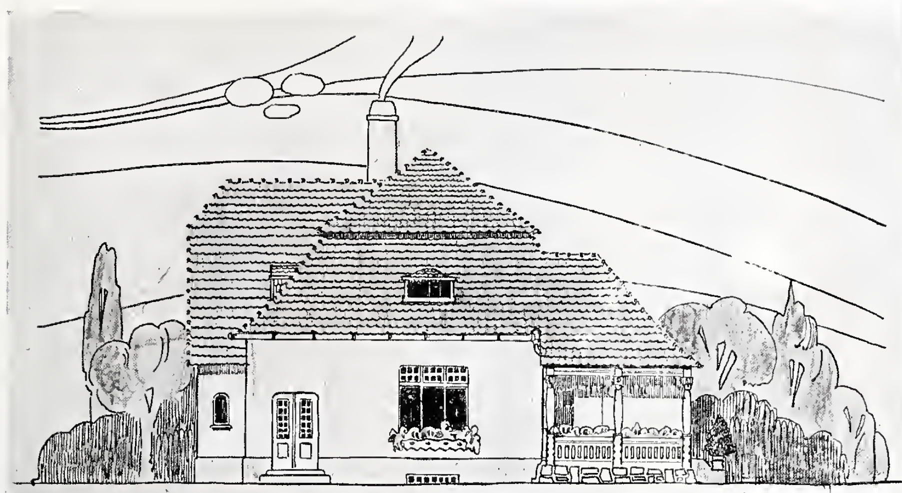
ALAPRAJZ.

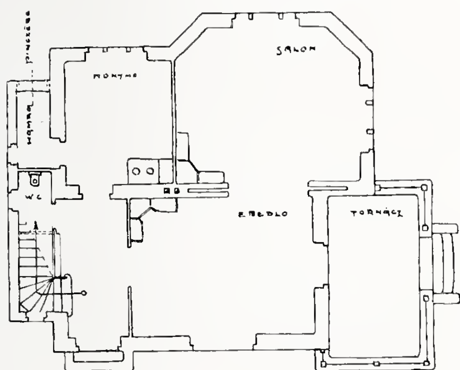

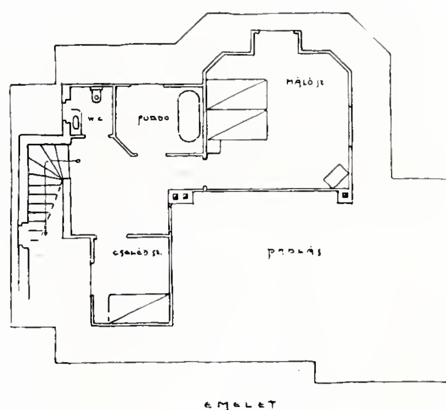
FŐHOMLOKZAT.

I. DÍJ. — JELIGE: GLÓRIA OLDALHOMLOKZAT. KÁROLYI LAJOS, DUDAPEST.

A MAGY. ÉPÍTŐ- ÉS IPARMŰVÉSZETI RAJZOLÓK EGYESÜLETÉNEK ULLMANN-PÁLYÁZATA.

I. DÍJ. DORMAN JENŐ.

A Magyar műhely- és raktártelep bérházainak tervpályázatán az első díjat *Miklós* és *Wirth* budapesti építészek, az egyesített második és harmadik díjat pedig megosztva *Kommer* József, valamint *Novák* és *Gnuth* budapesti építészek nyerték el.

A makói városház tervpályázatán beadott négy pályaterv közül az első díjat a „Maros“, a második díjat pedig a „Csanád“ jeligés pályaterv kapta. Az első díj nyertese *Dudás* Kálmán budapesti építész.

A csíkszeredai kir. pénzügyigazgatóság épületének terveire hirdetett pályázaton beadott pályamunkák felett a bírálóbizottság következőleg döntött: oly terv és költségvetés, mely a kivitel alapjául feltétlenül és lényegesebb változtatás nélkül elfogadható volna, a beérkezettek között nincsen, ennélfogva az első 2400 koronás pályadíj ki nem adható. A második 1200 koronás pályadíj az „*Egyetértés*“ jeligéjű pályaterv és költségvetésnek, mint viszonylagosan legjobbnak ítéltetik oda, a harmadik 600 koronás pályadíjjal az „(I)“ jeligés terv jutalmaztatik, a „*Világos*“ jeligéjű terv készítőjének munkásságát és a beépítésre szánt terület helyes kihasználásának módját a bizottság szintén jutalmazandónak találta, mi okból elhatározta, hogy a visszatartott első díjból 500 koronát a „*Világos*“ jeligű pályaterv készítőjének tiszteletdíjképpen utalványoz.

A „*Takarékosság*“ jeligéjű pályaterv azért, mivel a hirdetmény feltételeinek meg nem felel, figyelembe vehető nem volt.

Kútfelépítmény tervezése. A jászberényi Pintér-féle artézi kút felépítményének tervezésére kitűzött pályázaton a 200 koronás első díjat *Vértes Vögerl* Rezső budapesti iparművészeti tanár és a 100 koronás második díjat *Körmendi* (Firm) Jenő párisi szobrász műve nyerte el. Külön díjazásban részesítette a város *Kotál* Henrik budapesti építész és *Tóth* István budapesti szobrász tervét.

A székesfőváros bérházai. Legközelebbi számunkban a székesfőváros által építendő lakások terveit fogjuk közölni.

Tervpályázati határidők:

jún. 30. A római kiállítás végrehajtó bizottsága: modern lakóházak; díjak: 150.000, 100.000 és 50.000 líra. Nemzetközi pályázat.

júl 1. Karcag város: a városház újjáépítésének tervei; díjak: 1200, 800 és 400 K.

aug. 31. Szamosujvár város polgármestere: vigadótervezés; díjak: 2000, 1200 és 800 K.

szept. 30. Vallásmin.: Rákóczi-síremlék (250.000 korona); díjak: 6000, 5000, 2×3000 és 2000 K. (L. lapunk 1908. 39. sz.)

okt. 30. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet: Ybl-pályázat: aranykönyv.

okt. 31. Erzsébet-emlék Budán; díjak 6000, 5000 és 4000 K.

nov. 27. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet: falusi iskola terve; díj: ezüstérem és 100 K.

1910 jan. 3. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet: nagy áruház tervei; díjak: aranyérem és 1200 K.

júl. 1. Zalaegerszegi szoborbizottság: Csányi László szobrának tervei (30—50 ezer K); díjak: I. megbízás, II. 500 K, III. 250 K.

A MADARAK HÁZA.

A VASTAGBŐRŰEK HÁZA.

ROMOK A DOMBHÁTON.

Az új állatkert.

Ami régi állatkertünk, melyet az „Állat- és Növényhonosító Társaság“ 44 évvel ezelőtt alapított, az utolsó évtizedben teljesen elhanyatlott, aminek következménye e társaságnak feloszlatása volt és az, hogy a belügyminiszter intézkedése révén maga a székesfőváros közönsége váltotta tulajdonába ennek az állatkertnek utolsó maradékait azzal a kimondott elhatározással, miszerint ugyanezen a területen újabb, nagyszabású állatkertet létesít.

Ez okból megbízta a székesfőváros tanácsa elsősorban Bódy Tivadar dr. tanácsnokot, hogy a régi állatkerten kellemetlen teherként lógó különböző jogi kérdéseket tisztázza és bonyolítsa le. Pereskedésre ugyan nem került a sor, mégis sokáig tartott, míg a fentnevezett társaságtól maradt, bizony nagyrészt silány állatállományt 56.000 korona felkinálásával átvehettük.

Még bajosabb volt az állatkert területén épült és a régi időkből eredő sok kedvezéssel biztosított Vampetics-féle vendéglő igényeinek kielégítése, illetőleg lejebb szállítása, amint ezt a létesítendő új állatkert érdekei feltétlenül megkívánták. Tíz évre terjedő új bérleti szerződést kapott a vendéglős ; ennek értelmében azonban most — a régi megállapodástól eltérően — az állatkert belső területén is nyithatunk vendéglőket. A vendéglő évi bére 16.000 korona s ez az összeg az új állatkert javára esik.

A második nagy feladat az állatkert területének megnagyobbítása volt, mivelhogy a cirkusz és még inkább Ősbudavára romba dűlő épületei ezt az idők folyamán igen megszűkítették. A vasból épített cirkusz áthelyezése csak némi pénzáldozattal járó technikai feladat volt; ezen hamarosan átestünk és mivelhogy a cirkusz bére évenként 18.000 s majd 24.000 korona lesz, amely összegek szintén az új állatkertnek jutnak, azért nem is fájlaljuk nagyon, hogy ez a vállalat még egy ideig az állatkerti terület végső sarkát foglalja el.

Ősbudavára romjait rövidesen eltakaríthattuk volna, hogy ezzel a területet jó harmadrészével kibővítsük, csakhogy erre a felszabaduló helyre sok kisebb vállalkozó, a mutatványos bódések számítottak, akik az Artézifürdőnek megkezdődő építése következtében a szomszédságból kiszorultak. Egyrészt a méltányosság, másrészt a fővárosi közgyűlésen hallatott kívánságok megnyugtatása okából elkerülhetetlennek látszott, hogy e bódésoknak Ősbudavára területéből egy részt átengedjünk keskeny sáv alakjában a Hermina-út mentén. A megmaradt részszel tetemesen

ŐZEK HÁZA.

megnagyobbodott az állatkert a területében. Ezek után a megfelelő szakférfiak gondoskodására kellett az új állatkert szervező és berendező nagy munkálatait bízni. *Rátonyi* Zoltán fővárosi állatorvos már kezdettől fogva kapta azt a megbízást, hogy az avult állatkertről és főként a még meglévő állatok fenntartásáról ideiglenesen gondoskodjék és mert ebben, valamint az addig a sülyedés lejtőjén hanyatló intézménynek gazdasági ügyeiben sikerrel működött, csakhamar meg is erősödött érdeme szerint ebben a bizalmi állásában. A tulajdonképpeni technikai, főleg építészeti és a kert területének átalakítására vonatkozó mérnöki munkálatok megejtésére a székesfővárosi mérnöki hivatal kebeléből *Végh* Gyula mérnök, okleveles építész személyében sikerült nagytudású és kiváló tehetségű tervezőt nyerni, aki azután több ideiglenesen közreműködő fiatal műépítész és hivatalnok segítségével teljes odaadással vállalkozott a sajátszerű és külön tanulmányozást kívánó feladatra. Magának a kertnek átalakításában pedig és a liget szépségeinek fejlesztésében, valamint az oly régóta s általánosan kívánt pálmaháznak a létesítésében, bizton számíthattunk a nemcsak fővárosszerte elismert kertészeti igazgató, *Ilsemann* Keresztély szakismeretére.

A székesfőváros törvényhatósági bizottságának közgyűlése végül, ismerve a régi állatkertnek tarthatatlan zülöttségét és tudva azt, hogy egy új, a közönség hasznos szórakozását, üdülését és kulturális érdekeit egyaránt szolgáló, modern állatkertnek a létesítése elodázhatatlan, az eléje került e nagyszabású tervhez méltó készséggel előbb 1,212.000, később még 1,788.000 koronát szavazott meg és bizottságot választott, amely gondoskodjék mindenekről, amik e szép cél keretébe vágnak.

A bizottság azonnal belekezdett a munkába és tagjai közül Lendl Adolf dr.-t bízta meg a zoológiai, helyesebben mondva a tudományos programm kidolgozásával és Neuschlosz Kornél dr.-t az összes építkezések és a technikai munkálatok felülvizsgálásával, ellenőrzésével.

*

A rendelkezésünkre álló egész területnek helyes beosztása volt a kezdő feladatunk; ebben a kert szépségére, a meglevő nagyobb fák megtartására, a látogató közönség áramlását vezető úthálózat célirányos elrendezésére, a közönség szórakoztatását és üdülését szolgáló intézmények kellő elhelyezésére, de főként bizonyos állatkerti elveknek kidomborítására kellett figyelemmel lennünk. És még valamire, ami pedig bénított bennünket e nagy tervezés közben. Arra, hogy az állatkert kellemetlen szomszédja a vasút, amelynek éjjel-nappal arra robogó vonatai csakúgy ontják alacsony kürtőikből a füstöt és kormot az állatkertre.

Ezt az utolsónak említett kellemetlenséget kellett elsősorban megszüntetnünk. Csak egy módját tudtuk ennek: felemeljük a vasút mentén az állatkert alacsony szintjét és egész hosszában feltöltjük a sík területet, hosszú, de emellett változatosan megszakított dombhát alakjában oly magasra, hogy a reája ültetendő sűrű fák fala felfogja lombkoronáiban a füstfelhőket.

Puszta fasor a kert hátsó szélén végigvonuló magaslat tetején, aligha tenné meg a szolgálatot és bizonyára nem emelné egyöntetűségével a kert szépségét. Ez okból különböző magasságokban vezetjük feljebb, lejebb a hosszú dombhát gerincvonalát, amely eszerint néhol 3—4, másutt 6—7 méternyire

emelkedik. A vasút felé, az állatkert határvonalán meredeken leejtjük a feltöltendő földtömeget, ahol kell megerősítjük kívülről támasztó falakkal és ezek vonalában végighúzzuk rajta a kerítést. A belső oldalon azonban lankás lejtőkben vezetjük le a mesterséges domb mezejét, hullámzó változatossággal, helyenkint az állatkert területének egy harmadrészéig.

Hogy a vasút mentén végigfutó magas vonalat ezenfelül több helyütt megszakítsuk, a hossza közepe táján bokrokkal körülnőtt s a földből kibukkanó homokkőtáblákat tervezünk, amelyekre eléggé kimagasló romokat építünk, ezekben különböző állatok lakhatnak. Továbbmenve a cirkusz mögött alacsonyabban vezetjük a dombhátat, természetesen szintén fákkal és bokrokkal beültetve, egészen a néprajzi mutatványoknak szánt sík sarokterületig, amelyet arénaszerűen be is sülyeszthetünk a talajba és egyenes fasorokkal körülszegélyezünk, amint ez éppen kívánatos.

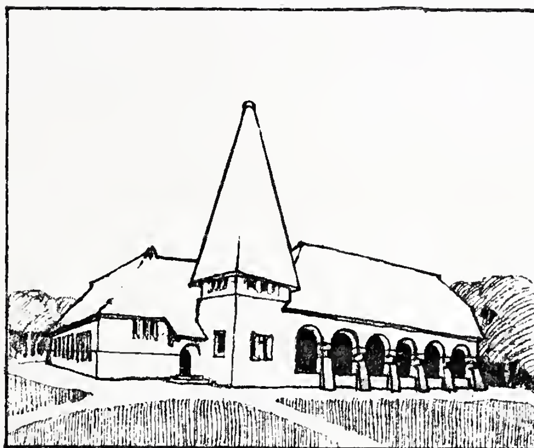
A dombhát elé két magas, sziklás helyet emelünk. Az egyik a csucsait 35 méter magasságig emelheti s a Karszt szürke mészkő jellemző formáiban épülhet; elég nagy területen változatos képet nyújthat, amennyiben a meredek kőfalak és kopott tömbök közé gyepes kis mezőket, vízmosta szakadékokat illeszthetünk, melyek elég széles völgyekkel a körülfekvő sík területre levezetnek és ezzel természetszerűen összekapcsolják a sziklás magaslatot. Mindenütt állatok tartózkodhatnak rajta; a mélyebb részeken pedig fák és bokrok teremhetnek.

A másik hegy a tó közelébe kerül; sőt sziklás oldala lábával a vízben áll. Durva gránit és vastag gneisztáblák alkotják a zömét. Rajta állatok és hegyvidéki fák, bokrok meg kisebb növények. A tó felé előre tolja ez a hegy a mélyebb réteg fejeit, melyek azután a vízből szakadozott szélű kis szigetekként kiemelkednek, ahol vízimadarak pihenő helyeket találnak. Bő vízesés zúg le a meredek oldalán a tóba.

A hegyek előtt és a tó körül sík a terület, helyenkint kisebb vízerekkel és kicsiny tavakkal.

*

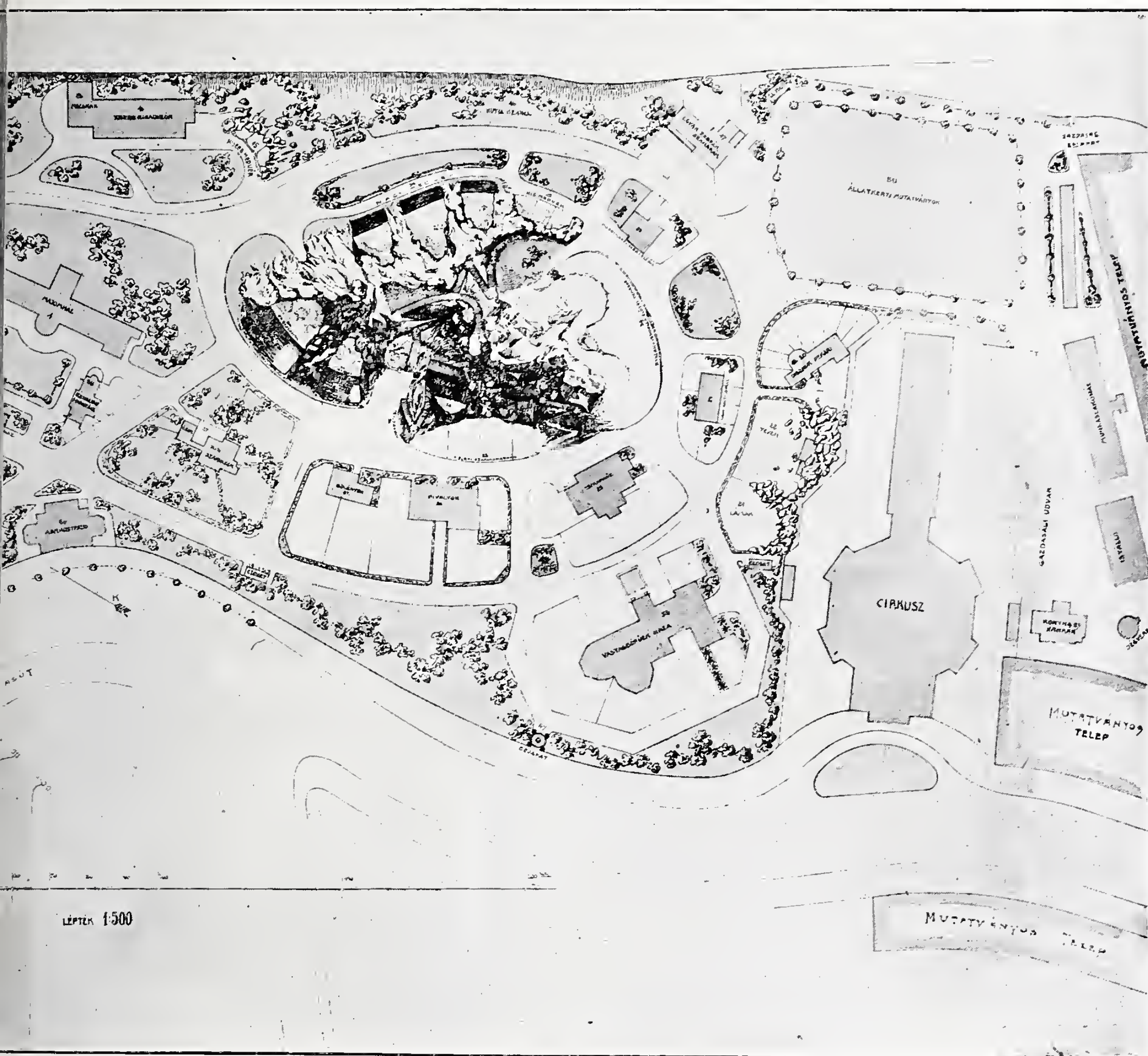
Az épületek elhelyezésében a tudomány, illetőleg a rendszertan kívánalmait kellett figyelembe vennünk. Ez okból először is a nagyobb szabadságot kívánó összes emlősöknek való helyet foglaltuk le és pedig a tó szélétől a cirkusz kerítéséig. A tónak túlsó oldalára az Aréna-útig és illetőleg a vasútig elhelyeztük az összes madarak házait, hogy szintén együtt legyenek; a tó innenső partjára szántuk a fölötte érdekes, de aránylag szűk helyen elférő csuszó-mászó és kétéltű állatok terrariumait, végül a tó déli szélére és a pálmaház terrassza alá építjük a halaknak és sok más alsóbbrendű víziállatnak való akváriumot, amelybe az összes tengeri fajok s főként a gerinctelenek kerülnek. Hogy azonban a szárazföldön élő gerinctelenek se hiányozzanak a mi állatkertünkből és különösen a hasznos rovarok (selyemhernyó, méhek) életét szintén bemutathassuk, sőt amennyire lehet a károsakét, meg az ékes forróvidéki rovarokét is, ezért a pálmaház egyik oldalára építünk egy ezeknek szánt kisebb házat, a másik oldalára pedig úgyis terveztünk kezdettől fogva valamilyen nagyobb épületet a Szépművészeti Múzeummal szemben, amelyben a tág előadási termen és laboratóriumokon felül, külön helyiséget rendezhetünk be a mikroszkópi élet ismertetésére és biológiai preparátumok kiállítására.

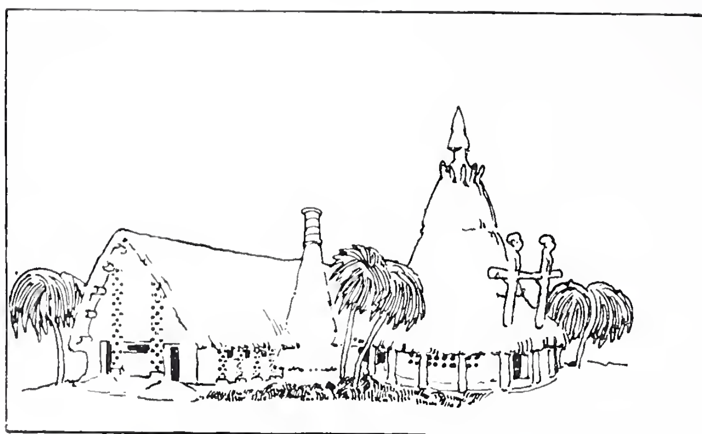
KÖZEPES MACSKAFÉLÉK HÁZA.

Ilyen általános beosztás mellett ez a mi új állatkertünk tulajdonképpen az egész állatvilágot fogja a nagy természetes csoportok és osztályok szerint a közönség szeme elé állítani.

A TERÜLET BEOSZTÁSA

ÉS PARKOZÁSA. TERVEZTE: VÉGH GYULA ÉPÍTÉSZ, SZÉKESFŐVÁROSI MÉRNÖK.

STRUCCOK HÁZA.

Legelőször a majmok házának a helyét állapítottuk meg, körülbelül az emlősöknek szánt nagy terület közepén. Ez lesz egyik legérdekesebb része az egész állatkertnek; megfelelő környezetbe kell tehát állítani ezt a házat, hogy kiemelkedjék és ezért díszesebb, nagyobb arányú épületnek terveztük olyformán, hogy a tág külső ketrecek, a melegebb, napsugaras déli oldalra kerüljenek. Számítunk csimpánzokra, talán lesz orangutáng is, gorilla aligha kerül valaha, ezt esetleg kitömött példányban fogjuk kiállítani. Más majomfajok azonban tucatszámra szerezhetők. A félmajmok, mint a majmok közeli rokonai, a virgonc maki-félék, szintén ebben a házban lesznek; hasonlóképpen a denevérek is, melyek csak szerényebb helyet kívánnak; közöttük lesz egy-két gyümölcsevő, nagy forróvidéki faj, a repülő kutya például, meg a magyarországi fauna bőregerei, ha lehet elevenen, másként kitömött példányokban. A majmok sok szabadságot, világos napfényt és bőséges friss levegőt kívánnak; mindenekelőtt pedig pedáns tisztaságot, meg a velük való foglalatoskodás okából könnyen megközelíthető ketreceket, télen jól szellőztethető, meleg belső ketreceket is, különben elbetegesednek.

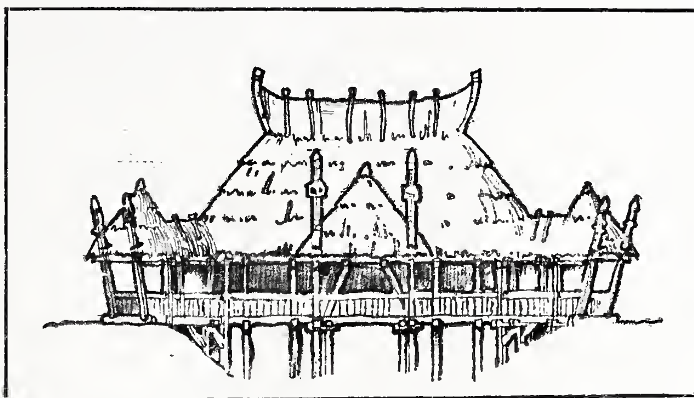
A majmok háza előtt szabadabb közlekedést és egy kis térséget kívántunk, amelynek két oldalára könnyed szerkezetű, alacsonyabb házak építendők. Az egyiket a kicsiny rovarevőknek és a rágcsálóknak szántuk, körülötte gondosan bekerített, kisebbszerű udvarok, köves, pázsitos talajjal, ezekben a tüskés sün családostól csakúgy futkos és keresgél, mint a cickányok néhány faja, vagy a sokfajú rágcsálók, a mezei pockok, ürgék, hörcsögök meg mások. A nagyobb termetű rágcsálók pedig és a külföldiek, például a boglyaalakú házat építő hód, vagy az afrikai kapibara, meg a tollszárnyi tüskékkel megrakott sül nagyobb udvarokba kerülnek köröskörül.

A közelben találjuk a játszi mókusok házikóját, amelynek alján a tengeri malacok, japán egerek és más idetartózó apró háziállatok találják meg a helyüket.

Ugyancsak a szomszédba kerülnek a nyulak, hogy a rágcsálók nagy családját eme fajaiban megismerjük. Ezeknek tágabb területre van szükségük; ellenben külön építkezést nem kívánnak. A területükön fák és bokrok lehetnek, melyeket azonban vassövénynyel meg kell védeni, különben megrágják a törzseiket.

Még eredetibb módon fogjuk a ragadozóknak egy részét eltartani. Ezek úgyszólván a szabad ég alatt lesznek és pedig a tó mellett kiemelkedő gneisz-sziklákon. Ennek a sziklás hegynek a legmagasabb pontja (körülbelül 20 méter magas) éppen a főbejárattól induló széles fasor tengelyébe esik, ami az ott sétáló közönség szemének kellemes befejezőül szolgálhat. Ide érdemes állatokat kell elhelyezni, amelyek különben is együvé valók.

A sziklák alján lesz a borzok helye; ezek közelében az élénk viselkedésű menyétek és nyestfélék, főként hazai és északvidéki fajok, közöttük a hermelin és coboly. Továbbmenve

INDIAI HÁZ A TÓPARTON.

a sziklák másik oldalán találjuk a vidrákat, melyek vizet kívánnak, hogy mulatságos mutatványaikat végezzék. Sőt a sziklahegy északi oldalán nagyobb vízmedencét is mélyesztünk a földbe, melyben a fókák több faja fog élni. Rozmáraink aligha lesznek, mert ezek ritka állatok ám és nagyon költséges az élelmük. Mindezek az állatok norvégiai, szibériai, grönlandi fajok, ezért társul adjuk melléjük a jegesmedvét is, azonban ezt nem szabadon eresztjük közéjük. Piros fókavér festené a medence vizét nyomban, ha a jegesmedvéket gondosan el nem választanók a többiektől. Azonban a ketrecek meg rácsok ilyen helyütt csak rontanák az egész kép hatását; ez okból a stellingeni mód szerint tartjuk a jegesmedvéket fogságban. Télen is a szabadban maradhatnak, házat nem kívánnak. A hegynek egyik lejtőjét magasan körülfalazzuk természetesnek látszó sziklatáblákkal, amelyeken fel nem kapaszkodhatnak; az egyik oldalon azonban, a nézők felől nyitva marad e lejtős udvar s itt mély és széles árokkal fogjuk be a területe szélét olyformán, hogy a közönség az árkot nem látja, amiért azt véli, mintha ezek a nagy ragadozók egészen szabadon lennének a sziklák között. Helyenkint egy-egy odú a sziklafalban védelmet nyújthat nekik a téli zord éjszakákban.

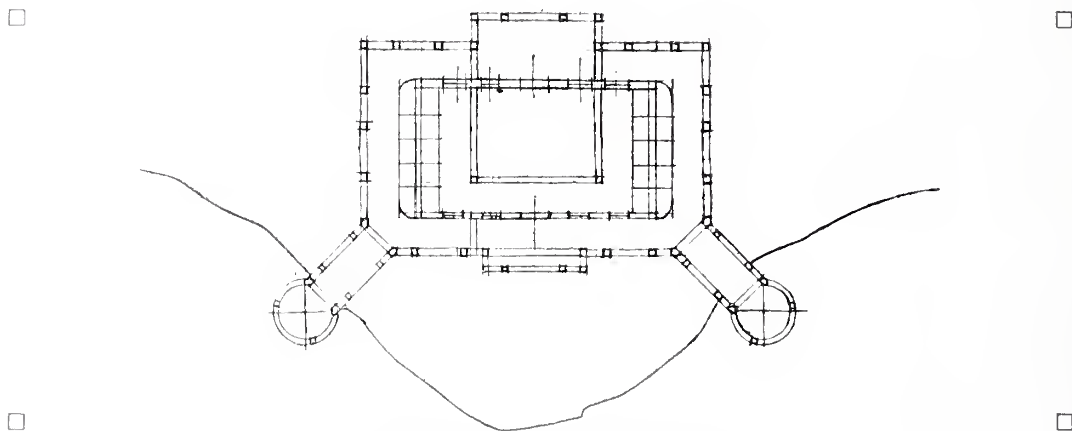
Hogy a sziklahegy egyébként se mutatkozzék kietlennek, kis norvégházat állítunk a déli lejtőjére, a nagy fasor tengelyébe. Ezt a házat nem lakásnak, hanem szűkkeretű vadászati múzeumnak rendezzük be. A közönség, ha belép, ott fogja látni a prémeket, a jegesmedvebőröket, az északi népnek egyszerű vadászati szerszámait, a csapó- és fogó vasakat, agyaras rozmárkoponyákat stb. Fehérkérgű nyírfák, melyek Norvégia legészakibb részeiben találhatók csakúgy, mint a mi hegyeinkben, háttérül szolgálhatnak e kis háznak; körülötte pedig csinosan berendezett alpinetum díszlik a kövek között a magas hegyek, főként az Alpok és Kárpátok flórájából válogatva.

Az előbb említett fókafélék, amint tudjuk, félig vízben élő emlős állatok, melyek ezen életmódjuk szerint szerveződtek. Érdekesen követhetné a sorukat a külsejükben már teljesen halalakot öltött bálnák (melyek helytelenül cethalaknak is neveztetnek) és delfinek néhány faja; csakhogy ezeket nem lehet elevenen tartani, legalább a bálnákat nem, mert ezek vízi óriások. A delfinek kisebbek bár és az Adriában közönségesek, csakhogy ezekkel még soha sem kisérleteztek az állatkertekben. Hogy ezek se hiányozzanak, következő tervben állapodtunk meg. A nagyterjedelmű hegy egészében cementbetonból készül, belül üres. Megnyitjuk az egyik oldalán a falát barlangszerű kapubejárattal és belsejében körülhatárolunk könnyű szerkezettel egy rengeteg méretű termet, ez akár 30 méter hosszú lehet. Ebben felállítunk egy kitömött jegestengeri bálnát, esetleg csontvázával együtt, meg delfineket több példányban, mert ezek nem kerülnek sokba és nagyon sajátságos, ritkán látható állatok.

A sziklás hegyet elhagyva a durva homokkőpadokon (hárshegyi homokkő, vagy más

ilyen kőzet) álló, elég magas és fantasztikusan tervezett romokhoz jutunk, melyek körül a kutya-félék, farkasok, hiénák, rókák, sakálok találják meg a helyüket. Előttük kisebb terjedelmű tó, a víz közelségét kedvelő mosómedve és cibet-félék bekerített udvaraival. Nem messze onnét találjuk a kisebb és közepes macska-féle ragadozó állatok házát. Az idetartozó fajok, melyek közül legismertebbek a jaguár, leopárd, szervál, hiúz, mind szép külsejű és többnyire melegvidéki állatok. Télen megkívánják a meleget; a házuk tehát ennek megfelelően épül. A legnagyobb macskák pedig, az oroszlánok és tigrisek (bizonyára sok példányra számíthatunk, mert ezek a közönségesebb fajok az állatkereskedések-levezető völgyben. Helyenkint szabadon járó kecske- és juh-félék legelnek a kopár kövek közé illesztett kis réteken; ázsiai és afrikai vadkecske-fajok, muflonok kapaszkodnak az élekre, hogy onnét leugorjanak, amint azt a stellingeni állatkertben láttuk. A rácsokat vagy kerítéseket nem látja a közönség a kőtömbök és bokrok között, amiért az állatok meglepő módon olyformán mutatkoznak, mintha a szabad természetben élnének. A környezet körülöttük mesteri módon készül; az ólak is el vannak dugva, vagy legalább nem zavarják a nézőközönséget.

Alul azután a hegy kerületében szélesen elterülnek a mezők, melyeken a nagy kérődzők házai állnak; a külső körben pedig a

KROKODILOK HÁZA A TÓPARTON.

ben) ismét a stellingeni mód szerint a szabad ég alá kerülnek a mészkősziklákból emelkedő hegynek déli oldalára, szélesen körülárkolt és hátul magas sziklafalakkal befogott lejtős udvarokba.

Hasonlóképpen helyezzük el a nagy medvéket is e hegy északi alján. Ezekből 3—4 fajunk lesz bizonyára sok példányban.

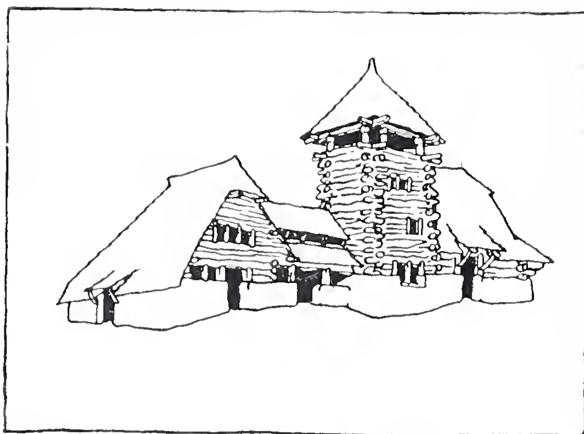
A hegynek magaslatain átvezet néhány út. A szakadékokat áthidaljuk és sétálva a csúcsok körül kanyarodunk; a hegy legmagasabb pontjairól pedig szép kilátásokat nyitunk az alul üdén zöldelő területekre.

És ahogy átkerülünk a hegy innenső oldalára, más kép tárul ki előttünk; másféle állatokat találunk itt a sziklák között, illetőleg a lovak és zebrák, a disznófélék (pekári, vaddisznó stb.), a tevék és lámák szerényebb épületei látható tág kifutó udvarokkal. A cirkusz mellett lévő sarokba kerül az úgynevezett vastagbőrűek (elefánt, nílusi ló, orrszarvú és tapir, fajonkint esetleg több példányban) hatalmas palotája. Magas minaretje, domború fényes kupolái, nagy méretei és gazdag színe bizonyára az egész állatkert egyik legimpozánsabb épületévé emelik.

A kérődzők sok faját találjuk az állatkertekben; előreláthatóan mi sem maradunk ezek híján. A kecses gazellák, a sokfélé antilopák, az óriás zsiráfok, a bölények, bivalyok és különböző szarvasmarhafélék benépesítik majd a hegy alját; sőt éppen az utóbbiak gazdasági

A JEGESMEDVÉK TANYÁJA (MODELL).

BÖLÉNYEK ÓLJA.

hasznára való tekintetből ide teszszük a tejgazdaságot is, amelynek udvara közelében a magyarországi fajták lesznek láthatók. A nagy hegynek árnyékos oldalára végül, széles, lankás lejtőjére a nyári vendéglőt terveztük, melynek belső helyiségei bent lesznek a sziklatömb üres belsejében. Ugyancsak itt létesítjük a mészkőhegységbe illő grottákat és a mély cseppegő barlangokat is, melyeknek természetes mintáit hazánkban találhatjuk.

A kérődzők rokonságába valók az őzek és szarvasok, melyek vadászainkat nagyon érdekelhetik és több fajban könnyen tenyészthetők az állatkertekben. Sok helyütt nagyon nyomorúságosan vannak a szegények, szűk udvarokban, csúf ólakban, minden zöld növényzet nélkül, poros területen. Olyanok is akkor ezek az állatok, törött vagy satnya az agancsuk, kopott a szőrük, soványak, betegesek. Ahol azonban szabadabban és természetszerűen kedvezőbb körülmények között élhetnek, ott nemes, életerős állatokként mutatkoznak, melyek könnyen szaporodnak és hosszúéletűek. Mi ez okból két tág rétet jelöltünk ki számukra. Mindegyiken árnyékos fák vannak (amelyek törzsét azonban védeni kell) és csörgedező vízfolyás; közepén az erdőbe illő, fából való házak.

Így körüljártuk már az emlős állatoknak szánt egész területet és visszakerültünk a majmok házához, amelynek közelében, a rágcsálók házával szemben találjuk meg a szintén kisebbszerű erszényes és csőrös állatokat, közöttük esetleg egy-két lajhárt, vagy öves állatot is. Mindezek a déli földgömb fajai általában sajátságosak; legismertebbek közülük az ausztrália kenguruk.

A madarak négy nagyobb épületben, két kis házikóban, meg egy baromfiudvarban férnek el; igaz, hogy egy részük szabadon is jár a tó körül és a vizen.

A fácános a berlini minta szerint készül, azonban a mi építészeink magyaros érzése a fatornyos hazából választotta a stilust. Az épület hosszú, nem magas, előtte bekerített és dróthálóval fedett udvarok, mindegyikében bokrok, fű és csevegő víz; kerítéseiben felfutó virágos növények. A díszes fácánok, a tyúk-félék és fajdok, a foglyok és az egész világról való galambok laknak itt; de nem egyenkint szomorkodó példányokban, hanem kis családokban. A nagyok, például a siketfajd, vagy az ékes arguszfácán, elevenen alig kapkató. Az ilyeneket kitömött példányokkal pótoljuk a ház belsejében, természetszerű környezetbe állítva őket, kisebbszerű diórámák keretében.

A papagályokat, melyek nyáron a szabadban is lehetnek, a kisebb madarak rengeteg sokaságát és eleven népét a külön e célra építendő házban helyezzük el. Ki győzné felsorolni a fajaikat. Ennek a háznak egyik oldalán lesz a nagy repülő voliere drótháló falakkal, magas kupolával; benne fák és vízesés. Ebben röpködnek majd a sirályok, gémek és más közepes nagyságú fajok, különösen a gázlók, szalonkák, likék és mások. Az úszómadaraknak legtöbbje azonban kívül lehet. Télen persze általában megkívánják, hogy tető alá kerüljenek és védett helyre; nyáron azonban szabadságukat élhetik, sőt fészkelhetnek is a szellős drótháló palotájukban, amint azt külföldi állatkertekben láttuk.

Az apró madarak se maradnak nyáron a zárt házban, hanem kikívánkoznak a külső ketrecekbe, melyek tág helyet engednek egy-egy népes csapatnak. Külföldön több helyütt megtaláltuk még a kalitkarendszert. Száz meg száz drótkalitka egymáson, hosszú sorban; mindegyikben egy-két apró rab-madár. Ez a rendszer nem vág össze azzal az elvvel, melyet most már sokfelé követnek, hogy minél több szabadságot engedjenek az állatoknak, lehetőleg természetszerű környezetben s a

madaraknak egy kis helyet is, hogy repülhessenek. Mi ez okból üvegtáblákkal és dróthálókkal körülfogott nagy ketreceket szántunk a madarainknak még téli szállásnak is. Az nem baj, ha többféle faj kerül így együvé; hozzáértő módon össze lehet azokat válogatni, hogy ne bántsák egymást.

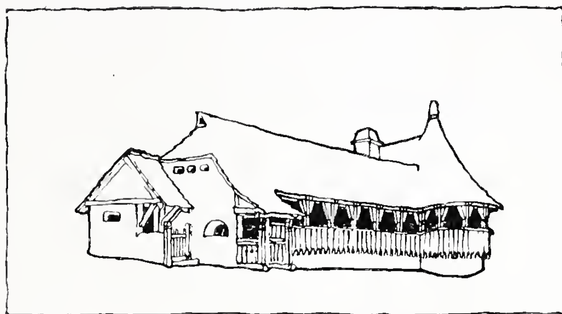
A nagy sasok külön, vasvázas, toronymagasságú repülőházba jutnak; ennek alján gránitsziklák hevernek, amiken a keselyük gubbasztani szeretnek; a levegőbe pedig magas száraz fák merednek, hogy pihenhessenek rajtuk; azonban marad elég helyük közben, hogy szárnyalhassanak. A legtökéletesebb ilyen házat Buenos-Aires-ben láttam; ennek a mintáját ajánltam a mi építészeinknek is. Ha elég tág a helyük és egyébként se szenvednek, akkor megférnek jól egymással és nem verekednek össze. Együtt lehet a kondor, a keselyű, a hazánkbeli réti sas, meg mások a jóval kisebb ölyvekkel is. Nem bántják egymást.

Ezt az épületet terveztük a Podmanicky-utca tengelyébe, mert kétségtelenül figyelmet keltenek benne a nagy madarak, ha a széles és átlátszó toronyban szárnyra kelnek. Eleven reklám gyanánt használjuk őket, amely behívja a kívül járó közönséget.

Mögötte a sarokban a struccok alacsonyabb háza tűnik fel élénk színeiben; körülötte nagy udvarok, melyekben futhatnak a nagyobb számban tartható madáróriások. A házuk egyiptomi stílusban megfelelő díszítéssel készül.

A baglyokról se feledkezzünk meg. A kicsinyek a madarak házában lehetnek; a kuvik és a többi kis pajtása kezes madár ám. Azonban a nagy fülesbagoly a sasok tornya közelében külön kis kunyhóban él, amilyenben a vadászok szokták tartani. Száraz, ágas fa áll előtte, amelyre ki szokott ülni. A környékbeli apró madarak, a fecskék meg mások körülkavarogják ilyenkor és rá is csapnak, mert nem szeretik.

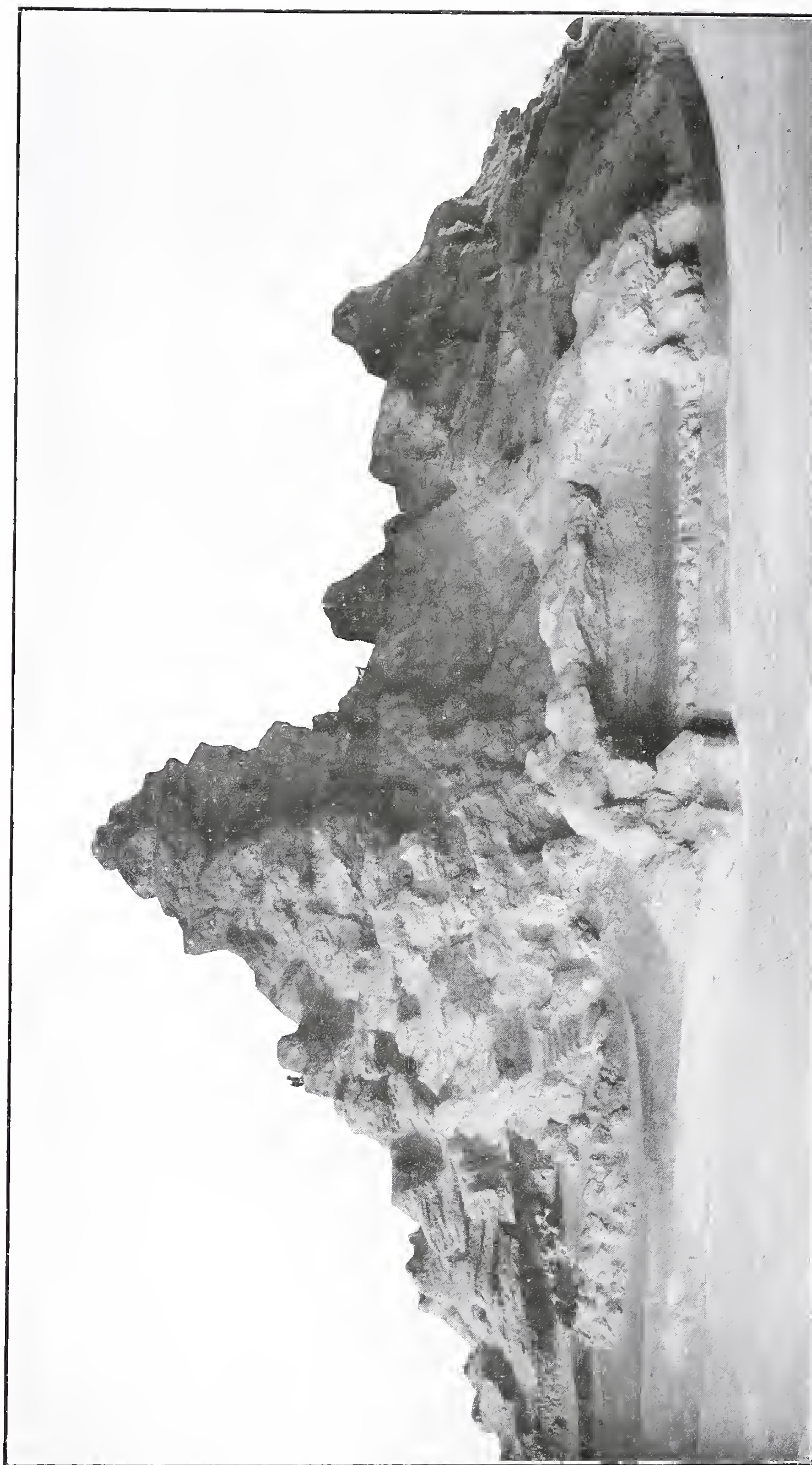
Ugyancsak külön kis házat érdemel a túzok. Tipikus alföldi madár. A laikus futómadárnak nézi, pedig a gázlók rokonságából való. Egyik-másik külföldi állatkertben szabadon jár, épp úgy mint a páyák, a kotlós tyúkok és más nagyobb madarak, melyek kárt nem tesznek a virágos ágyakban, hanem inkább a bokrok között bujkálnak.

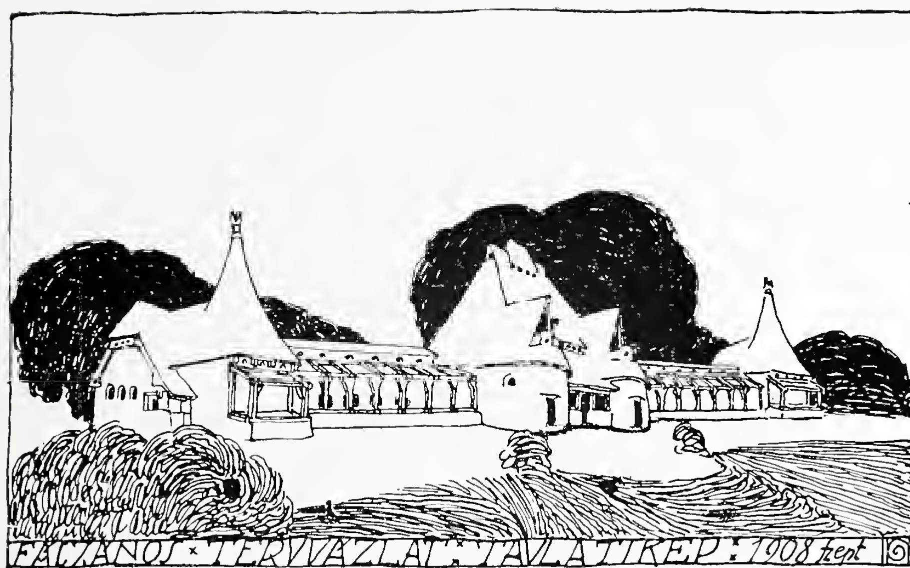
A RÁGCSÁLÓK HÁZA.

Különösen érdekelheti a fővárosi közönséget a baromfiudvar, melyben a legkülönbözőbb fajtákat tenyészthetjük. Pulykák, tyúkok, kacsák egy kis falusi gazdaság keretében; a mesterséges költés és a baromfiak racionális értékesítése itt bemutatható. Sőt, mert ebbe a házba a galambtenyésztés is illik, dúcokat rendezünk be az udvarán és a padján. Tervező építészeink székely háznak gondolták ezt az épületet, amelyben egy falusi ember családja lakik, hogy gondoskodjék mindenről, ami ebben kívánatos. És a méhészettel is foglalkozhatik ez az ember; régi és üvegrámás újabbszerkezetű kaptárakban a közönség itt tanulmányozhatja a méhek életét. Úgy gondoltuk, hogy a selyemtermelésnek szintén szánunk egy szobát ebben a házban; esetleg más gazdasági rovarok bemutatására is térünk. A külföldi állatkertekben rendkívüli érdeklődéssel figyelik ezeket az apró állatokat, a pillangókat, a bogarakat, amint üvegtartóikban lévő növényeken, köveken mozognak és ha tanulságosan feltüntetjük az ő változatos életük és sokféle kifejlődésük módjait, apró rajzok és rövid magyarázatok kiséretében, akkor meg is érdemlik ezt a különös figyelmet.

A tónak az innenső partján, az Aréna-úti sarokban külön bejáró kaput nyitunk, mert az itt domináló pálmaház szépséges környezetében ezt megérdemli. Ennek a bejárata délnek nyílik. A frankfurti pálmaház gyönyörűsége lebeg a szemeink előtt. Azonban nemcsak a növényország melegvidéki díszei lesznek itt láthatók, hanem a magas csarnokból kétoldalt vezető épületszárnyakban a virágok-

SZIKLÁS HEGY A NAGY RAGADOZÓK BARLANGJAIVAL (MODELL).

FÁCÁNOSHÁZ.

nak nagy sokasága amint az ízlés s a tudomány azokat válogatja.

Az alája tervezett akváriummal együtt előreláthatóan 5—600.000 koronába fog kerülni ez a nagy üvegház, amely költség azonban a székesfővárosi közgyűlés határozata értelmében külön fog utalványoztatni a már említett nagyobb összegen felül.

Az akváriumnak a föld alá vezető bejárata a tó felől lesz. Előtte két-három nyitott medence a földben, amelyben vízinövények között a mi közönséges kétéltű állatfajaink, a békák, vízi borjak stb. efféle vízben nyüzsgő apróság lesz látható. Maga az akvárium pedig a föld alatt épül körülbelül 50 kisebb-nagyobb medencével, amelyekben egyrészt a Balaton, a Duna és Tisza halai, másrészt a tenger ezerféle eleven kincsei tarthatók életben.

Az akváriumokat általában a földbe építik, egyrészt hogy a víznek és levegőnek hőfokát egyenletesen szabályozhassák, másrészt, hogy a medencékre felülről jusson a külső fény, amely megvilágítja a medencék mélyét, belsejét. Így tisztán látjuk a benne élő állatokat, még a tenger üvegtestű meduzáit is.

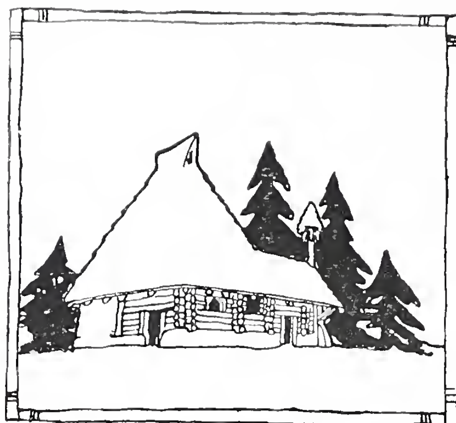
A tópartra tervezünk még egy kisebbszerű épületet. Ez cölöpökön áll a víz fölött; bambusznádoszlopok tartják a széles, könnyű tetejét; köröskörül széles folyosó. Mintha csak Indiából hozták volna ide ezt a házat. Ebben tenyésznek a krokodilok, teknősök, kígyók és a sokféle gyíkmedencékben, meg terrariumokban, amint az éppen kívánatos.

Eredetiségével bizonyára nagy vonzóereje lesz ennek a háznak, különösen azért is, mert a tónak előtte fekvő kis öblét körül fogjuk keríteni vasrácscsal és ebbe a kis udvarba bele fogjuk ereszteni nyáron a krokodilusokat, hogy sütkérezhessenek a parton.

Az indiai ház egyik oldalán, az akvárium bejárata előtt kioszkot és nyitott folyosót építünk a sétáló közönségnek; a másik oldalára, a vendéglő elé állítjuk a zenepavillont.

Még csak két nagyobb épületet kell megemlítenem. Az egyik a kert szélén a Szépművészeti Múzeummal szemben áll; ennek külső bejárata is lesz, mert nagy felolvasótermet és különösen az alsóbbrendű állatokra vonatkozó biológiai múzeumot tervezünk benne.

A modern állatkertek ugyanis arra törekednek, hogy az állatok egész világáról adjanak lehetőleg teljes képet. A nagyobbakat s az elevenen eltartható fajokat így mutatják be; a kisebbeket, különösen az alsóbbrendűeket, főként a rovarokat pedig könnyen érthető, szép preparátumokban állítják ki, nem

SZARVASOK HÁZA.

az ósdi múzeumok módjára, hanem inkább a biológiai vonatkozások feltüntetésével. Mi mindezt ugyancsak szűkebb keretekben kívánjuk vállalni, mégis fogunk erre is gondot fordítani. A másik épület a kertnek legkeskenyebb részén szintén a külső útra kerül, ez lesz az igazgatóság és a tiszti lakások épülete.

Ezzel beosztottuk az egész területet a papiroson, az itt csak nagyjában vázolt tudományos programm és a leendő új állatkert egyéb kívánalmai szerint.

Ez a munka három hónapot kívánt, mert közben az építendő házakat alaprajzaik méretei okából szintén számításba kellett venni és nemcsak egyszer történt, hogy egy kis hiba miatt az egész tervezést fel kellett borítani s újból kezdeni. Végre mégis megegyeztünk mindenben — apróbb részletektől és a belső berendezésektől eltekintve — amire azután éppen tél közepén, az utaknak kitüzése következett.

*

Az úthálózat beosztása — *Végh* Gyula mérnök munkája — a tervrajzból olvasható le és külön magyarázatot nem kíván; azonban ne gondolja senki, hogy ezt a munkát csupán csak papiron és irodában lehetett végezni. Számba kellett venni és a tervbe belerajzolni az összes a területen levő nagyobb fákat, nehogy elveszítsünk belőlük sokat, vagy épületet rajzoljunk olyan helyre, ahol útban álltak volna a legszebb törzsek.

Közben megkötötte a bizottság a gázgyárral is a szerződést, amelynek értelmében a gázgyár 60.000 korona befektetéssel gondoskodik mindenről és a gázt a jövőben a fővárosi tarifa szerint számíthatja csak.

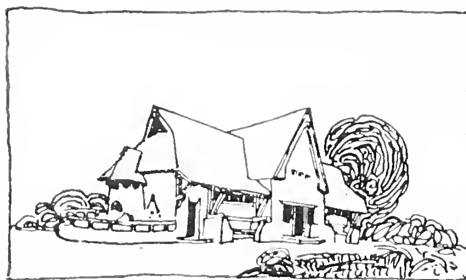
Villamos világítást is kívánunk helyenkint a szabad ég alatt és több épületben; csatornára, vízvezetékre és fűtéshez való berendezésre szintén a legtöbb házban lesz szükségünk. Mindezekre tekintettel voltak az utak kijelölésében, mert a csöveket a földben kell vezetni.

Azután kezdődött az építészek tulajdonképpeni munkája. *Végh* Gyula és munkatársai *Kós* Károly és *Zrumecky* Dezső műépítészek figyelembe vették ebben nemcsak a zoológiai programm diszpozicióit, de sok eredetiséggel különböző stílusokban tervezték a házakat, közöttük nehányat magyaros külsővel, másokat az illető állatok hazájából merített tervezéssel. A sziklák mintáinak készítéséhez pedig a m. k. Földtani Intézetben kértünk szakszerű útbaigazításokat, mert természethű gránit, gneisz, mészkő, dolomit, homokkő, bazalt és trachitos sziklarészleteket akarunk építeni.

És amennyire lehet a flórát is válogatjuk a kertünkben; a botanika kívánalmait fogjuk figyelembe venni némi tanulságok okából. Nem pótolhatjuk vele a szomorú sorsra került egyetemi botanikus kertet; ezt nem is célozzuk; de hogy az ifjúsággal, meg a nagy közönséggel szép fáinkat, bokrainkat, alföldi, avagy hegyvidéki növényeinket megismertessük, névszerint a termőhelyeik szerint, sőt a növényországnak egyes jellemző formáit és fajait: az nemcsak hogy nem ellenkezik magának a kertnek, mint üdülőhelynek liget-

A VADKECSKEFAJOK HEGYCSÚCSA (MODELL).

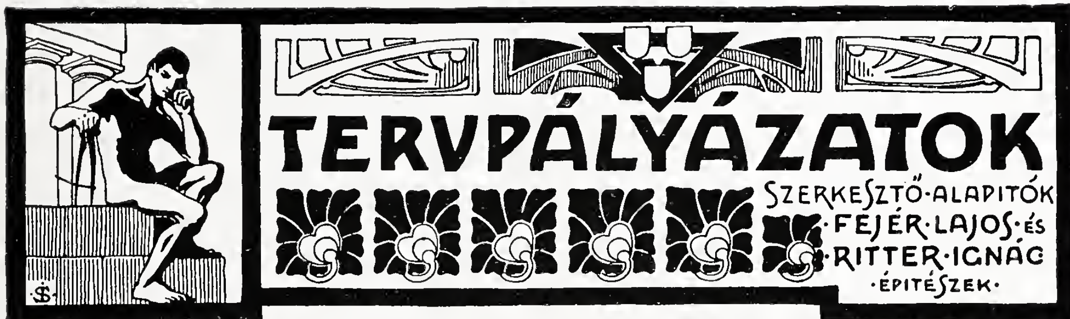

BAROMFI-UDVAR.

szerű berendezésével, hanem bizonyára csak emelheti az egésznek az értékét.

Most már előttünk fekszenek a következő kidolgozott tervek: a majmok, a madarak, a rágcsálók és kenguruk, a szarvasok, a bölények, zsirafok, antilopok és végül a vastagbőrűek háza. Ezek adják a külön költségből építendő pálmaházzal és akváriummal, valamint a már szintén megtervezett két nagy sziklahegygyel együtt, meg az átalakítandó tóval az új állatkertnek a zömét. A többi egyszerűbb, kisebbszerű építkezés; vagy olyan, hogy késhet is egy évvel.

Dr. Lendl Adolf.

A Sárospatakon emelendő állami tanítóképző-intézet és internátus tervpályázata.

A tervpályázati hirdetményből.

„... Midőn ezen az egyéb nagyobb állami építkezésekhez képest viszonylag kisebb építkezés terveinek beszerzésére nyilvános tervpályázat kiírására határoztam el magamat, tekintettel voltam az építkezés színhelyére... Sárospatak a magyar építőművészet egyik legkiválóbb emlékét őrzi százados falai között, nevezetesen II. Rákóczi Ferenc várát és kastélyát, a magyar reneszánsz építőművészet eme jeles és kimagasló példáját. A tervpályázat kiírásával és a vele járó anyagi áldozatokkal azon törekvést kívánom szolgálni, hogy az újabb századokra szóló építmény a hagyományhoz méltó emléke legyen a jelen kornak; emlék legyen és egyúttal a mult megértését, méltánylását és dicsőítését tükrözze vissza...

A m. kir. vall. és közokt.-ügyi miniszter.

Építési programm.

A tanítóképezdei telken ezidőszerint a következő épületek állanak fenn:

1. Főépület, a jelenlegi tanintézet. Alápincézetlen egyemeletes épület, mely a mult század negyvenes éveiben épült. Átalakítandó és bővítendő, alaprajzai mellékelve.
2. Igazgatói lak (lebontandó).
3. Istálló (lebontandó).
4. Iskolaszolgák lakása (lebontandó).
5. Konyhaépület (lebonlandó).
6. Kertészlak és kórház.
7. Árnyékszéképület (lebontandó).
8. Internátusi földszintes épület (átalakítandó).

A tervező építész feladata a következő:

1. A jelenlegi tanintézetet átalakítani és toldalékkal kibővíteni olyképpen, hogy az épület az összes internátusi helyiségeket magába foglalja.
2. Új tanintézeti épületet tervezni, mely az öszszes tanintézeti helyiségeket magában foglalja.

Az internátusi épület és a tanintézet földszinten folyosóval kapcsolatba hozandók. Az intézeti épület főhomlokzati vonala az internátusi épület hátsó rövidebb homlokzati vonalába hozandó, azon oldal felé, melyen ma az igazgatói lak áll, miáltal ez oldalon egy kétoldalról zárt előkert keletkezik. Ezen az internátus hosszával egyenlő mélységű előkert díszkertül használandó fel.

Az internátusi épület másik oldalán, itt ahol jelenleg az iskolaszolgák lakása van, egészen a telek határáig játszótér hagyandó, az internátusi épület hosszának megfelelő mélységig.

Az internátusi épület toldalékja az internátus meghosszabbításaként tervezendő egy, az épületre a játszótér irányában merőleges szárrnnyal az épület végén.

A jelenlegi internátusi földszintes épület átalakítása nem tervezendő meg. Erre nézve az utasításokat a kivitellel megbízandó építész annak idején fogja megkapni.

A bírálati jegyzőkönyvből.

A bíráló-bizottság, melynek tagjai voltak a vallás- és közoktatásügyi minisztérium részéről dr. Neményi Imre min. oszt.-tanácsos helyett megbizottja dr. Edvi Illés Zoltán min. titkár, Kertész K. Róbert műszaki tanácsos, Sváb Gyula min. főmérnök, Hódossy Béla intézeti igazgató. A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet részéről Csányi Károly és Marton Ákos biráló-bizottsági tagok, Villányi Ármin bíráló-bizottsági póttag.

A Magyar Építőművészek Szövetsége részéről Hegedüs Ármin bíráló-bizottsági tag és Scheiber Miklós bíráló-bizottsági póttag.

Folyó évi június hó 2-án tartott ülésén megállapította, hogy a kitűzött határidő napján déli 12 órára 7 pályaterv érkezett be a következő sorrendben és jeligével:

1. Sáros, 2. Traditió, 3. Orgonakert, 4. Tamás, 5. Sárospatak, 6. Rákócziak kora, 7. Antik jellem.

A tervek a pályázati hirdetmény alaki feltételeinek megfelelvén, bírálat alá bocsáttattak.

A bíráló-bizottság több alkalommal úgy külön, mint együttesen a pályaműveket alapos, mélyreható vizsgálat tárgyává tette, a felépítési költségeket átszámította s ezek egybevetésével a pályaművekről a következő véleményt alkotta:

Jelige: „Traditio.“ A régi internátusi épületnek megfelelőleg a telek keleti oldalán egy szárnyépületet ad, melyet azonban nem vezet egészen az utca vonaláig. Ezen két szárnyat egy középszárnynyal köti össze, miáltal egy háromoldalról zárt díszkertet nyer. A keleti szárnynak a középszárnyon túlmenő meghosszabbításában helyezi el az igazgató- és szolgalakást, az épületszárny földszintes marad. A középső szárnynak az internátusi szárnyon túl való meghosszabbításában pedig földszinten a gazdasági helyiséget, emeleten pedig a zenegyakorló szobákat helyezi el.

A tornacsarnok épületét egészen szabadon állóan a mellékutca vonalában építi meg. Az összes, a programmban megkívánt helyiségek meg vannak, sőt nagyobbrészt a megkívántnál nagyobb méretben.

Az internátusi épületátalakítás a jelenlegi főbejáró és lépcső meghagyásával lehető kevés bontással megfelelő. A hozzácsatlakozó ebédlő a közbeiktatott előcsarnokkal igen célszerű elrendezést tüntet fel. Az internátusi toldalékban földszinten elhelyezett gazdasági helyiségek az internátusi résztől teljesen el vannak választva és külön bejárattal bírnak. Az internátusi rész klozettcsoportjának elhelyezése külön szellőzhető előtérrel a toldaléképületben sikerült.

Az internátusi részt a tanintézeti részről kocsiáthajtóul is használható bejáró választja el, melytől balra esik az intézet háromkarú főlépcsője. Ezenkívül a keleti és középszárny összes metsződésében egy szintén háromkarú melléklépcsőt tervez, mely azonban tekintve, hogy csak emeleten nyer megvilágítást, földszinten sötét. A melléklépcsőnek ilyetén elhelyezése térpazarlás. A gyakorló iskola a keleti szárnyban külön bejárattal jól el van helyezve. Földszinten az igazgatósági helyiségek, fizikai, chemiai előadóterem, emeleten a tantermek és rajzterem elhelyezése megfelelő. A nagy zeneterem elhelyezése célszerű, hozzájutás a két lépcsőházon át kényelmesen biztositott. A zenegyakorló szobák teljes kikapcsolása a toldaléképületben előnyösnek mutatkozik.

Az igazgatói lakás külön bejárattal, úgyszintén a cselédség részére is megfelelő.

A tornacsarnoképület alaprajza jó, homlokzati kiképzése stílszerű és megnyerő, de az elhelyezése a kert végében meg nem valósítható. A tornacsarnoképület külön építése nem kifogásolható ugyan, de kívánatos, hogy a főépülethez közelebb és azzal kapcsolatba hozassék. Az épület homlokzata, amint a szerző a műszaki leírásban mondja: „A Rákócziak korát jellemző magyar reneszánsz hangulatát visszatükröző, de részleteiben úgy mint egészében modern felfogású kiképzést nyerne“. A homlokzati kiképzés koncepciója egészében, mint részleteiben öntudatos és magas nívón álló művészi alkotás. A szerző megértve a kor hangulatát, a műemlékformákat nem szó szerint vette át, hanem beléjük oltotta művészi egyéniségét.

Az építési költségek 382.630 koronát tennének ki. Túllépés circa 76.000 korona.

Jelige: „Antik jellem“. Az internátus részre merőlegesen adja az intézet főtraktusát, ehhez csatlakozóan egy keleti keresztszárnyat, miáltal egy nagyjából háromoldalt körülépített díszudvart nyer. Az intézeti épületben és toldalékban helyezi el a programm szerint megkívánt helyiségeket olyképpen, hogy a régi főbejárót és lépcsőházat megszünteti és az internátusi és intézeti szárnyak összemetsződésében széles kétkarú főlépcsőt helyez el.

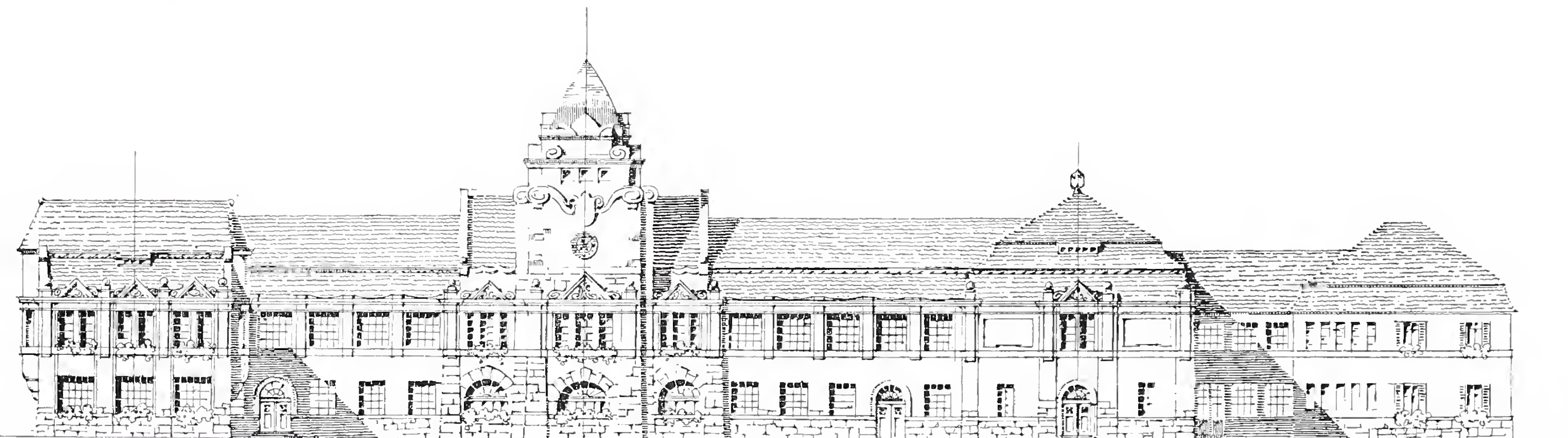
Az internátusi toldaléképületben elhelyezett és csatlakozó gazdasági helyiségek, mely utóbbiak külön bejárattal bírnak, jól vannak csoportosítva. A centrálisan elhelyezett konyha magas oldalvilágítással megoldható, de jelen esetben erre a megoldási módra szükség nem volt. A tálaló csatlakozása a konyhához elhibázott. Az internátus földszinti klozettjeinek előtere szellőzhetetlen és elrendezésök a díszudvar felé elhibázott. Az internátus emeleti megoldása sikerült. Az intézeti bejáró a keleti szárny közelében, vele szemben egy kétkarú főlépcső. A bejárattól jobbra tanári helyiségek, a gyakorló iskolák és mellékhelyiségei. Kívánatos volna, hogy a gyakorló iskolákhoz közvetlen bejárat biztosíttassék. A keleti szárnyban, földszinten van elhelyezve az igazgatói lakás elkülönített bejárattal, úgyszintén külön bejárat a cselédség részére is, egy belső „igazgatói udvarból“. Az igazgatói irodának elválasztása a tanári helyiségektől nem szerencsés.

Földszinten helyezi el a chemiai és fizikai előadótermet és szertárakat. A chemiai szertárból csak a folyosón keresztül juthatni az előadóterembe, ami célszerűtlen. A főlépcső mögött nyer

TÁVLATI KÉP.

I. DÍJ. — JELIGE: TRADITIÓ.

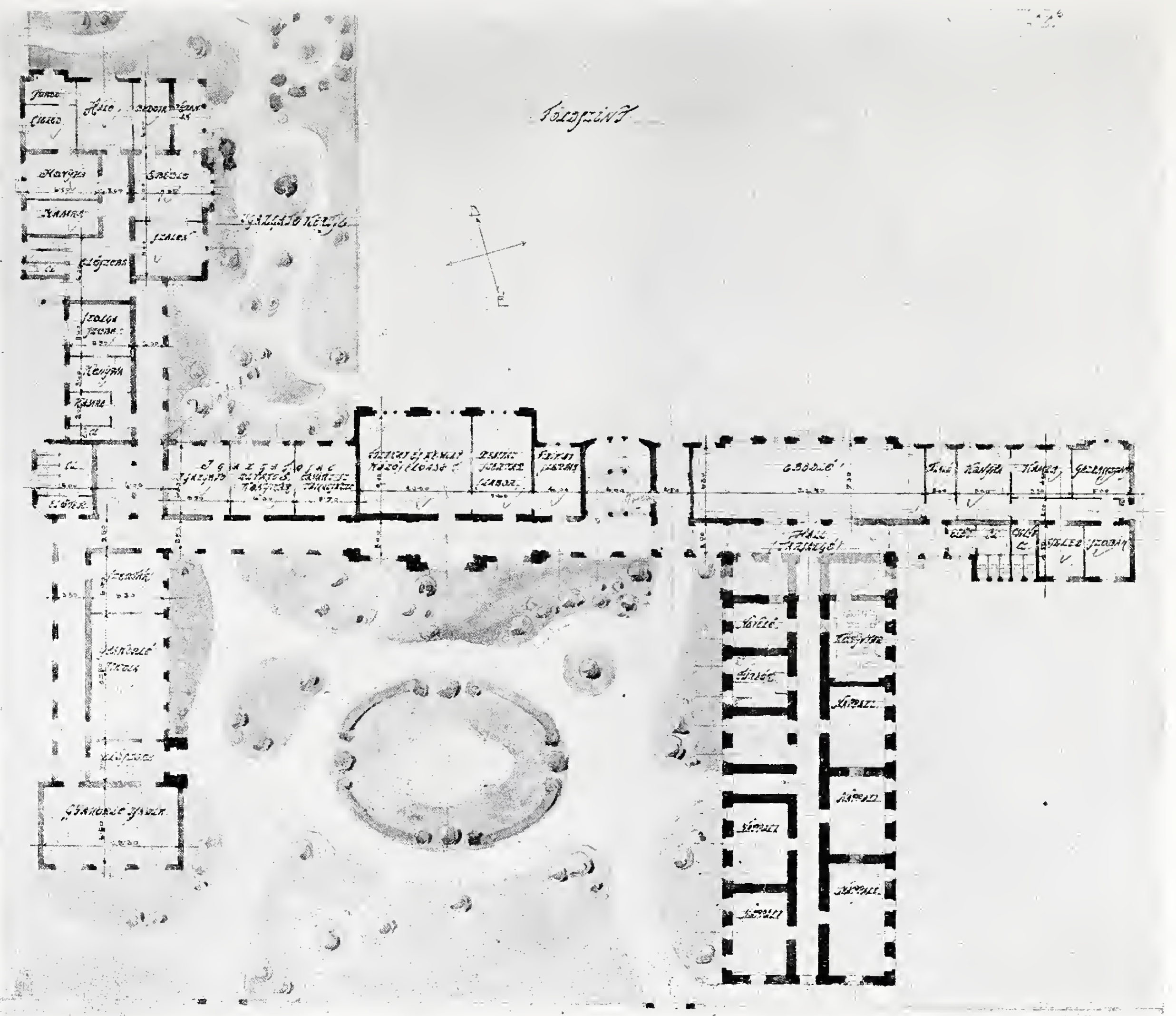
LECHNER JENŐ ÉS WARGA LÁSZLÓ, BUDAPEST.

FŐHOMLOKZAT.

I. DÍJ. — JELIGE: TRADITIÓ.

LECHNER JENŐ ÉS WARGA LÁSZLÓ, BUDAPEST.

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

I. DÍJ. — JELIGE: TRADITIÓ.

LECHNER JENŐ ÉS WARGA LÁSZLÓ, BUDAPEST.

I. EMELETI ALAPRAJZ.

TORNATEREM.

I. DÍJ. — JELIGE: TRADITIÓ.

LECHNER JENŐ ÉS WARGA LÁSZLÓ, BUDAPEST.

FŐHOMLOKZAT.

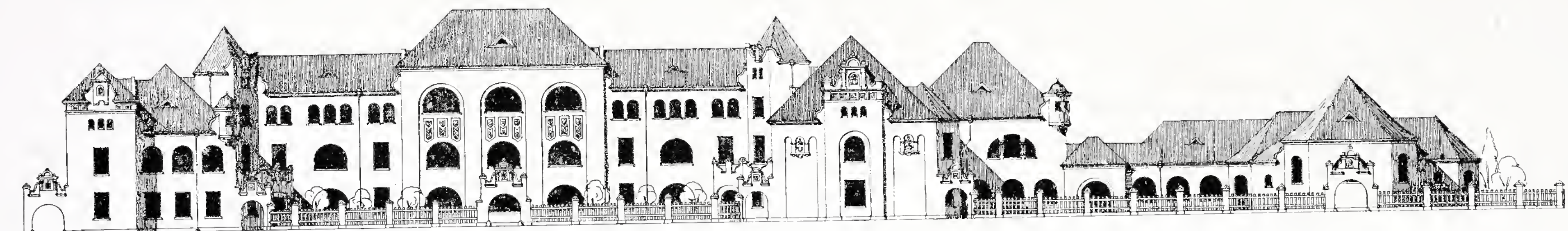
II. DÍJ. — JELIGE: ANTIK JELLEM. KOTÁL HENRIK, BUDAPEST.

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

II. DÍJ. — JELIGE: ANTIK JELLEM.

I. EM. ALAPRAJZ.

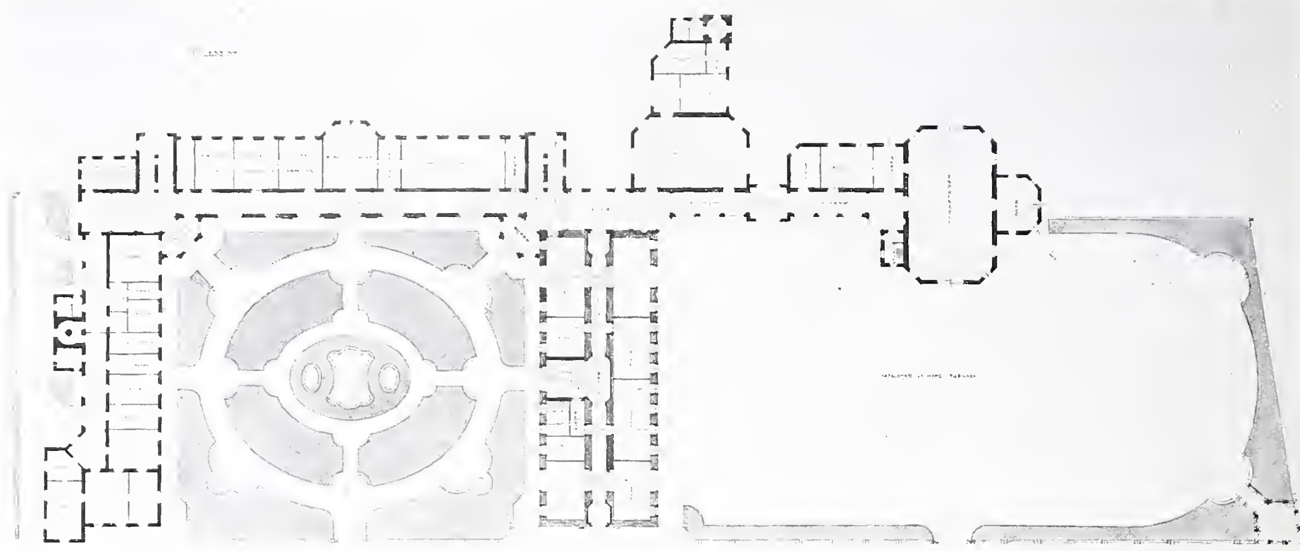
KOTÁL HENRIK, BUDAPEST.

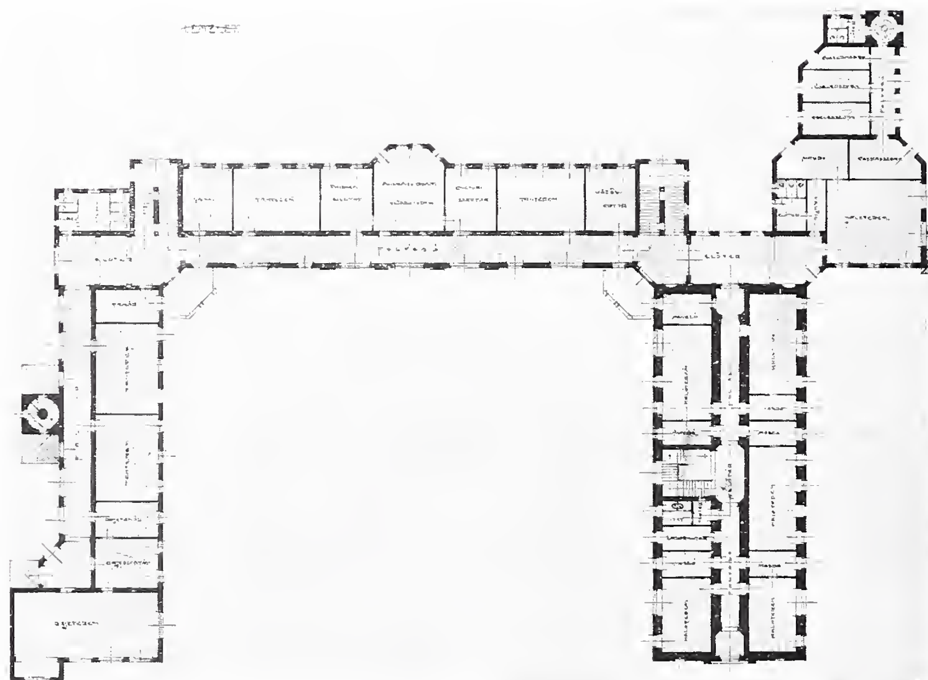
FŐHOMLOKZAT.

III. DÍJ. — JELIGE: RÁKÓCZIAK KORA.

LECHNER ÖDÖN ÉS SEBESTYÉN ARTUR, BUDAPEST.

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

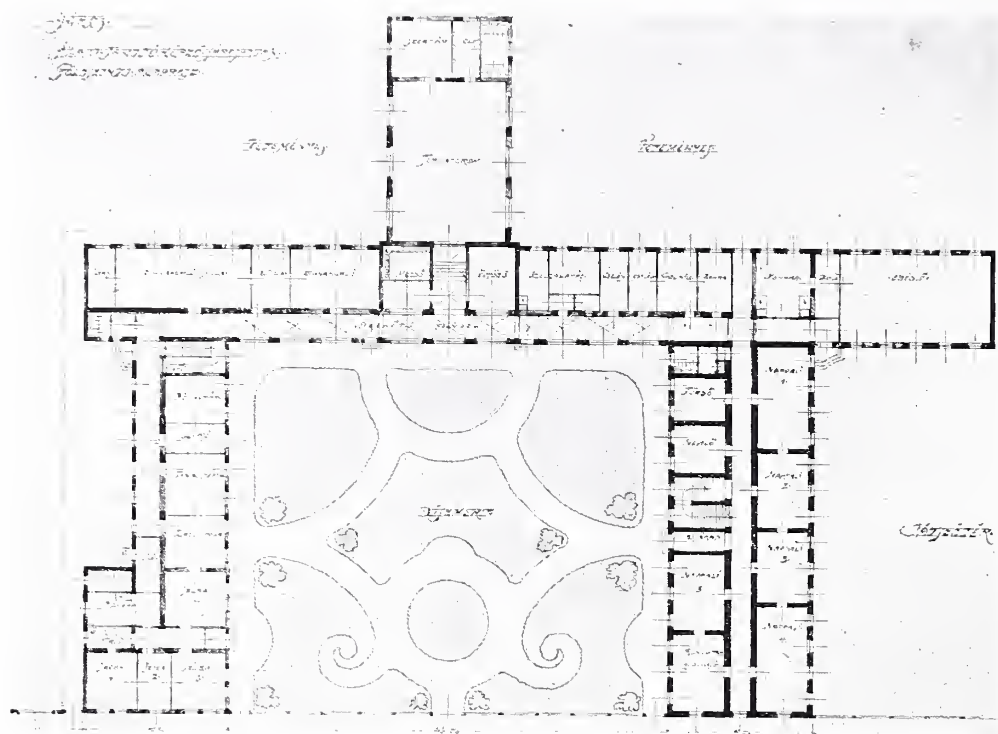
I. EM. ALAPRAJZ.

III. DÍJ. — JELIGE: RÁKÓCZIAK KORA. LECHNER ÖDÖN ÉS SEBESTYÉN ARTHUR, BUDAPEST.

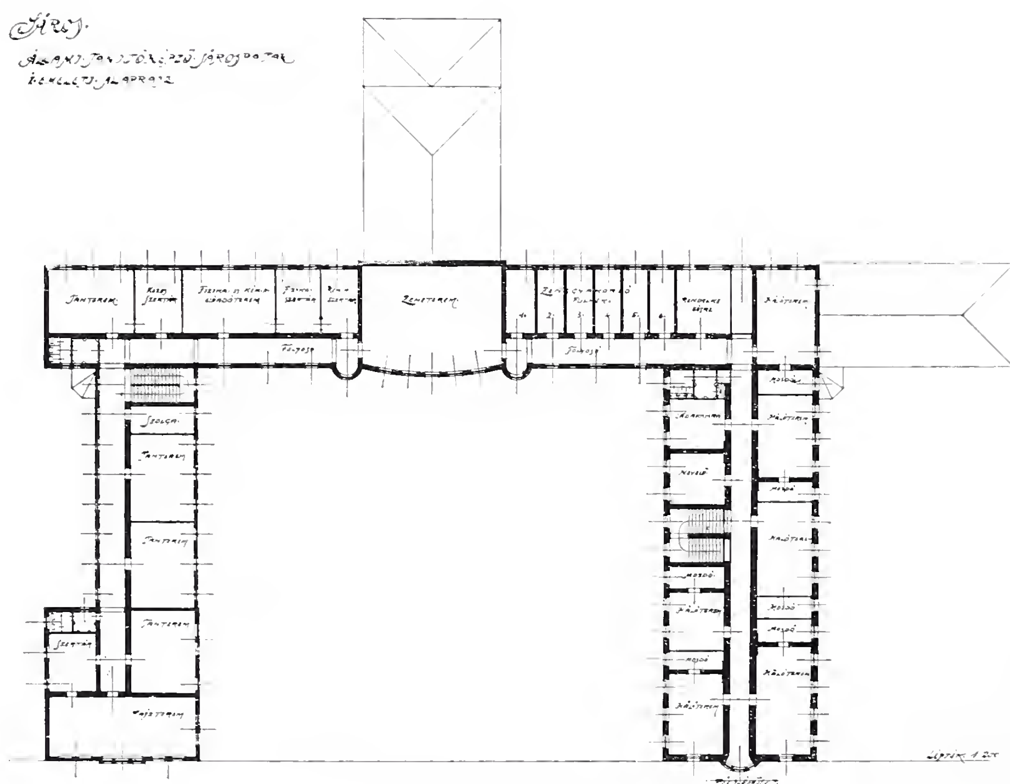

FŐHOMLOKZAT.

MEGVETT TERV. — JELIGE: SÁROS. FOERK ERNŐ, BUDAPEST.

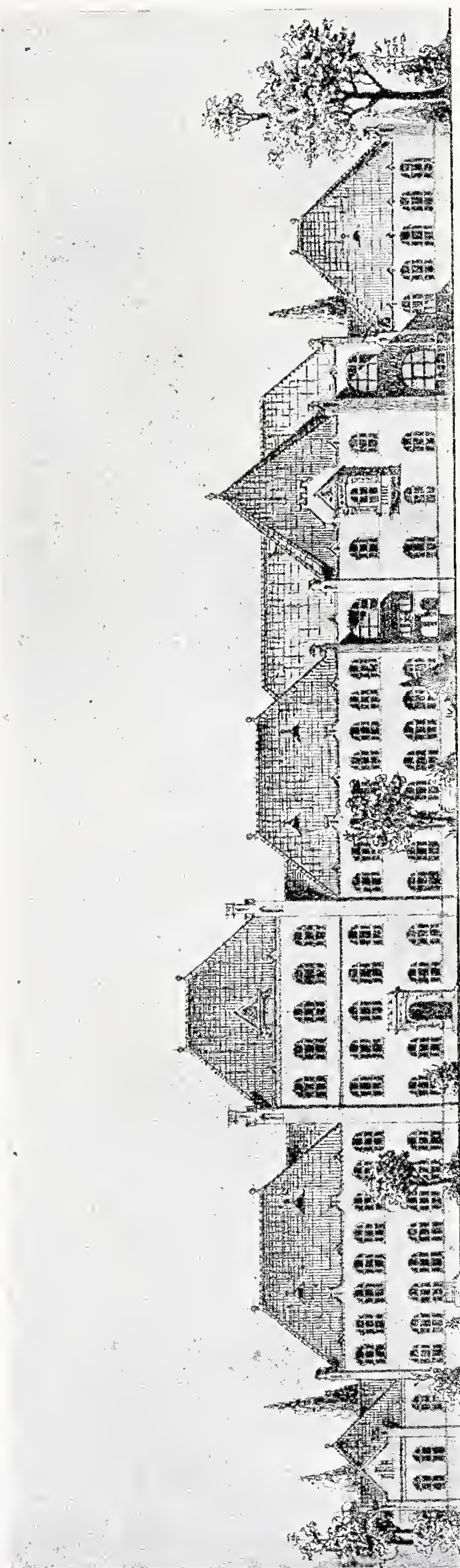
FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

EMELETI ALAPRAJZ.

MEGVETT TERV. — JELIGE: SÁROS.

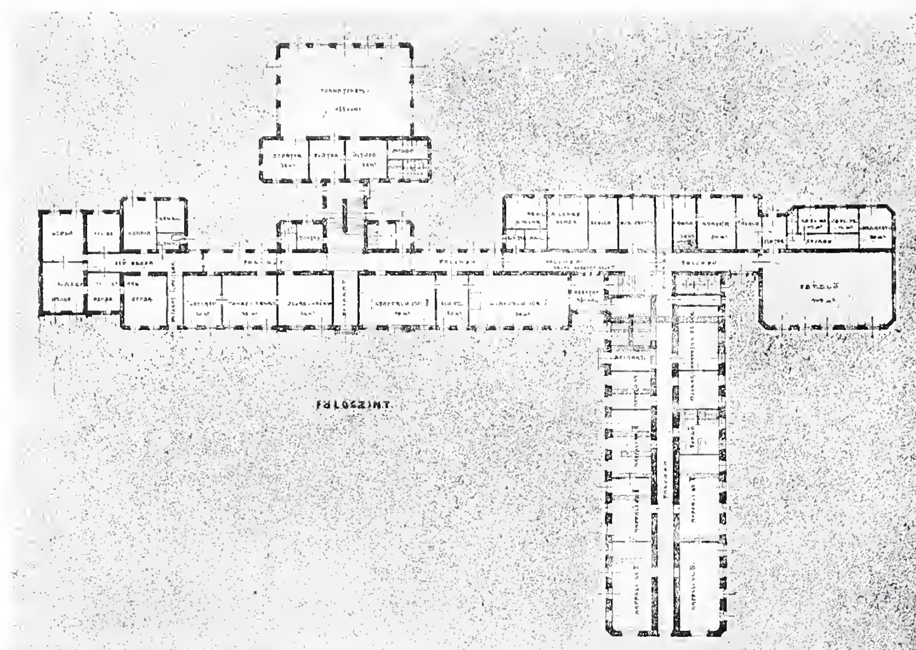
FOERK ERNŐ, BUDAPEST.

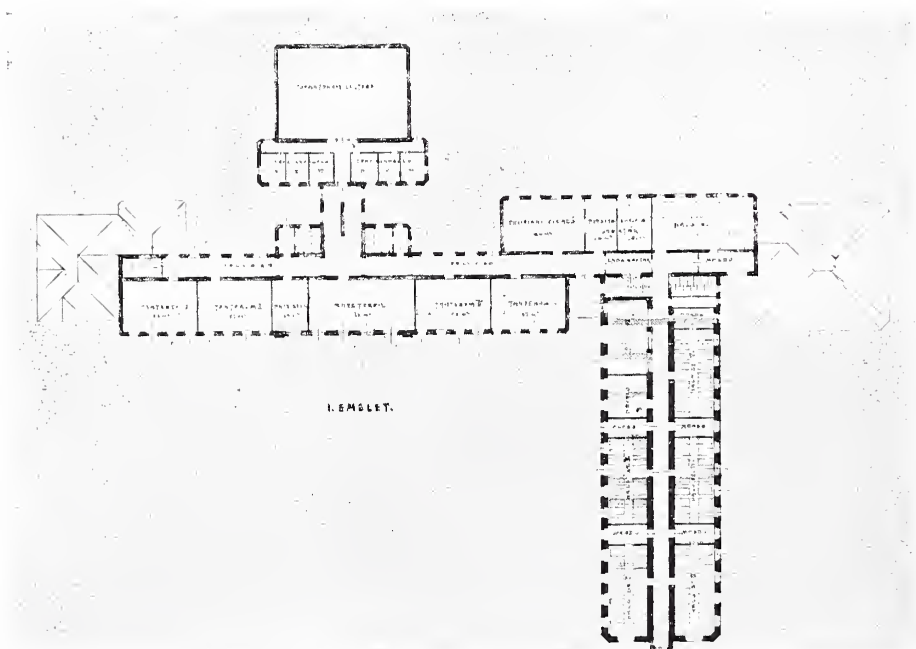
MEGVETT TERV. — JELIGE: SÁROSPATAK.

FŐHOMLOKZAT.

BERNTHALER ADOLF, BUDAPEST.

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

I. EM. ALAPRAJZ.

elhelyezést a tornaterem s mellékhelyiségei s a tornateremhez csatlakozóan a szolgalakások. Az itt teljesen kikapcsoltan elhelyezett szertár célszerűtlen. A tornaterem mellékhelyiségei megfelelők.

Az intézet első emeletén vannak elhelyezve a tantermek, rajzterem, az utóbbi jó világtájak fekvéssel, a zeneterem és zeneszobák. A zeneterem közlekedés szempontjából nem sikerült.

Az egész alaprajzi dispozició a keleti részen szétszaggatott és zeg-zúgos, ami a rendelkezésre álló nagy terület mellett elkerülhető lett volna. A klozettekről különösen a földszinten elegendő gondoskodás nem történt. Az intézeti főlépcső egyik karja alá helyezett klozet elrendezése hibás.

A homlokzat megoldása a programm intencióit követi. A tantermeknél a stiszerűség kedvéért alkalmazott félkörü ablakok a tantermek megvilágításának rovására mennek. Egyszerü eszközökkel a korhű hangulatot tükrözi vissza a műtörténeti formanyelv csaknem szigoru betartásával. Egészében művészi alkotásnak mondható.

Építési költségek 359.085 korona. Tullépés circa 53.000 korona.

Jelige: „Rákócziak kora“. A régi internátusi épület nyugati oldalán helyezi el a toldaléképületet és a tornacsarnok és mellékhelyiségeit, ennek folytatásában pedig a régi épületre merőleges irányban nyer alkalmazást úgy, hogy ezáltal egy három oldalról teljesen zárt udvar létesül. A kívánt helyiségek méretei nem mindenütt tartattak be. Általában a tervező a kívánt helyiségeket fölös bőséggel méretezte, ami az előírt költségvetési összegnek tetemes túllépését eredményezte.

Az internátus épületrész megoldása célszerűnek mondható; a régi átépített internátusi lépcsőn kívül még egy második főlépcsőt is tervez az internátusi toldalékban, utóbbi költségénél fogva felesleges. Egy internátusi és egy intézeti főlépcső, azonkívül egy melléklépcső a szükségletet teljesen kielégítheti. Az internátusi épületet tetemes átalakításokkal használja fel. A klozett elhelyezése célszerütlen, miután az előteret a főlépcsőházból világítja s a klozett ablakai a díszudvarra nyilnak. A toldaléképület megoldása igen sikerült.

A tornacsarnoképületnek az intézeti folyosó tengelyében való elhelyezése hibás, amennyiben ez csak az internátuson át, vagy pedig csak az épület megkerülésével a kerten keresztül közelíthető meg. Ellenben előnye, hogy a játszótérrel közvetlen kapcsolatba hozza. A tornacsarnok és mellékhelyiségei különben megfelelők.

A tanintézet bejáratát a díszudvar két sarkán helyezi el ezzel kapcsolatos lépcsőházakkal, ezek közül csak a keleti szükséges, miután a nyugati lépcső csak az internátus érintésével használható. A gyakorlóiskola bejárata a díszkert jobb sarkában van, ami nem helyes, miután így a bejáró gyermekek érintik az internátusi részt. Az egyik gyakorlóiskolai előadóterem alakjánál fogva rossz.

A keleti szárnyban van elhelyezve az igazgató- és szolgalakások, előbbiben külön bejárat azonban a cselédség részére nincs. Az igazgatói lakáshoz csak a kocsiuton lehet eljutni. Az első emeleten a tan-, rajztermek, fizikai és chemiai előadó termek vannak elhelyezve, utóbbiak világtájak szerint jól irányítva, a chemiai és fizikai előadóterem alakjánál fogva alkalmatlan. A zeneterem elhelyezése a második emeleten a megtervezett módon nem célszerű, különösen a hozzájutás tekintetében. Az ugyanitt tervezett zenegyakorló szobák sötétek. A klozettek száma emeletenként elegendő.

Homlokzata fődiszpoziciójában kedvező képet nyújt. Törekszik elérni a programm kielégítését s ez különösen a kapubejáratok és ormok kiképzésénél mutatkozik, egészében azonban nem érvényesül. Az egész épületcsoport változatos sziluettet nyújt s művészi izlésre vall.

Építési költségek 444.554 koronát tesznek ki, a túllépés circa 138.000 korona.

Jelige: „Sáros“. A régi internátusi épületnek megfelelőleg a telek keleti oldalán egy szárnyépületet ad s a kettőt egy központi szárnynyal köti össze, miáltal három oldalról zárt díszkertet nyer. A középső szárny tengelyében helyezi el a tornatermet, a programmban megkövetelt helyiségek kellő számban és méretben megvannak.

Az internátusi rész megoldása sikerült, a lépcsőt és bejárót eredeti helyén hagyja. Noha klozettjének előtere és a pissoir egy közbeigtatott légudvar által külön szellőzhetők, a klozettcsoportnak a belső díszkert felé való elhelyezése nem célszerű. Az internátusi toldalék az ebédlő tekintetében megfelelő, kifogásolható, hogy a konyha a kamrától külön van választva és a gazdasági helyiségek u. m. kamra, gazdasszony, cselédszobák, szolgalakás előtere mind arra a folyosóra nyílnak, amely az iskolaépületet az internátussal köti össze. A tanintézet részére egyetlen kétkarú lépcső áll rendelkezésre. A lépcső aláfalazása nincs feltüntetve, ami meg nem engedhető. A lépcsőház elhelyezése a tanintézeti részben centrálisnak mondható.

Ezen lépcsőhöz a hozzájutás csak a telek keleti oldalán meghagyott kocsibehajtó melletti gyalogbejárón át lehetséges. Földszinten a bejáró mellett közvetlenül elhelyezett gyakorlóiskolák és mellékhelyiségeik elrendezése megfelelő, épp úgy a tanári helyiségeké és az igazgató szobáé. Emeleten az elrendezés szintén sikerült.

Erősen kifogásolandó azonban a zeneterem elhelyezése, különösen a hozzájutás tekintetében. Árnyékszékek száma úgy a földszinten, mint emeleten kevés, de különösen a földszinten, hol a gyakorló iskolák részére csak 3 árnyékszék áll rendelkezésre. A pissoirok képezik az előteret, ami a folyosók elbűzösítését vonja maga után.

A tornacsarnok és mellékhelyiségeinek csoportosítása megfelelő, kifogásolható az öltözőnek és mosdónak elválasztása a bejáró által. Itt viszont az árnyékszékek száma (6) sok. A tornateremből a tornatérre (játszótérre) csak a gazdasági helyiségek és ebédlő előtti folyóson át juthatni.

Az igazgatói lakás a keleti szárny földszintjén van elhelyezve. Az igazgatónak külön bejárata van, úgyszintén a cselédségnek is. Az egyik lakószoba a másik háromtól előszoba által el van választva, ami célszerűtlen.

A homlokzat egységes megoldást mutat. A homlokzaton meglátszik ugyan a törekvés a programm e tekintetbeni kívánalmainak kielégítésére, de csak egyes részletekben sikerült. Az egész koncepció nem tükrözi vissza a Rákóczi korabeli magyaros reneszánsz hatását.

Az összes építési költségek 346 256 koronát tesznek ki. Túllépés circa 40.000 korona.

Jelige: „Sárospatak". Az internátusi épületet megfelelő toldalékkal ellátva, erre merőlegesen tervezi meg a tanintézetet, ezáltal kétoldalt zárt díszudvart nyer. Az intézeti szárny közepén és mögötte a tornacsarnok és mellékhelyiségei az intézeti épülettel kapcsolatban vannak.

Az internátusi épületet eddigi főbejáró és lépcsőház áthelyezésével oldja meg. Az új lépcsőházat az internátusi épület déli végében helyezi el s emögött még egy melléklépcsőt ad. Erre a melléklépcsőre e helyen szükség nincsen. Az internátus toldalékában földszinten helyezi el az ebédlőt és gazdasági helyiségeket. Az internátusi toldalék emeletén hálószobát, mosdót és ládaraktárt helyez el; az utóbbi kettő között fekvő előtér sötét. A tanintézet bejárója középen van, szemben a kétkarú főlépcső, A bejárótól jobbra a gyakorlóiskola és mellékhelyiségei helyes elrendezésben, az internátusi toldalékhoz csatlakozó részben nős szolga lakása, melynek kamrája sötét és szellőzhetetlen. Főbejárattól balra tanári helyiségek és igazgatói lakás; ez utóbbi külön bejárattal bír, úgyszintén a cselédség részére is.

Az igazgatói lakás földszinten maradó épületrészben van elhelyezve. A félemelet magasságban lévő pihenőről nyílnak a zenegyakorlószobák, melyeknek elrendezése e helyen mindenképpen szerencsésnek és takarékosnak mondható. Az első emeleten vannak a tantermek, a rajzterem, chemiai és fizikai előadóterem és szertárak, égtájak szerint is helyesen elrendezve. A főlépcső felvezet a második emeleten elhelyezett zeneteremhez is, itt előtér, ruhatár és klozettről is gondoskodva van. A közös szertár elhelyezése hibás.

A homlokzati megoldásban a programm követelményeit meg sem közelíti. Amilyen egységes és szerves az alaprajzi megoldás, annyira szertetagolt, még pedig teljesen indokolatlanul a homlokzat. Nem egy épület, hanem hat épület hatását kelti. A kizárólag félkör lezárású ablakok nemcsak egyhangúvá teszik a homlokzatot, hanem a tantermek világítására is célszerűtlenek.

Építési költség 347 470 korona. Túllépés 41.000 korona.

A bíráló-bizottság a pályatervek előnyeinek és hátrányainak újbóli ismételt összevetése után folyó évi június hó 12-én tartott ülésén a következőképp döntött:

Az 1. díj egyhangúlag a „Traditió" jeligéjű pályaműnek ítéltetett oda.

A 2. díj szótöbbséggel az „Antik jellem" jeligéjű pályaműnek ítéltetett oda.

A 3. díj egyhangúlag a „Rákócziak kora" jeligéjű pályaműnek ítéltetett oda.

Megvásároltattak egyhangúlag:

1. A „Sáros" jeligéjű pályamű.
2. A „Sárospatak" jeligéjű pályamű.

A jeligés levelek felbontása után kitűnt, hogy az 1. díj nyertese: Lechner Jenő és Warga László.
a 2. díj nyertese: Kotál Henrik.
a 3. díj nyertese: Lechner Ödön és Sebestyén Arthur.

A megvásárolt „Sáros" jeligéjű terv szerzője Förk Ernő.

A megvásárolt „Sárospatak" jeligéjű terv szerzője Bernthaler Adolf.

A bíráló-bizottság nevében:

Budapest, 1909 június hó 12-én.

Dr. Edvi Illés Zoltán s. k. *Csányi Károly* s. k.
Kertész K. Róbert s. k. *Marton Ákos* s. k.
Sváb Gyula s. k. *Hegedüs Ármin* s. k.

Augusztus hó 1-jétől a szerkesztőség és kiadóhivatal helyiségei Wesselényi-utca 35. szám alá helyeztetnek át.

A főváros építkezései.

I. közlemény.

A lakáshiányt a főváros közgyűlése hatósági bérházak építésével akarja orvosolni. Az eszmének testet dr. *Bárczy* István polgármester adott *a fővárosi lakásviszonyok javítása* tárgyában tett javaslatában, amelyben a lakásépítésre és bérházakban elhelyezett iskolák (500 tanterem, azaz kb. 1000 lakás) kitelepítésére 95 millió koronát irányozott elő. Ebből 30 millió kislakások, 30 millió középlakások, 30 millió iskolák és 5 millió egyéb szociális intézményekre, népszállókra, barakklakásokra és népotthonokra volt kijelölve. Az egész programm körülbelül 110 bérház és 90 iskola, mindössze tehát mintegy 200 épület emelését célozta. A kivitelt a javaslat 3 évre fölosztva tervezte. Az egész programm végrehajtása körülbelül 8—9000 új lakást jelent, azaz nagyjából annyit, amennyi üres lakásnak a fővárosban állandóan lenni kellene a nyugati nagyvárosok statisztikai adataihoz hasonlóan.*)

Az első, 1910. évi ciklus 32 millió korona költséggel volt fölvéve. Ebből 10 millió kislakásokra, 10 millió középlakásokra, 10 millió iskolákra és 2 millió egyebekre esett volna. Mindezen épületeknek a vázlatos tervei elkészültek, de mert a fővárosi iparteleрek csupán annyi építőanyagra voltak képesek szállítási kötelezettséget vállalni, amennyi ennek az építési költségnek csupán a felére volt elegendő, az előirányzatnak a felét egy esztendővel el kellett halasztani. Ilyenformán csak 10 bérház 5,026.000 korona költséggel (837 lakás), 15 iskola 7,822.000 korona költséggel (kb. 250 tanterem), 1 közjótékonysági intézet (népotthon) 500.000 korona költséggel és 1 népszálló 685.000 korona költséggel, végül több csoportban mintegy 400 egészen olcsó földszintes lakás kereken 1 millió korona költséggel maradt benn az első évi ciklusban. Mindezeknek összes költsége 15,033.000 koronát tett ki. Az építkezésekre a szükséges előkészületek megtörténtek, úgy hogy 1910 augusztus 1-én az összes épületek teljesen készen átadhatók és használatba vehetők lesznek.

A *kislakásos bérházak* a programm szerint a szokásos fővárosi méreteknél alacsonyabb emeletmagassággal épülnek, a tiszta szobamagasság 3 m. Részben 3, részben 4 emeletes házak ezek és 1, 2 és amennyiben az alaprajzi megoldás kívánja (saroktelkeknél), 3 szobás lakásokat tartalmaznak. Az első évi ciklus épületeiben 456 egyszobás, 290 kétszobás és 81 háromszobás lakás van. A kivitel a lehető legegyszerűbb, de közegészségügyi szempontból megfelelő, az

*) *Bővebb részletek:*

Dr. Bárczy István polgármester előterjesztése a fővárosi lakásviszonyok javítása tárgyában. (Fővárosi Közlöny. 1909. 25. sz.)

Dr. Wildner Ödön: A fővárosi lakásviszonyok javítása. Városi Szemle, 1909. 2. és 9. füzet.

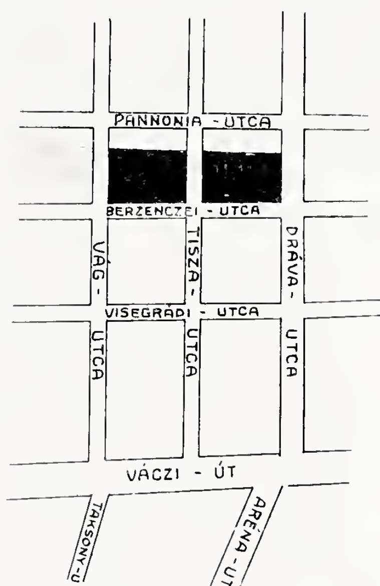
Fővárosi Közlöny 1909. évi 25—27., 30., 40—41., 44., 49., 54—56., 58., 60., 63—65. számai.

egyes lakások célszerű beosztással készülnek, egy szobának alapterülete 20—22 m². A kétszobás lakásokhoz külön fürdőszobák, az egyszobásakhoz megfelelő helyeken közös fürdőszobák épülnek. A számítások szerint a kislakások a kilátásba helyezett adókedvezmény nélkül, tehát adó, fönntartás és egyebekre a bruttójövedelemből 18% levonásával is az összes befektetett tőkéket kamatoztatják és emellett az egyszobás lakások bére 300, a kétszobásaké 500 és a háromszobásaké 800 korona (átlagos számítással véve, emeletkülönbség nélkül).

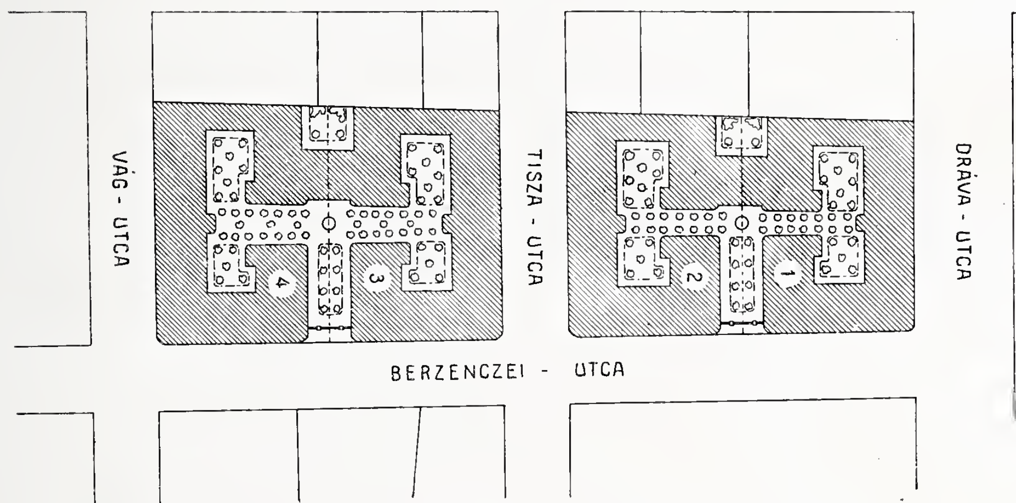
Kislakásos bérházcsoportok épülnek: az V. kerületben a Berzenczei-, Dráva-, Tisza- és Vág-utcák közötti telektömbökön 4 ház; a VI. ker. Fóthi- és Angyalföldi út közötti telektömbökön 7 ház; a VII. ker. Hungária- és Kerepesi-út sarkán elterülő telektömbökön 6 házcsoport, körülbelül 15—18 ház. Ide tartozik, bár nem kislakásos, az I. ker. Fehérvári- és Lenke-út sarkán tervezett házcsoport is, mert építése az előbbiekkel hasonló elvek szerint van tervbe véve.

A tervek beszerzésére és az építkezések végrehajtására — minthogy saját szakhivatala egyéb föladatokkal túl volt halmozva — a főváros a magánépítészi kar segítségét vette igénybe. Az épületek megtervezése előtt a rendelkezésre álló nyers, osztatlan vagy előnytelenül fölosztott telektömbök célszerű parcellázása, szabályozása volt az első feladat. Ennek megoldása úgy történt, hogy az illető bérházcsoport egyes házainak építésével megbízott építészek mindegyike készített a parcellázásra tervet és azok közül egyhangú megállapodással a legelőnyösebbet vették alapul a további munkára. A döntő szempont minden ilyen parcellázásnál az volt, hogy az illető bérházcsoport a környező magánbérházakhoz képest haladást, fejlődést jelentsen úgy egészségügyi, mint építészeti tekintetben. Az egyes telepek egymáshoz képest fokozatos tökéletesedést mutatnak, a telkek olcsóságával arányosan. Amint a telkek értéke az V. ker. Berzenczei-utcai és VI. ker. Fóthi-úti 100 koronás ölenkénti ártól a 80 koronás Hungária-úti és a 60 koronás Fehérvári-úti felé csökken, úgy csökken a parcellázásoknál is a telekkel való takarékosság. A drágább teleknél fokozottabb, az olcsóbbnál enyhébb telekkihasználás van. Így az olcsóbb telekre épülő bérházcsoportok természetszerűleg tökéletesebbek is a drágább telkekre épülőknél.

V. ker. Berzenczey-utcai lakások.

AZ OSZTATLAN TELEKTÖMBÖK HELYSZÍNRAJZA

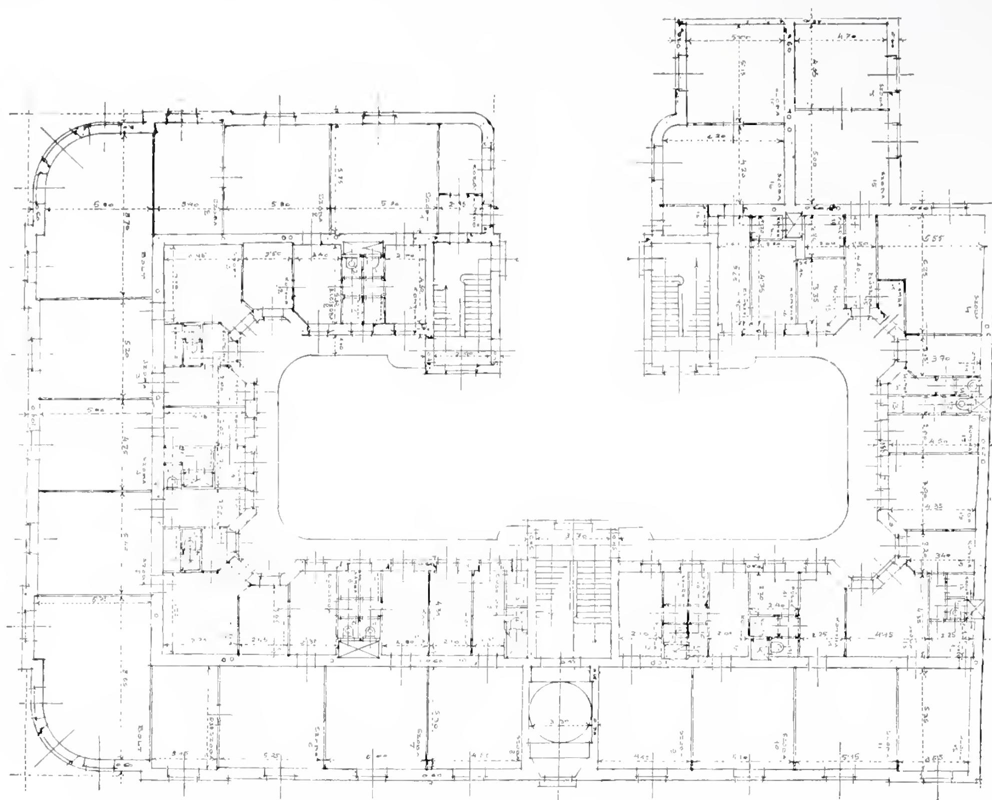

A TELEK FÖLOSZTÁSI ÉS BEÉPÍTÉSI TERVE.

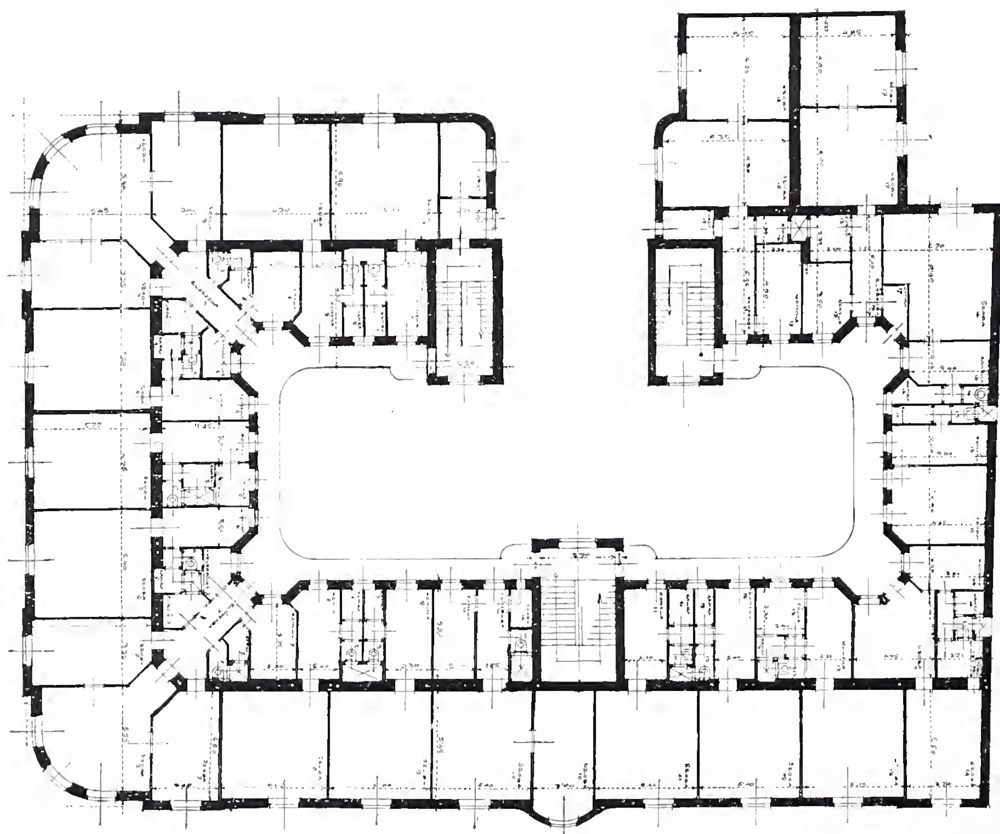
KOMOR ÉS JAKAB MŰVE.

AZ EGYES PARCELLÁK ÉPÜLETEIT TERVEZTÉK:

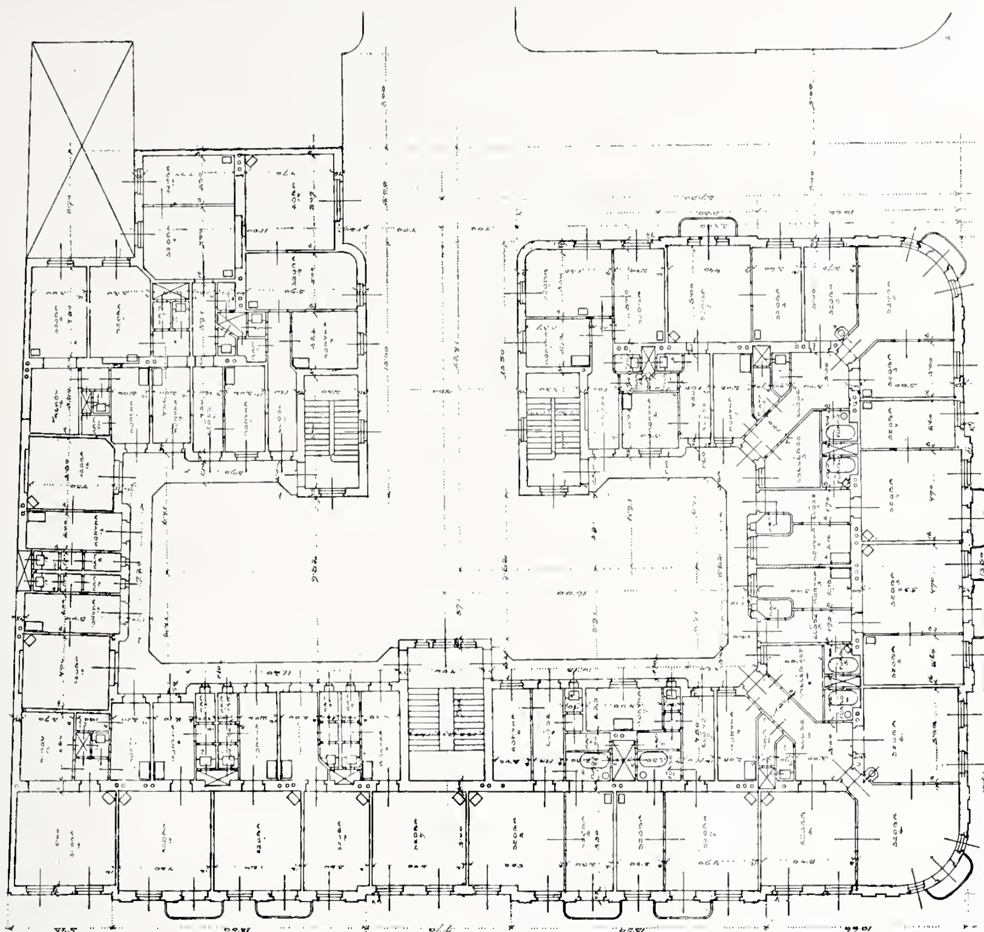
1. KOMOR ÉS JAKAB
2. HABICHT KÁROLY
3. MORBITZER NÁNDOR
4. NAY ÉS STRAUSZ

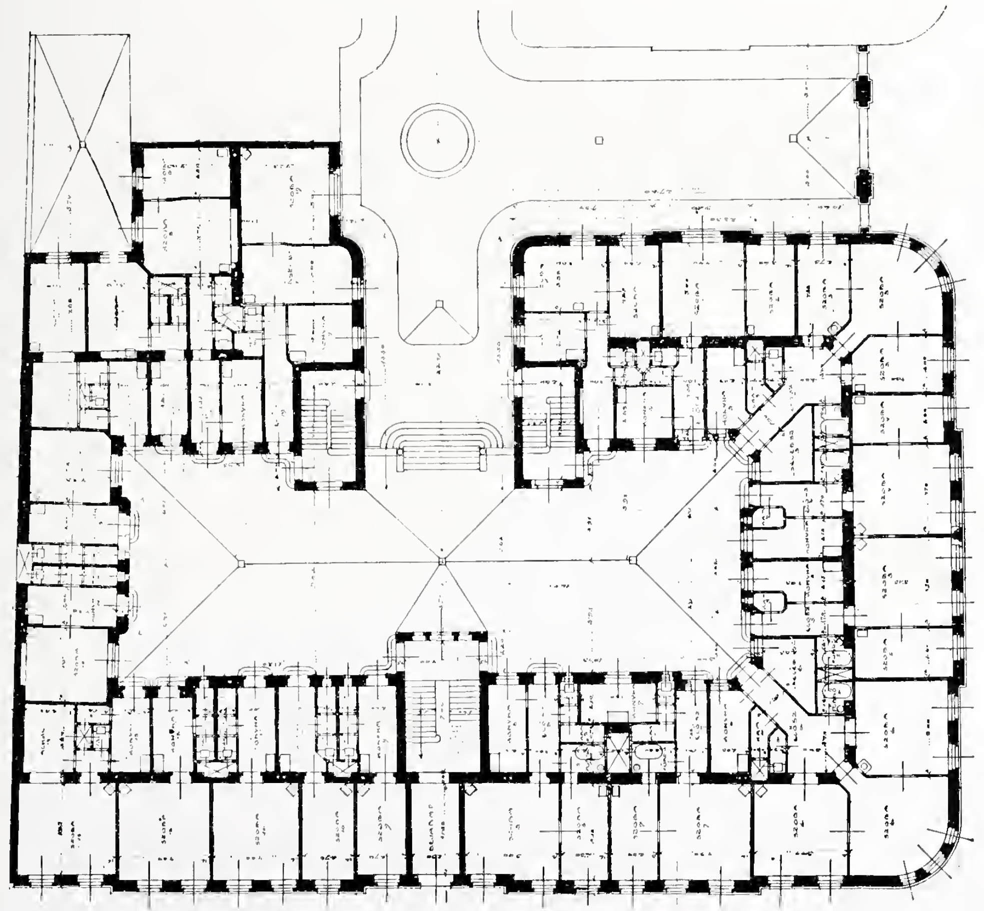
KOMOR ÉS JAKAB TERVE. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

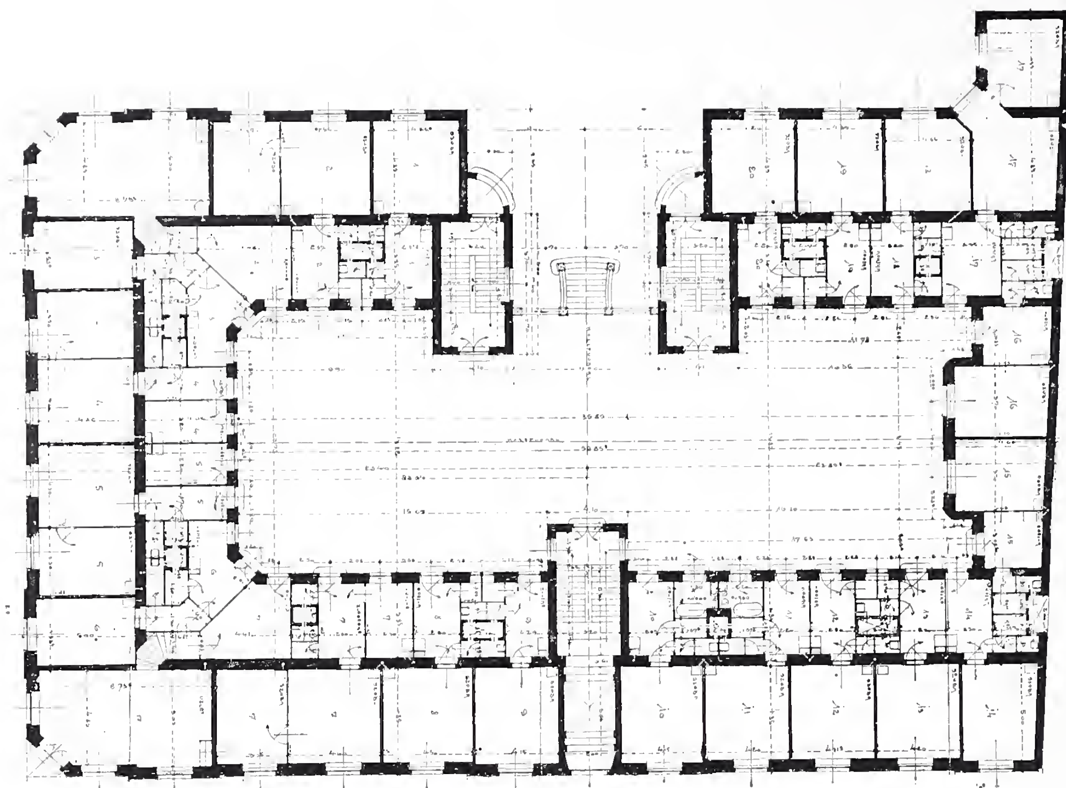
KOMOR ÉS JAKAB TERVE. EMELETI ALAPRAJZ.

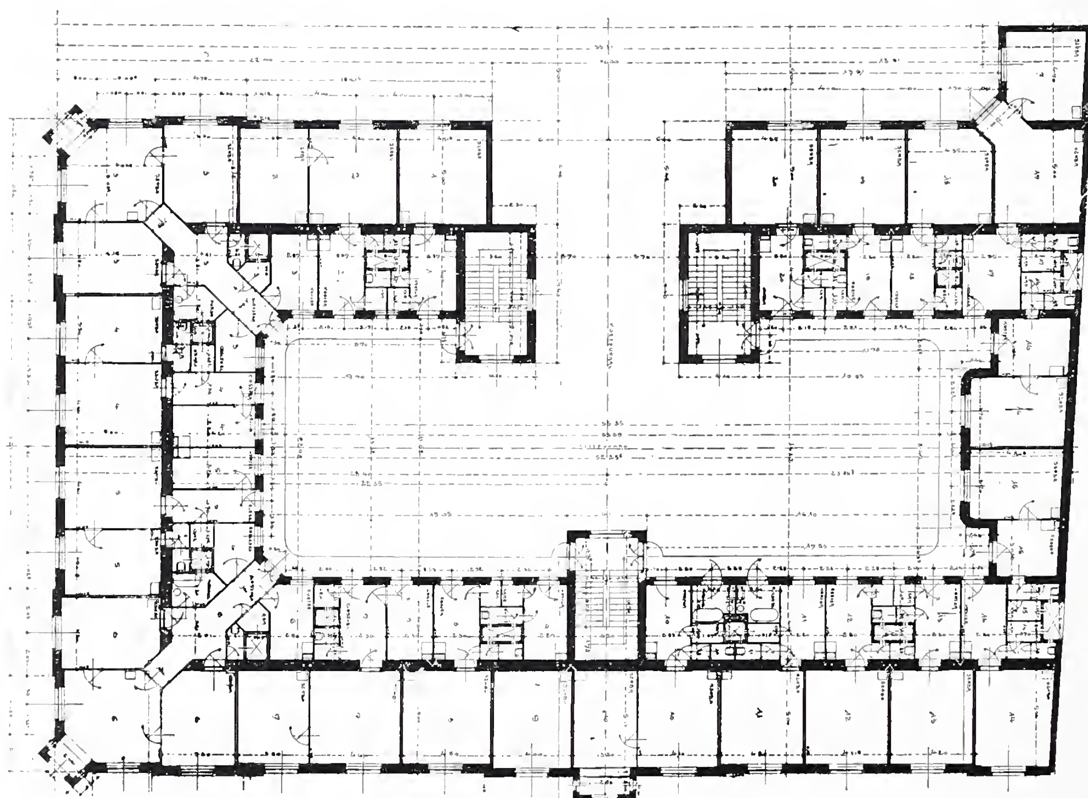
HABICHT KÁROLY TERVE. EMELETI ALAPRAJZ.

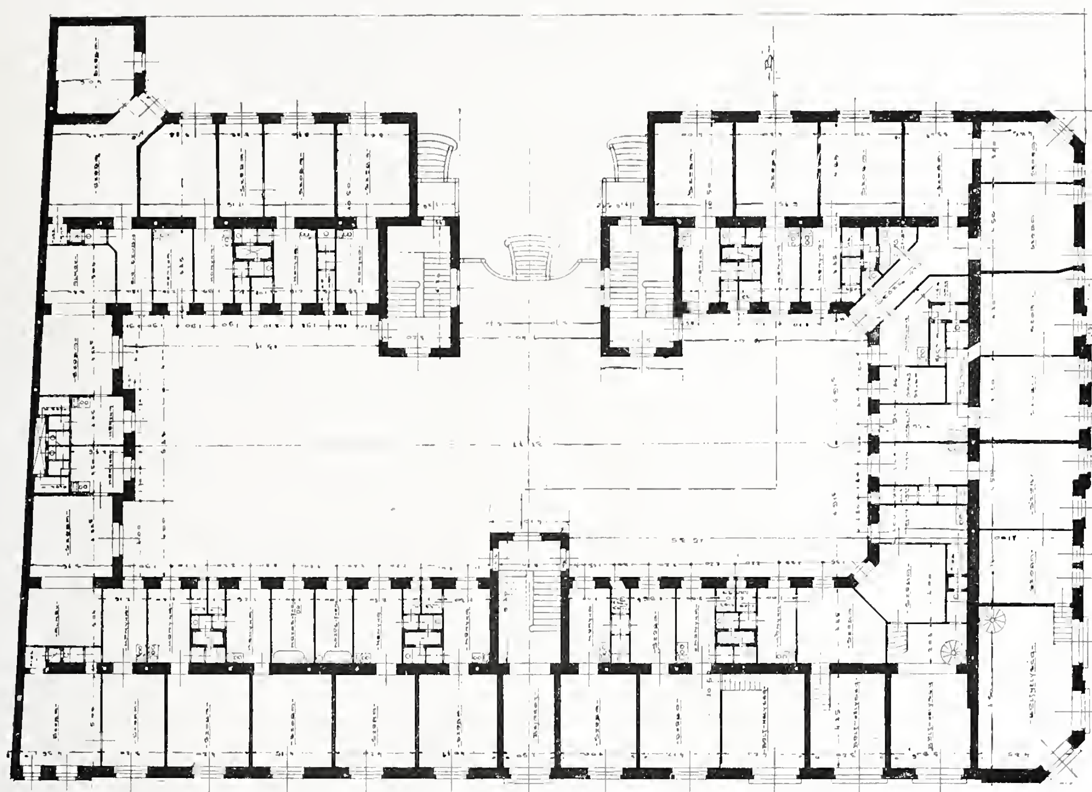
HABICHT KÁROLY TERVE. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

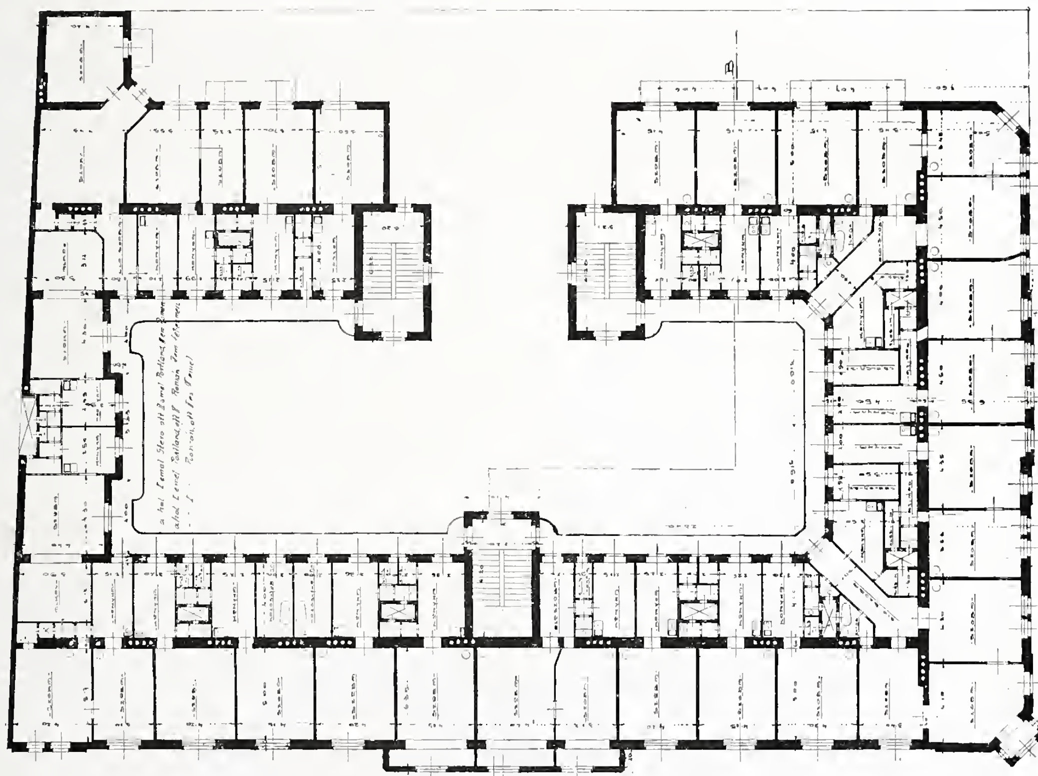
MORBITZER NÁNDOR TERVE. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

MORBITZER NÁNDOR TERVE. EMELETI ALAPRAJZ.

NAY ÉS STRAUSZ TERVE. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

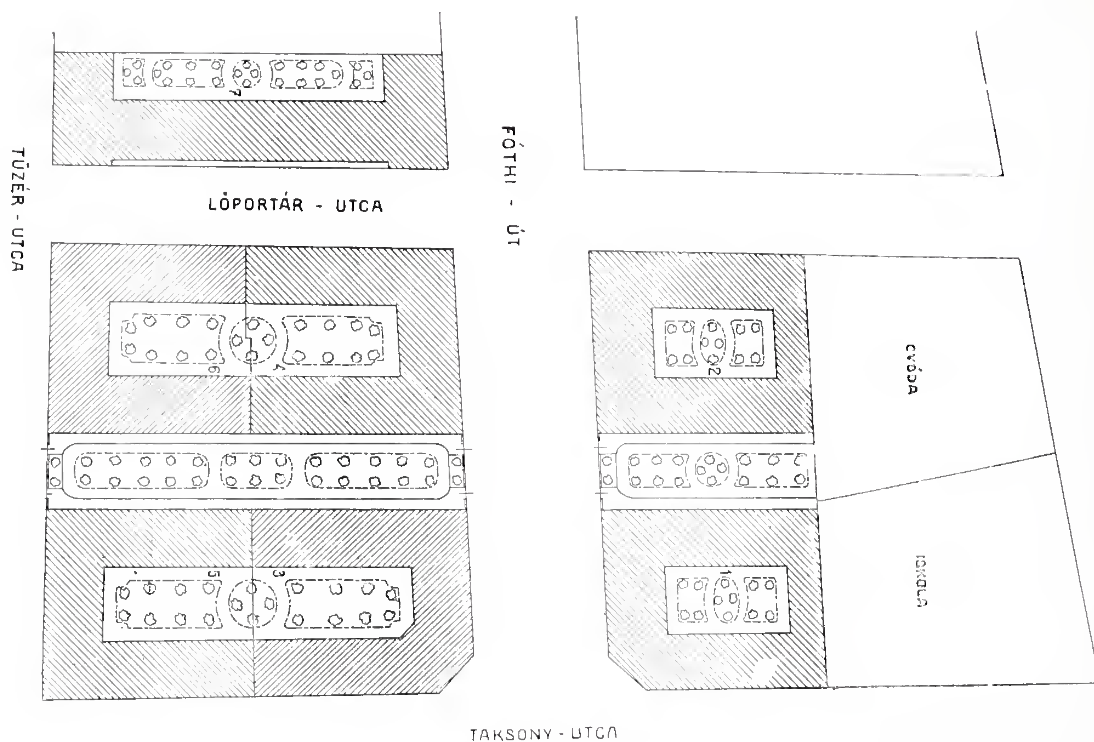

NAY ÉS STRAUSZ TERVE. EMELETI ALAPRAJZ.

VI. ker. Fóthi-úti lakások.

AZ OSZTATLAN TELEKTÖMBÖK HELYSZINRAJZA.

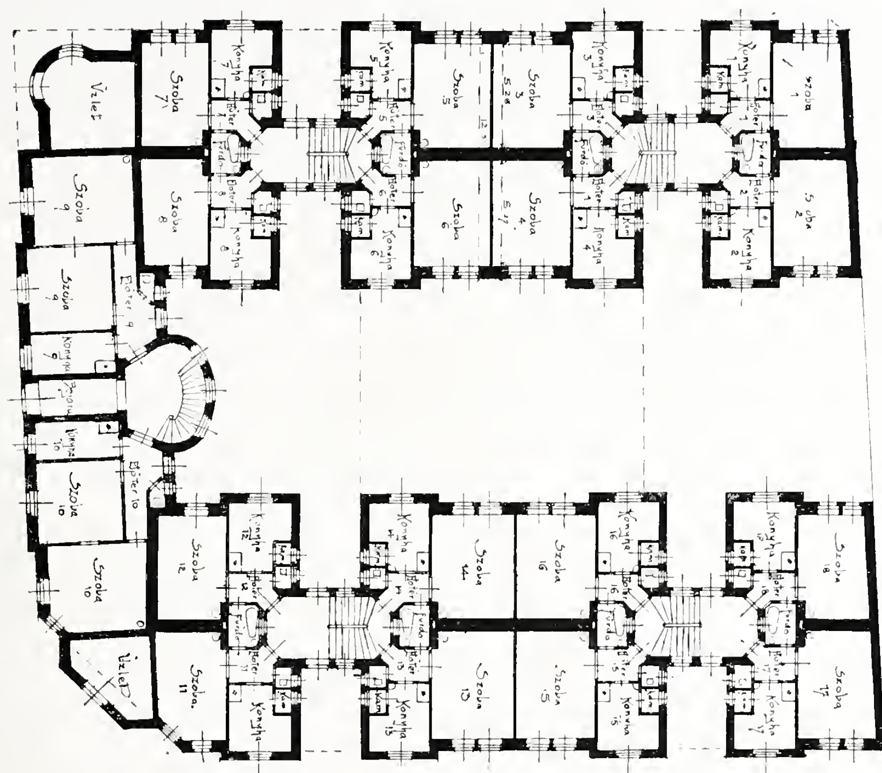

A TELEK FÖLOSZTÁSI ÉS BEÉPÍTÉSI TERVE.

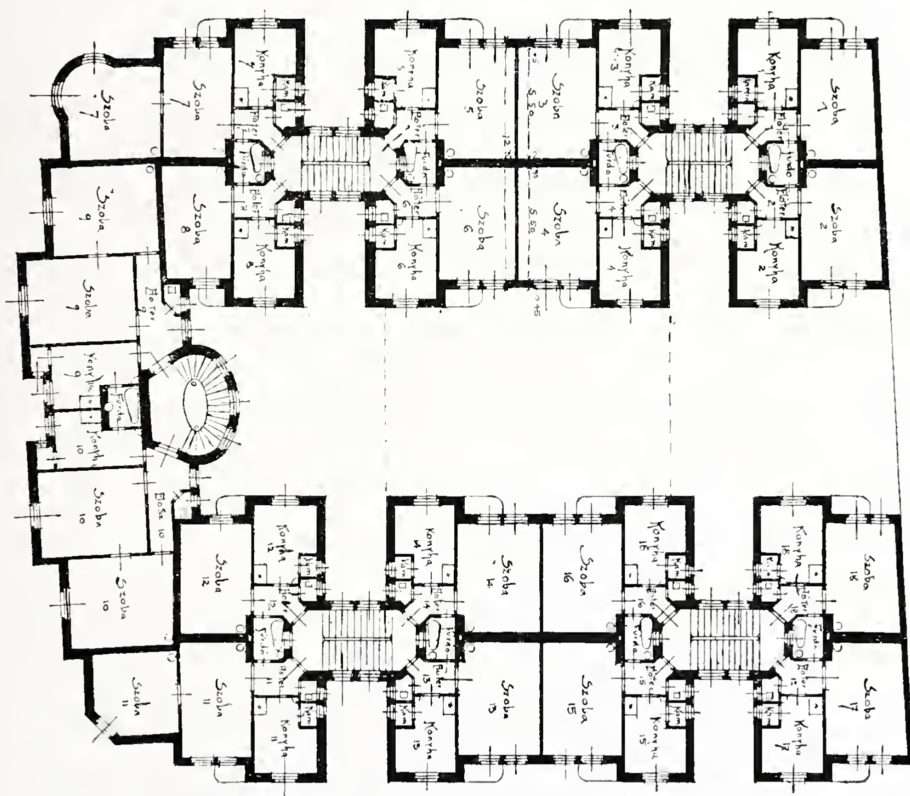
ORBÁN FERENC MŰVE.

AZ EGYES PARCELLÁK ÉPÜLETEIT TERVEZTÉK:

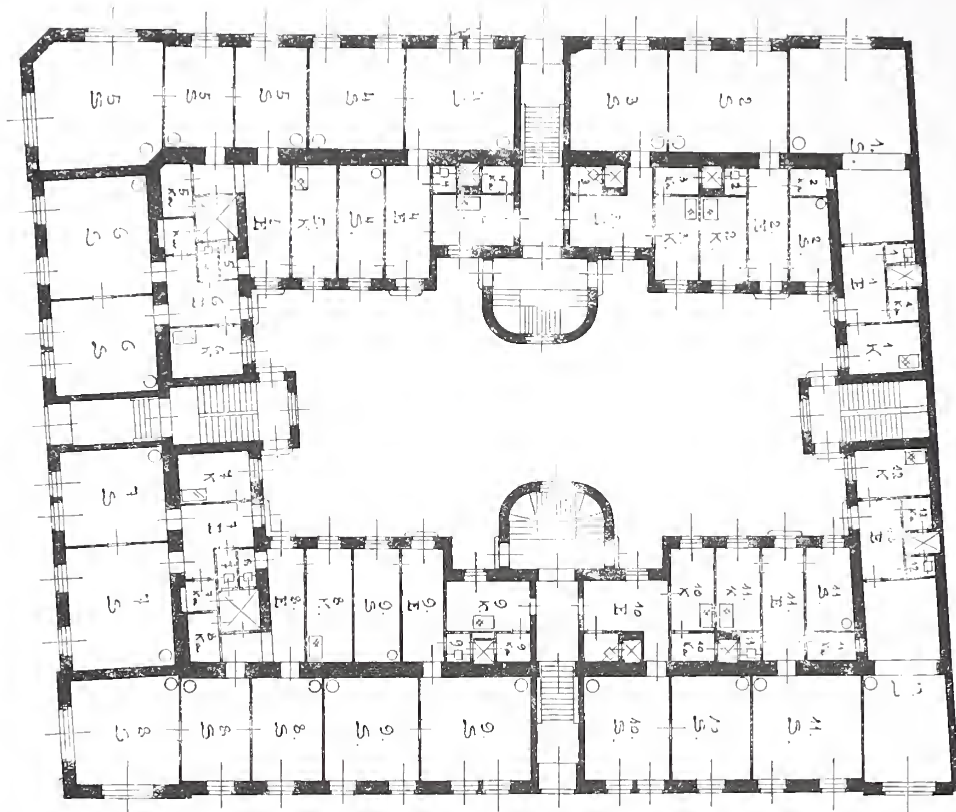
1. BŐHM HENRIK
2. ZUSCHMANN JÁNOS
3. GAÁL BERTALAN
4. ORBÁN FERENC
5. GYALUS LÁSZLÓ
6. HEIDLBERG SÁNDOR
7. GERSTER KÁLMÁN

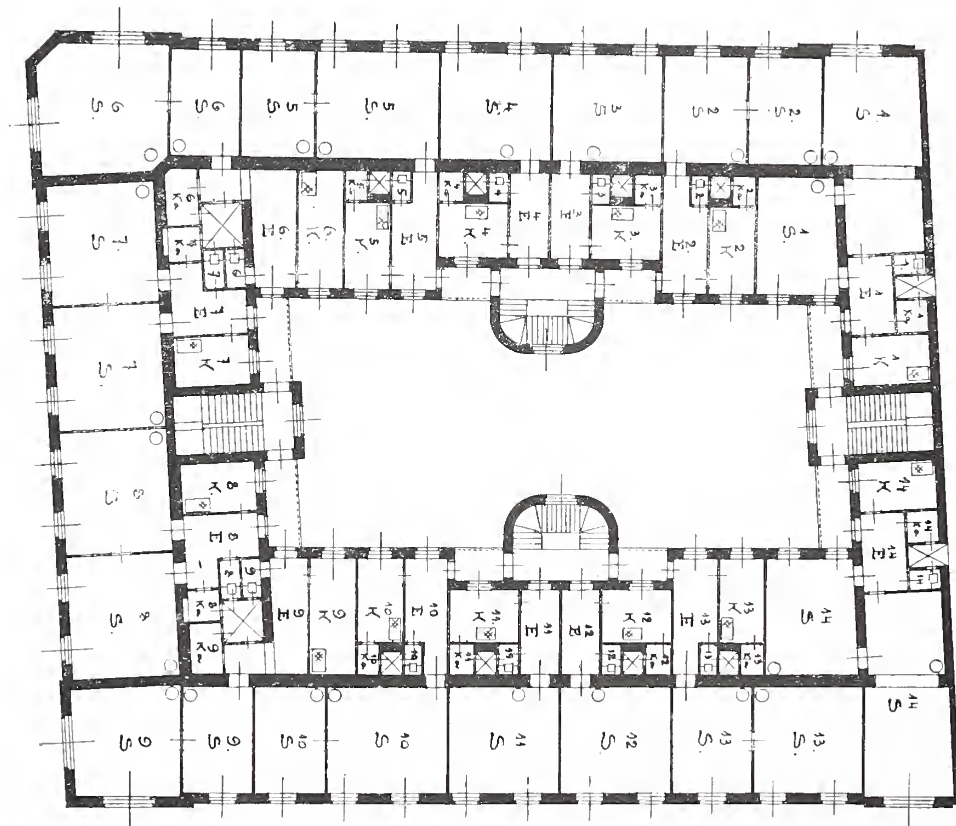
BŐHM HENRIK TERVE. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

BŐHM HENRIK TERVE. EMELETI ALAPRAJZ.

ZUSCHMANN JÁNOS TERVE. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

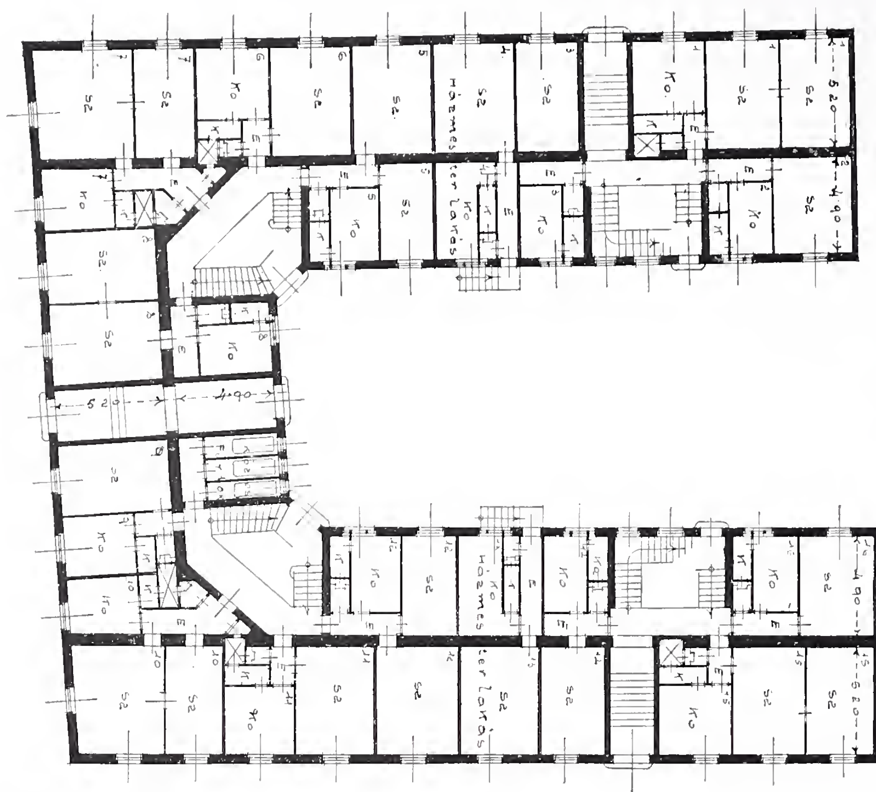
ZUSCHMANN JÁNOS TERVE. EMELETI ALAPRAJZ.

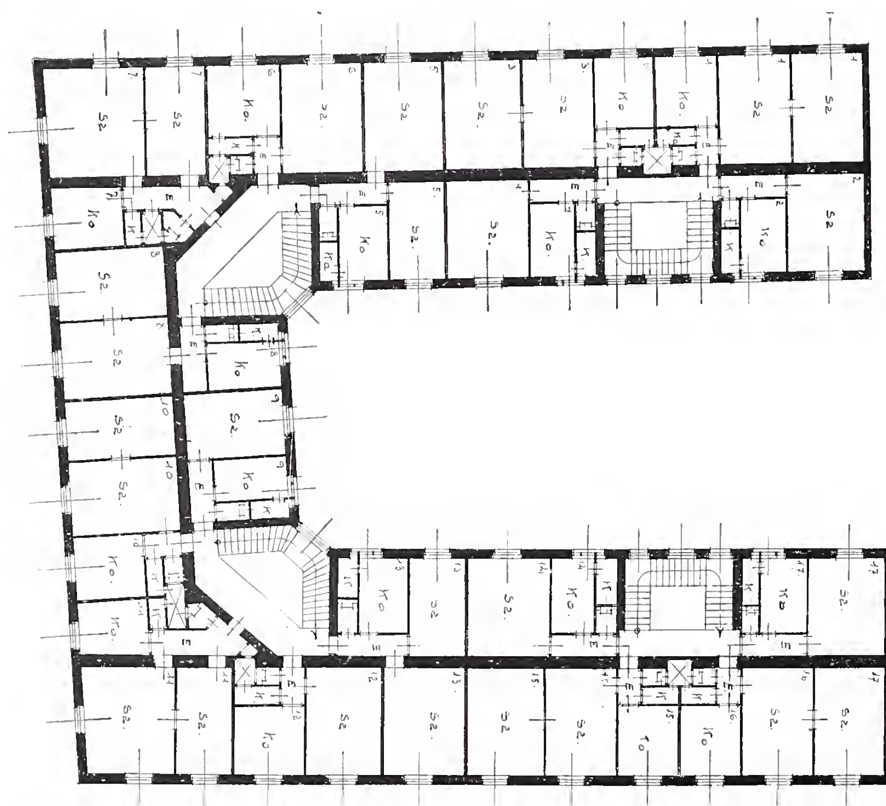
GAÁL BERTALAN TERVE. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

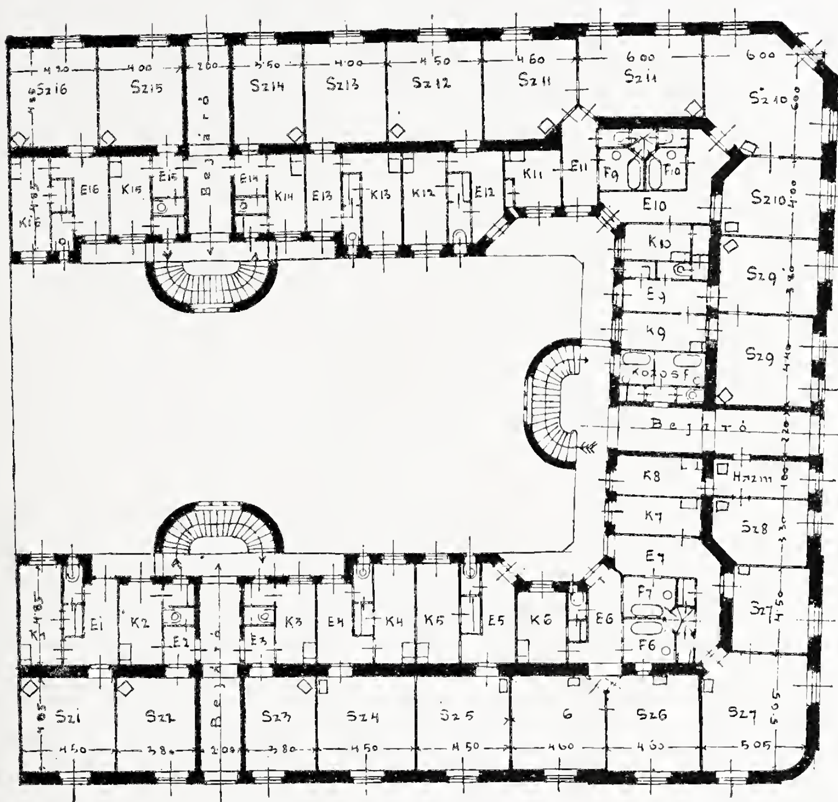
GAÁL BERTALAN TERVE. EMELETI ALAPRAJZ.

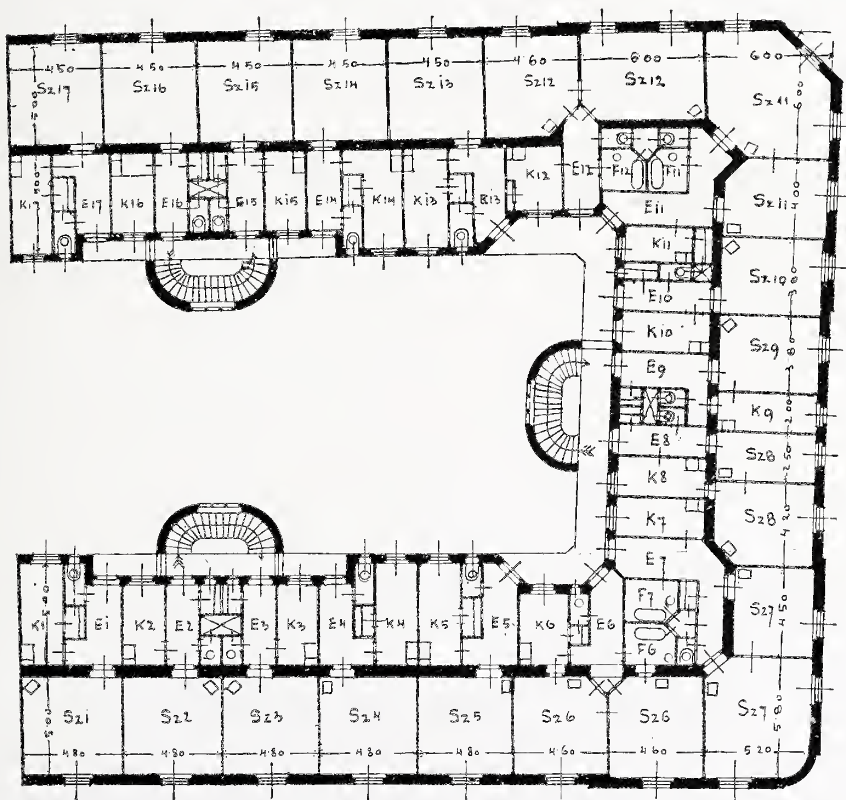
ORBÁN FERENC TERVE. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

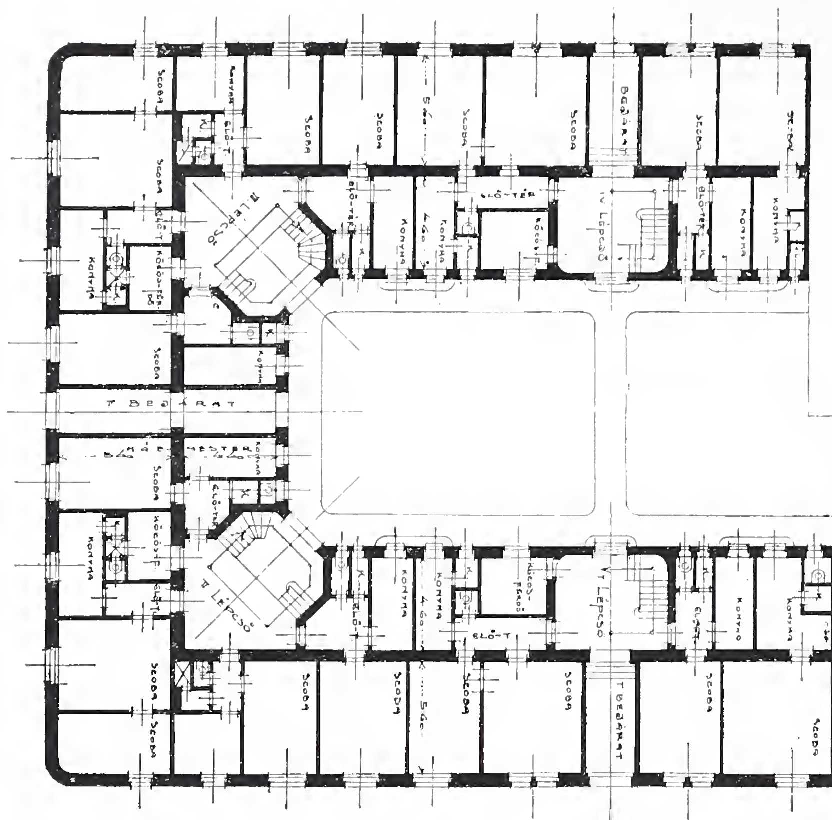
ORBÁN FERENC TERVE. EMELETI ALAPRAJZ.

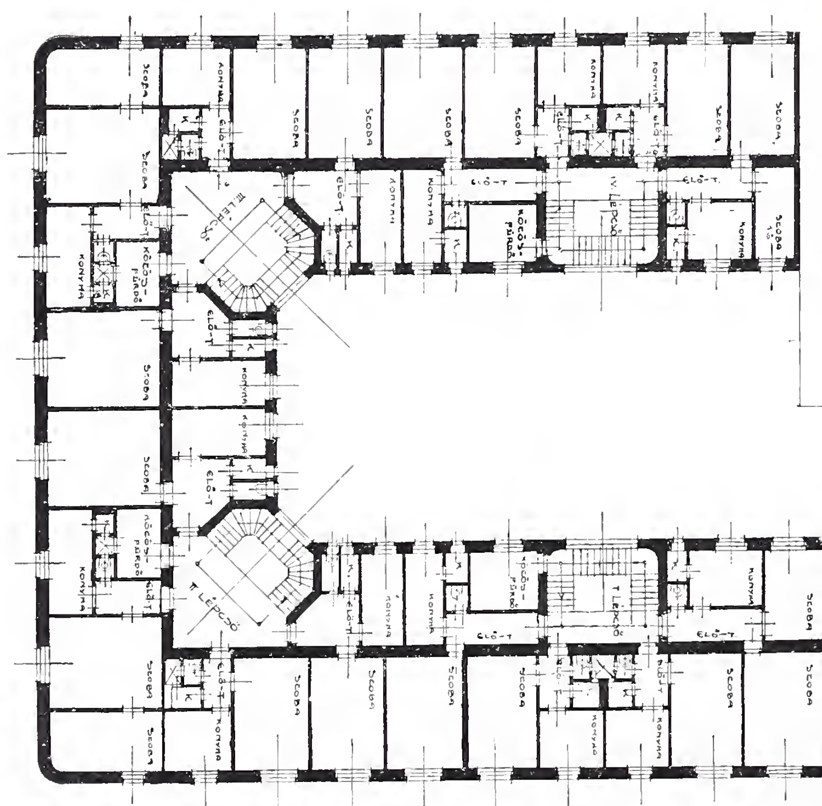
GYALUS LÁSZLÓ TERVE. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

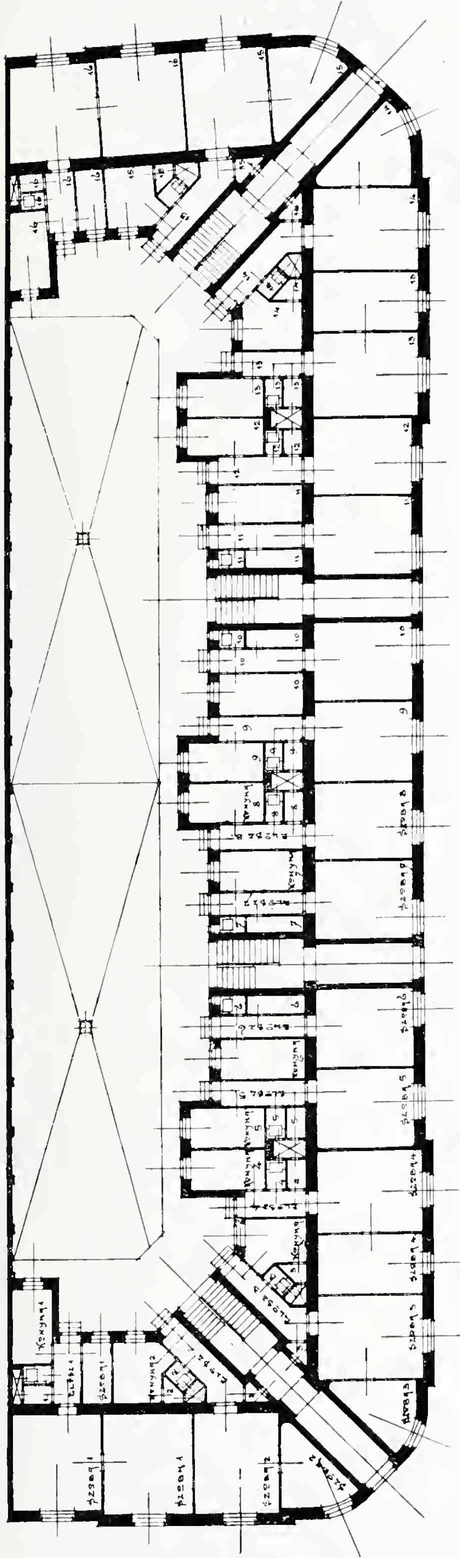
GYALUS LÁSZLÓ TERVE. EMELETI ALAPRAJZ.

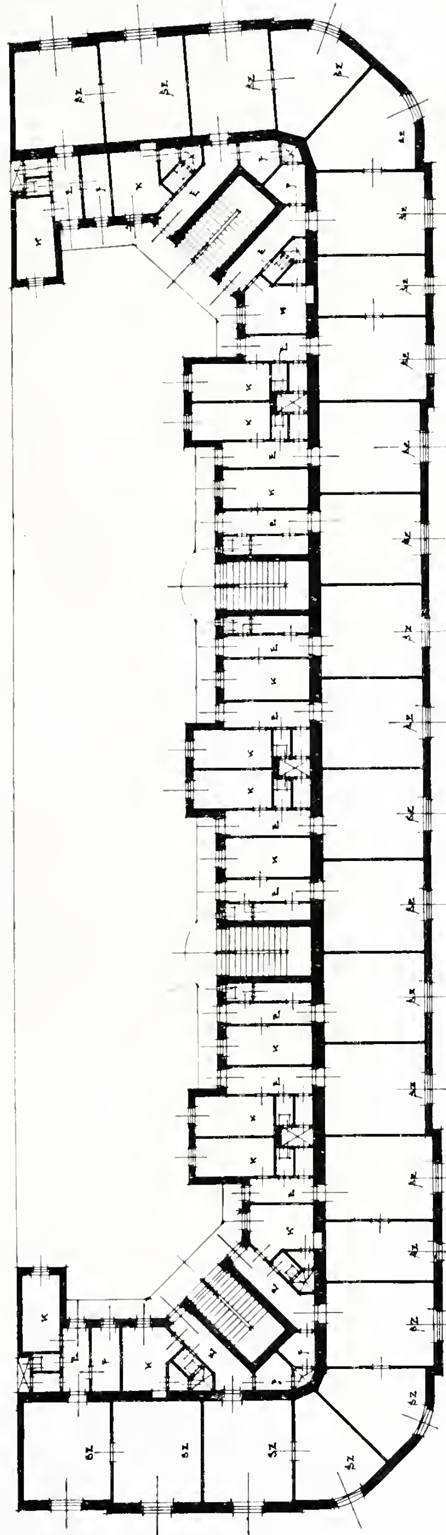
HEIDLBERG SÁNDOR TERVE. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

HEILDBERG SÁNDOR TERVE. EMELETI ALAPRAJZ.

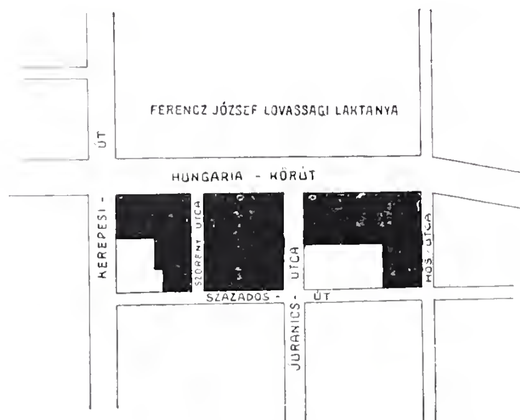

GERSTER KÁLMÁN TERVE. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

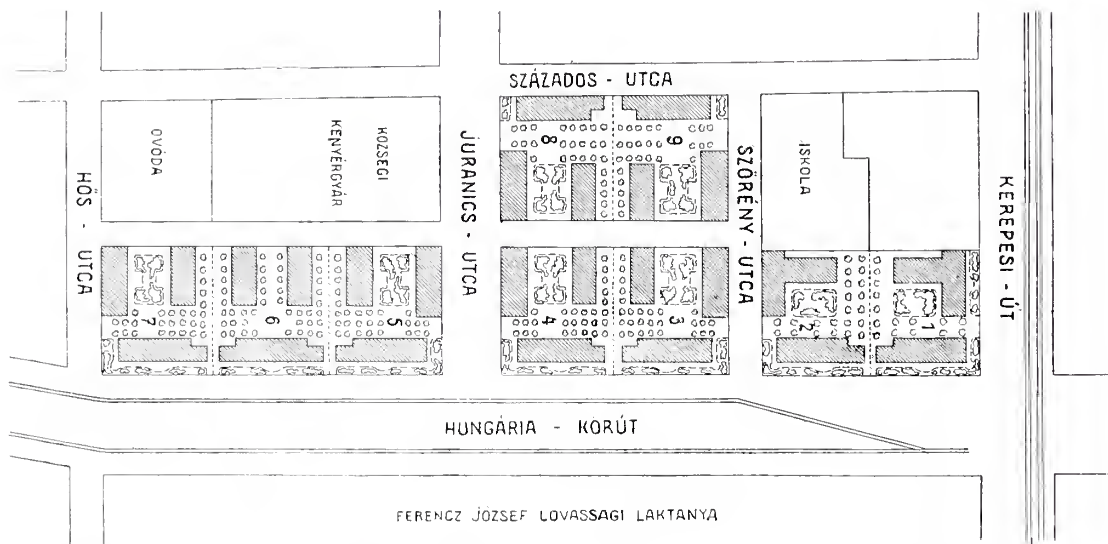

GERSTER KÁLMÁN TERVE. EMELETI ALAPRAJZ.

VII. ker. Hungária-köruti lakások.

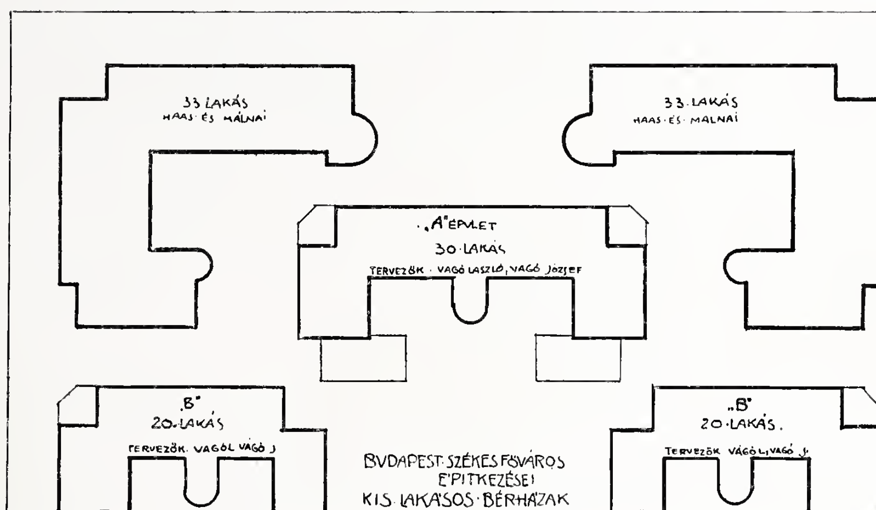
AZ OSZTATLAN TELEKTÖMBÖK HELYSZÍNRAJZA.

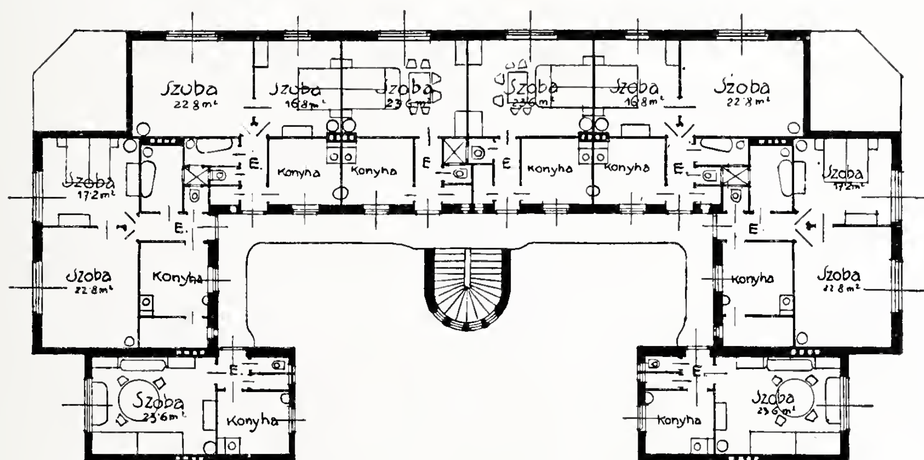
A TELEK FÖLOSZTÁSI ÉS BEÉPÍTÉSI TERVE. HAASZ ÉS MÁLNAI MŰVE.

A PARCELLÁK ÉPÜLETEIT TERVEZTÉK:

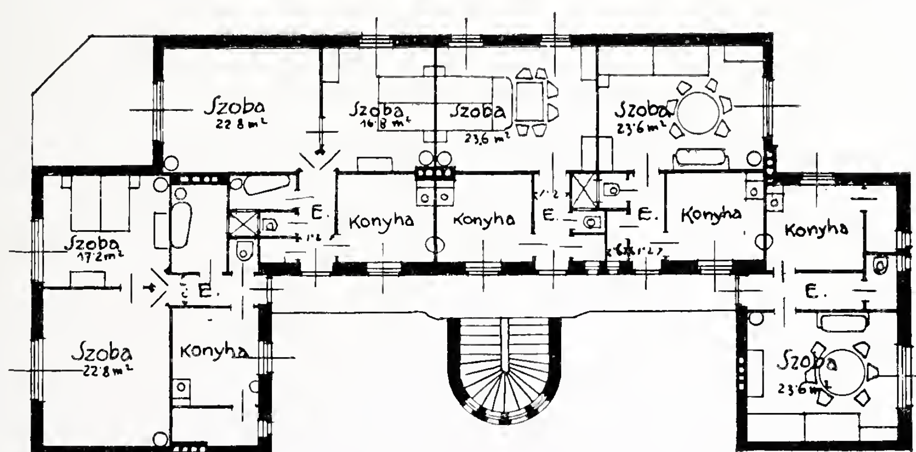
1.
2. VÁGÓ JÓZSEF ÉS LÁSZLÓ
3. HAASZ ÉS MÁLNAI
4. YBL LAJOS
5. RÉVÉSZ ÉS KOLLÁR
6. TAKÁCS BÉLA
7. TSCHEUKE HERMAN

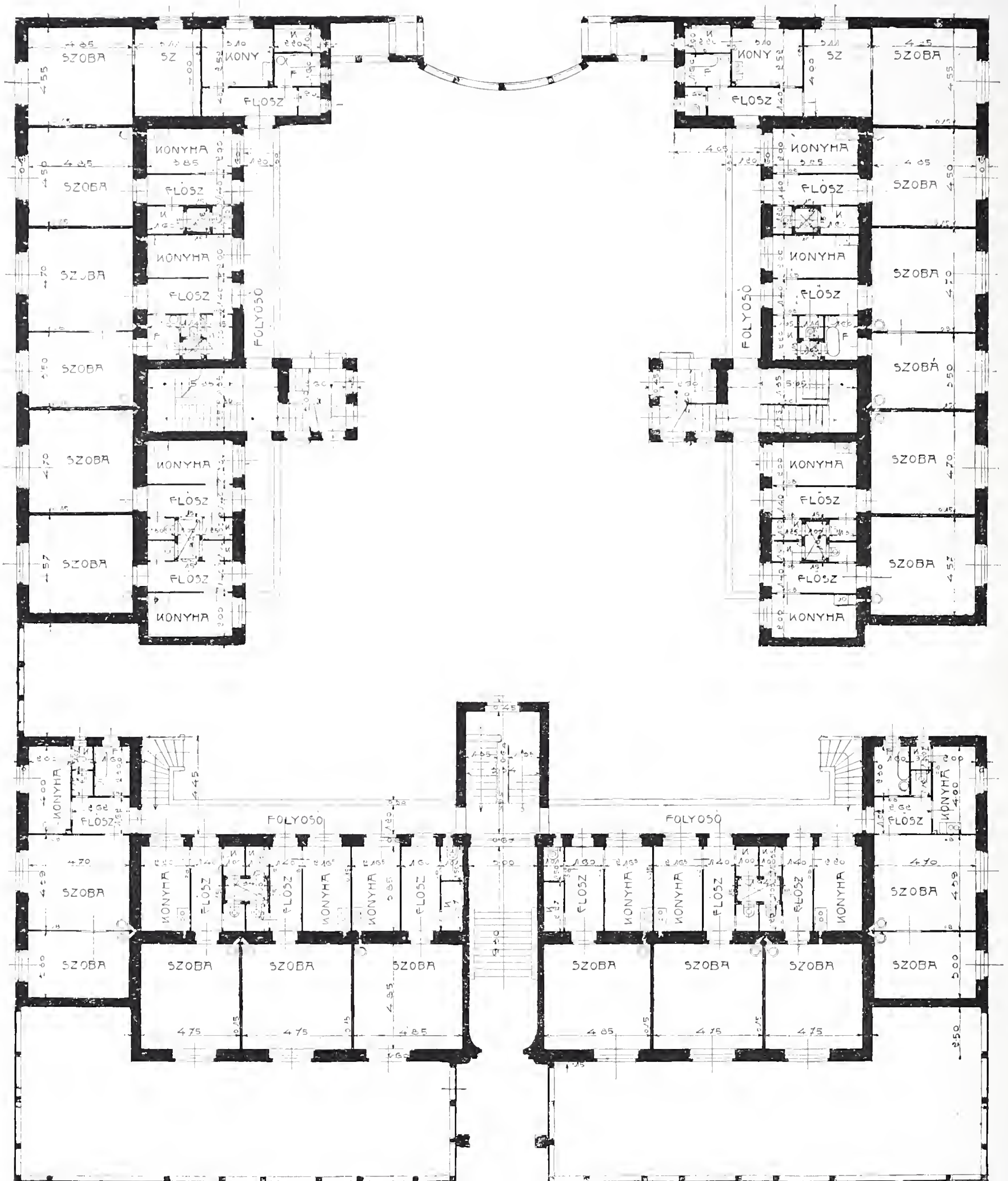
VÁGÓ JÓZSEF ÉS LÁSZLÓ TERVE. SZITUÁCIÓ.

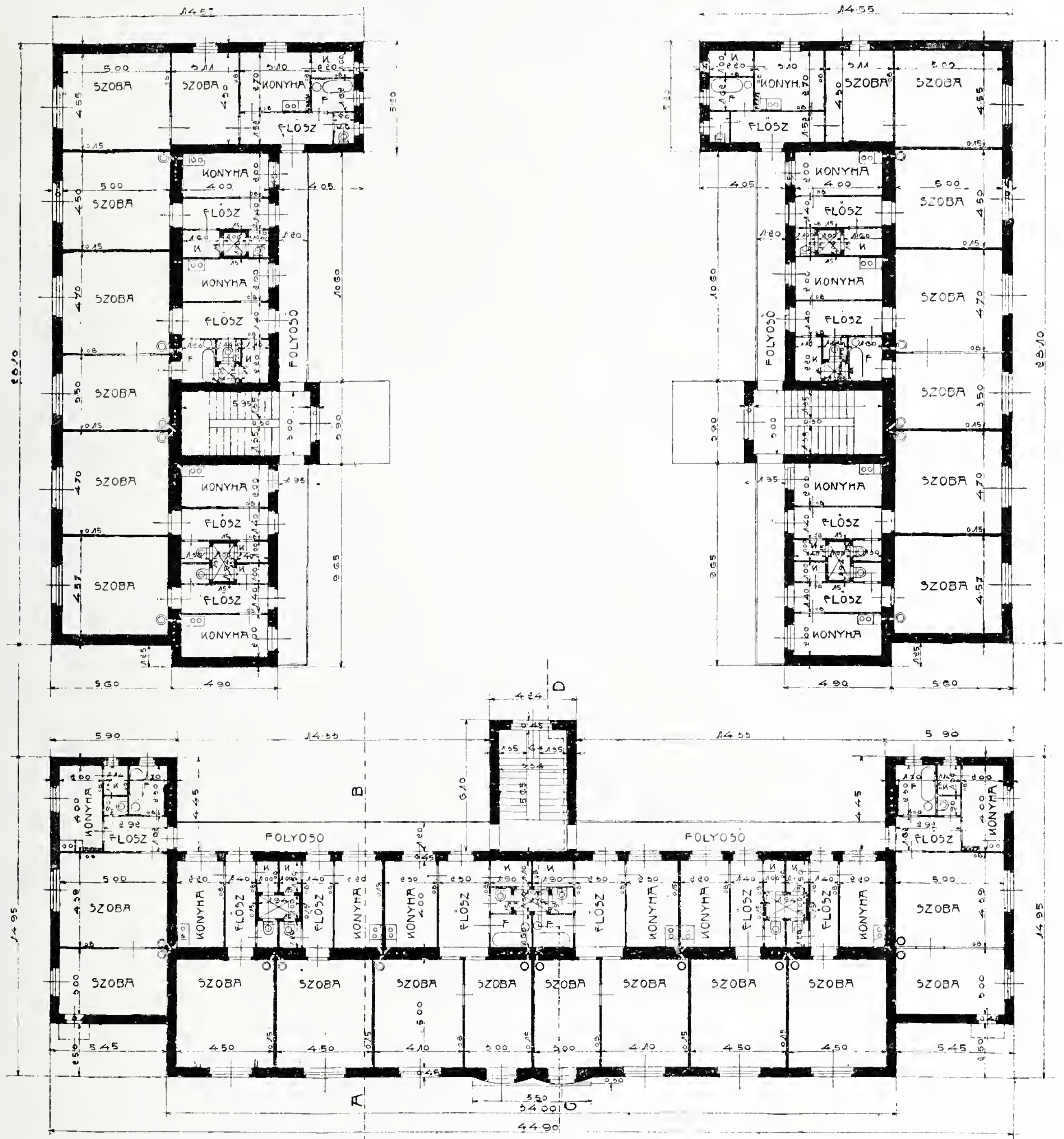
VÁGÓ JÓZSEF ÉS LÁSZLÓ TERVE. A) ÉPÜLET.

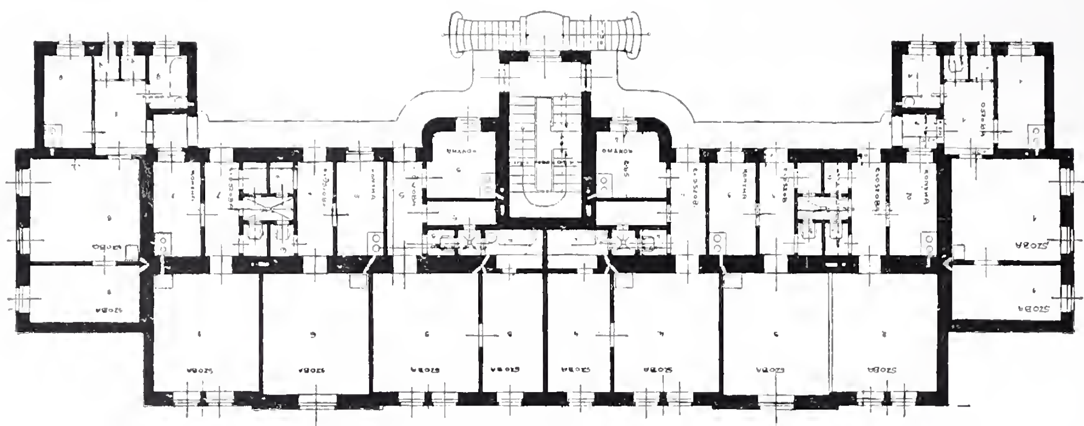
VÁGÓ JÓZSEF ÉS LÁSZLÓ TERVE. B) ÉPÜLET.

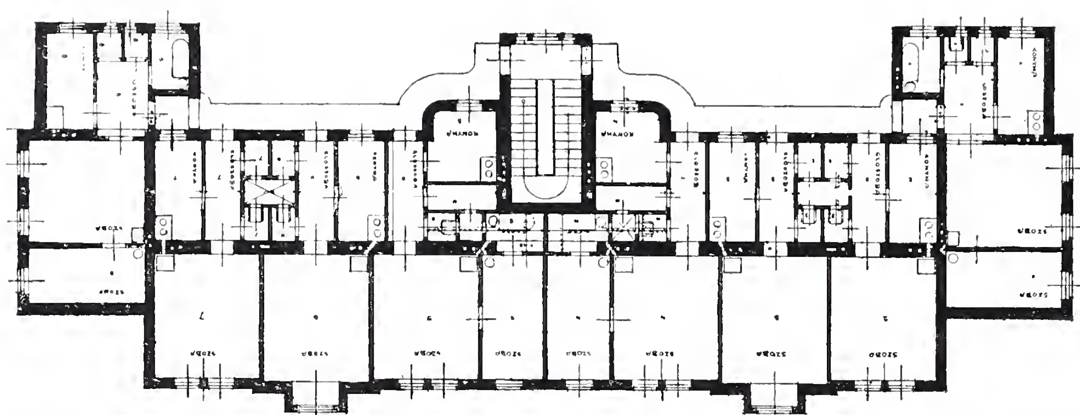
HAASZ ÉS MÁLNAI TERVE. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

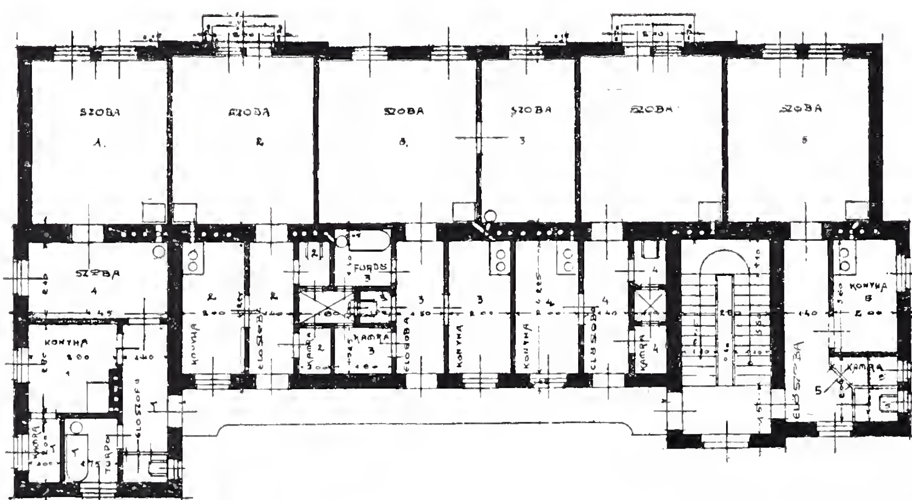
HAASZ ÉS MÁLNAI TERVE. EMELETI ALAPRAJZ.

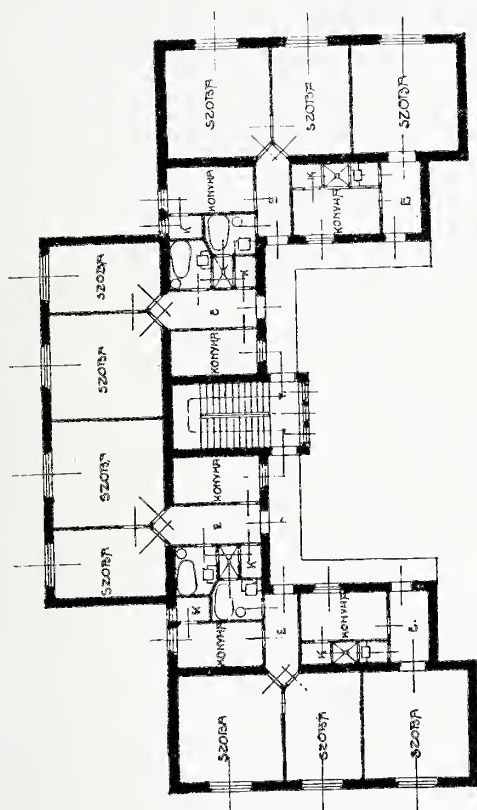
YBL LAJOS TERVE. FŐPAVILLON. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

YBL LAJOS TERVE. FŐPAVILLON. EMELETI ALAPRAJZ.

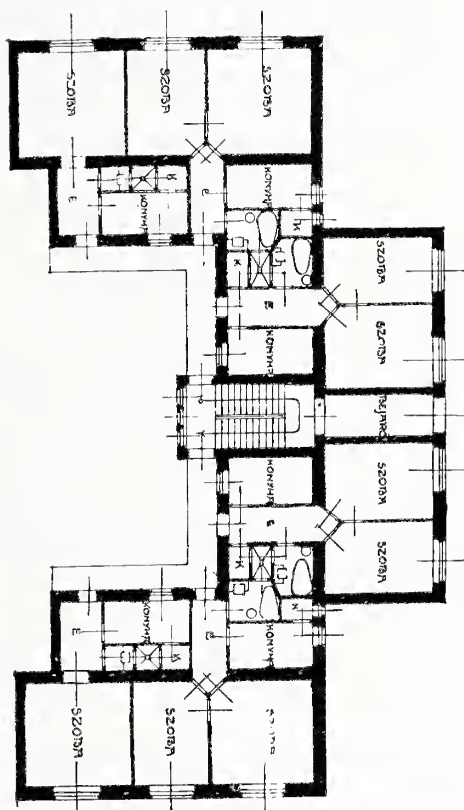

YBL LAJOS TERVE. MELLÉKPAVILLON. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ

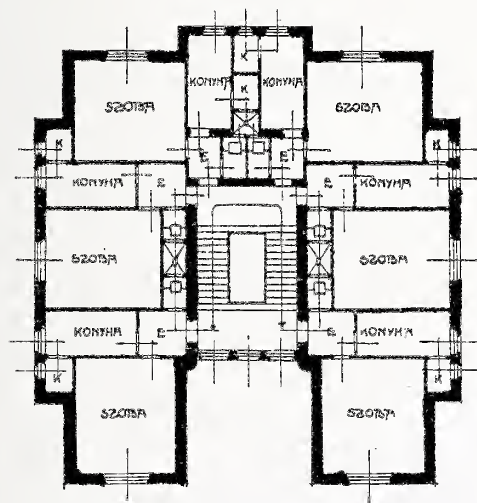
FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

NAGYPAVILLON RÉVÉSZ ÉS KOLLÁR TERVE.

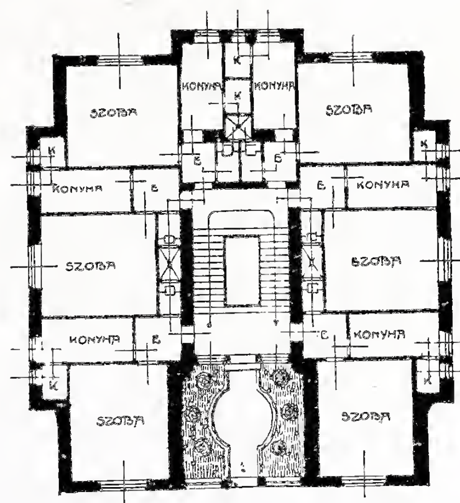
EMELETI ALAPRAJZ.

NAGYPAVILLON. RÉVÉSZ ÉS KOLLÁR TERVE.

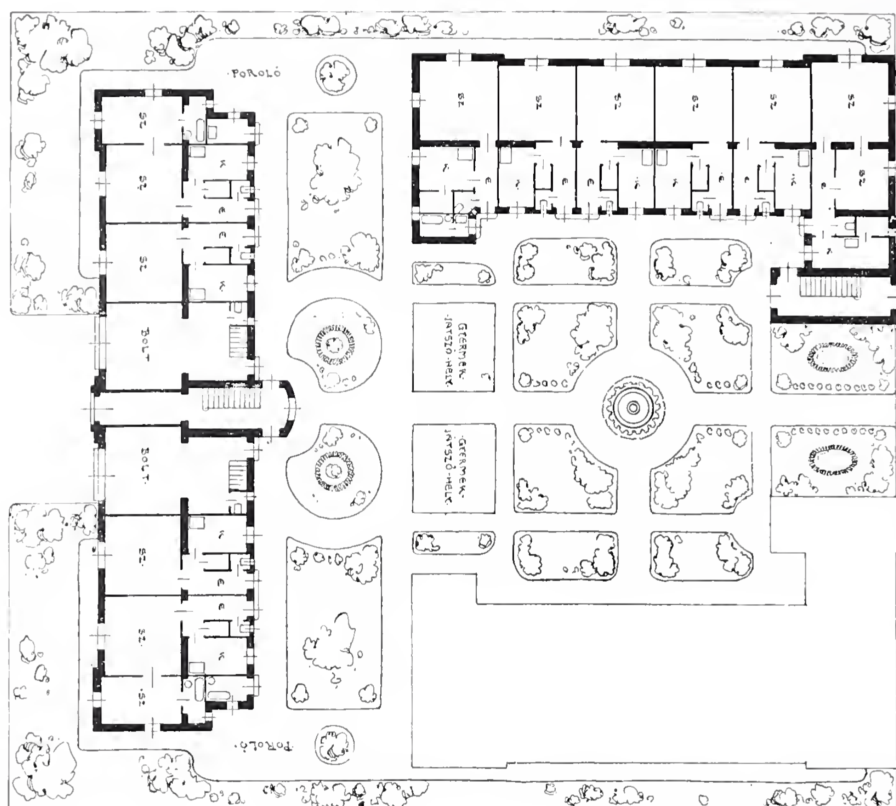
FÖLDSZINTI - ALAPRAJZ.

KISPAVILLON. RÉVÉSZ ÉS KOLLÁR TERVE.

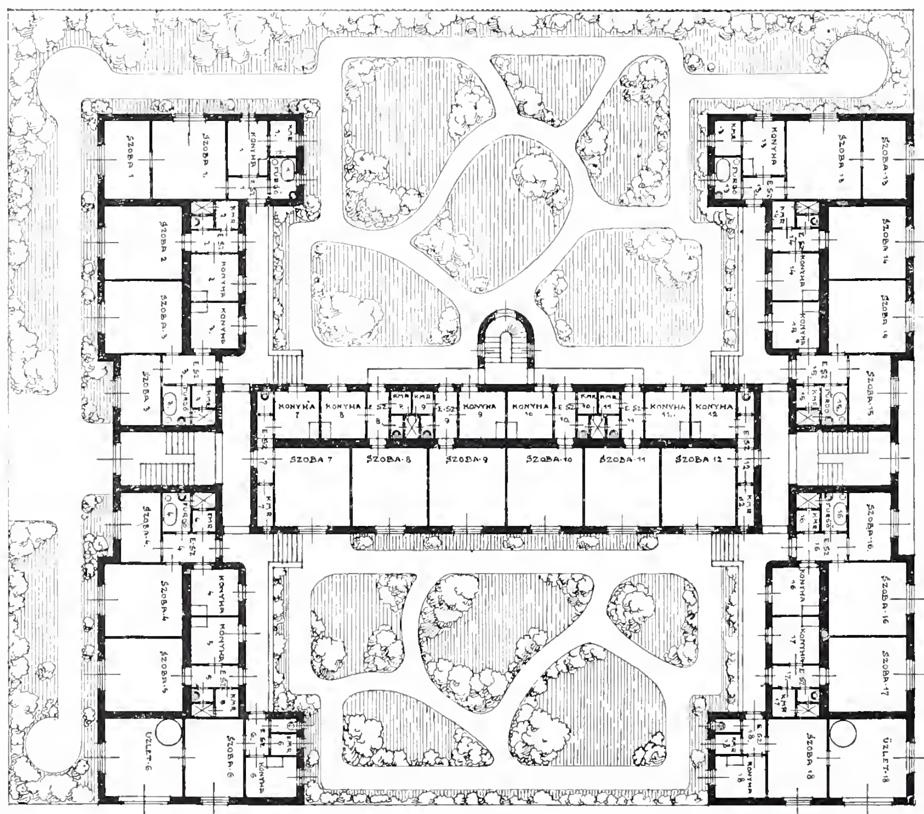

EMELETI ALAPRAJZ.

KISPAVILLON. RÉVÉSZ ÉS KOLLÁR TERVE.

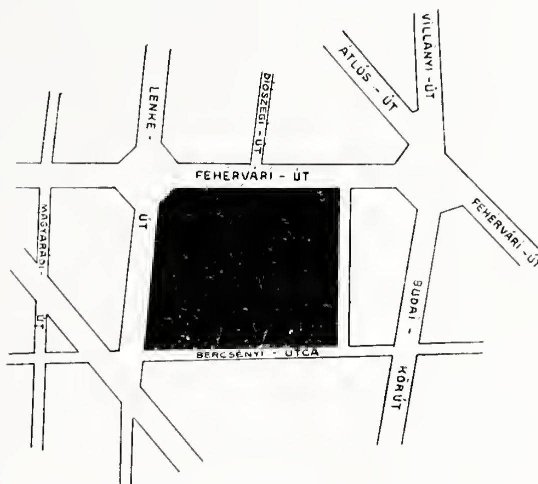

TAKÁCH BÉLA TERVE. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

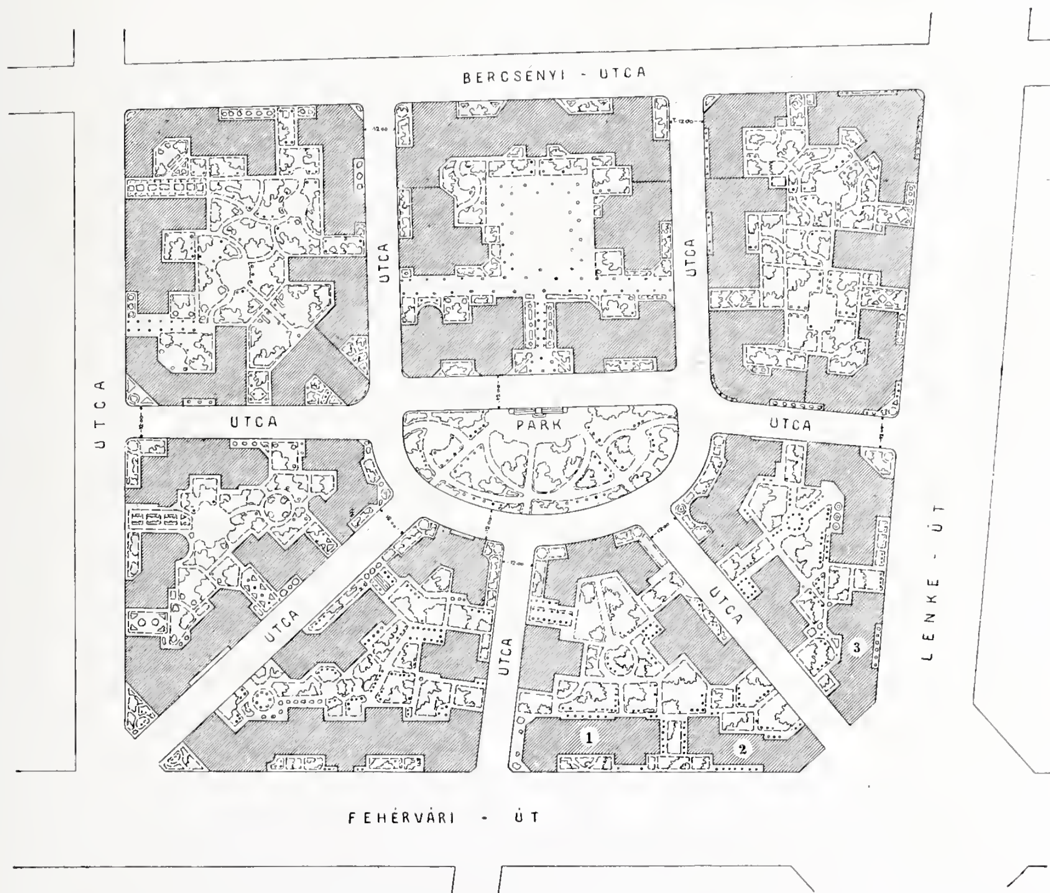

TSCHEUKE HERMAN TERVE. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

I. ker. Fehérvári-úti lakások.

AZ OSZTATLAN TELEKTÖMB HELYSZÍNRAJZA.

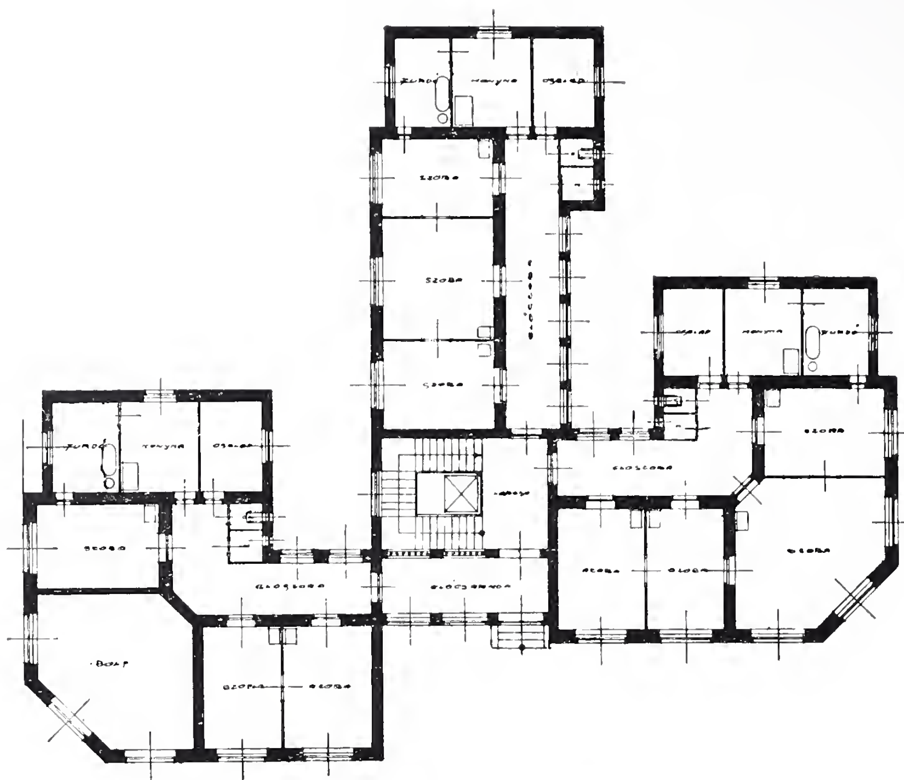

A TELEK FÖLOSZTÁSI ÉS BEÉPÍTÉSI TERVE.

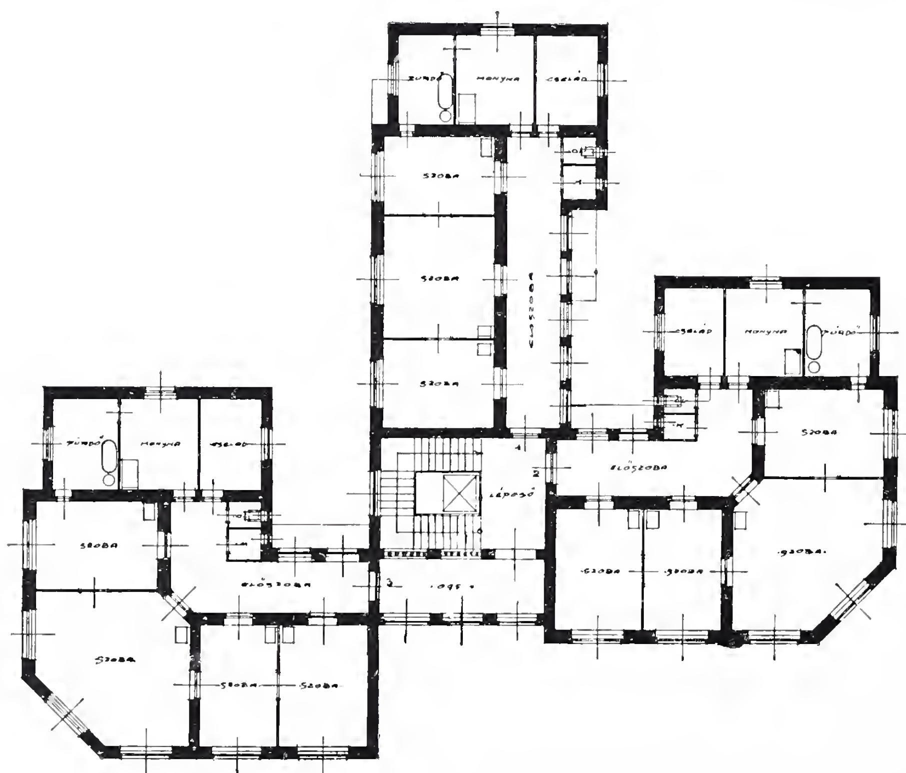
HAJÓS ÉS VILLÁNYI MŰVE.

A PARCELLÁK ÉPÜLETEIT TERVEZTÉK:

1. ÁRKAY ÉS KALLINA
2. HAJÓS ÉS VILLÁNYI
3. SCHŐMER FERENC.

ÁRKAY ÉS KALLINA TERVE. FŐLDSZINTI ALAPRAJZ.

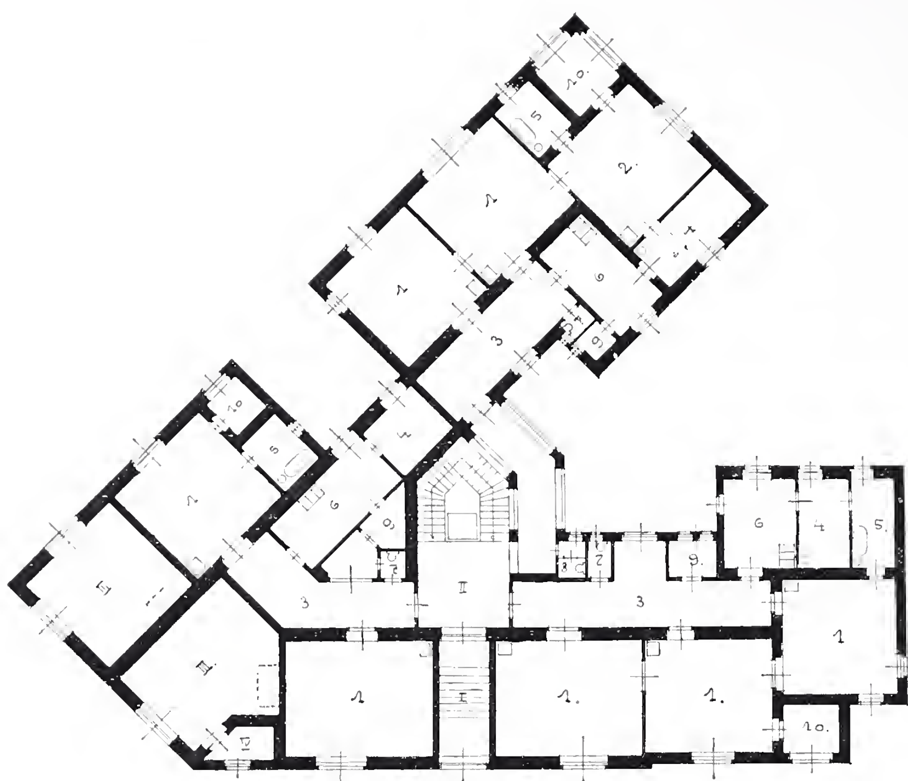
ÁRKAY ÉS KALLINA TERVE. EMELETI ALAPRAJZ.

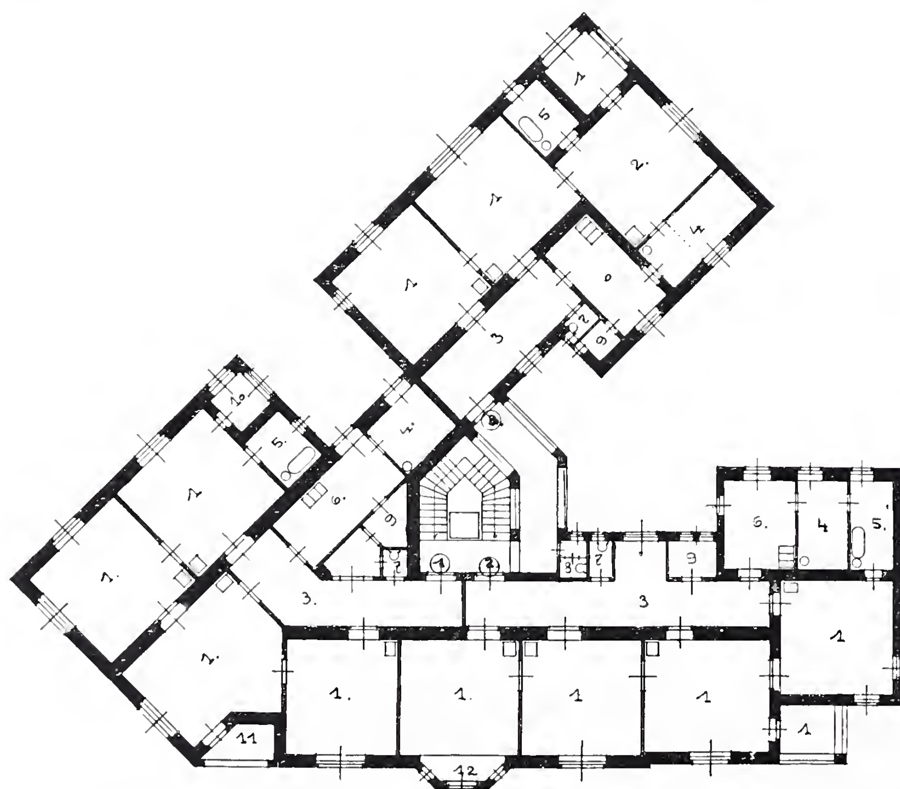
HAJÓS ÉS VILLÁNYI TERVE. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

HAJÓS ÉS VILLÁNYI TERVE. EMELETI ALAPRAJZ.

SCHŐMER FERENC TERVE. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

SCHŐMER FERENC TERVE. EMELETI ALAPRAJZ.

Helyreigazítás. *Az új állatkertnek* mult számunkban közölt terveire nézve utólag értesülünk, hogy a *vastagbőrüek épületének* távlati képen is bemutatott tervei *Neuschlosz* Kornél műépítész művei, aki az épületet tervezi és művezeti.

Iskolatervezés Komáromban. Komárom város pályázatot hirdetett annak idején az építendő polgári fiúiskola tervezésére. A pályázat alapján 9 pályamű érkezett be, amelyek felett a város közgyűlése június 30-án döntött s a városi mérnöki hivatal javaslata alapján a kitűzött I. pályadíjat Kopfenstein Dénes szombathelyi építész „Ifjúság" jeligéjű, a második díjat pedig Nagy Sándor budapesti építész „Mi" jeligéjű terveinek ítélte oda.

A karcagi városháza tervpályázatára beérkezett 12 terv szerzői közül az első 1200 koronás díjat Vida Arthur budapesti építész, a másodikat Székely László, Temesvár város építésze és a harmadikat Dobozi Mihály budapesti építész nyerte el.

A marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara tervpályázatára a következő jeligés 27 darab pályaterv érkezett be: 1. Cornel, 2. Mercur, 3. Rajzolt lánc, 4. Erdély közepén, 5. Pók, 6. Székházunk, 7. Baross, 8. Szimetrikus és asszimetrikus, 9. Mérnök-tárcsa, 10. Modern, 11. Bem, 12. Kavics, 13. Nagy jövő, 14 Kamara, 15. Takarékos, 16. Mercator, 17. Fehér holló, 1 . Négyzet, 19. Ipar I., 20. Erdély, 21. „48", 22. Marosvásárhely, 23. Jelige nélkül, 24. Ipar II., 25. Hermes, 26. Vitam, 27. Szimpátia. A bíráló bizottság meghozta döntését, amely szerint az első díjat (500 korona) ifj. Csiszár Lajos (M.-Vásárhely) nyerte el a programm kívánalmaihoz legjobban simuló alaprajzáért. A második díjat (300 korona) Kiss Aladár (Budapest) nyerte el, a harmadikat Radó Sándor és Wiegand Ede közös terve, valamennyi között kimagasló művészi kvalitásaiért. Komor Marcell építésznek, a zsüri elnökének javaslatára elhatározta a kamara, hogy a három díjazott mű szerzőit szűkebb versenyre hívja fel. Megvette a kamara Szabó Zoltán és Szömörkényi Rezső (Budapest) tervét, továbbá dicséretben részesítette a következő jeligéket: Pók, „48", Marosvásárhely, Bem és Mercur. (Közöljük.)

A „Haris-Bazár" újraépítésének terveire a tulajdonosok öt építészt szólítottak föl és pedig: Hoepfner és Györgyi, dr. Hültl Dezső műegyetemi adjunktus, Quittner Zsigmond, Rainer Károly és Tőry Emil műegyetemi c. rk. tanár, műépítészeket. A beérkezett terveket Nagy Virgil műegyetemi tanár és Kauser József műépítészek bírálták felül és kivitelre legjobbnak Rainer Károly tervét találták, akit értesülésünk szerint a tulajdonosok a kiviteli tervezéssel már meg is bíztak. (Közöljük.)

A Kézdivásárhelyen emelendő törvénykezési épület és fogház terveire hirdetett pályázat eredménye felett a bíráló bizottság június hó 14-én tartott zárülésében az első, 2000 koronás díjat egyhangúlag az 5. A) számú tervnek (szerzője Jablonszky Ferenc budapesti építész), a második, 1500 koronás díjat egyhangúlag a 4. sz. tervnek (szerzője Frecska János budapesti építész) és a harmadik, 1000 koronás díjat egyhangúlag a 3. sz. tervnek (szerzői Schannen Ernő és Arthur budapesti építészek) ítélte oda.

A ceglédi ipartestület gőzfürdőjének terveire hirdetett pályázatra beadott 12 tervet a bíráló bizottság felülvizsgálta és annak alapján az első díjat Wiesbayer Arnold bécsi, a másodikat Bernthaler Adolf budapesti és a harmadikat Koch Menyhért és Jäger Tamás szintén budapesti építészek nyerték el.

Az Első Horvát Takarékpénztár eszéki palotájának terveire kiírt pályázat alapján összesen 19 pályamű érkezett be 14 építésztől. A bíráló bizottság a kitűzött első díjat nem adta ki. A másodikdíjjal Sunko Dénes, a harmadik díjjal Fischer Ignác és a negyedik díjjal Baszel és Droják zágrábi építészek terveit tüntette ki. Ezeken kívül megvette Axmann és Domés eszéki építészek pályaművét.

A dolhai körjegyzői lak és hivatali helyiségre beadott pályatervek közül Dolha (Máramaros m.) község a kivitelre Reisenbüchler Róbert bustyaházai kőmívesmester tervét fogadta el.

Az eperjesi kórház pályázatára április hó 10-ig 9 pályaterv érkezett be, még pedig: Égő fáklya kígyóval, Anonymus, Vörös körben zöld kereszt, Kék körben vörös kereszt, Humanizmus, Három vörös kör, Vörös kettős kereszt, Egyfilléres

bélyeg és Közkórház jeligék alatt. A beadott terveket a bíráló bizottság az 1909. évi junius hó 8-án tartott ülésében részletes bírálat tárgyává téve, az 1000 koronás I. díjat névszerinti szavazással egyhangúan a Kék körben vörös kereszt jelű terv tervezőjének, Schodits Lajos és Eberling Béla építészeknek, a második 600 koronás díjat névszerinti szavazással egyhangúan az égő fáklya kígyóval jelű terv tervezőjének, Fleischl Róbert építésznek és a 400 koronás III. díjat névszerinti szavazással a „Humanizmus" jeligéjű terv tervezőinek, Hajós és Villányi okl. építészeknek ítélte oda. Megvételre ajánlotta a kettős vörös kereszt jelű tervet.

A budapesti VI—VII. kerületi református templom szűkebbkörű tervpályázatán az első és második díjat 3 részre osztva, *Tóásó* Pál és *Magyar* Vilmos „Praedestinatio" jeligéjű tervének, *Kauser* József és fia „Astra" jeligéjű és *Nagy* Károly „1909 ápr. 15." jeligéjű tervének ítélték. A harmadik díjat „Övé a földnek kereksége" jeligéjű tervével *Wargha* László nyerte. Megvették *Gerster* Kálmán „Calvin 1509.", *Habicht* Károly „Bocskay", dr. *Neuschloss* Kornél „Istenháza mennyország kapuja" és almási *Balogh* Lóránt „Akusztika" jeligéjű tervét. (Közöljük.)

Tervpályázati határidők:

1909 szept. 25 Keresk. min.: soproni posta és távirda épülete; díjak 2700, 1800 és 900 k. Két terv megvétetett à 500 k.

Szept. 30. Vallásmin.: Rákóczi-síremlék (250000 k.); díjak: 6000, 5000, 2 × 3000 és 2000 k.

Okt. 1. Arad város: temetőkapu (10.000 k.); díjak: 150 és 100 k. (Csak aradiak pályázhatnak.)

Okt 30. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet: Ybl-pályázat: aranykönyv.

Decz. 20. Erzsébet-emlék Budán; díjak 6000, 5000 és 4000 k.

Nov. 1. Budapesti aut. orth. izr hitközség: templom, iskola és községház tervei; díjak: 1800 k., 900 k. és 500 k. — Az állami számvevőszék elnöke: a számvevőszék palotájának tervei; díjak: 2500, 2000 és 1500 k.

Nov. 27. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet: falusi iskola tervei; díj: ezüstérem és 100 k.

Nov. 30. Magy. Építőműv. Szöv.: vasúti őrház; díj: ezüstérem és 400 k.

Dec. 15. Igazságügymin.: pestvidéki törvénykezési épület és fogház tervei (1,600.000 k.); díjak 4500, 3000 és 2000 k.

Dec. 31. Keresk. min.: levélbélyegek tervei; díjak: 2000, 1500 és 1000 k.

1910. jan. 3. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet: nagy áruház tervei; díjak: aranyérem és 1200 k.

Jan. 15. Debreceni Kossuth-bizottság: Kossuth-szobor mintája; díjak: I. megbízás a munkával (vagy 3000 k.), II. 2000, III. 1000 k

Apr. 30. M. Építőművészek Szöv.: vidéki színház (300.000 k.); díjak: I. aranyérem és 1000 k., II. bronzérem.

Júl. 1. Zalaegerszegi szoborbizottság: Csányi László szobrának tervei (30—50 ezer k.); díjak: I. megbízás, II. 500 k., III. 250 k.

Augusztus hó 1-jétől a szerkesztőség és kiadóhivatal helyiségei Wesselényi-utca 35. szám alá helyeztettek át.

Lechner Jenő és Warga László

Villák és lakóházak.

HORVÁTH ELEK NYARALÓJA SIÓFOKON. TERVEZTE: LECHNER JENŐ.

HOMLOKZATRÉSZLET.

HORVÁTH ELEK NYARALÓJA SIÓFOKON. TERVEZTE: LECHNER JENŐ.

ÖZV. TÓTH GÉZÁNÉ LAKÓHÁZA A KISJÁNOS-UTCÁBAN.

TERVEZTÉK: LECHNER JENŐ ÉS WARGA LÁSZLÓ.

HOMLOKZATRÉSZLET.

KISJÁNOS-UTCAI LAKÓHÁZ. TERVEZTÉK: LECHNER JENŐ ÉS WARGA LÁSZLÓ.

GERENDAY TIVADAR LAKÓHÁZA A RÓZSADOMBON. TERVEZTÉK: LECHNER JENŐ ÉS WARGA LÁSZLÓ.

GERENDAY TIVADAR LAKÓHÁZA A RÓZSADOMBON. TERVEZTÉK: LECHNER JENŐ ÉS WARGA LÁSZLÓ.

HOMLOKZATRÉSZLET.

DR. IVÁN ANDRÁSNÉ LAKÓHÁZA A RÓZSADOMBON.

TERVEZTÉK: LECHNER JENŐ ÉS WARGA LÁSZLÓ.

A magyar királyi igazságügyminisztertől.

Tervpályázati hirdetmény.

A Budapesten emelendő

pestvidéki törvénykezési épület és fogház terveinek elkészítésére

pestvidéki törvénykezési épület és fogház terveinek elkészítésére ezennel tervpályázat hirdettetik az 1908. évi november hó 2-án 79.049/k. m. szám alatt kiadott „Építészeti tervpályázatok szabályzatá"-nak figyelembe vételével és az alábbi feltételek mellett:

1. A pályázat általános és országos, tehát benne kizárólag magyar honos építészek vehetnek részt.

2. Az építés programmja, valamint a teleknek helyszínrajza a hivatalos órák alatt az igazságügyminisztérium segédhivatali főigazgatójától díjtalanul átvehető.

3. A pályatervek 1:200 mértékben készítendők, még pedig minden emeletsornak egy-egy alaprajza, az épületek egymástól eltérő 2—2 homlokzatáról külön rajz és a tervezet megértéséhez szükséges metszet-rajzok.

4. Távlatrajzok nem készítendők, a tervrajzok beüvegezése mellőzendő.

5. A tervezethez köbtartalomszámítás, könnyen ellenőrizhető méretezett számítási tervvel és egy műleírás melléklendő. A köbtartalom a pincefenék vonalától a padlásburkolat vonaláig számítandó s az épület úgy tervezendő, hogy a törvénykezési épületnek egy beépített köbmétere 2500 koronánál, a fogházé 2000 koronánál többe ne kerüljön.

6. Kívánatos, hogy az építés összes költségei az 1,600.000 koronát meg ne haladják.

7. A pályatervek névaláírással ellátva és lepecsételve

1909. évi deczember hó 15-ikének déli 12 órájáig

a magyar királyi igazságügyminisztérium segédhivatali főigazgatójánál nyujtandók be, ahol az átadó átvételi elismervényt kap. Postán vagy vasúton érkező pályatervekre nézve a feladás napja irányadó. Későbben érkezett, illetőleg feladott vagy a feltételeknek meg nem felelő tervek semmi esetben nem vétetnek figyelembe.

8. A már benyujtott tervek vissza nem vonhatók.

9. A pályaterveket 5 tagból álló bizottság bontja föl és bírálja meg. Ez a bizottság, melynek határozata végérvényes, következőképpen állíttatik össze:

a) az igazságügyminisztérium kebeléből két tag;
b) a kereskedelemügyi miniszter úr részéről egy műszaki tisztviselő;
c) az igazságügyminiszter megbízásából egy építész;
d) a Magyar Mérnök és Építész-Egylet kebeléből meghívandó egy tag.

10. A pályatervek a benyujtás sorrendje szerint fognak fölbontatni és a benyujtástól számított egy hónapon belül bíráltatnak meg s azok a bírálat befezéséig a nyilvánosság teljes kizárával, csakis a bíráló bizottság tagjai által tekinthetők meg.

11. A viszonylag legjobbaknak talált pályatervek díjazására ki van tüzve:

Első díj	4500	korona
Második díj	3000	„
Harmadik díj	2000	„

12. A pályaművek a bírálat befejezte után 2 héten át a Magyar Mérnök és Építész-Egylet helyiségében a bírálati jegyzőkönyv egy másolatával fognak kiállíttatni.

13. A nem díjazott pályaművek a kiállítás bezárása után a benyujtáskor kapott elismervény visszaszolgáltatása ellenében az igazságügyminisztérium segédhivatali főigazgatójától a pályázat eredményének kihirdetésétől számított 6 héten belül a bírálati jegyzőkönyv egy másolatával visszavehetők.

14. A kiviteli tervek elkészíttetését illetőleg a miniszter fönntarja magának a szabad rendelkezés jogát.

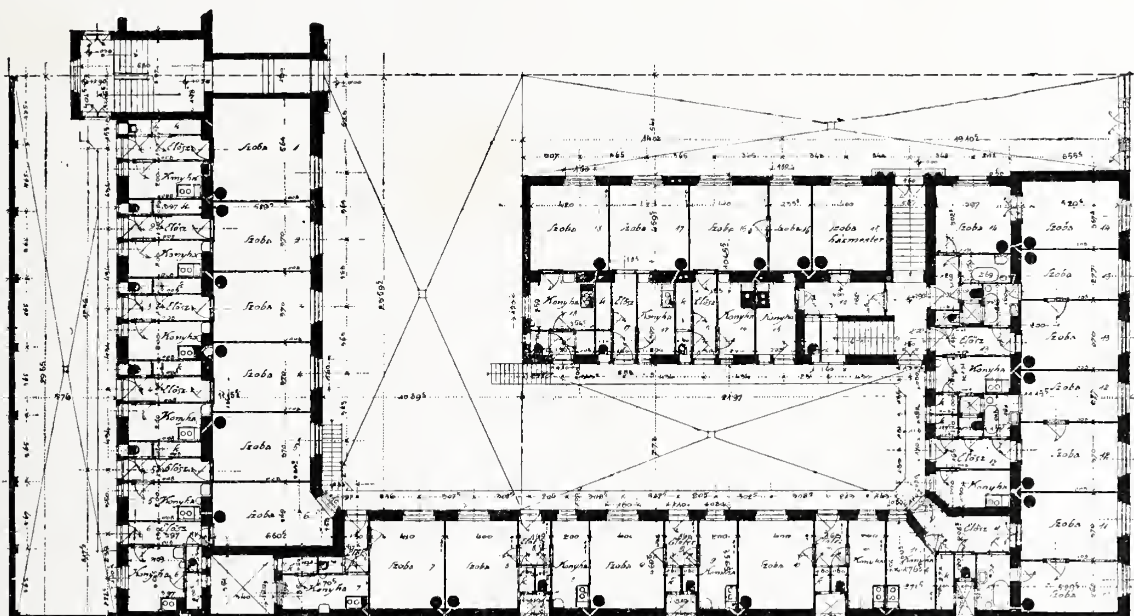
15. Minden pályázó elismeri, hogy a pályázati föltételeket és pályázati szabályzatot ismeri és azoknak magát aláveti.

Budapesten, 1909. évi július hó 30-án.

M. kir. igazságügyminiszter.

A főváros építkezései.

II. közlemény.

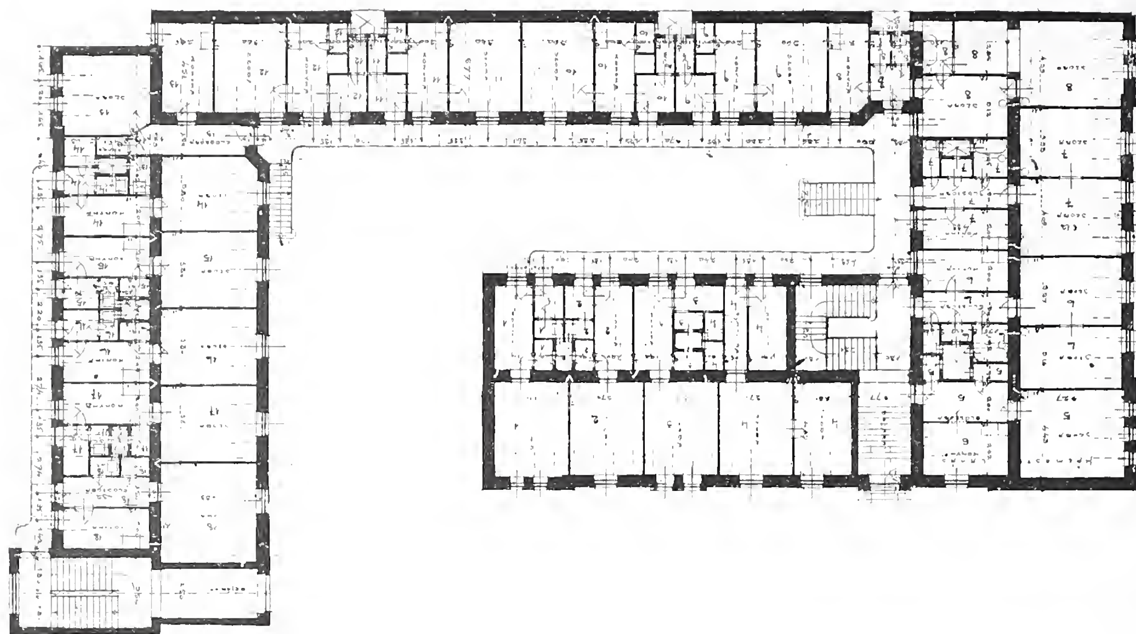

FÖLDSZINT.

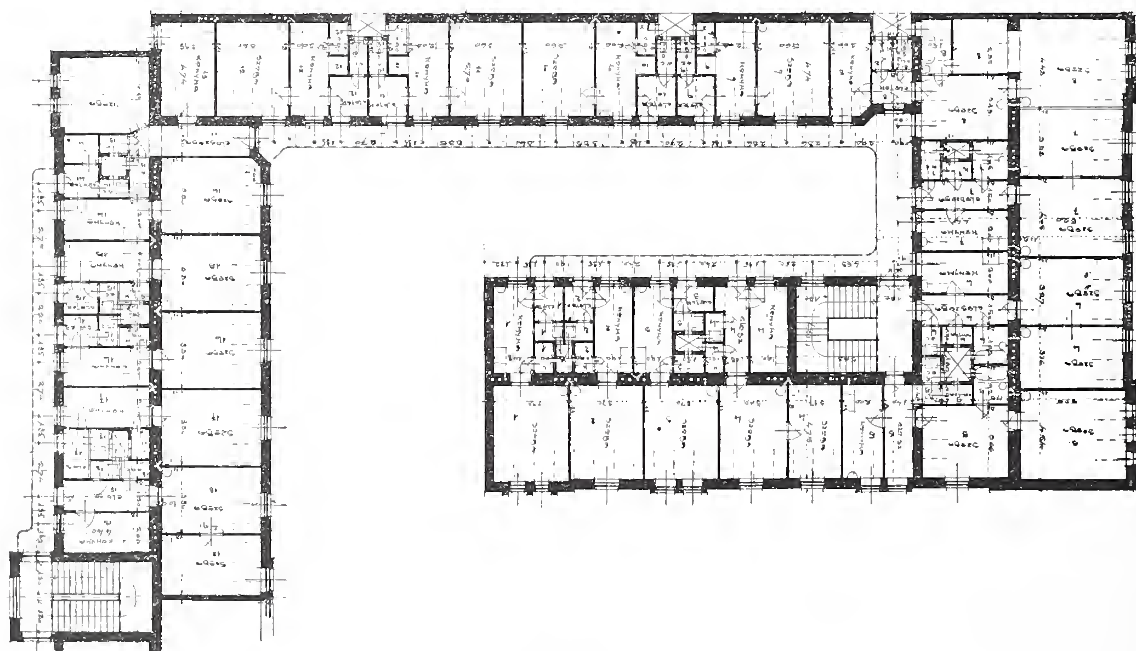

EMELET.

VIII., ALFÖLDI-U. 16. KISLAKÁSOS BÉRHÁZ. RAINER KÁROLY.

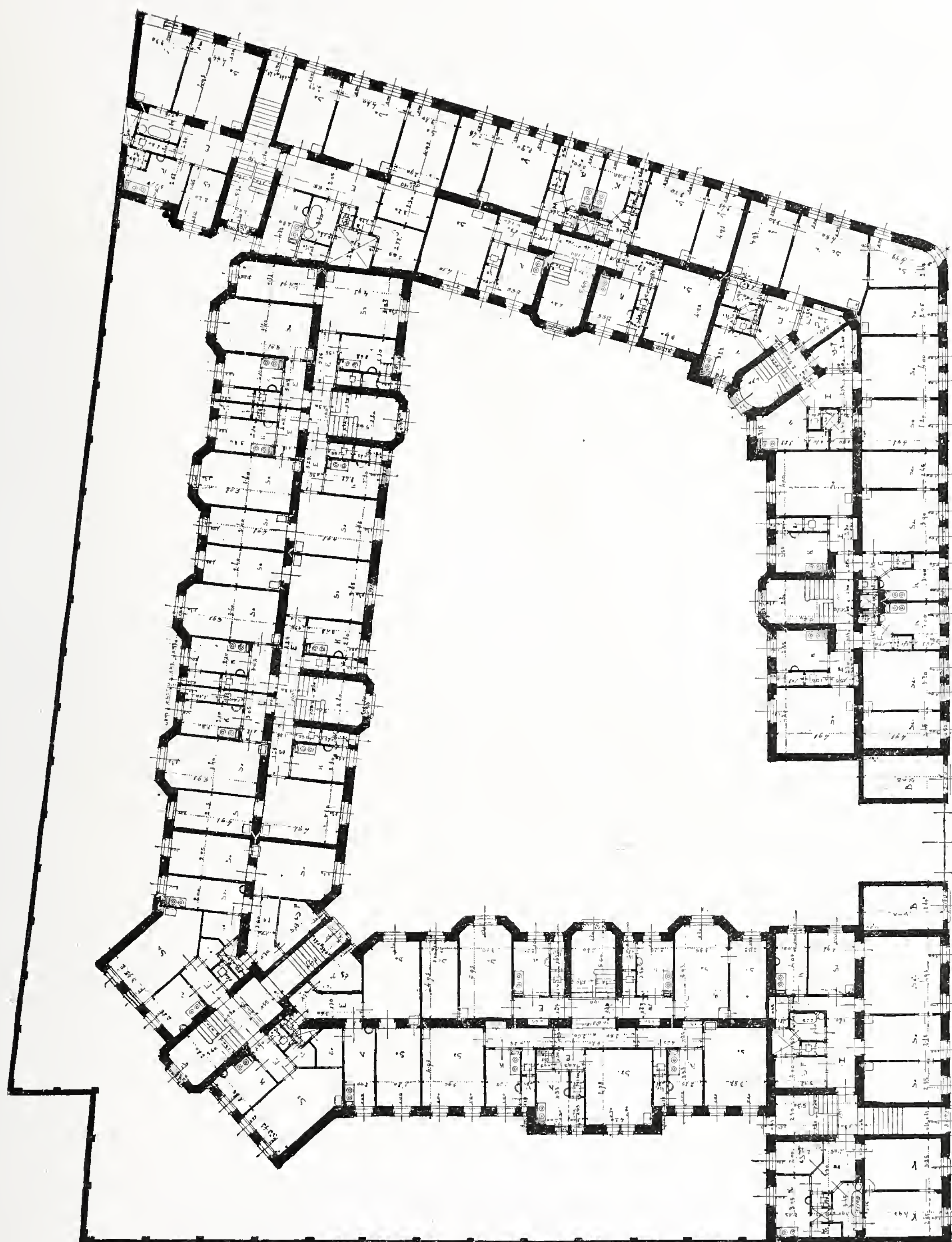

FÖLDSZINT.

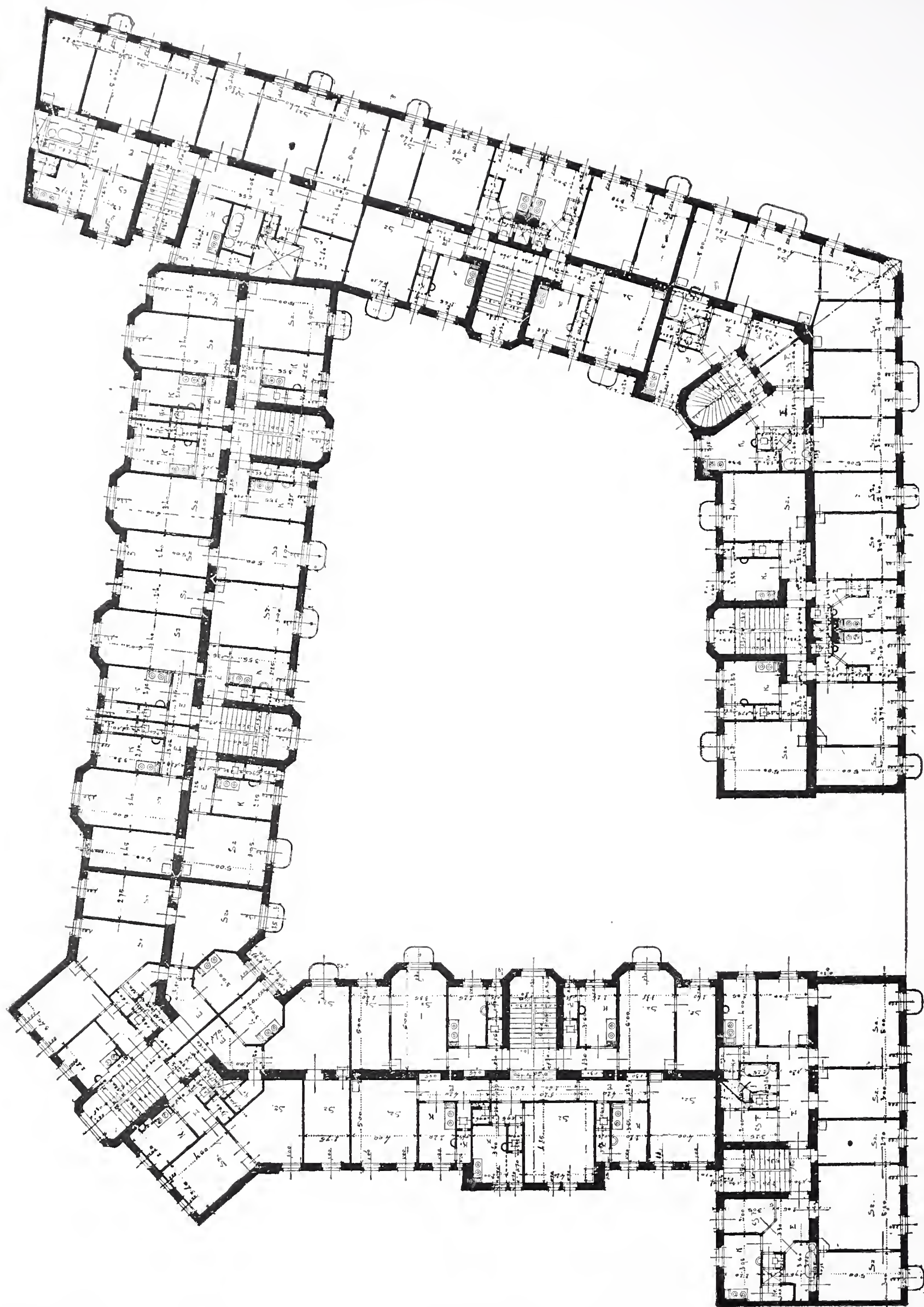
EMELET.

VIII., ALFÖLDI-UTCA 18. KISLAKÁSOS BÉRHÁZ. WAELDER GYULA.

FÖLDSZINT.

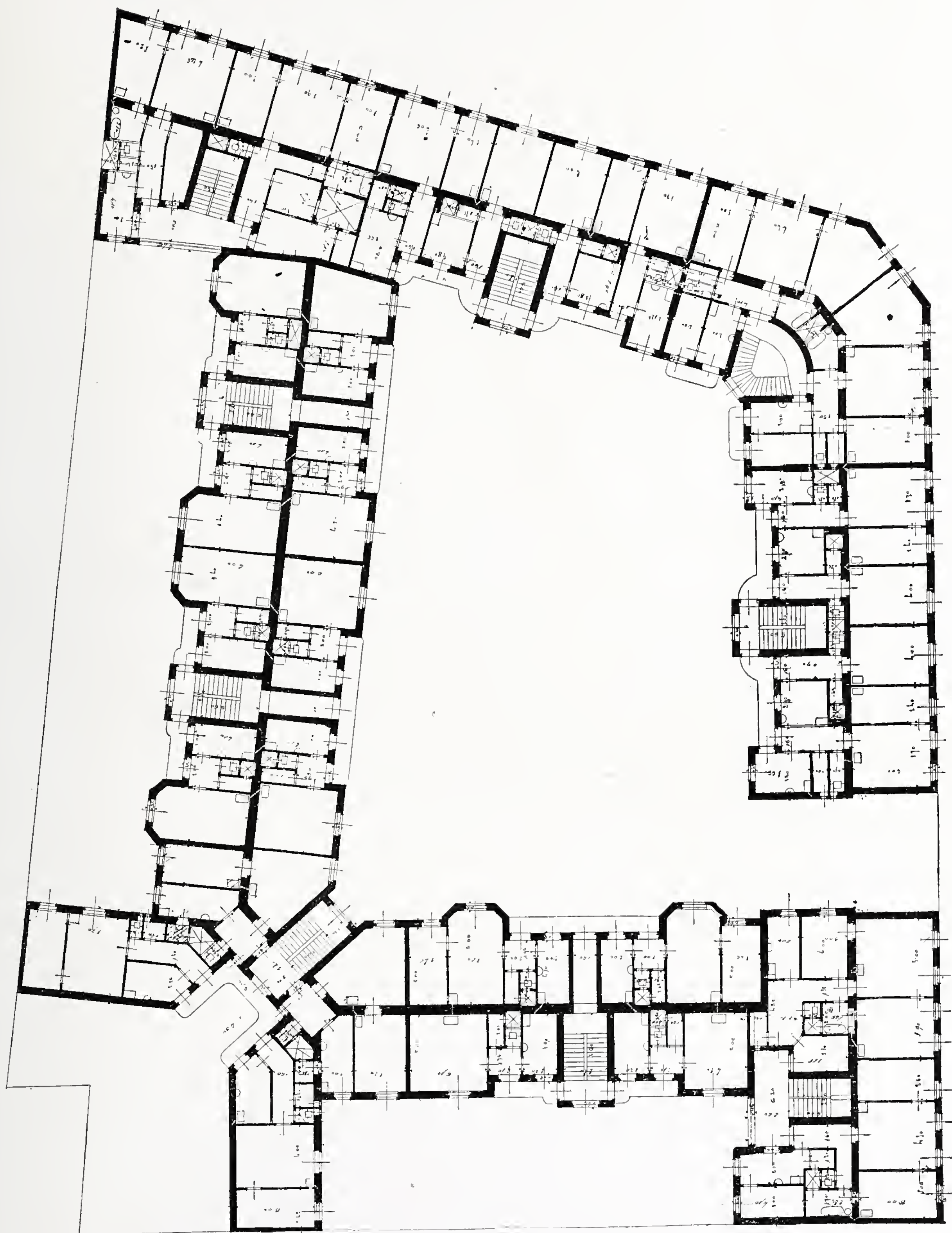
VIII., KÖZTEMETŐ-UTI KISLAKÁSOS BÉRHÁZ. BÁLINT ÉS JÁMBOR.

EMELET.

VIII., KÖZTEMETŐ-UTI KISLAKÁSOS BÉRHÁZ.

BÁLINT ÉS JÁMBOR.

KIVITELI TERV.

VIII., KÖZTEMETŐ-UTI KISLAKÁSOS BÉRHÁZ.

BÁLINT ÉS JÁMBOR.

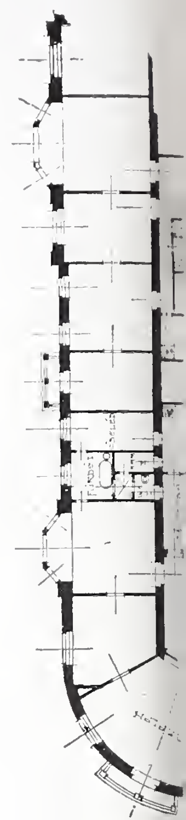

FÖLDSZINT.

EMELET.

IX., ÜLLŐI-UTI KISLAKÁSOS BÉRHÁZ.

HÜBNER JENŐ.

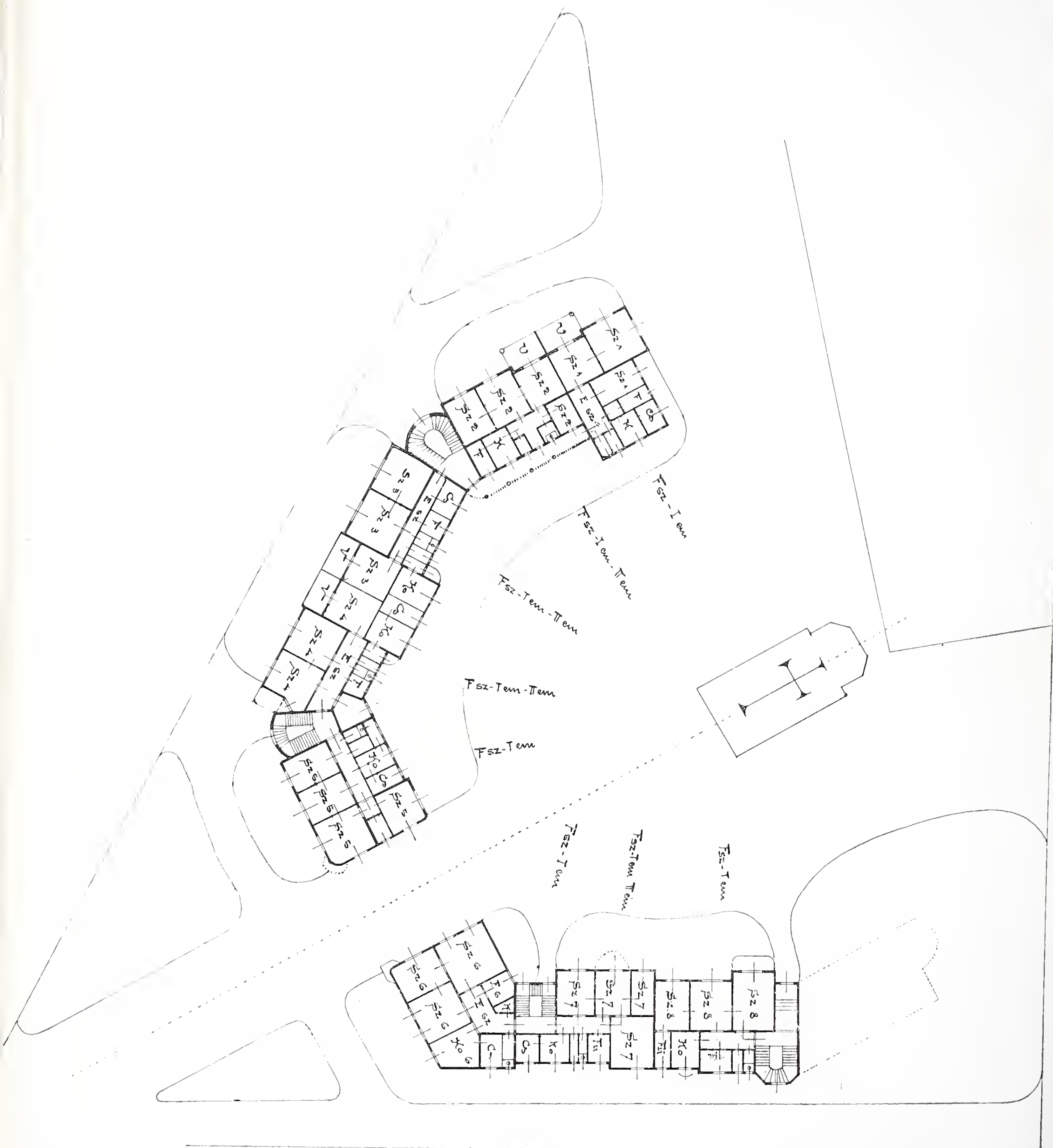

FÖLDSZINT.

I., KRISZTINA-KÖRUTI BÉRHÁZ.

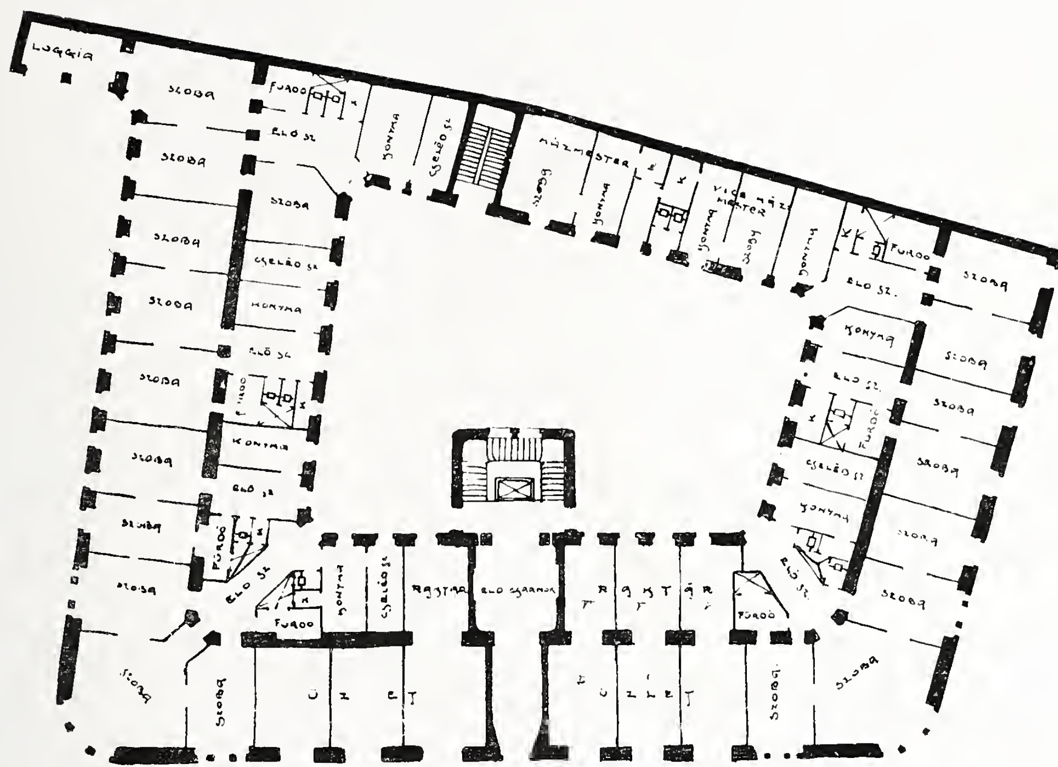
EMELET.

DR. HÜLTL DEZSŐ.

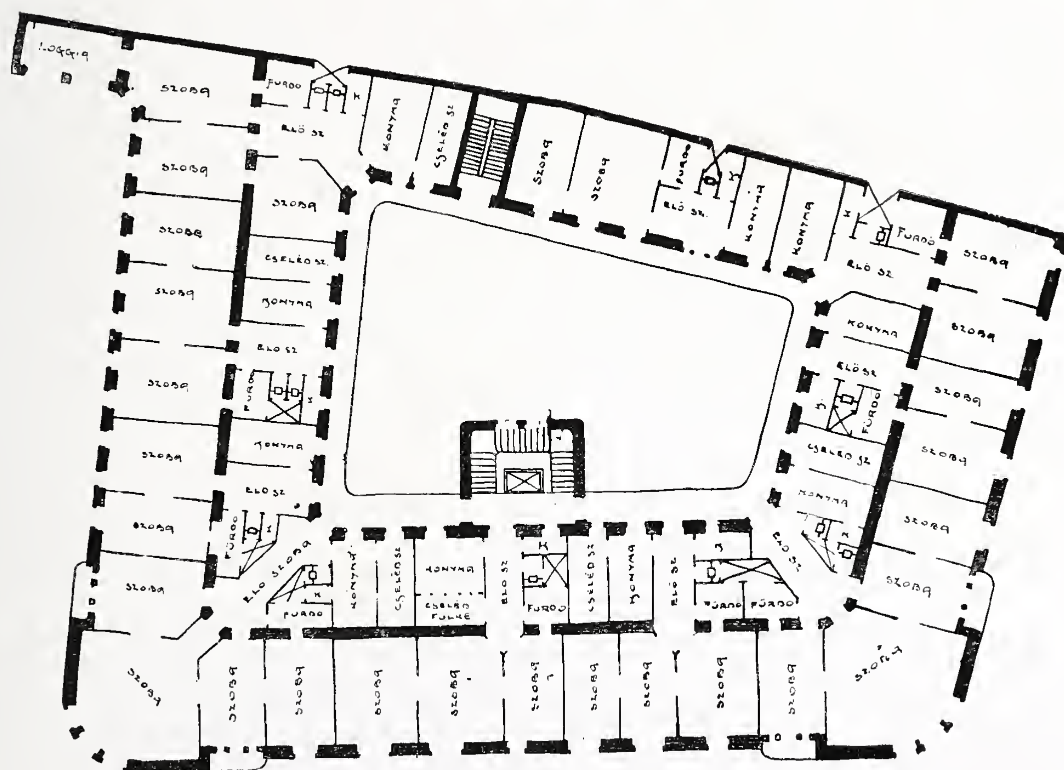

I., SVÁBHEGYI TANITÓ-BÉRHÁZ.

SCHULEK JÁNOS.

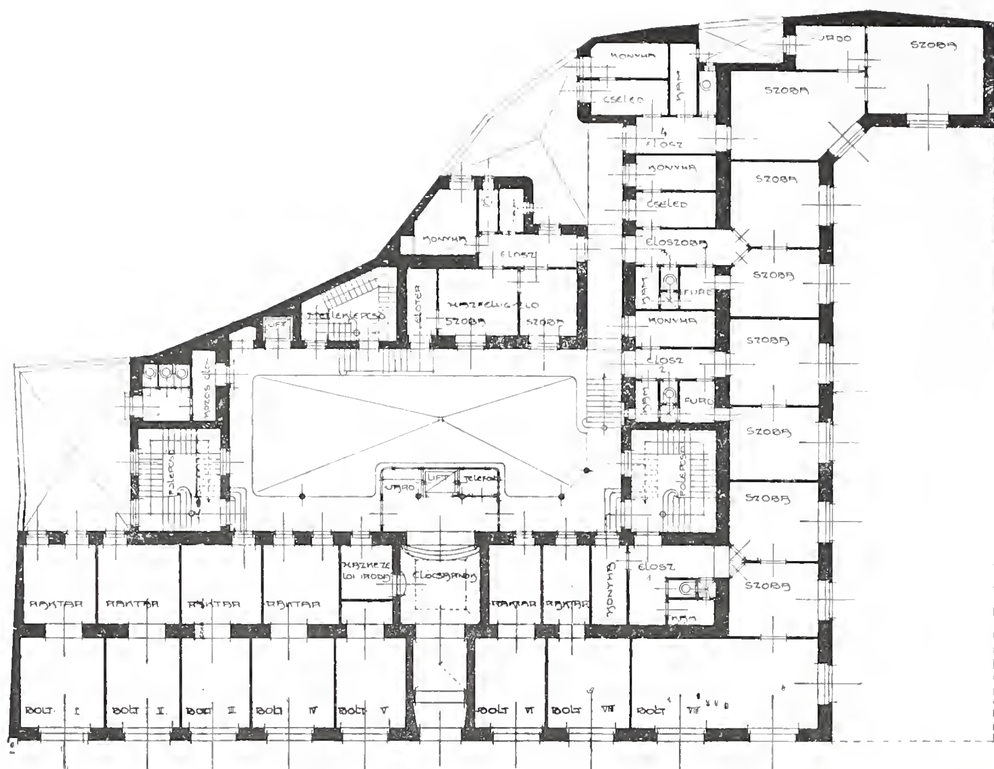

FÖLDSZINT.

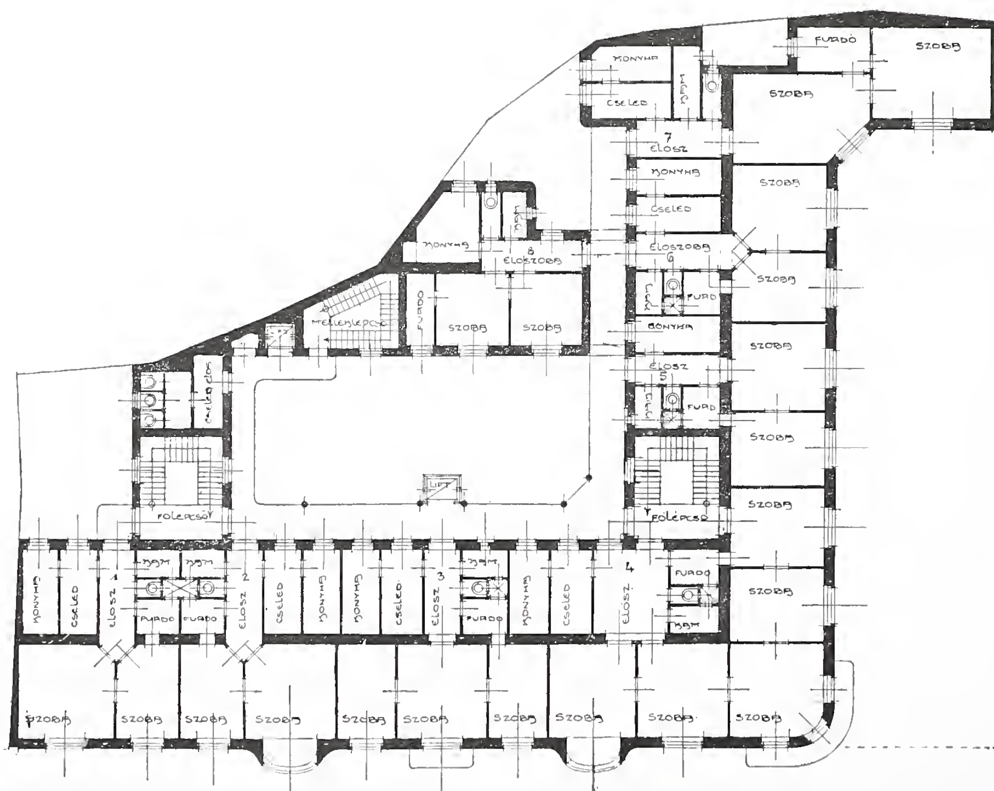

EMELET.

II., MARGIT-KÖRUTI BÉRHÁZ. TŐRY EMIL.

FÖLDSZINT.

EMELET.

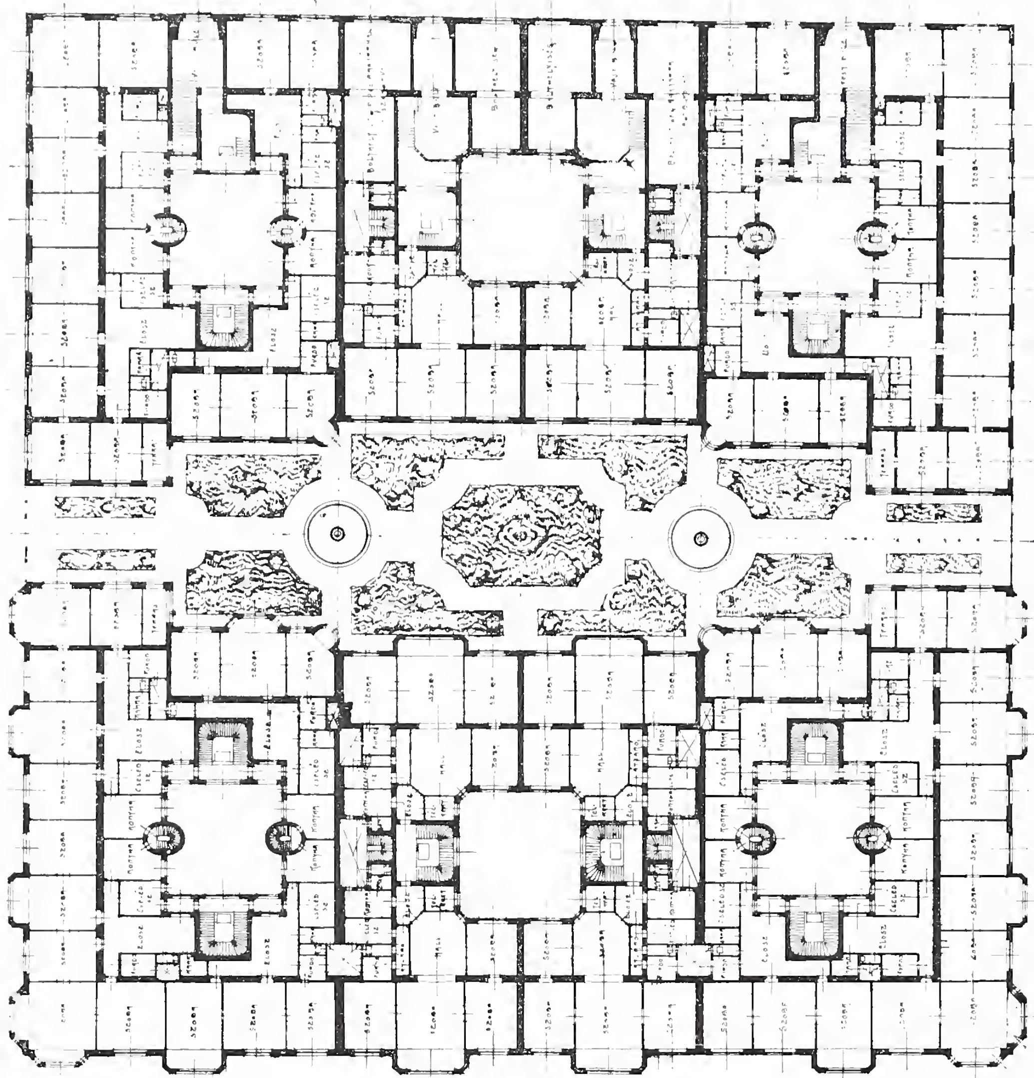
II., MARGIT-KÖRUTI BÉRHÁZ. FLEISCHL RÓBERT.

ALTERNATIVA.

II., MARGIT-KÖRUTI BÉRHÁZ. TŐRY EMIL.

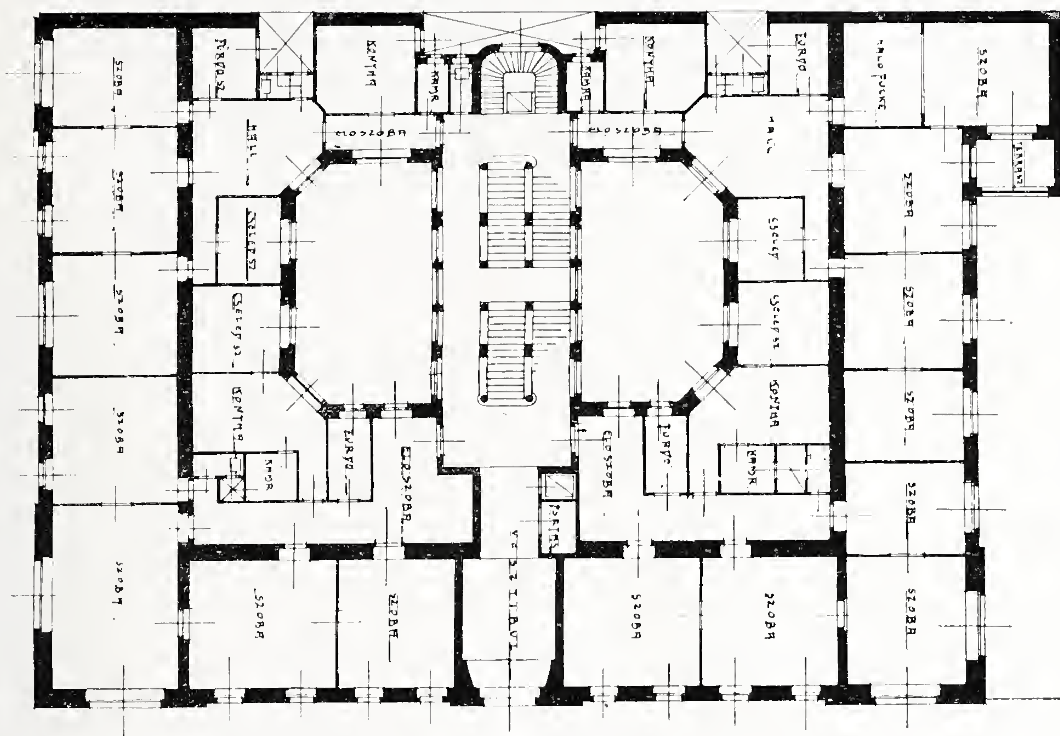
ALTERNATIVA.

II., MARGIT-KÖRUTI BÉRHÁZ. FLEISCHL RÓBERT.

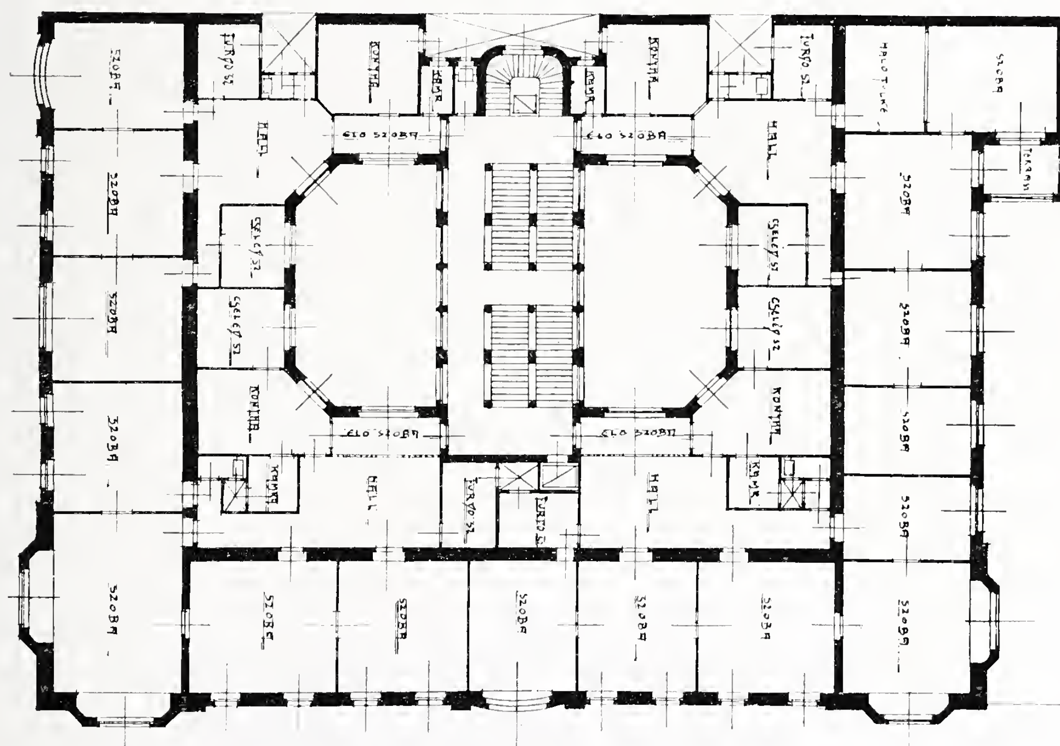

PARCELLÁZÁS.

V., SZEMERE-UTCAI BÉRHÁZCSOPORT. STERK IZIDOR.

FÖLDSZINT.

EMELET.

V., SZEMERE-UTCAI BÉRHÁZCSOPORT. STERK IZIDOR.

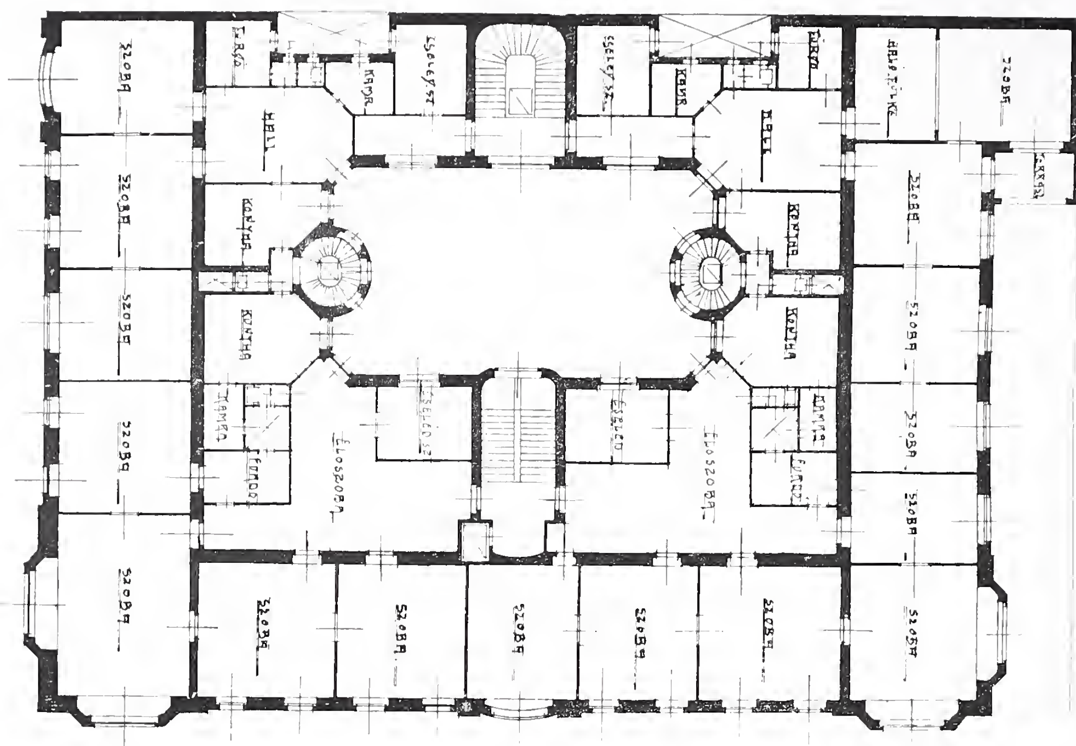
KETTŐS HÁZ.

HÁRMAS HÁZ.

V., SZEMERE-UTCAI BÉRHÁZ. JÓNÁS DÁVID ÉS ZSIGMOND.

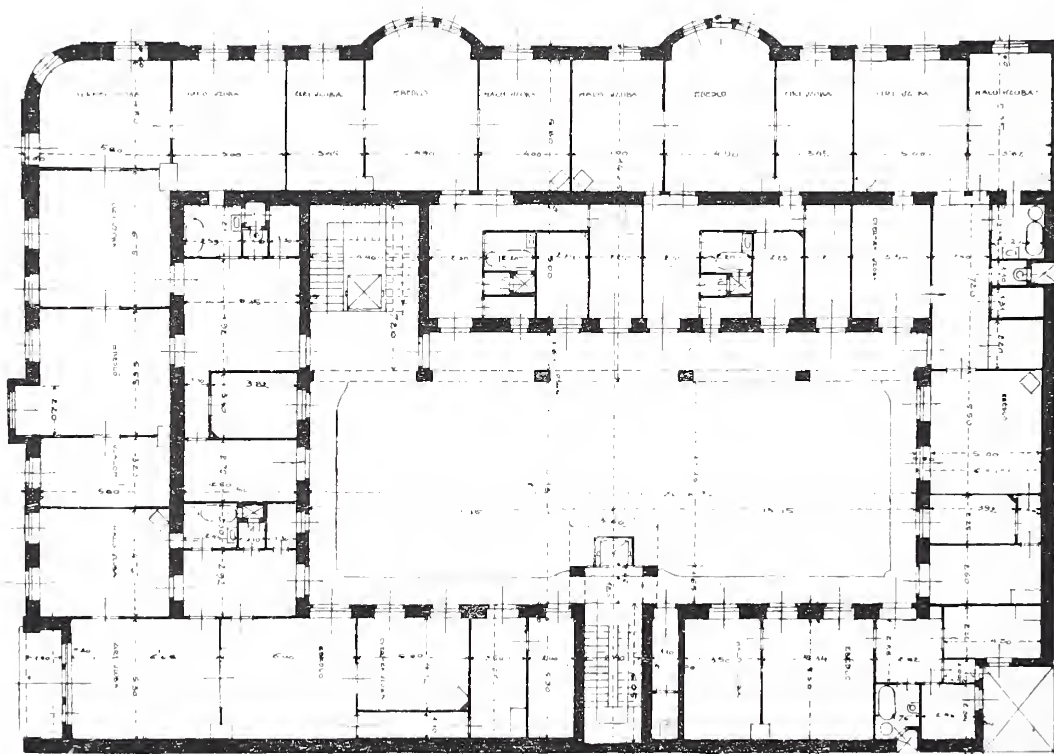
HÁRMAS HÁZ.

HÁRMAS HÁZ.

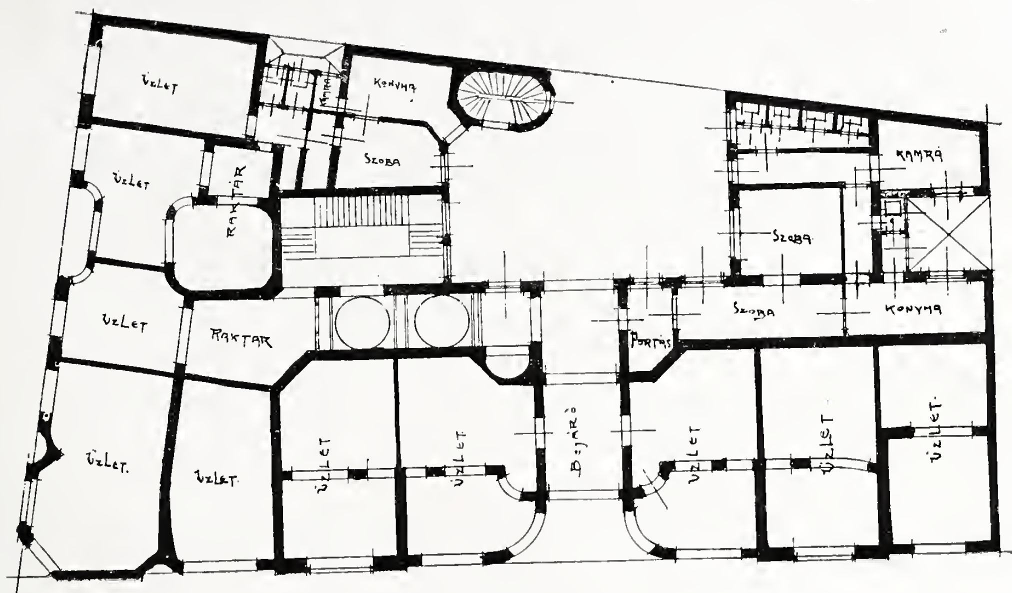
ALTERNATIVA.

V., SZEMERE-UTCAI BÉRHÁZ. STERK IZIDOR.

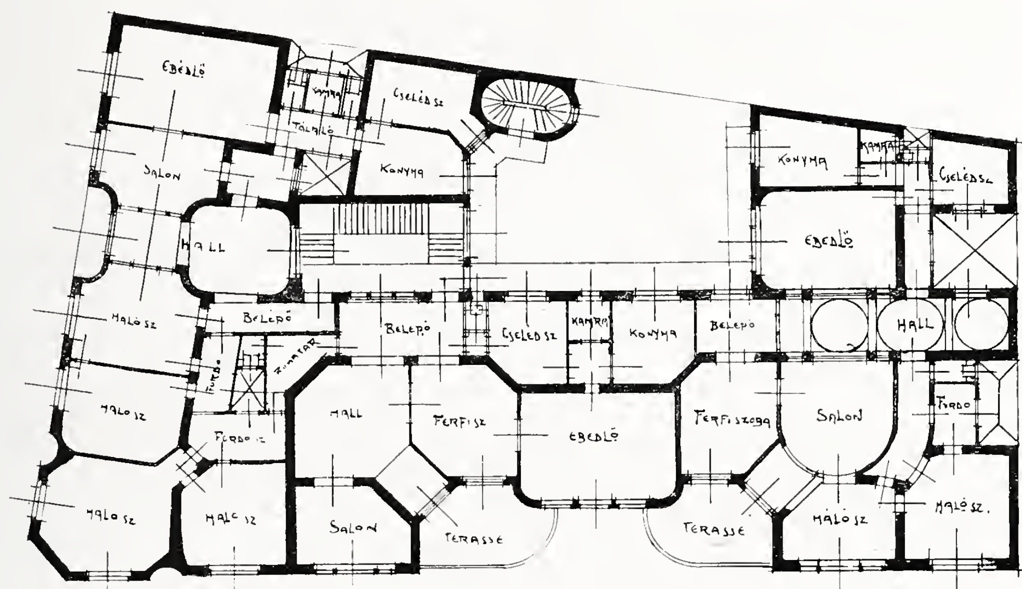

EGYES HÁZ.

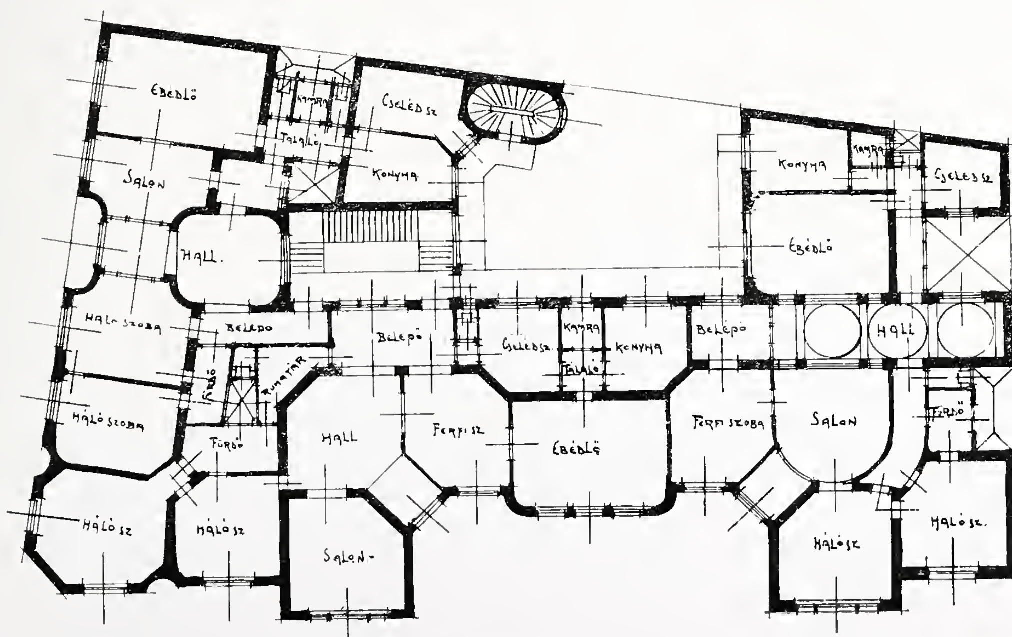
V., SZEMERE-UTCAI BÉRHÁZ. JÓNÁS DÁVID ÉS ZSIGMOND.

FÖLDSZINT.

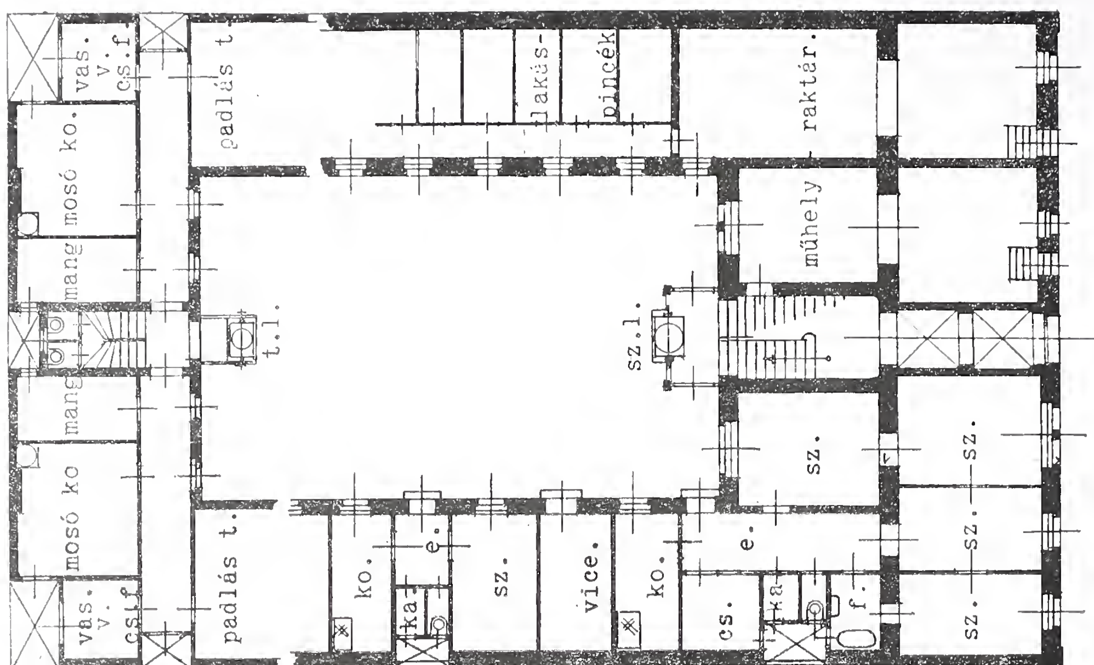

MEZZANIN.

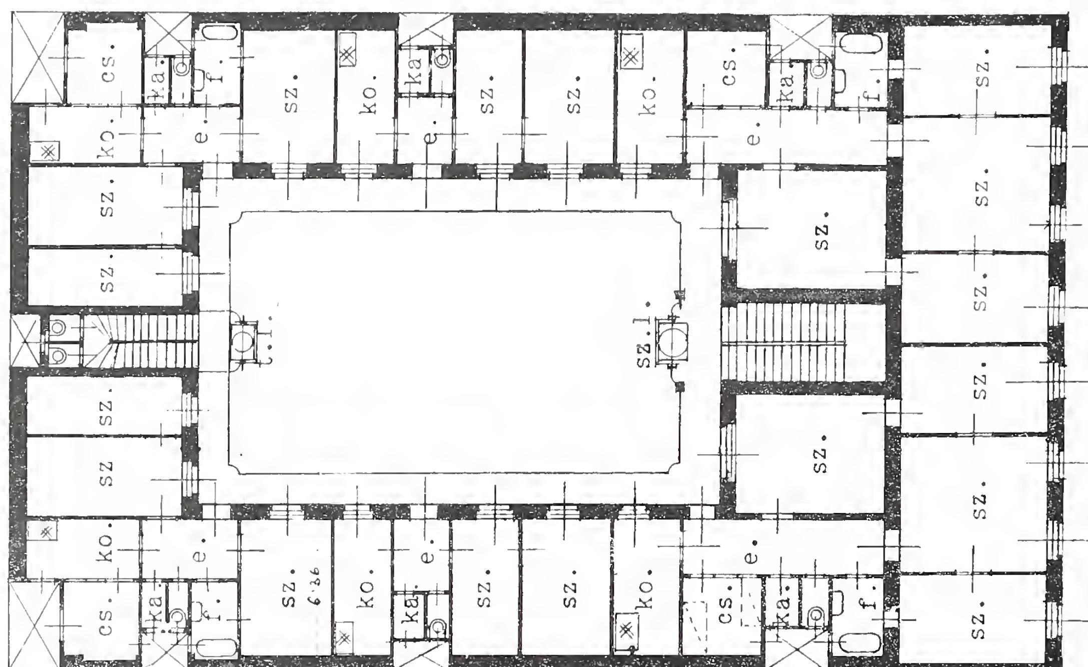

EMELET.

V., SZEMERE-UTCAI BÉRHÁZ. SPIEGL ÉS MÁRKUS.

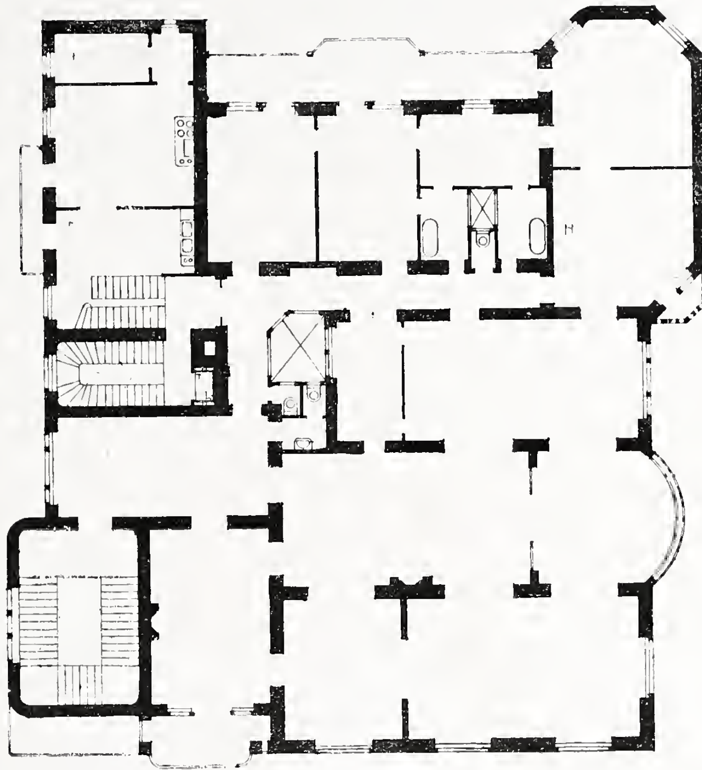

FÖLDSZINT.

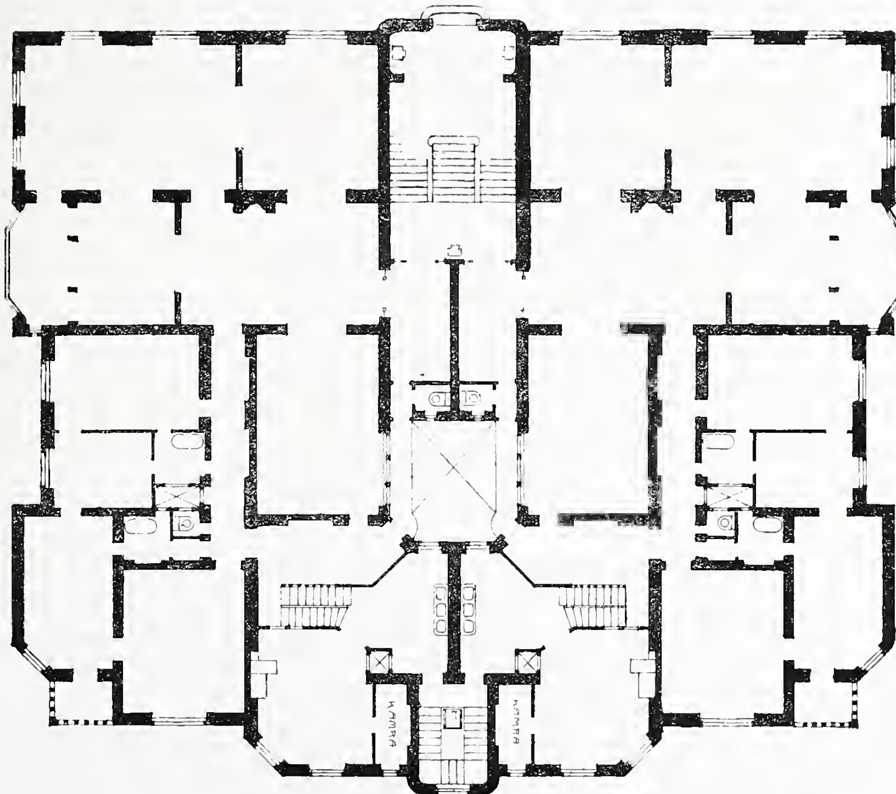

EMELET.

V., BALATON-UTCAI BÉRHÁZ. SÁNDY GYULA.

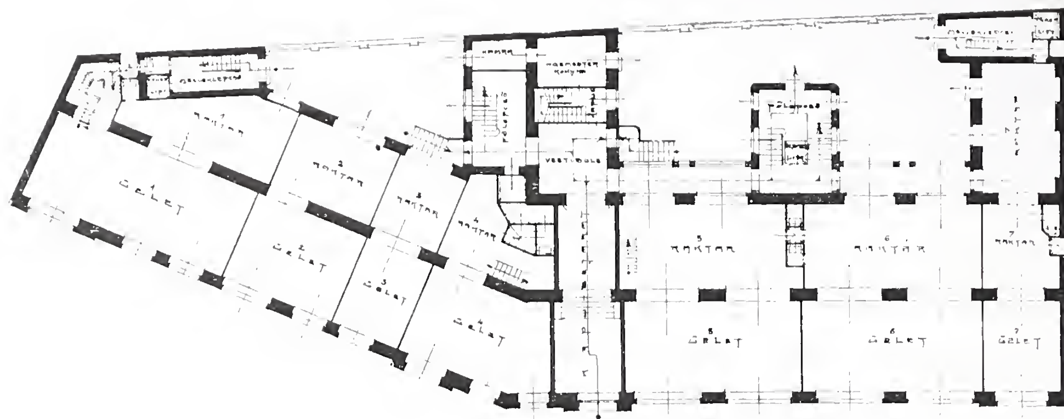
EGY LAKÁS.

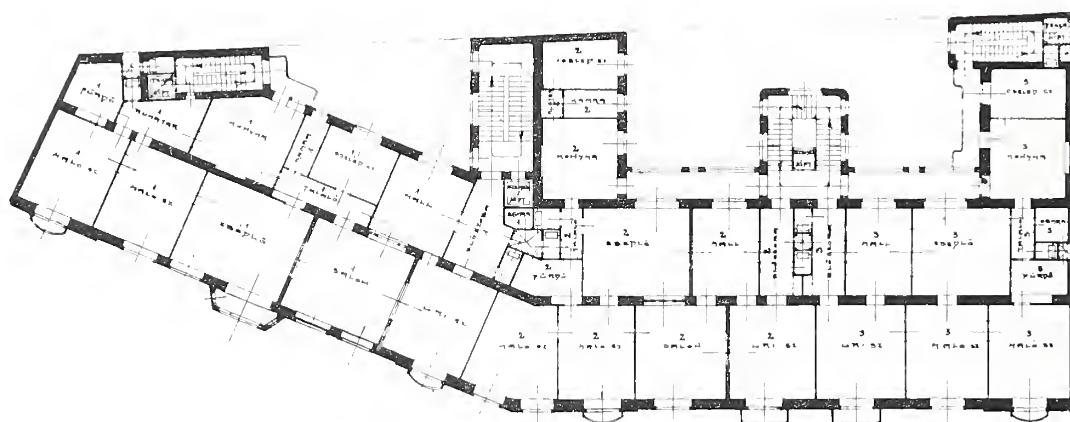
KÉT LAKÁS.

VI., KMETTY-UTCAI BÉRPALOTA.

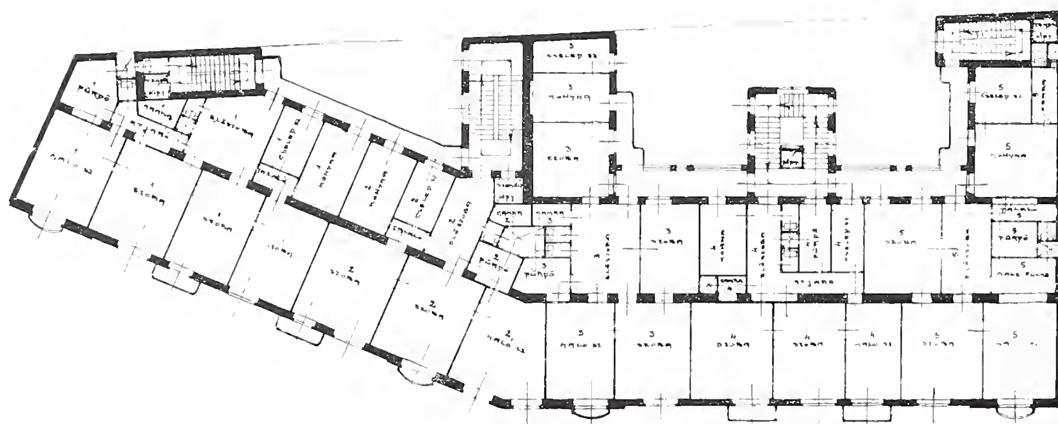
HÖPFNER ÉS GYÖRGYI.

FÖLDSZINT.

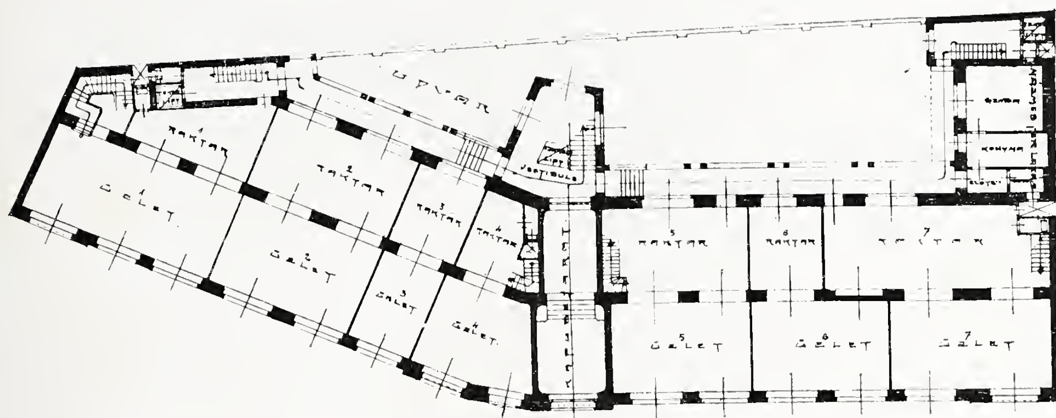

MEZZANIN.

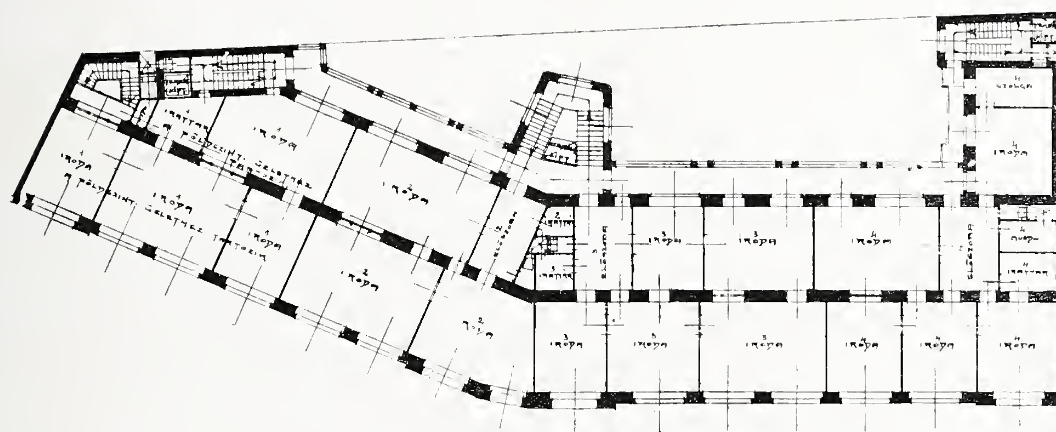

EMELET.

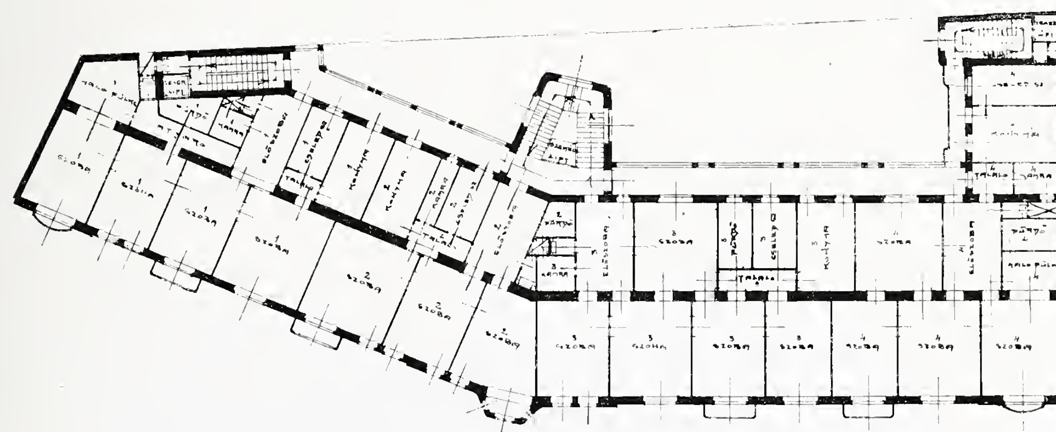
VII., WESSELÉNYI-UTCAI BÉRHÁZ. VIDOR EMIL.

ALTERNATIVA. FÖLDSZINT.

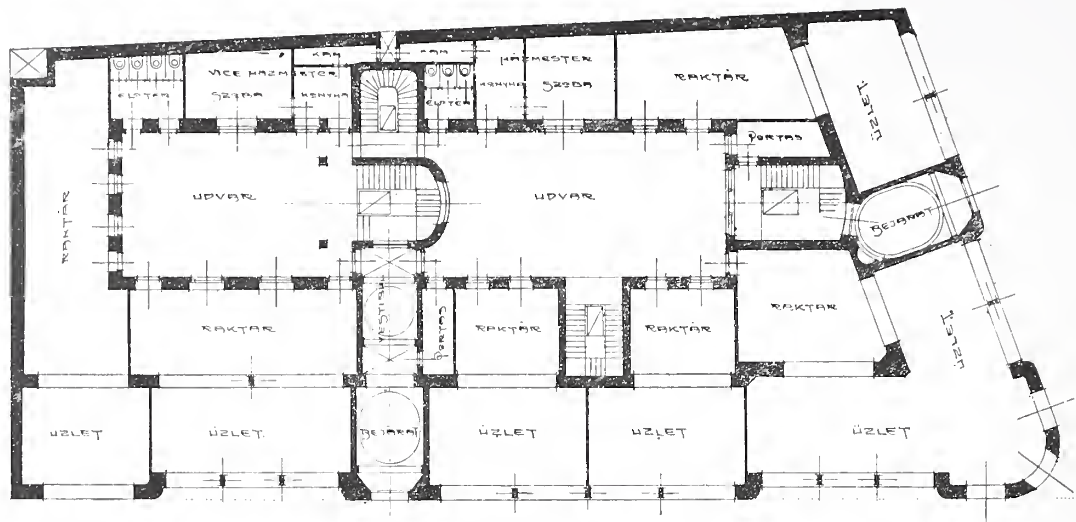

ALTERNATIVA. MEZZANIN.

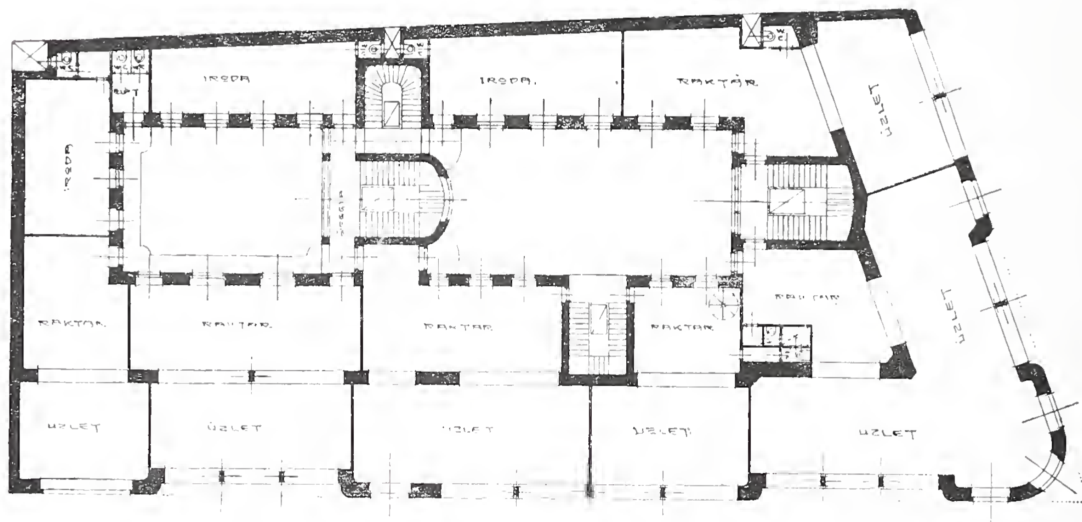

ALTERNATIVA. EMELET.

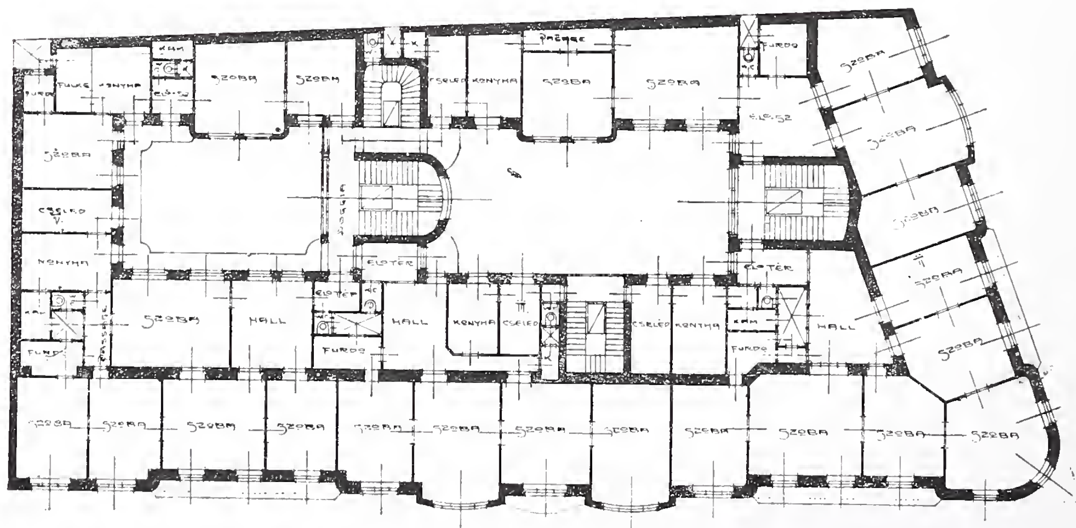
VII., WESSELÉNYI-UTCAI BÉRHÁZ. VIDOR EMIL.

FÖLDSZINT.

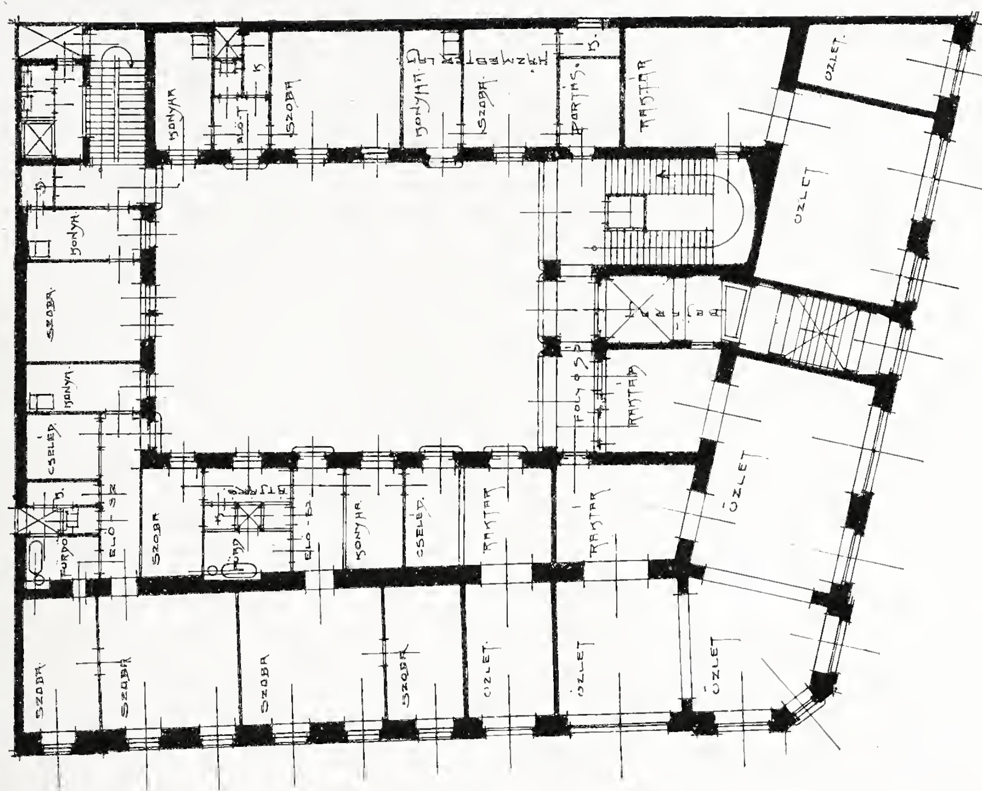
MEZZANIN.

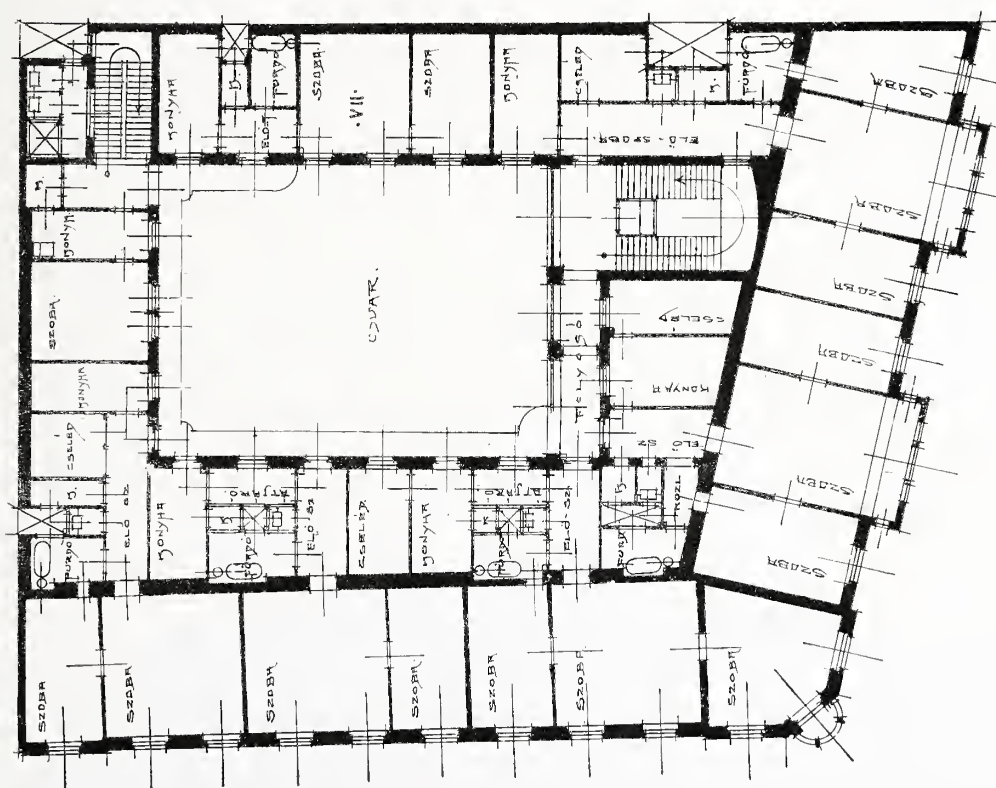
EMELET.

VII., DOHÁNY-UTCAI BÉRHÁZ.

KŐRÖSI ALBERT.

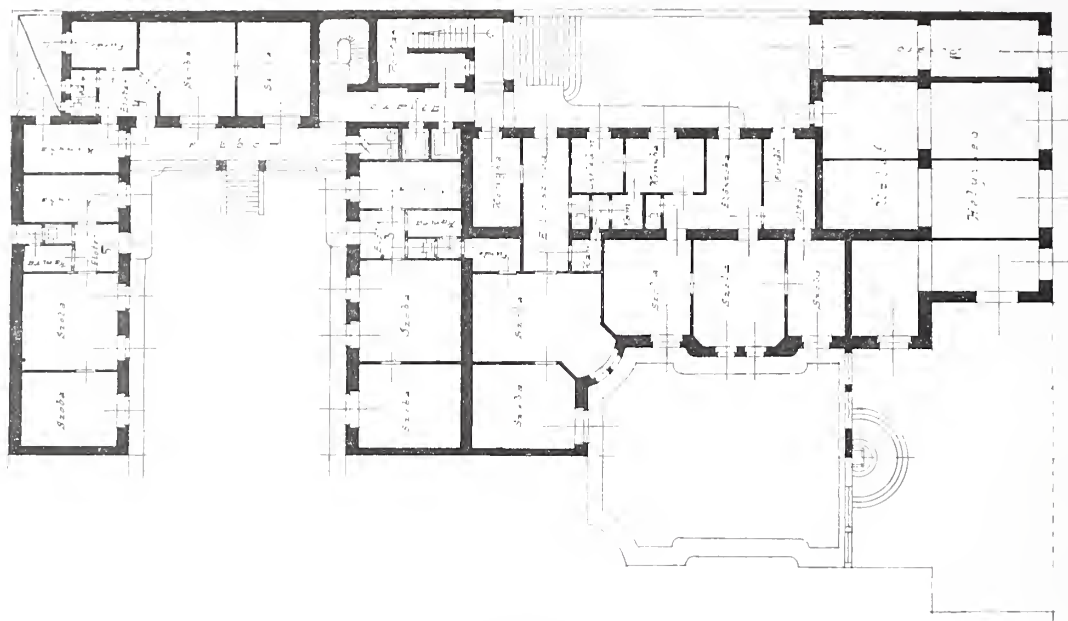

FÖLDSZINT.

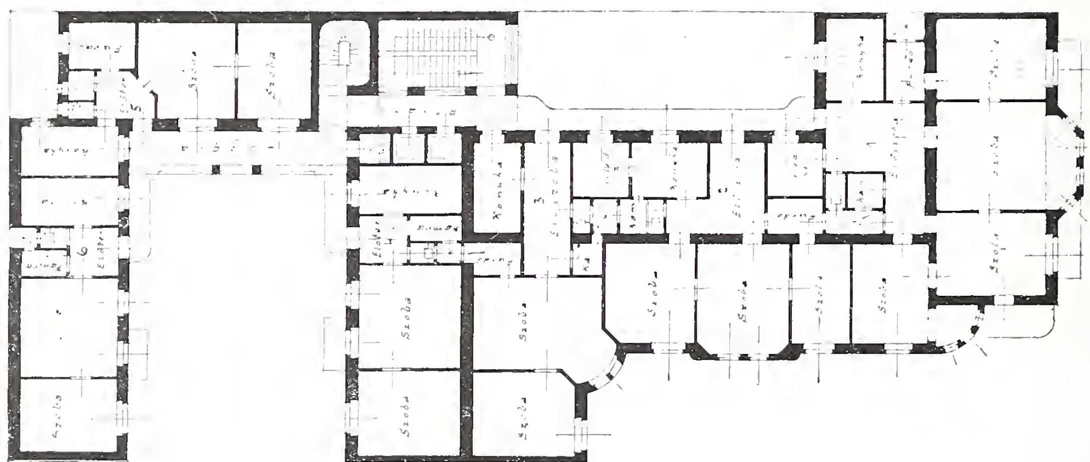

EMELET.

VIII., BAROSS-UTCAI BÉRHÁZ. VAS JÓZSEF.

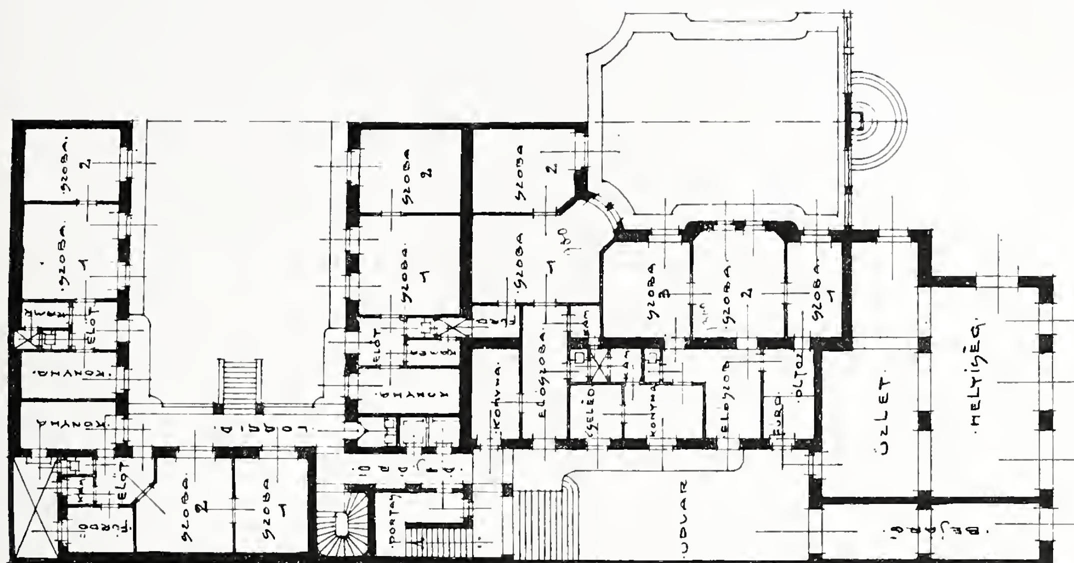

FÖLDSZINT.

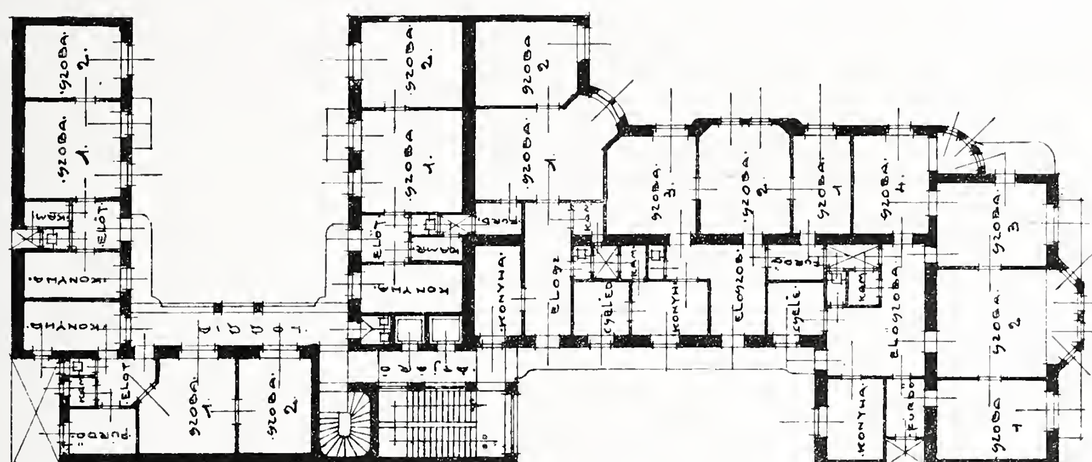

EMELET.

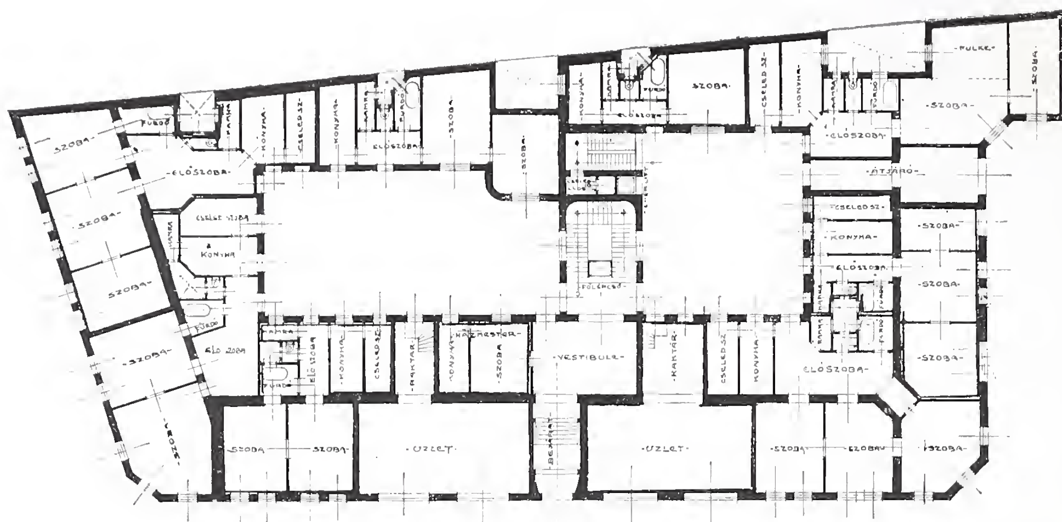
VIII., BAROSS-TÉRI BÉRHÁZ. BAUMHORN LIPÓT.

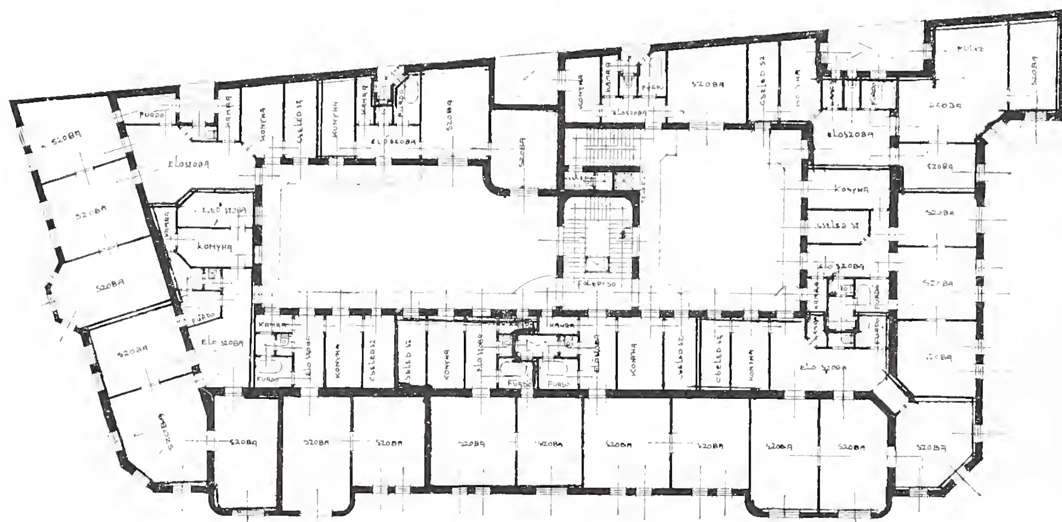
FÖLDSZINT.

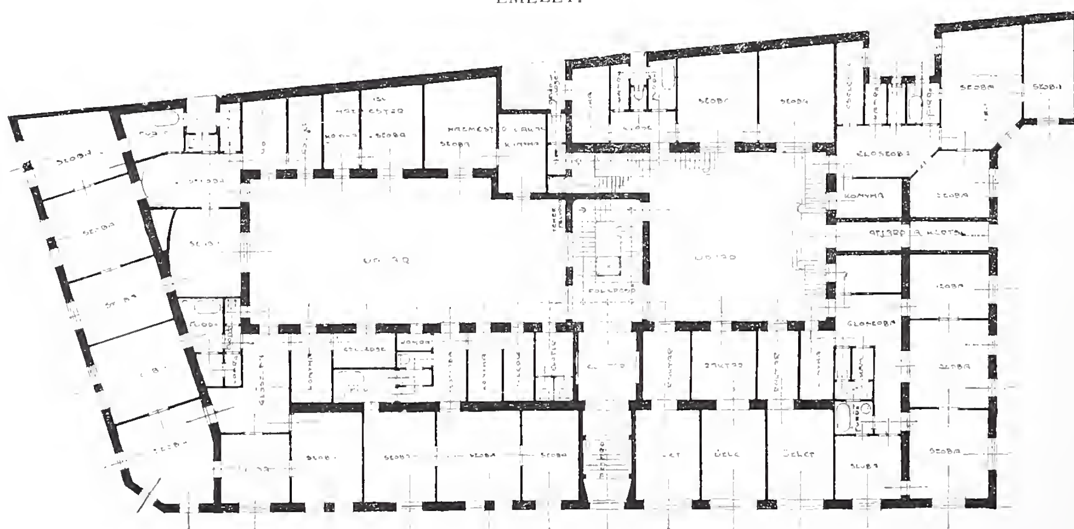
EMELET.

FÖLDSZINT.

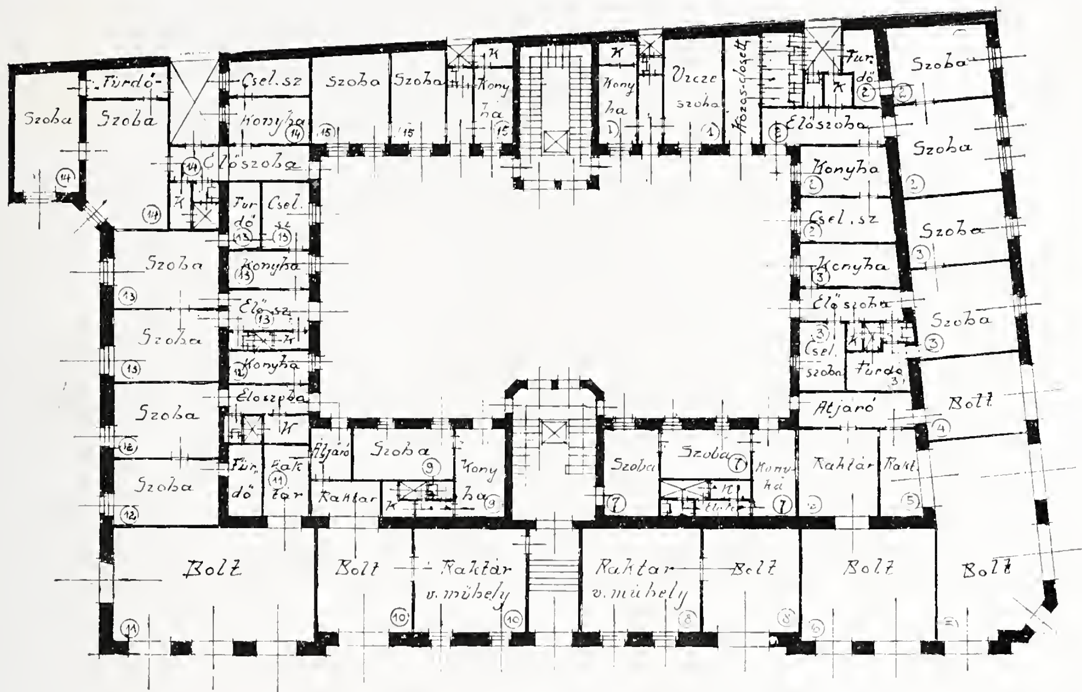

EMELET.

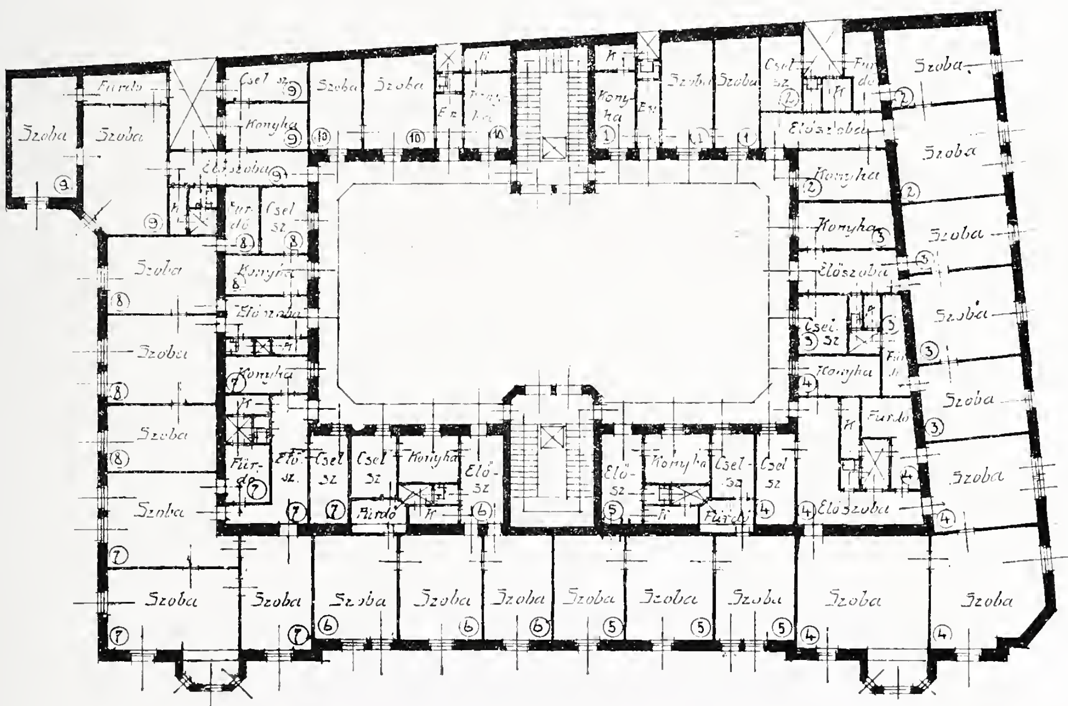

ALTERNATIVA.

IX., MESTER-GYEP-UTCAI BÉRHÁZ. SEBESTYÉN ARTUR.

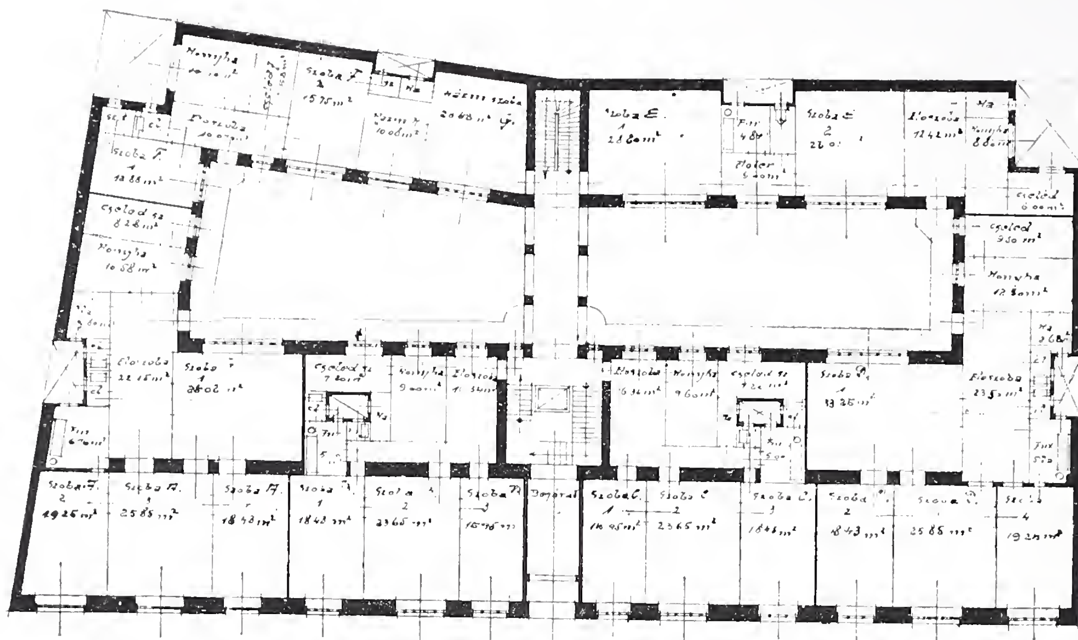

FÖLDSZINT.

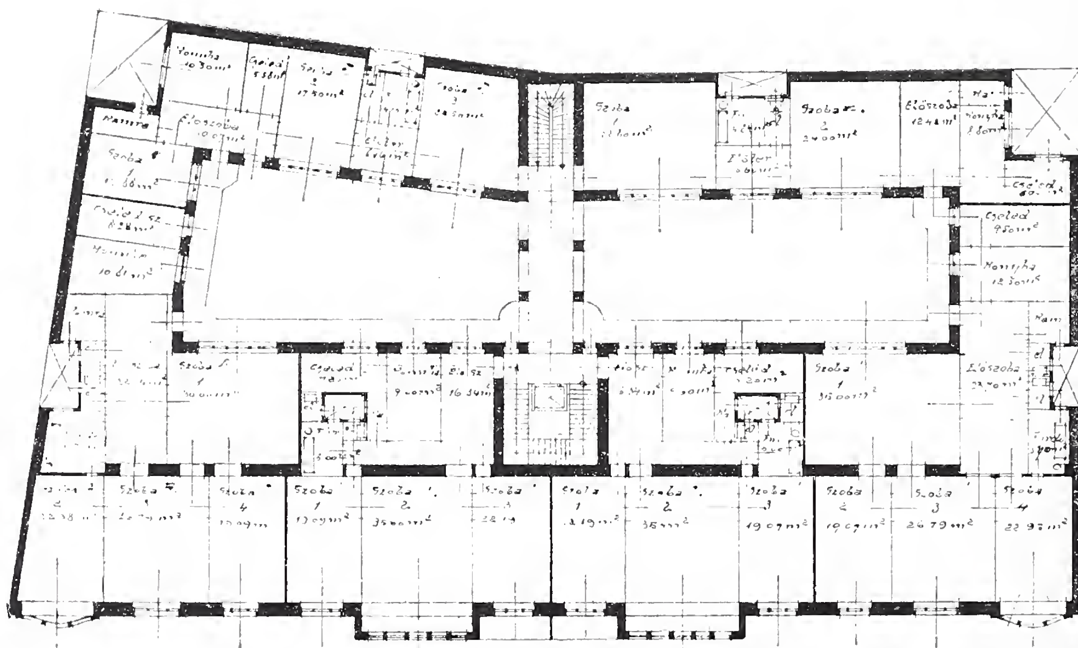

EMELET.

IX., MESTER-SZVETENAY-U. BÉRHÁZ. BALOGH LÓRÁNT.

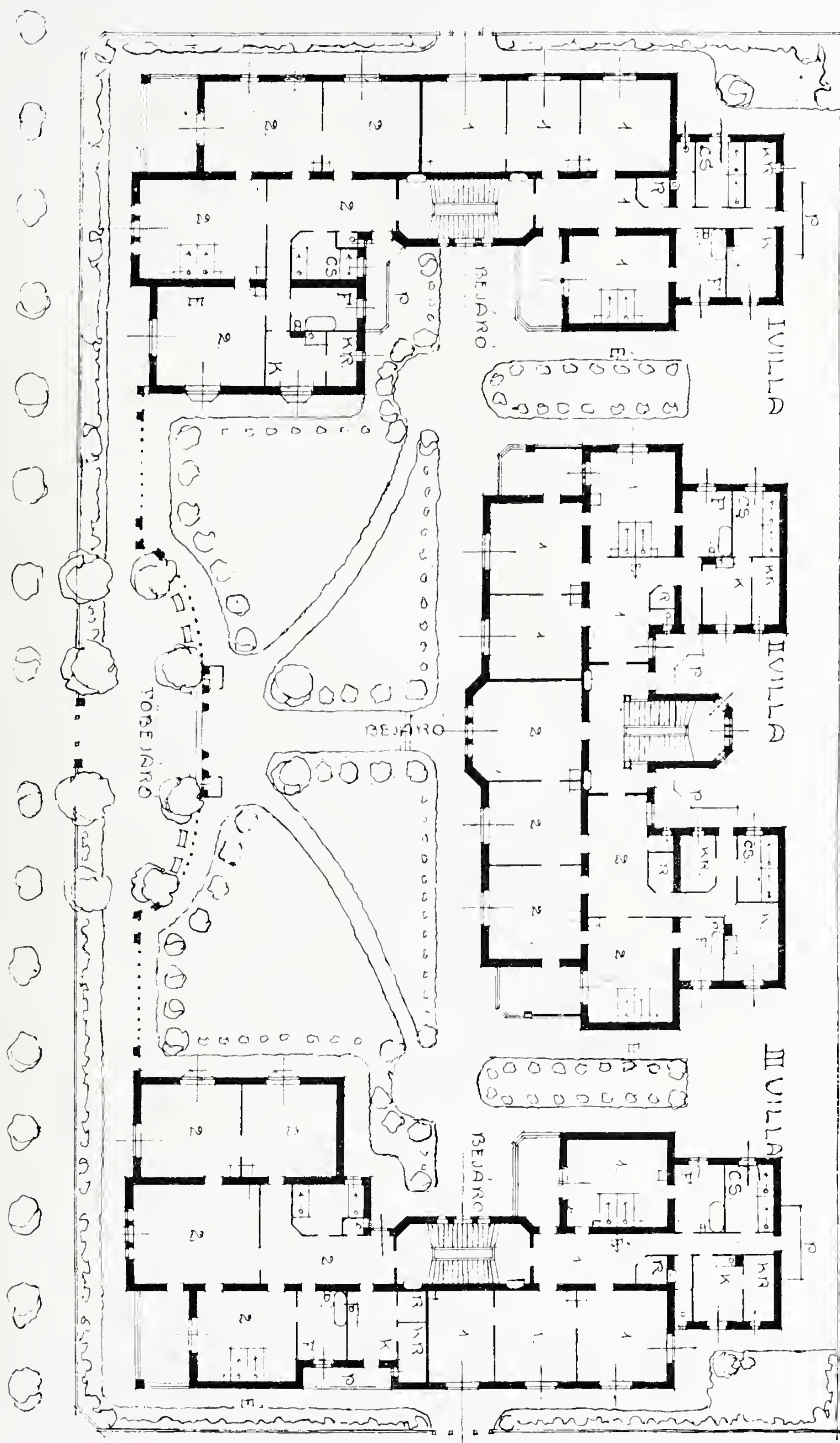

FŐLDSZINT.

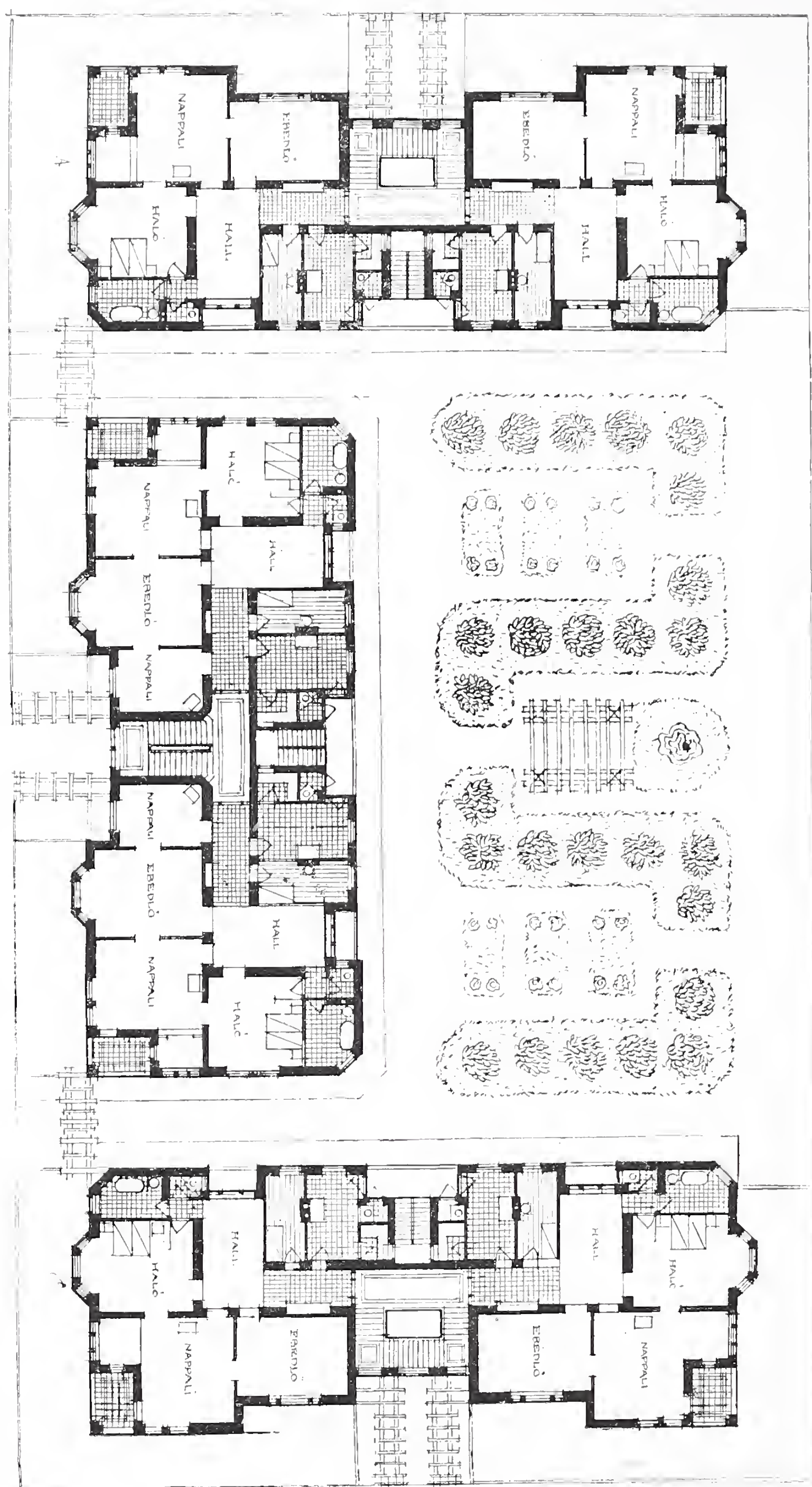
EMELET.

IX., MESTER-UTCAI BÉRHÁZ. LÖLLBACH KÁLMÁN.

X., TISZTVISELŐTELEPI BÉRVILLÁK.

MEDGYASZAY ISTVÁN.

X., TISZTVISELŐTELEPI BÉRVILLÁK. REICHL KÁLMÁN.

Komor és Jakab

„Liget"-szanatórium.

FŐHOMLOKZAT.

HOMLOKZATRÉSZLET.

DR. JAKAB „LIGET"-SZANATÓRIUMA. TERVEZTÉK: KOMOR ÉS JAKAB.

DR. JAKAB „LIGET"-SZANATÓRIUMA. HOMLOKZATRÉSZLET. TERVEZTÉK: KOMOR ÉS JAKAB.

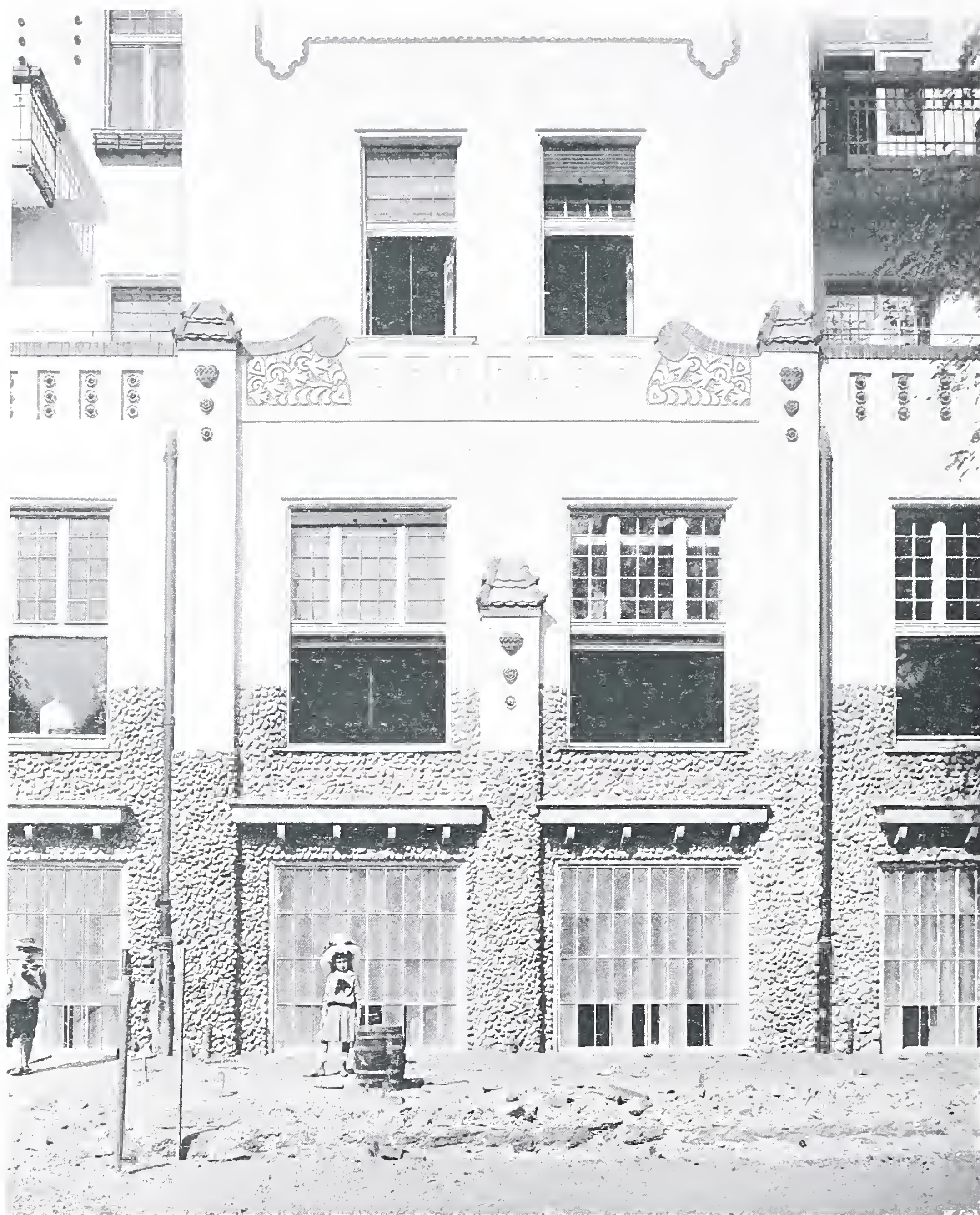
HOMLOKZATRÉSZLET.

DR. JAKAB „LIGET"-SZANATÓRIUMA. TERVEZTÉK: KOMOR ÉS JAKAB.

UDVARI HOMLOKZAT.

DR. JAKAB „LIGET“-SZANATÓRIUMA. TERVEZTÉK : KOMOR ÉS JAKAB.

UDVARI RÉSZLET.

DR. JAKAB „LIGET"-SZANATÓRIUMA. TERVEZTÉK: KOMOR ÉS JAKAB.

INTERIEUR.

DR. JAKAB „LIGET“-SZANATÓRIUMA. TERVEZTÉK: KOMOR ÉS JAKAB.

A Haris-bazár tervpályázata.

Építési programm.

Az emelendő épület tekintetében elmaradhatatlan feltételekként kiköttetnek a következők:

1. Az épület a mezzanin felett 4 emelettel tervezendő.

2. Az épület akként helyezendő el, hogy a Koronaherceg-utcától a Váci-utcáig a beépítendő két telek egész hosszában egy lehetőleg széles, utcaszerű jelleggel bíró és egész kiterjedésében (hosszában) fedetlen vagy legfeljebb csakis bizonyos csekély részében (kiterjedésében) fedett átjáró (udvar) létesíttessék, amelynek legalább a földszinten benyúlásoktól ment, folytatólagos felületű homlokzatfalai legyenek.

3. Az átjáró (udvar) a Koronaherceg-utca, valamint a Váci-utcai oldalon legalább is egy-egy kapuval elzárható legyen.

4. Az átjáró (udvar) mindkét oldalán, valamint a Koronaherceg- és Váci-utcákra eső földszinti homlokzati részeken részben a mezzaninra is átterjedhető modern üzlethelyiségek tervezendők minél nagyobb használati területtel és kirakatokkal.

5. Mélyített kirakatok mellőzendők.

6. Az egyes üzlethelyiségekhez lehetőleg belőlük közvetlenül nyíló raktár, esetleg raktárak is tervezendők.

7. Minden egyes lakás — kivéve a 2 szobás lakásokat, melyekre nézve alább külön rendelkezés foglaltatik — a lakószobákon kívül előszoba, cselédszoba, konyha, éléskamra, fürdőszoba és closettel tervezendő.

8. Az épületben a kellőszámu kényelmes s egymástól független s háboríttatlan hozzáférést biztosító fő- és melléklépcsőkön kívül, amelyeknek — különösen a főlépcsőknek — minél jobb nappali világítással kell bírniok, villamos üzemmel berendezett személyfelvonók tervezendők.

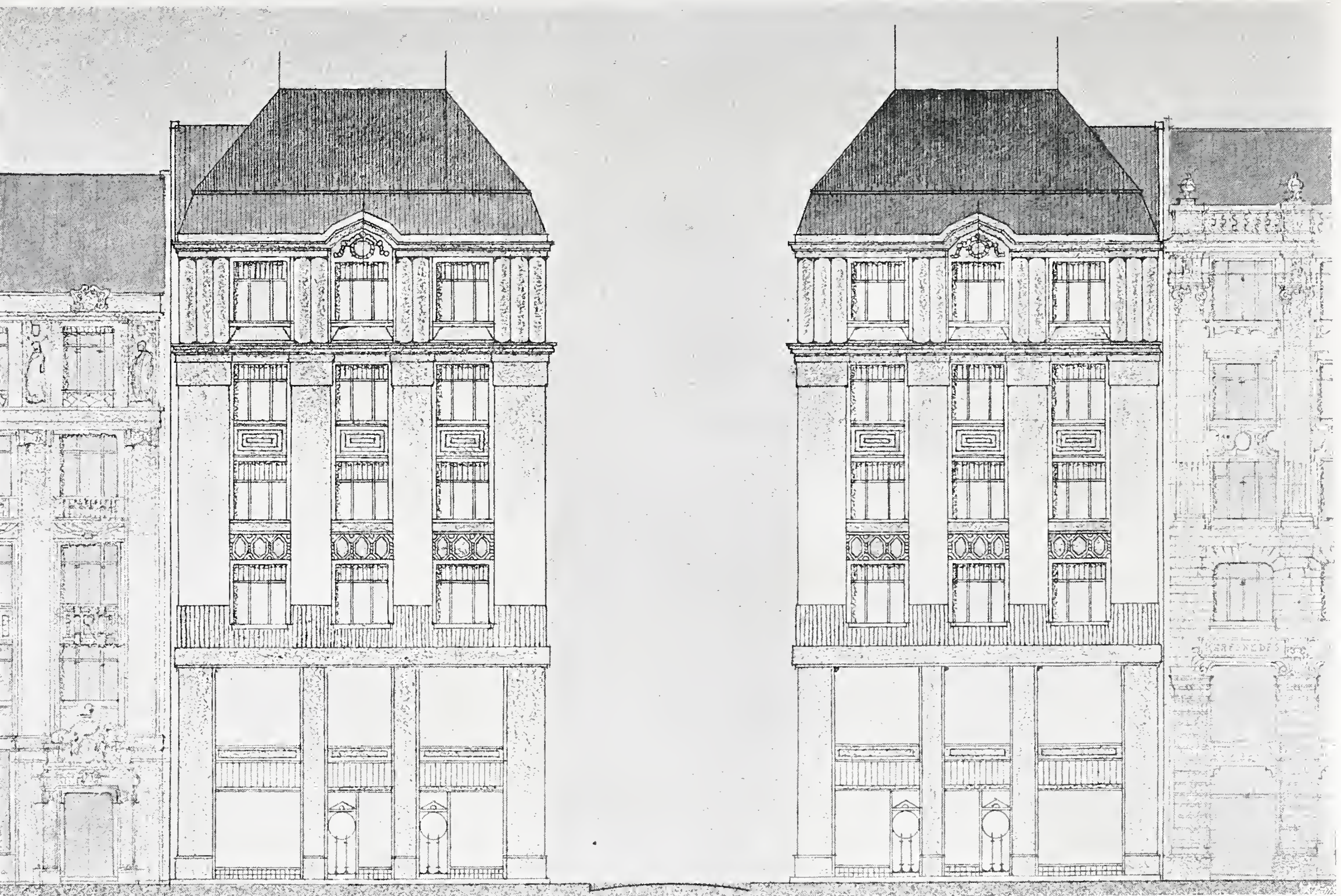
Ezen személyfelvonókkal lehetőleg kapcsolatban vagy esetleg azoktól függetlenül is teherfelvonók tervezhetők.

A fenti 1—8. pontok alatt felsorolt elmaradhatlan feltételeken kívül a tervezésnél figyelem fordítandó arra, hogy az összes helyiségek, beleértve a lakások és üzlethelyiségek mellékhelyiségeit — tehát az előszobákat, cselédszobákat, konyhákat, éléskamrákat, fürdőszobákat, closetteket és raktárakat is — minél jobb szellőzéssel és nappali világítással s oly alapterülettel és köbtartalommal bírjanak, hogy azok rendeltetésöknek a modern igények és követelmények szempontjából is teljesen megfeleljenek.

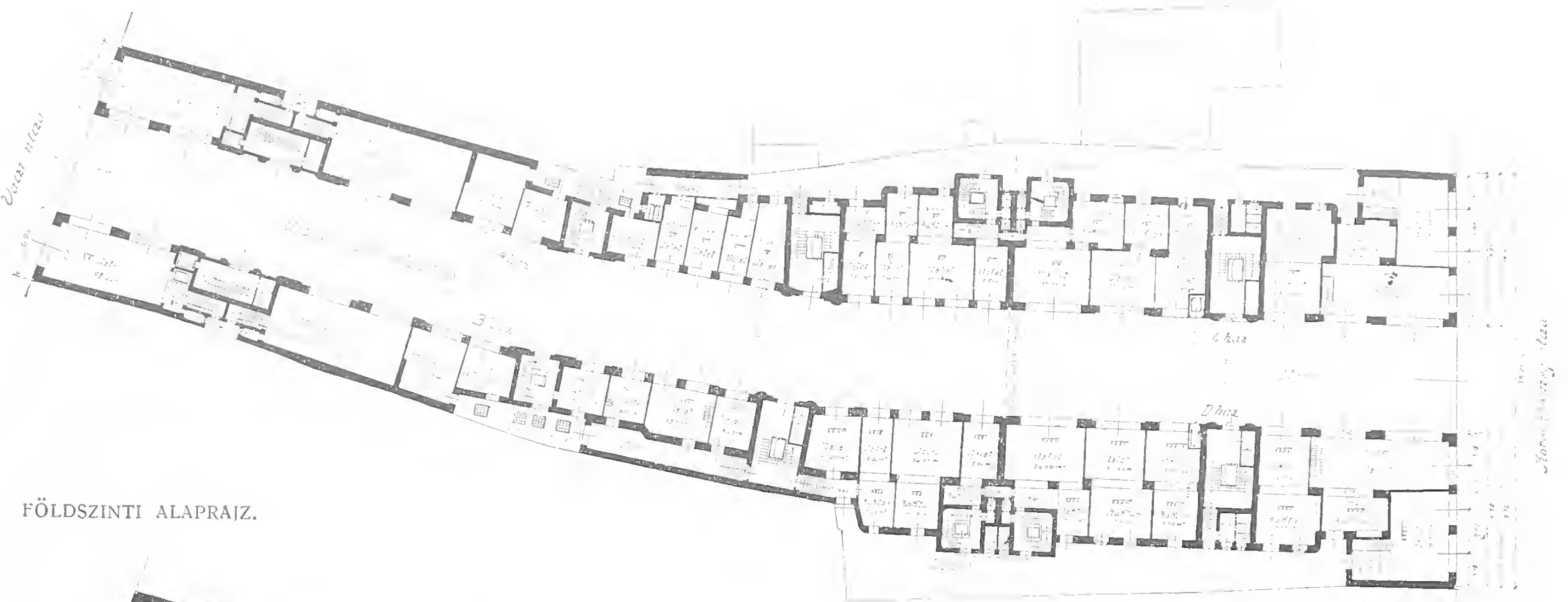
Ennélfogva a bérházakban gyakran található szűk, alacsony, sötét, ablakkal nem bíró, nem szellőztethető, egészségtelen helyiségek vagy mellékhelyiségek tervezése feltétlen mellőzendő.

Az összes helyiségek könnyen hozzáférhetőséggel s a lehető legnagyobb tűzbiztossággal tervezendők.

Különös figyelem fordítandó arra, hogy indokolatlanul nagy kiterjedésű helyiségek, avagy közvetlen használaton kívül eső, szükségtelen berendezések tervezése útján felesleges térpazarlás ne történjék ugyan, azonban az összes helyiségek —

KIVITELRE ELFOGADOTT TERV. KORONAHERCEG-UTCAI HOMLOKZAT. RAINER KÁROLY, BUDAPEST.

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

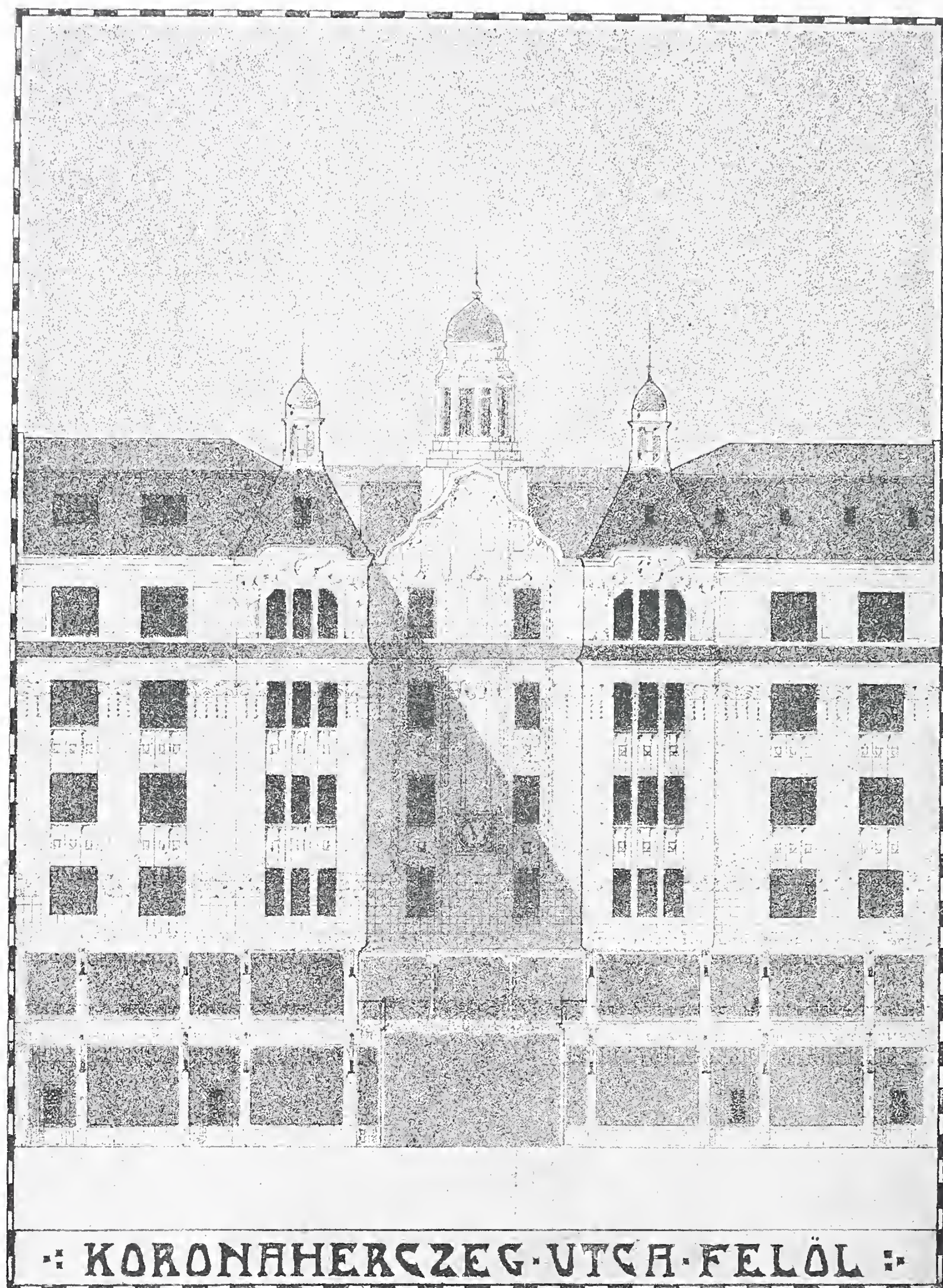
FÉLEMELETI ALAPRAJZ.

KIVITELRE ELFOGADOTT TERV.

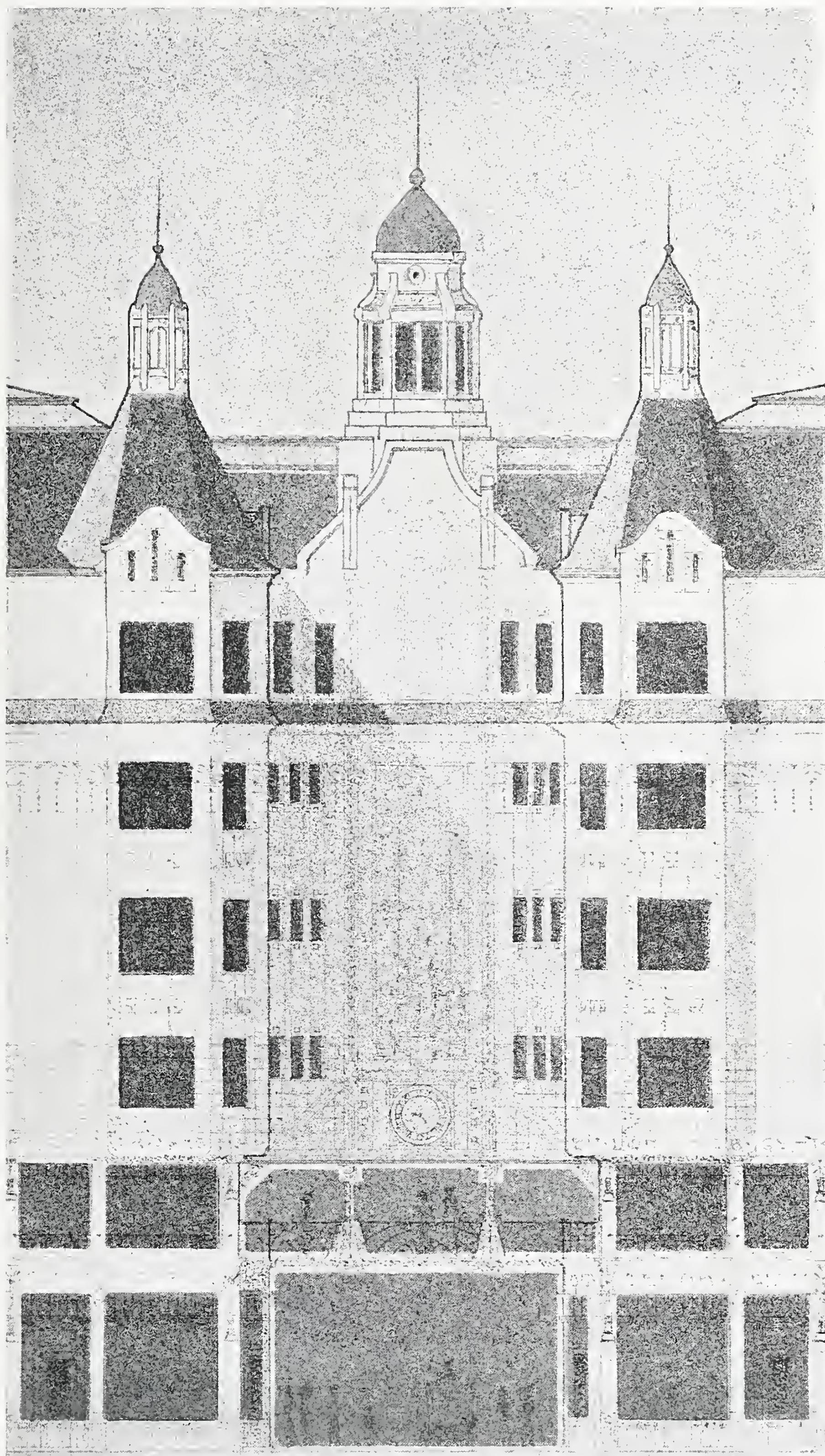
RAINER KÁROLY, BUDAPEST.

I. EM. ALAPRAJZ.

KIVITELRE ELFOGADOTT TERV. UDVARI HOMLOKZAT. RAINER KÁROLY, BUDAPEST.

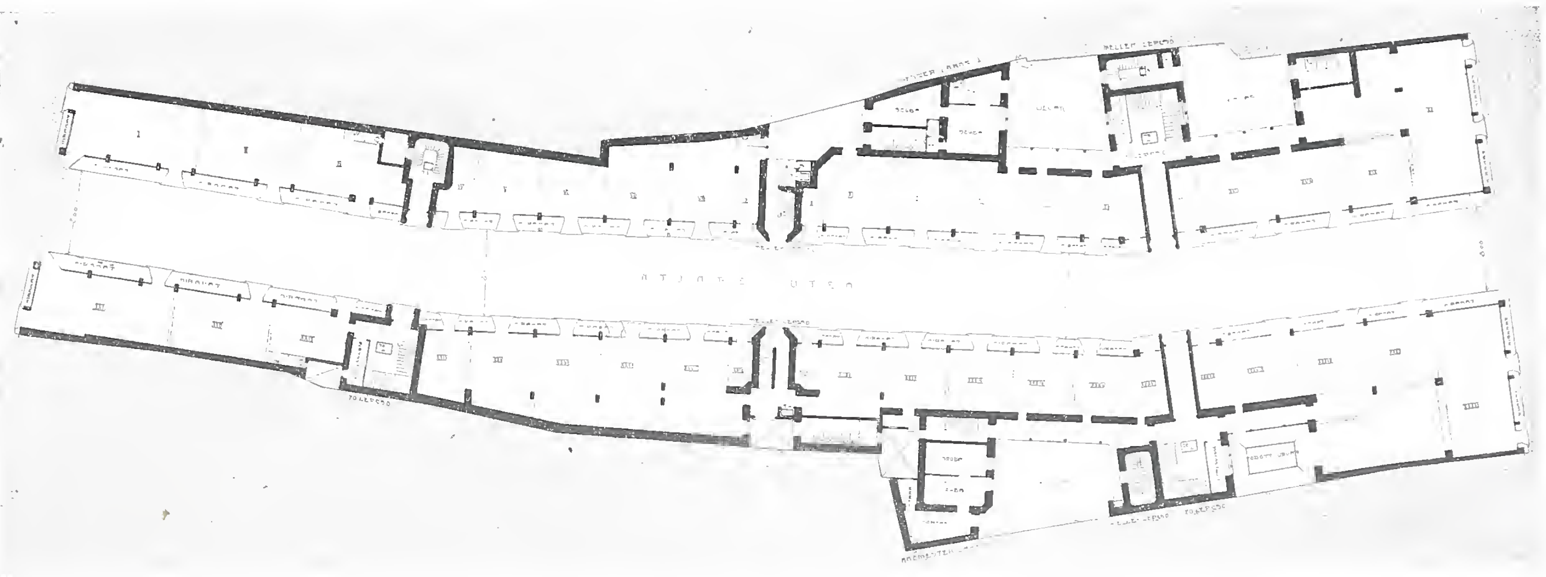
MEGVETT TERV. HOEPFNER ÉS GYÖRGYI, BUDAPEST.

VÁCI UTCAI-HOMLOKZAT.

MEGVETT TERV.

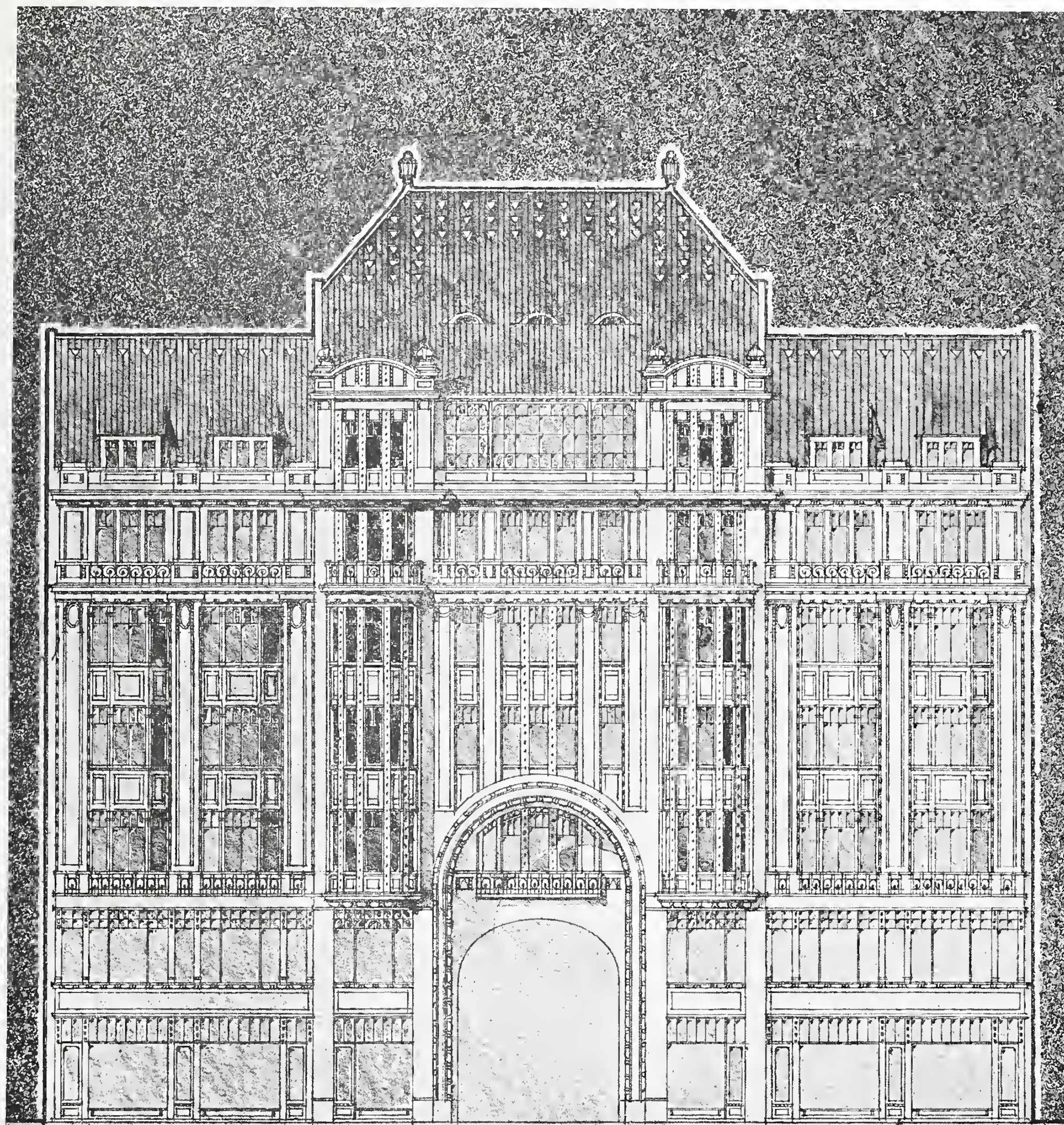
HOEPFNER ÉS GYÖRGYI, BUDAPEST.

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

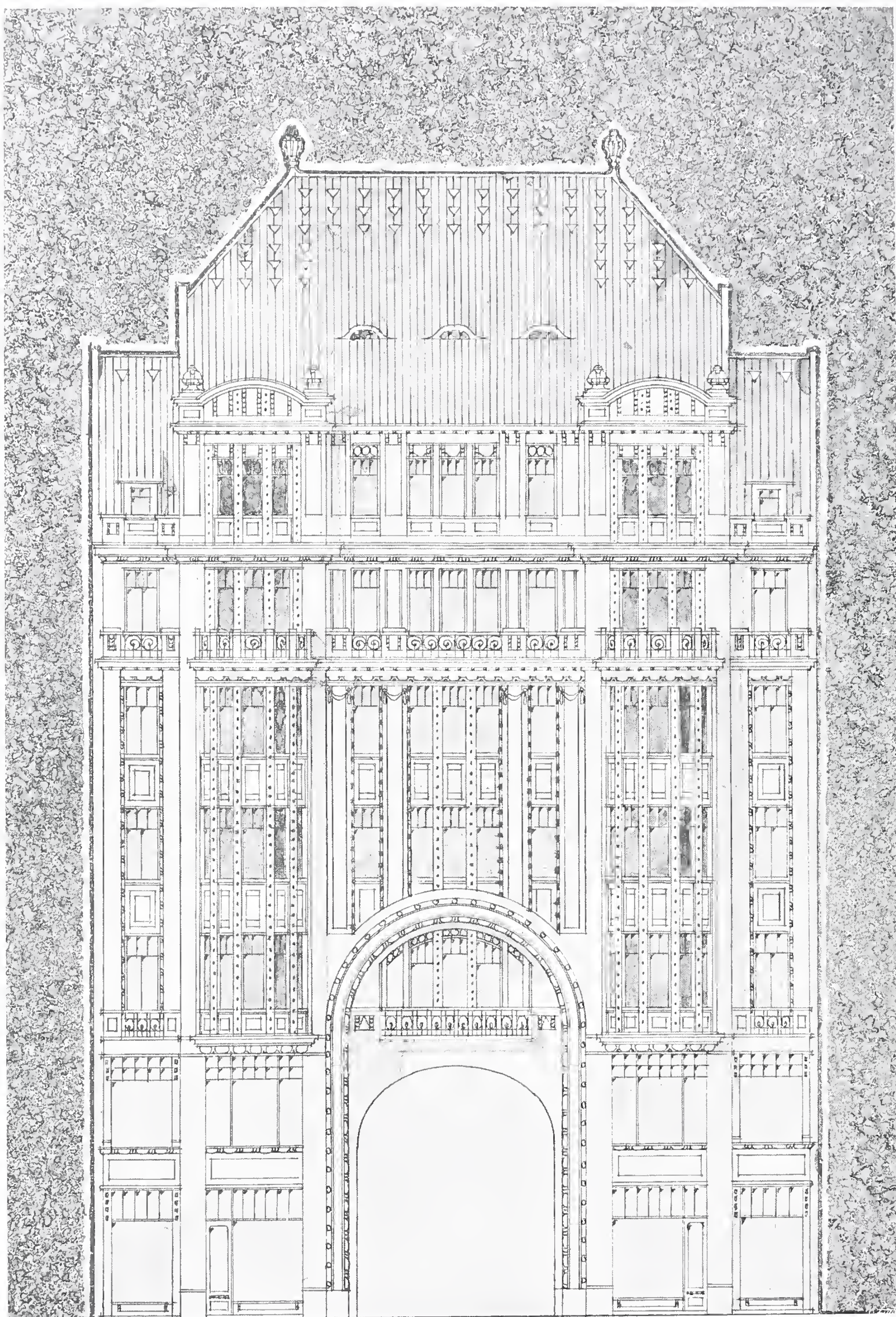
MEGVETT TERV. I—IV. EM. ALAPRAJZ. HOEPFNER ÉS GYÖRGYI, BUDAPEST.

KORONAHERCEG-UTCAI HOMLOKZAT.

MEGVETT TERV.

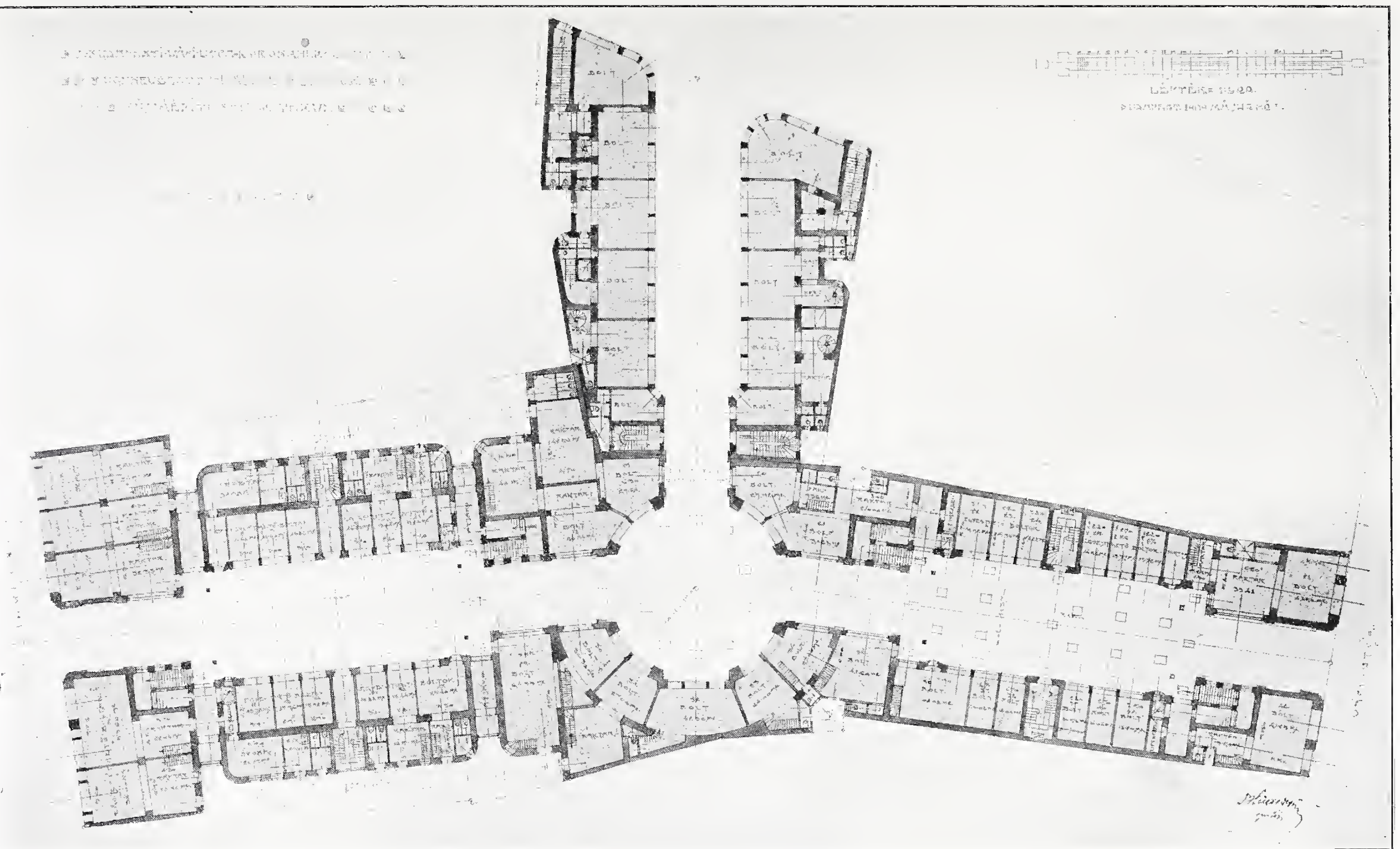
DR. HÜLTL DEZSŐ, BUDAPEST.

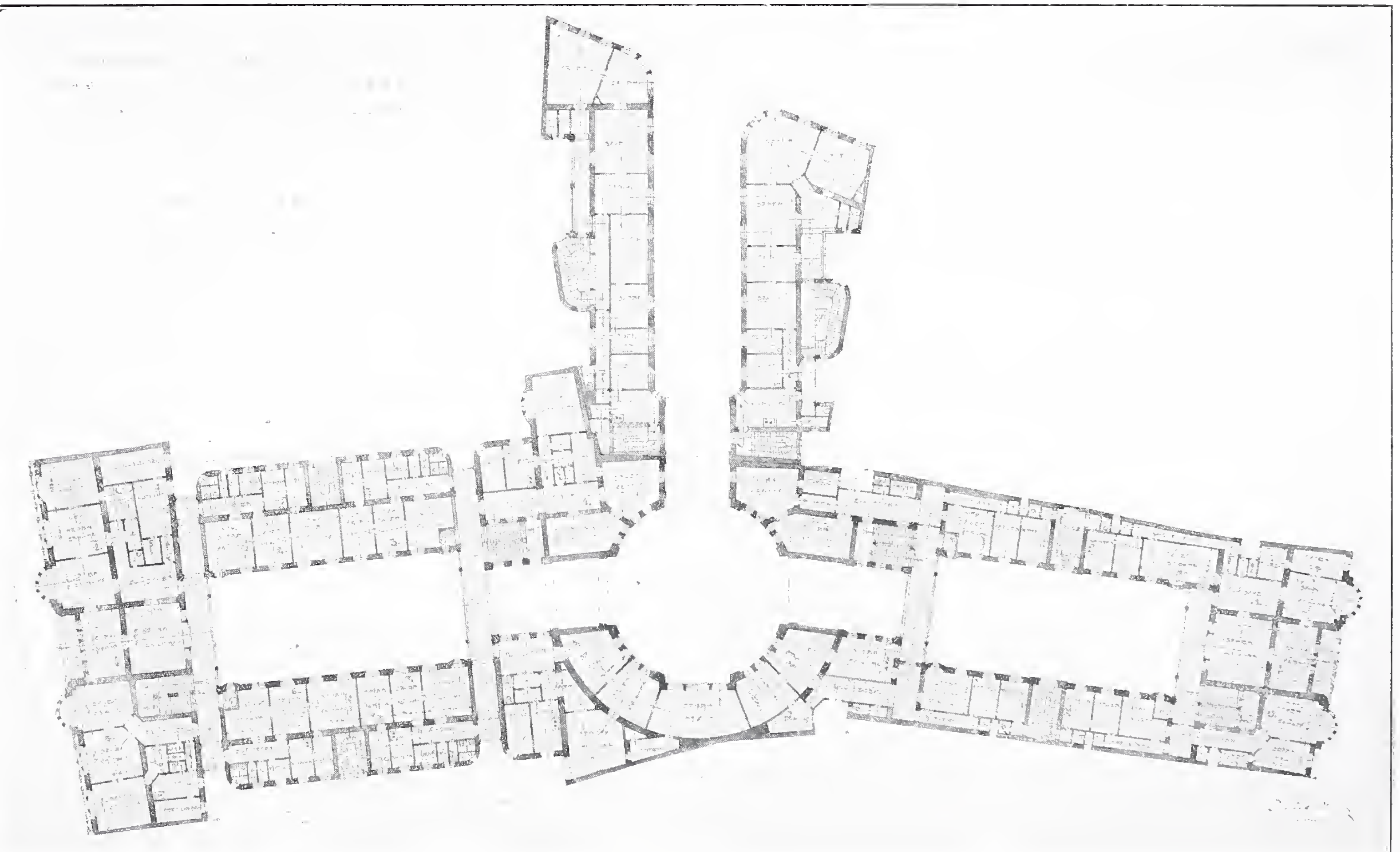
VÁCI-UTCAI HOMLOKZAT.

MEGVETT TERV.

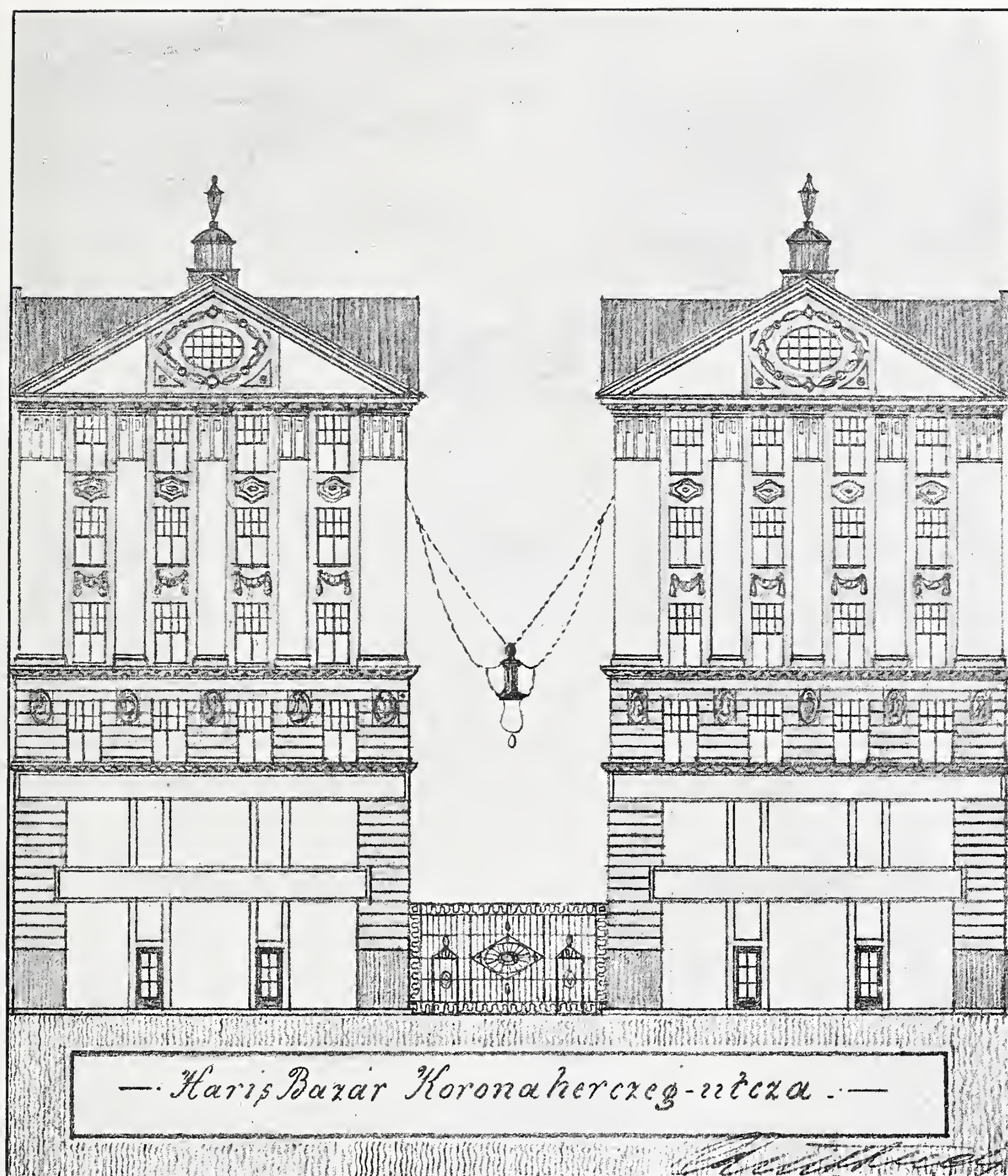
DR. HÜLTL DEZSŐ, BUDAPEST.

MEGVETT TERV. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ. DR. HÜLTL DEZSŐ, BUDAPEST

MEGVETT TERV. I. EM. ALAPRAJZ. DR. HÜLTL DEZSŐ, BUDAPEST.

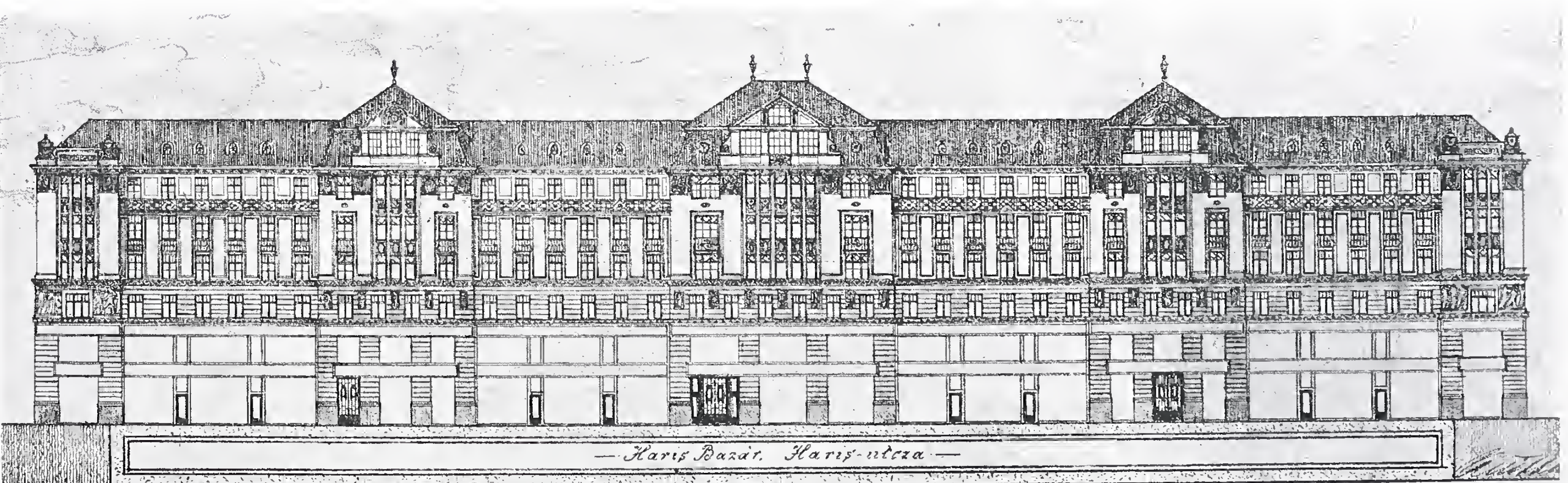
KORONAHERCEG-UTCAI HOMLOKZAT.

MEGVETT TERV.

VÁGFALVI QUITTNER ZSIGMOND, BUDAPEST.

II—III. EM. ALAPRAJZ.

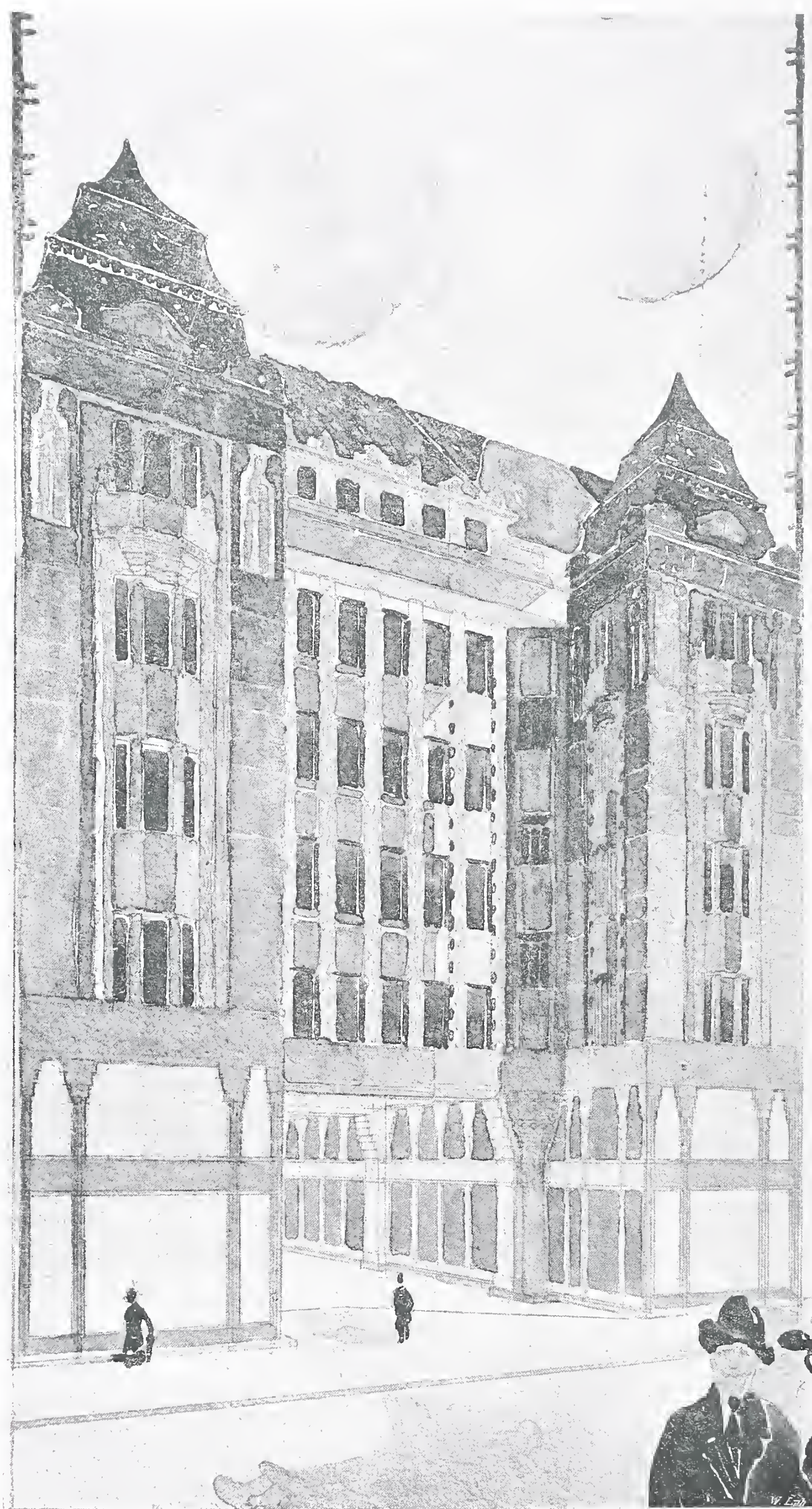

MEGVETT TERV. UDVARI HOMLOKZAT. VÁGFALVI QUITTNER ZSIGMOND, BUDAPEST.

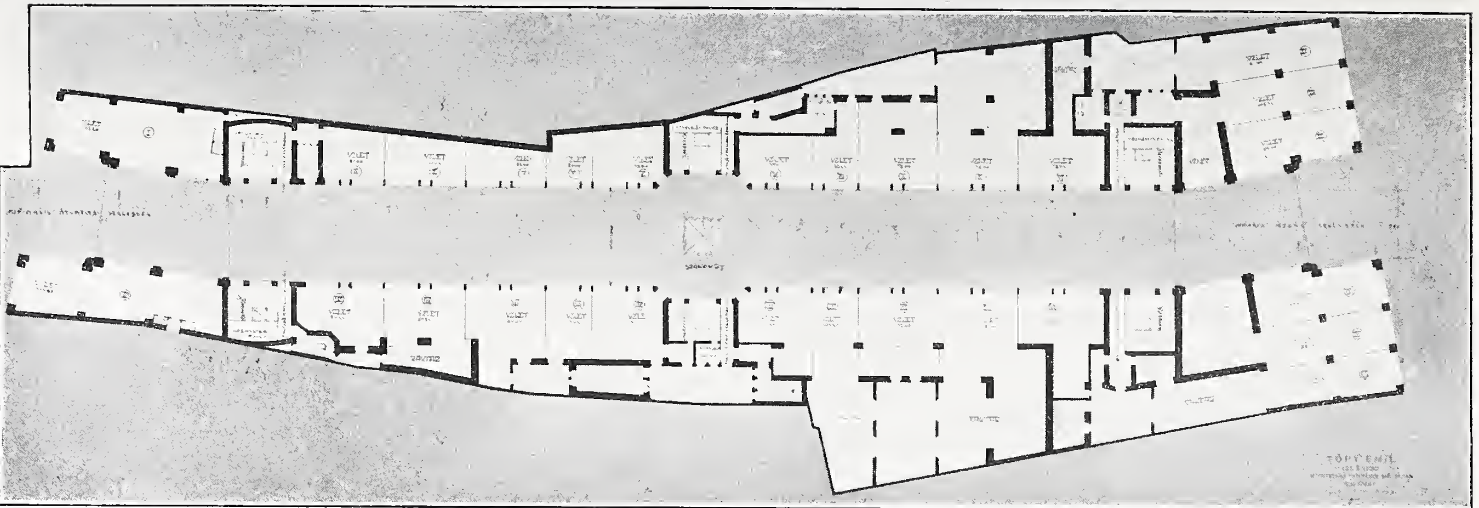
KORONAHERCEG-UTCAI HOMLOKZAT

MEGVETT TERV. TŐRY EMIL, BUDAPEST.

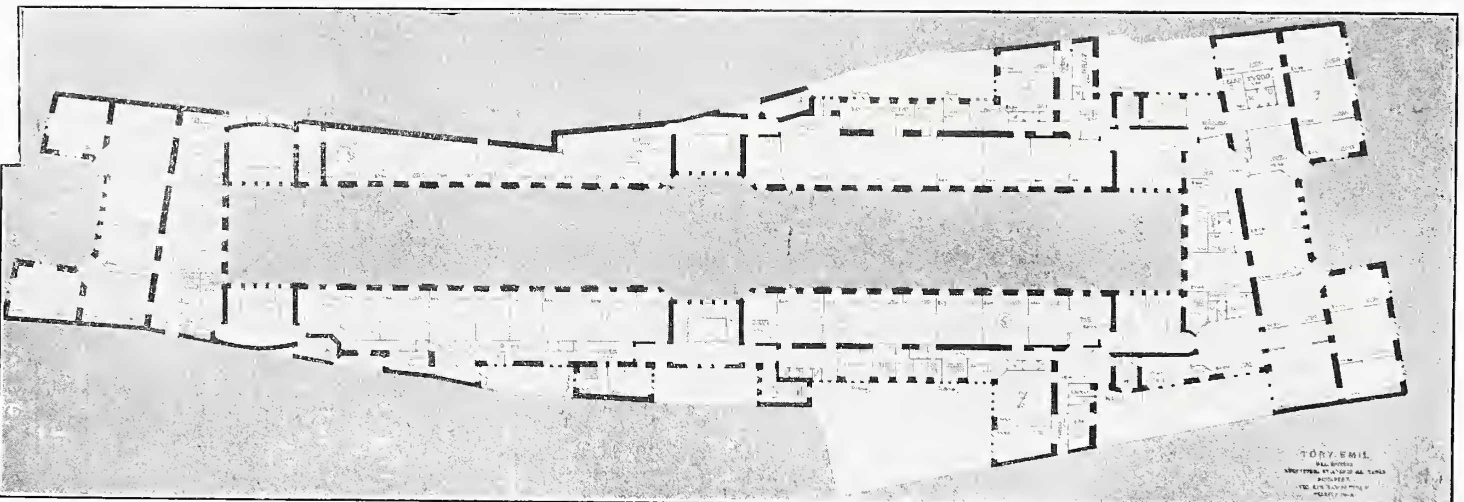

VÁCI-UTCAI HOMLOKZAT.

MEGVETT TERV. TŐRY EMIL, BUDAPEST.

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

MEGVETT TERV. I. EM. ALAPRAJZ. TŐRY EMIL, BUDAPEST.

beleértve a lakások és üzletek mellékhelyiségeit, tehát az előszobákat, cselédszobákat, konyhákat, éléskamrákat, fürdőszobákat, closetteket és raktárakat is, — mégis oly belső alapterülettel és belső köbtartalommal terveztessenek, hogy azok rendeltetésüknek a modern igények és követelmények szempontjából is teljesen megfeleljenek.

Külön is hangsulyoztatik, hogy a tervezésnél a legfőbb szempontot az épületcsoportnak — szolid kivitel mellett elérhető — minél nagyobb jövedelmezősége kell hogy képezze.

A földszinten kizárólag üzlethelyiségek tervezendők; kivéve a két házmesterlakást, melyek esetleg a földszinten is tervezhetők.

Az üzlethelyiségek padlójának az utcai, illetve átjáró járdájánál csak legfeljebb egy lépcsőfokkal szabad magasabban feküdni.

Az üzlethelyiségek a modern igényeknek megfelelő minél tágasabb és világosabb kirakatokkal, valamint az utcáról, illetve az átjáróról közvetlenül nyíló kényelmes bejáratokkal tervezendők.

Túlnagy üzlethelyiségek tervezése mellőzendő.

Ellenben az üzlethelyiségek akként tervezhetők, hogy szükség esetén 2 vagy több üzlethelyiség is egy üzlethelyiséggé egyesíttethessék.

A nagyobb üzlethelyiségekkel kapcsolatban lehetőleg closettek is tervezendők.

A földszinten ezenkívül minden épületrészben az üzletek részére könnyen hozzáférhető s megfelelő számú closett- és pissoir-helyiségek is tervezendők.

Ezen closette- és pissoire helyiségek lehetőleg azon üzletek közelében helyezendők el, amelyekhez tartozóknak terveztetnek.

A személyfelvonók (liftek) közvetlen közelében egy-egy 3—4 m² alapterületű portás- vagy liftkezelő szoba tervezendő.

Ugyancsak a földszinten tervezhető, lehetőleg a két főkapu közelében, egy-egy házmesterlakás, melyek mindenike két kisebb szoba, egy konyha és egy kamrából álljon.

Amennyiben a 2 házmesterlakás nem a földszinten terveztetnék, az esetben a földszinten, lehetőleg a két főkapu közelében egy-egy 4—4 m² alapterületű házmesterfülke tervezendő.

A mezzaninon helyezendő el két viceházmesterlakás, melyek mindenike egy kisebb szoba, egy konyha és egy kamrából álljon.

A mezzaninon és az I., II., III. és IV. emeleteken túlnyomó részben 3 és 4 szobás lakások tervezendők. Kétszobás lakások csak kivételesen, vagyis ott tervezhetők, ahol azt a jobb megoldás s illetve a terület célszerűbb kihasználása indokolja.

A kettőnél több szobás lakásokhoz, mint már fenn említve lett, előszoba, konyha, cselédszoba, éléskamra, fürdőszoba és closett, a 2 szobás lakásokhoz azonban csak előszoba, cselédszoba, fürdőszoba, kamra és closett tervezendő.

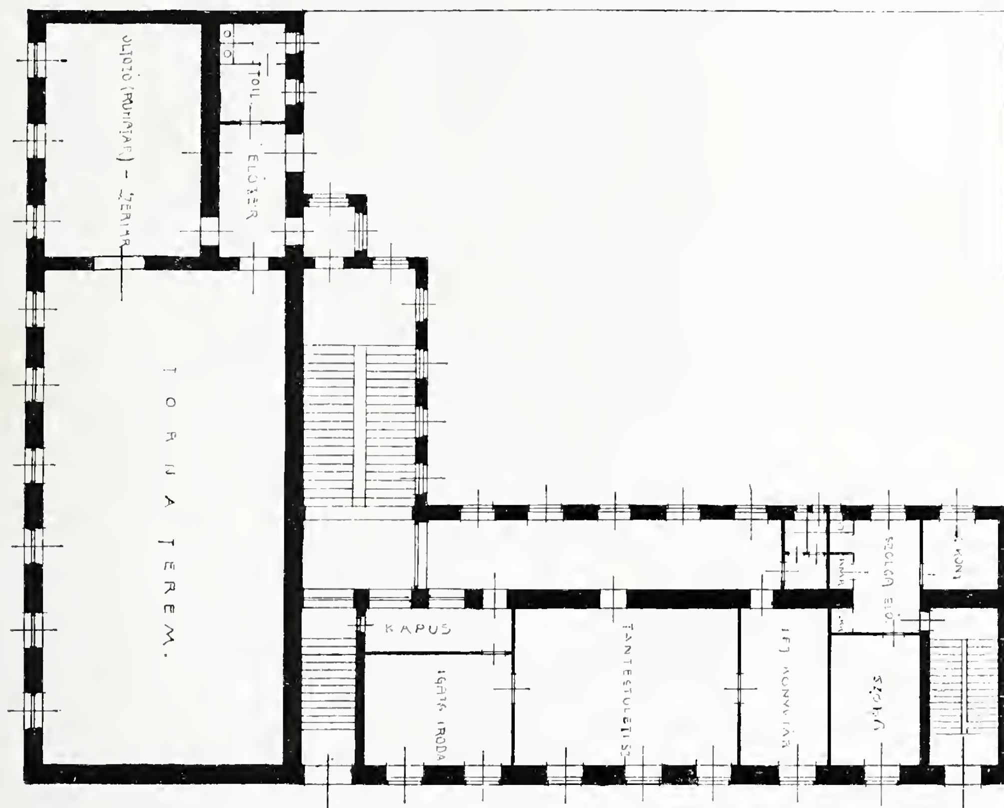
A mezzaninon és az egyes emeleteken a lakásokhoz megfelelő számú és az illető lakásoknak lehetőleg közelében fekvő cseléd-closettek is tervezendők.

* * *

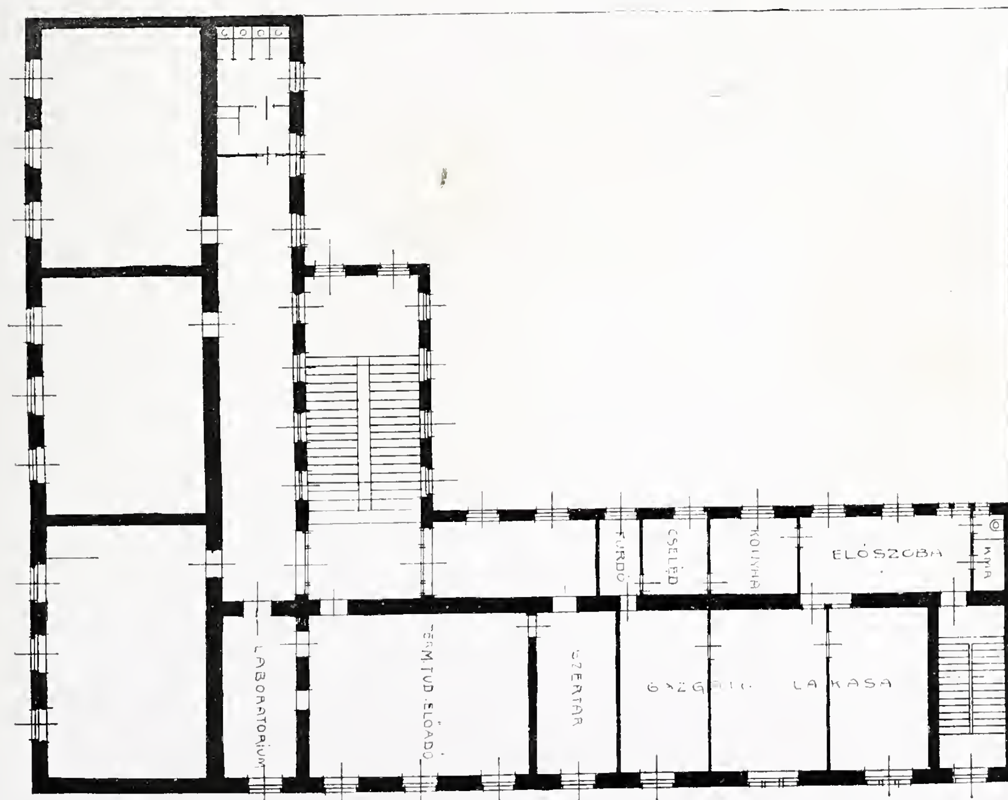
A bírálók — Nagy Virgil és Kauser József építőművészek — a tervek részletes kritikai ismertetése után arra a meggyőződésre jutottak, hogy Rainer Károly terve olyan, mely leginkább megfelel az építési programmnak, az építési szabályrendeletnek és a célszerű beépítési módnak, s ez a terv képezheti alapját a további műveleteknek. Az építtetők ennek alapján Rainer Károlyt bízták meg a kivitellel, míg a többi terveket megvették.

A főváros építkezései.

III. Közlemény.

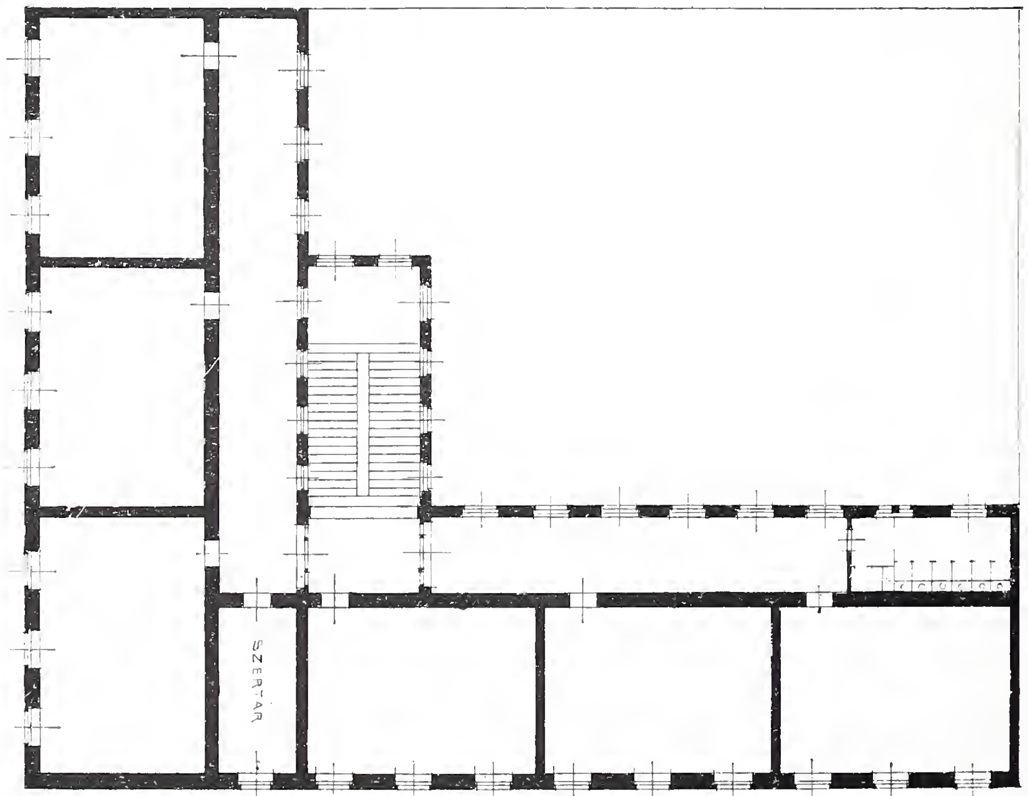
FÖLDSZINT.

BALATON-UTCAI POLGÁRI ISKOLA. I. EMELET. CSÁSZÁR FERENC, ÉPÍTÉSZ.

MELLÉKHOMLOKZAT.

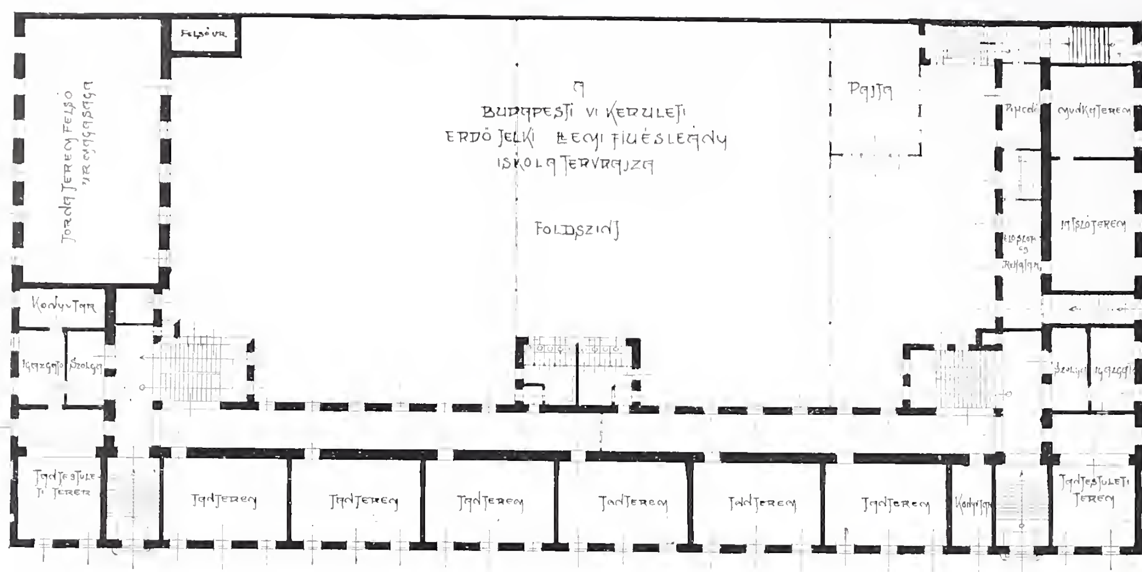
II. EMELET.

BALATON-UTCAI POLGÁRI ISKOLA.

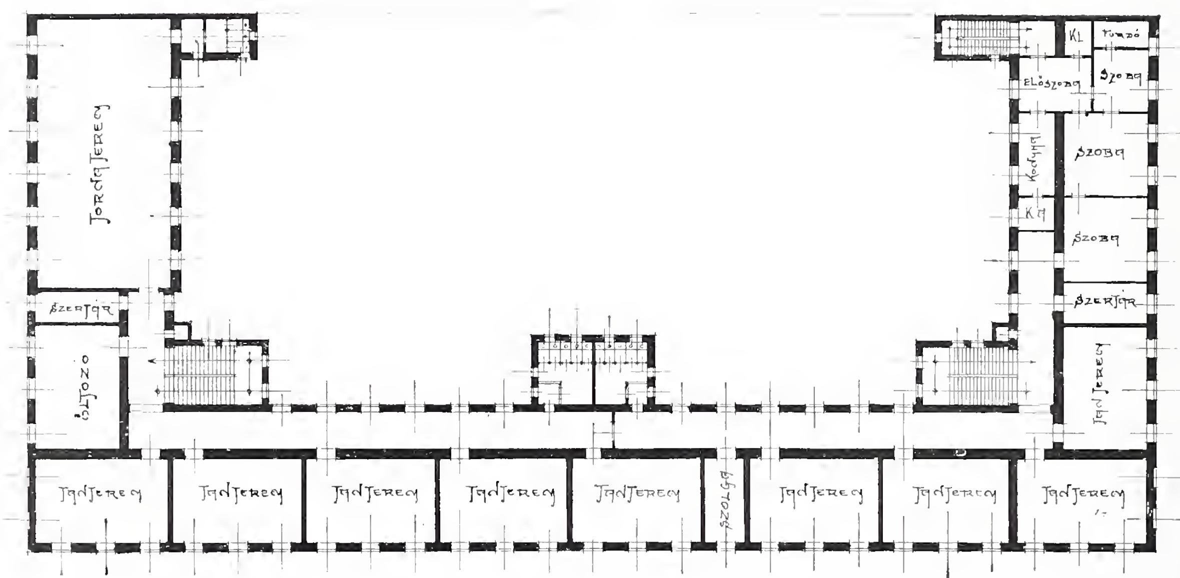
CSASZÁR FERENC, ÉPÍTÉSZ.

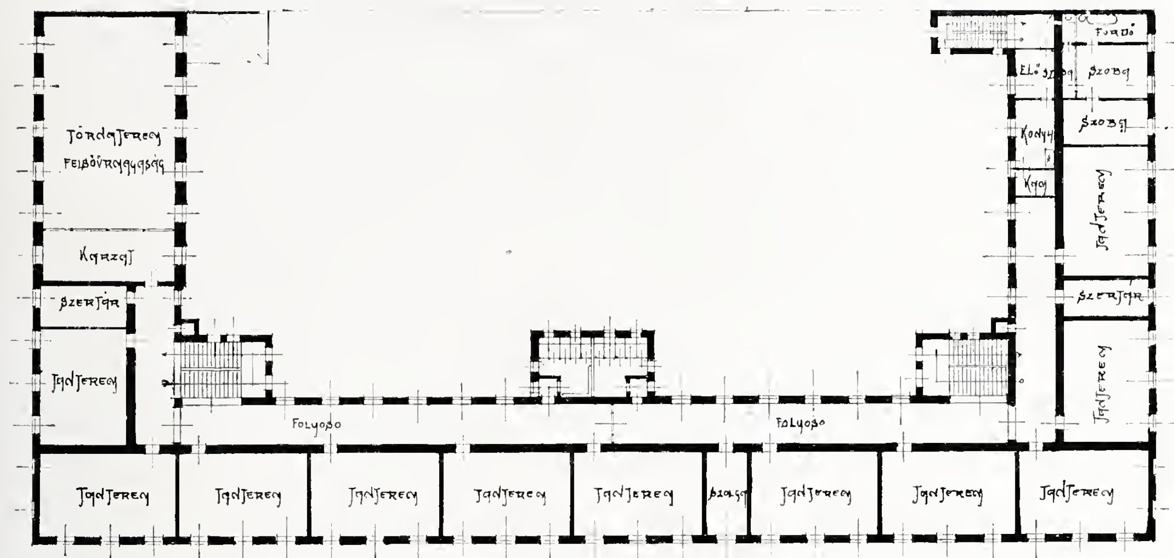
BALATON-UTCAI POLGÁRI ISKOLA. FŐHOMLOKZAT. CSÁSZÁR FERENC ÉPÍTÉSZ.

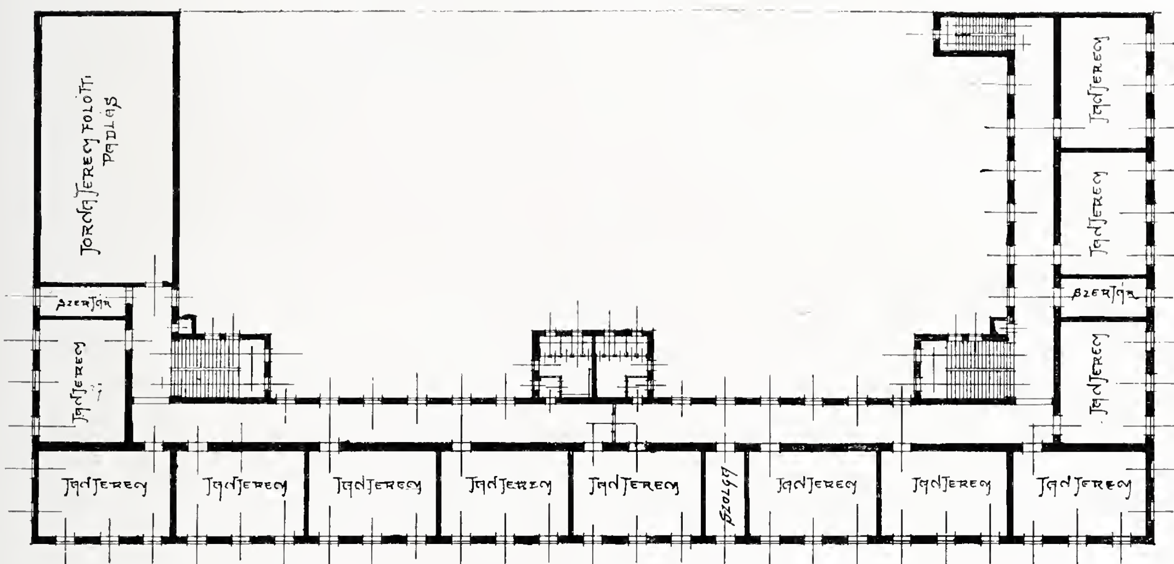
FÖLDSZINT.

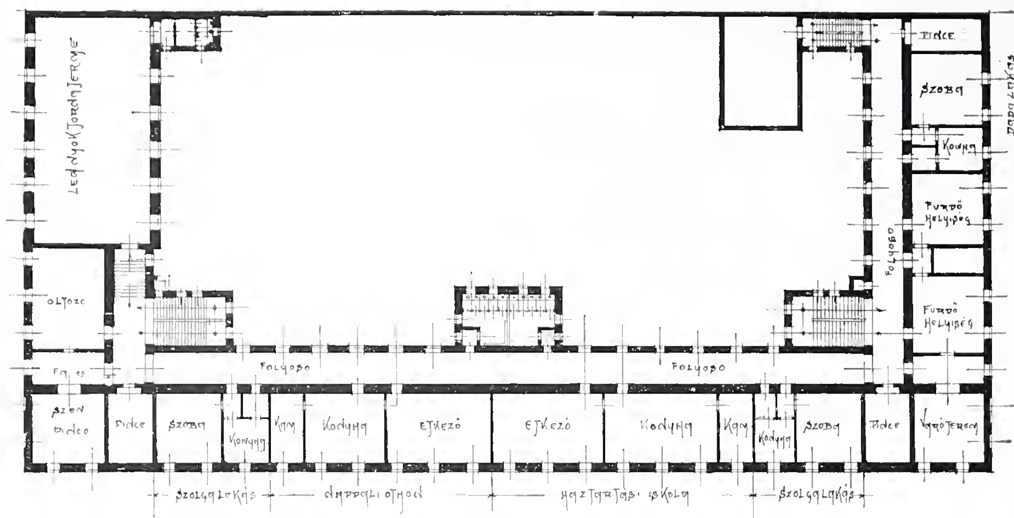
I. EMELET.

II. EMELET.

III. EMELET.

PINCE.

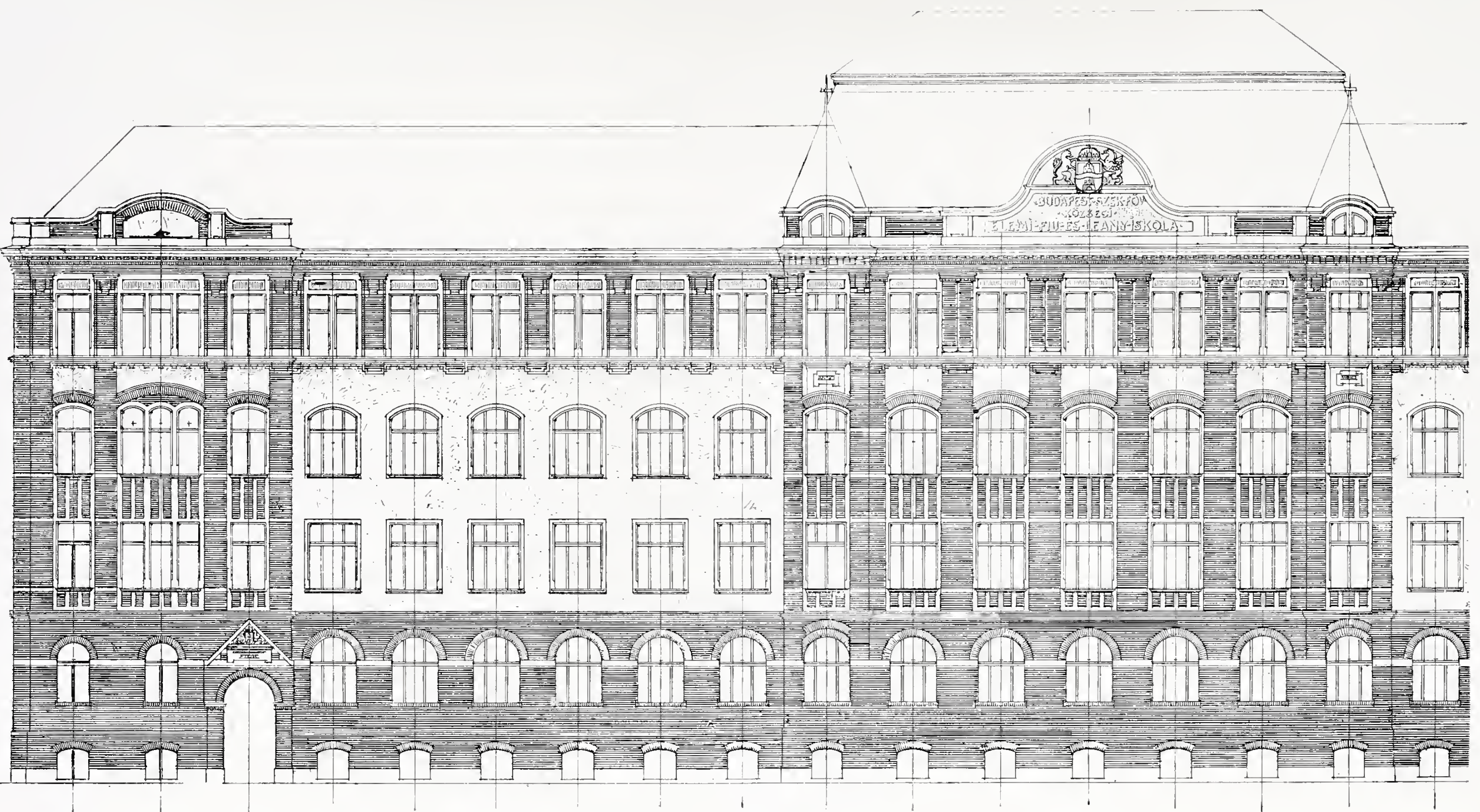
Tornaterem

Tornaterem

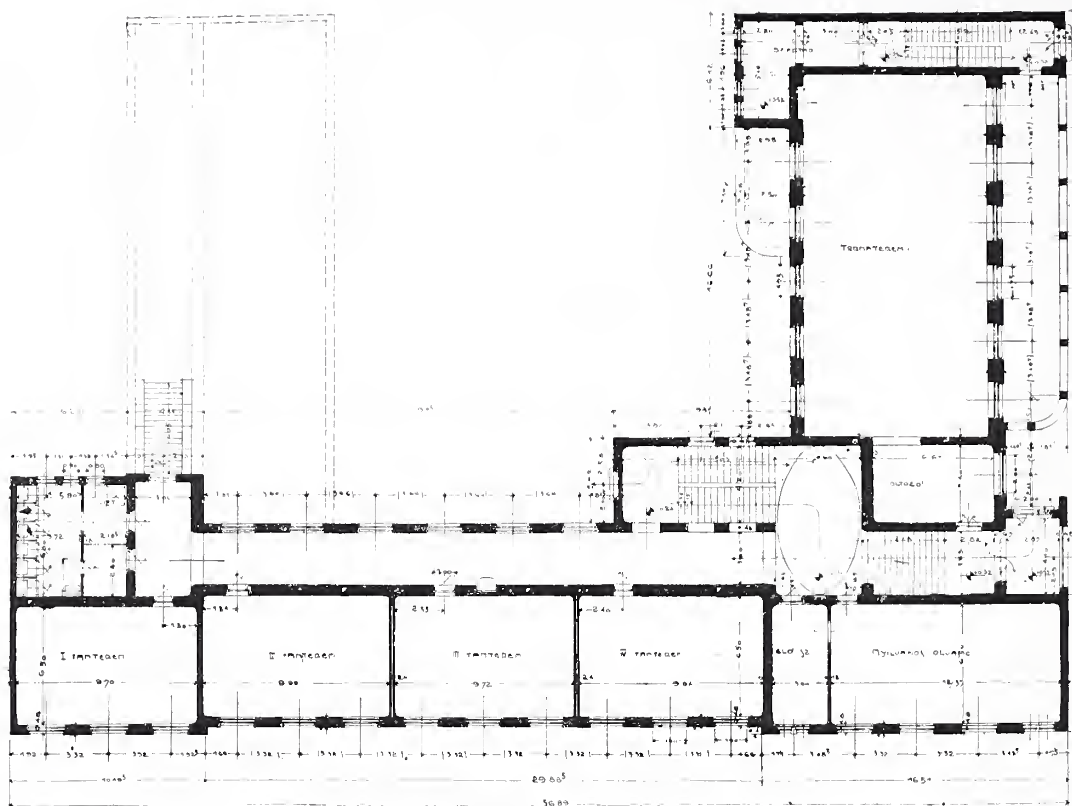
Fiuk tornaterme

Óvodabejárat

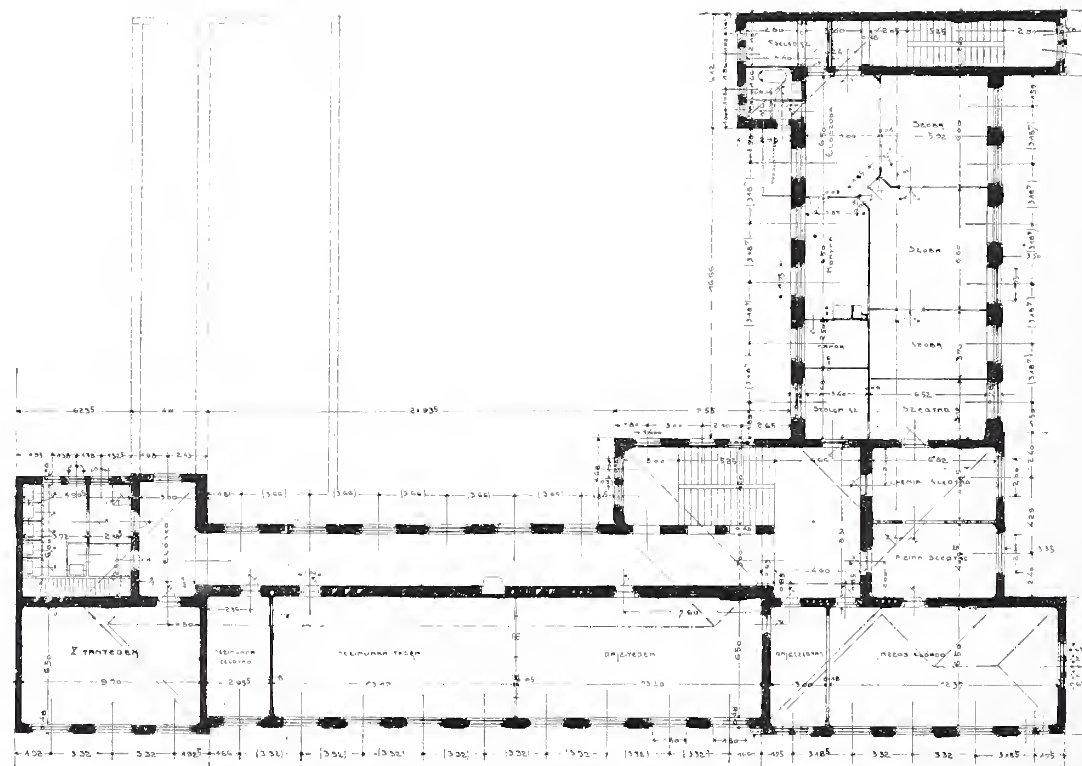
VI., VÁCI-ÚTI ELEMI ISKOLA. ELSŐ VÁZLAT. KAUSER JÓZSEF, ÉPÍTÉSZ.

VI., VÁCI-ÚTI ELEMI ISKOLA. HOMLOKZAT. KAUSER JÓZSEF ÉPÍTÉSZ.

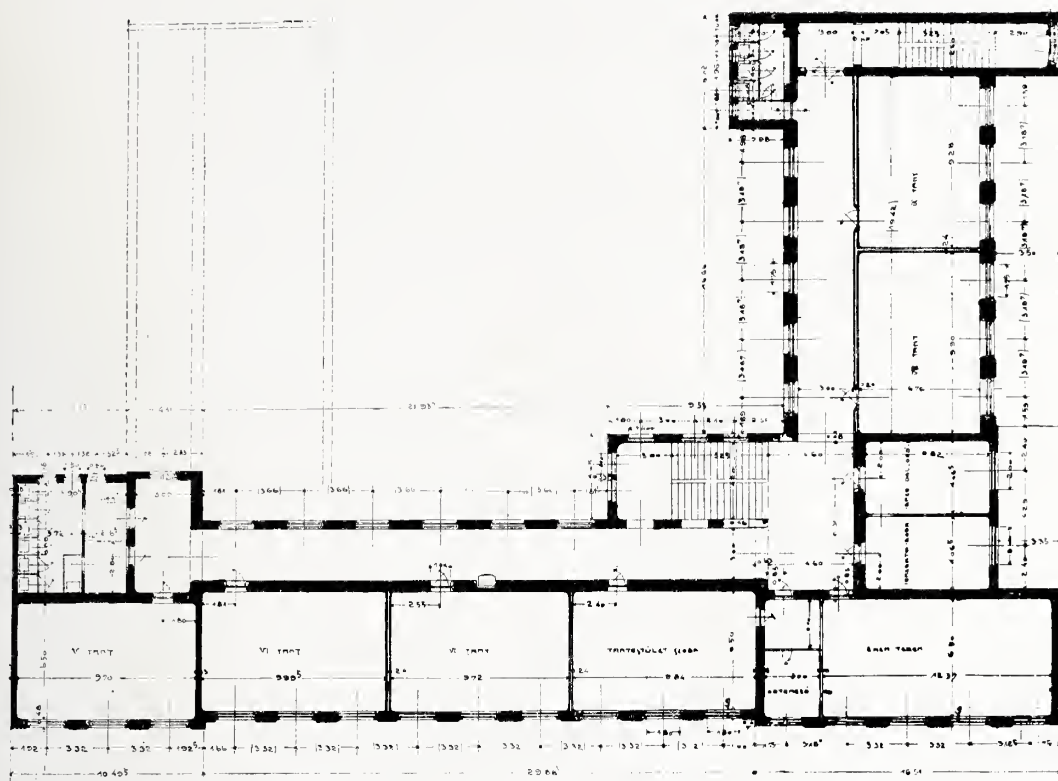

FÖLDSZINT.

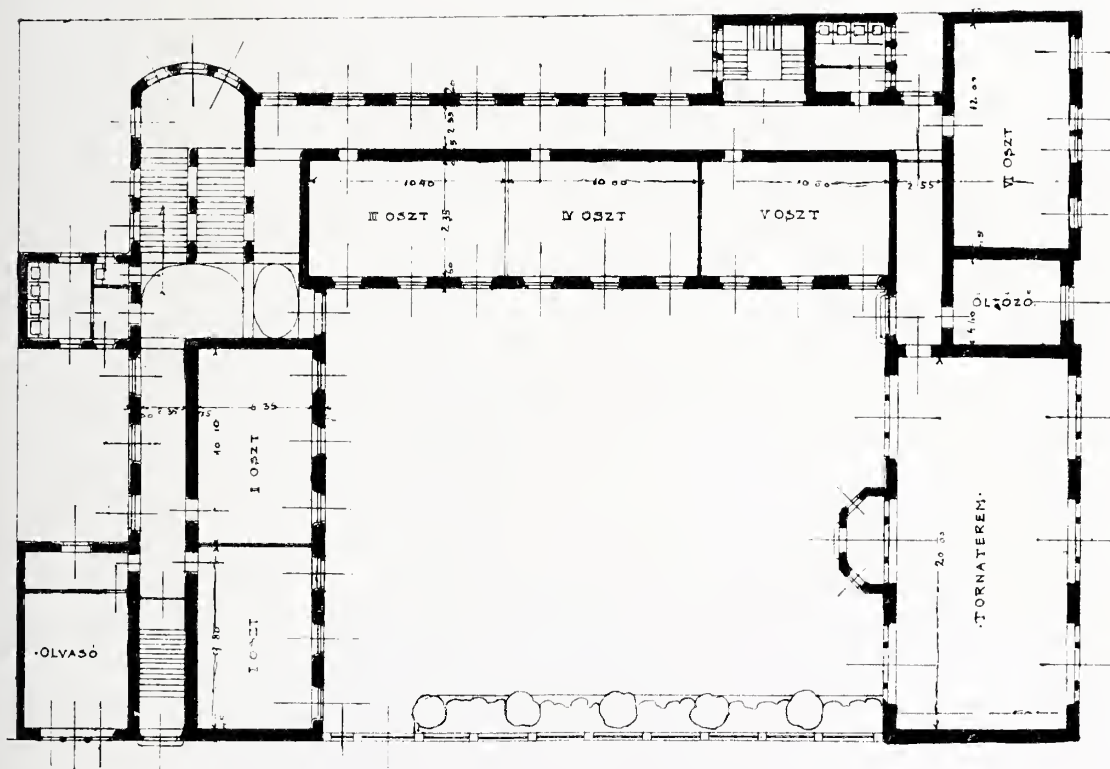

I. EMELET.

VI., ÜTEG-GÖMB-UTCAI POLGARI ISKOLA. RERRICH BÉLA ÉPÍTÉSZ.

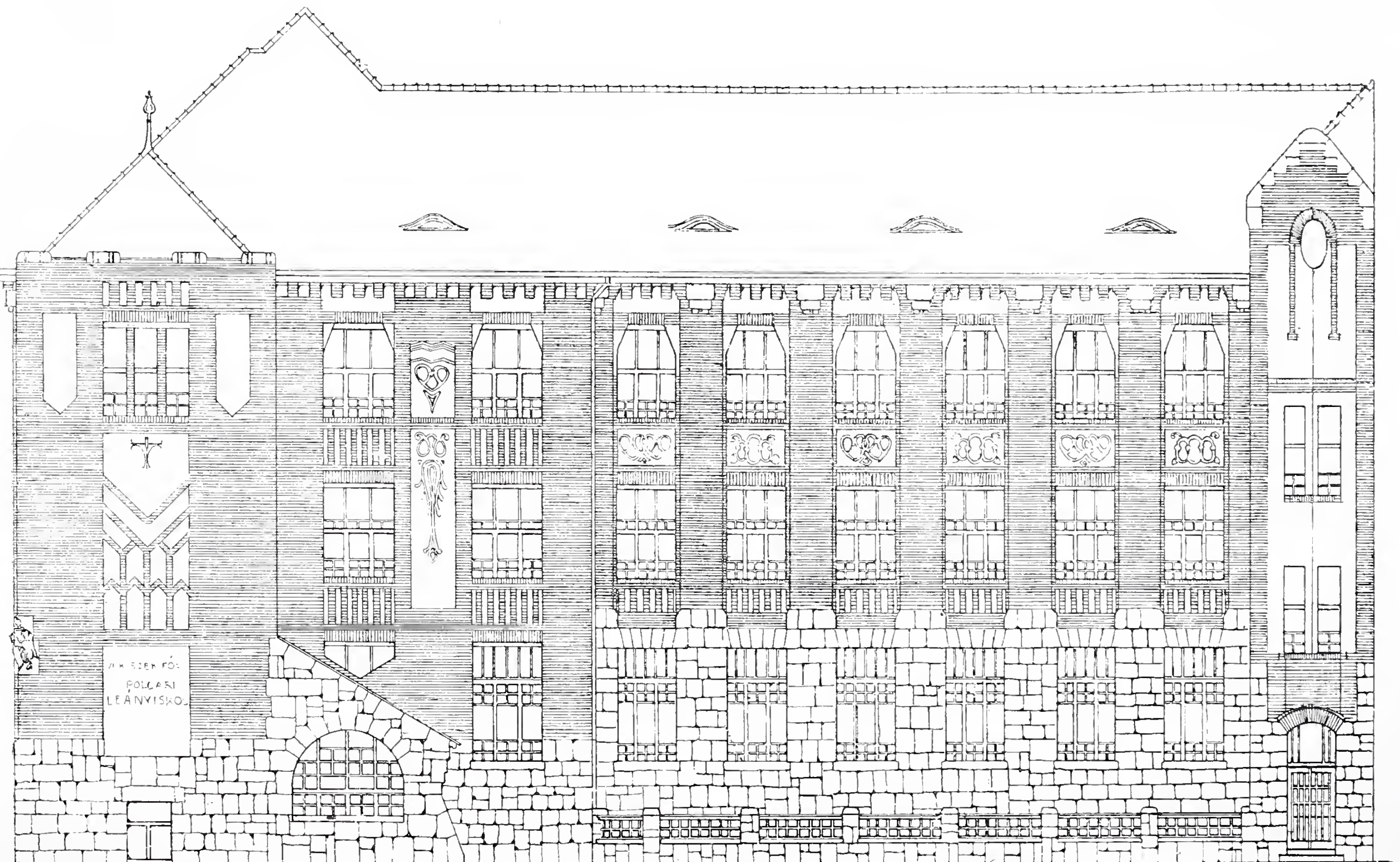

II. EMELET.

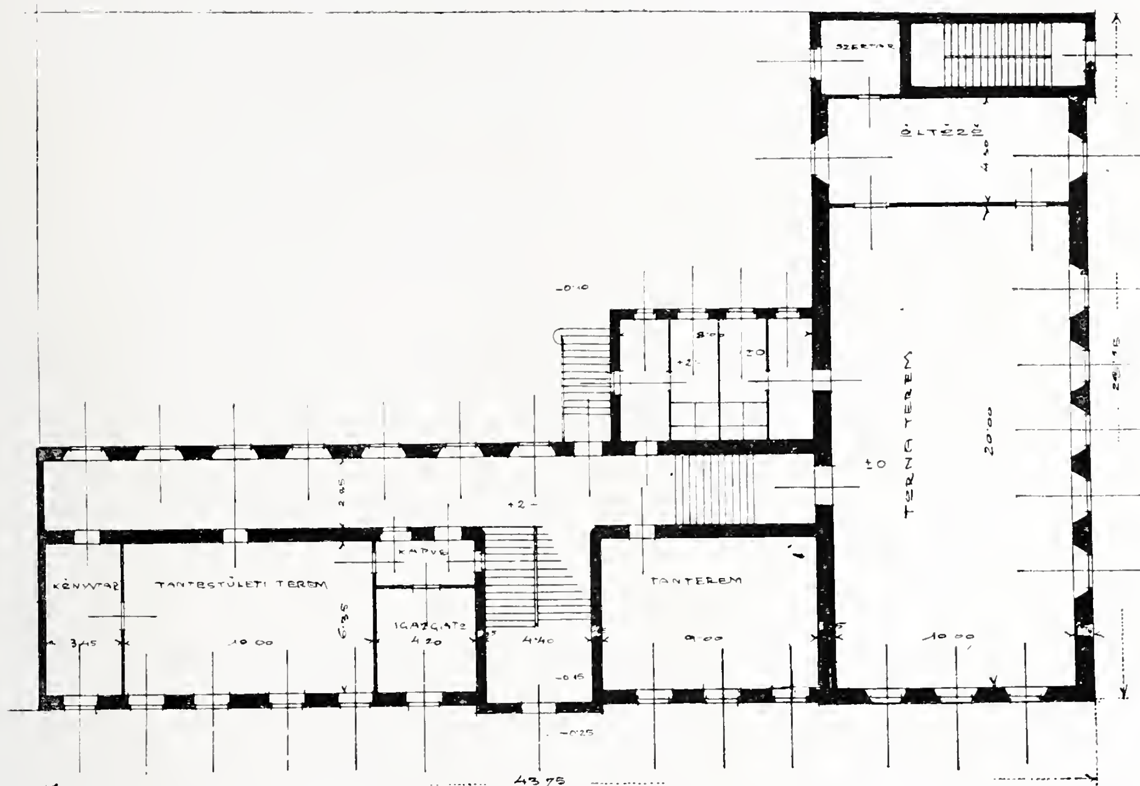

ELSŐ VÁZLAT.

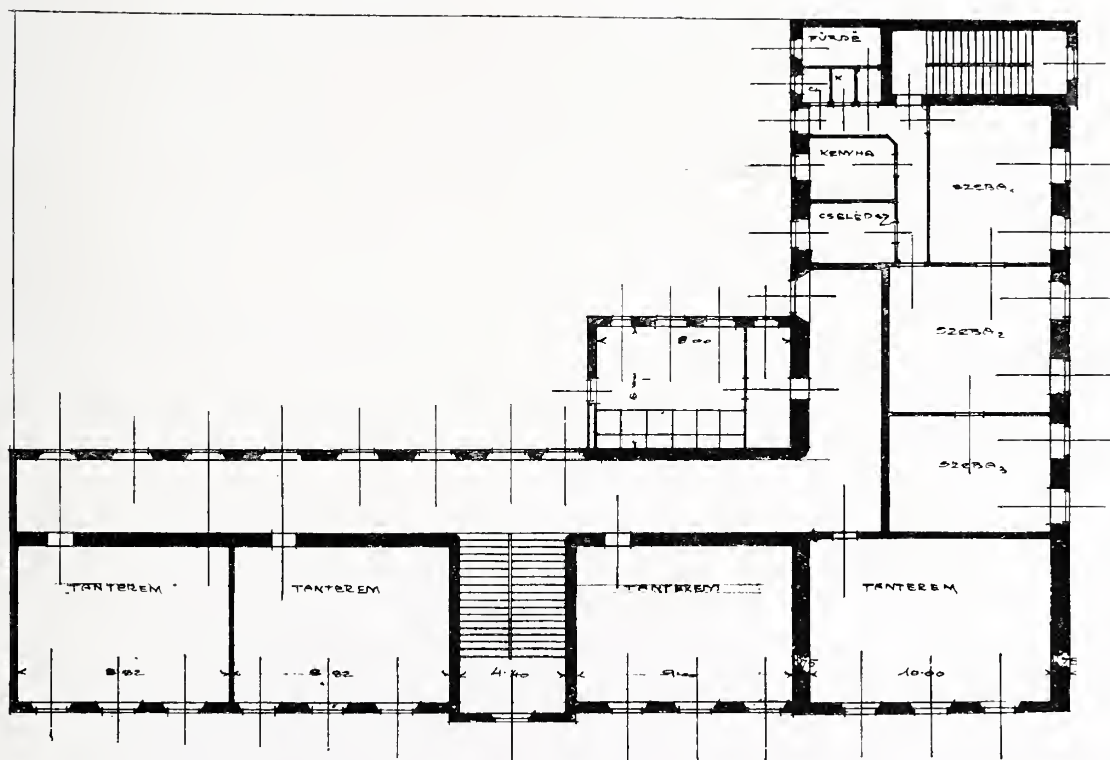
VI., ÜTEG-GÖMB-UTCAI POLGÁRI ISKOLA. RERRICH BÉLA ÉPÍTÉSZ.

VI., ÜTEG-GÖMB-UTCAI POLGÁRI ISKOLA. HOMLOKZAT. RERRICH BÉLA ÉPÍTÉSZ.

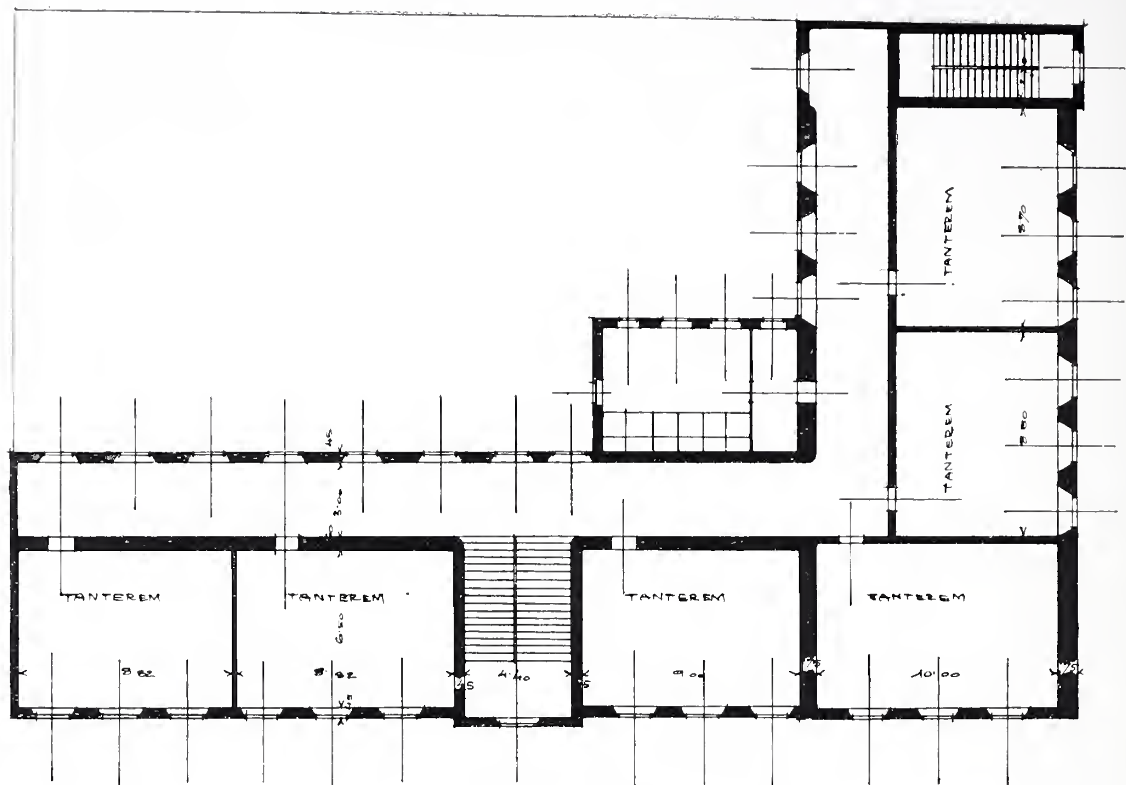

FÖLDSZINT.

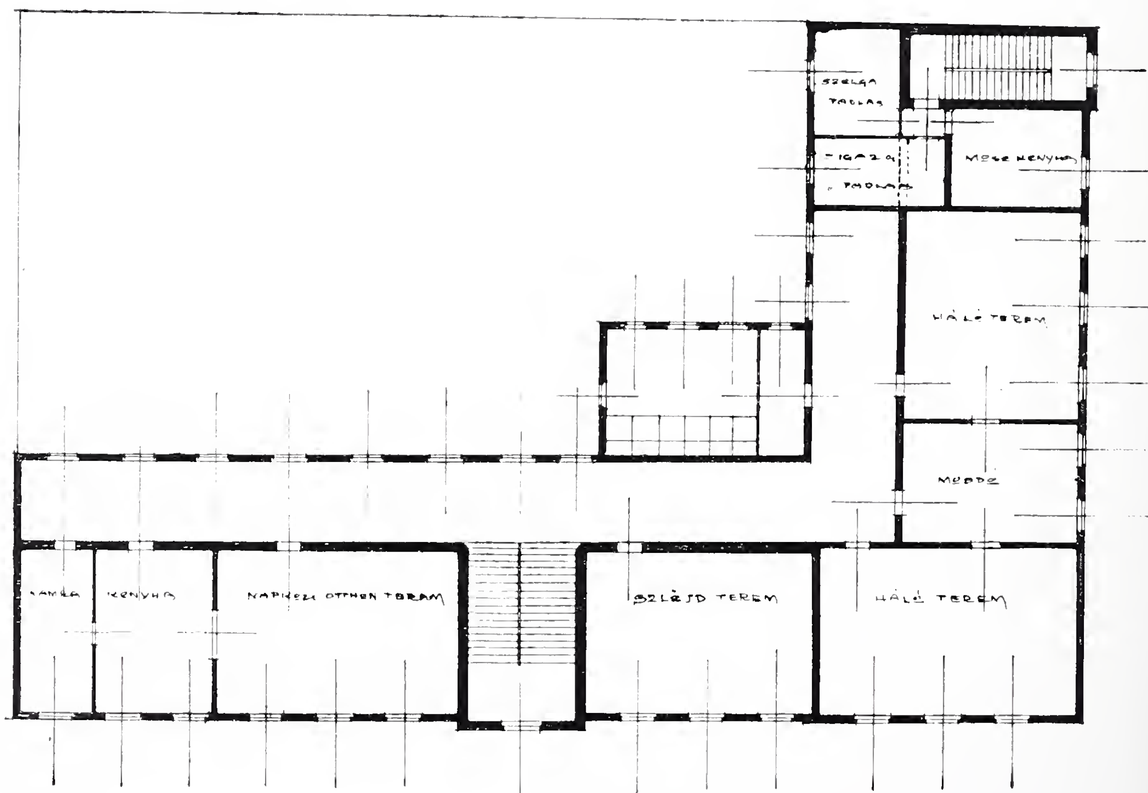

I. EMELET.

VII., HERNÁD-DEMBINSZKY-UTCAI ELEMI ISKOLA. SCHMIDT GYULA ÉPÍTÉSZ.

II. ÉS III. EMELET.

MANZARD.

VII., HERNÁD-DEMBINSZKY-UTCAI ELEMI ISKOLA. SCHMIDT GYULA ÉPITÉSZ.

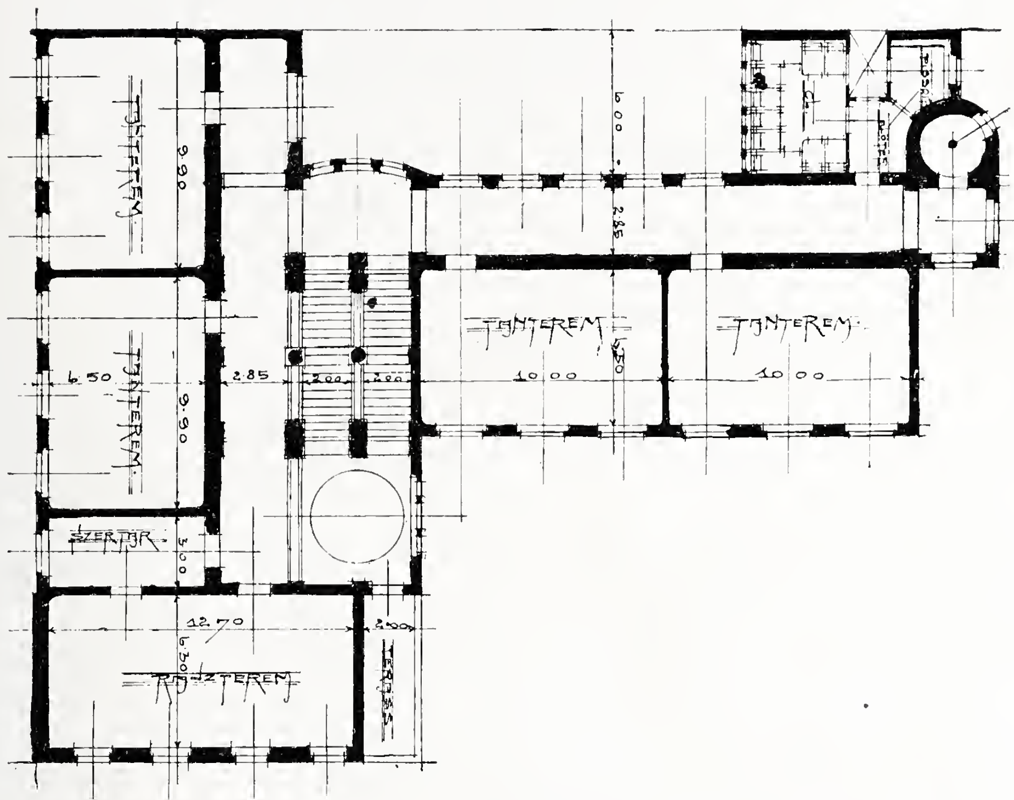

VII., HERNÁD-DEMBINSZKY-UTCAI ELEMI ISKOLA. HOMLOKZAT. SCHMIDT GYULA ÉPÍTÉSZ.

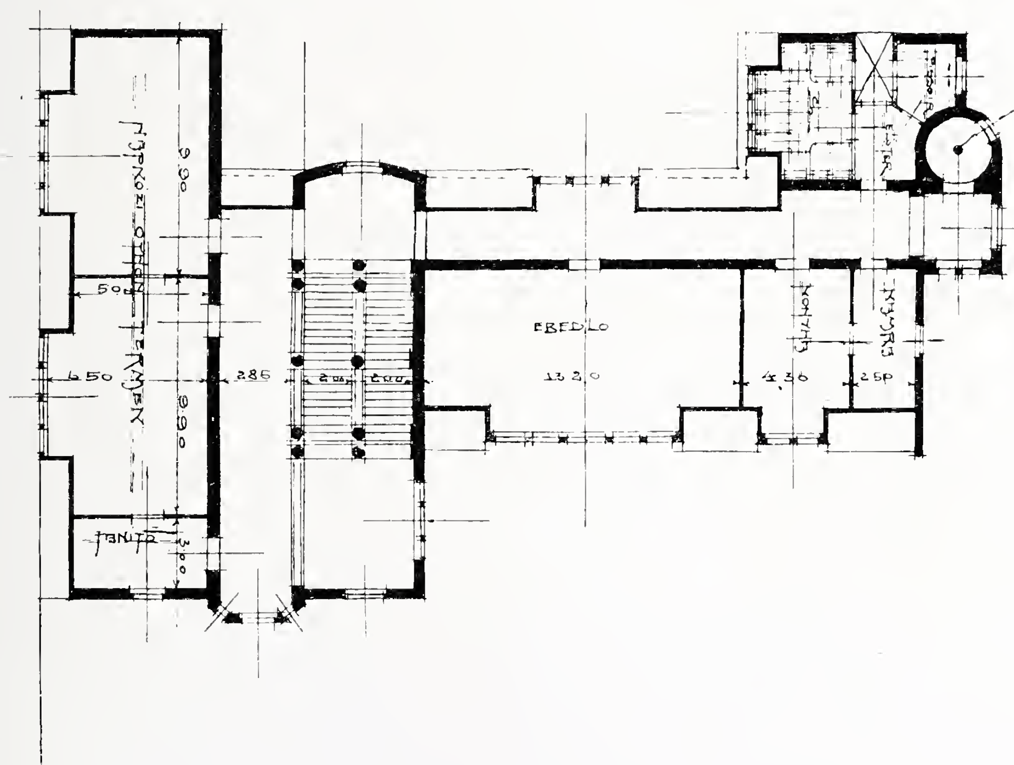
FÖLDSZINT.

I. EMELET.

VII., HERNÁD-ELEMÉR-UTCAI ELEMI ISKOLA. I. EMELET. LECHNER JENŐ.

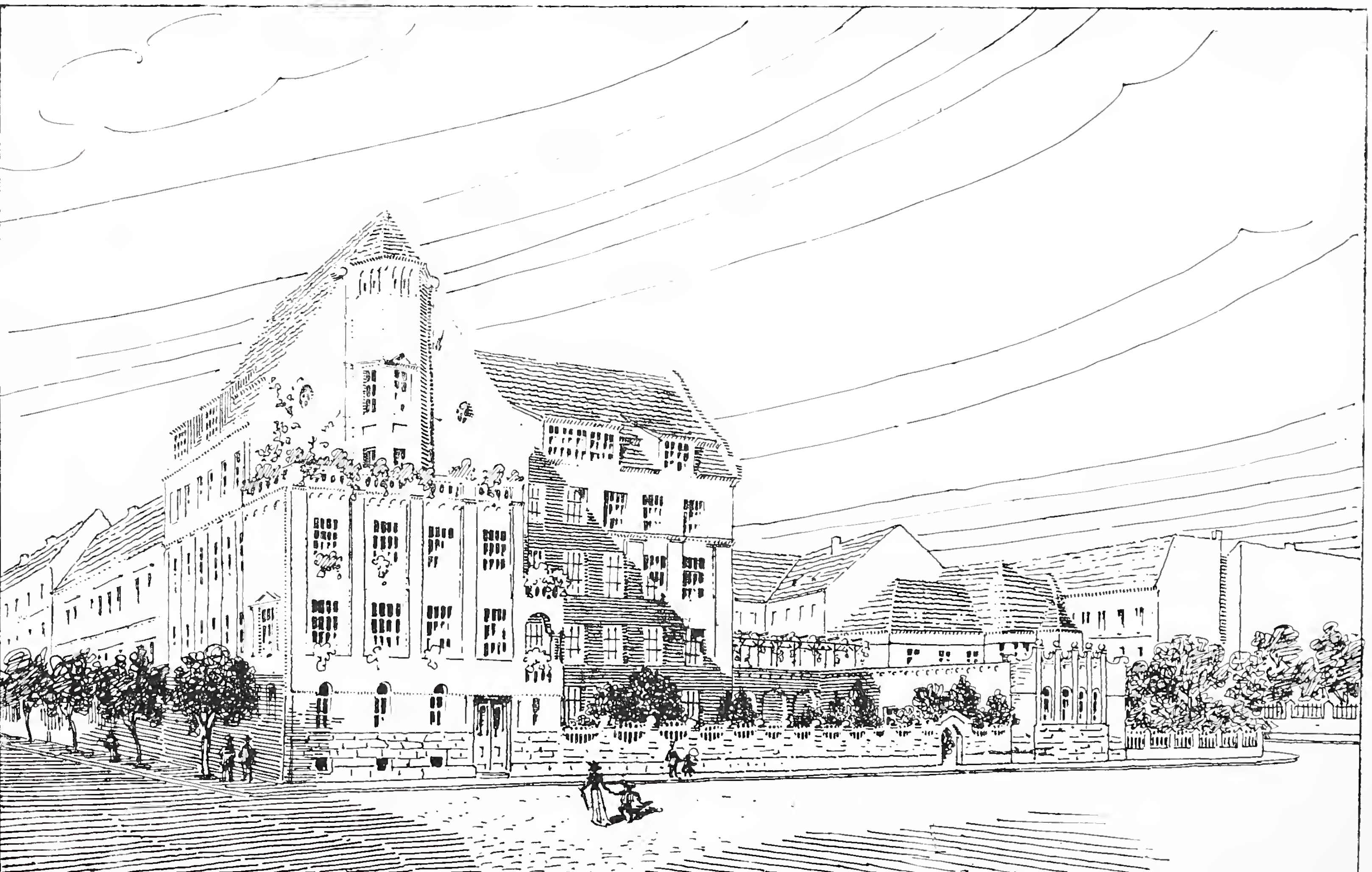

II. EMELET.

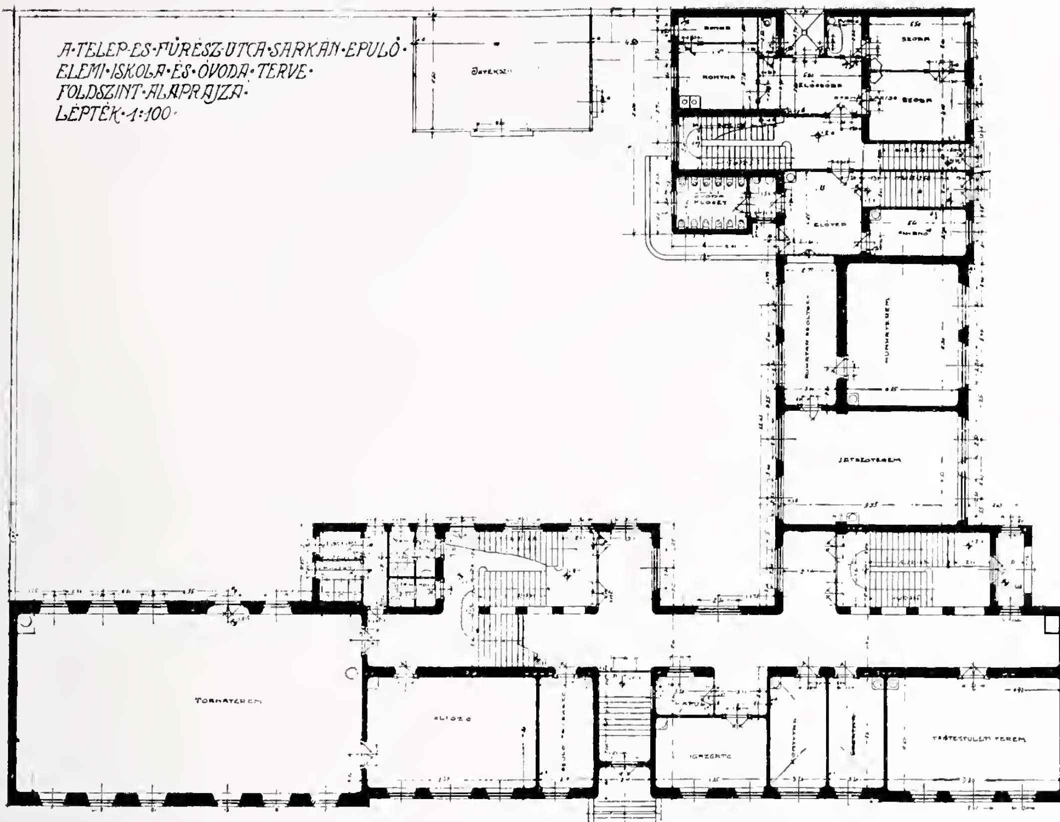

MANZARD.

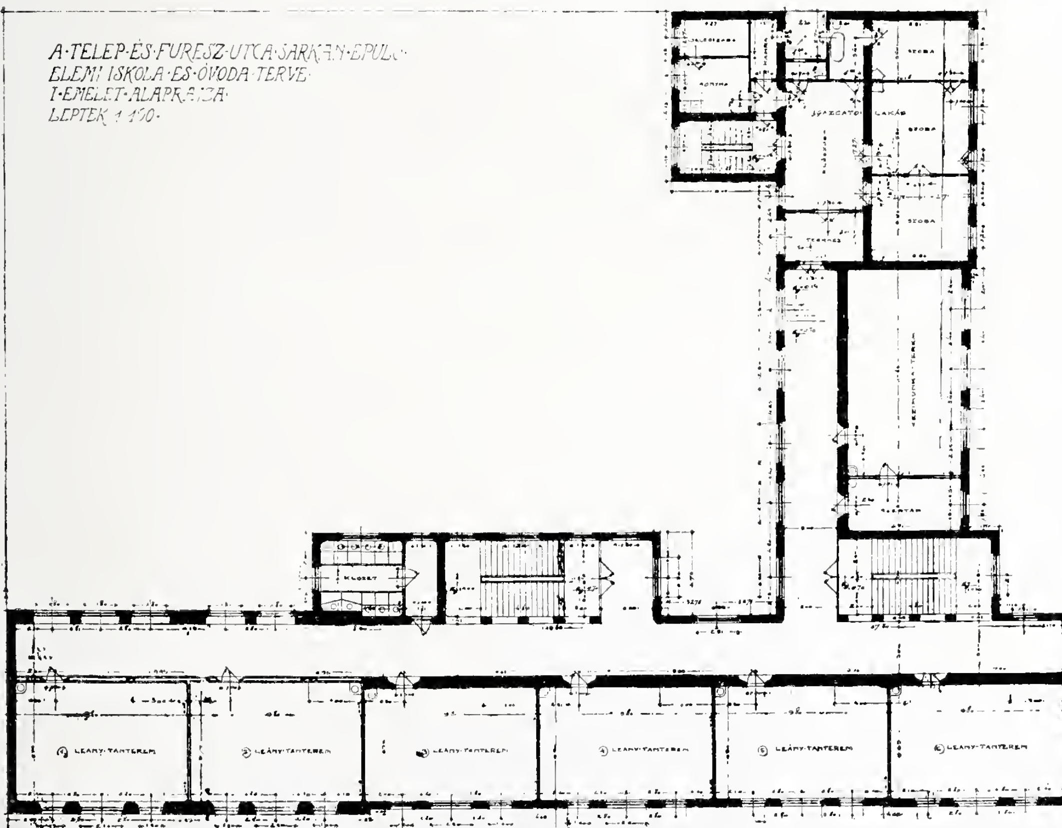
VII., HERNÁD-ELEMÉR-UTCAI ELEMI ISKOLA. LECHNER JENŐ.

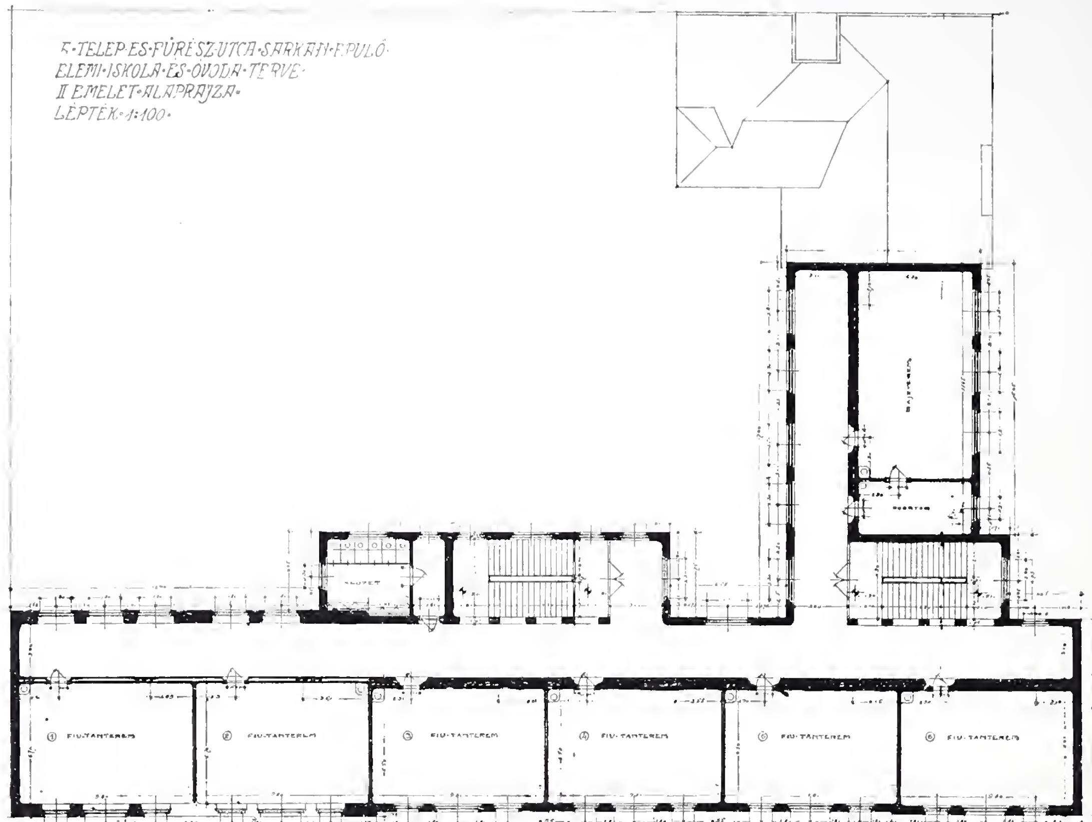
VI., HERNÁD-ELEMÉR-UTCAI ELEMI ISKOLA. HOMLOKZAT. LECHNER JENŐ.

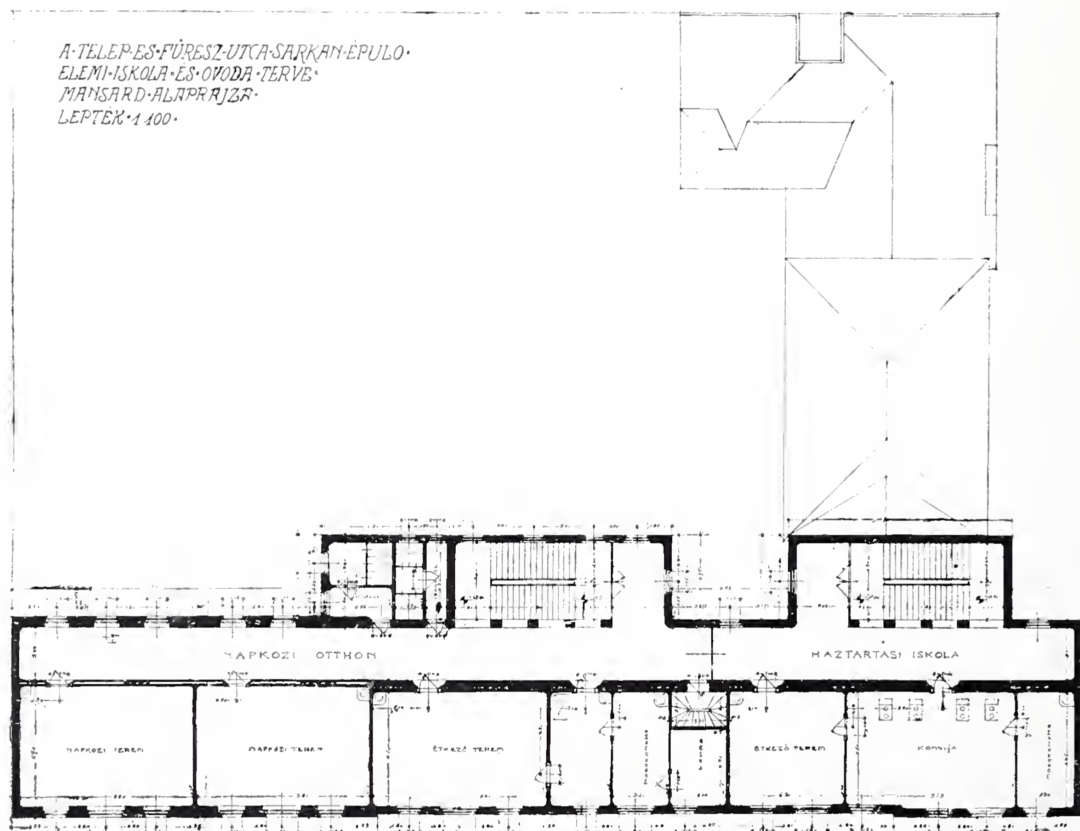
FÖLDSZINT.

I. EMELET.

II. EMELET.

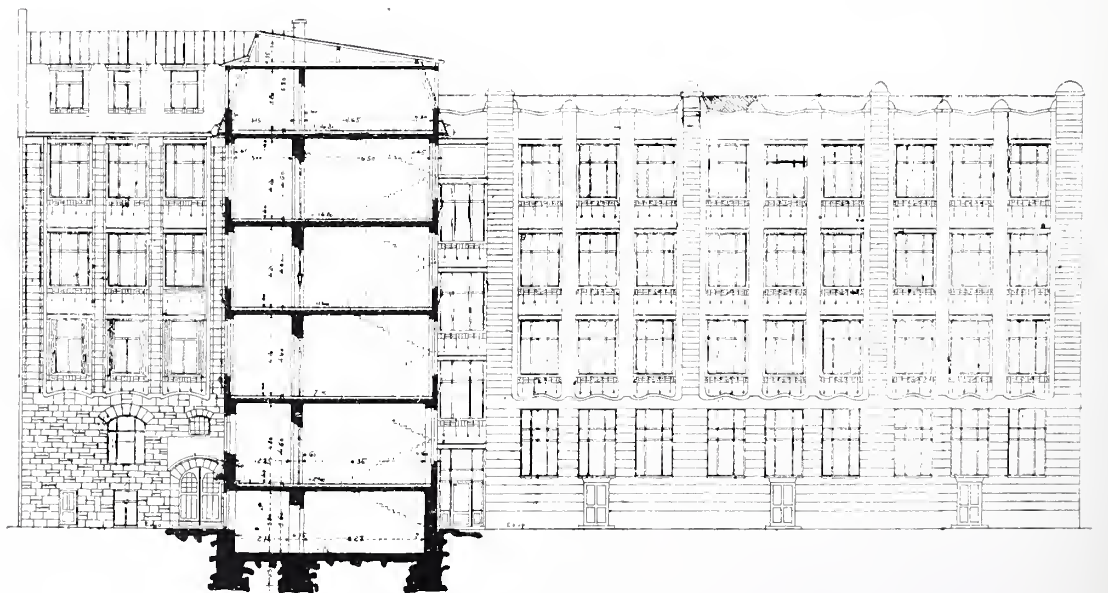
MANZARD.

HOMLOKZAT.

VII., TELEP-UTCAI ELEMI ÉS ÓVODA. FRITZ OSZKÁR.

FÖLDSZINT.

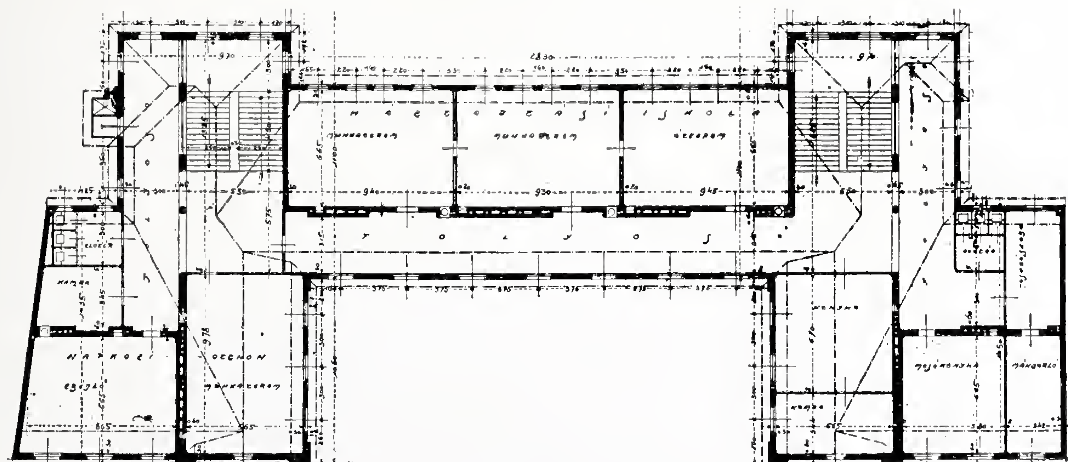

METSZET.

VIII., PRÁTER-UTCAI ELEMI ISKOLA.

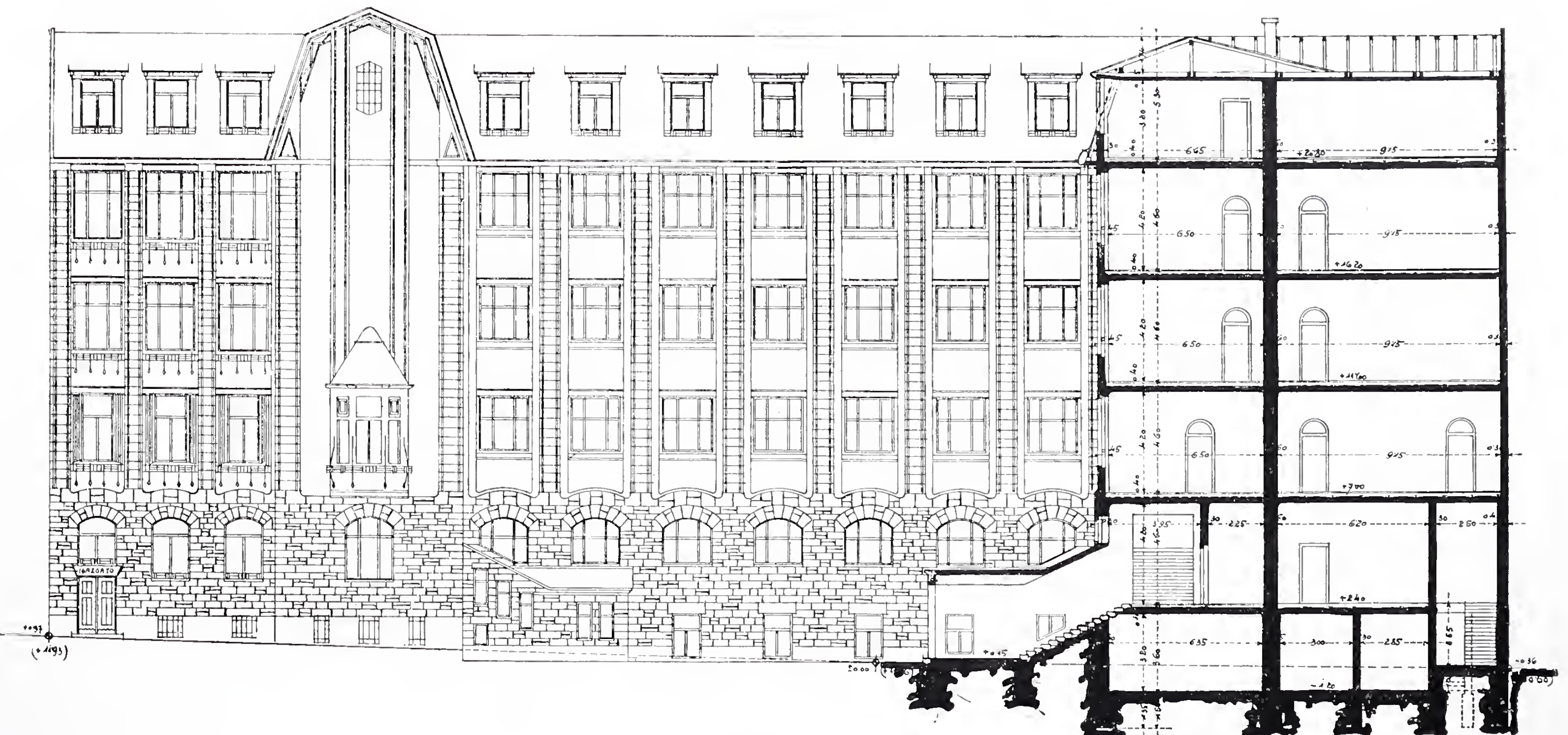
KOMMER JÓZSEF.

EMELETEK.

MANZARD.

VIII., PRÁTER-UTCAI ELEMI ISKOLA. KOMMER JÓZSEF.

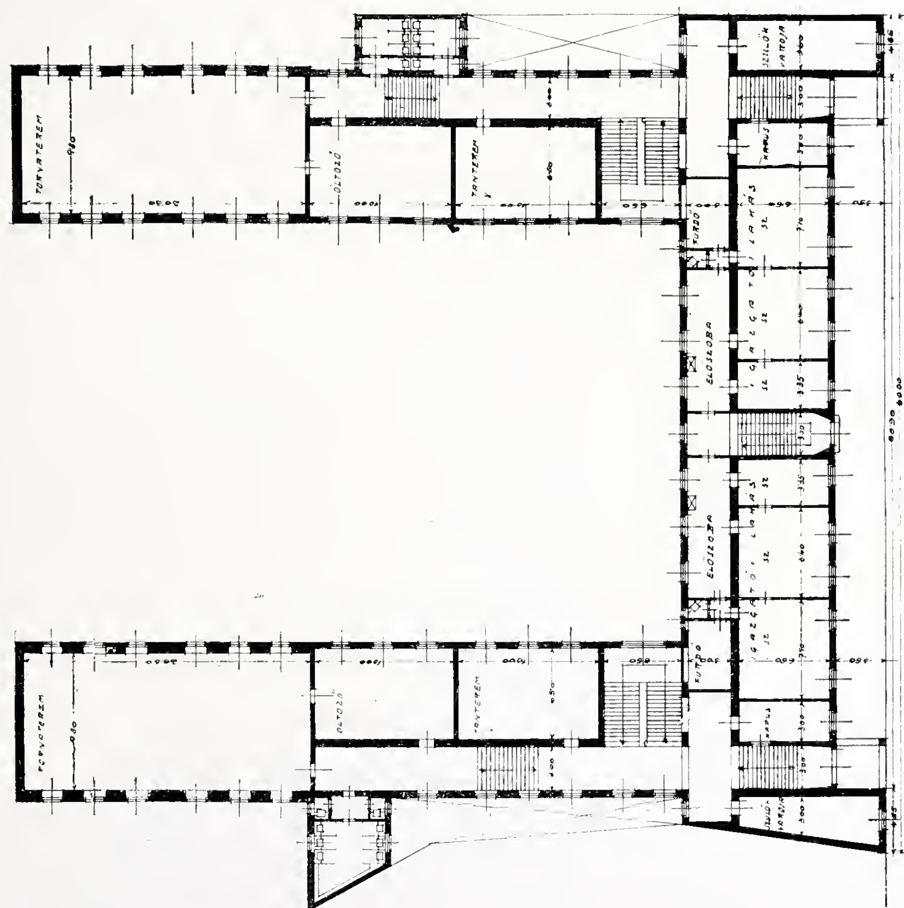
HOMLOKZAT.

VIII., PRÁTER-UTCAI ELEMI ISKOLA.

KOMMER JÓZSEF.

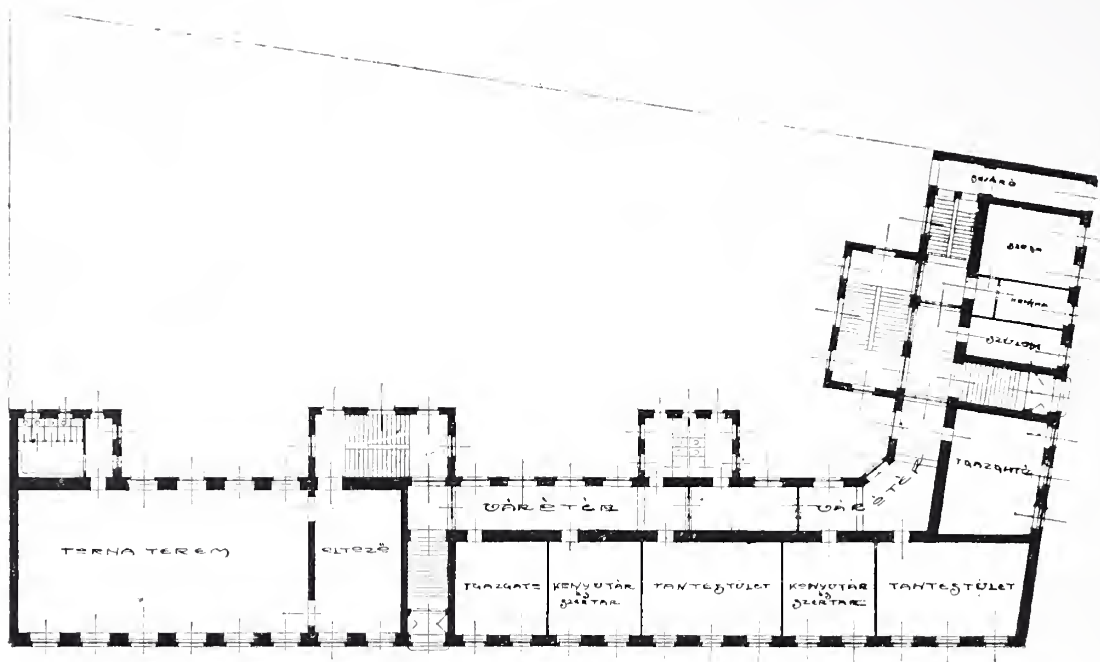

ELSŐ VÁZLAT. EMELETEK.

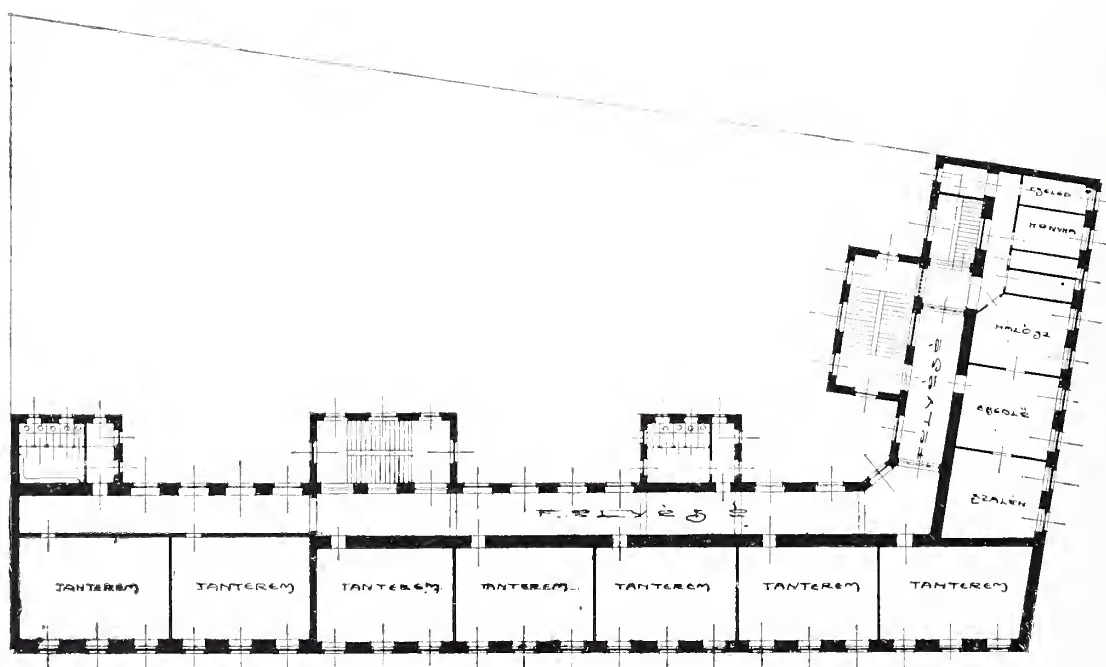

ELSŐ VÁZLAT. FÖLDSZINT.

VIII., PRÁTER-UTCAI ELEMI ISKOLA. KOMMER JÓZSEF.

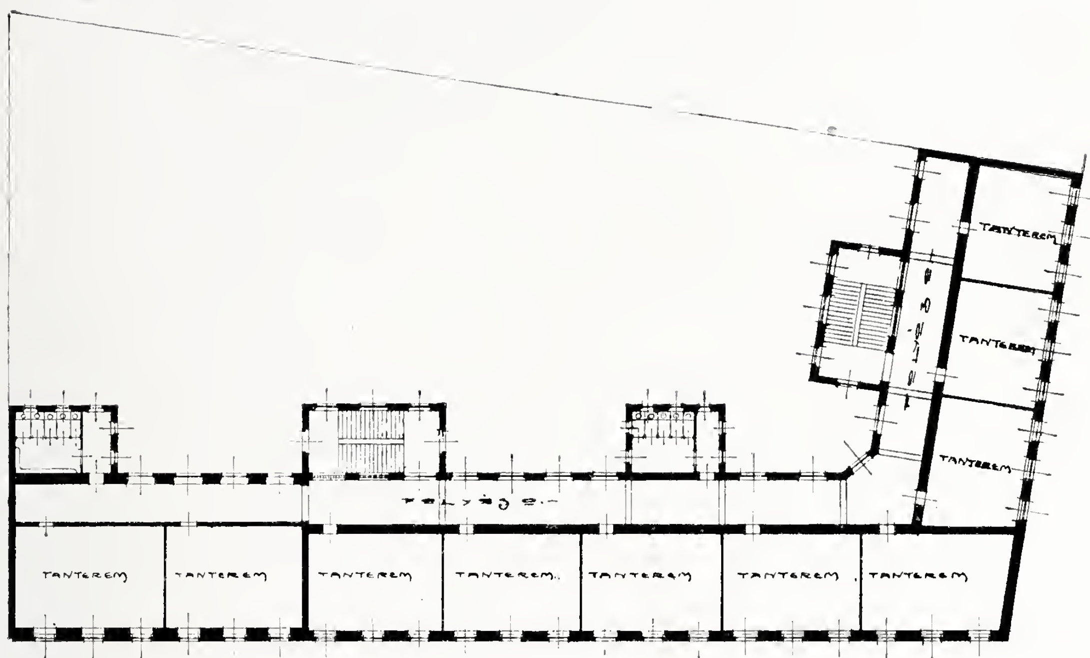

FÖLDSZINT.

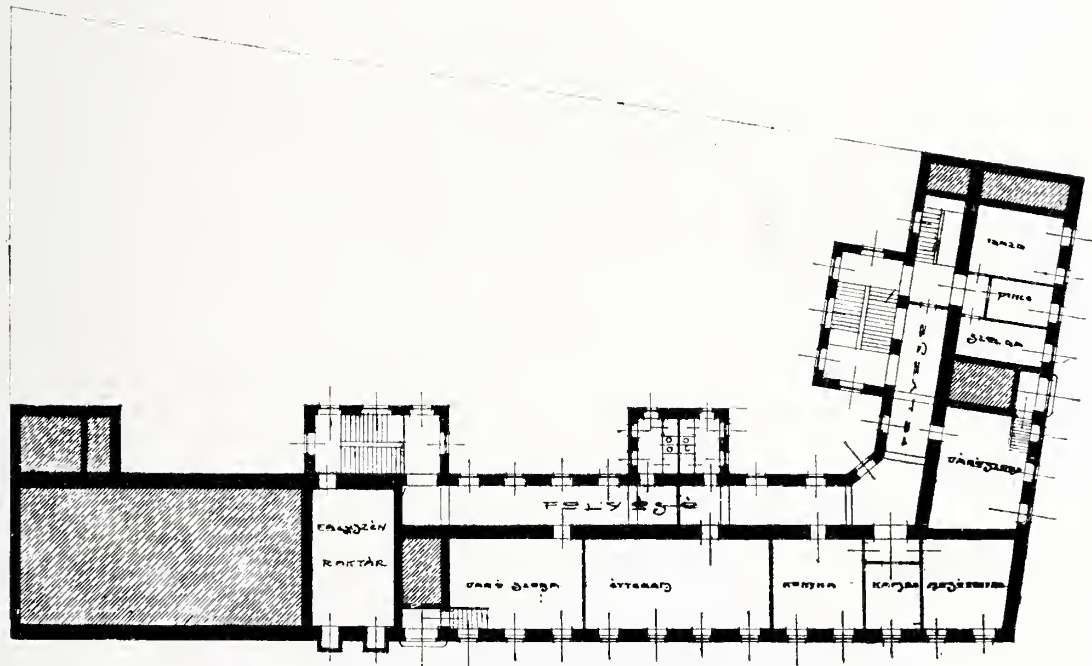

I. EMELET.

IX., MESTER-UTCAI ELEMI ISKOLA. PÁRTOS GYULA.

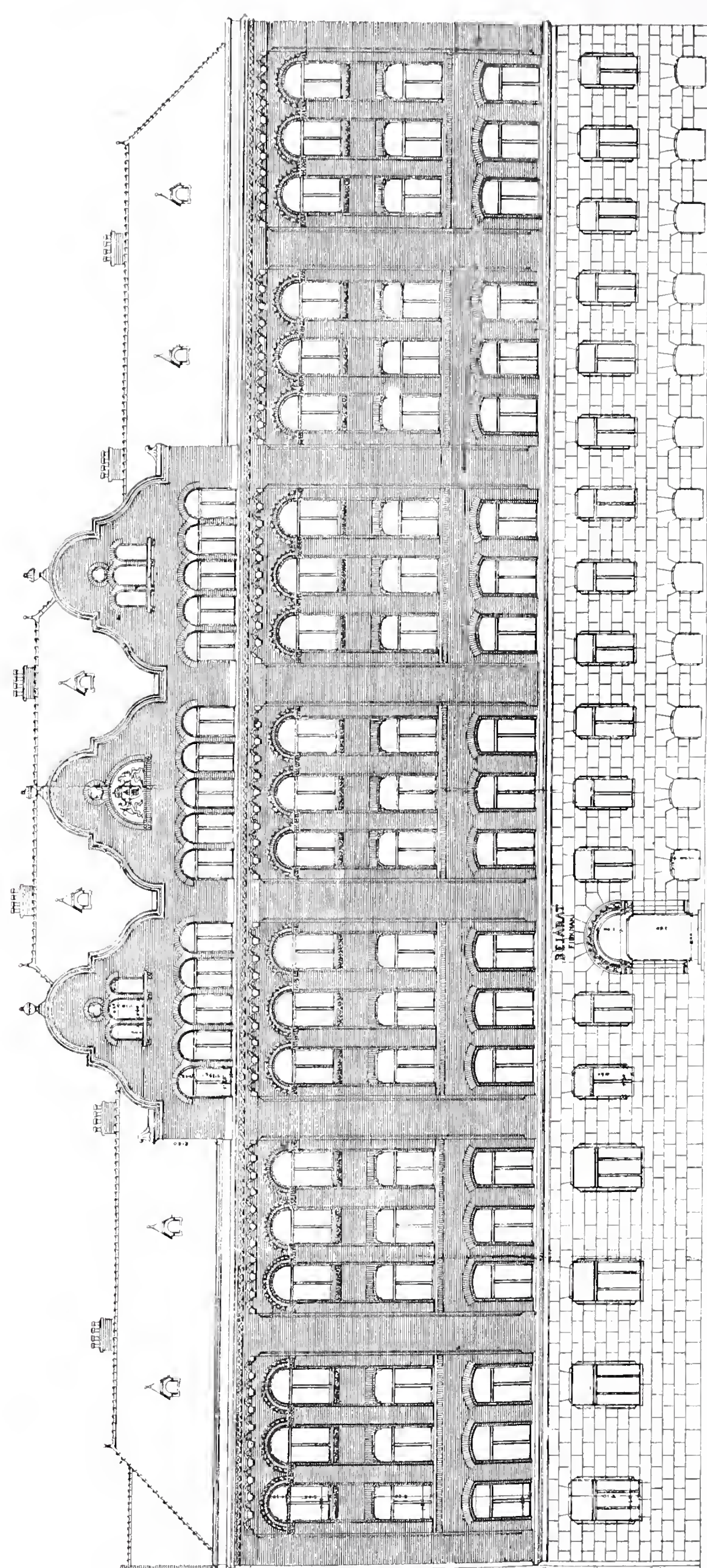
II. EMELET.

PINCE.

IX., MESTER-UTCAI ELEMI ISKOLA.

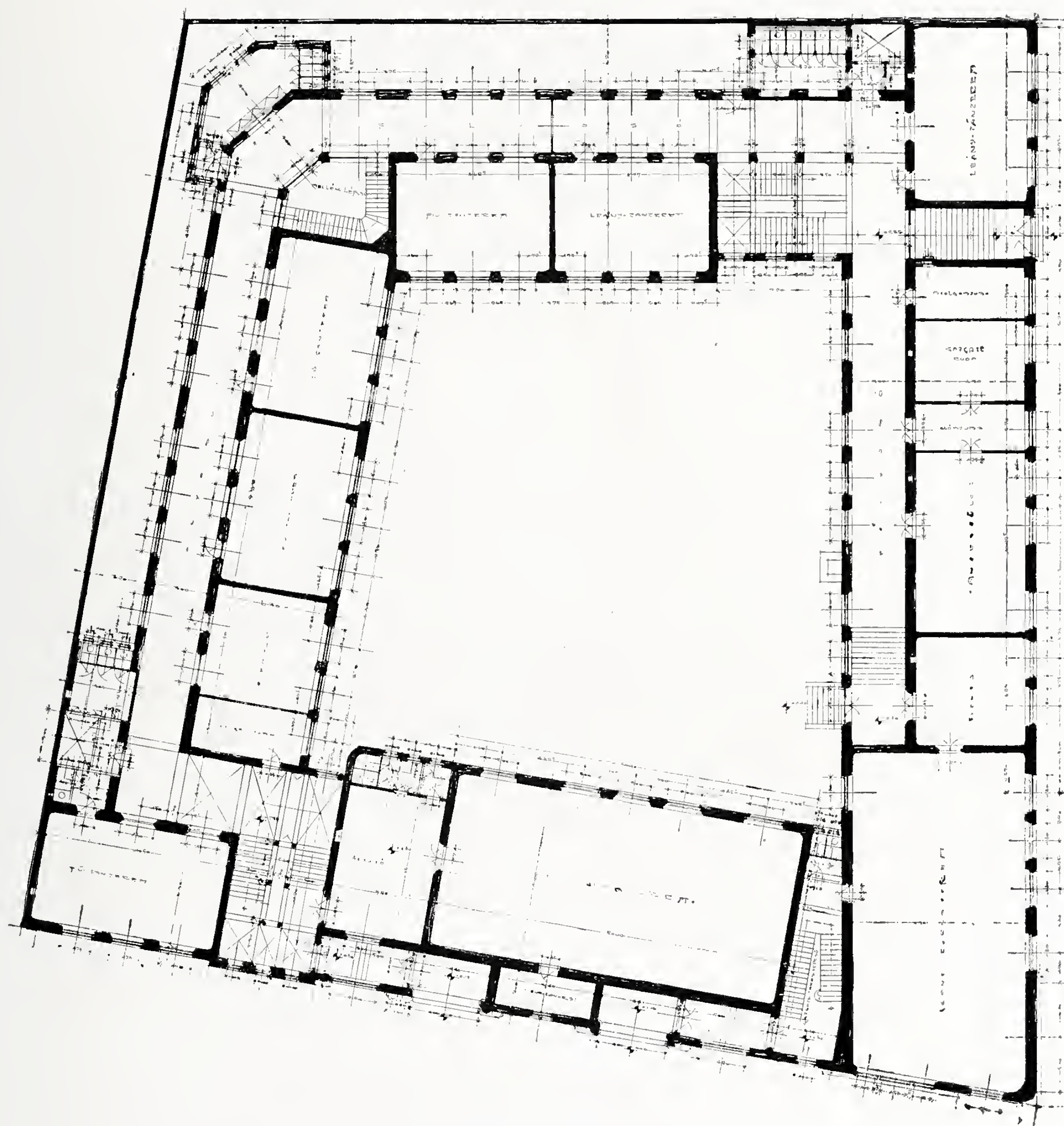
PÁRTOS GYULA.

IX., MESTER-UTCAI ELEMI ISKOLA.

HOMLOKZAT.

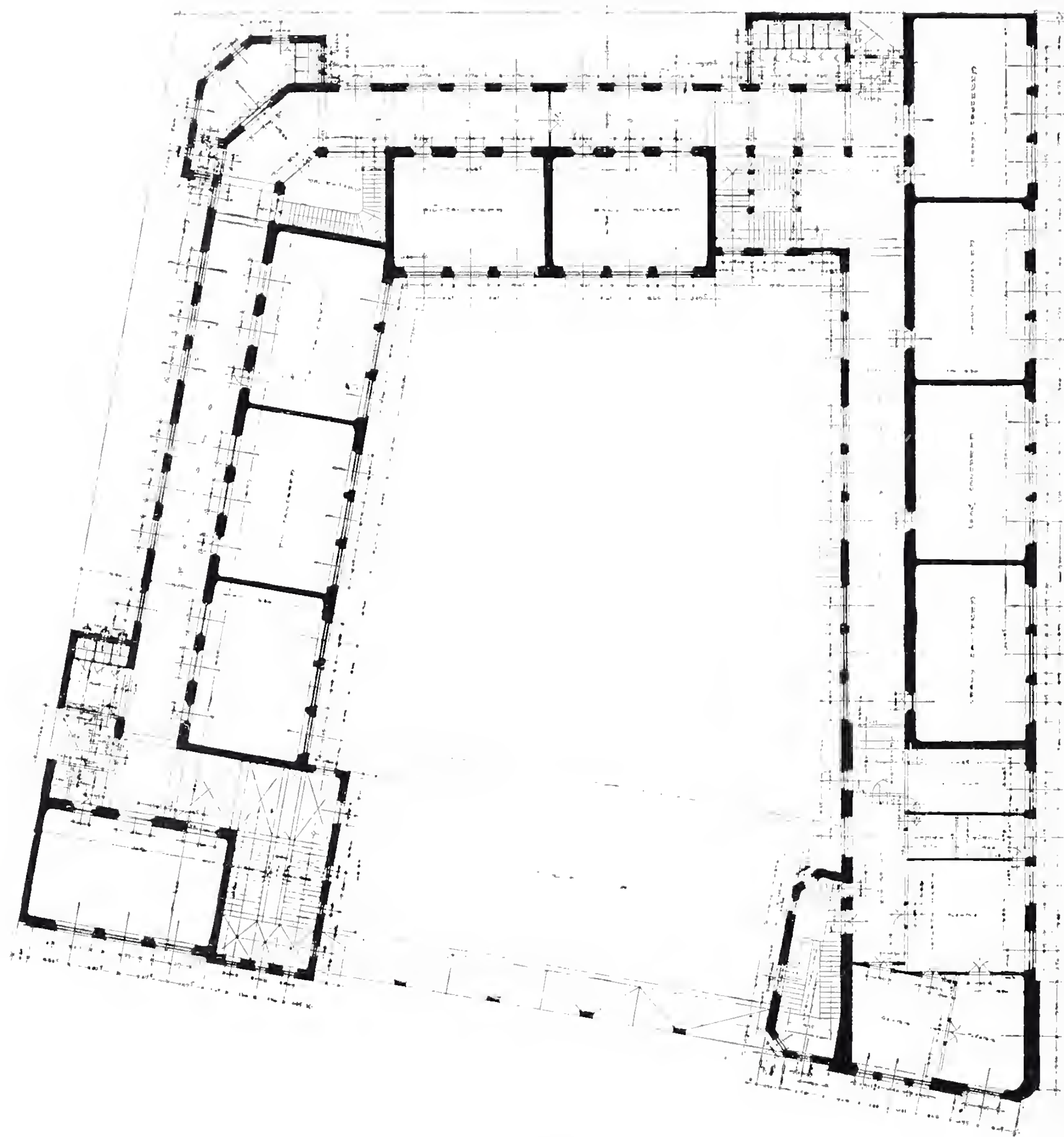
PÁRTOS GYULA.

FÖLDSZINT.

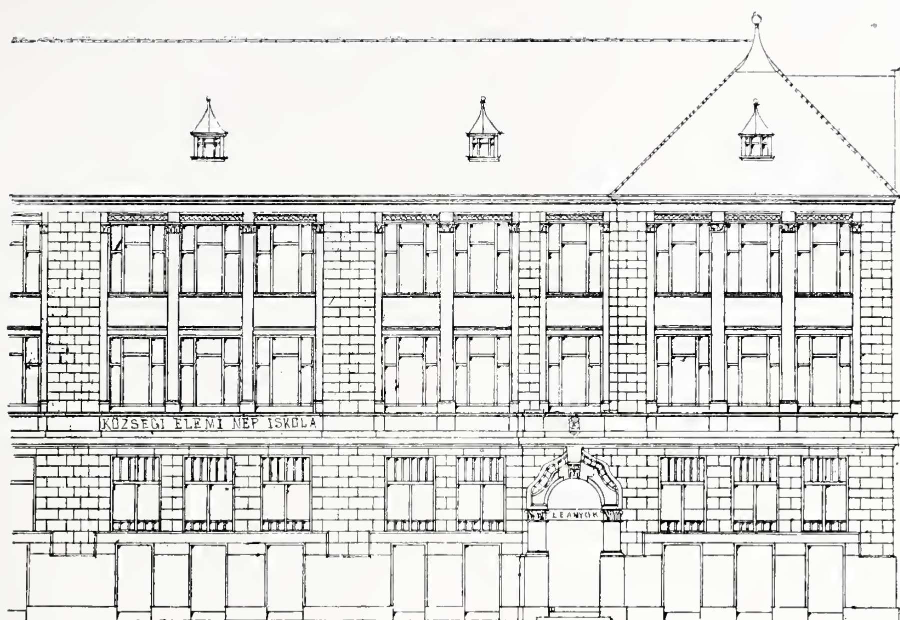
VI., LEHEL-UTCAI ELEMI ISKOLA.

MÉRNÖKI HIVATAL, BALÁZS ERNŐ.

I. EMELET.

VI., LEHEL-UTCAI ELEMI ISKOLA. MÉRNÖKI HIVATAL, BALÁZS ERNŐ.

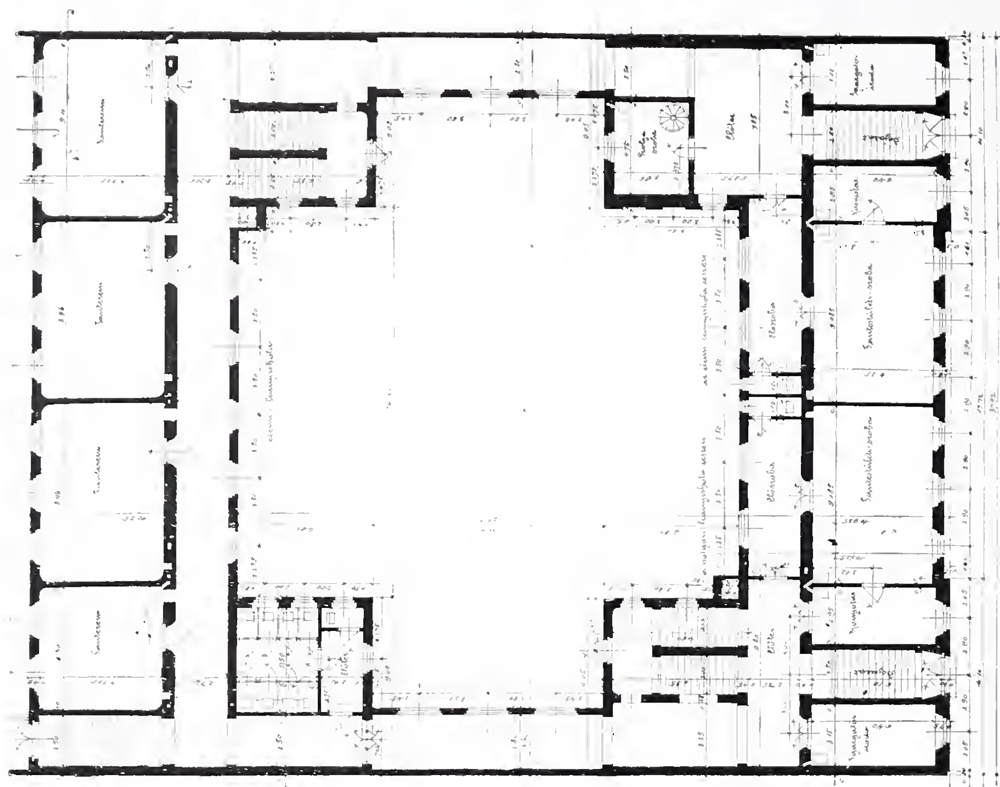

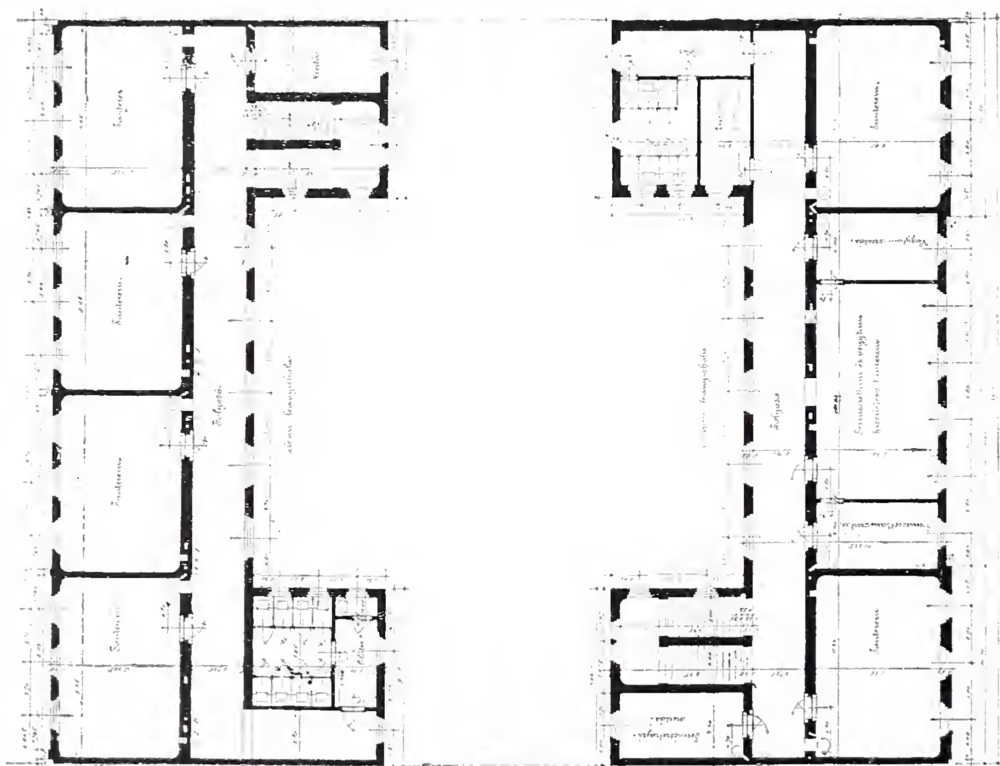
HOMLOKZAT.

II. EMELET.

VI., LEHEL-UTCAI ELEMI ISKOLA.

MÉRNÖKI HIVATAL, BALÁZS ERNŐ.

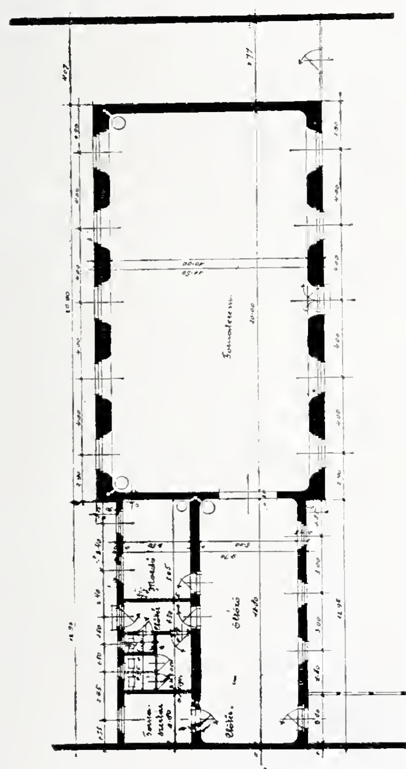

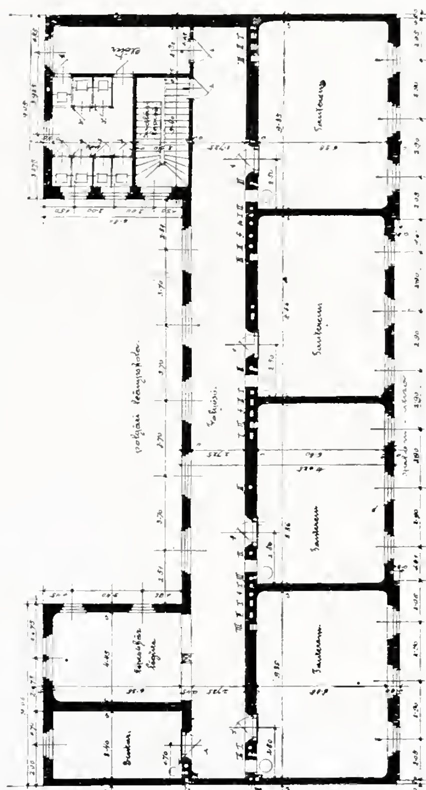
X., HALOM-UTCAI LEÁNYISKOLA. MÉRNÖKI HIVATAL, SZABÓ GYULA.

II. EMELET.

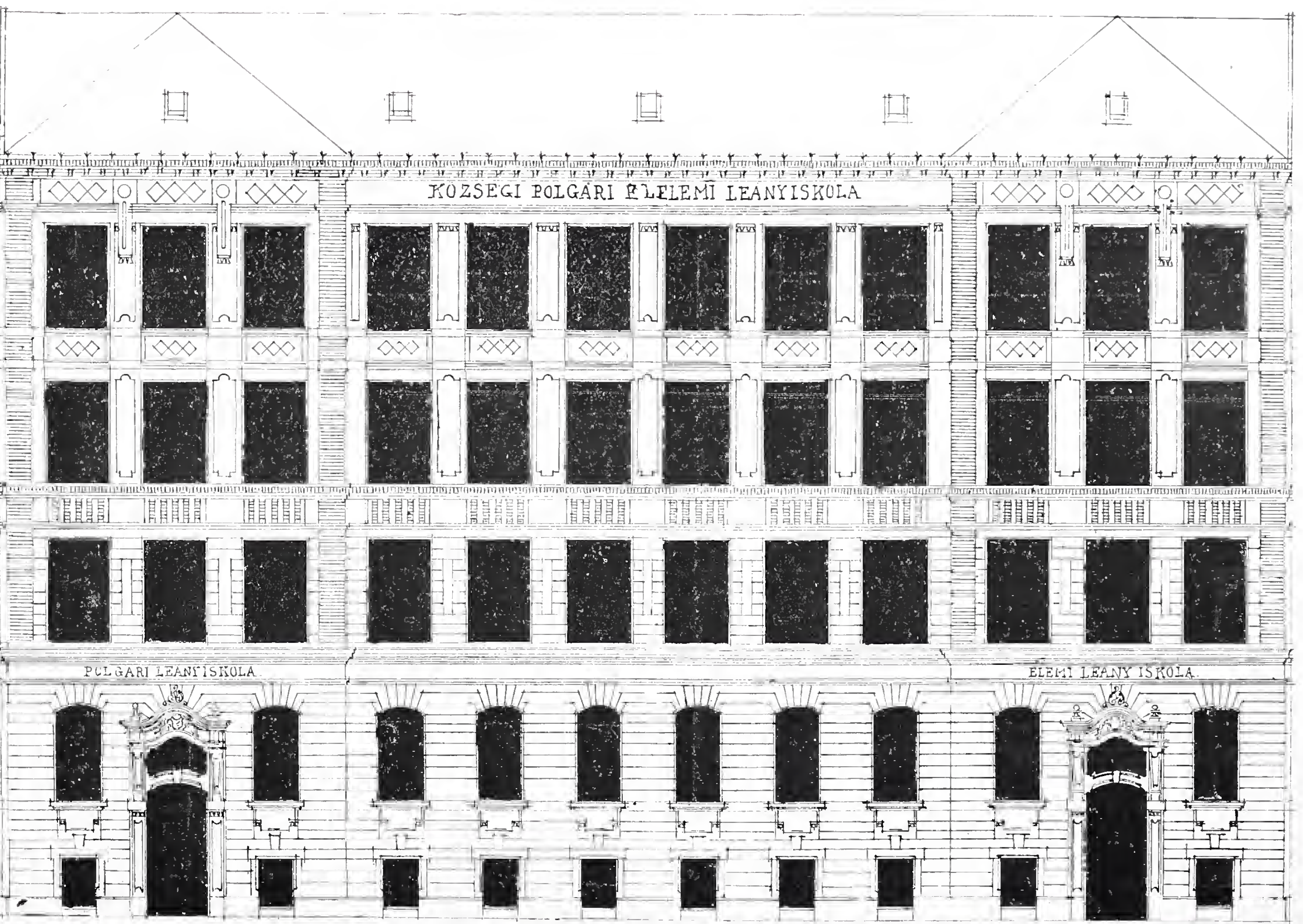

TORNATEREM.

III. EMELET.

X, HALOM-UTCAI LEÁNYISKOLA. MÉRNÖKI HIVATAL. SZABÓ GYULA.

X., HALOM-UTCAI LEÁNYISKOLA. HOMLOKZAT. MÉRNÖKI HIVATAL, SZABÓ GYULA.

Vágó László és József

Árkád-bazár.

FŐHOMLOKZAT.

ÁRKÁD-BAZÁR. TERVEZTÉK: VÁGÓ LÁSZLÓ ÉS JÓZSEF.

ÁRKÁD-BAZÁR. HOMLOKZATRÉSZLET. TERVEZTÉK: VÁGÓ LÁSZLÓ ÉS JÓZSEF.

ÁRKÁD-BAZÁR. HOMLOKZATRÉSZLET. TERVEZTÉK: VÁGÓ LÁSZLÓ ÉS JÓZSEF.

HOMLOKZATRÉSZLET.

ÁRKÁD-BAZÁR.

TERVEZTÉK: VÁGÓ LÁSZLÓ ÉS JÓZSEF.

HOMLOKZATRÉSZLET.

ÁRKÁD-BAZÁR.

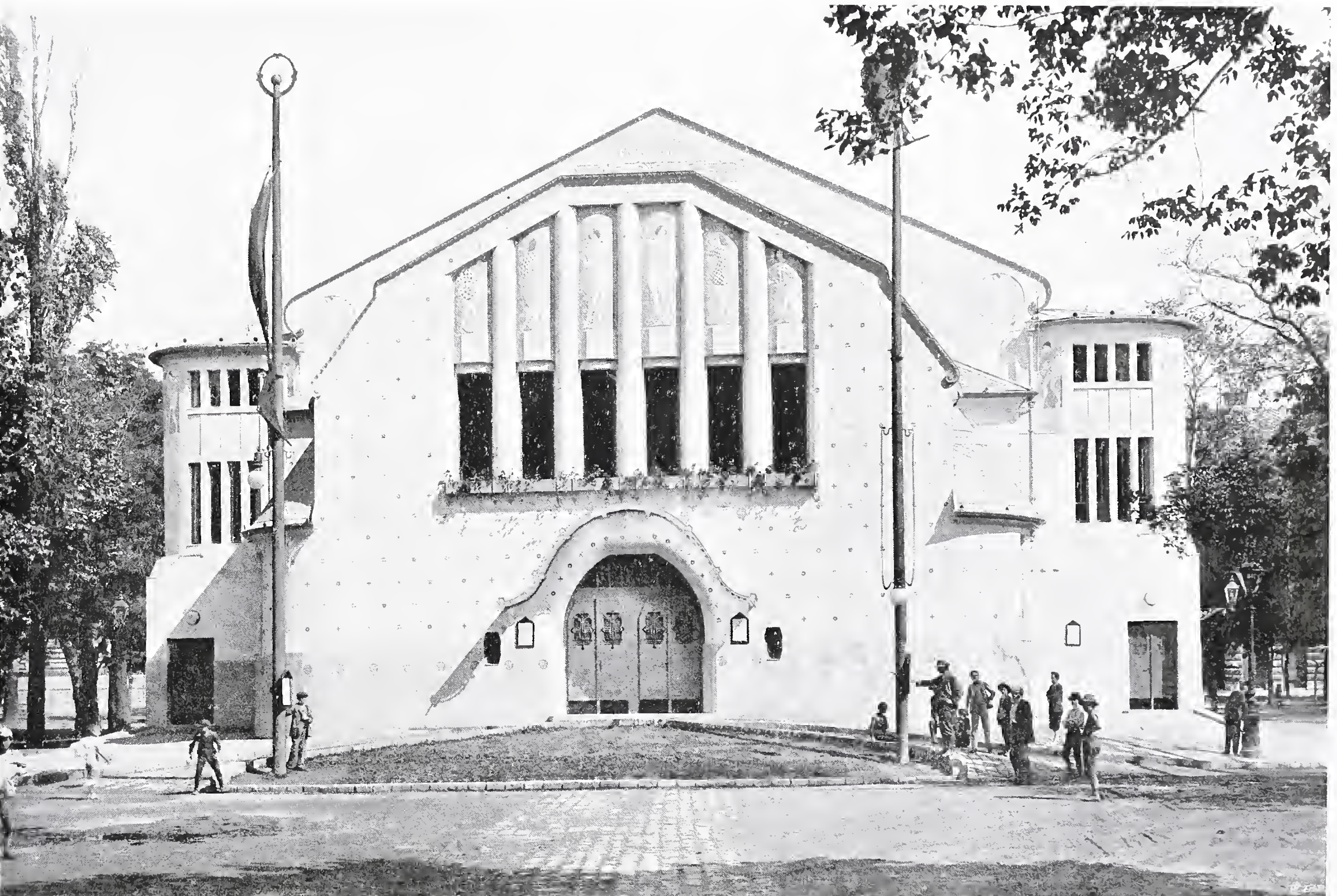
TERVEZTÉK: VÁGÓ LÁSZLÓ ÉS JÓZSEF.

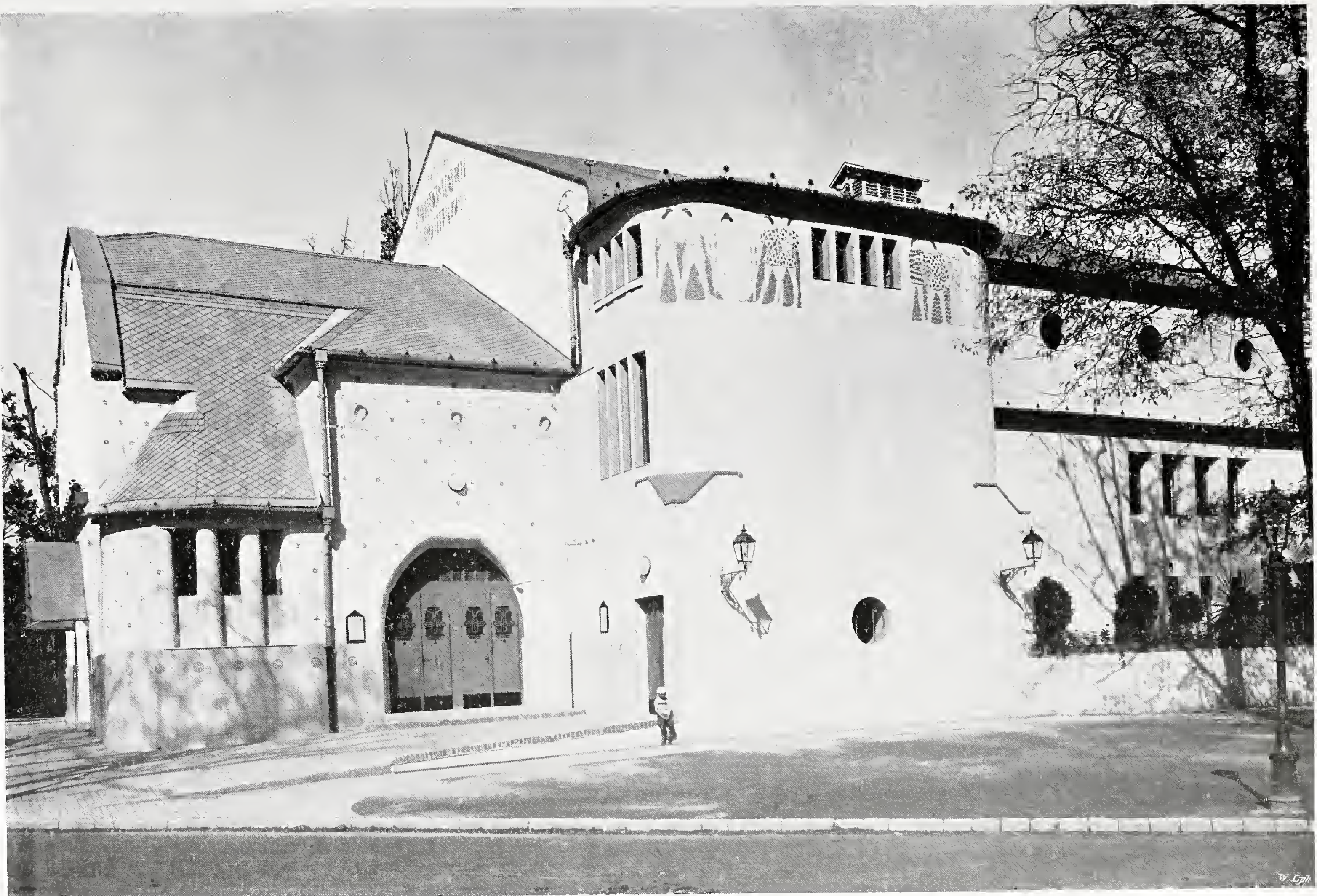
ÁRKÁD-BAZÁR. HOMLOKZATRÉSZLET. TERVEZTÉK: VÁGÓ LÁSZLÓ ÉS JÓZSEF.

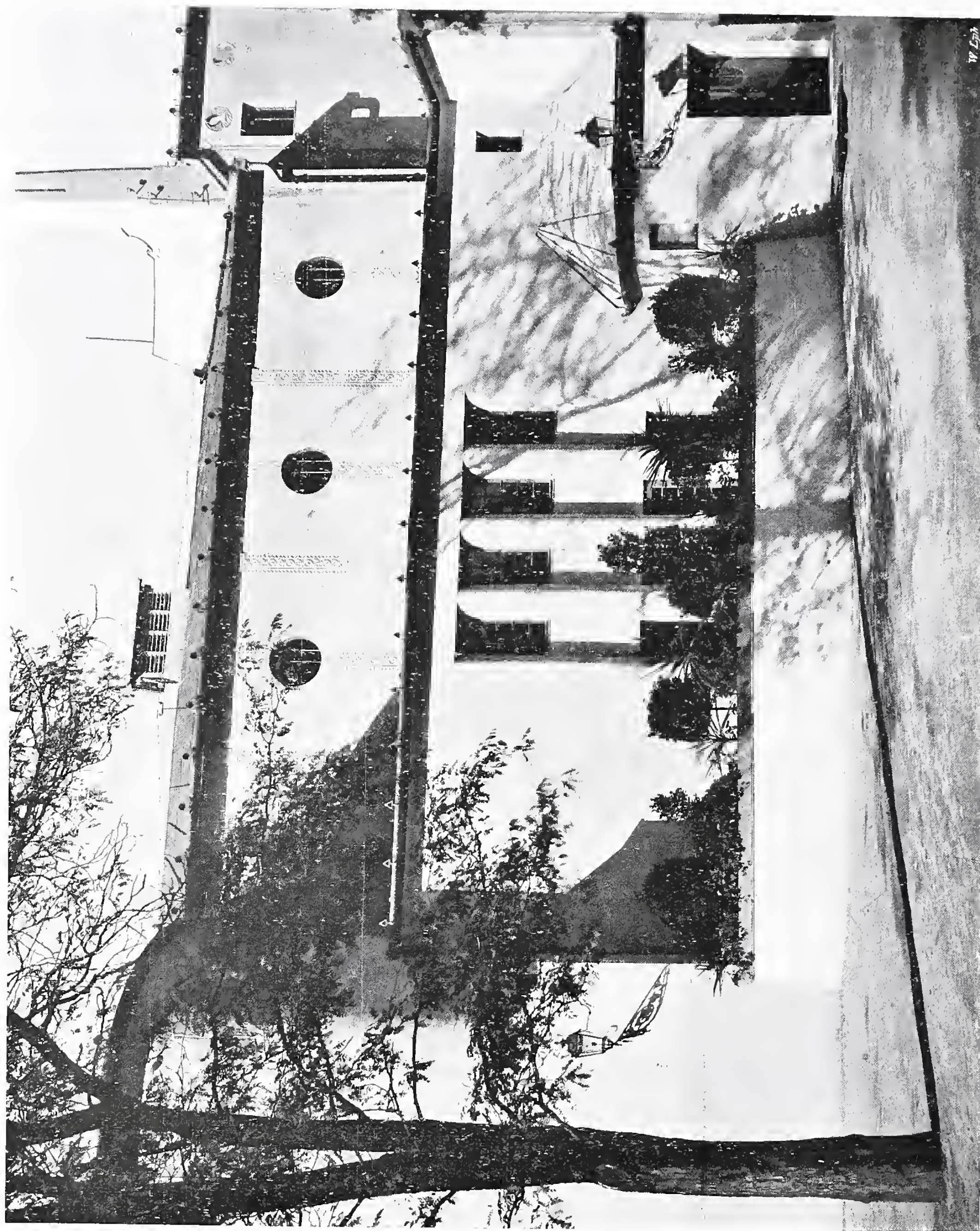
ÁRKÁD-BAZÁR. HOMLOKZATRÉSZLET. TERVEZTÉK: VÁGÓ LÁSZLÓ ÉS JÓZSEF.

VÁROSLIGETI SZINHÁZ. FŐHOMLOKZAT. TETVEZTÉK: VÁGÓ LÁSZLÓ ÉS JÓZSEF.

A VÁROSLIGETI SZINHÁZ. OLDALHOMLOKZAT. TERVEZTÉK: VÁGÓ LÁSZLÓ ÉS JÓZSEF.

A VÁROSLIGETI SZINHÁZ. HOMLOKZATRÉSZLET TERVEZTÉK: VÁGÓ LÁSZLÓ ÉS JÓZSEF.

A VÁROSLIGETI SZINHÁZ. FŐBEJÁRAT. TERVEZTÉK: VÁGÓ LÁSZLÓ ÉS JÓZSEF.

A számvevőszék palotájára hirdetett tervpályázatra 13 terv érkezett be. A biráló-bizottság, melynek tagjai *Dárday* Sándor számvevőszéki alelnök, *Hauszmann* Alajos, *Gierg!* Kálmán, *Jakabffy* Zoltán építőművészek, *Szukováthy* István min. tan., *Klimes Gyula* min. o.-tan., — az első 2500 k. díjat *Bálint* és *Jámbor*, a II-ik 2000 k. díjat *Wälder* Alajos, a III ik 1500 k. díjat *Sebestyén* Artur építőművésznek ítélte. (Közöljük.)

A biharmegyei közkórház tervpályázatán a 3000 koronás első díjat *Schodits* Lajos, a 2000 k. második díjat *Fleischl* Róbert, az 10C0 k. harmadik díjat *Rajk* József és *Unger* Lajos terve nyerte el. Megvételre ajánlták a „Trompf", „De perfundis" és a „Szent László király" jeligés terveket. (Közöljük.)

A Rákóczi-siremlék pályázatának döntő űlésén báró Forster Gyula főrend elnökölt s a pályabírák közül jelen voltak: Térey Gábor, Fittler Kamill, Basch Gyula, Benczur Gyula, Bezerédi Gyula, Korb Flóris, Petz Samu, Schulek Frigyes, dr. Éber László, Szamovolszky Ödön, Gách István, Kertész Róbert és Tőry Emil. Az első díjat, amely hatezer koronából áll, szótöbbséggel ítélték oda Holló Barnabás és Györgyi Géza terveinek. Az ötezer koronás második dijat Füredi Richárd, Kőrösfői-Kriesch Aladár és Lechner Jenő terve; az egyik háromezer koronás harmadik dijat Tóth István, Révész Imre és Kotál Henrik terve; a másikat Beck O. Fülöp és Hikisch Rezső terve; a kétezer koronás negyediket Margó Ede, Dudits Andor és Lux Kálmán terve kapta meg. Megvenni ajánlja a pályabíróság Róna József, Kőrösfői-Kriesch Aladár és Füredi Richárd; Csikász Imre és Novák Sándor és végül Bethlen Gyula tervét.

A soproni postapalota és távirdapalota tervpályázatán az első díjat *Orth* Ambrus és *Somló* Emil, a 2-ik díjat *Balázs* Ernő budapesti, a 3-ikat *Hofstädter* és *Opaterny* pozsonyi építőművészek nyerték. Megvásárolták *Bernthaler* Adolf és *Ray* Rezső építőművészek terveit.

Tervpályázati határidők:

1909. dec. 7. M. Iparműv. Társ.: két kispesti munkáslakás berendezése; díjak: I. 500—500 k., II. 300—300 k. (L. 1. f. é. 40. számát.)

dec. 10. Argentini kormány Buenos-Airesben: a José de San Mattin polyklinika tervei (nemzetközi pályázat); díjak: I. megbízás, II. 20.000 és III. 10.000 k.

dec. 15. Igazságügymin.: pestvidéki törvénykezési épület és fogház tervei (1,600.000 k.); díjak 4500, 3000 és 2000 k.

dec. 20. Erzsébet-emlék Budán; díjak 6000, 5000 és 4000 k.

dec. 31. Keresk. min.: levélbélyegek tervei; díjak: 2000, 1500 és 1000 k.

1910. jan. 3. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet: nagy árúház tervei; díjak: aranyérem és 1200 k.

jan. 15. Debreceni Kossuth-bizottság: Kossuth-szobor mintája; díjak: I. megbízás a munkával (vagy 3000 k.), II. 2000 k., III. 1000 k.

febr. 1. Szeged tanácsa; zeneiskola tervei (300.000 k.); díjak: 1500, 1000 és 500 k.

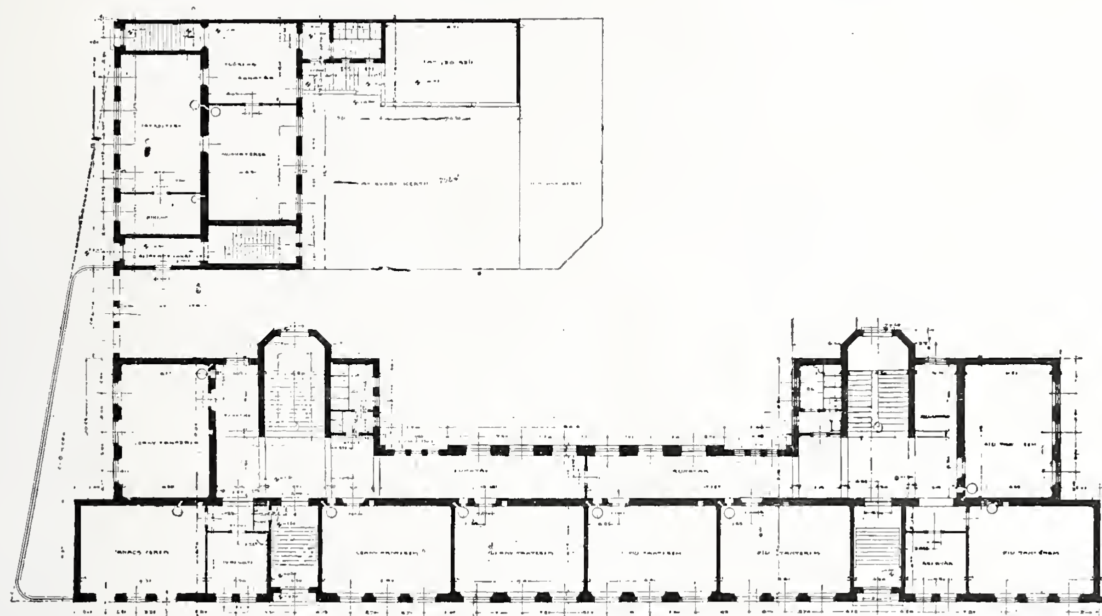
febr. 1. Szent-Imre-Collegium Budapesten: templom és gymn. tervei; díjak: 1500, 1200 és 800 k.

ápr. 30. M. Építőművészek Szöv.: vidéki színház (300.000 k.); dijak: Ii. aranyérem és 1000 k., II. bronzérem.

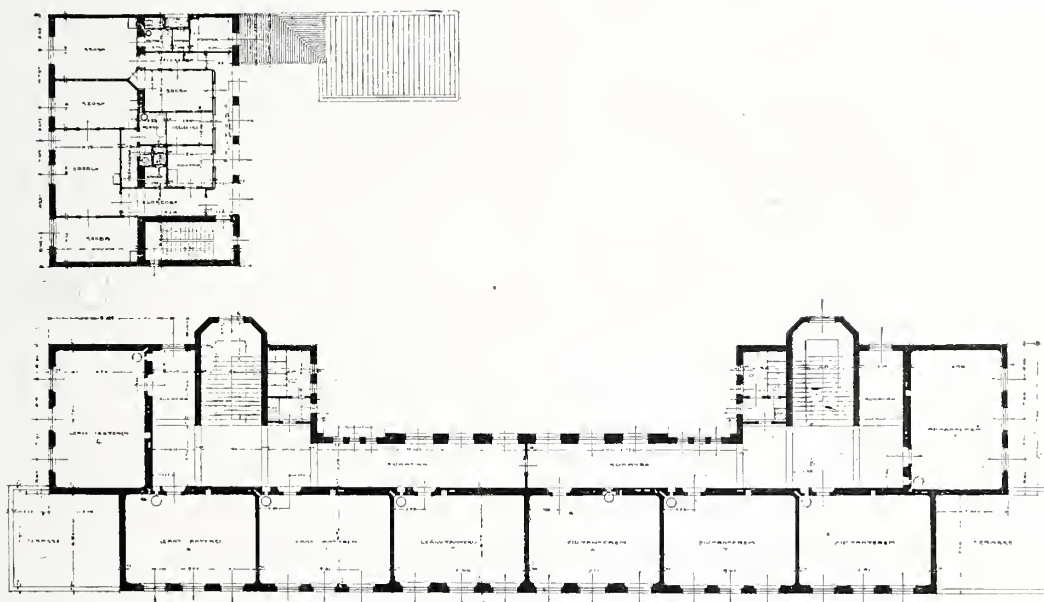
júl. 1. Zalaegerszegi szoborbizottság: Csányi László szobrának tervei (30—50 ezer k.); díjak: I. megbízás, II. 500 k., III. 250 k.

A főváros építkezései.

IV. Közlemény.

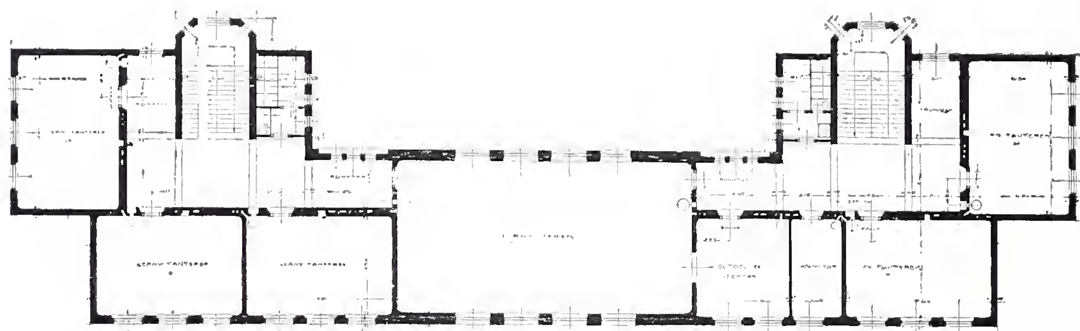

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

I. EMELETI ALAPRAJZ.

III. KER. SZENTENDREI-ÚTI ELEMI ISKOLA. HIKISCH REZSŐ ÉPÍTÉSZ.

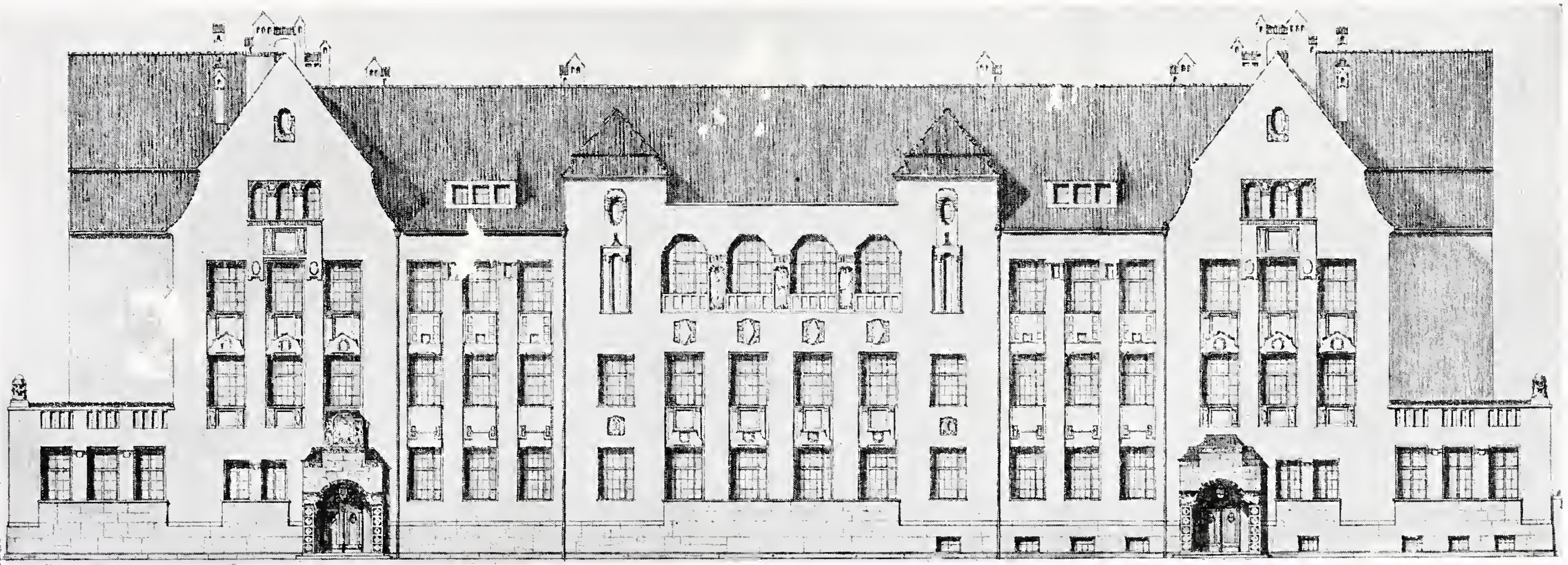

II. EMELETI ALAPRAJZ.

ELS• VAZLAT.

III. KER., SZENTENDREI-ÚTI ELEMI ISKOLA.

HIKISCH REZSŐ ÉPÍTÉSZ.

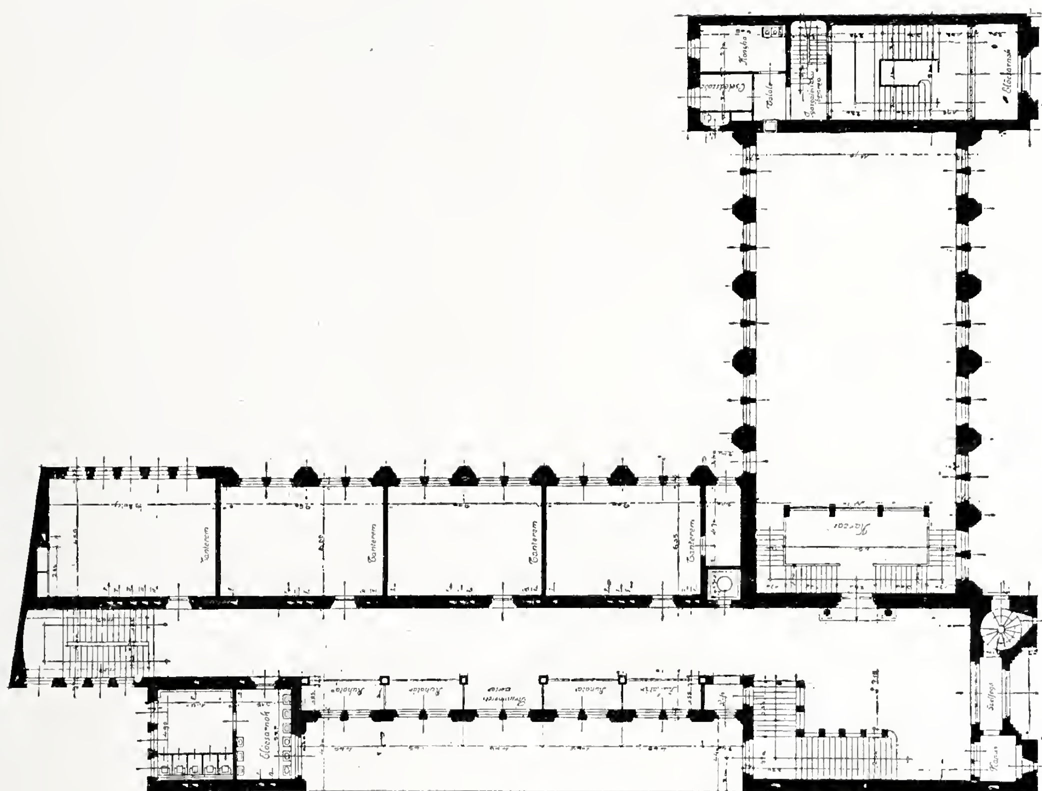

FŐHOMLOKZAT.

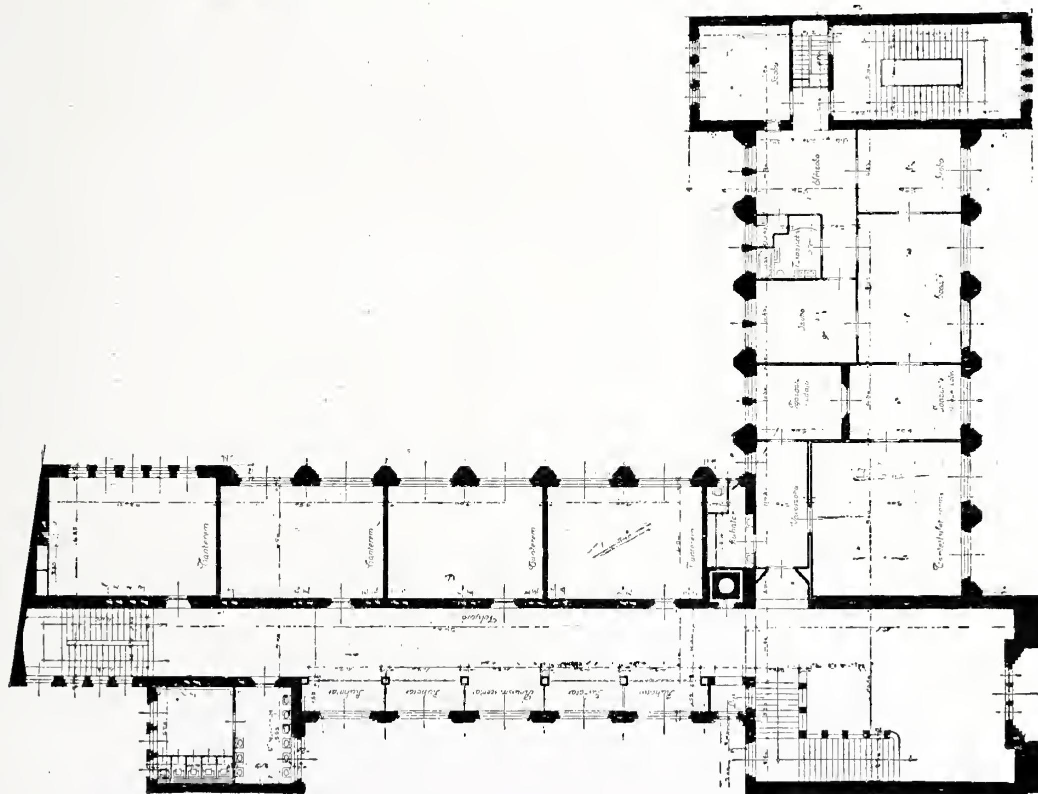
III. KER., SZENTENDREI-ÚTI ELEMI ISKOLA. HIKISCH REZSŐ, ÉPÍTÉSZ. 3

III. KER., SZENTENDREI-ÚTI ELEMI ISKOLA. OLDALHOMLOKZAT. HIKISCH REZSŐ ÉPÍTÉSZ.

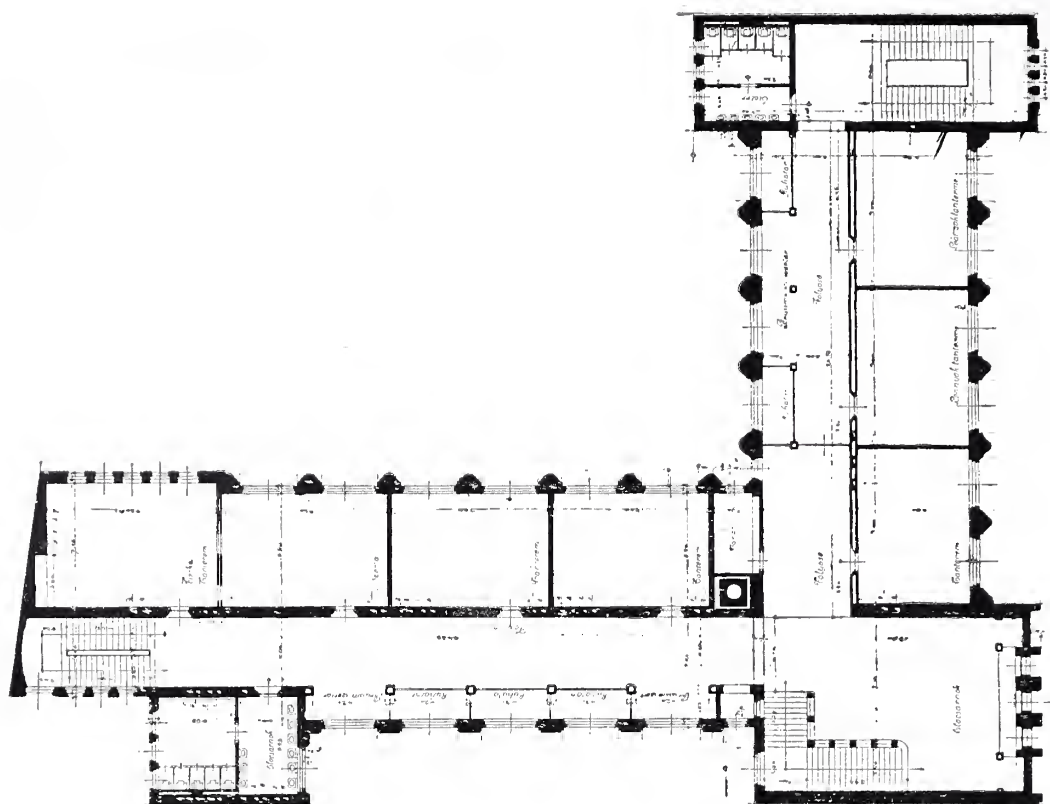
FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

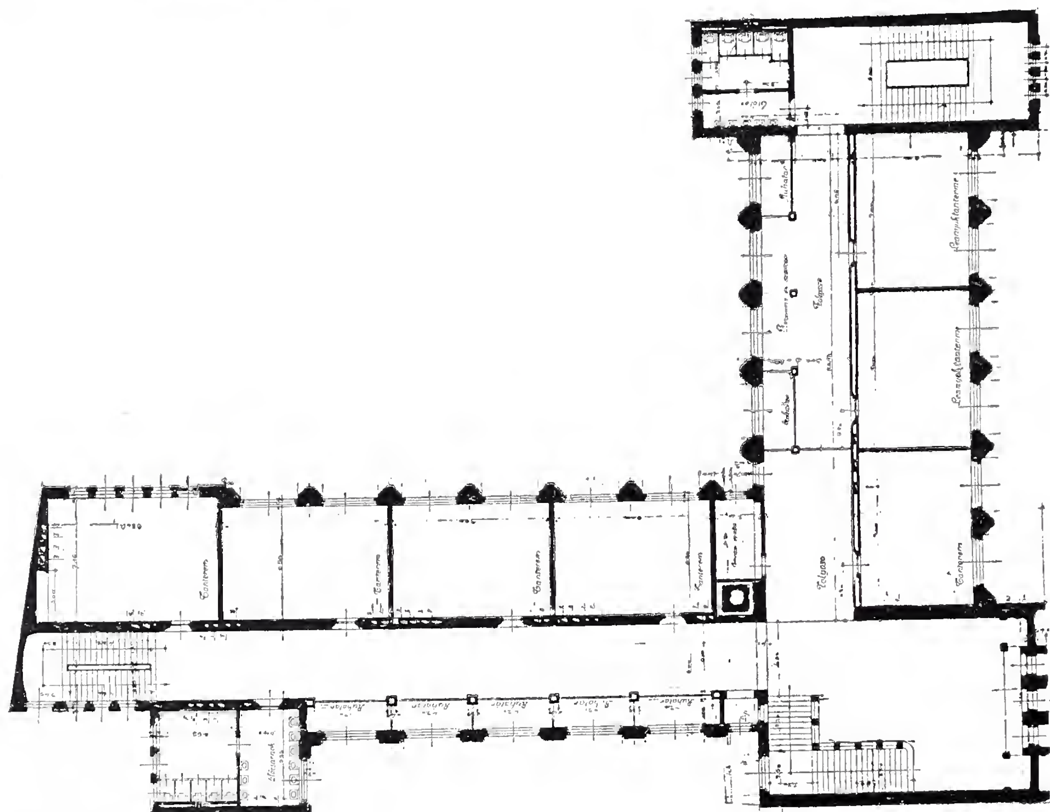

I. EMELET.

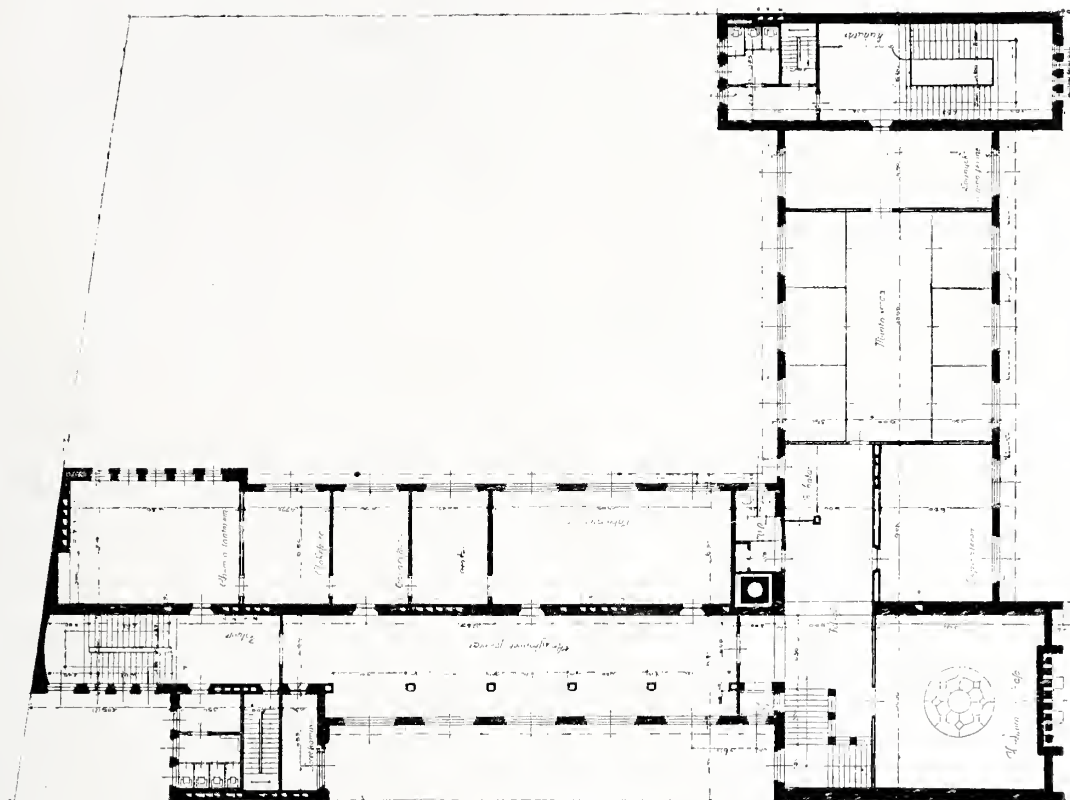
VIII., VAS-UTCAI FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLA.

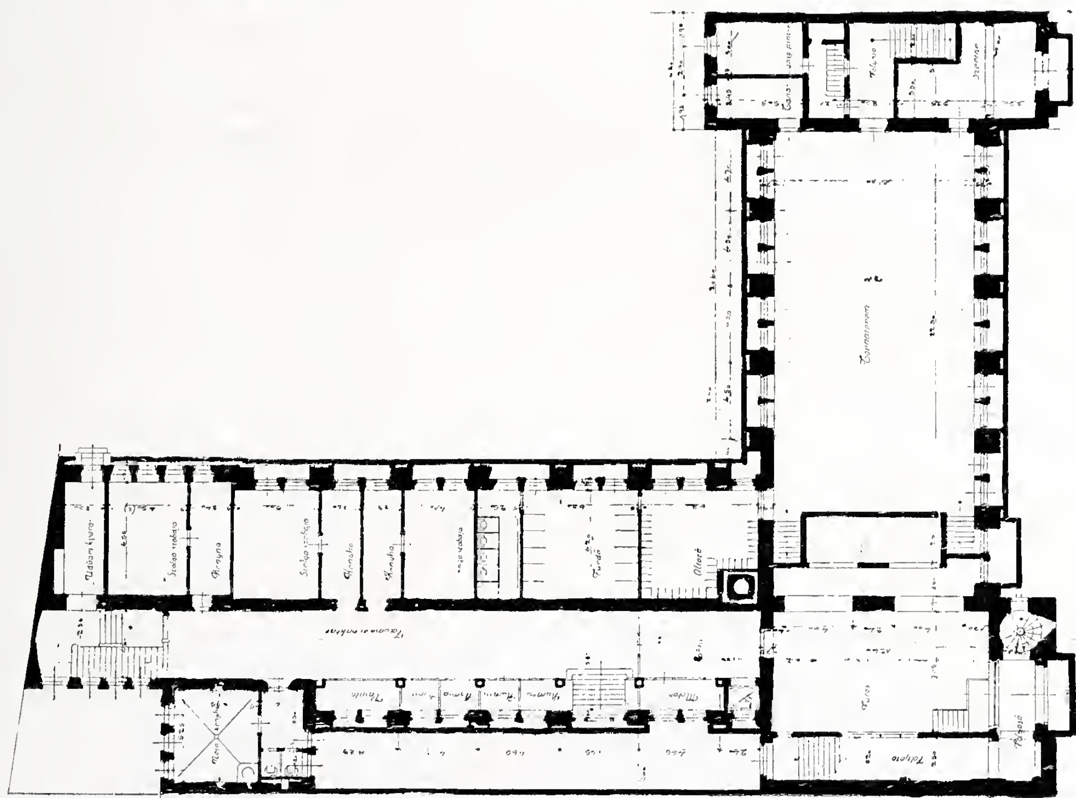
LAJTA BÉLA ÉPÍTÉSZ.

VIII., VAS-UTCAI FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLA. LAJTA BÉLA, ÉPÍTÉSZ.

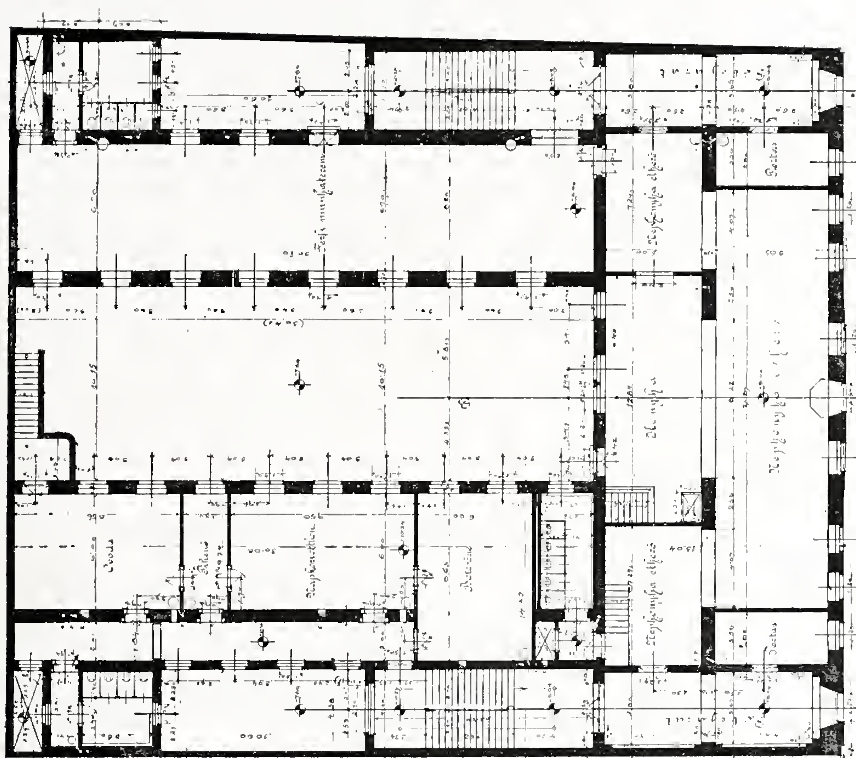

VIII., VAS-UTCAI FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLA. LAJTA BÉLA ÉPÍTÉSZ.

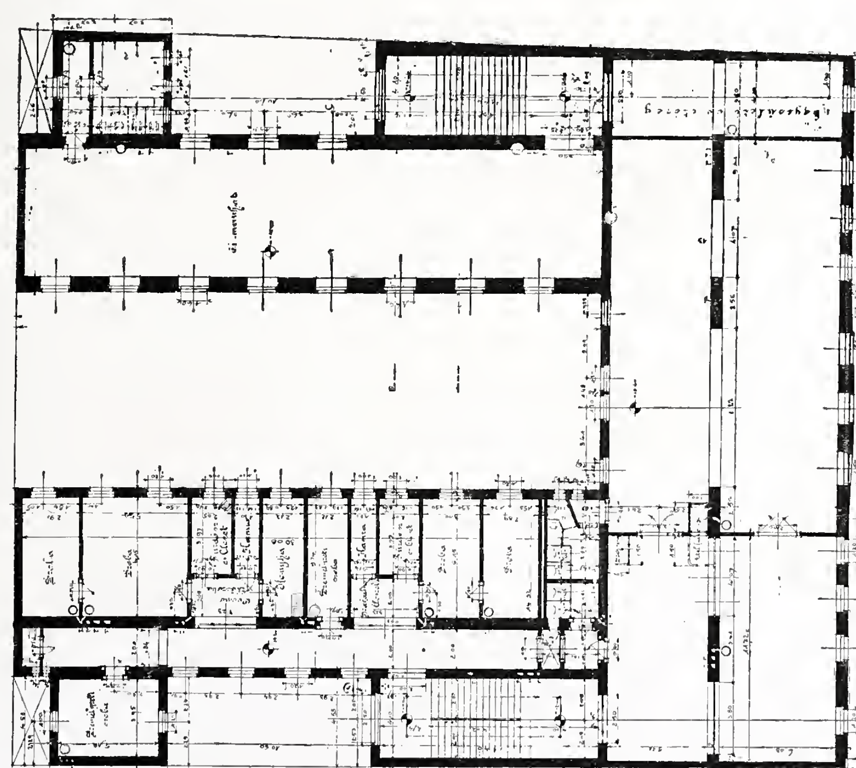

HOMLOKZAT.

VIII. KER., VAS-UTCAI FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLA. LAJTA BÉLA ÉPÍTÉSZ.

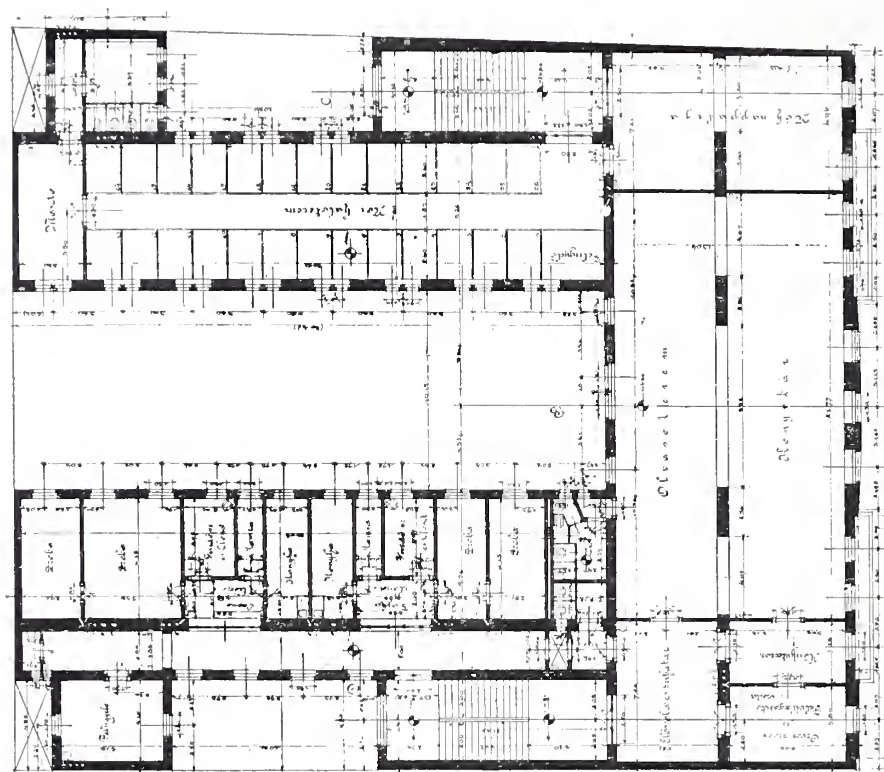

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

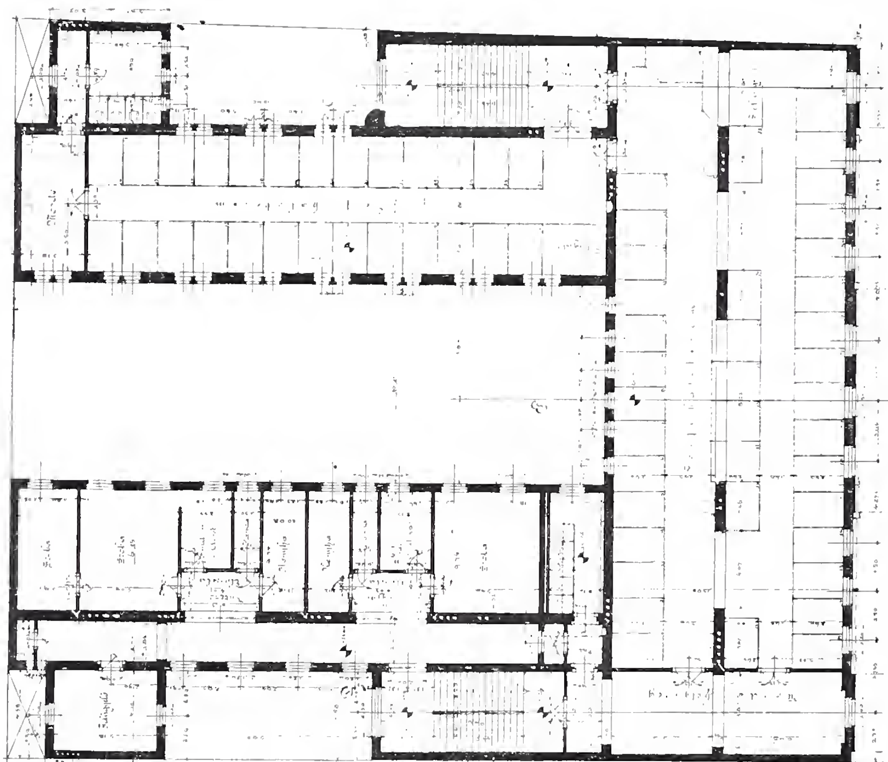

I. EMELET.

V. KER. KÖZJÓTÉKONYSÁGI INTÉZET. SOMLÓ ÉS ORTH ÉPÍTÉSZEK.

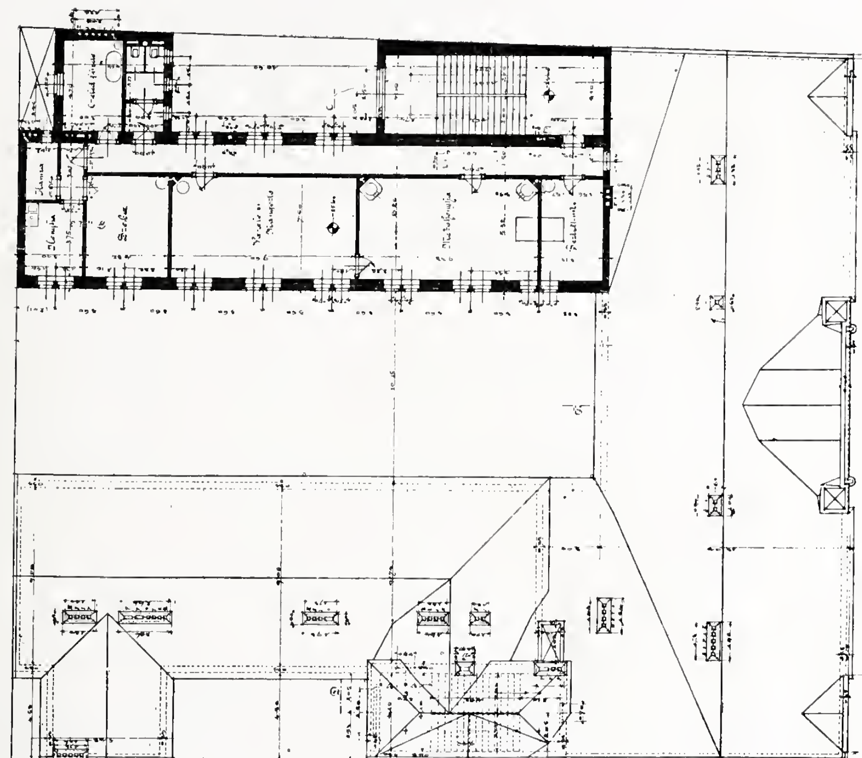
II. EMELET.

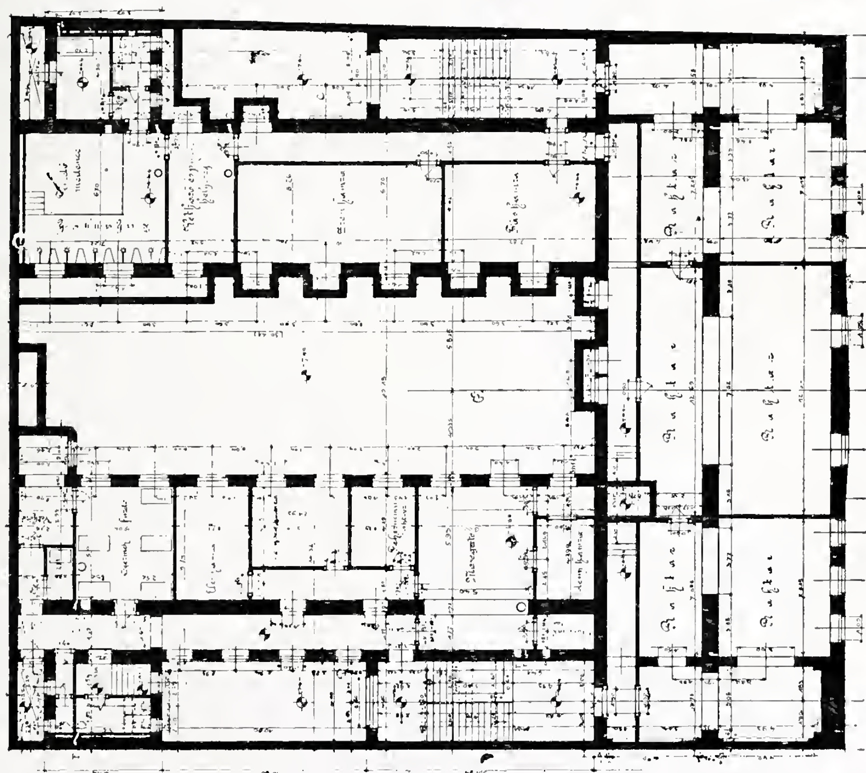
III. EMELET.

V. KER. KÖZJÓTÉKONYSÁGI INTÉZET.

SOMLÓ ÉS ORTH ÉPÍTÉSZEK.

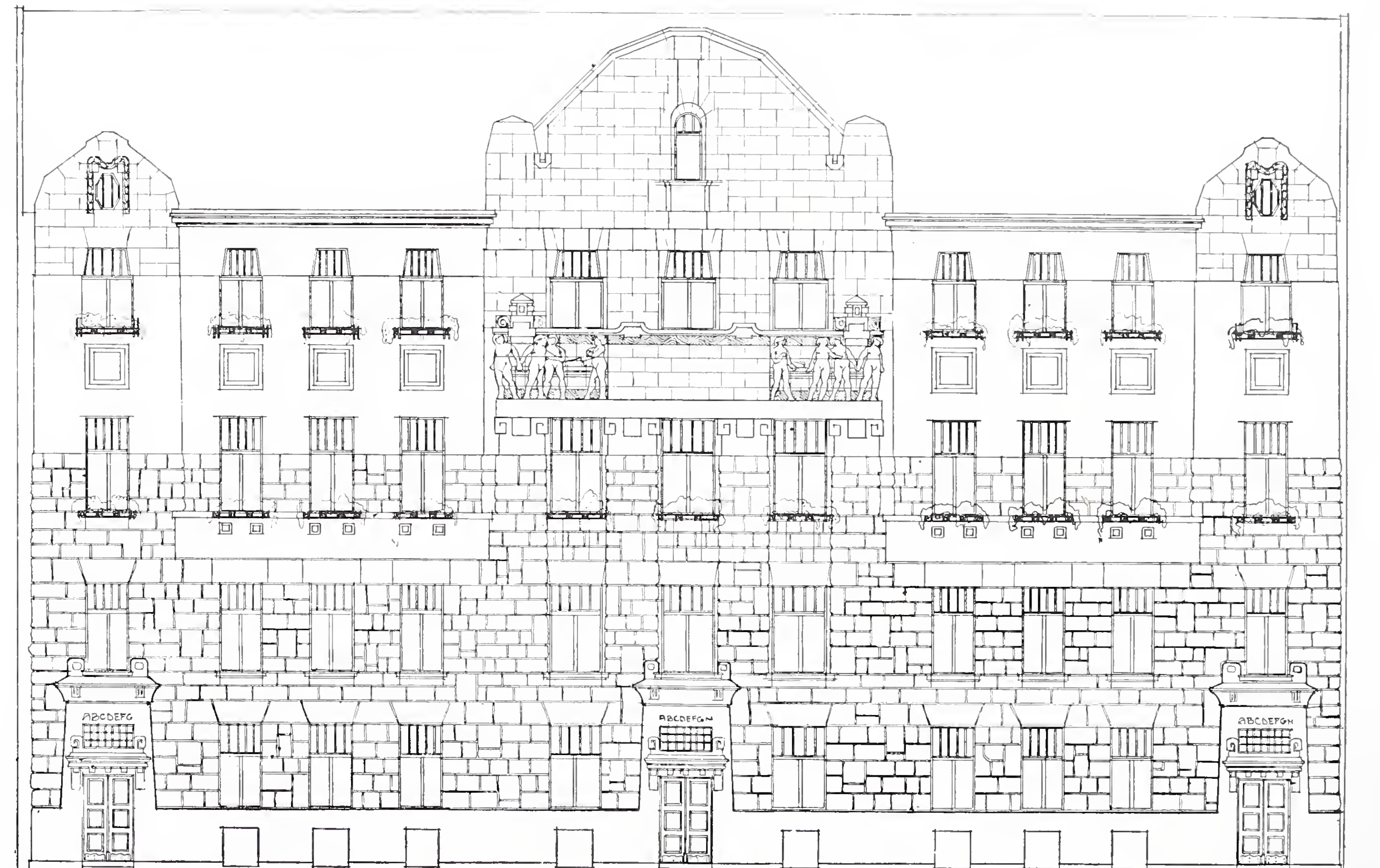

MANZARD.

SZUTERRÉN.

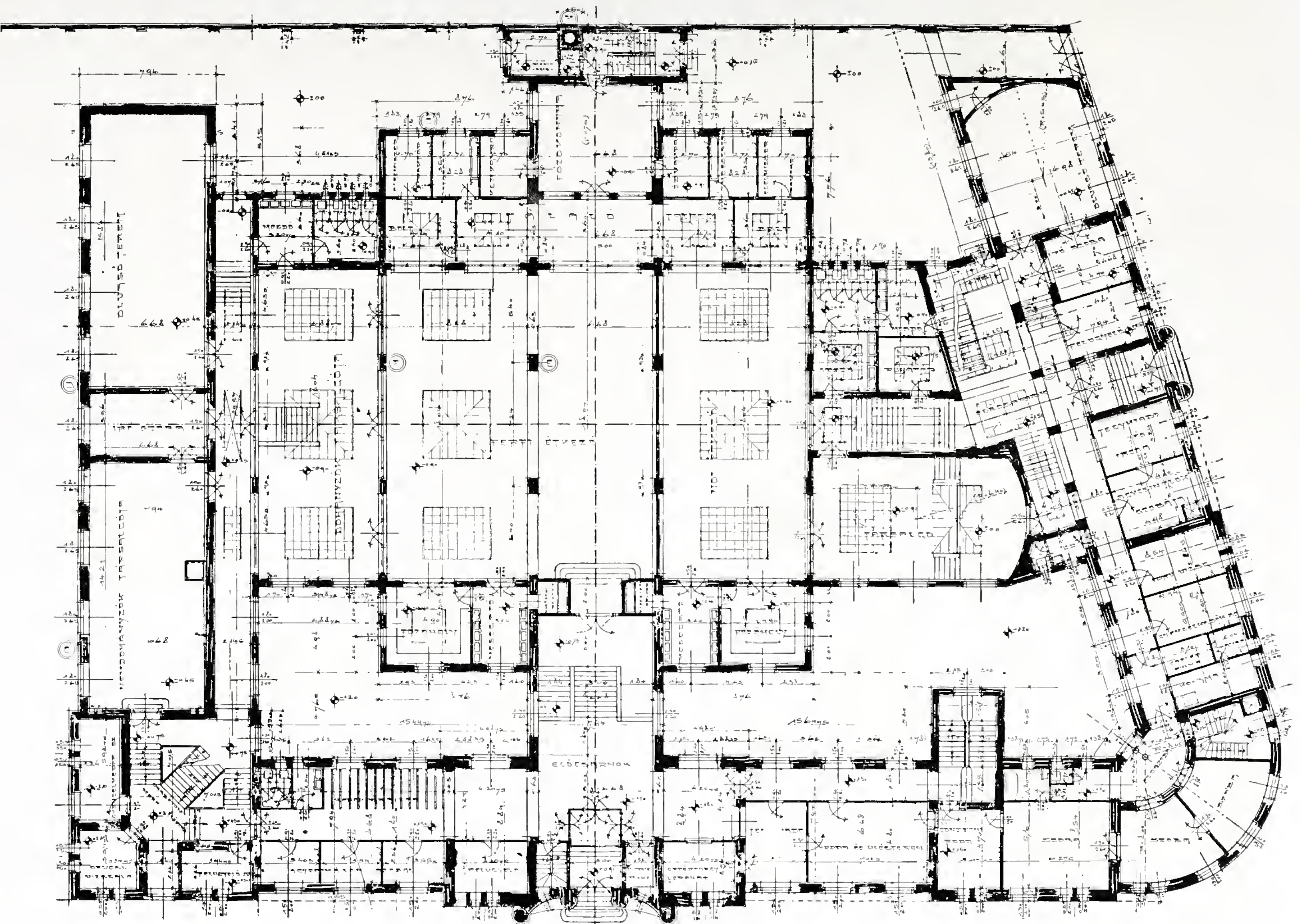
V. KER. KÖZJÓTÉKONYSÁGI INTÉZET. SOMLÓ ÉS ORTH ÉPÍTÉSZEK.

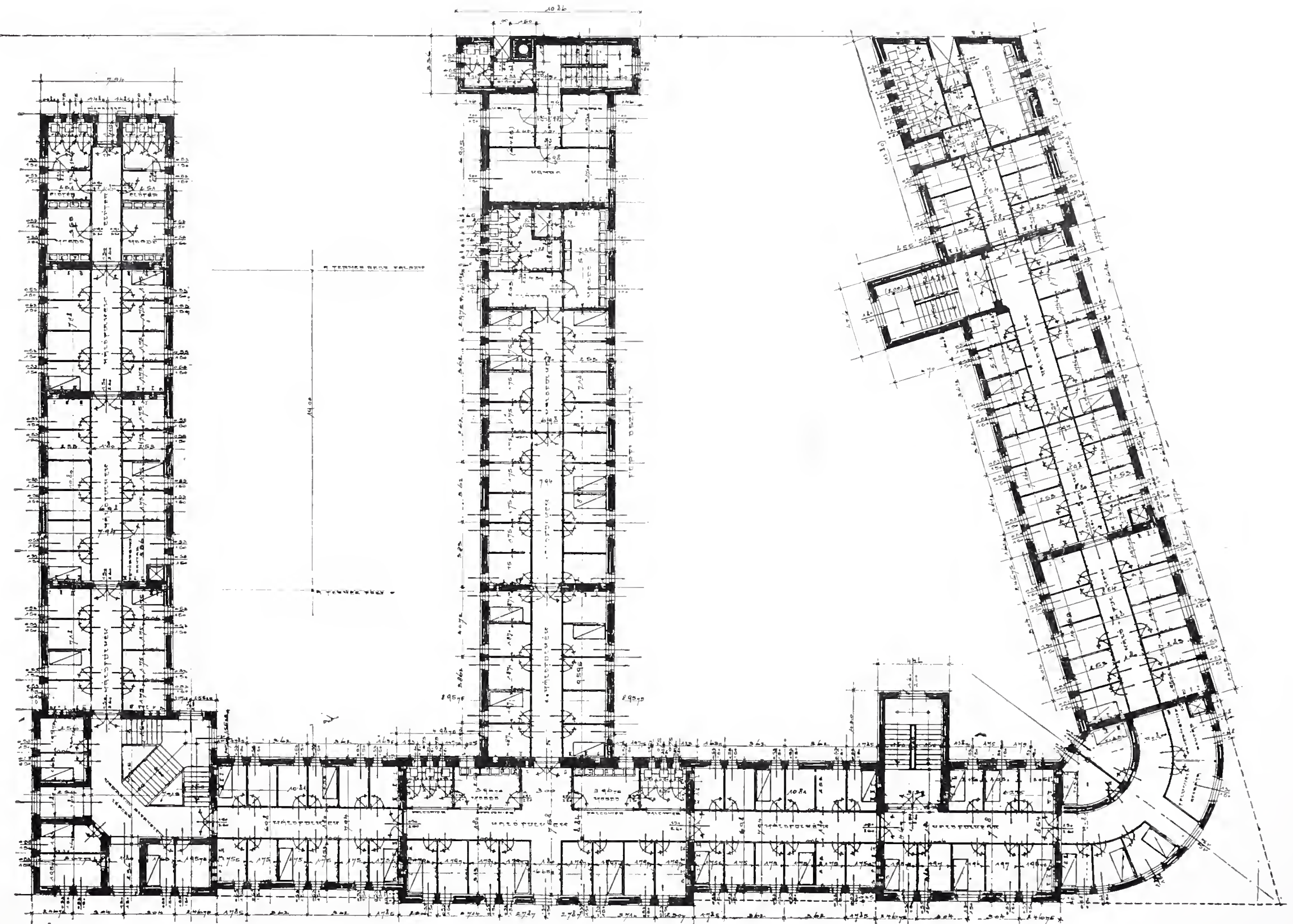
V. KER. KÖZJÓTÉKONYSÁGI INTÉZET.

HOMLOKZAT.

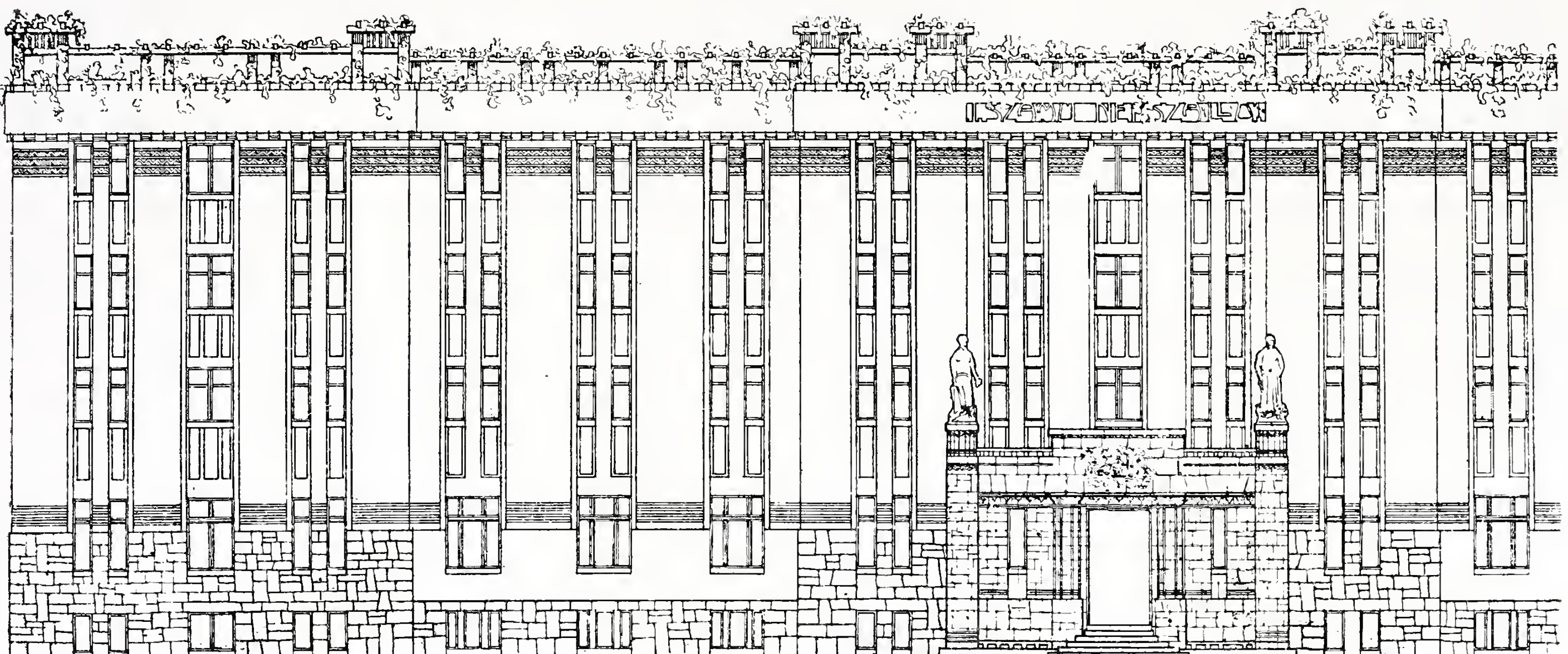
SOMLÓ ÉS ORTH ÉPÍTÉSZEK.

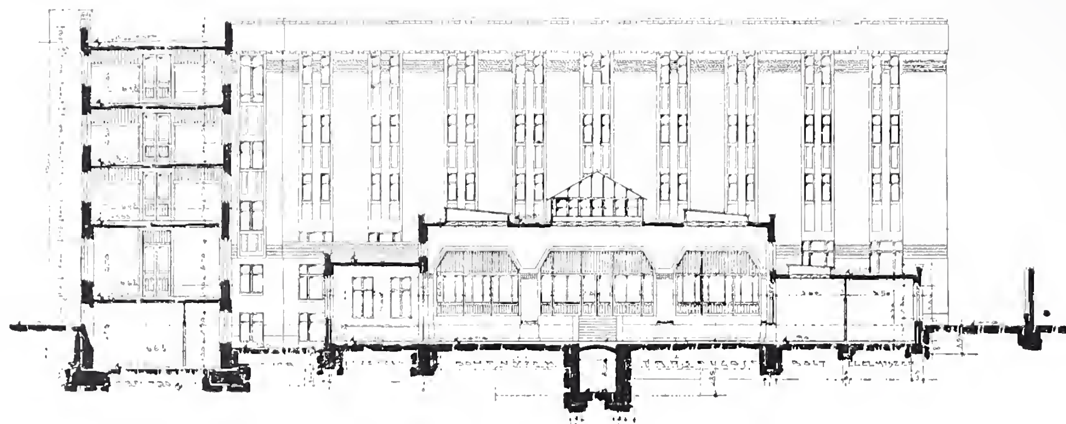
VI., VÁCI-ÚTI NÉPSZÁLLÓ. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ. ÉBERLING ÉS SCHODITSCH ÉPÍTÉSZEK.

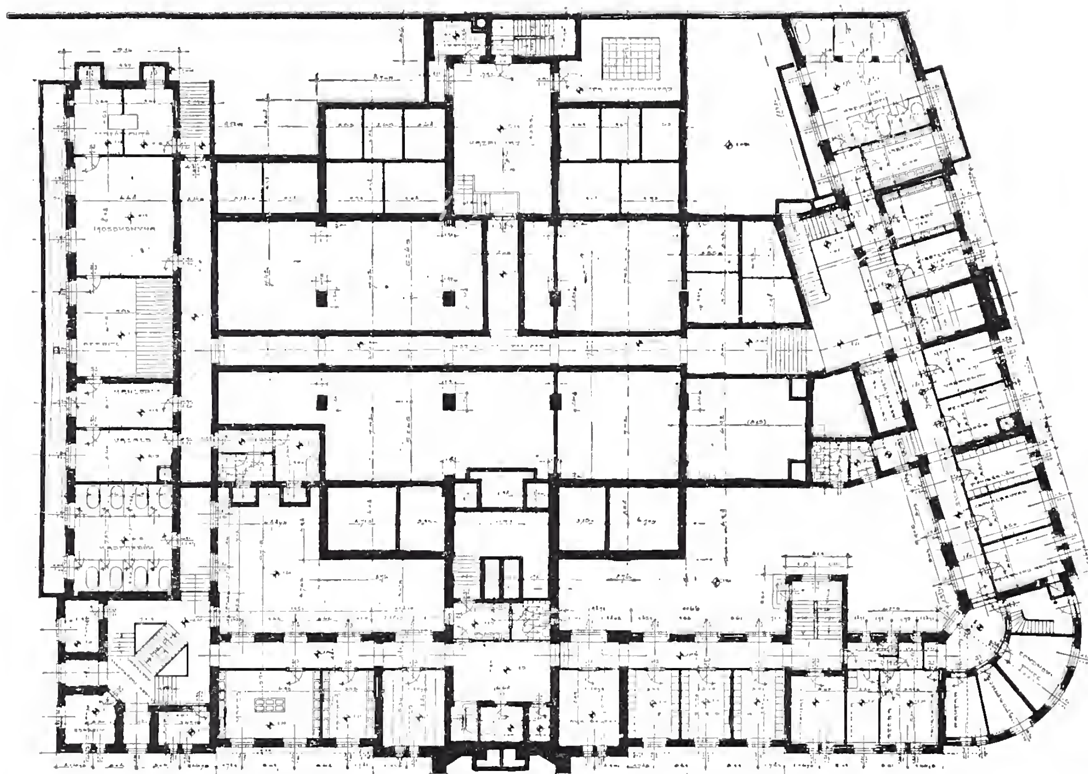
VI., VÁCI-ÚTI NÉPSZÁLLÓ. EMELETEK. ÉBERLING ÉS SCHODITSCH ÉPÍTÉSZEK.

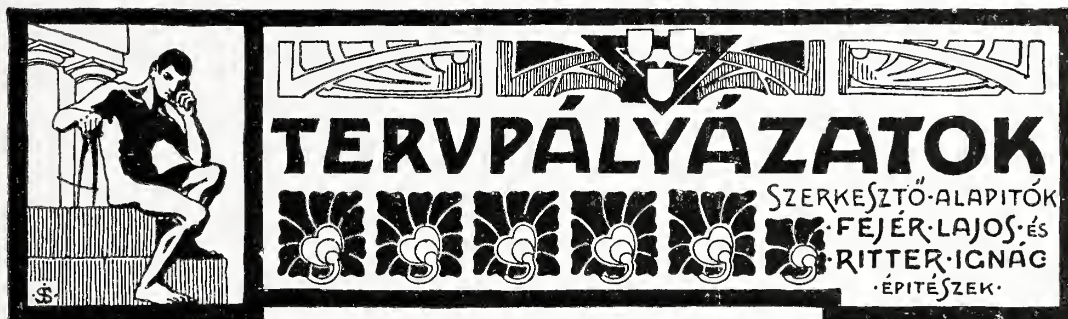
VI., VÁCI-ÚTI NÉPSZÁLLÓ. HOMLOKZAT. ÉBERLING ÉS SCHODITSCH ÉPÍTÉSZEK.

METSZET.

SZUTERRÉN.

Budapest VI—VII. ker. református templom tervpályázata.

Építési programm.

A budapesti erzsébet-terézvárosi ref. egyházrész építőbizottsága nevében tisztelettel felkérem: szíveskedjék az alábbiakban megjelölt feltételek mellett tartandó szűkebbkörű tervpályázatban résztvenni olyképen, hogy a kijelölt telekre tervezendő építmény kétféleképen nyerjen megoldást.

Az egyik tervezet tisztán csak templomra, a másik tervezet templom, és a 7. pontban fölsorolt helyiségek felépítésére szóljon.

A templom az Izabella- és Hegedűs-Sándor-utca sarkán levő mintegy 231·62 □-öl nagyságú telekre tervezendő.

A templom lehetőleg oldalkarzatok nélkül tervezendő.

A harangok részére megfelelő térfogatú torony tervezendő. Az építési költségbe felveendő a templom teljesen kész felszerelése; ú. m. Úr asztala, ülőpadok, szószék, orgona, harangok, óra stb.

A templom alaprajza jellegzetes ref. templomalaprajz; könnyű áttekintésű és felépítése jó akusztikájú legyen.

Befogadási képessége: a tisztán csak templomnál legalább 1000 felnőtt hívőre elég legyen.

Legalább oly területű karzat tervezendő, — a lelkész helyével szemben levő oldalon, — amennyi az orgona és az énekkar elhelyezésére szükséges.

Az alternativ tervnél a templomon kívül a következő helyiségek tervezendők.

Földszinten: *a)* 1 lelkészi hivatali szoba 30 m² területtel,

b) 1 előszoba 12—15 m² területtel, ebből nyíljék

c) 1 sekrestyehelyiség 20·0 m² területtel, ehhez klozet.

I. emeleten: *d)* 1 nagyobb tanácsterem 55—60 m² területtel,

e) 1 tágasabb előszoba, mosdó — klozet. Esetleg 1 segédlelkészi szoba.

II. emeleten: *f)* 5 szobából és megfelelő mellékhelyiségekből álló lelkészi lakás,

g) a mély földszinten 1 egyházfilakás — 2 szoba, konyha, kamra, klozet.

h) tüzelőanyagraktárak, a lakáshoz szükséges pincék,

i) a padláson 1 mosókonyha és mellette egy mángorló- és vasalószoba.

A templom külső és belső részének művészi kiképzését a tervező szabadon választhatja meg.

A templom alaprajzi elrendezésének mikénti megoldása ugyancsak a tervezőre bizatik annak ismételt kikötésével, hogy a templom befogadóképessége lehetőségig nagy legyen és hogy a templom főbejárata a hivatal bejáratától teljesen el legyen különítve. Pályázatok a tervezethez készítendő leírásban ismertessék azt: hogy az épület nevezetesebb szerkezetét és az épület külső kiképzését mily anyagból tervezik. Tegyenek továbbá javaslatot arra nézve, hogy a templomot mily fűtési rendszerrel kívánják berendezni.

A pályázati munkák elkészítésére 3 díj tűzetik ki; és pedig I. díj 4000 kor., a II. díj 2000, a III. díj 1500 korona. Azonkívül a nem díjazott tervek közül az Egyházközség bármelyiket 500—500 koronáért megveheti.

Lánczy Leó

főrendiházi tag, az építő-bizottság elnöke.

A bírálati jegyzőkönyvből.

Felvétetett Budapesten, 1909. évi május hó 7-én és többször megszakított rendben következő napokon.

„Astra"

A templomépület a szabályos 8 szögből kiindulva van felépítve, a főbejárat fölé épített sugár harangtoronynyal.

Karzat csakis a bejárat felőli oldalon van elrendezve.

A szószék és az Úr asztala a bejárattal szemben levő nyolcszögoldalon van elhelyezve.

A nyolcszögű alapelrendezés, tekintetbe véve annak nagy magasságát, akusztikai szempontból lenne hátrányos.

A templom belsejének nagy magassága (25 méter) térhatás és költségek szempontjából sem lenne előnyös. Kedvezőtlen térhatás várható ugyanis az alacsonyan elhelyezett ablakok által sötéten maradó kupola nyomasztó hatása folytán.

Hasonlóképpen csak nagy költségekkel lenne a boltozat feletti tetőszerkezet vasból létesíthető, mivel a boltozat ebbe nagyon magasan felnyúlik.

Hátránynak mondható továbbá, hogy a teleknek az alapnyolcszöggel való teljes beépítése nem engedi meg a kellő támrendszernek kifelé való fejlesztését.

Előnye az elrendezésnek, hogy úgy a szószék, mint az Úr asztala a templomban elhelyezett ülésekről jól látható.

A templom mögött elhelyezett mellékhelyiségek közül a segédlelkész szobája ki nem elégítő világítás miatt kifogásolható.

A középkori építészet motivumainak felhasználása mellett tervezett homlokzatok felületei helyesen nyers téglával, az időjárásnak kitett épületrészek faragott kővel vannak ízléssel tervezve.

Az építési költség előreláthatólag az előirányzott összeget messze túl fogja haladni.

„1909 április 15“ jeligéjű pályamű.

Templom paplakkal és hivatalos helyiségekkel.

Centrális elrendezésű templom (görög kereszt) előcsarnokkal és lépcsőházakkal a főhomlokzaton, ami értékes térnek pazarlásával jár és amellett bonyolult közlekedésre ad alkalmat.

Az egész templom beboltozása megfelelő támrendszerrel van ellátva. Jó térhatás és akusztika várható. A belső tér megvilágítása egyenletes és jó.

Az épület sarkára helyezett torony, valamint az épület többi része is kevésbé elaprózott részletezéssel hatásosabbá vált volna.

A hivatalos helyiségek és lelkészlakás számára lefoglalt hely bőséges. Kiemelhető különösen a lelkészlakás célszerű elrendezése, valamint általában az épület többi részére vonatkozó programmpontoknak szigorú és sikeres betartása.

„Praedestinatio“ jeligéjű pályamű.

Az alapelrendezés nyujtott keresztalaknak felel meg három karzattal és a főbejárattal szemben lévő rövid ágban elhelyezett szószékkel és Úrasztallal.

A 18 méter magasságig felnyuló és gazdag bordás boltozattal ellátott belső tér jó térhatást és akusztikát biztosít, ami még fokozódnék, ha a hátsó keresztág hosszabbra nyujtatnék.

A bejáratok elegendők és jól vannak elhelyezve.

A templom külseje tartós anyagból való, egyszerűen komoly tömeges téglaarchitekturát mutat és amellett könnyed játszi megjelenésre is törekszik, ami különösen az asimmetrikus oromzatoknak a saroktoronynyal való csoportosításában mutatkozik. Ily festői önkényesség, amely talán könnyen áttekinthető helyzetben kis méretek szerint előállítva vonzó naivitásként volna értékelhető, itt monumentálisan nagy méretek szerint megépítve, átnézetet korlátozó utcákba szorítva csakis negédesnek látszanék. Ezzel a csoportosítással összefüggésben a fedélzetnek szélső részei alacsonyabbra vannak véve, ami szerkezeti lehetetlenségekre vezet, mert alattuk az ábrázolt boltozat el nem fér.

Szerkezeti szempontból továbbá kívánatos, sőt szükséges is, hogy némely épületrészek erősebbre szerkesztessenek.

„Övé a földnek kereksége“ jeligéjű pályamű.

Paplakkal és hivatalos helyiségekkel kapcsolatosan tervezi a templomot.

A templom elrendezésénél négyzetbe illesztett nyolcszöget alkalmaz és azt a sarok diagonálisa szerint hátratolja oly célból, hogy ezáltal a nyolcszög három oldalán karzat befogadására felhasználható bővítéseket nyerjen.

A templom főbejárata a diagonális állású harangtoronynyal együtt a telek sarkára van helyezve, amelylyel szemben van a szószék és Úr asztala.

A templom nyolcszögletes része bordás kupolaboltozattal, a karzatok pedig cseh boltozattal vannak befödve.

Célszerűnek mondható, hogy ezen elrendezés mellett a templompadok alkalmasan legyezőszerűleg helyezhetők el, aminek következtében úgy a szószék, mint pedig az Úr asztala az összes ülésekről egyaránt jól látható lesz.

Célszerű ezen elrendezés továbbá azért is, mert a templomba vezető három bejárat helyesen van elosztva.

Hátrányos a centrális kupolának túlságos magassága (20 méter) különösen akusztikai szempontból; továbbá kifogásolható ugyanezen nyolcszögletes rész sarokpilléreinek gyengesége, míg viszont e sarokpilléreknek a templom terében való gyarapítása a belső teret némileg csökkentené.

Mellőzhető lenne a karzati lépcsők egyike-másika.

A lelkészlakás és a hivatalos helyiségek megfelelőek ugyan, de az egyházfi lakása, mély szuterénben kifogás alá esik.

Az épület külső architekturája szerves és folyékony.

„Calvin 1509“ jeligéjű pályamű.

Templomépület, lelkészlakás és hivatalos helyiségek nélkül.

A templom hosszában húzódó hosszú légudvar kivételével az egész telket elfoglalja; bazilikális elrendezésű, a középhajó végében elrendezett szószékkel és Úr-asztalával.

A templom tágas térhatású, a belseje azonban túlságosan magas (főhajó 18 m., mellékhajó 11 méter).

Karzat csakis a bejárat felett van elhelyezve.

A három hajó elválasztására alkalmazott oszlopok ugyan karcsúak, de mégis befolyásolják a mellékhajóban elhelyezett ülésekről való szabad látást a szószék felé.

Kívánatos lett volna a templomtér intenzivebb megvilágítása kedvéért nagyobb ablakok alkalmazása.

Az épület külseje kora középkori architekturát mutat, amely faragott kőnek bőséges alkalmazását feltételezi.

A harangtorony az épület szabad sarkán, a homlokzatok végein pedig alacsony tornyok vannak alkalmazva.

„Bocskay“ jeligéjű pályamű.

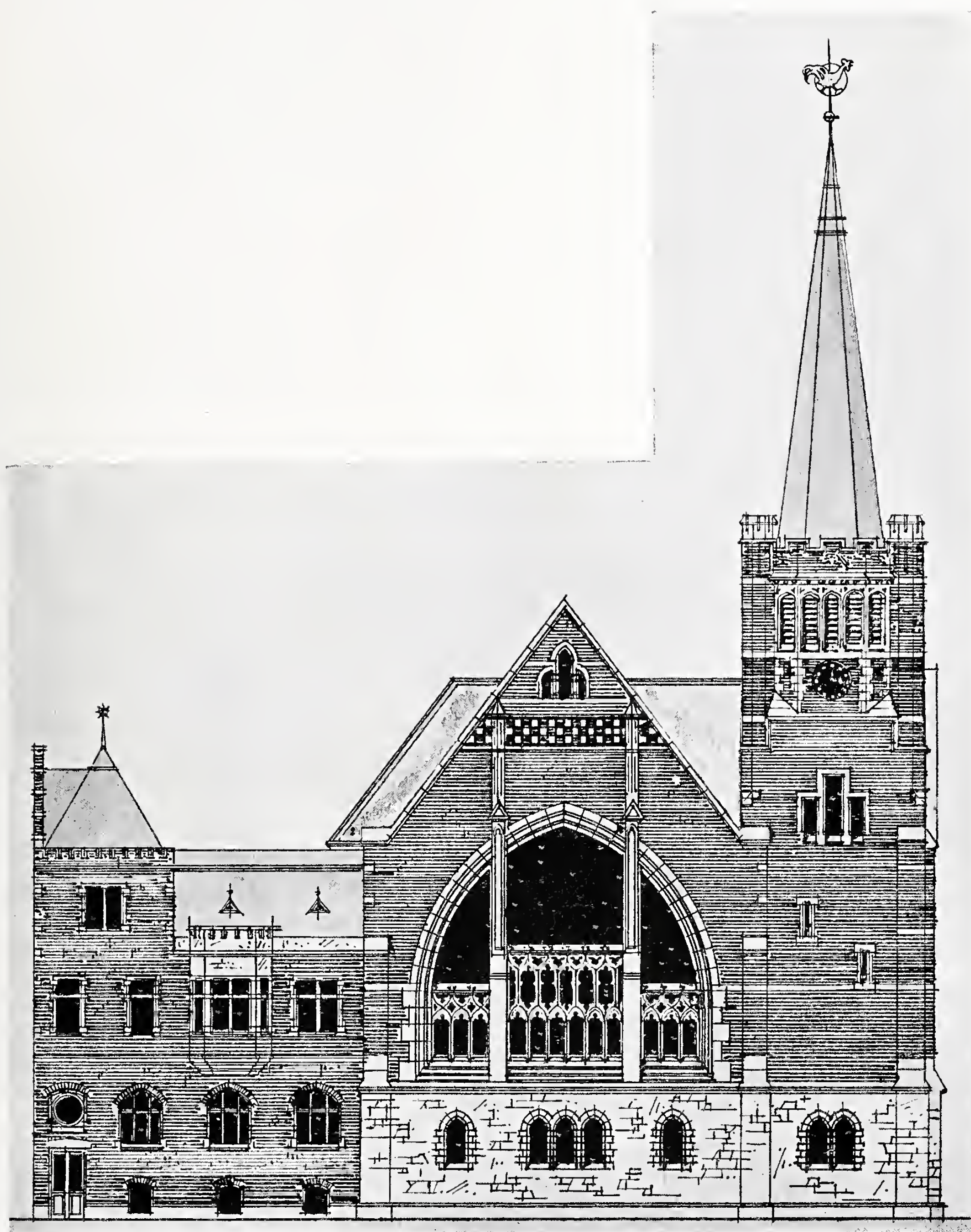
A tervben a tervező az egész rendelkezésre álló telket a templommal építi be.

A templom hosszhajó elrendezésű, széles fő- és feltűnően keskeny mellékhajóval.

A harangtorony a főhajó tengelyébe van állítva.

Kifogásolható a szószéknek a hosszoldal egyik pillére előtt történt elhelyezése, aminek folytán egyrészt a mögötte lévő oldalhajóban helyet foglaló hívek sem nem látnak, sem nem hallanak, másrészt a szószék előtti térnek kétoldalt való nagy szélessége folytán a hallás hol az egyik, hol a másik oldalon fogyatékos lesz.

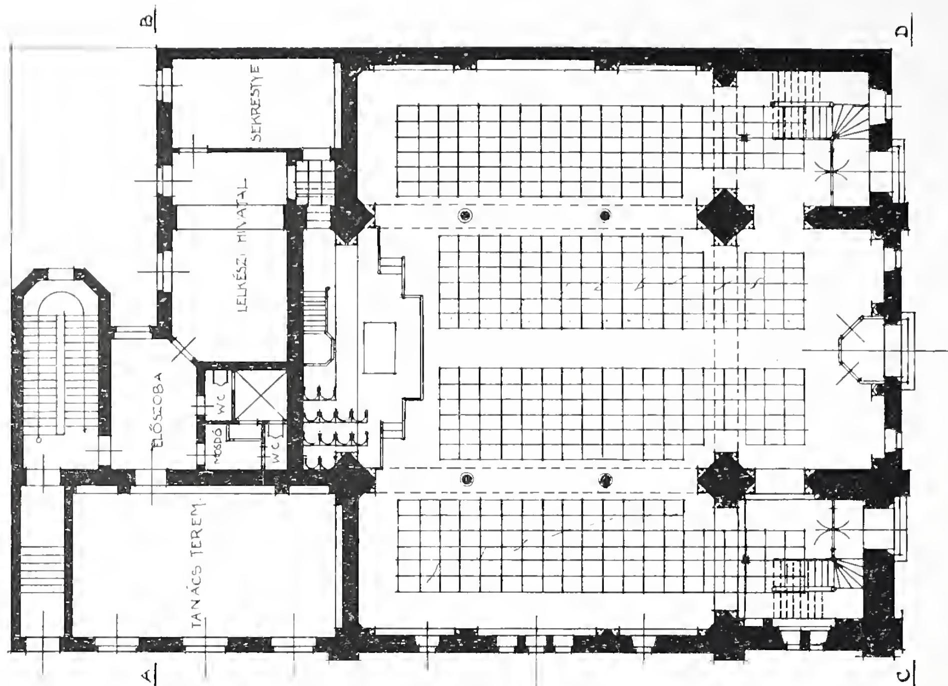
Hátránya továbbá, az alapelrendezés folytán szükségessé vált nagyobb pilléreknek alkalmazása, melyek a szószékre való szabad látást akadályozzák.

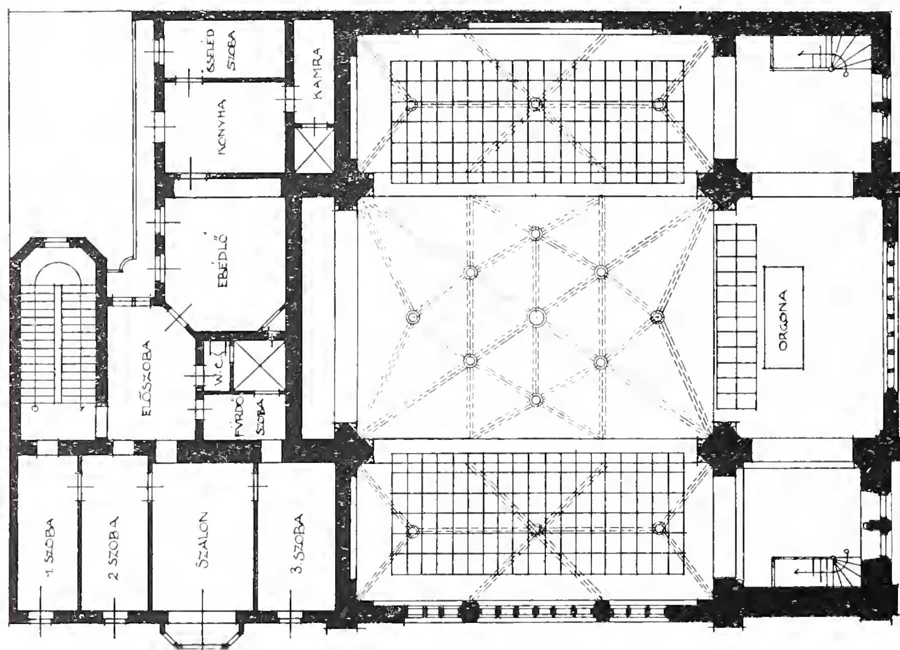
HOMLOKZAT.

I. DÍJ. — JELIGE: ASTRA.

KAUSER JÓZSEF ÉS FIA, BUDAPEST.

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

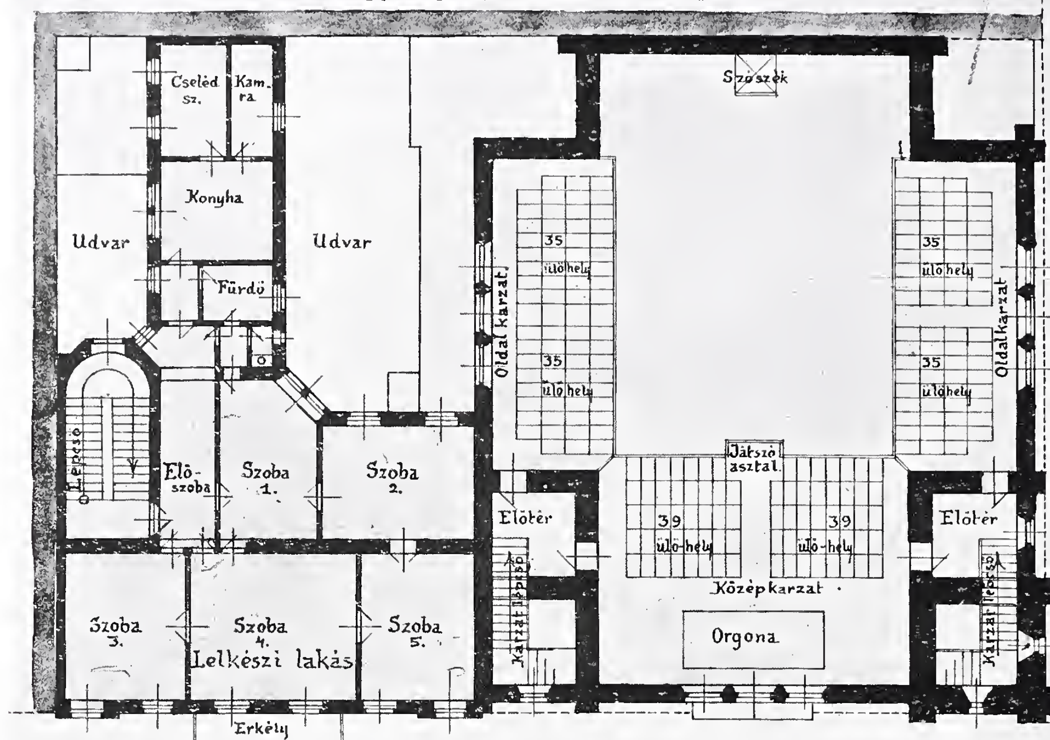
EMELETI ALAPRAJZ.

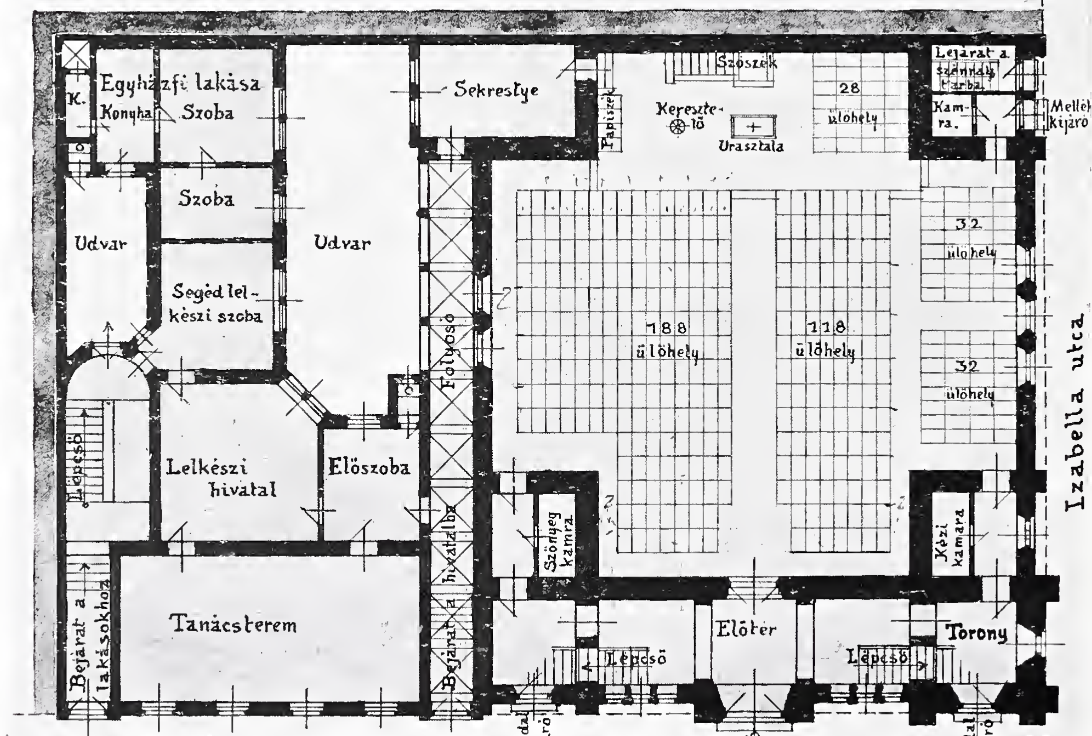
I. DÍJ. — JELIGE: ASTRA. KAUSER JÓZSEF ÉS FIA, BUDAPEST.

HOMLOKZAT.

I. DÍJ. — JELIGE: 1909 ÁPRIL 15. NAGY KÁROLY, BUDAPEST.

I. DÍJ. — JELIGE: 1909 ÁPRIL 15. NAGY KÁROLY, BUDAPEST.

TÁVLATI KÉP.

I. DÍJ. — JELIGE: PRAEDESTINÁTIÓ. TÓÁSÓ PÁL ÉS MAGYAR VILMOS, BUDAPEST.

BELSŐ TÁVLAT.

I. DÍJ. — JELIGE: PRAEDESTINÁTIÓ. TÓÁSÓ PÁL ÉS MAGYAR VILMOS, BUDAPEST.

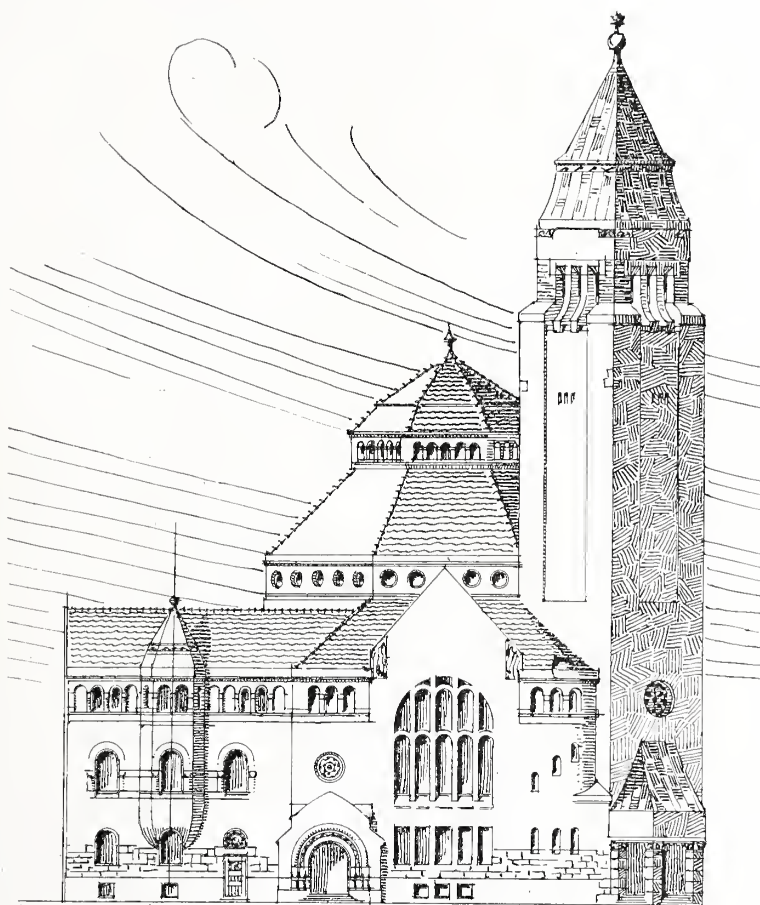
ELŐTÉR
SEKRESTYE
ELŐCSARNOK
298
60
10
126
·FÖLDSZINTEN 558 ÜLŐHELY·
KARZATON·386 " "
ÜLŐHELYEK·SZÁMA
ÖSSZESEN 944.
M 1:200

I. DÍJ. — JELIGE: PRAEDESTINATIO. ALAPRAJZOK. TÓÁSÓ PÁL ÉS MAGYAR VILMOS, BUDAPEST.

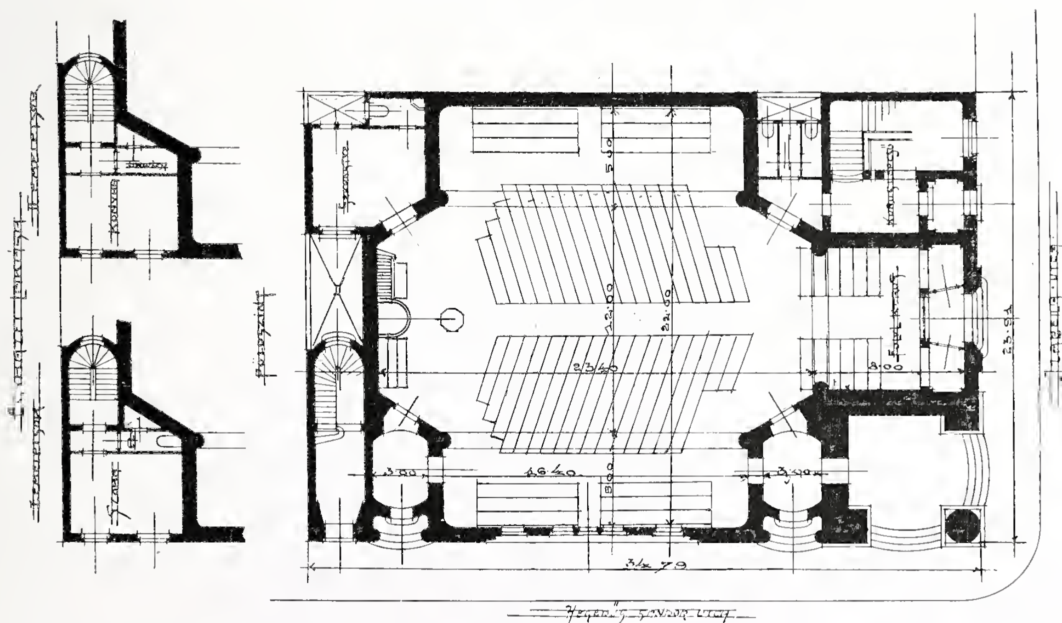

TÁVLATI KÉP.

III. DÍJ. — JELIGE: ÖVÉ A FÖLDNEK KEREKSÉGE. WARGHA LÁSZLÓ, BUDAPEST.

HOMLOKZAT (ALTERNATIVA).

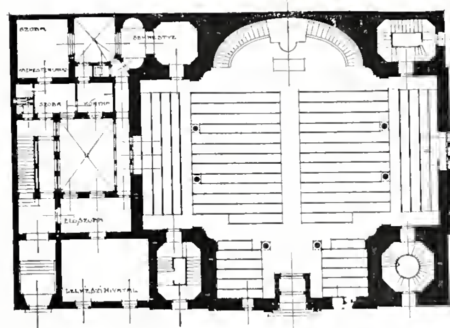

III. DÍJ. — JELIGE: ÖVÉ A FÖLDNEK KEREKSÉGE. WARGHA LÁSZLÓ, BUDAPEST.

HOMLOKZAT.

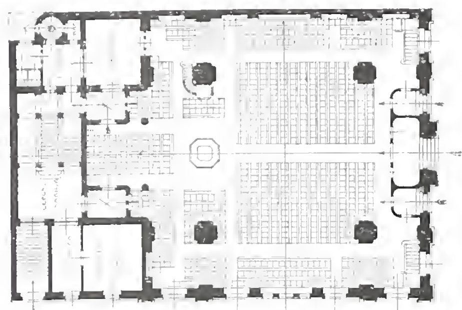
MEGVETT TERV. — JELIGE: CALVIN 1509. GERSTER KÁLMÁN, BUDAPEST.

METSZET.

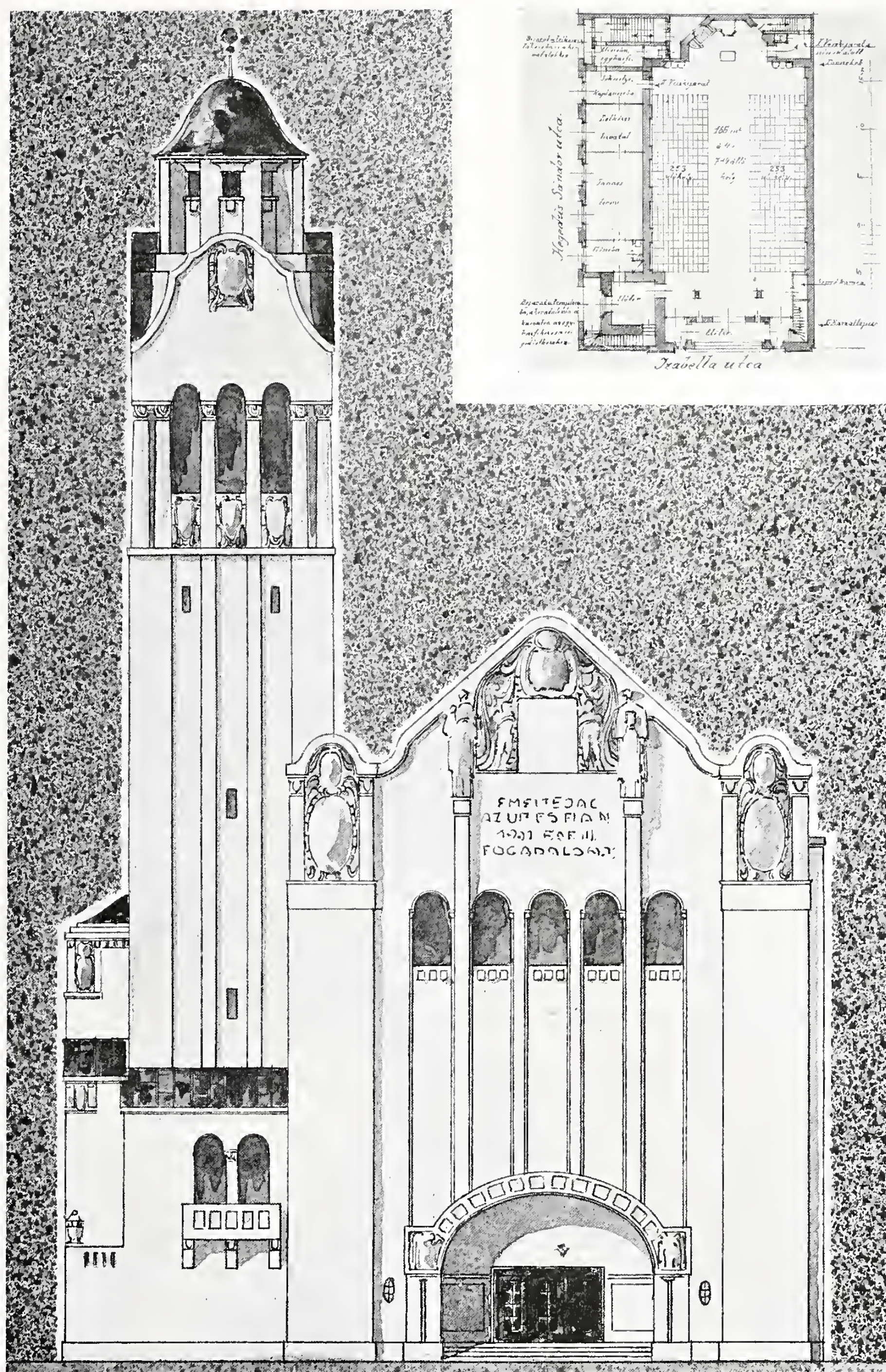
MEGVETT TERV. — JELIGE: CALVIN 1509.

GERSTER KÁLMÁN, BUDAPEST.

MEGVETT TERV. — JELIGE: BOCSKAY.

HABICHT KÁROLY. BUDAPEST.

HOMLOKZAT.

MEGVETT TERV. — JELIGE: AKUSZTIKA.

ALMÁSI BALOGH LÓRÁNT, BUDAPEST.

Kifogásolható még a templomürnek nagy magassága, mely a templom főhajójában 24 méter. Ezen nagy magasság úgy esztétikai, mint akusztikai, valamint költség szempontjából is hátrányos. Nem mondható előnyösnek a templomépület egyik ereszvonalának a szomszédhoz való csatlakozása.

Az erősen tagolt architektonikus kiképzés modern felfogásban van tartva. Hátránya az, hogy tartós anyagból, illetőleg faragott kőből csak nagy költséggel lenne előállítható, míg vakolva tetemes fenntartási költséget igényelnek.

„Akusztika" jeligéjű pályamű.

Egyhajós hosszelrendezésű templom, melyhez oldalt mellékhajó módja szerint lelkészlakás és hivatalos helyiségek csatlakoznak.

Hátránya továbbá a templomnak, hogy hosszoldala a szomszédos telek határvovalával összeesik, minek következtében a vízlevezetés nehézségekbe ütközik.

Fogyatékos a templomnak megvilágítása, mert csakis az egyik hosszoldalon vannak ablakai.

Különösen kifogásolható a segédlelkész és egyházfi lakása a templom főhomlokzatának felső részén az orgonakarzat fölött, a templom testébe befoglalva.

Nemkülönben kifogás alá esik a lelkészlakásnak a templom hosszoldalához szoruló elrendezése, melynek folytán a helyiségek külön-külön meg nem közelíthetők.

Ide tartozik még az „Akusztika" jeligéjű terv szerzőjének formai okokból készített „0" jeligéjű vázlata is, de ez nem nyujt elég anyagot a megbírálás számára.

* * *

A bíráló bizottság javasolja, hogy az első (4000 koronás) díj mint ilyen ki ne adassék, hanem két egyenlő részre osztva, mint *két második díj* adassék ki és eszerint most már a kezdetben kitűzve volt egyetlen 2000 koronás II. díjjal együtt *három második díj* jusson kiosztásra, hogy így a fent említett három jelige pályázati munkái egyenlő jutalmazásban részesüljenek.

Javasolja továbbá, hogy az *„Övé a földnek kereksége"* című pályázati mű, mely építőművészeti értéke szerint a három fent felsorolt mű után következik, az eredeti kitűzésnek 1500 koronás *harmadik díjával* jutalmaztassék.

A pályázók általában is elismerésre méltó szellemi munkát végeztek és ezért javasolja, hogy a pályázati feltételekben kilátásba helyezett 500—500 koronás tervmegvétel még két figyelemre méltó pályázóra nézve szintén érvényesíttessék és pedig a következő két pályamű szerzőjére nézve:

1. „Calvin 1509."
2. „Bocskay."

Schuleck Frigyes s. k.
Petz Samu s. k.
Herczegh Zsigmond s. k.

Az építő bizottság 1909 június 30-iki ülésén — amelyen jelen voltak *Lánczi* Leó főrendiházi tag, *Sigray* Pál, dr. *Vámosi* Károly, *Antos* János, *Szenthe* Lajos, dr. *Gálffy* Dénes, *Hammersberg* Aladár, *Simon* Dezső, *Herényi* János, *Faragó* László és *Kovács* Emil lelkész, bizottsági tagok — elfogadta a bíráló bizottság javaslatát.

A jeligés levelek felbontása után kitünt, hogy: az „Astrá"-nak *Kauser* József műépítész, a vaskorona és Ferenc József-rend lovagja és a francia Akadémia tisztje;

„1909 április 15"-nek *Nagy* Károly okleveles építész, műegyetemi adjunktus;

„Praedestinatió"-nak *Tőásó* Pál építész és *Magyar* Vilmos műépítész;

„Övé a földnek kereksége"-nek *Wargha* László okl. építész, székesfővárosi mérnök;

„Calvin, 1509"-nek *Gerster* Kálmán műépítész;

„Bocskay"-nak *Habicht* Károly műépítész, a Ferenc József-rend lovagja;

az „Akusztiká"-nak pedig Almási Balogh Loránd építésztanár a szerzője.

A szegedi felső építőipariskola tervpályázata alapján a részletes tervek kidolgozásával, valamint a művezetéssel *Orth* Ambrus és *Somló* Emil budapesti építészeket bízta meg a kereskedelemügyi miniszter.

A marosvásárhelyi megyeháza díjnyertes három pályatervét beküldötte *Köllő* Ignác alispán a Magyar Építőművészek Szövetségéhez, amelynek titkársága kéri a pályázaton résztvett többi építészeket, hogy küldjék be terveiket a közszemlére való kiállítás céljából.

A kispesti munkáslakások berendezésére hirdetett pályázat sorsa felett a Magyar Iparművészeti Társulat bírálóbizottsága szerdán határoz. A pályázatra 37 pályaművet adtak be.

Tervpályázati határidők:

dec. 20. Balmazújváros község elülj.: községház tervei (130.000 k.). Díjak: I. 300, II. 200 k.

dec. 20. Erzsébet-emlék Budán; díjak 6000, 5000 és 4000 k.

dec. 31. Keresk. min.: levélbélyegek tervei; díjak: 2000, 1500 és 1000 k.

1910. jan. 3. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet: nagy áruháztervei; díjak: aranyérem és 1200 k.

jan. 15. Debreceni Kossuth-bizottság: Kossuth-szobor mintája; díjak: I. megbízás a munkával (vagy 3000 k.), II. 2000 k., III. 1000 k.

jan. 15. Arad tanácsa: temetőkapu; díjak 300 és 200 k.; csak aradiak pályázhatnak.

jan 17. Szekszárdi postahivatal (Keresk. min. I. c. szakosztály) tervpályázata.

jan. 20. A Magyar Építőművészek Szövetsége 1910. évi Wellisch-pályázata: I. 400, II. 300, III. 200 k. Megvétel 50 k.

jan. 31. Betegsegélyzőpénztár tervezése Pólában, cs. kir. haditengerészet. I. 1200, II. 700, III. 400 korona. (Póla Via Fondacó 11.)

febr. 1. Szeged tanácsa: zeneiskola tervei (300.000 k.); díjak: 1500, 1000 és 500 k.

febr. 1. Szent-Imre-Collegium Budapesten: templom és gymn. tervei; díjak: 1500, 1200 és 800 k.

ápr. 30. M. Építőművészek Szöv.: vidéki színház (300.000 k.); díjak: I. aranyérem és 1000 k., II. bronzérem.

júl. 1. Zalaegerszegi szoborbizottság: Csányi László szobrának tervei (30—50 ezer k.); díjak: I. megbízás, II. 500 k., III. 250 k.

okt. 15. Pozsonyi muzeum és könyvtár pályatervei, Pozsony város tanácsánál déli 12 óráig. I. 2000, II. 1000 k. Megvétel 500 k.

A bártfai Szent-Egyed-templom.

A sárosmegyei *Bártfa* egyik legrégibb szabad királyi városa hazánknak, a műtörténelemben pedig olyan jelentős szerepe van, hogy ez okon általánosan a magyar Nürnbergnek szokták nevezni. Fejlődésének és meggazdagodásának eszköze jelentős kereskedelme volt, amelyet az egykor hatalmas és gazdag Lengyelországgal, Magyarországnak pedig majdnem egész területével, sőt a határokon túl egész a Fekete-tengerig folytatott.

A város helyén eredetileg cisztercita apátság volt, amely őserdők közepette emelkedett, mint az utasok menedéke, két ország fő közlekedési útvonalán. Amint az apátság gazdasága fejlődött és vagyona növekedett, körülötte földművelő, iparűző és kereskedő nép telepedett le, amely lassankint annyira fölszaporodott, hogy későbben önálló községgé alakult. Ez volt a középkorban igen sok városunknak keletkezési módja és ez történt itt is.

Magát a cisztercita apátságot minden valószínűség szerint III. Béla (1173—96) királyunk alapíthatta. Hozzá sok apátság megteremtésének érdeme fűződik. Ezt a királyunkat csak

BÁRTFA VÁROS FŐTERE.

A VÁROSHÁZ ÉS SZENT-EGYED-TEMPLOM.

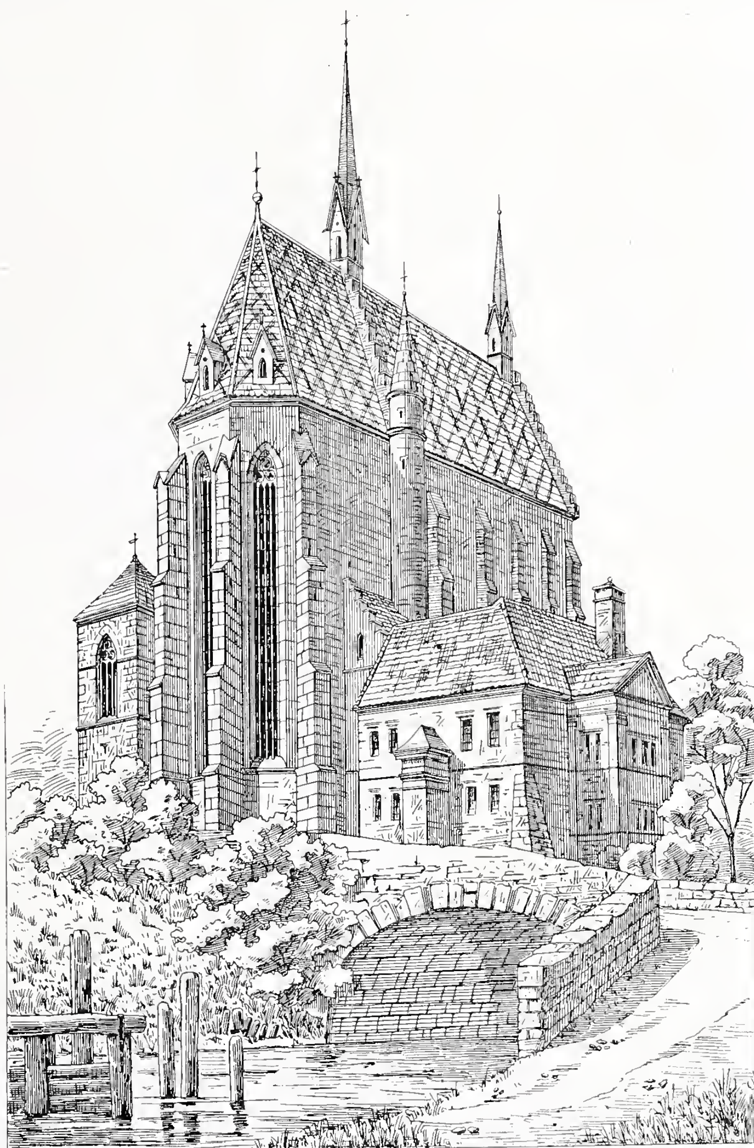
a legújabb kutatások állították elénk az igazsághoz hűen, amelyek kiderítették, hogy az Árpádház legkíválóbb uralkodói sorába tartozott. Uralkodása alatt igen sok helyütt alapított a lakatlan őserdőkkel borított vidékeken polgárosodási középpontokul ilyen apátságokat. Ezeknek lakói — leginkább benedek- és cisztercita-rendű szerzetesek — irtották ki többek között a Bakony és Vértes erdőkkel borított rengetegeit is és tették termőfölddé és értékessé a vidéket.

A XIII. században történik legelőször írásos megemlékezés a bártfai apátságról. 1247-ben IV. Béla királyunk megbízza *Tegus* sárosi grófot (körülbelül a mai főispán), hogy abban a határigazítási pörben, amelyet az apátok a szomszédos szászokkal folytattak, igazságot tegyen. Ekkor már bizonyára állott, sőt meglehetősen tekintélyes lehetett a kolostor és annak temploma is, amely a későbbi Bártfa városa plébániatemploma lett.

Nem egészen egy század mulva, 1312-ben Róbert Károly királyunk (1308—42) a cisztercita kolostor és templom körül keletkezett polgári, akkor jobbágy telepítvényt *Lőrinc* nemes vitéznek adja donációba azért, amiért őt Itáliából Magyarországra kísérte, amikor a nemzet királyul választotta. Az új tulajdonos, hogy fejlessze és gyarapitsa birtokát, minden jövevényt befogadott oda. Ezért a gyarmat népessége gyorsan szaporodott úgyannyira, hogy néhány évvel később, 1320-ban a király már szabad királyi várossá (civitas Bardpha) teszi Bártfát, az új községet és egyben lakosainak tíz esztendőre adómentességet ad. Azonkívül úgy intézkedik, hogy a gabonadézsma (tizedadó) fele a plébániáé legyen és csupán fele maradjon a királyi kincstárnak. Ez a megajándékozott plébánia tette azután székesegyházává az időközben megszűnt cisztercita apátság templomát, amely már azelőtt is Szent-Egyednek volt szentelve és amely ettől kezdve számos átalakításon keresztül napjainkig plébánia- és főtemploma maradt Bártfa városának.

Szent-Egyed temploma első, XII. századbeli, alakjában román építmény volt, mint a cisztericiták minden temploma. Szerkezetére háromhajós bazilika (a középhajó magasabb a két szélsőnél) egyenes karzárású szentélylyel. Ez az első templom elég alacsony volt, amit a most fennállónak részeiből megfigyelhetünk, mert a mai boltvállak helyén volt az akkori lapos gerendamenyezet nívója és így a templomhajó az egész boltozat magasságával alacsonyabb volt a későbbi temploménál. Később a tatárjárás (1241–1242) alatt leéghetett a gerendamenyezet, mert a hódítók kitakarodása után a régi gazda tatarozni kezdette az építményt és mindenekelőtt a templom hajóit boltozta be. Ez az első boltozat ugyancsak tönkrement a következő századok folyamán, nyomai csak a toronynak a templomhajó felőli falán vannak, ahol az egykori boltozat íve még most is pontosan megfigyelhető. Ennek a boltozatnak a záradéka, a padlótól legmagasabb pontja, 17 méter magasan volt. Ez volt a Szent-Egyed-templomnak első, román alakja.

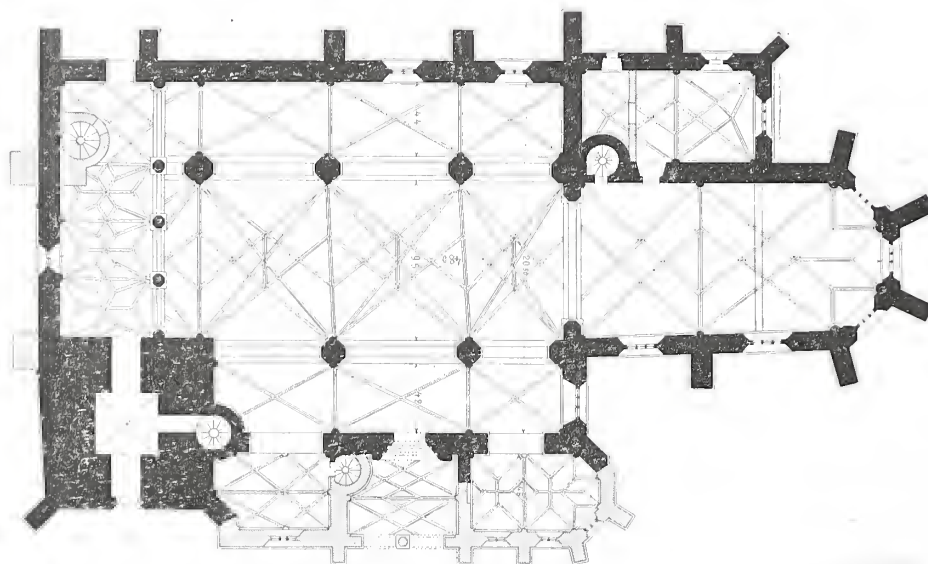
Bártfa városa erősebb fejlődést Nagy-Lajos (1342—1382) királyunk alatt vett, aki 1352-ben el is rendeli a városnak falakkal való körülövezését és a templom tornyának kiépítését. A parancs végrehajtására az eszközöket is megadja a király és a városnak Szent-Egyed napjára országos vásárjogot enged. Később ismét jelét adja jóindulatának és 1365-ben pallosjoggal ruházza föl a várost. Ennek a nagy királynak köszöni Bártfa későbbi nagyságát és azt, hogy művelt és gazdag, munkás, iparűző és kereskedő polgárság keletkezett falai között. Nagy-Lajos uralkodása különben az északi megyékre igen fejlesztő hatással volt, aminek egyik oka a király lengyel királyi házból származó anyja volt. Az öreg királynő haláláig föntartotta az érintkezést szülőházájával és sűrű utazgatásai során megismerve Északmagyarország munkás és hazafias népét, szívesen támogatta azt párfogásával. Bártfán kívül Kassa, Eperjes és a 16 szepességi város rendkívül sokat köszön Nagy-Lajos anyjának. Ebben az időben épül ki Szent-Egyed-templom is, a magas főhajó és a toronynak alsó

A SZENT-EGYED-TEMPLOM A HELYREÁLLÍTÁS ELŐTT.

három emelete és ezzel befejeződik a templom második korszaka.

A harmadik korszak a XV. századba esik. Ebben épül meg a sokszögű szentély, a sekrestye és a fölött az úgynevezett Katalin-kápolna. Ennek az építkezésnek már a mestereit is ismerjük. A legelső *Miklós* kőfaragó (magister lapicida), akivel a város 1448-ban köti meg az első szerződést, amelyben kiköti, hogy: „a templomon 5 ablak legyen, közülök egy 3 oszlop, vulgó pfosztnival, a többi 2—2 oszloppal, a templom boltozva legyen, vulgó Gewelbe útján“; azonkívül kiköti, hogy: „minél több Schnecke, Wendelstein és Geländer legyen rajta“, mindezekért pedig hajlandó a város 60, azaz hatvan magyar forintot fizetni. A latin szövegű szerződés egyike legérdekesebb e fajta okmányainknak és egyszersmind klasszikus bizonyítéka a templomépítéseknél megszokott költségtúllépéseknek. A kikötött 60 forint helyett 1449-ben 94 forintot, 50-ben 200 forintot, 51-ben 228 forintot fizettek ki. Így tartott ez 1455-ig; ettől kezdve pár évig csökken a kiadások nagysága, de egészen 1458-ig mindig találunk a város könyveiben a templomra költött tételeket följegyezve. Úgy látszik azonban, hogy a város pénze nem a leghasznosabb befektetésnek bizonyult. Már 1464-ben kiderül, hogy a szentély boltozata rossz és lebontásra vár. Ekkor a város több ismert építészt kérdez meg, szinte szakértői szemlét rendez a templom dolgában. A szakértők egyszersmind a hiányok kijavítására is ajánlkoznak. Így *György* mester egy német nyelvű levélben és eddigi műveit is megemlíti: a lőcsei templomot és a késmárki városházat. Még sem ő, hanem *István,* kassai mester kap megbízást a munkára, aki azután 1468-ig el is végzi az egész templom újraboltozását és azért 324 arany forintot számít föl. Ebből a helyreállításból fönmaradtak a munkások nevei is, kereken 15. Közöttük egy Ziegelbrauer és egy Kalkbrenner is, ami az apáról fiúra öröklődő mesterség mellett tanuskodik. Az építkezés adakozásból történt és a tizenkilenc főadományozó nevét is föntartották a város évkönyvei. Időközben a templom berendezését is megkezdették; legelőbb a főoltárt veszik 1464-ben munkába és 66-ban már az oltárképet is elhelyezik. Ezzel a templom harmadik építési korszaka befejeződik.

A SZENT-EGYED-TEMPLOM ALAPRAJZA.

A negyedik korszakban gyökeres átalakítások történnek. A déli oldalhoz egy Mária és András tiszteletére szentelt kápolnát, a bejárat fölé pedig egy Erzsébet-kápolnát emelnek és végre-valahára teljesen kiépítik a tornyot is. A kápolnákat 1482—86-ig *Orbán* mester alkotja meg. Ő kezdi meg 1486-ban a tornyot is, de úgylátszik, erre a feladatra már nem volt alkalmas, mert még ebben az évben egy ansbachi német mester, *Frankin Stemaschek* kap megbízást a várostól, akinek vezetése alatt azután el is készül a torony és arra 1497-ben fölteszik a keresztet.

Ettől az időtől kezdve a legújabb évekig nem sok változás történt a templomon.

A SZENT-EGYED-TEMPLOM HELYREÁLLÍTVA.

A TEMPLOM BELSEJE A FŐOLTÁRRAL.

A SZÓSZÉK.

A MÁRIA-OLTÁR.

A KRISZTUS-OLTÁR.

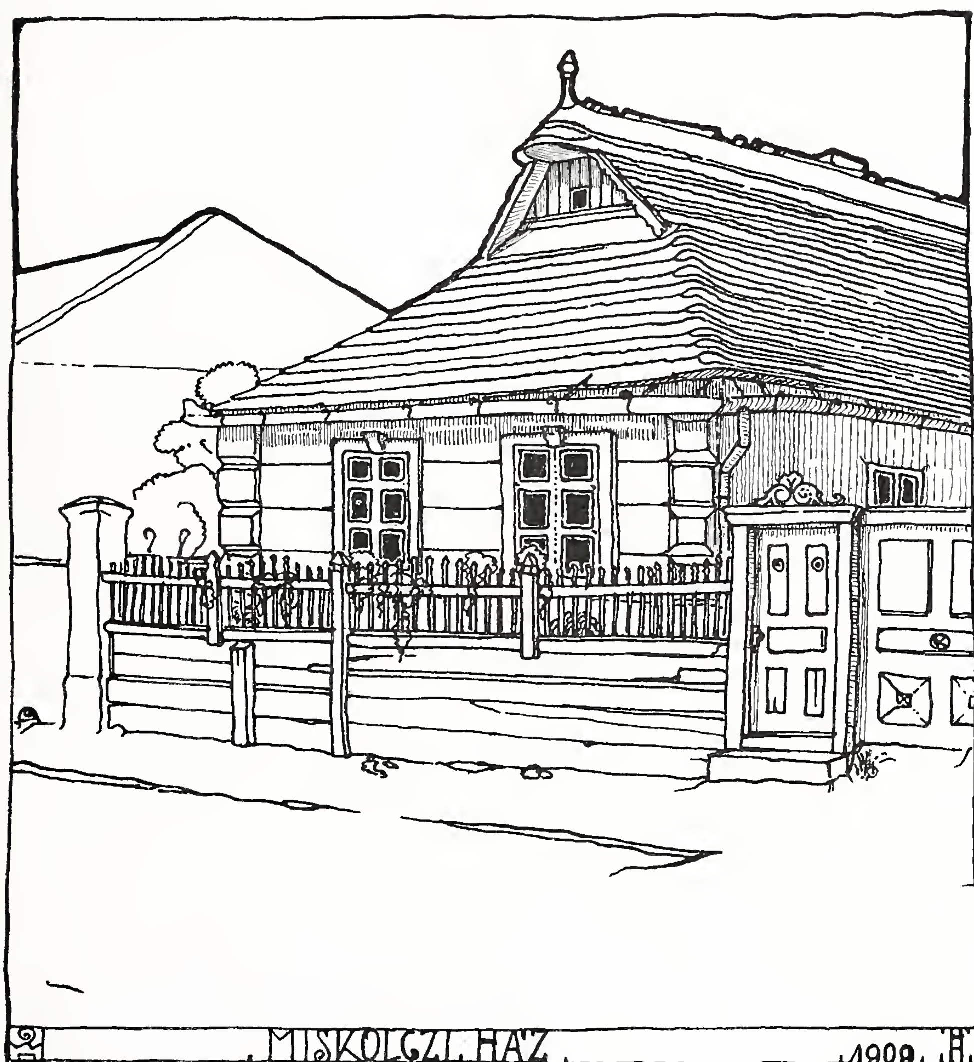
1640-ben a torony sisakját réz- és ónlemezzel borítják 300 forint költséggel, amelynek nagyságáról ítélve, minden valószínűség szerint nem csupán borításról, hanem az egész sisak újraépítéséről lehet szó. 1725 január 29-én villámcsapástól kigyúl a templom és minden éghető része elpusztul, sőt az óriási égiháborúval kapcsolatos földrengés még a falakat is megrongálja, úgy hogy a tornyot egészen a templom hajójának főpárkányáig le kellett bontani. Ebben a formájában maradhatott a templom néhány évtizeden keresztül, mert a városnak 1768-ból származó tollrajzán is csak mint romot látjuk a templomot ábrázolva. Az elhanyagoltatásban nagy része van annak is, hogy a háborús századok alatt a templom többször cserél gazdát. 1539-ben kerül legelőször nem katolikus kézre, az ágostaiak birtokába. 1672-ben ismét katolikus, 1682-ben újból ágostai, 1686-ban katolikus, 1705-ben ágostai és 1710-ben utoljára is, ezúttal állandóan katolikus hivők egyháza lesz.

A különben is rossz karban lévő templomot, amelyet csupán annyira hoztak helyre, hogy az istentiszteletet lehessen benne megtartani, 1754-ben újabb tűzvész éri, majd mikor ennek nyomait is eltüntetik 1878-ban április 22-én, éppen husvét hétfőjén ismét elég. De ekkor már oly erősen megrongálódik, hogy gyökeres helyreállítása, ha csak a teljes elpusztulás veszélyének nem óhajtják kitenni, elkerülhetetlen. 1878-ban augusztus 30-án a kormány el is határozza a helyreállítást és erre a célra 32.400 forintot engedélyez. Ennek az összegnek eredetileg csak a fele lett volna a katolikus vallásalapból fedezendő; minthogy azonban az akkori pénzügyminiszter nem tudott fedezetet találni a munkára, az egész költséget a vallásalap terhére írták. *Steindl* Imre mesterünk kapta a megbízást a szép föladatra és vezetése alatt 1879-től 1898-ig dolgoztak a templomon, amelyet ez év október 16-ikán újra föl is szenteltek. A restaurálás 498.333 koronába került. Ebből az egyházi műemlékek alapja 333.969, a katolikus vallásalap 100.364, Bártfa városa pedig 64.000 koronát vállalt magára.

Kabdebó Gyula.

Tomász Antal.

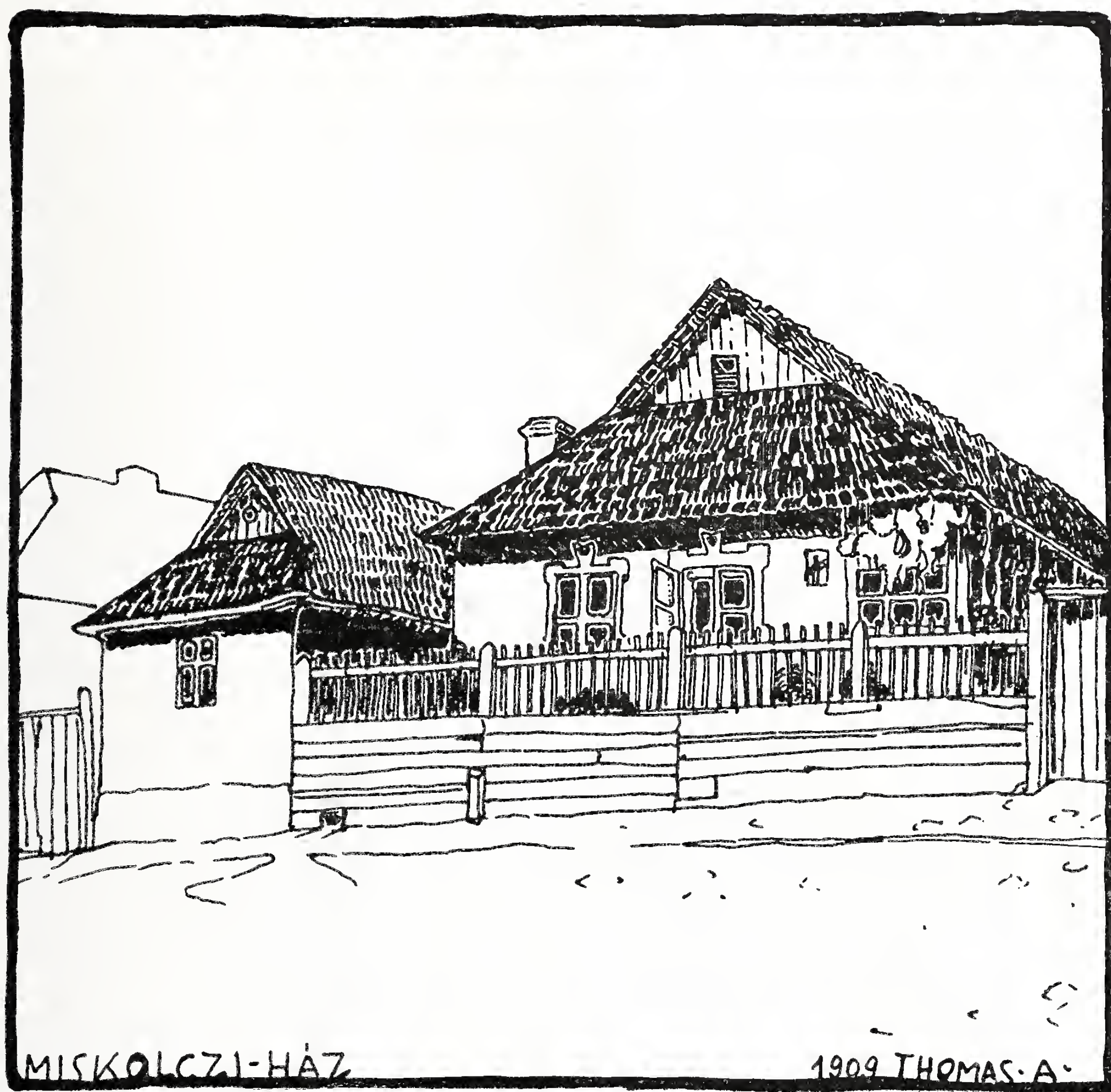
Miskolci felvételek.

TOMÁSZ ANTAL RAJZA.

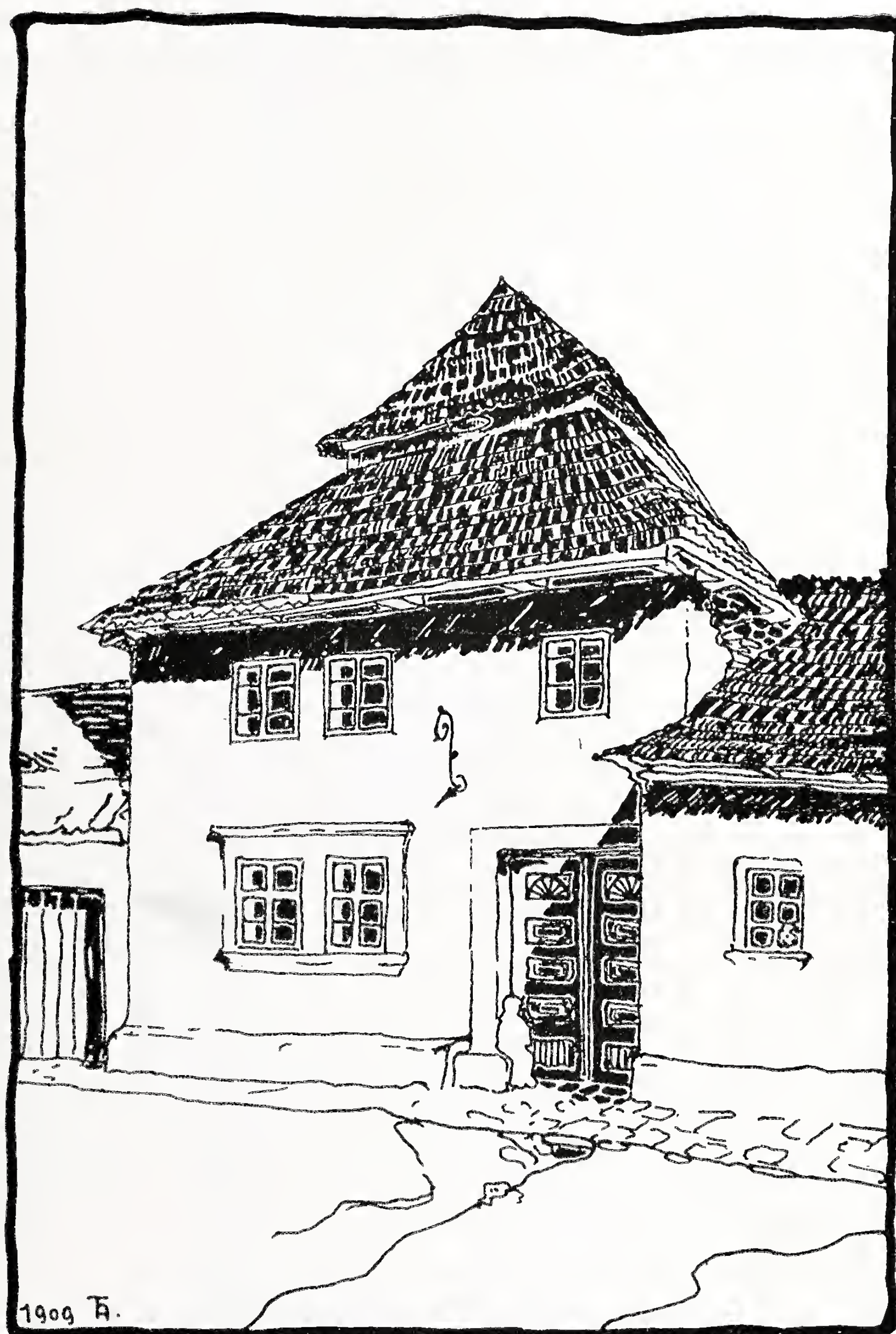
TOMÁSZ ANTAL RAJZA.

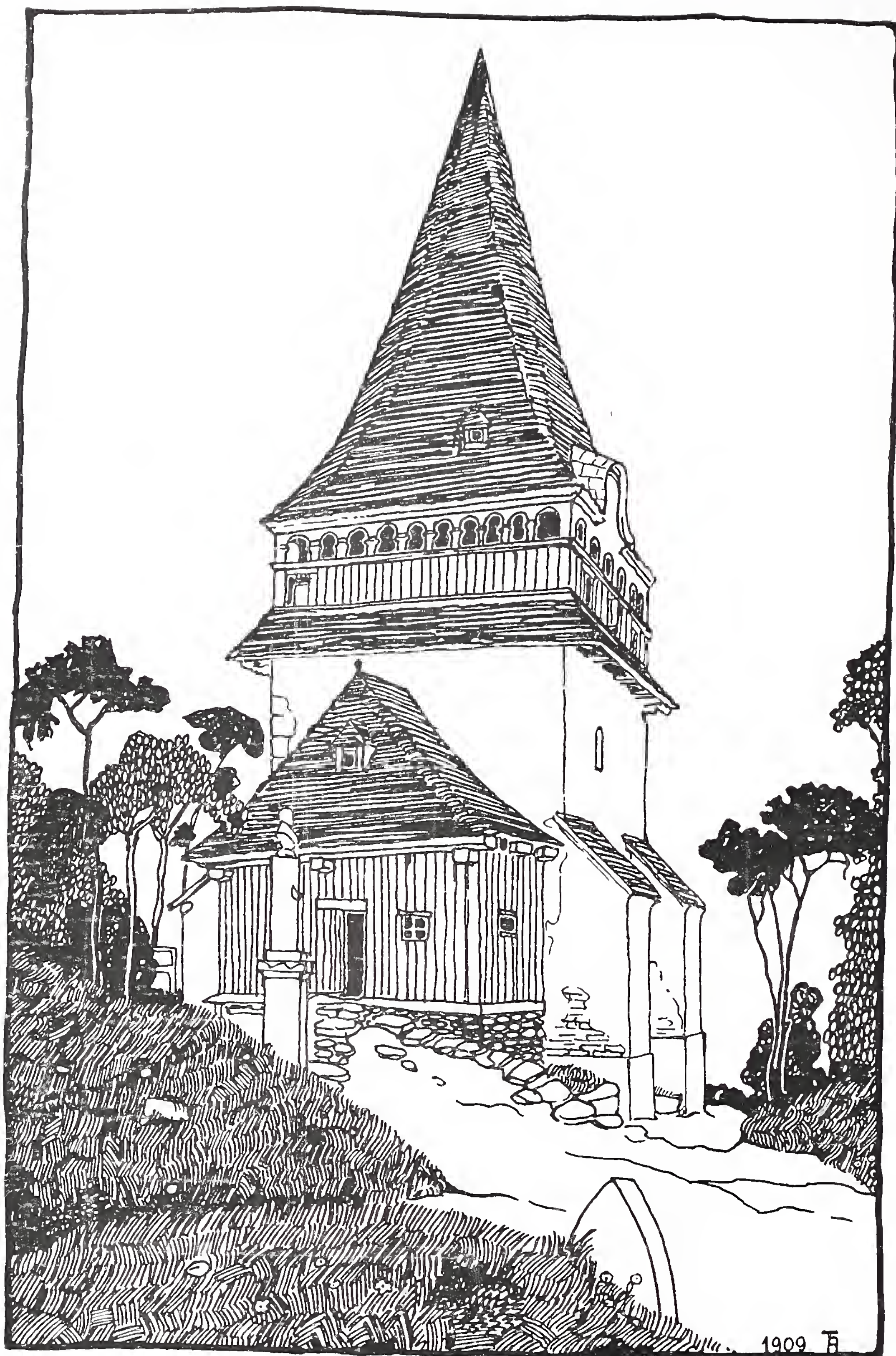
TOMÁSZ ANTAL RAJZA.

TOMÁSZ ANTAL RAJZA.

TOMÁSZ ANTAL RAJZA.

TOMÁSZ ANTAL RAJZA.

TOMÁSZ ANTAL RAJZA.

A biharvármegyei kórház tervpályázata.

Építési programm.

A kórház pavillonrendszerben 400 ágygyal tervezendő akként, hogy a sebészeti osztályon legyen 100, a belbeteg osztályon 100, a bujakóros és bőrbeteg osztályon 100, a szemészeti osztályon 40, a tüdőbeteg osztályon 30, végül az elkülönítő osztályon 30 ágy.

A fenti osztályok a következő pavillonokban helyezendők el:

I. Sebészeti osztály egy pavillonban 50 férfi és 50 női beteg részére.

II. Belgyógyászati osztály 60 férfi és 40 női beteg részére.

III. A bujakóros osztály két pavillonban, a nőké 60, a férfiaké 40 ágyas legyen.

IV. A szemészeti osztály egy pavillonban, 20 férfi és 20 nő részére.

V. Tüdőbeteg osztály két földszintes pavillonban (esetleg egy összekötő közös fekvőcsarnokkal) 15 férfi és 15 női beteg részére.

VI. Elkülönítő osztály egy pavillonban 15 férfi és 15 női beteg részére.

Ezen betegpavillonokon kívül a következő melléképületekre lesz szükség.

1. Felvételi épület. 2. Igazgatói lakás. 3. Igazgatói istállóépület. 4. Gazdasági épület. 5. Kazánház. 6. Hullaház. 7. Kórházi istálló. 8. Jégverem. 9. Kenyérsütőde.

I. Sebészet. Az épület egy, esetleg részben kétemeletesre tervezendő. A földszinten elhelyezendő a szeptikus osztály két nembeli betegek részére és pedig nemenkint egy kórterem 16 és két kórszoba 4—4 ágygyal (tehát a földszintre jut 48 ágy). Minden osztályhoz tervezendő egy nappali, nyílt fekvőhelylyel kombinálva, egy fürdő-mosdó helyiség, egy fehérneműkamra, öblögető-teakonyha, megfelelő klozet és ápolószoba. A földszinten tervezendő továbbá mindkét osztályról könnyen megközelíthetően, de azért lehetőleg elkülönítve a szeptikus műtőterem a következő mellékhelyiségekkel: egy sterilizáló, egy műszerkamra, előkészitő (altató) és egy fürdőszoba.

Az emeleten létesítendő az aszeptikus osztály (aszeptikus műtőteremmel) teljesen a földszint szerint.

A földszinten vagy az első emeleten elhelyezendők még: egy főorvosi szoba, egy Röntgenszoba sötét kamrával, egy laboratórium, végül két alorvosi szoba (a földszinten és emeleten elosztva, kettő és egy) fürdővel és árnyékszékkel, esetleg egy kis előszobával.

Ezeken kívül ezen pavillonban, esetleg a második emeleten tervezendő még egy kis külön betegosztály, négy egy-ágyas szobával, fürdő, klozet, teakonyha és ápolószobával. Ugyancsak a második emeletre helyezhető el két gyakornoki szoba, mely azonban a földszintre, vagy az első emeletre is tervezhető.

Az emeleti műtőterem részben felülvilágítóval készüljön, kellő közlekedésről és egy ágyszállításra is alkalmas liftről gondoskodni kell.

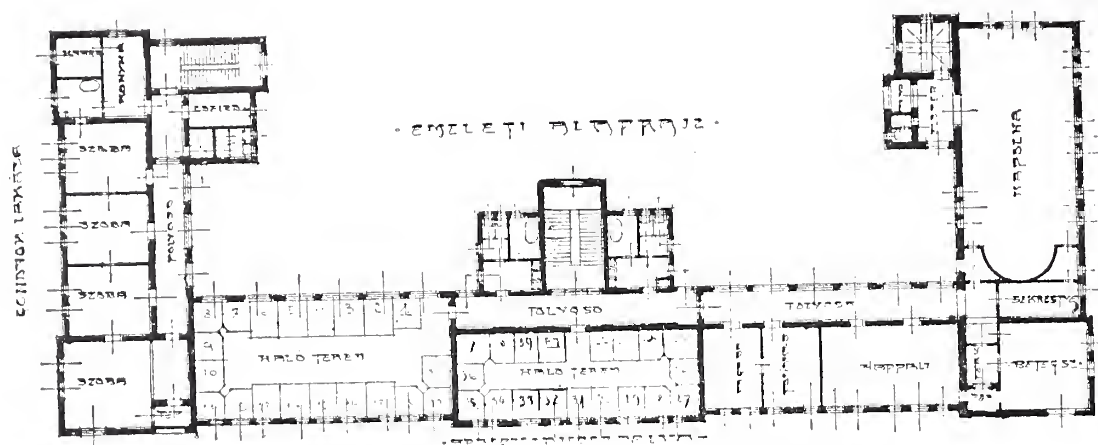
II. Belgyógyászat. A betegosztályok és azok tartozékai teljesen egyeznek a sebészettel, csakhogy a férfiosztály 58, a női osztály 38, a külön osztály pedig 4 ágygyal tervezendő. Elmaradnak a műtőtermek és mellékhelyiségeik és a Röntgen; szükséges azonban egy laboratórium, egy főorvosi, két alorvosi és két gyakornoki szoba, mint a sebészetnél.

III. Szemészet. Egy emeletes pavillon; ebben nyerjen elhelyezést a trachomás szembetegek férfi és női osztálya, osztályonkint egy hat- és két egyágyas kórszobával, nappalival, fehérneműkamrával, egy öblögető-teakonyhával, egy fürdő-mosdóval és klozettel; a földszinten helyezendő el még mindkét osztályról könnyen megközelíthetően egy kezelő- és egy ápolószoba. A földszinten tervezendő végül egészen külön bejárattal az emeletre vezető lépcsőház és e körül csoportosítva, tehát a

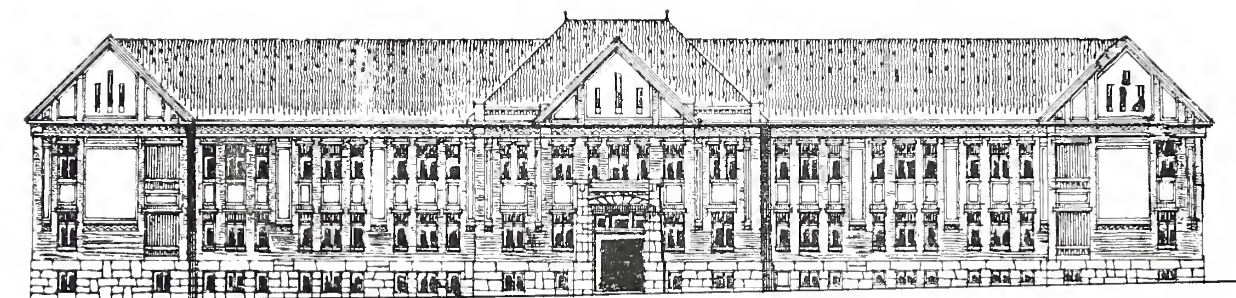
HELYSZINRAJZ.

FELVÉTELI ÉPÜLET. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

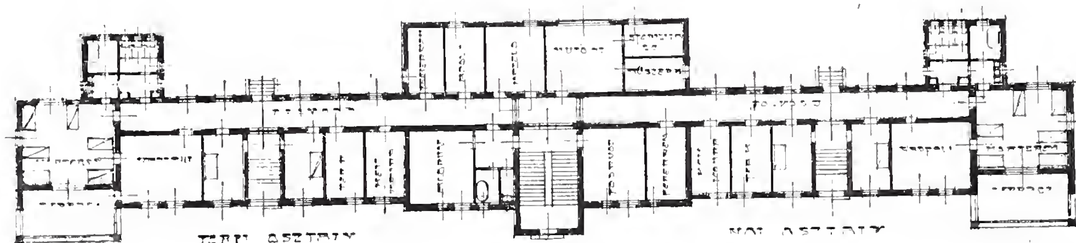
I. DÍJ — JELIGE: FEHÉRKERESZT. SCHODITSCH LAJOS, BUDAPEST.

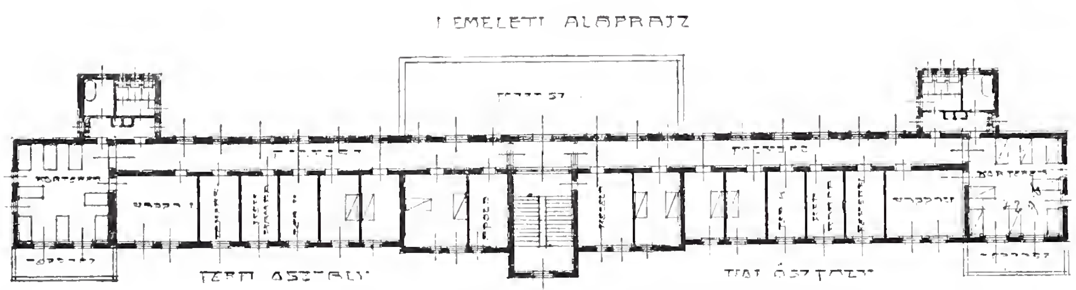
FELVÉTELI ÉPÜLET. I. EMELETI ALAPRAJZ.

FELVÉTELI ÉPÜLET. HOMLOKZAT.

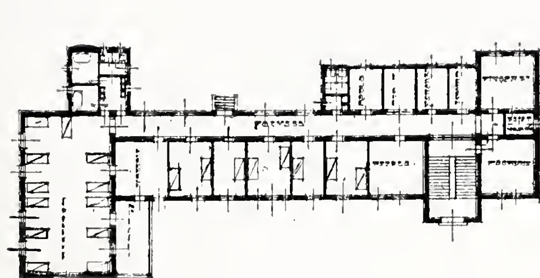
SZEMÉSZETI PAVILLON. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

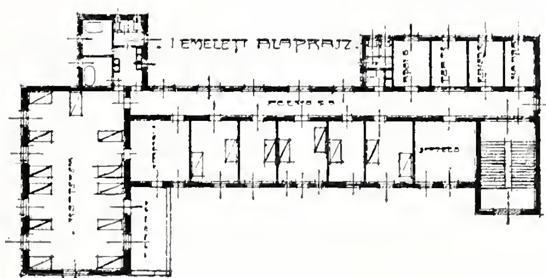
SZEMÉSZETI PAVILLON. I. EMELETI ALAPRAJZ.

I. DÍJ. — JELIGE: FEHÉRKERESZT.

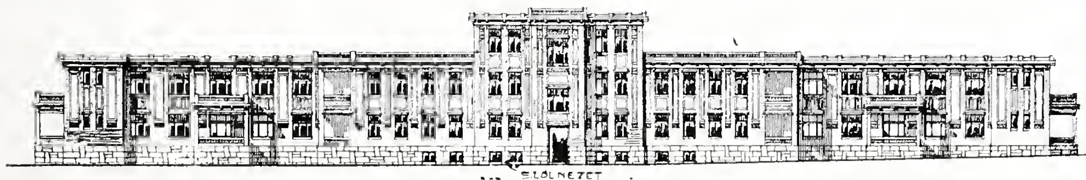
SCHODITSCH LAJOS, BUDAPEST.

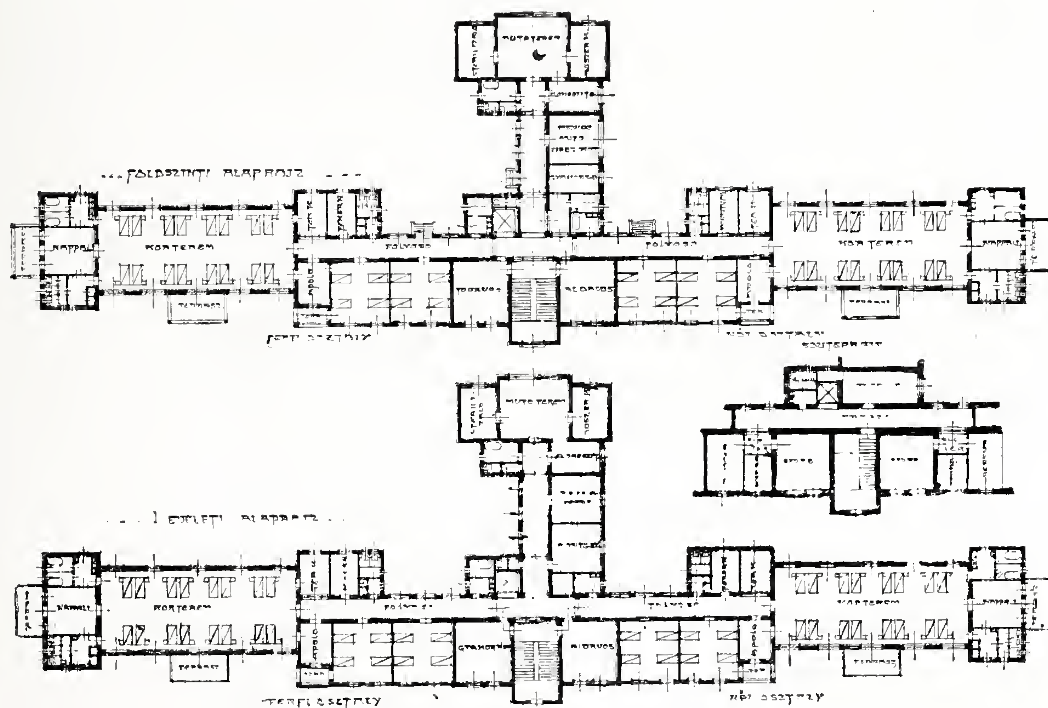
FÉRFI BUJAKÓROS PAVILLON. FÖLDSZINT.

FÉRFI BUJAKÓROS PAVILLON. I. EM. ALAPRAJZ.

SEBÉSZETI PAVILLON. HOMLOKZAT.

SEBÉSZETI PAVILLON. FÖLDSZINTI ÉS I. EMELETI ALAPRAJZ.

I. DIJ. — JELIGE: FEHÉRKERESZT. SCHODITSCH LAJOS, BUDAPEST.

KAZÁNHÁZ.

HULLAHÁZ.

BELGYÓGYÁSZATI PAVILLON. FÖLDSZINT ÉS I. EM. ALAPRAJZ.

ELKÜLÖNITŐ PAVILLON. FÖLDSZINT.

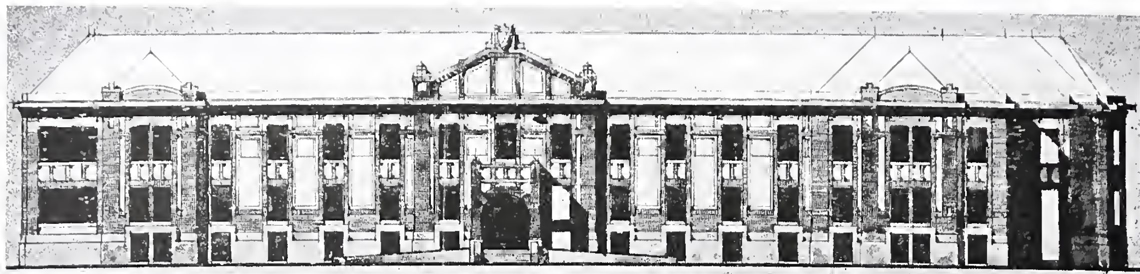
I. DÍJ. — JELIGE: FEHÉRKERESZT.

SCHODITSCH LAJOS, BUDAPEST.

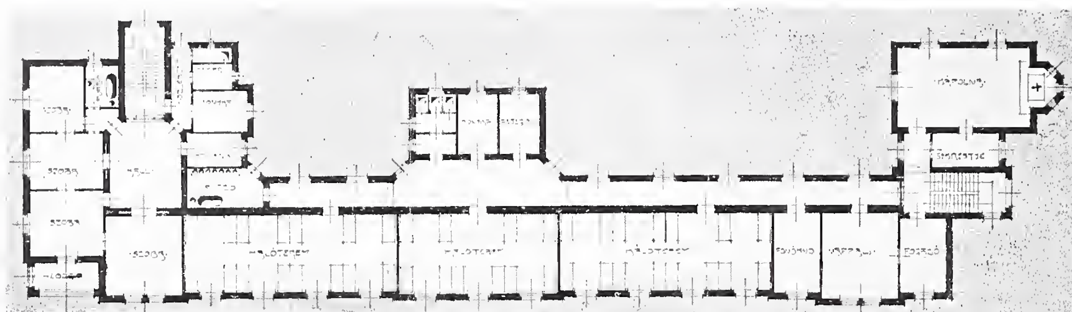
HELYSZINRAJZ.

FELVÉTELI ÉPÜLET. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

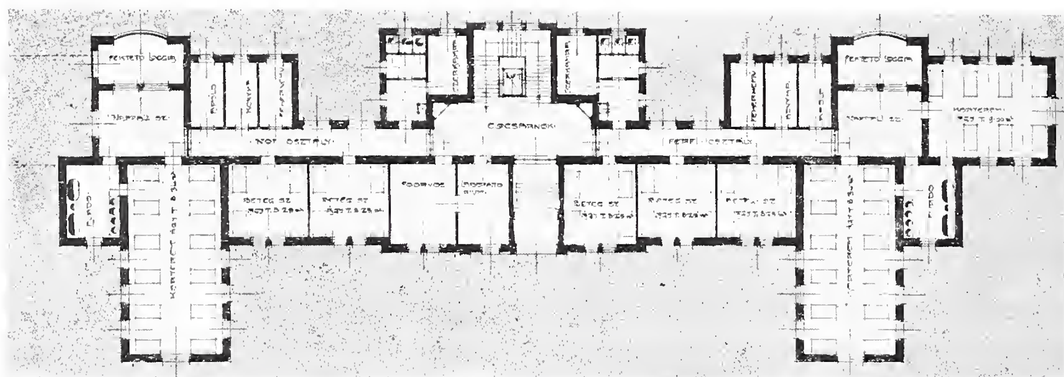
II. DÍJ. — JELIGE: SZENT-LÁSZLÓ-KÓRHÁZ. FLEISCHL RÓBERT, BUDAPEST.

FELVÉTELI ÉPÜLET. HOMLOKZAT.

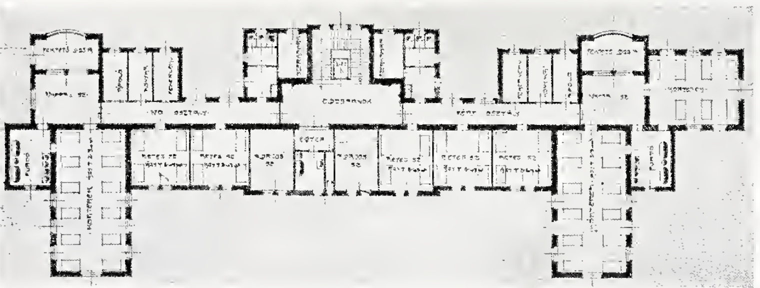

FELVÉTELI ÉPÜLET. I. EMELETI ALAPRAJZ.

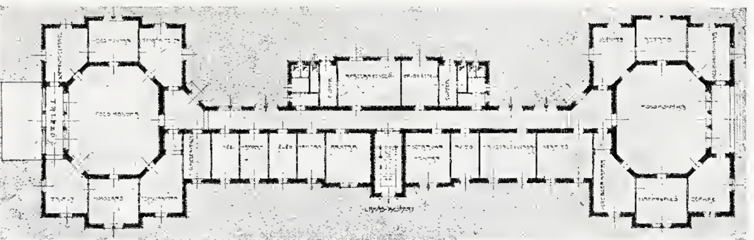

BELGYÓGYÁSZATI PAVILLON. I. EMELETI ALAPRAJZ.

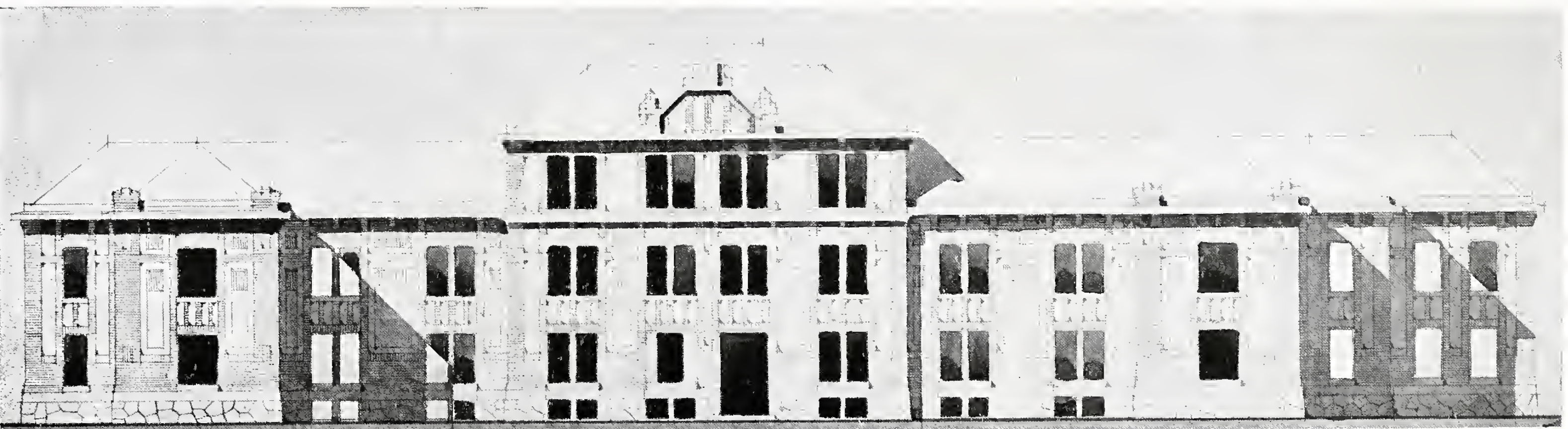
II. DIJ. — JELIGE: SZENT-LÁSZLÓ-KÓRHÁZ. FLEISCHL RÓBERT, BUDAPEST.

BELGYÓGYÁSZAT. I. EM. ALAPRAJZ.

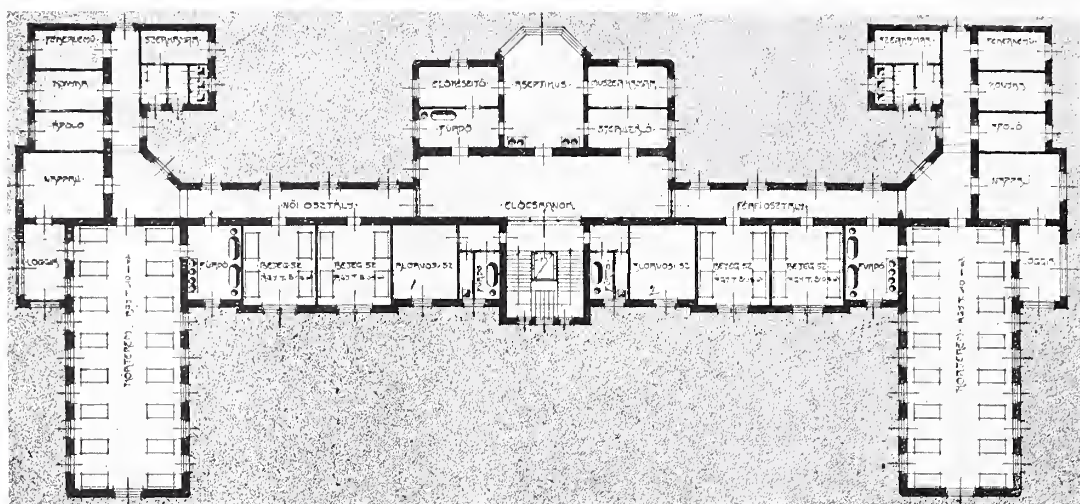

GAZDASÁGI ÉPÜLET. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

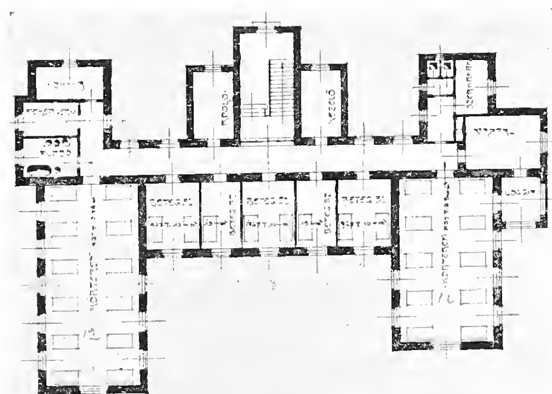

BELGYÓGYÁSZATI PAVILLON. HOMLOKZAT.

II. DÍJ. — JELIGE: SZENT-LÁSZLÓ-KÓRHÁZ. FLEISCHL RÓBERT, BUDAPEST.

SEBÉSZETI PAVILLON. I. EM. ALAPRAJZ.

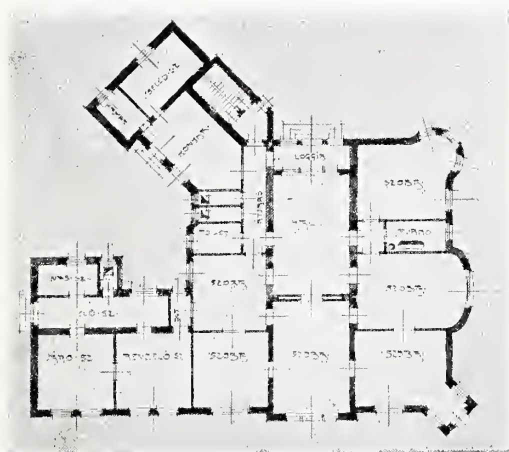

NŐI BUJAKÓROS PAVILLON. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

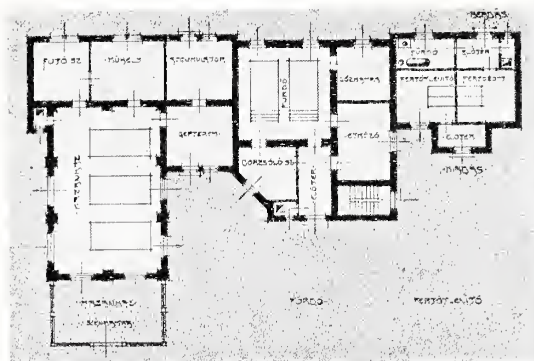

TÜDŐBETEG PAVILLON. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

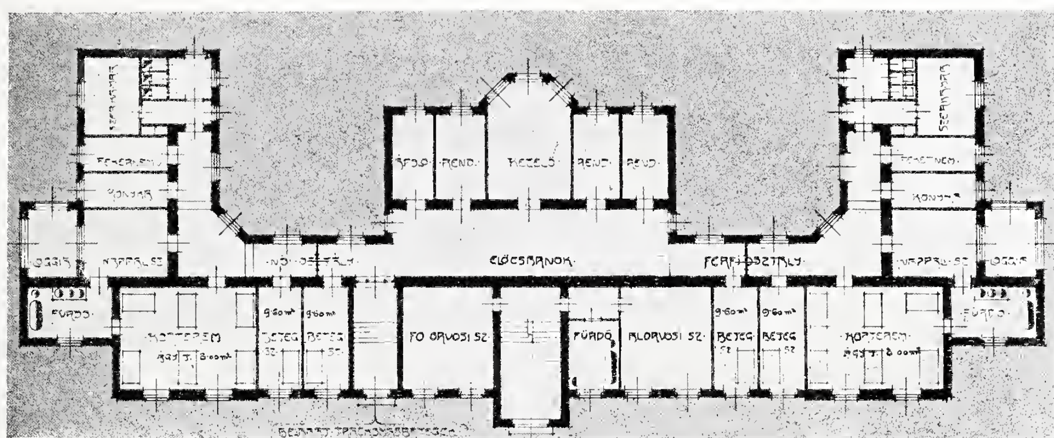
II. DÍJ. — JELIGE: SZENT-LÁSZLÓ-KÓRHÁZ. FLEISCHL RÓBERT, BUDAPEST.

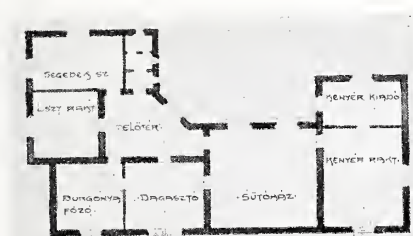
IGAZGATÓSÁGI PAVILLON. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

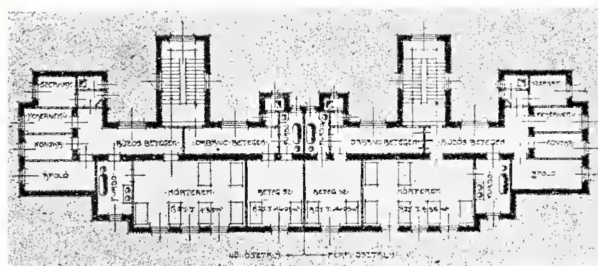
KAZÁNHÁZ.

SZEMÉSZETI PAVILLON. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

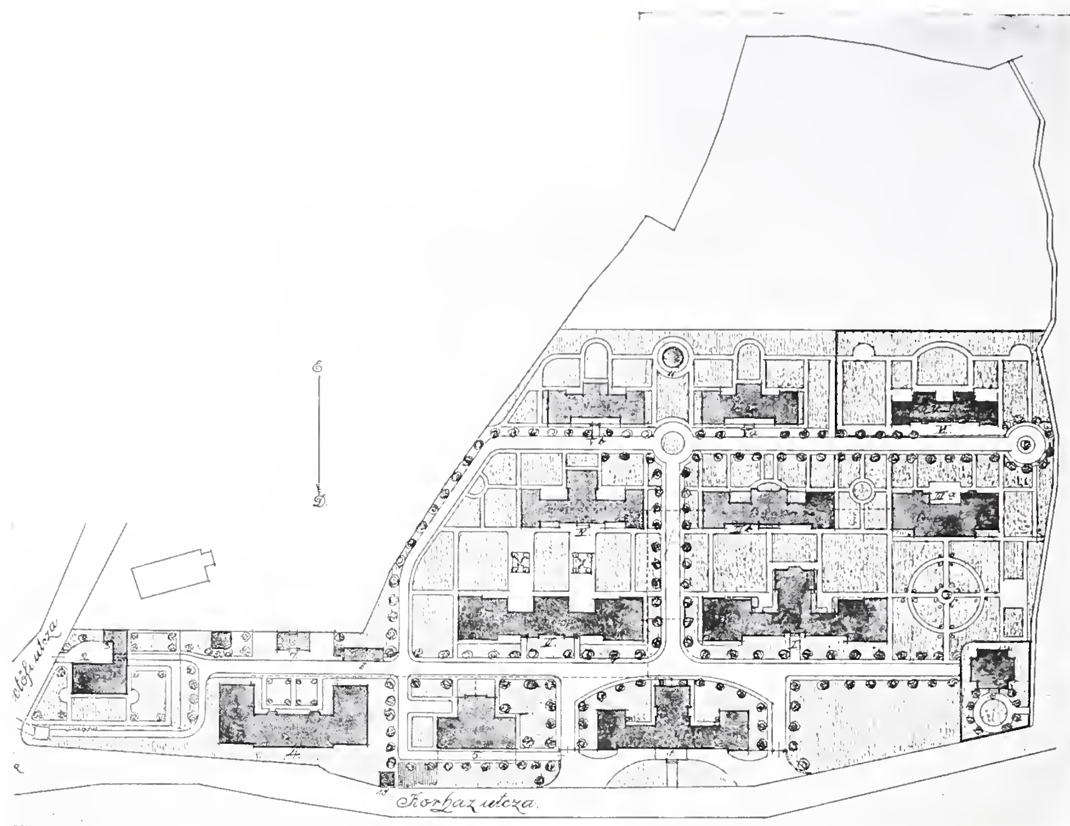

KENYÉRSÜTŐDE.

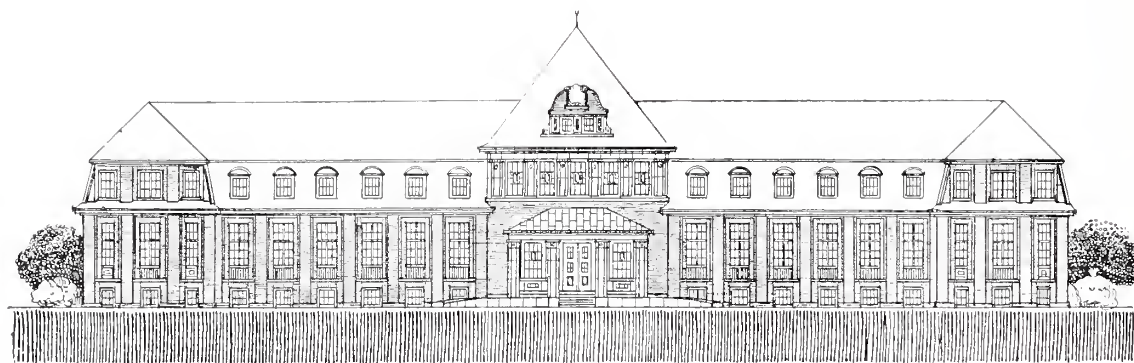

ELKÜLÖNÍTŐ PAVILLON.

II. DIJ. — JELIGE: SZENT-LÁSZLÓ-KÓRHÁZ. FLEISCHL RÓBERT, BUDAPEST.

HELYSZINRAJZ.

FELVÉTELI ÉPÜLET. HOMLOKZAT.

III. DÍJ. — JELIGE: CHARITAS. RAJK JÓZSEF ÉS UNGER LAJOS, BUDAPEST.

FELVÉTELI ÉPÜLET. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

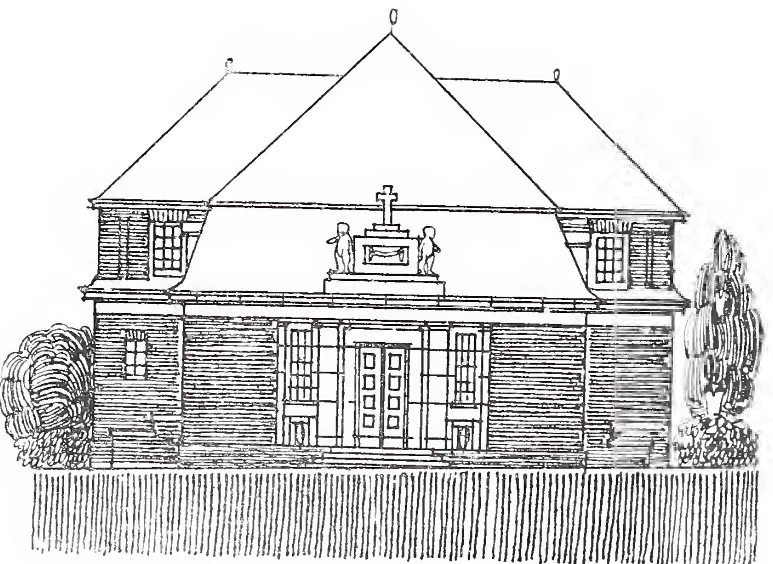
SEBÉSZETI PAVILLON. HOMLOKZAT.

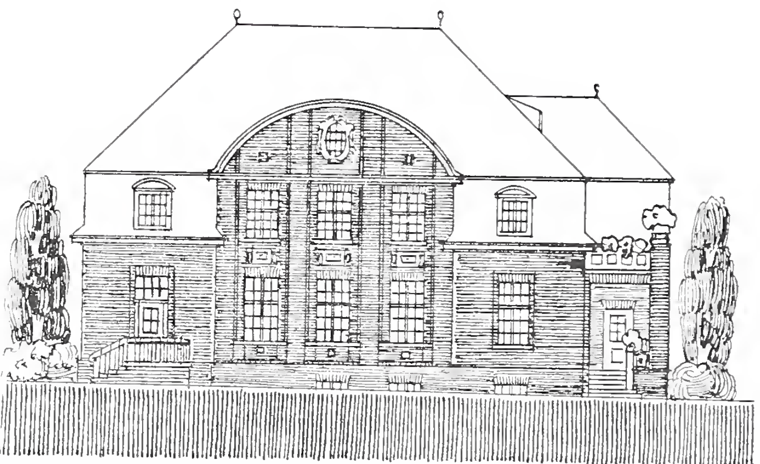
SEBÉSZETI PAVILLON. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

II. DÍJ. — JELIGE: CHARITAS.

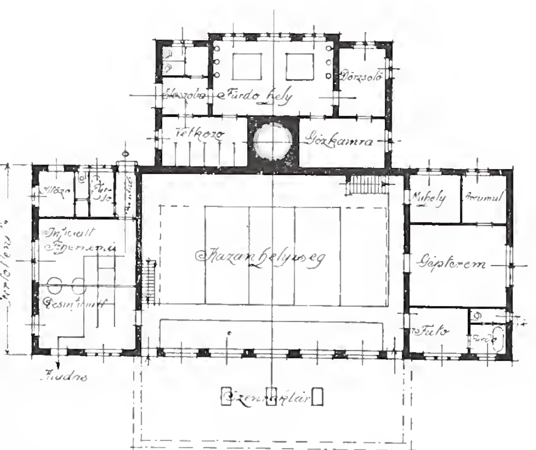
RAJK JÓZSEF ÉS UNGER LAJOS, BUDAPEST.

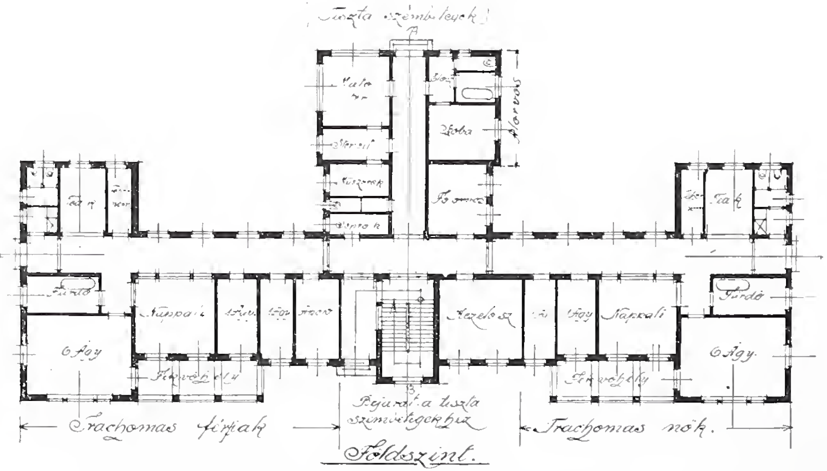
HULLAHÁZ.

IGAZGATÓSÁGI ÉPÜLET.

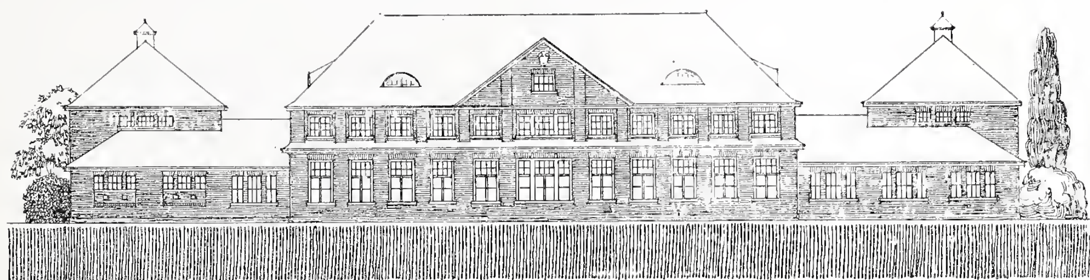
KAZÁNHÁZ.

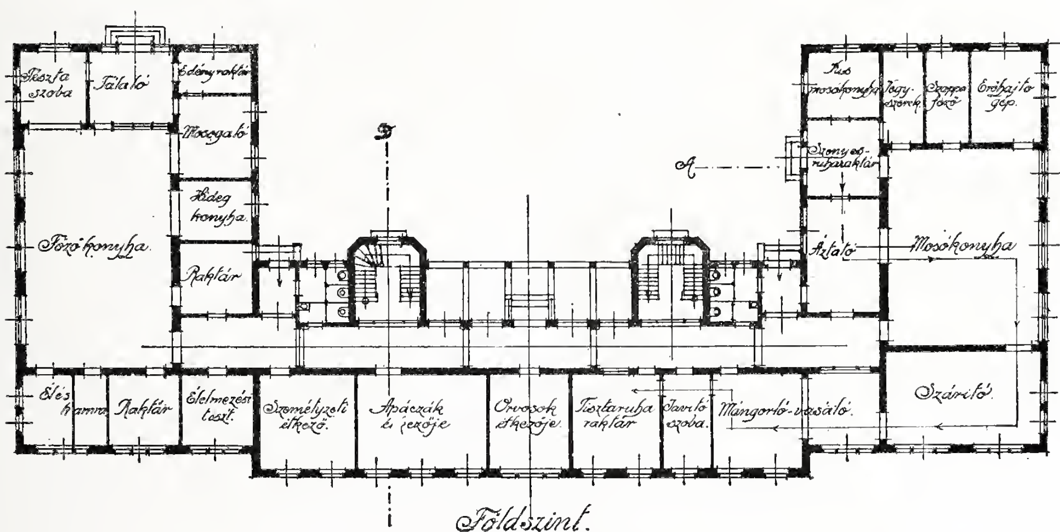
SZEMBETEGEK. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

III. DÍJ. — JELIGE: CHARITAS.

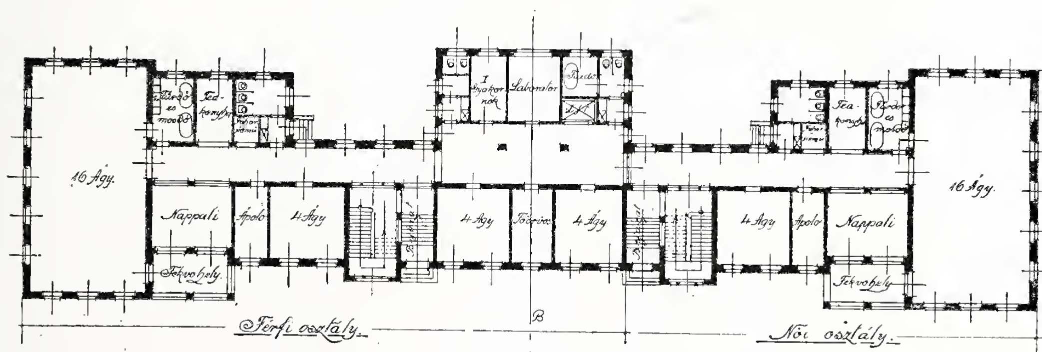
RAJK JÓZSEF ÉS UNGER LAJOS, BUDAPEST.

GAZDASÁGI PAVILLON. HOMLOKZAT.

GAZDASÁGI PAVILLON. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

BELGYÓGYÁSZATI PAVILLON. FÖLDSZINTI ALAPRAJZ.

III. DÍJ. — JELIGE: CHARITÁS. RAJK JÓZSEF ÉS UNGER LAJOS, BUDAPEST.

betegosztályoktól teljesen elkülönítve, egy főorvosi szoba, továbbá egy kisebb műtőszoba, sterilizálóval és műszerkamrával.

Az emelet a tiszta szembetegek részére 12 férfi és 12 női betegre tervezendő akként, hogy osztályonként egy nyolcágyas, egy kétágyas és két egy-ágyas szoba legyen. A mellékhelyiségek ugyanazok, mint a trachomásoknál. A nappali helyiségekhez terrasz, illetve az emeletieknél balkon tervezendő, hogy a betegek a szabad levegőn üdülhessenek.

IV. Bujakóros osztály. A férfi bujakórosok pavillonja 40 ágygyal egyemeletesre tervezendő, emeletsoronkint egy 12 ágyas, három kétágyas és két egy-ágyas kórszobával, megfelelő nappalival, terrászszal, fehérneműkamrával, kis kamrával, öblögető-teakonyhával, kellő nagyságú fürdő-mosdószobával, klozettekkel, ápolószobával és egy Finsen-szobával, mellette sötét kamrával.

A női bujakóros pavillon teljesen hasonló az előbbihez, csakhogy 60 ágyas, miért is emeletsoronkint két tíz-ágyas nagyobb kórterem tervezendő.

V. Tüdőbeteg osztály: 30 ágygyal férfi és női osztálylyal (15—15 ágy) két földszintes pavillonban tervezendő. Egy nappali téli fekvőhelynek és ezenkivül még egy nyitott fekvőhely is tervezendő.

VI. Elkülönítő osztály. Földszintesre vagy emeletesre tervezhető, 30 ágygyal, 15 ágygyal a férfi és 15 ágygyal a női osztályon. Nemenként szükséges négy kórszoba és pedig egy hét és egy egyágyas a tifuszbetegek, egy öt-ágyas a bűzösbetegek és egy két-ágyas az orbáncos betegek részére; minden betegnemhez különbejáratú előtér, fürdő és klozet. A tifuszosokhoz egy, az orbáncosok és bűzös betegekhez pedig egy közös ápolószoba tervezendő. Végül osztályonként kell egy fehérneműkamra és egy öblögető-teakonyha.

1. Felvételi épület. Az egész alatt magas alagsorral, földszinttel és emelettel tervezendő. A földszinten helyezendők el: portásszoba, a betegek várószobája, orvosi vizsgáló, felvételi iroda, egy szoba az irnokoknak, gondnok, ellenőrszoba, igazgatói iroda (egyben tanácsterem), mellette könyvtárszoba, két szoba a segédorvosoknak, kis közös előszobával, fürdővel és klozettel, szolgaszoba, gyógyszertár, laboratórium, hozzá egy kis raktár, gyógyszerészek lakása, két szoba, közös előszoba, fürdőszoba, klozet, (algondnok lakása) három szoba, előszoba, konyha, kamra, fürdő, klozet és a hivatalokhoz szükséges klozettek.

Az emeletre tervezendő a gondnok lakása, az apácák lakosztálya 40 apáca részére, két-három hálószobával, főnöknőszobával, kisebb fogadószobával, nappalival, betegszobával, teakonyhával, fürdővel és klozettekkel. Itt helyezendő el továbbá egy kápolna körülbelül 100 személy részére.

2. Igazgatói lakás. 6 szoba, előszoba, konyha, cselédszoba, kamra, fürdőszoba, klozet, inasszoba, továbbá a lakással összefüggésben, de külön előszobával és klozettel egy rendelő- és egy várószoba, végül megfelelő pince.

3. Istálló.

4. Gazdasági épület. Ezen épület helyiségei úgy méretezendők, hogy abban még az új kórháztelepen kívül a meglévő elmekórháztelep szükségletei is 400 ágy kielégítést nyerjenek. Pincével (a szükség szerint) földszinttel és emelettel tervezendő.

A földszinten, az épület két szélén helyezendő el a főző- és a mosókonyha, megfelelő nagyobb belső magassággal; ezen két helyiség menyezeti szellőzéssel látandó el és így földszintesre hagyandó.

A nagy főzőkonyhával kapcsolatosan helyezendők el továbbá: egy megfelelő hidegkonyha, egy tésztaszoba, éléskamrák, tágas tálaló, mosogatóedényraktár, két kisebb kézi raktár, egy nagyobb raktár és egy szoba az élelmezési tiszt részére.

A nagy mosókonyhával kapcsolatosan ugyancsak a földszinten helyezendők el: egy kisebb mosókonyha kézi mosásra, egy szennyesruharaktár, mellette áztató, szárító, mángorló-vasaló, javító, tisztaruharaktár (és kiadó) egy vegyszerkamra, egy szappanfőző és a nagy mosókonyha mellett egy helyiség a mosógépeket hajtó erőgép számára.

5. Kazánház. Ezen épülettel kapcsolatosan tervezendő egy kisebb gőzfürdő, egy helyiség két kisebb medence részére, körülötte zuhanyokkal, egy gőzkamrával, egy dörzsölő helyiséggel, egy vetközővel 6—8 személy részére, árnyékszékkel és előtérrel.

6. Hullaház és prosectura. Itt helyezendő el egy hullakamra, egy raktár, egy ravatalozó, egy boncolóterem. Gondoskodni kell továbbá egy szolgalakásról.

7. Kórházi istálló.

8. Jégverem.

9. 1000 személy szükségletére kenyérsütőde.

Dr. Miskolczy Ferenc,
alispán.

A bírálati jegyzőkönyvből.

„Fehér kereszt kék mezőben.“ A tervező tekintet nélkül a telek hegyoldali fekvésére, az egész területet beépíti, ami az építkezés szerfeletti megdrágításán kívül különösen a közlekedésre nézve lenne igen hátrányos, amennyiben csak kerülő útakon lehetne a felsőbb fekvésű pavillonokhoz jutni. A teleknek alsó részét, amely közel sík terület — aránylag csak kis mértékben — míg a hegyoldalt sokkal sűrűbben építi be.

I. Sebészeti pavillon. Általában megfelelő; alternativ elrendezése kedvezőbb, a fektető terrasz aránylag kicsiny, hibás, hogy a sterilizáló helyiséget csak a műtőteremből lehet megközelíteni. Az alorvosi lakásokhoz előszobát nem tervezett s a fürdő a lakással nem kapcsolatos. A folyosók igen keskenyek s a nagy kórtermek előtti részben jobb megvilágítás volna kívánatos. A gyakornoki szobákról nem gondoskodott; az épület nincs oly mérvben alápincézve, hogy a csővezetékek ellenőrizhetők legyenek.

II. Belgyógyászat. Általában megfelelő, a folyosók itt is keskenyek. Jobb megvilágításról kellene gondoskodni. Csak egy alorvosi szobát tervez, de a kétablakos nagy szoba ketté is választható és így mindkét orvos részére volna hely; a klozet és fürdő itt sem kapcsolatos a lakásokkal.

III. Személyzet. Az épület igen elnyújtott, nem gazdaságos, mert a mellékhelyiségek túlnagyok.

IV. Férfi bujakóros pavillon. Általában megfelelő.

V. Női bujakóros pavillon. Általában megfelelő, a tervezett főorvosi szoba nem volt megkívánva.

VI. Tüdőbeteg pavillon. Teljesen megfelelő, a fekvőhely keskeny, a teakonyha az ebédlő mellett célszerűbb lenne.

VII. Elkülönítő pavillon. Általában megfelelő, a 2 orbánc és bűzösbetegek felírása téves, felcserélendő.

1. Felvételi épület. Általában megfelelő, az ellenőri szoba a hivatal többi szobáitól távol esik; az ápolónők lakosztályában egy ágygyal kevesebb van, de ez még esetleg beosztható; a betegszoba igen távol esik; a kápolnához csigalépcső vezet, ami el nem fogadható.

2. Igazgatói lakás. Emeletre tervezi; ami viszonyainknak idegenszerűen; általában megfelelő, de a sok Hall felesleges.

3. Gazdasági épület. Középfolyosója kedvezőtlen és sötét, alternativájában e folyosó megvilágításáról gondoskodik. Kedvezőtlen, hogy a szárító fölé lakás esik, különben megfelelő, a tálaló kiadó helye nem elégséges.

„Szent László-kórház.“ Elhelyezés: az egyes épületek térbeli elhelyezése általában megfelelő. Az épületeket terraszszerűleg helyezi el; a tervezett útakkal a terrászok közötti magassági különbözetek legyőzhetők.

I. Sebészeti pavillon. Az épület alakítása általában megfelelő; mindkét alorvosi lakást az emeletre helyezi, a Röntgen-helyiségnek az emeletre való helyezésével az egyik lakás a földszintre helyezhető, ami kívánatos lenne. A műtőteremhez tartozó előkészítő helyiségbe a fürdőn át lehet bejutni, ami hibás, de ezen is könnyen lehet segíteni, ha a műtő mellé az előkészítő s e mellé a fürdő helyeztetik. Az alagsornál kifogásolható, hogy a lakás céljaira szolgáló helyiségek félmagasságukkal nem állanak a járda felett.

II. Belgyógyászati pavillon. Alakítása és az egyes helyiségek csoportosítása ki nem elégítő, mert a nagy kórtermeknek az épületbe nyúló része, valamint az előcsarnok sarokrészei és a folyosók egy része is sötét és szellőzetlen lenne. A nappali és nyilt fektető északi fekvésü; a nappali helyiségekből nyilnak a nagy kórtermek, valamint a fürdőszobák és így a céljoknak meg nem felelhetnek, mert a betegek folyton zavartatnának. A jobboldali nappali helyiség világítása nem kielégítő; a fürdők és klozetek egyes kórhelyiségektől távol esnek. A nagy kórtermeknél ágyanként kívánt 10 m² helyett csak 8·3 m² esik, míg 4 ágygyal többet tervez, mint a programmban kívánva van. Mindkét alorvosi lakást az emeleten helyezi el, ami szintén nem előnyös; a tisztító eszközök kamrája túlnagy.

III. Szemészeti pavillon. Alakítása és beosztása általában megfelelő; a műtőtermet és mellékhelyiségeit az emeletre teszi ugyan, de így is megfelelő. Az előcsarnok földszinti részének megvilágítása ki nem elégítő. A tisztító eszközök kamrája túlnagy; az emeleten tervezett kezelő fölösleges. A közép épületrészben klozetről kellett volna gondoskodni.

IV. Férfi bujakóros pavillon. Alakítása nem jó, mert a nagy kórteremnek az épületbe nyúló része sötét és szellőzetlen lenne, úgyszintén a folyosó egy része is. A földszinten ápolószobáról gondoskodás nem történt; a Finsen-szoba mellett sötét kamra nincs.

V. Női bujakóros pavillon. Általában megfelelő, a fürdőszobák kicsinyek.

VI. Tüdőbeteg pavillon. Az épület alakítása nem kedvező, mert a fekvőhely és az épület beugrása következtében a kisebb kórhelyiségek kellő világosságot nem nyernének. Az egyágyas és esetleg egy háromágyas szoba, hol a sulyosabb betegek vannak elhelyezve, elkülönítve lett volna, tervezendő külön fekvőhelylyel. A bejáratok nem jó helyen vannak, úgyszintén a klozetek sem; távol esnek s csak több előtéren át közelíthetők meg.

VII. Elkülönítő pavillon. Általában megfelelő; a földszinten a két tifuszosztályokon a két fürdőszoba felesleges.

VIII. Felvételi pavillon. Általában megfelelő. A lakások beosztása nem célszerű; hall-ján sötétek és fölöslegesek. A segédorvosok lakása csak kívülről közelíthető meg. Az ápolónőkhöz vezető lépcsőház a lakosztály egyik végéhez vezet; kívánatosabb lenne annak centrális elhelyezése.

Igazgatói lakás. Elrendezése nem célszerű; a

Hall és egyik udvari szoba világítása nem kielégítő. Előtereinek és folyosóinak világítása szintén nem elégséges.

„Charitás.“ Általában megfelelő s a telek alakulását kellően figyelembe veszi; aránylag csekély földmunkát igényel, helytelen azonban, hogy a kazánház és szennyvízderítőtelep az utcai vonalhoz közel helyeztetett el. Továbbá, hogy a Petőfi-utcai bejárati kapunak megfelelő út közvetlen az igazgatói lak mellett illetve azon át vezet; az egyes épületekre vonatkozólag a következők jegyeztetnek meg:

I. Sebészeti pavillon. Általában megfelelő volna, de az épület középszárnyában a középfolyosó megvilágítása ki nem elégítő. A helyiségek csoportosítása jó, kivéve a műtőterem körülieket, mert nem megfelelő, hogy a fürdő a műtőterembe nyílik s a sterilizáló pedig a fürdőből; a műszerkamra a sterilizáló mellett lett volna elhelyezendő; két főlépcsőt tervez, ami felesleges, kifogásolható, hogy mindkettőt az alagsortól a II. emeletig felviszi. A melléklépcső rossz helyen van, a műtőterem előtti folyosóban, amennyiben ezáltal a műtőterem elkülönítése veszélyeztetik a lépcsőn hordott szennyezett holmik által; két szobából álló alorvosi lakást tervez, azok egyikének elhagyásával a világítás tekintetében kifogásolt folyosó rövidíthető lenne; a fehérneműkamrák nem szellőztethetők. Az alagsori lakások az alacsonyan elhelyezett földszinti padló folytán nem használhatók.

II. Belgyógyászati pavillon. Alapalakja megfelelő volna, itt is fölösleges a két lépcsőház és a két bejárat; az épület középső szakaszain a folyosót nagyobb ablakokkal kellene megvilágítani s a kézépső falpillérek elhagyandók lennének. A két lépcsőház közé eső betegszobák kiesnek az osztályokból s így az ápolást megnehezítik. Hibás továbbá, hogy a középső fürdő az árnyékszékből nyílik, a fehérneműkamrák itt is szellőzetlenek. Az alagsorban levő ellenőrző csatornában való juthatásról gondoskodva nincs.

III. Szemészeti pavillon. Általában megfelelő, kifogás alá esik azonban az épület középső kiszökelő szárnyában a folyosóknak megvilágítása. A műtőteremnél felesleges a kétoldali világítás.

IV, Bujakóros férfi pavillon. Fölösleges a két lépcsőház és a két bejárat. Kívánatos lett volna kezelő, főorvosi és Finsen-helyiségeket egymás mellé elhelyezni. Az emeleten fölösleges a sötétkamra. A beépített folyosón jobb megvilágításról kellene gondoskodni.

V. Női bujakóros pavillon. A két lépcsőház itt is felesleges, a jobb szárnyban levő klozet-mosdó és fürdő csoportosítása hibás.

VI. Elkülönített pavillon. Teljesen jó és megfelelő; azonban gazdaságosabban lett volna megoldható, amennyiben mellékhelyiségek kisebbre lettek volna vehetők.

VII. Tüdőbeteg pavillon. Általában megfelelő; célszerű lett volna a súlyosabb betegek részére szolgáló 3 és 1 ágyas kórszobákat elkülöníteni, külön fektetőhelylyel ellátni és a fektetőhelynél klozetről gondoskodni.

I. Felvételi épület. A gyógyszertár messze esik a bejárattól, az épület középfolyosóinak világítása ki nem elégítő, nem célszerű, hogy a kápolnához vezető folyosóból nyilnak az apácák mellékhelyiségei. Kedvezőtlen s viszonyainknak meg nem felelő az emeleti helyiségeknek mansardszerű kiképzése.

2. Igazgatói lakás. Emeletessé tervezve, a mai viszonyainknak szokatlan; általában megfelel.

3. Istállók. Nem célszerű, hogy a kocsis lakása mansardban van.

* * *

A bizottság egyhangúlag a díjak kiadása mellett döntött és pedig szótöbbséggel első díjjal *„Fehér kereszt kék mezőben“* jeligéjűt, II-ik díjjal egyhangúlag „Szent László-kórház“ jeligéjű, III-ik díjjal egyhangúlag „Charitás“ jeligéjű tervet jutalmazta.

Egyszersmint egyhangúlag — elismerésének kifejezése mellett — javasolja a bizottság, az alaprajzban lefektetett jó eszmékért a „Pro fundis“ sikerült homlokzat és jó eszmékért a „Szent László-kórház“ és a kitűnően sikerült architekturájú igen szép homlok megoldásért a „Tromf“ jeligéjű terveknek 500—500 koronáért megvételét.

Ezek alapján az elnök felbontja a lepecsételt jeligés leveleket és ennek eredményéhez képest:

az első 3000 koronás díjat Schoditsch Lajos építész,

a II-ik 2000 koronás díjat Fleischel Róbert építész

és a III-ik 1000 koronás díjat Reich (Rajk) J. József és Unger Lajos építészek nyerték.

Tervpályázati határidők:

jan. 31. Betegsegélyzőpénztár tervezése Pólában, cs. kir. haditengerészet. I. 1200, II. 700, III. 400 korona. (Póla Via Fondacó 11.)

febr. 1. Szeged tanácsa: zeneiskola tervei (300.000 k.); díjak: 1500, 1000 és 500 k.

febr. 1. Szent-Imre-Collegium Budapesten: templom és gymn. tervei; díjak: 1500, 1200 és 800 k.

ápr. 30. M. Építőművészek Szöv.: vidéki színház (300.000 k.); díjak: I. aranyérem és 1000 k., II. bronzérem.

júl. 1. Zalaegerszegi szoborbizottság: Csányi László szobrának tervei (30—50 ezer k.); díjak: I. megbízás, II. 500 k., III. 250 k.

okt. 15. Pozsonyi muzeum és könyvtár pályatervei, Pozsony város tanácsánál déli 12 óráig. I. 2000, II. 1000 k. Megvétel 500 k.

